

A black and white, close-up portrait of an elderly man, Romualdas Grigas. He is looking slightly to the left of the camera with a serious expression. The lighting is dramatic, highlighting the texture of his skin and the intensity of his gaze. The background is dark and out of focus.

Romualdas Grigas

*dienerašcio
langą praverus*

10 mano jaunystės metų
(1956–1965)

5. Vandien oftvaldas
nygus salę koncertaus
"Balticum"! Solstyb. t.
Leningr

Vadovau Romas Kaciu

Kaip at padoraus evdama
Medrosau net puo pu pirtactutu n
nevdroses pu ne Medrosus Mese ve
Balt manų selęgo v su kurous
meta nubogau j vėkulys. Dnuoma
slentau buvo pu apguls. Kauro
tutu, toks muotvėlus i kaip nu
pamates... O at kėule. Kada
pus svetkus at nesdrosau ve
vėlyfi i pas vėkėnti nus ve
tėmum" vėkerony.

Bet at paskabėman Ped. ras
unt vėstėtuš kad geras subktė..

O kalbėti pu nenuka. Uvėn
to ne vėnt vėtoje buvo b
te pėnėnėms vėnybis demonstrav
amms" vėgt man atėdo, skėu
Daug kas pėnėdo nės vėke i n
dėvėvė i klėmėtyje nēbefēdė

Mes surėagėnėme!

Balandov

Evgenas man vėntas at
buvo pėnėtėg tapu Kadėu
vėldybos vėntėmėn. Dnuome, at

Romualdas Grigas

10 metų dienoraščio langą praverus

10 mano jaunystės metų
(1956–1965)

Mes suvargėsime!

Balandas

UDK 888.2-94

Gr351

Romualdas Grigas

Dienoraščio langą pravėrus.

10 mano jaunystės metų (1956-1965)

Dailininkė Ona Liugailienė

Spaudai rengė

Romualdas Grigas

Petras Jonušas

Albinas Masaitis

Gabija Bruzgytė

Maketavo Jūratė Jankutė

© Knygų kelias

Romualdas Grigas

Vilnius, 2011

Spaudė Standartų spaustuvė

ISBN 978-609-408-140-8

Knygą elektroniniu formatu išleido

„Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų

rengimo centras. Vilnius, 2016-02-02

Turiny

Leidėjo žodis / **6-7**

Pratarmė / **8-11**

1956–1957-ieji. Maskvos lietuvių studentų ansamblio kūrimasis / **12-45**

1957-ieji. Žvilgsnis į valdžią iš vidaus / **46-63**

1957–1958-ieji. Pirmieji „Balticum“ ansamblio žingsniai / **64-91**

1958-ieji. Jaunuolio kančios / **92-125**

1958–1959-ieji. Sugrįžimas į ansamblį / **126-149**

1959–1960-ieji. Direktorius kėdėje / **150-173**

1960–1962-ieji. Aš – inspektorius / **174-205**

1962–1963-ieji. Aspiranto metai / **206-233**

1963-ieji. Brendimo vingiuose / **234-261**

1963–1965-ieji. Maskvos lietuvių aspirantų sambūris / **262-315**

1965-ieji. Sutriuškinimas / **316-337**

Post scriptum. Pirmasis P. S. Atomazgos apibendrinimai / **338-346**

Post scriptum. Antrasis P. S. Pamąstymai / **347-361**

Asmenvardžių rodyklė / **362-371**

Leidėjo žodis

Profesorių Romualdą Grigą „atradau“ perskaitęs jo monografiją „Senieji lietuviai: tapatybės bruožai ir jų likimas“ (Vilnius, 2009).

Sukrėtė ir žavėjo netikėtų įžvalgų gelmė, apibendrinimų išmintis. Tapo aišku, kad yra žmogus, po daugelio amžių dar ir dabar tebepučiamoje „mokslinių“ paklydimų migloje apčiuopęs mūsų baltų protėvių būties esmę, perskaitęs istorijos suiručių paverstą vos beįskaitomu jų mums rašytą laišką, svarbią žinią. Tikiu, išauš diena, kai ši knyga ir joje išdėstytas suvokimas taps atspirties tašku, pamatu nesugriaunamam mūsų tautos dvasios namui, tokiai socialinei konstrukcijai, kuri ilgam užtikrins lietuvių tautos klestėjimą ir nemirtingumą.

Su tokiom mintim, genamas smalsumo, ir atsiverti Dienoraštį.

Skaitant pirmiausia dingteli, kad jo galėjo ir nebūti. Ir nei aš, nei kuris kitas visiškai nieko nežinotume apie profesoriaus Romualdo Grigo jaunystės kelius ir svajas, džiaugsmus ir išgyvenimus, draugus ir bendražygius, nedraugus ir priešininkus, darbus ir siekius, pasaulėžiūrą ir jos metamorfozes. Būtų nuskrejęs į nebūtį įdomus gyvenimo tarpsnis, nepalikęs net užuominos, kad jis apskritai buvo. Pagaliau pats dienoraščio autorius būtų daug ką primiršęs ar netikroviškai vėliau prisiminęs. Rengiant knygą spaudai ne kartą prisipažino, kad atminty kai kurie atsiminimai jam išlikę visai kitokie, nei užfiksuota dienoraštyje.

Reinkarnacija. Laiko mašina. Šie ir panašūs palyginimai šaukia į galvą, kai bandai apibūdinti tą autentiškos praeities atgimimo stebuklą ir jausmą, patiriamą su tuo stebuklu susidūrus.

Juk galėjo visai ir nerašyti, kaip daugelis, – rašė. O

parašęs – neišsaugoti, – išliko. O išsaugojęs, palikti dūlėti nepublikuotą, – šiandien kartu sklaidom jo lapus. Arba skelbti konjungtūriškai padailintą, – skaitom tokį patį autentišką, nepakeistą prieš 50 metų jaunuolio idealisto rašytą tekstą. Gal tik vienas kitas žodis lietuviškesnis, rengiant spaudai atsikratęs buvusio rusifikavimo apnašų.

[domūs, verčiantys susimąstyti paties autoriaus komentarai, jo sutiktų gyvenimo bendrakeleivių likimai. Juose Grigas prieš Grigą – 20-metis studentas prieš 75-erių profesorių, Lietuvos mokslų akademijos narį korespondetą, Lietuvos mokslo premijos laureatą, žymų sociologą, tautotyros ir socialinės antropologijos pradininką, 16-os monografijų ir daugiau kaip 1000 straipsnių autorių.

Negali nestebinti autoriaus drąsa ir atvirumas, taip pat ir tai, kad autorius dėl to palyginti nedaug nukentėjo, o dienoraštis su tokiomis sovietų okupantų „šventvagystėmis“ sėkmingai pasiekė mūsų dienas. Ir jis, atrodo, yra vienintelis iš viso didelio būrio autoriaus bendraamžių (jų ir kitų tekste minimų asmenų netoli tūkstančio...). Taigi dienoraštis ir juos prikelia naujam gyvenimui.

O mes šiandien ar rašom dienoraščius? Ar guldom popieriuje savo tikruosius samprotavimus, tiesas, vertybes? Tikrus įvykius, jų tikrąsias priežastis, savo įžvalgas, abejones? Ar dar yra kita tokia vieta mūsų išaukštintos demokratijos pasaulyje, kur dar galima vadinti daiktus tikrais vardais, nebijant nukentėti, „iškristi“ iš socialinių štampų ir susisaistymo voratinklų, „ranka plauna ranką“ neišbrendamo rato? Rašykime. Gal šie po daugelio metų mūsų patiems sau parašyti tiesos žodžiai padės susivokti ir visiems išsigelbėti nuo pikto.

Matuoju žmones šventumu. Profesorius Romualdas Grigas turi, ir tada turėjo, to šventumo, kurį kartais supaprastintai vadiname dvasingumu.

Autoriui leidus, pasidalinkime išsaugota jo brangia praeitimi, tuo šventumu ir visą gyvenimą lydintiu nepalenkiamu tikėjimu geresne Lietuva.

Pratarmė

Mąstau apie priedermes... Ne tik artimiesiems ir ne tik bendraminčiams, bet ir bendruomenei, su kuria mane sieja tiesioginiai saitai. Savo tautai ir valstybei. Ir platesniam pasauliui... Tai – skausmingas išgyvenimas. Skausmingas jau tuo, kad pati širdis kužda: argi teisinga, argi logiška, jeigu tavo suvokta esmė ir gyvenimo išgryninta patirtis nutrūksta tau iškeliavus? Ar ne per daug išlaidu, kai tavo išgyventa, po trupinį, po žiupsnelį sukaupia išmintis vienu mostu gali būti nurašyta, palaukės vėjuje išbarstyta, kaip iš krosnies sušluoti pelenai? O tiems, kurie tebesigrumia (ir grumsis) su socialiniais skersvėjais ir tornadais, ką tu jiems duosi, ką pamokomo paliksi?

Kas užrašyta – pasilieka.

Menininkas turi priemonių, kaip savo sunkiai pasiektą suvokimą palikti kitiems, tautai. Mokslininkas – taip pat. Netgi doras politikas ar verslininkas tokiomis priemonėmis taipogi disponuoja. Ir vis dėlto kiekvienas žinome: dar lieka žmogaus (neiškiriant ir suminėtųjų) intymioji, slaptoji kertelė, primenanti seifą (su dar vienu seifeliu viduje – slapčiausioms paslaptims)... Lieka nebūtinai aiškesne forma užfiksuojami prigimties, jos šauksmo ženklai.

Mąstau apie žmogaus dvasinį gyvenimą, apie jo dvasinį kapitalą. Apie tą jokiais fiziniais matais neišmatuojamą turta, kuris daugybe saitų persipynęs su kitais į jį panašiais. Mąstau apie nematomą Tinklainę, kurios dėka atsiranda ir skleidžiasi ne tik žmogaus individualybė, bet ir grupės ar bendruomenės, kuriai asmuo priklauso, tapatybė. Kol mintis gyva, nepaliauju mąstyti apie tai, kiek jų – socialinių atomų, panašių į tavąjį, į manąjį „aš“, Pasaulio erdvėje išsisklaido.

Kokia neįtikėtina jų gausybė be jokio pėdsako pranyko ir pranyksta! O žmogaus šeima, artimieji – ta mažoji socialinė ląstelė? O tas bendrasis karkasas, vadinamas tauta? Ar ten lizdo nesusisuka susvetimėjimas, bejausmiškumas? Ar šitaip plačiau nepraveriami vartai ateiviams, kurių krepšiai prikimšti beprasmiškos skubos ir savinaudos, o ne pasiaukojimo kitam, altruizmo bendruomenei?

Štai tas pagrindinis leitmotyvas, nulėmęs šios knygos pasirodymą.

Dienoraštiniame pasakojime, kuris prasideda tolimų 1956-ųjų Maskvos Timiriazovo žemės ūki akademijos dvidešimtmečio studento užrašais-išpažintimi ir apima tik 10 metų, skaitytojas nesunkiai įžvelgs autoriaus lyrinius išgyvenimus, siekių maksimalizmą ir jo sukeltas „Verterio kančias“, jaunuolio politinius, tautinius įsitikinimus ir jų inspiruojamą veiklą, tų metų, t. y. sovietinės tikrovės, „faktūrą“, taip pat jos natūralų poveikį asmenybės (šiuo atveju – manojo „aš“) elgsenai. Nūdienos skaitytojui ši praeitin nugrimzdusi realybė, manau, bus irgi savaip įdomi, pažintinė. Suprantama, kad toks skirstymas į pasakojimo linijas – pakankamai santykinė konstrukcija. Pasakojimo pradžia susijusi su tragiškais Vengrijos įvykiais 1956-ųjų rudenį, pabaiga – su gana dramatiškais mano buvimo aspirantūroje mėnesiais Maskvoje.

Ne dėl savigyros, o tiesiog objektyvesnio vertinimo dėlei privalu pastebėti: anais sovietų totalitarizmo laikais panašaus dienoraščio rašymas, atviras politizuotų minčių dėstymas buvo susijęs su rizika. „Nedraugo“ visada galėjai būti iššifruotas, o tavo slaptasis sąsiuvinis galėjo būti perduotas į rankas tų, kurie net ir iš nieko kurpdavo baudžiamąsias bylas... Dabar galvoju: greičiausiai taip neatsitiko ne tik todėl, kad gyvenau apsuptas kitataučių, nesuprantančių, kas parašyta lietuviškai, bet dar ir dėl to, kad buvau pramokęs (kaip vėliau patys pastebėsite) turėti du veidus...

Ir apskritai – kam tas dienoraščio publikavimas? Ar tai nepanašu į savireklamą (kad ir tarp savo artimųjų)? Gal trupinėlis tiesos šioje mano paties suformuluotoj minty

ir glūdi. Bet, rašant dienoraštį, būta tada ir kitų, svaresnių motyvų. Nors ir nedrąsiai, bet vyliausi tapti rašytoju. Tą rodo pirmieji mano, dar paauglio, bandymai. Gilų įspūdį man paliko R. Rolano „Žanas Kristofas“, mano manymu, parašytas dienoraščio pagrindu. Beje, Atgimimo metais išėjo dvi mano prozos knygos. Truputį gaila, kad šį „verslą“ vėliau visiškai išmainiau į akademinį darbą. Ir vis dėlto noriu pabrėžti kitą svarų motyvą – išgyvenau sunkiai paaiškinamą būtinybę dienoraščio įrašais sau pačiam duoti ataskaitą, kontroliuoti savo veiksmus, plėsti savivoką, savyje ir pasaulyje ieškoti gelmės ir, žinoma, rasti savajai egzistencijai atsparos taškų...

Gal kai kurie dienoraštyje aprašyti įvykiai, pateikti išgyvenimai, taip pat pridėti komentarai atrodys pernelyg smulkmeniškai, nereikšmingi. Atrinkinėdamas senus įrašus spaudai, daugelio tokių vietų kaip tik dėl to ir atsisakiau. Tačiau dalį jų palikau sąmoningai. Motyvas čia paprastas: pirma, dienoraštis vis dėlto turi likti dienoraščiu, o antra, smulki detalė neretai yra panaši į tą atrastą šukę, iš kurios atkuriamas visas kadaise buvusio sveiko puodo pavidalas... Išviešindamas savo išgyvenimus ir ypač pastebėjimus kitų asmenų atžvilgiu, ko gero kai kur peržengiu lietuvių būdai įprastas santūrumo ribas. Bet man čia savotišku švyturiu buvo ir yra seniai perskaityta prancūzų mąstytojo ir filosofo Žano Žako Ruso „Išpažintis.“

Turiu prisipažinti: skaudama širdimi atsisakiau dienoraščių didelės įrašų dalies, siekdamas dešimties metų tarpą „sugrūsti“ į „normalią“ knygos apimtį. Pavyzdžiui, 1957 m. sausio 6 d. įrašas dienoraštyje siekia penkis su puse puslapio, bet, atrinkęs skaitytojui, pateikiu vos vieną. Gali atrodyti, kad tokia atranka siekiau gražesnę vaizdą pateikti. Taip nėra. Atrinkdamas faktus, įvykius ir įspūdžius, griežtai laikiausi jų autentikos. Nieko neapridurdamas, neprigalvodamas, tik stilistiškai pakoreguodamas tuometę mano „rašytinės kalbos“ kultūrą...

Beje, dėl komentarų... Manau, kad skaitytojas gana greit įsitikins, jog jais ne tik paaiškinama tai, kas liktų nesuprantama. Gal svarbiau tai, kad jie leidžia sugretinti aną ir nūdienos pasaulius.

Pratarmę norisi baigti šiomis, giliai į mano širdį įstrigusiomis italų grafo Piko della Mirandelos, gyvenusio XV a., mintimis: „Tu, žmogau, sukurtas ne dangui ir ne žemei, mirtingas ir nemirtingas! Nes tu patsai, vedinas savo valia ir savo garbe, privalai tapti savo paties menininku ir architektu ir kurti save iš savo paties medžiagos. Tu laisvas pulsti iki žemiausio gyvuliškumo. Betgi tu gali ir pasikelti į aukščiausias dieviškumo erdves. Tu gali būti tuo, kuo panorėsi...“

1956-1957-iejai

Maskvos lietuvių studentų ansamblio kūrimasis

pirmą kartą Lietuvos mokytojų:

per juos kelias kartas išuomet turėjome parodyti, kad tokas išuomet, nagrinėjant formas bet ne

skrydis 18.

... buvo vieno iš ypatingai...
... mano gyvensmė!
... mūsų "ketvirtukas" sukurta,
... meka su septynių nesudantko.
... pamatavau nesudantko būdą.
... susirinkom ketvirtas: at, ju
... Vaitkinas G. I. P. Parikalbė.
... mes vėkdam, ko galim
... (Būvo pasivėlimas netgi
... Pirejam su duodas kad
... stipriam smektos ir ko
... bendrą duodas...
... kiti. Pavėlavys atim
... (ketvirtukas narys).
... 1/2 meso su kda.

1956-ieji. Spalio 29 d., pirmadienis

Ryte mane pažadino pilkas, blankus, netgi piktas radijo diktoriaus balsas. Jis jau kelintą kartą, gindamas tarybinės kariuomenės įsiveržimą, apibūdina įvykius Vengrijoje. O mane šiurpas krečia, įsivaizdavus minią vaikančius, ugnį į žmones spjaudančius tankus, minosvaidžiais ir kulkosvaidžiais jiems sėjama mirtį. Už ką? Už tai, kad vengrai nepabūgo sukilti dėl savo laisvės? Siekė lygiateisiškumo toje visuotinio smurto imperijoje? Kur ta išgarsintoji Lenino teisybė, teigusi, kad Tarybų Sąjungos tautos turinčios teisę į savarankišką apsisprendimą? Kur šitoji auksinė tezė, jeigu tauta, net neįėjanti į TSRS, vos pabandžiusi išsitiesti, vėl tapo šlykščiausios prievartos auka?

Pasaulis aiškiai pamatė rusų imperijos gobšumą ir azijietišką bukaprotiškumą. Kad ji toliau gyvuotų – tankais prireikė traiškyti vengrus.

Tegyvuoja tautos, kovojančios už savo laisvę ir nepriklausomybę! Tegyvuoja laisva dvasia, plazdanti mūsų širdyse! Tegyvuoja išsvajotoji pergales diena, kuri turi ateiti ir įprasminti mūsų gyvenimą!

Lapkričio 6 d., antradienis

Mes bijome mylėti savo Tėvynę. Tikrąją, prigimtine. Mums tai draudžiama... Bijome su pagarba ir meile garsiai ištarti žodį – Lietuva. Bijome prisiminti tautos praeitį ir ją didžiuotis. Mes paversti menkadvasiais, į slankiojančius šešėlius panašiais bailiais. Kaip to ženklą atsikratyti?

Lapkričio 13 d., antradienis

Sekmadienį buvom pakviesti į MVU (Maskvos Lomonosovo valstybinį universitetą). Iš mūsų, Timiriazovo žemės ūkio akademijos, ir gretimo Žemės ūkio mechanizacijos instituto nuvykom aštuoniese. Susitikimo iniciatorius – Bronius Genzelis. Susirinkom septyniolika lietuvių.

KOMENTARAS

Bronius Genzelis vėliau taps habilituotu mokslo daktaru, profesoriumi, išgarsės kaip neeilinis Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, filosofas, daugelio knygų autorius ir neblėstančiu ryškumu bei valingu nuoseklumu išsiskiriantis visuomenės veikėjas.

Susirinkimo atmosfera dvelkė politinio „suokalbio“ paslaptimi, pavojais ir ryžtu.

Pirmiausia pasisakė čia viešėjęs estas, kurį pakvietė Bronius. Estas kalbėjo apie savo tautiečius, tautinės vienybės būtinybę. Daug dėmesio skyrė susiklosčiusiai politinei situacijai. B. Genzelis labai rimtai akcentavo mūsų, Maskvoje studijuojančiųjų, politinės veiklos būtinybę. Pasirodo, pasitarimas kviestas ne vien lietuvių ansamblio kūrimo klausimu. Aš pasisakiau, jog politinė veikla mūsų sąlygomis yra pavojinga ir akcentavau legalizuotą meninės tautinės saviveiklos formą.

Visi priėjom prie vieningos išvados: nors tarybiniai tankai ką tik ir sutraiškė sukilusius vengrus, būtų neišmintinga nepasinaudoti kad ir menkiausiu šansu mūsų laisvės siekiams realizuoti.

Buvo išrinkta veikimo grupė: Bronius Genzelis, Aušra Adiklytė, Algis Drąsutis ir aš. Surašėme projektą, su kuriuo turėsim kreiptis į Lietuvos atstovybę. Be ansamblio steigimo, čia buvo ir siūlymas, kad lietuvių studentams būtų organizuojami susitikimai su įžymesniais Lietuvos žmonėmis. Mes norime siekti solidarumo ir neatitrūkti nuo gimtojo krašto.

Namo išsiskirstėme labai pakilios nuotaikos.

Mūsų „timiriazėviečių“ grupelė svečiuose pas Bronių Genzelį atmintinąjį 1956 m. lapkričio 11 d. Sėdi (iš kairės) Vytautas Ramanauskas, Vilija Šulcaitė, Bronius Genzelis, stovi (iš kairės) Petras Rečiūnas, aš, Petras Laugalis ir Algis Žaltauskas

KOMENTARAS

Šiandien, apmąstydamas anas dienas, vardan teisybės privalau pastebėti, kad Maskvos lietuvių studentų ansamblio idėja kilo ne tuščioje vietoje. Mano „timiriazėvoje“ ir gretimose aukštosiose mokyklose studijavo 30–35 tautiečiai. Atvykęs 1954 metais, daugumą iš jų radau suburtus į kuklų ansambliuką. Jo meniniu vadovu buvo Maskvos Čaikovskio konservatorijos studentas Rimvydas Žigaitis, Lietuvoje tapęs Filharmonijos

Mano tuomečiai bičiuliai Silva ir Petras Vadopalai su sūneliu Kęstučiu 1964 metais

meno vadovu, profesorium, o vėliau – vos ne visos muzikų „gildijos“ kuratoriumi. Tais metais (teatleis jis man) iš vienintelių „timiriazevkoje“ studijavusių dviejų lietuvių merginų išsirinko sau ir žmoną – Aldoną Lukoševičiūtę. Antroji – žvitrioji Silva Stanevičiūtė jau buvo išsirinkta būsimo inžinieriaus Petro Vadopalo – to ansamblio seniūno (rengiant šią knygą spaudai mane pakvietė į jos laidotuves...). Knygos nesulaukęs į dausas iškeliavo ir prof. R. Žigaitis.

Tačiau šis gražus tautiečių kolektyvas „išsivaikščiojo“ dar 1955-aisiais metais. Kaip man dabar atrodo, ne tik dėl R. Žigaičio susikaupimo paskutiniams savo studijų konservatorijoje metams, bet ir dėl bendro visų nuovargio... Kaip dabar suprantu – trūko aiškesnės visus jungiančios ideologinės pozicijos ir bendros pasaulėžiūros.

Lapkričio 14 d., trečiadienis

Keturiose apsilankėme Lietuvos atstovybėje. Mus priėmė atstovo pavaduotojas, rusas. Mandagiai išklausė, paskui, mums tebesėdint, paskambino į Lietuvą K. Preikšui. Pastebėjau, kad pastarasis iškart pasisakė prieš bet kokią lietuvių studentų susibūrimą, juolab ansamblio kūrimą. Kvaila nuomonė. Jei mumis nepasitiki, mes galim ir be jų leidimo susiburti.

Atstovybėje sužinojome, kad lietuvių studentų saviveiklos klausimu jau kreipėsi ir Gnesino instituto antro kurso studentė Akvilė Gureckytė – ji siūlėsi imtis choro dirigento pareigų. Tai puikus radinys!

Savijauta tokia, tarsi būčiau pajautęs atsiradusius sparnus skrydžiui ir tikros, prasmingos bičiulystės skonį.

KOMENTARAS

A. Adiklytė vėliau dirbs literatūros tyrinėjimo srityje. Algis Drąsutis iškils iki atsakingų „Sigmos“ gamybinio susivienijimo (jungusio keletą skaičiavimo, elektronikos aparatų gamybos bei projektavimo įmonių) vyriausiojo inžinieriaus pareigų.

K. Preikšas (buvęs Ispanijos pilietinio karo dalyvis komunistų pusėje) tuomet dirbo LKP CK sekretorium ideologijai. Pasižymėjo bekompromisinėmis stalinistinėmis orientacijomis, dėl ko kiek vėliau buvo pakeistas į liberalesnių pažiūrų V. Niunką.

Gnesino institutu sutrumpintai vadindavome Maskvos muzikos pedagogikos institutą.

74
 porada, gat karot šilvoto kelimo, ko-
 ras ne saram gale obo gusciaimov
 kaimit. radava

... Tada staro pats imen - kreiva
 miki stiam soverimno ukreivil mo
 ale videt, cho kojimera sej kreiva
 prava kioza, koda novoi kojim - kam
 ne kamdoz imy vepera praktiz. 1945:
 nam i kaka rykoi ne obo kojimbo

17 lapkovo

Štendven beva pirmo karti lotere
 bedromo šidrelo vose'momose.

Nednai, ar vada pas juo tolvas kaidos
 kalbos i gidas. Se ar vruomet kump vso
 kevschupai i stengtai paralyti kad vadas
 pris rokas. Tr ar vruomet 'nagrimeje i
 kabonai tikai mo formas bet ne
 kirotelso kurimo.

Lapkovo 18.

Štendven beva vnu is ypatin-
 gausny olovy mano gyvenime!

Kump beva mius "ketvestukis" susitarta,
 treis valonds meka mo sejuus nevovoko.
 18mm. praes pamociau nevovovota duog
 fos kambaryje susirinkom ketuvose: at,
 balo sulcaste i Vaitkinas G.ivs. Poikalbe.
 pam is stovus, ko mes vektam, ko galim
 veikti kump veikti. (Bevo pastulimas netgo
 nuostatus vovovoti.) Pirejam mo duvotas kad
 mums patvems sekte stiprius svetkis it ka
 retoms pusos. Vrs prajam bendro duvoty...
 Svet. praesyo paktu kiti. Pavelavys atva
 znavo Algis Drgoutis (ketvestukis narys).
 (D Bramis šidrelo vovoko 1, 1 mesos s. ka.

buvo). Susirinko nematant lektorų. Buvo net Rago laukiamas Kuelvand, bet dėl rimtų priežasčių (nepavyko paeiti su slėptiniais laisvėmis), šįkart J namus. Susirinko apie 60 lietuvių; dauguma iš J.T.G. Buvo ir mūsų, neįvyko pats pats Gureckys, Akvilo (Vilija) Buvo vienas iš pirmaujančių. Mūsų "susirinkimas" kilo vėlyvą mėn. Kal. beje "vieną apne ansamblio reikalus. Pats pats bendras virsūlis, kas kas lietuvių reikalais ilgą laiką. Tam buvo skirtas vestimo grupės:

- 1) ai, Gureckys ir Ambracoverius esam pas šventiniais ministrų Ambracoverius
- 2) Butko, Gontis ir Jahn raso laisvės paktai. Tarybų prevencinio pirm. Paktai
- 3) D rugutis su savo draugu kartais dėl patalpos Energetikos institute.

Vien susirinkimui susirinkimui 1730 val J. T.G. ir net tolau tvarkom reikalais 0 6 val. cinam klausytojams bespiranti Rubcova paskeistas apne birokratizmas.

Po apnebalvos dalies įvykių sudaroma nam ir pasokam. Buvo labai anksti, ar pėdiciams labai puskvas. Ši val atėjo du draugai estas ir de laisvės (V. Beutis ir Gontis) kalbėjimais t val. šitardavom vėksnius, apskiekim nuo mononar. Pas rado estas daug pasorbepo tuo klausimui. Tuo daug teorines medžiagas. Pė pasuliam lektorų apne nacionalinių klausimų šversto iš estų J. uss kalba ir paimis paskeisti. Suteiko. Šiuoada: gontis nacionalizmas interesus tiek kultūros, tiek ekonomikos srityje.

'tes savo tarpe niterim organizuoti mokslinį grupę (patalpa) kokit prametim, o pastus opoentų problemas.

Tuo tarpe kitimo kambiau pė laisvės mūsų grupė draugų lektorų. Jims ideit. konim plėg vėksnius šarimam ir šiuoada

1956-ųjų lapkričio 17 ir 18 dienų dienoraščio įrašai. Maskvos lietuvių studentų ansamblio organizavimo vargų pradžia

Lapkričio 18 d., sekmadienis

Ši diena buvo viena iš ypatingiausių dienų mano gyvenime.

Kaip buvo mūsų „ketveriukės“ susitarta – trečią valandą prie MVU bendrabučio įėjimo niekas nesusirinko. Praėjus 15-ai minučių, pamačiau ateinančią nusiminusią Aušrą (Adiklytę). Jos kambaryje susirinkom keturiese: mudu, Galia Šulcaitė ir Gytis Vaitkūnas. Pasikalbėjom iš širdies, ko mes siekiam, ką galim nuveikti, kaip veikti. Priėjom išvados, kad mums patiems reikia stipriai teoriškai šviestis.

5 val. pradėjo rinktis kiti. Pavėlavęs atvažiavo Algis Drąsutis (ketveriukės narys). Bronius Genzelis, pasirodo, porai mėnesių išvykęs į Lietuvą. Susirinko apie 20 žmonių, dauguma iš MVU. Atvyko ir naujoji mūsų bendražygė A. Gureckytė.

Susirinkimą teko pradėti man. Žinodamas tobulai organizuotą vienas kito sekimo praktiką ir nenorėdamas pakenkti bendram reikalui, kalbėjau vien apie ansamblio reikalus. Padarėm bendrą išvadą – ansamblio mums būtina reikia. Išrinkom veikimo grupes: pirmoji – Aušra, Gytis ir Galia rašo laišką Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkui J. Paleckiui; antroji – Gureckytė, Eduardas Ambrazevičius ir aš eina pas TSRS kultūros ministrą Michailovą; trečioji – Drąsutis su savo bičiuliu tariasi dėl patalpų repeticijoms Maskvos energetikos instituto Kultūros rūmuose.

Po „oficialiosios“ susirinkimo dalies visi gražiai padainavome ir pašokome. Merginos buvo sužavėtos, kad mes turime tiek daug ugnies ir pasiryžimo. Paskui atėjo du estai ir du latviai. Pasitraukę nuo kitų, atviriau kalbėjomės su jais apie valandą. Bandėme sukoordinuoti veiksmus. Pasirodo, estai gerokai pasistūmėję tautinio judėjimo ir savo interesų gynimo srityje. Tyčia ar ne tyčia iš jų veržėsi Pabaltijo respublikų federalizmo idėja. Estai turi ir teorinės medžiagos. Pasiūliau paskaitą apie nacionalinį klausimą išversti į rusų kalbą ir paskaityti ją mums. Sutiko.

Kai su savo bičiuliu Petru Rečiūnu grįžau į namus, pasirodo, nevalgęs išbuvau 13 valandų.

KOMENTARAS

G. Vaitkūnas apsigins filosofijos mokslų daktaro (tuomet kandidato) laipsnį ir darbuosis Lietuvos kultūros bei meno filosofijos istorijos baruose. Žinau tik tiek, kad Galia Šulcaitė, buvusi komjunistinio aktyvistė, tada studijavo Maskvos Lomonosovo universitete. Bet ji ir Ambrazevičius labai greitai „dingo“ iš mano akiračio.

Su Petru Rečiūnu esame kilę iš Panevėžio rajono ir kurį laiką kartu mokėmės Joniškėlio ž. ū. technikumė. 1954 m. susitikome jau Maskvoje. Daug vėliau, jau formuojantis naujai sociologijos mokslo Lietuvoje kryptčiai, 1970 m. buvau jo disertacinio darbo vadovu. Nors pagrindinė jo darbovietė buvo tapusi žurnalo „Žemės ūkis“ redakcija. Mirė 2007 metais...

Lapkričio 23 d., penktadienis

Savo diplomatinį reidą į TSRS kultūros ministeriją pradėjome pasikeitusia grupės sudėtimi. Pastebėjau – visada kas nors netesi duotojo savo žodžio, taip apsunkindamas reikalų sprendimą. Mūsų „diplomatų“ grupei – V. Ramanauskui, G. Šulcaitei, A. Gureckytei ir man – ministerijoje buvo paaiškinta, kad reikia kreiptis į komjaunimo CK. Nukeliavome. Iš ten mus nukreipė į Maskvos miesto komjaunimo komitetą. Čia mus gana nuoširdžiai sutiko, pažadėjo paramą. Mums čia besėdint, susisiekė ir su mūsų respublikos atstovybe. Matėme, kaip niuko mūsų naujųjų rėmėjų veidai. Galutinį atsakymą jie pažadėjo mums duoti po kelių dienų. Štai taip...

Kitą dieną susirinkę iš naujo pparedagavome, papildėme laišką J. Paleckiui. Kaltinome atstovybę. Visų nuotaika dėl „saviškių“ elgesio buvo pairusi. Paskaičiau Kudirkos eilėraščių. Vis vien gyvumo neprisidėjo. Tuo tarpu atėjo ir Haris Hansenas – estų organizatorius. Man prieš jį buvo truputį nepatogu, kad mūsų, lietuvių, reikalai nejuda. Iš jo sužinojome, kad numatytą viešą paskaitą MVU apie biurokratizmo ištakas Tarybų Sąjungoje uždraudė. Uždraudė ir kitą – apie demokratiją. Išgirdome, kad MVU jau yra keletas suimtų studentų.

Teisingai sakė Broz Tito: stalinizmo sistema išliko nepažeista.

KOMENTARAS

Broz Tito – buvęs ilgametis buvusios Jugoslavijos Federatyvinės Socialistinės Valstybės prezidentas, aštriai konfliktavęs su Stalinu ir net su „liberalu“ Nikita Chruščiovu. Siekęs įdiegti „hibridinį“ socializmo ir kapitalizmo ekonominių santykių modelį.

Lapkričio 26 d., pirmadienis

Mane supa vyresni amžiumi studentai bendraminčiai. Bet aš, rodos, labiausiai nerimstu dėl mūsų judėjimo. Gal labiau, dar nuo technikumо laikų, įpratęs prie veiksmo? Aš įsitikinęs Maskvos lietuvių studentų ansamblio būtinybe. Jis padės išreikšti mūsų tautiškumo, demokratijos ir laisvės siekius.

KOMENTARAS

Man tada buvo labai gaila, tiesiog buvo apmaudu mesti praktikuotą solinį dainavimą. Tuos vokalo užsiėmimus, kurie vyko Timiriazevo akademijos Kultūros rūmuose, buvau lankęs jau visus metus. Ir geras pusmetis buvo praėjęs sėkmingai man pasirodant įvairiuose koncertuose (prieš tai praktikavau pasirodymus su lūpine armonikėle). Į mano koncertinę programėlę įeidavo rusų romansai, neapolietiškos serenados, harmonizuotos lietuvių liaudies dainos. Buvo ir jaunųjų duetas

iš operetės „Vestuvės Malinovkoje“... Pamenu, jau po pirmo, gana sėkmingo dueto pasirodymo labai nustebinau savo pedagoges, atsisakydamas toliau dainuoti duetu. Ir pasiaiškinti atvirai nedirjau. O ta priežastis buvo štai tokia... Mano partnerė, pagal tautybę ukrainietė, tiesiog siekė mane apkerėti ne tik spalvinga balso koloratūra, bet ir spinduliuote spinduliuojančiu ir viską žadančiu moteriškumu... O aš gi buvau „užkietėjęs“ nacionalistas, nuo panašių kerų „nesusipratusius“ lietuvius ir lietuvaites siekęs burti į ansamblį. Šiandien toji „auka“ man sukelia apmaudžią šypseną... Bet tada? Dar buvo laikai, kai žmonės priekaištingai mesdavo: „Jis vedė ruskę“; „Ji ištekojo už ruskio...“ Man tada buvo vos dvidešimt... O toji žavėjoja, mano atstumta, ėmė elgtis taip, tarsi būtų nutrūkusi nuo grandinės... Susidėjo (taip tada vadindavome ne įsimylėjusius, o tiesiog seksualiai bendraujančius) su praplikusiu albanu, kuris metais anksčiau už ją baigė studijas ir ją paliko.

Na, o tie mano įdainuoti romansai ir serenados, porą kartų pristatant Timiriazovo ž. ū. akademiją, buvo transliuoti ir per tuometinį sąjunginį radiją. Kiek džiaugsmo tada patyrė ne tik Lietuvoje mano įdainavimus girdėję namiškiai, bet, žinoma, ir aš pats...

Gruodžio 1 d., šeštadienis

Šiandien Vytautas Ramanauskas, Galia Šulcaitė ir aš nuvykome į Energetikos institutą. Pakeliui Galia labai nustebė, sužinojusi, kad aš – partijos narys. Bet ji, buvusi Lietuvos komjaunimo aktyvistė, gana greit susigaudė, kad partinis bilietas, sprendžiant mūsų reikalus valdžios įstaigose, yra tarsi pasitikėjimo vizitinė kortelė. Nors ir buvo žadėta, institute niekas neparuošta. Ilgai ieškojom lietuvių. Pagaliau atsitiktinai sutikome Joną Mikšį (šaunus vaikas!) ir Reginą Valatkaitę. Jie mums ir pasiūvė padėti. Kartu patraukėme pas instituto Kultūros rūmų direktorių. Pasinaudodamas diplomatine suktybe, aš jį įtikinau, kad mes su savo steigiamu ansambliu nesiruošiamo koncertuoti atskirai nuo instituto iškabos. Jis tuo lyg ir patikėjo...

KOMENTARAS

Į partiją įstojau būdamas jau „timiriazevkos“ pirmo kurso studentas, iš inercijos. Technikume buvau komjaunimo aktyvistas ir dar iš ten atsivežiau rekomendacijas.

Tuomet tvirtai tikėjau socializmo ir komunizmo idėjomis. Tokius įsitikinimus lėmė dar ir mano „nepriekaištinga“ socialinė

*kilmė (apie ją bus pakalbėta kituose šios knygos skirsniuose).
Mano pažiūrose tikrą perversmą sukėlė 1956-ųjų metų Vengrijos
įvykiai, eilinių rusų šovinistinė elgsena. O manyje „nacionalisto“
dvasia tūnojo nuo seno...*

*V. Ramanauskas artimiausias, nors ir keliais metais už mane
vyresnis bendražygis, tuomet studijavo toje pačioje akademijoje ir
tame pačiame, kaip ir aš, Ekonomikos fakultete. Vėliau jis apsigins
ekonomikos daktaro laipsnį, „Sąjūdžio“ metais su kitais bendra-
minčiais įkurs struktūrinį jo padalinį, pavadintą „Labora.“*

*Joną Mikšį paskutinį kartą mačiau, aplankęs jį Kauno hidro-
elektrinės statyboje (!).*

R. Valatkaitė iš mano akiračio seniai dingusi...

*Vėliau minėtų Kultūros rūmų direktorius prisipažins, kad dėl
mūsų jį nuolat atakavo saugumiečiai, reikalaujami mus išmesti.
Tačiau tai iš tiesų būta principingo ir drąsaus demokratiškos
pažiūrų žmogaus.*

Gruodžio 5 d., trečiadienis

Sekmadienį į mūsų sambūrį (jau įsikūrusį minėtuose Kultūros rūmuose) netikėtai atsilankė J. Grigonis (buvęs LLKJS CK sekretorius, o dabar – Visuomenės mokslų akademijos prie TSKP CK klausytojas). Tai linksmas, šnekus, tačiau per daug įtarus (o gal apsidraudžiantis) žmogus. Vis įtikinėjo mus, kad nesiburtume į jokiais „žemiečių“ draugijas (tą girdėjome ir iš K. Preikšo), nors prieš ansamblių nieko neturįs... Pokalbių metu kažką neatsargiai leptelėjo V. Ramanauskas – J. Grigonis tučtuojau piktai sureagavo... Kada aš užbaigiau jam referuoti ansamblio kūrimo klausimą, jis netikėtai užklausė: „O toliau ką, nieko neturi pasakyti? Juk su Galia dėl veiklos kartu tarėtės apie dvi valandas?“ (Iš tikrųjų prieš tai mes su ja kai ką aptarinėjome). Kaip greitai nuteka mūsų informacija! Kadangi J. Grigonis buvo atvažiavęs nekviestas, ir šiaip perdėtai įtakingai mūsų atžvilgiu nusiteikęs, pokalbis su juo visiems paliko nemalonų, slegiantį įspūdį. Pagalvojau: estai tarp savęs kur kas solidaresni...

KOMENTARAS

*Vėliau Jonas Grigonis dirbs Vilniaus universitete – taps
habilituotu daktaru, profesoriumi ir prorektoriumi. Drįstu atvirai
pasakyti – tai buvo Kvislingo tipo asmuo. Kiek tada susigaudžiau,
A. Sniečkus (Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius) savo aplinkoje
tokių stengdavo vengt... Bet J. Grigonis turėjo talentų: išvaizdą,
erudiciją ir komunikabilumą...*

Gruodžio 7 d., pirmadienis

Prie mūsų naujai prisijungęs Jonas Mikšys, išstvermingoji Aušra Adiklytė ir aš vėl apsilankėme Lietuvos atstovybėje. Dar tos įstaigos prieangyje kaktomuša susidūrėme su išeinančiu iš jos J. Grigoniui. Nieko mums nesakydamas, nužvelgė šaltu, nedraugišku žvilgsniu. Tarsi juoda katė būtų perbėgusi... Bet mūsų nuostabai Lietuvos atstovybės galva K. Gabdankas, rodos, buvo žmoniškai nusiteikęs. Iš pradžių protestavo, kodėl ansamblis burs lietuvių studentus iš visų Maskvos institutų. Paskui nusileido. Netgi pasiūlė ansamblio vadovą. Mes atsisakėme, motyvuodami, kad jau esame su konkrečiais asmenimis susitarę. Tada pasiūlė repeticijoms atstovybės salę ir šiek tiek finansų. Gal būtų buvę gerai, bet repeticijoms vienos patalpos aiškiai maža. O kur dar inventorius klausimai? Tokį netikėtą „dosnumą“ aš supratau kaip naują taktiką, įvertinant mūsų atklamumą ir siekimą neprarasti galimybių mus kontroliuoti.

Ateinantį sekmadienį steigiamasis ansamblio susirinkimas!

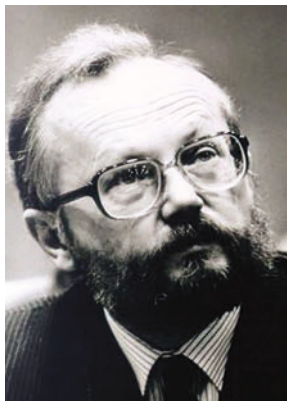
Jaučiu, jog mano elgesys kertasi su partiškumu. Tasai susidvejėjimas mane slegia, drasko iš vidaus. Įspūdis toks, tarsi siekčiau uždrausto vaisiaus, iš anksto žinodamas, kad esu panašus į Adomą, kuris ugniniu kalaviju bus varomas į pragaro kančias... Stiprinu save, mąstydamas apie tai, kad mūsų ansamblis Tau, Tėvyne, turi atnešti vaisių, tegu ir kuklių. Jis padės Tavo dvasia auklėti Tavo vaikus. Jis leis garsiai, įveikiant vergo jausmą, tarti Tavo vardą, dainuoti Tavo dainas ir šokti Tavo šokius. Jis bus Tavo ir tarnaus tikrai Tau...

Gruodžio 10 d., ketvirtadienis

Steigiamasis susirinkimas įvyko!

Susirinko 76 lietuviai studentai (Maskvoje jų – apie 130). Tiek maždaug jų ir tikėjaisi. Registracija parodė, kad tai buvo 32 aukštųjų mokyklų atstovai. Susirinkimo pradžia buvo jaudinanti, iškilminga – prasidėjo plovimais... Kalbėjau, žinoma, jaudindamasis, ir kalbėjau tik apie ansamblių. Gytis Vaitkūnas kritikavo Lietuvos atstovybę. Galia Šulcaitė kalbėjo apie ryšius su estais ir latviais. Jiems kalbant, vėl jaudinausi, gerai žinodamas, kad tarp mūsų yra tų, kurie viską girdi ir viską „kam reikia“ praneša. Be mūsų, organizatorių, kalbėjo ir daugelis kitų.

Į kuriamo ansamblio (teisingiau – mūsų tautinės bendrijos) komitetą rinkom po vieną nuo kelių institutų. Išimtį padarėm Galiai Šulcaitei – ją išrinkom papildomai, be konkurencijos. Komiteto sudėtis tokia: Achenbachas – Lengvosios pramonės institutas; Burneika – Valstybinis teatrinio meno institutas, Čaikovskio konservatorija, Mažojo akademinio teatro studija; Cibulskas – Statybos ir Staklių institutai; Čepaitis Virgilijus – Gorkio literatūros institutas; Gapševičius – Žuvininystės institutas; Romualdas Grigas – Timiriazevo ž. ū. akademija, Ž. ū. mechanizacijos institutas, Vandens ūkio institutas, Plechanovo liaudies ūkio institutas; Narūnas – Kinematografijos, Bibliotekininkystės, Žemėtvarkos institutai; Eugenijus Pimpė – Maskvos energetinis, Baumano technologijos, Geodezijos, Poligrafijos institutai; Gytis Vaitkūnas – Lomonosovo valstybinis universitetas; Aldona Viturytė – Pedagoginis institutas.

KOMENTARAS

Nesulaikau nepateikęs kai kurių savo pastebėjimų dėl Virgilijaus Čepaičio asmenybės...

Abu studijuoti į Maskvą atvykome tais pačiais 1954 metais, bet buvome nepažįstami. Labai nustebau, skaitydamas tuomet labai populiariame laikraštyje „Komsomolskaja pravda“ (rus. „Komjaunimo tiesa“) feljetoninį rašinį apie Lomonosovo universiteto I kurso studentą Čepaitį Virgilijų. Jis buvo pašalintas iš universiteto už ... užsiėmimų simuliavimą, paskaitų nelankymą ir pan. Tada pagalvojau: kodėl toks triukšmas sukeltas visos imperijos mastu?.. Bet štai V. Čepaitis jau 1956 metais sugrįžta į Maskvą ir pradeda studijas gana prestižiniame, dideles stipendijas savo klausytojams mokačiame Gorkio literatūros institute. Kaip tokią metamorfozę suprasti?

Tik gerokai vėliau sužinojau, kad, būdamas moksleiviu, dalyvavo „nacionalistiniuose veiksmuose“.. Tada spėjo „pabėgti“ į Maskvą. O paskui?.. Paskui apie tai ir su aiškesne faktografinė intriga dar pakalbėsiu kitoje šio dienoraščio vietoje.

Komiteto posėdyje patikslinom veiksmų programą, bandėm pasiskirstyti pareigomis. Mane išrinko komiteto pirmininku. Mišriam chorui pasisiūlė vadovauti A. Gureckytė, šokiams – baletmeisteris Juozas Gudavičius. Dėl pastarojo mes ypač nudžiugome, nes tai jau pripažintas, Lietuvos respublikos nusipelnusio meno veikėjo vardą turintis asmuo.

Mūsų nedidelis būrelis entuziastų – komiteto narių ir keletas kitų draugiškai pavakarieniavome restorane. Visiems reikėjo artumo... Net dainavome. Norėjome tame pačiame viešbutyje, kur ir restoranas, susitikti su Urugvajaus lietuviais, bet jie jau buvo išvykę „Užklydome“ ir į netoliese esančią Čaikovskio konservatoriją. Čia tiesiog ant laiptų sutikau Algį Žiūraitį. Iš kitų konservatorijos lietuvių reakcijos supratau, kad jis nuo jų tarsi yra atsirbojęs. Tačiau išdrįsau jį užkalbinti. Pasakiau apie šios dienos įvykį ir paklausiau, ar nenorėtų prie mūsų prisijungti. Atsakė, kad ne – esąs labai užimtas.

Sėdėdamas nedidelėje konservatorijos bendrabučio salikėje, kur vyko susitikimas su violončelistu Mstislavu Rostropovičiumi, aš pagalvojau: kokie šaunuoliai yra Gražina Stanionytė, Aldona Radvilaitė, Birutė Almonaitytė, Paulius Juodišius, Leopoldas Digrys, Romualdas Kulikauskas. Visi jie iš karto, nedvejodami pasiūlė savo paslaugas mūsų sambūriui.

Važiudamas per Maskvą į savo bendrbutį, mažčiau apie tai, kad mūsų tautinis judėjimas įgauna vis platesnį mastą. Kad jis liejasi iš vidaus, tarsi kokia pritvinusi ir pro užtvanką besiveržianti upė. Kad jis pagaliau įgauna legaliai įformintą ir stabilesnę vagą... Širdyje buvo ir džiugu, ir neramu... Neramu dėl užsikrautos atsakomybės – ar pakelsiu?

Senojoje nuotraukoje išlikęs anų metų ryškesnis Birutės Almonaitytės portretas su pačios Birutės ranka rašyta dedikacija

Tas pats vakaras. Jau po suvalgytų Birutės cepelinų...

KOMENTARAS

Deja, ne visų čia suminėtų asmenų vardai mano dienoraštyje buvo parašyti.

Jau vėliau J. Gudavičius dirbs įkurtame Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultete ir ne kartą bus kviečiamas užimti ypač atsakingas respublikinių Dainų ir Šokių švenčių vyriausiojo baletmeisterio pareigas. Maskvoje tuo metu jis kėlė savo profesinę kvalifikaciją. Savo valingumu ir pažiūromis jis stiprino visus mus, už jį gerokai jaunesnius.

Algis Žiūraitis vėliau taps tuometinės SSRS kultūros ministrės Jekaterinos Furcevos žentu ir jau tuo metu SSRS radijo, o nuo 1960 m. Maskvos didžiojo teatro orkestro dirigentu. Dar vėliau garsioji rusų dainininkė Jelena Obrazcova taps Algio Žiūraičio žmona...

Adona Radvilaitė vėliau išgarsės kaip pianistė ir Muzikos akademijos pedagogė. Paulius Juodišius, kaip neeilinis smuikininkas, taps konservatorijos fakulteto dekanu (bet tik po nepriklausomybės atgavimo, nes jo tėvas, tarpukario Lietuvos generolas, buvo bolševikų suimtas ir nužudytas Sibiro šiaurėje, Abežėje).

Leopoldas Digrys išgarsės kaip neeilinio talento vargonininkas, o Romualdas Kulikauskas – kaip violončelininkas.

Atskirai norėčiau paminėti Birutę Almonaitytę, tiesiog tipiską neįtikėtino nuoširdumo lietuvaite, vėliau tapusią įžymia mūsų operos soliste (apmaudžiai anksti sugrauzta vėžio...).
Maždaug prieš penkiolika metų atsitiktinai radau ir perskaičiau buvusio mokytojo Gedimino Almonaičio memuarinę knygą „Gražinkite man gyvenimą“ (1992 m.). Ir tada pagalvojau – ta knyga turėtų būti visiems mokiniams privalomai skaitomų knygų sąvade, nes su neįtikėtina įtaiga ir vaizdais joje išskleistos lietuvių tautos pamato – darbščiausių, gambiausių šeimų – bolševikinis naikinimo mechanizmas.
Tik iš tos knygos sužinojau, kad pragaro kancias perėjęs jos autorius yra mūsų Birutės brolis...

Gruodžio 15 d., šeštadienis

Įspūdis toks, kad iš Kinematografijos institute studijuojančių lietuvių ypatingo indėlio nebus. Tai žmonės, kurie pasitenkina bendromis kalbomis, o ne konkrečiu darbu. Sekmadienį reiks papildomai išrinkti veikimo grupes, kurios sustiprintų mūsų organizacinį darbą, taip pat ir ansamblio kūrimą. Per daug tuščių kalbų...

Su Aldona Vyturyte buvome nuvykę į Pasaulio jaunimo ir studentų festivalio organizavimo štabą 1. Siekėme užsirekomenduoti ir iš tos įstaigos irgi gauti pritarimą. Iš ten, mums girdint, paskambino komjaunimo CK studentų skyriaus vedėjui. Pastarasis sutiko mus priimti ir kartu aptarti mums rūpimus klausimus.

KOMENTARAS

Pasaulio jaunimo ir studentų festivalis įvyko 1957 metais Maskvoje. Po Stalino mirties tai buvo pirmas tokio mąsto renginys, kuriame maskviečiai pamatė ne pavienius, o tūkstančius atvykusių „iš anapus“... Ypač ženklų tuometinę ideologinę sistemą suerzinusį pėdsaką paliko tiesioginiai jaunimo kontaktai.

Mums būtinai reikia gauti kanklių, lumzdelių, skudučių ir kitos „amunicijos“

Šiandien nuvykau ir į Lietuvos atstovybę. Ten praradau nuotaiką. Buvau nusiteikęs atviriau pasikalbėti su mūsų respublikos atstovu K. Gabdanku. Priešingai anam mūsų susitikimui, šį kartą jis buvo šaltas ir abejingas mūsų rūpesčiams. Kažkas užkulisiuose jau buvo apie mus prišnekėta. Mečiau kozirinę kortą, kad esu partijos narys... Nesuveikė. Apie tai, atrodo, buvo jau informuotas kitų. Pasakė tik tiek, kad dėl mūsų sambūrio tarsis su Lietuvos KP CK. Įtariu, kad Galios Šulcaitės, Gyčio Vaitkūno ir kitų pernelyg atviras politikavimas pasiekia „jų“ ausis.

Na, ką gi, to ir buvo galima tikėtis. Jie stengiasi apsidrausti nuo bet kokio dvelkeltėjimo nacionalizmu. O iš tiesų – už ką gi mus kaltinti? Mes nepasisakome prieš socializmą, „nespjaudome“ ant internacionalizmo. Ką akcentuojame? Geresnio, laisvesnio gyvenimo siekį... Tautinės tapatybės išsaugojimą. Ne egzistuojančios sistemos griovimą, o jos tobulinimą... Argi jie nesupranta, kad būtent jaunimas nuo seniausių laikų pasižymėjo savo pažangesnėmis pozicijomis, kad jis nesukaustytas įsigėrusio į kūną ir sielą prisitaikymo, aktyvindavo kovą už tas idėjas, kurios anksčiau ar vėliau vis vien būdavo įgyvendinamos.

Iš kur aš, mano bendraamžiai turime tiek dvasios ir užsispyrimo, pereinančių į socialinį veiksmą?

Vaiku, paaugliu būdamas, aš mačiau, kaip naktimis išnykdavo ištisos šeimos – mano bičiulių šeimos. Iš likusiųjų šiapus, daugelis verkė. Verčiau ir aš. Mačiau, kad iš vežamų Sibiran buvo ir visiškų beturčių. Mano badaujanti mama paskutinį duonos kepaluką atidavė tremiamiesiems beveik nepažįstamiems žmonėms... Niekada nepamiršiu, visada atmintyje liks vaizdas tų nušautų jaunų vyrų kūnų, kurie vos ne kasdien pasityčiojimui (ir jų artimųjų „sumedžiojimui“) gulėdavo miestelio aikštėje. Aš mačiau, pats išgyvenau, kaip grasinamais kaimiečiai buvo varomi į kolūkius, o paaugliai – į komjaunimą. Mačiau, kaip už neatsargų žodį žmogus atsidurdavo katorgoje. Mačiau, kaip iš „apyvartos“ dingo tikroji lietuvių tautos istorija, kaip dingo senieji gatvių pavadinimai... Nors ir jauni, bet mes jau buvome subrendę lietuvių tautos (žinoma, ir kitų) niekinimo liudininkai ir net dalyviai.

Kodėl taip yra? Mums perša atsakymą – socialistinė revoliucija. Na dar – asmens kultas. Bet nuo mūsų slepiama tikroji tiesa – rusifikacija... Tik dėl tos priežasties „jie“ piktinasi ir įžvelgia „išdavystes“, kai į krūvą susirenka būrelis vienos tautybės žmonių... Bet kodėl moksle nėra tikrų, gilesnę mintį ir pasaulio supratimą gimdančių disputų? Kodėl ir toliau, pasmerkus Stalino kultą, draudžiama galvoti apie platesnį visuomenės ir ypač tautų raidos kelią? Kad tik egzistuojantis yra vieninteliai teisingas, nepakeičiamas? Kodėl ir toliau renkami ne tie, kuriuos norėtų liaudis, bet kurie yra „jiems“ priimtini?.. Į tokius klausimus atsakymą surasti visai nesunku. O kas iš to? Reikalinga veikla. Visų mūsų, kitaip mąstančiųjų, susitelkimas. Ir pasiaukojimas idėjai. Ir – laviravimas... Nupuolęs nuo akrobato virvės, nieko nelaimėsi...

Gruodžio 22 d., šeštadienis

Sekmadienį (gruodžio 16 d.) į Energetikos instituto Kultūros rūmus susirinko apie 60 lietuvių studentų. Šiek tiek mažiau negu tikėjaisi. Bet buvo ir naujų veidų. Bičiulių iš Konservatorijos grupė įnešė daugiau gyvumo, bet kartu šiek tiek ir sutrikimo. Dainininkas Jonas Jocys, aukšto, imponantiško ūgio, grubokas ir savimi pasitikintis, ėmė tikrinti vyrų balsus. Jis apsiėmė suburti vyrų kapelą. Su jam būdinga arogancija prisistatė: „Laba diena, draugai!..“

Žinoma, visus tokiu kreipiniu prajuokino, bet choro repeticiją jis pravedė gerai.

Juozas Gudavičius dirbo su būsimais šokėjais, kurių susidarė net 10 porų.

KOMENTARAS

Vėliau Jonas Jocys (bosas), Sankt Peterburge (tuometiniame Leningrade) baigęs solinio dainavimo doktorantūrą, pasilikó dainuoti tenykščiame Operos ir baleto teatre. Tik retkarčiais atvykdavo pakoncertuoti į Lietuvą.

Buvo sutarta susirinkti į Konservatoriją pas Gražiną Stanionytę visiems, kurie studijuoja bet kurį meną. Tai lietė ne tik Konservatorijos studentus, bet ir literatus – Česlovą Valatką, Virgilijų Čepaitį, Mažeiką ir kitus. Tikslas – aptarti mūsų bendrų veiksmų programos pobūdį ir jos įgyvendinimo tvarką. Tiesa, Gražina perspėjo mus, kad jai jau seniai įsakyta pranešti Konservatorijos bendrabučio komendantui, kas, kokie asmenys pas ją renkasi. Tai kažkas naujo...

Šiaip sekmadienis praėjo gana gerai.

Suderinę su Lietuvos atstovybe, nusprendėme ten švęsti Naujuosius metus. Mūsų valdžios institucijai atrodė irgi bus paranku į mūsų sambūrį pažvelgti iš arčiau...

Gruodžio 25 d., antradienis

Prisiminiau tą nuostabią Kalėdų tradiciją švęsti Kūčias. Išsiilgau jų. Išsiilgau to laukimu alsuojančio vakaro, iškilmingos valandos... Išsiilgau kūčiųų, aguonų pieno, barščių su grybais, kalėdaičių ir to jaudinančio visų dvasinio suartėjimo... Septyneri metai, kai aš jų nebešvenčiu, bet mano akyse tebestovi eglutė. Nors papuošta ir popieriniais papuošalais, tokiomis pat dirbtinėmis saldinių imitacijomis, kukli, bet tikrą savotišką dvasingumą skleidžianti eglutė. Kaip ji pakeldavo visų mūsų nuotaiką! Kiek ji suteikdavo žavumo mūsų gyvenimui!

O rarotai (Bernelių mišios)! O kalėdinės apeigos bažnyčioje! Dieve mano, kaip pasiilgau anos namų ramybės, to nerūpestingo, gal materialiai skurdaus, bet sielai turtingo vaikystės gyvenimo! Tai buvo lyg sapnas. Amžiams išnykęs, jokia galia nesugrąžinamas anų metų sapnas...

KOMENTARAS

Ketverius metus mokiausi atokiame Joniškėlio ž. ū. techniku-me, kuriame, kaip atskiroje kolonijoje, buvo ypatinga ideologinė kontrolė. Į jos vykdymą, prisipažinsiu, ir aš, kaip komjaunuolis aktyvistas, buvau įpainiotas. Mano sąžinę tebeslegia šitas šešėlis...

Dabartinės dienos? Jaučiu, kaip sunkėja mintys, lyg švinu galva pildytųsi...

Šiandien buvau Teatrinio meno institute, aplankiau tautiečius. Vos suradau jų bendrabutį,

kažkur pasiklydusį tarp apirusių namų ir prišiuokšlintų kiemų. Būsimieji aktoriai ir meno veikėjai koridoriumi vaikštinėjo su trumpikėmis, su neskalbtais chalatlėliais, sklido kepamų blynų kvapas ir fortepijono garsai... Mano tautiečių kambaryje daug lovų, bet jos visos sujauktos, jokios tvarkos. Keista. Labai keista, kaip menininkas gali gyventi ir brandinti grožio pajautimą štai tokiaime urve.

Aplankiau ir Konservatoriją. Joną Jocių ir Aloyzą Končių radau namuose. Tačiau su jais nesuradau bendros kalbos. Nustebino arogancijos kupina Jocio laikysena.

KOMENTARAS

Aloyzas Končius vėliau taps žinomu Lietuvos radijo ir televizijos lengvosios muzikos orkestro dirigentu.

1957-ieji. Sausio 3 d., ketvirtadienis

Naujuosius metus sutikom Lietuvos atstovybėje. Susirinko apie 100 žmonių. Labai įvairi publika, pradedant rašytoju Jonu Usačiovu ir baigiant triukšmadariais iš Kinematografijos instituto.

Šalia atstovybės vadovo Konstantino Gabdanko sutarę pasodinome viliokę merginą. Jos „kavalierius“ turbūt pats nesitikėdamas gerokai kaukštelėjo. Gražiai kalbėjo apie brolius tautiečius, gimtąjį kraštą, apdairiai nepamiršdamas pašlovinti šauniosios partijos ir tautų draugystės...

Pasakiau ir aš kalbą, beveik programinę, bet ideologiškai subalansuotą. Kalbėjau besikuriančio ansamblio vardu. Pabrėžiau, kad jo idėja nesiremia vien saviveiklos uždaviniais, lietuvių liaudies meno propagavimu. Ansamblis padės mums suartėti, susiburti. Nesvarbu, ar tu būsimasis inžinierius, agronomas, artistas, pedagogas. Svarbu, kad mus glaudžiau jungs savos Tėvynės idėja. Jungs bičiulystė, kuri patvaresnė už materialinę naudą, reikalingesnė sunkių išgyvenimų valandomis. Todėl tegu savo sparnus skleidžia prasminga draugystė. Panašiu šūkiu pasiūliau to tą už Naujuosius.

Įsilinksminę tautiečiai Lietuvos SSR atstovybės rūmuose. Su atkištu kumščiu – Vytas Ramanauskas, šalia jo (su akiniais) Algis Drąsutis, būsimasis įmonių susivienijimo „Sigma“ vyriausiasis inžinierius. Maskva, sutinkame Naujuosius 1957-uosius metus

Linksminomės iki 8 val. ryto! Buvom priversti, nes nakties metu Maskvos transportas būna numiręs. Buvo labai puikių žmonių. Gaila, daugelis jų iškart po vidurnakčio išvažiavo. Nors bendro Naujųjų metų sutikimo idėja buvo viliojanti, bet organizacine prasme vakaras man labai nepatiko. Šiaip ar taip – tai laimėjimas.

Kliūčių ruožas nugalėtas ir mūsų suburtas lietuvių studentų ansamblis–klubas švenčia Lietuvos SSR atstovybėje. Tostą kelia tuometis šios įstaigos vadovas Konstantinas Gabdankas, už jo sėdi būsimasis Lietuvos informacijos instituto įkūrėjas ir pirmasis vadovas Juozas Zujus, šalia jo sėdi būsimoji pianistė ir pedagogė Aldona Radvilaitė. Pirmas iš kairės – Eduardas Ambrazevičius. Maskva, 1957 m.

KOMENTARAS

Jau vėliau (po keliolikos metų) iš savo bičiulio, Vytauto Ramanausko, kuriam buvo pavesta Naujųjų Metų vakaronės organizavimo klausimai, sužinojau įdomią detalę... Atsilankęs (su dviem kitais deleguotais nuo ansamblio) į Lietuvos SSR atstovybę, jis išgirdo vos ne neigiamą tos įstaigos vadovo K. Gabdanko atsakymą – apsidraudimą. Atseit, jeigu ji (mūsų delegacija) turinti laiko, tegu palaukia Lietuvos SSR vadovybės, kuri štai tuoj turėtų iš Kremliaus atvykti. Ir iš tiesų – po keliolikos minučių atstovybės duris pravėrė Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis, Ministrų Tarybos pirmininkas Motiejus Šumauskas. Visi nešini maišeliais su apelsinais, šprotų konservais ir kitais to meto „delikatesais“, dalijamais tik „nusipelnusiems asmenims“.. V. Ramanauskas pripuolė prie A. Sniečkaus ir, paprašė to mums labai tada svarbaus leidimo. A. Sniečkus iš karto piktaai atšovęs:

„Kodėl norite švęsti atskirai nuo kitų?..“ Bet pagaliau mostelėjęs ranka į po jo einantį Justą Paleckį. Šis pasimaivęs, bet nieko taip ir neatsakęs. Tada iš paskos ėjęs M. Šumauskas ryžtingai metęs: „Kas čia tokio? Tegu jie krūvoje švenčia...“

Sausio 6 d., sekmadienis

Vakar buvau pas Lomonosovo universiteto bičiulius. Ilgai kartu su estais ir latviais kalbėjomės, diskutavome. Kažkuris pasakė, jog dėl maištaujančių studentų uždarytas Sverdlovsko universitetas. Lomonosovo universitete kai kurių fakultetų visuose kursuose esama slaptų, iš pačių studentų suorganizuotų apmokamų seklių. Estai pasigyrė, kad jų respublikoje iki 80 proc. aukštosiose sferose dirbančių asmenų savo mąstymu yra mums artimi. Mes, lietuviai, kritiškesni ir tokių žmonių tose sferose įžvelgiame vos 15–20 procentų.

Bronius Genzelis papasakojo įdomių dalykų iš savo viešnagės Lietuvoje. Paskutiniame Lietuvos KP CK plenumo Mečislovas Gedvilas iš tribūnos viešai pasakęs, kad jis apgaudinėjo lietuvių tautą, kad taip elgtis jis buvo versta verčiamas ir kad tai buvusi jo vienintelė išeitis. Pirmasis sekretorius A. Sniečkus irgi atgailavęs. Kalbėjęs apie tai, kad iki šiol buvo ignoruojami nacionaliniai papročiai, jausmai, interesai. Plenumo buvo atstatyintas CK sekretorius rusas Michailas Afoninas, kuravęs respublikos kadrų reikalus. Buvo iš darbo atleisti ir keletas generolų, taip pat keletas buvusių MVD (Vidaus reikalų ministerijos) pulkininkų, kurie įvairiose ministerijose dirbo kadrų skyrių viršininkais. Buvo atstatyinti ir keletas vadinamųjų Lietuvos mokslininkų. Buvo sukritikuota praktika, kai Lietuvos KP CK posėdžiuose sėdėdavo žmonės iš KGB ir iš MVD, kurių pareigos būdavo stebėti pasisakymus ir juos vertinti. Faktiškai tai jie ir tvarkydavę visą svarstomų reikalų eigą.

Latviai, remdamiesi kažkokiais šaltiniais, pasakė, kad 1930–1940 metais buvo iššaudyti visi raudonieji latvių šauliai (žinoma, tarp jų buvo ir lietuvių), Spalio revoliucijoje suvaidinę smogiamąjį vaidmenį. Anot estės, senos komunistės, visi gabiausi ir protingiausi žmonės tuomet buvo išžudyti.

Mečislovas Gedvilas pokario metais ėjo Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pareigas.

KOMENTARAS

Sovietmečiu užuominomis buvo kalbama, kad raudonųjų latvių pulkai bolševikų revoliucijoje suvaidino smogiamąjį vaidmenį. Dabar jau žinome, kad toks vaidmuo priklausė ne tik latviams, bet ir raudonarmiečiais persirengusiems ir geležinę drausmę pripažinusiems vokiečiams – buvusiems Rusijos belaisviams. Leninas ir jo bendraminčiai neatsitiktinai buvo iš Vokietijos revoliucijos išvakarėse permesti į Rusiją užplombuotame vagonė...

2 Mir
4 SP

Vakarų Jytus buvo atsto gyberj. Tuo vne 99
kūnde uigruvo atstovas: jor vntei, kad
mes suelaurom 14 lektoriu (faktiškai
neš vrenos) nekaltėjam rusotkai su par-
tongu, perdeim troktimavam, laklon su-
kelis j partongis i t. t. Davai su praki,
kad jor buvo rusus nelovdomas mums
sūtėti vnaipio su. Metus. Keel ope sau, ja
su vor meves j dteva!

Idomus jor palitka! Ne! Prepuoro
pmonopala mo. Kur omogaus saing ar dos
i taurumo pausmas! O ejo kduas mura
sekreto vnuis pavogas!

inipinš Aguard gnev emavrats sem...!

Bendym po egramony nurokti j
jorko vardo lot. instituta, gal pavreks
jstoti j neaky vuzdony skyry. Tadi
betj stambus mano kaimojimas.

Nezman ke, man atnes sje metas,
dyg nufanciu olemgrem blogo negu
glvo, nors i partonopo atubdo ugi nsto-
kas, ypač pirmoje meky puseje...

At vrtam pasvruotes. R5 nrtam ve-
su nuroskaltis, net partijeni...

Tik suntoj kovoj su sarim i su
vrsu tuo kas bloga omogus grūduman
i auge!

..

J ka tok lirt sta emonds i kvle jte
ste bdo vrtka kas progresjba, kurvies spau-
dome prie stnis sunki uaita: garbestroka,
valderno t ruckimas, des potizmas...

Ka tok per skav ovam straipsni Korve-
Lipjau Zelinskao „Rozgud u ryboto cobpe-
rennociu.“ Kustitnis straipsnis truputi mane
prablavė. Na i kaip ne pra blavė, jai jame
buvo tokios mintys:

... Бег бугт пророчи чюдоду, сеп аргуше-

Dienoraščio 1957-ųjų sausio 6 d. įrašas. Pabrauktą frazę puspapiro centre reikia skaityti „iš antro galo“ (mes įtariame vieną draugą šnipinėjimu). Taip tuo metu naiviai bandžiau „užšifruoti“ ir nuo nedraugų paslėpti sovietų režimui pavojingesnes mintis

Pas Bronių Genzelį kalbėjome ir apie tai, kokia linkme dabar eina literatūra, teatras, spauda. Kas tas socialistinis realizmas? Kur toji nacionalinė laisvė, jei mūsų respublikų dabartiniai vadovai nuolankiai susitaiko su vedama nutautinimo politika? Kaip suprasti deklaruojamą žmogaus intelektualų brendimą, jeigu daugybė temų išlieka kategoriško draudimo zonoje? O mes? Mes gi nepasisakom prieš internacionalizmą, prieš socializmą. Bet kodėl mes, kurie rodome aktyvesnę iniciatyvą, iškart „stumiami“ į proletarinės revoliucijos priešų stovyklą?

Kalbėjome ir apie tai, kad esminius reikalus tvarko žmonių grupė (partiniai), kurią galima pavadinti klika. Jeigu įvyktų koks nors rimtesnis socialinis perversmas, turbūt neliktų nei vieno iš jų per demonstracijas nešamo portreto. Bet šitaip, kaip dabar, tęstis irgi ilgai negali. Na, keletą metų. Tas pučiamas burbulas yra sunokęs sprogti!

Vieningai sutarėme, kad mūsų judėjimo programa tokia: tegyvuoja Pabaltijo socialistinių respublikų sąjunga! (Žinoma, kol kas TSRS sudėtyje...)

...Vakar (šeštadienį) Vytas Ramanauskas (atsakingas už mūsų ūkinę veiklą) buvo Lietuvos atstovybėje atsiskaityti už Naujųjų metų banketą... Ten jam teko priimti visą atstovo Gabdanko krušos laviną. Buvom apkaltinti, kad sudaužėme 14 lėkščių, kad su atstovybės partorgu nekalbėjome rusiškai, kad į jį buvo sviestas butelis (!) ir t. t., ir pan. Deja, tai buvo... tiesa. Mano pasiūlymu, tą naktį vieną iš triukšmadarių (teatrologą Mažeiką) buvome užrakinę net į vonią... Taigi įsitikinom, kad vienas ar du deguto šaukštai gali sugadinti visą medaus statinę... Lietuvos TSR atstovas dar pridėjo, jog jis buvęs teisus, nenorėdamas mums leisti Naujuosius metus sutikti atstovybės patalpoje.

Sausio 9 d., trečiadienis

Vakaryktė diena mano atmintyje liks kaip viena iš ryžtingiausių, o gal ir skaudžiausių mano gyvenime. Vyko Timiriazovo ž. ū. akademijos uždaras partinis susirinkimas. Buvo pagarsintas ir svarstomas TSKP CK laiškas dėl ideologinio darbo stiprinimo. Kaip paprastai tokiais atvejais tvyrojo politinio ir ideologinio susitelkimo, davatkiško smalsumo ir sprogstamosios medžiagos kvapas. Buvo slogi atmosfera. TSKP CK laiške ir pasisakiusių kalbose buvo minimas ne tik užgniauztas Vengrijos sukilimas, bet ir įvykiai Pabaltijo respublikose, ypač Lietuvoje (per Vėlines) vykusios manifestacijos, bruzdėjimai.

KOMENTARAS

Nikitos Chruščiovo valdymo metais SSKP CK laiškas, skaitomi uždaruose partiniuose susirinkimuose, buvo tapę įvykiais, audrinisiais tenykštes auditorijas. Spaudoje yra teiginių apie tai, kad 1956 metų rudenį įvykusio Vengrijoje antibolševikinio sukilimo metu žuvo apie 50 000 žmonių. Rusų tankai tiesiog vikšrais traiškė beginkles žmonių demonstracijas...

To susirinkimo metu kažkas, užlipęs į tribūną, metė: „O ko ten, Kaune, tie studenčiokai dar siekia? Ko jie bruzda? Juk Lietuvai mes atnešėme laisvę..“

Tarsi kokia galinga spyruoklė būtų mane spyrusi – aš atsidūriau tribūnoje! Trečio kurso studenčiokas. Štai tos pagrindinės mintys, kurias labai susijaudinęs ir laužyta rusų kalba pasakiau: „Pagal tautybę – aš lietuvis. CK laiške buvo užsiminta ir apie įvykius Pabaltijy, konkrečiai – Kaune ir Vilniuje. Galbūt kalbėdamas dėl jaunystės kai kur ir suklysiu, bet ir tylėti negaliu... Jūs žinote – Marksas yra parašęs tokią mintį: jei žmogus padaro klaidą ar nusikaltimą, tai pirmiausia reikia išanalizuoti priežastis ir jas pagal galimybes tvarkyti... Čia, šioje tribūnoje, noriu pateikti lyg ir analizę tų priežasčių, dėl kurių Lietuvoje įvyko jaunimo bruzdėjimai. Aš neatmetu, kad dalis jų glūdi iš praeities paveldėtoje žmonių sąmonėje, mąstymo psichologijoje, tradicijose... Žmogų supančioje dar ano gyvenimo, kurį vadiname buržuaziniu, išskirtiniais išgyvenimais prisodrintoje aplinkoje. Bet aš drįstu paliesti kito pobūdžio priežastis... Tas, kurios priklauso jau nuo tarybinės santvarkos įvedimo..“

Stovėdamas tribūnoje ir matydamas į mane įbestus žvilgsnius, įsidrąsinau. Kalbėjau apie išbuožinimus ir masinius žmonių trėmimus į Sibirą, apie tai, kad vieną rytą, atėjęs į mokyklą, klasėje neberadau penkių draugų. Suolo bičiulis atsidūrė Sibire dėl to, kad jo motina buvo senų įsitikinimų mokytoja. Kalbėjau apie grubią kovą su religingumu, apie uždaromas bažnyčias ir apie persekiojimus tų, kurie jas lankydavo. Ar tarybinei santvarkai to tikrai reikėjo? Kalbėjau apie prievartinę kolektyvizaciją, apie tas pripažintas klaidas, kurios buvo Rusijoje, bet buvo pakartotos Lietuvoje. Kas nestodavo į kolūkj – būdavo apšaukiamas liaudies priešų ir ištremiamas. O dabar? Dabar kaimiečiai gyvena blogiau nei prieš karą. Badas tapo kaimo realybe...

Kalbėjau apie priverstinį raginimą stoti į komjaunimą. Pavyzdžiui, Joniškėlio technikumė, kuriame mokiausi, egzistavo geležinė taisyklė: arba tu stoji į komjaunimą (žinoma, jeigu leidžia socialinė kilmė), arba tu palieki technikumą...

Kalbėjau apie tarybinę valdžią lydintį rusiškąjį šovinizmą, apie pripažintų, lietuvių tautos sąmonę formavusių ir joje pasilikusių rašytojų ignoravimą, Lietuvos istorijos niekinimą, nacionalinių jausmų ir tradicijų nepripažinimą ir t. t., ir pan.

KOMENTARAS

Tai, apie ką ir dėl ko taip palyginti smulkmeniškai tada rašiau, skaitytojui gal ir nebeįdomu. Tačiau už tokias, ypač viešai išsakomas mintis Lietuvoje buvo šalinama iš universitetų ir net „sodinama“ keleriems metams. Tą savo kalbą ir šiandien tebevertinu kaip vieną iš ryžtingiausių savo žingsnių... Panašiai kaip ir savo pasisakymą iš tribūnos Spaudos rūmuose, sėdint Michailui Gorbačioviui šalia, už prezidento stalo (1989-ieji metai)...

„Dėl ko, kokiam reikalui jūs visa tai pasakojat?“ – pagaliau sprogo priekyje sėdinčios marksizmo docentės Bondarevos lūpomis auditorijos nepasitenkinimas. Jai pačiai buvo puiki proga pademonstruoti ideologinį budrumą.

„Jei jums nereikia, už tai mes norime žinoti tiesą! Tegu Grigas kalba!“ – tai balsai iš salės galo, suteikę man gyvybės laikytis. Todėl, nenulipęs nuo tribūnos ir nustebęs atsiradusio savo „iškalbingumo“, dar pasakiau: „Daugelis iš jūsų girdėjote legendą apie Adomo ir levos išvaramą iš rojus. Tik dėl to, kad moteris nuskyne uždraustą vaisių... Toje legendoje gili prasmė: žmogaus prigimčiai būdinga siekti to, kas uždrausta...“ Ir apdairiai dar pridūriau: „Prašyčiau man duoti pas-tabas ten, kur aš suklydau. Kad galėčiau pasitaisyti...“ Salėje pauzė. Net pagalvojav: šturmo nebus. Kur tau... Kita marksizmo katedros docentė Goldman šokosi tęsti ideologinę diskusiją: „Būčiau tylėjusi, jei ne Grigas... Jis nepadarė jokių išvadų... Jo kalboje jokio ryšio su CK laišku. Paliko įspūdį, jog pateisina buržuazinių nacionalistų išsišokimus...“

Akademijos rektorius profesorius Loza gan griežtai pareiškė: „Grigas – politiškai nesubrendęs asmuo. Kas jį priėmė į partiją?“ Reikšminga pauzė. Paskui: „Ką jis kalbėjo – ne jo žodžiai... Jei ne tarybų valdžia, Grigas čia nestudijuotų. Partinė organizacija privalo juo rimtai susidomėti...“

Mano fakulteto (Ekonomikos) dekanas prof. Kuvšinovas lyg ir bandė sumažinti kylančią įtampą: „Vaduojant Vilnių, kartu su kitais tarybinės armijos daliniais kovėsi ir lietuvių daliniai. Puikiai kovėsi... Bet anoj pusėj, vokiečių, irgi buvo lietuvių dalinių. Tauta susiskaldžiusi...“

KOMENTARAS

Prof. Kuvšinovas, Ivanas Stepanovičius karo metais turėjo generolo majoro laipsnį ir ėjo Trečiojo Pabaltijo fronto politinio skyriaus viršininko pareigas ir pažinojo Lietuvą iš arti. Jis turėjo „reikalų“ su vadinamaisiais „plechavičiukais“ – apie tai pats yra man užsiminęs (praėjus keleriems metams po to susirinkimo). Esu girdėjęs, kad pagauti „plechavičiukai“ buvo sušaudomi vietoje kaip „tėvynės išdavikai.“ Tai galėjo būti atliekama ir su gen. Kuvšinovo „palaiminimu.“

Dekano pasisakymas buvo ramus. Jis tokio būdo. Man palengvėjo... Bet štai, atsiradęs tri-būnoje doc. Krinickis, akademijos partorgas, rėžė: „Grigu mes tikrai užsiimsime. Nežinia, ką jis ten savo ansamblyje veikia...“ Apstulbau. Pasirodo, informacinė tarnyba veikia darniai. Bet ste-bėjauši savo susitvardymu, vidiniu pasitenkinimu. Mačiau: palaiko ne tik „galiorkos“ studentai, bet ir vidury salės sėdėję jaunesni dėstytojai. Tai iš jų, pasibaigus susirinkimui, girdėjau: „Grigas mums gėdos nepadarys...“, „Nepergyvenk, Grigai...“ Kur nepergyvensi... Tą naktį sapnavau save gyvą kalamą prie kryžiaus... Nesvarbu... Svarbiau žmonių žvilgsniai, kuriuos aš dabar gaudau. Šiltesnių kur kas daugiau...

Štai kaip tada, 1969-aisiais, atrodė mano studijų dekanas ir katedros vedėjas prof. Ivanas Kuvšinovas (dešinėje). Jo rankose buvo mano tuometinio likimo svertai

Sausio 15 d., antradienis

Pradėjau atostogas gerokai anksčiau nei įprasta, atsidūręs Kaune, Žemės ūkio akademijos studentų mokslinėje konferencijoje.

KOMENTARAS

Mano studijų Maskvoje laikais gal tik du metus truko įdomus eksperimentas: mes, studentai, galėdavome pasirinkti ne tik „egzaminatorių“ (žinoma, rinkdavomės iš liberalesnių dėstytojų), bet ir susidaryti trumpesnę savo egzaminų grafiką... Eksperimentą dariau ir aš: rinkdavausi kuo senesnę egzaminatorių, ateidavau vienas iš paskutiniųjų ir kalbėdavau lakoniškai. Egzaminatorius būdavo jau pervargęs. Laimėdavau...

Nepatiko man Kaunas... Ne tik sutiktųjų kalbėsenoje. Atrodė taip, tarsi sienose buvo įsigėręs apsidraudimas, nuolankumas aplinkybėms, minties ribotumas. Gal dėl to, kad ne su tais, kurie kitaip mąsto, susitikau? Nors visi stebėjosi mūsų įsteigtu ansambliu, pačia Maskvoje studijuojančių lietuvių susibūrimo pastanga.

Kaune sutikau Stefą Lingevičienę. Ji pasirodė labai nuoširdi, kaip ir anksčiau – rūpestinga savo auklėtiniams, ypač man. Dabar dirba LKP Tytuvėnų rajono komiteto antrąja sekretore, o jei reikės „gelbėtis“, pažadėjo vasaros praktikai skirti mane rajono partijos komiteto instruktoriumi. Širdimi jaučiu – gelbėtis reikės... Ir ne tik dėl savęs – dėl visų mūsų dabar bendro reikalo (tautinio judėjimo).

Joniškėlio Žemės ūkio technikumо rūmai, kuriuose mokiausi prieš išvykdamas studijuoti į Maskvą. Juose caro laikais veikė žemės ūkio mokykla, įkurta dar grafo R. Karpio. 1950 11 27

KOMENTARAS

Mano mokymosi Joniškėlio ž. ū. technikumе metais S. Lingevičienė ėjo Lietuvos komjaunimo CK etatinio komsorgo technikumui pareigas (buvo ir tokios!). Prisimenu ją kaip jautrią, plačiau viską suvokiančią, nuo ideologinės dogmatikos atokiau stovėjusią asmenybę. Iš trumpo susirašinėjimo su ja, o ir iš vėlesnių susitikimų supratau, kad ji turėjo ištikimybės lietuvybei dvasią. Nors ir pavėluotai, lenkiuosi jai (jos atminimui) už man Joniškėlyje ir vėliau suteiktą tiesiog motinišką pagalbą...

Sužinojau Kauno demonstracijos, tų atmintinų Vėlinių dienos, detales, taikytas represijas, iš studijų išmestus studentus... Pasirodo, ir Vilniuje lapkričio 2 d. prieš vidurnaktį buvo studentų demonstracija. Ji ėjo nuo tuometinės autobusų stoties pro Aušros vartus. Ją apsupo milicija ir MVD daliniai... Vien iš Vilniaus pedagoginio instituto buvo suimta 12 studentų, daug išmesta iš studijų. Jie nešė šūkius: „Solidarumas Vengrijos revoliucijai!“, „Šalin rankas nuo Vengrijos!“

Negalima sudėjus rankas sėdėti! Negalima...

Sausio 25 d., penktadienis (atostogų metas)

Oficiali mano gimimo diena (įrašyta pase). Bet mama sako, kad aš gimiau tą dieną, kai buvo iškeltos trispalvės... Kas žino, gal tai buvo vasario 16-oji?

Perskaičiau Jono Marcinkevičiaus apysaką „Klebonas Morkūnas.“ Nustebino ne tik drąsa pasirenkant pagrindinį herojų. Nustebino štai kad ir tokios eilutės: „Maža mūsų beliko, brangūs broliai... Ir nebe mes sprendžiam tautų likimą, bet kitos tautos sprendžia mūsų ateitį. Ir dėl to mes, lietuviai, pasirenkam tai, kas geriausia... Meilės šviesa tegu uždega mus kovai dėl savo

ateities, dėl savo laisvės...” Kokie nuostabūs žodžiai, tegu tarpais ir įvilkti į privalomą bolševikinį rūbą.

O aš sapnavau keletą bjaurių sapnų. Atsikartojo anos partinės konferencijos įspūdis. Štai keletas iš jų.

... Buvo perkeliami kapai į kitą vietą. O man teko nešti sutrūnijusius lavonus atviruose karsuose. Kai kuriuos atidarius, lavonai gulėdavo įvairiomis pozomis, tarsi būtų bandę nustumti juos slegiantį dangtį...

... Buvau nuteistas mirti. Pats padėjau galvą po budelio kardu. Kirtis buvo, tačiau mano galva liko, tik ant kaklo atsirado didelis, krauju žiojėjantis įkirtis... Tada bandė nukirsti abi rankas. Nepavyko... Bet įkirtimų randai rankose liko...

... Sėdžiu kalėjime, vienutėje, laukdamas nuosprendžio. O nežinau už ką...

... Kažkas man pasakojo, kad atvykę Lietuvon Urugvajaus lietuviai (tie patys, kurių ieškojome aname Maskvos viešbutyje) valdžiai pridarė bėdos... Panevėžyje jiems užsukus į krautuvę, visos kainos staiga buvo 10 kartų sumažintos. O žmonių krautuvėje – visa minia ir, suprantama, kad dėl to jie dėsle išėiti – apsipirkinėjo. Klaipėdoj valdžia pasiėlgė apdairiau. Ten irgi atsitiko panašiai, bet urugvajiečiams išėjus, uždarė krautuvę ir iš spėjusių apsiprekinti „čiabuvių“ buvo atimtos prekės ir gražinti „menkučiai“ pinigai...

... Per tas studentų atstogas daug turėjau Lietuvoje susitikimų. Žinoma, daugiausia su savo kartos atstovais, bet kartais ir su vyresniais. Vaizdas toks, tarsi hermetiškai uždarytame katile skystis artėtų prie virimo. Tai jau ne pavienių asmenų ar grupių „išsišokimai“...

Vasario 14 d., ketvirtadienis

Mūsų ansamblio valdybos nutarimu, organizavome susitikimą su Lietuvos vyriausybe (beje, tokių susitikimų organizavimas buvo vienas iš mūsų veiklos priedangos, jos legalizavimo uždavinių). Į Lietuvos atstovybę atvyko J. Paleckis (Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas), A. Sniečkus (LKP CK pirmasis sekretorius) ir M. Šmauskas (Ministrų Tarybos pirmininkas). Mūsų, t. y. studentų, buvo gal apie 60.

Susitikimą pradėjo Antanas Sniečkus. Kresnas, griežtas, netgi atšiaurios išvaizdos žmogus. Mes nebuvo pasirošę iš karto užduoti klausimų. Todėl jis leido Justui Paleckiui (kuris šalia rūstaus Sniečkaus atrodė labai paprastas, netgi savas) pakalbėti apie įvykusį Lietuvos rašytojų sąjungos plenumą. Pastarasis kalbėjo ryškiai žemaičiuodamas. Minėjo, kad plenumas praėjo puikiai, kad atgal į sąjungą buvo priimti amnestuoti rašytojai, pavyzdžiui, Kazys Inčiūra, taip pat ir iš Brazilijos reemigravę lietuvių rašytojai.

Krito į akis tai, kad J. Paleckio kalba buvo labai jau elementari, mintimi siaura ir, tarsi dėl gelbėjimosi, prisodrinta priežodžių. Buvo apsivilkęs pilku kostiumu, pilkais baltiniais, bet pasirišęs

tautinį kaklaraištį. kažkas jam uždavė klausimą dėl literatūrinio palikimo. Sniečkus valdingai pažvelgė į Paleckį, tarsi į kokį kelnerį, ir tarė: „Gali ir apie tai studentams pasakyti..“

Paleckis, kažką trumpai atsakęs, atsisėdo. Ir kaip nuskriaustas ar įskaudintas vaikas per visą susitikimą daugiau nebeištarė nei žodžio.

Premjeras Šumauskas kažkodėl kalbėjo tik apie žemės ūkį. Būdamas apkūnus, su didele išpampusiu pilvu jis prieš mus, studentus, išstovėjo visą valandą. Sniečkus aktyvino auditoriją domėtis kaimu, kolūkiais, tačiau mūsų publika tuo aiškiai bodėjosi. Pakol Narūnas (iš Kinematografijos instituto) neįmetė į vos rusenantį laužą sausų žagarų: „Kolūkiai tokie, kad ir per dešimt metų neišbris iš vargo..“

To pakako, kad Sniečkus prarastų pusiausvyrą. Pradėjo nuo to, kad tokie žodžiai yra socializmo priešų žodžiai, ir tiesiog konstatavo, kad dalis Lietuvos studentų vis dar yra priešiški socializmui jėgų įtakoje. Man dingtelėjo mintis: ar tik nebus Sniečkus informuotas ir apie tikrąsias mūsų nuotaikas. Taisydamas padėtį, įsiterpiau: „Kažin ar studentai prieš socializmą..“

Bet Narūnas neleido man užbaigti ir aiškiai laviruodamas mestelėjo: „Pas mus tokių nėra!“

Žinoma, buvo prailenkta su tiesa, ir Sniečkus įsidėmėjo. Jis vėl susierzino, įsijautė. Kalbėjo apie tai, kad bus sugriežtintas priėmimas į aukštąsias mokyklas – bus įsileidžiami tik politiškai patikimi jaunuoliai. Susidirginęs kalbėjo apie vykstančią ideologinę kovą.

„Ji vyks ir toliau...“ – vėl dviprasmiškai įsiterpiau.

Sniečkus pateikė konkretų pavyzdį apie Dailės instituto studentą Tarabildą, užsikrėtusį buržuazinio nacionalizmo dvasia. Į jo kambarį buvo apgyvendintas kitas studentas, anot Sniečkaus, baigęs karinę tarnybą, bet ten buvęs politiniu darbuotoju (!). Tarp jų vyko nuolatiniai ginčai, bren-do sunki atmosfera. Kartą Tarabilda, pamatęs kambario draugą skaitant knygą apie F. Dzeržinskį, neiškentė ir, išplėšęs iš jos joslapių gniaužtę, demonstratyviai nunešė ją į išvietę. Abu susimušė... Sniečkus dar paminėjo, kad yra studentų, kurie kelia klausimus dėl gatvių pavadinimų pakeitimų ir paminklų Lietuvos didiesiems kunigaikščiams pastatymo. „Ne jiems, ne Tarabildoms bus duodama valia spręsti tuos klausimus“, – labai piktu tonu lyg ir užbaigė pokalbį Sniečkus.

Bet čia pat dar pastebėjo, kad visai neblogai būtų laikyti Lietuvos atstovybėį atskirą asmenį, kuris užsiimtų Maskvoje studijuojančių lietuvių reikalais. Esą klausimas dėl jaunųjų inteligentų aštrėja...

KOMENTARAS

Praėjus daugeliui metų, sužinojau, kad Arūnas Tarabilda po to incidento buvo paimtas į kariuomenę, nusiųstas į dalinį, kuriame gavo mirtiną radiacijos dozę...

O energingasis, karštasis Narūnas (kurio vardo, deja, aš neužsirašiau), kuris, puikiai pamenu, man suteikdavo stiprybės, pasitikėjimo? Jo kaulai, kaip ir tokio pat neramaus patrioto

Tarabildos, greičiausiai ilsisi kur nors Sibiro ar Mordovijos laukuose. Labai greitai, dar 1957 m. pradžioje, jis buvo pašalintas iš Kinematografijos instituto ir po to dingo iš jį pažinusiųjų akiračio. Ko gero, jį ištiko A. Tarabildos likimas...

Tokia tada buvo realybė, kuri dažnam šių eilučių skaitytojui yra sunkiai „pagaunama“ ir suprantama.

Įsijautęs į iniciatoriaus vaidmenį, aš išskėliau klausimą apie mūsų ansamblį, apie tai, kad apie jo organizavimą iš Lietuvos mes gavome labai jau pasyvų atsakymą. Sniečkus nukrypo nuo tiesaus atsakymo ir papasakojo atsitikimą su lenkų saviveikla Vilniaus universitete, kuri demonstravo savo nacionalizmą. Kad ir mums taip neatsitiktų, jie patys (t. y. valdžia) parinksią mums ansamblio vadovą... Aš pasakiau, kad ansamblio organizavimo klausimai jau suderinti su oficialiomis institucijomis Maskvoje, kad ansamblis jau funkcionuoja, kad jau yra choro ir šokių vadovai ir kad mums reikalinga tik moralinė ir šokia tokia materialinė parama (tautiniai kostiumai, muzikos instrumentai). Sniečkui teko nusileisti. Švelnindamas atmosferą, aš visų vardu išreiškiau padėką už įvykusį susitikimą ir palinkėjau, kad daugiau tokių susitikimų būtų ir ateityje.

Sniečkus, į tai atsakydamas, kad ir gana piktai sukritikavęs atstovybės vadovą K. Gabdanką (greičiausiai už iš jo rankų išsprūdusią mūsų kontrolę), visus pakvietė... puodukui arbatos. Tokiu jo poelgiu mes buvome didžiai nustebinti. Stalai mums, pusbadžiai gyvenantiems studentams, pasirodė gausiai nukrauti. Arbatą su mumis gėrė ir mus stebėjo visa vyresnybė. Nors alkoholinių gėrimų nebuvo, bet mes išdrįsime sudainuoti keletą lietuviškų dainų. Čia, už stalų, atmosfera buvo pakankamai draugiška, jauki. Atsisveikinant šeimininkai padavė mums rankas. Pasistengiau dar kartą padėkoti ir už oficialiąją ir už šitą šiltesnę susitikimo dalį.

Į savo bendrabutį grįžau 2 val. nakties. Turėjau medžiagos ir laiko apmąstymams...

Šis Maskvos lietuvių studentų judėjimas sukėlė daug nerimo ir susirūpinimo Lietuvos valdžiai. Mūsų atkaklumas ir organizuotumas po Vengrijos, Vilniaus ir Kauno įvykių tapo jiems papildoma skaudančia rakštimi. Betgi jau vien tai yra mūsų laimėjimas! Ir aš įsitikinęs: mano partinis bilietas tampa ne tik puikia priedanga mūsų judėjimui, bet ir didesnio pasitikėjimo mandatu ne tik respublikos valdžios, bet ir visų tų įstaigų, kurias be paliovos šturmuojame, akyse.

Vasario 25 d., pirmadienis

Vakar ansamblio repeticijose dalyvavo apie 70 lietuvių. Buvo ir kitų svečių. Repeticija pavyko!

Šiandien apsilankėme Aktorių namuose, kur koncertavo iš Lietuvos atvykę artistai. Mes buvome užsidėję pasiskolintas iš vilniečių (kurie čia stažuojasi) kepuraites. Jos visiems sukėlė ir nusistebėjimą, ir susižavėjimą. Neslėpė savo nuostabos ir Lietuvos atstovas K. Gabdankas. Pastebėjau, kad gal būtent dėl tų kepuraičių jisai nuosaikiau su mumis ir pasišnekučiavo. Praeidamas pro šalį, ranką padavė ir Paleckis, kažkaip prisitaręs, kad nesipriešintų su mumis,

kepurėtais, nusifotografuoti. Tai labai greitai ir padarėme, nes vakare dalyvavo Robertas Verba, Kinematografijos instituto studentas ir jau tapęs nuolatinio ansamblio repetitijų lankytoju. Tačiau lankytoju fotografu. Ir tai – puiku.

Buvau vėl nuvykęs į Maskvos srities profsąjungos komitetą dėl materialinės pagalbos ansambliui. Reikalai nė kiek nepajudėję.

Maskvos lietuvių studentų ansamblio šokiadieniai. Prie fortepijono ansamblio choro vadovė Akvilija Gureckytė. Maskva, 1957 m.

KOMENTARAS

Atidus skaitytojas, ko gero, pastebės, kodėl dienoraštyje apeita Vasario 16-oji? Kaip nuodėmklausiu prisipažinsiu... Anais laikais ir mano bendratautiečių aplinkoje tos datos paminėjimas tiesiog sąmonėje jau buvo užblokuotas. Esu minėjęs Kalėdas. Jos, nors ir draudžiamos, dar buvo švenčiamos, nes neturėjo aiškaus politinio atspalvio.

Kovo 3 d., sekmadienis

Nors buvo rinkimų diena, bet mes vis dėlto susirinkom į Energetikos instituto Kultūros rūmus repetitijoms. Šokių grupėje šokau ir aš, su Aldona Vyturyte. Ji – puiki šokėja...

Svarstėm savo ansamblio kepuraičių klausimą. Eduardas Ambrazevičius atsinešė paruoštą visą pluoštą projektų. Suplanavom ketvirtadienį (kovo 7 d.) nuvykti į komjaunimo Centro Komitetą dėl ansamblio teisių įtvirtinimo. Ir dėl kepuraičių pripažinimo ansamblio skiriamuoju ženklu.

Vėliau išgarsėjęs kino dokumentininkas Robertas Verba, tuomet mus dažniausiai ir fotografavęs, šioje nuotraukoje nepamiršo (dėl viso pikto...) mane ir Juozą Gudavičių (dešinėje), ansamblio šokių vadovą, įamžinti po „didžiojo vado“ Stalino portretu. Maskva, 1957 m.

Ansamblio repeticijų pertraukos metu grožėdamiesi matuojamės iš vilniečių pasiskolintas lietuviškas studentų kepuraites. Maskva, 1957 m.

Kovo 7 d., ketvirtadienis

Pokalbis komjaunimo CK pasisekė, bet dėl leidimo kepuraitėms įsigyti gavome labai rezervuotą užuominą. Iš jų veidų matėme, kad daug vilčių į tai dėti neapsimoka. O rankų nuleisti aš nelinkęs. Kaip čia neprisiminsi mūsų tautos žadintojo Kudirkos žodžių:

„Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdus
Ir dirvos neapleiski! Tuomet, kada jausi,
Kad kūns ima stingti, dvasia jau susnūdus,
Vėlu juk prie darbo: nesėsi – nepjausi.“

Kiekvienas šauklys, mąstytojas brangus tuo, ką jis tavo širdy sužadina, kurią nors sielos stygą užgauna...

Kovo 30 d., šeštadienis

Pagaliau! Iš Lietuvos atstovybės gautas sutikimas (ir pažadėti pinigai) – bus nupirkti tautiniai rūbai ir skudučiai.

Komjaunimo CK davė žodinį aptakų sutikimą (teisingiau – jį pešte išpešėme) nešioti ansamblių (t. y. lietuvių studentų Maskvoje!) kepuraites. Į klausimą, ar tai nebus nacionalizmo demonstravimas, aš atsakiau: „Visai ne. Ansamblyje dalyvauja ir kitų tautybių...“

Omenyje turėjau nuolat repeticijas lankančią Mauricijų Novicką – Panevėžio karaimą.

Numatytas (balandžio antroje pusėje) Maskvos lietuvių studentų koncertas. Sutarėme: vieną valandą koncertuos Čaikovskio konservatorijos studentai, 15–20 minučių – Teatrinio meno instituto studentai ir pabaigoje, 40 minučių, mūsų ansamblis.

Gegužės 3 d., trečiadienis

Daug pavasarinio vandens nubėgo. Išsigiedrijo dangus. Saulės spinduliai pasidarė švelnūs, glamonėjantys...

Mūsų ansamblis – mūsų judėjimas pagaliau išsiveržė į areną! Visa mūsų lietuvių bendruomenė, pirmiausia, žinoma, mes, ansamblečiai, švenčiame pergalę. Suorganizavome du savo koncertus. Pedagoginiame institute ir Energetikos institute. Oficiali priedanga – mūsų pasiūlyti Pabaltijo tautų draugystės vakarai. Koncertai turėjo puikų pasisekimą. Mes nuo pat pradžios sumaniai išnaudojome tą aplinkybę, kad vasarą Maskvoje turi įvykti Pasaulio jaunimo ir studentų festivalis.

Žurnalistams teikiau interviu. Balandžio 28 d. mūsų ansamblis buvo filmuojamas prestižiniam kino žurnalui „Tarybų Lietuva.“ Pagaliau mus pripažino ir sava, t. y. Lietuvos, valdžia.

Atstovybėje šventėme Gegužės 1-ąją. Už valdžios pinigų! Žadėta mus su koncertais

Maskvos lietuvių studentų ansamblio pirmojo koncerto organizavimo talkininkai. Pirmoje eilėje (iš kairės) Aldona Vyturytė, Bronė Kerbelytė (vėliau – žinoma tautosakininkė, profesorė), Vilija Šulcaitė. Maskva, 1957 m. pradžia

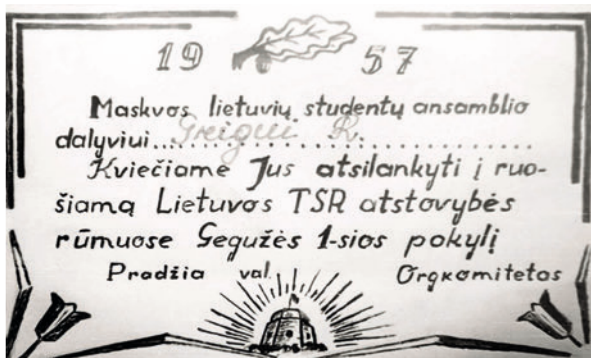
komandiruoti net į Kaliningradą. Įsitikinau, kad užsispyrus, apsiginklavus didžia idėja – Tėvynės idėja ir dar apsuptam gausaus būrio bendraminčių, vis dėlto net ir tokiomis sąlygomis galima daug ką laimėti. Tik nežinau... Mane kamuoja mintis, ar mano laviravimą, be kurio ne kažin ką pasieksi, supranta kiti? Prisimenu, kaip nustebto, tiesiog nustėro Vilija Gureckytė (choro dirigentė), iš mano lūpų sužinojusi, kad aš partinis...

Skaitau Kudirką, Maironį...

„... Kur garsioji šalis,

Varius savo vilnis

Lig Dono ir marių Juodųjų?..

Mano paties pieštas ir fotografavimo būdu daugintas kvietimukas į šventinį pokylį, surengtą Sovietų Lietuvos atstovybėje Maskvoje

Kiek negrabi, bet savo rankomis pasidaryta pirmoji afiša ansamblio pirmajam pasirodymui. Maskva, 1957 m.

Vyrų eilėje, iš dešinės, ansambliečiai Eugenijus Pimpė, Algis Matulis, aš, Algis Drąsutis, pirmas iš kairės Petras Rečiūnas, trečias – Algis Žaltauskas. Už jų, pirmą iš dešinės Bronė Kerbelytė, pirmą iš kairės Marytė Ilgavižaitė. Kitų, deja, nebeatpažįstu... Maskva, 1957 m. pavasaris

Vienas garsas tiktai,
Vien apžėlę kapai
Beliko iš amžių senųjų!

Miega bočių šalis!
Apsiniaukus naktis
Tiek amžių, kaip jai nebešvinta!..
Veltui meldi aušros,
Miršta balsas maldos,
Vien gailios tau ašaros krinta!"

Koks emocionalus užtaisas! Kokia Tėvynės idėjos galia!

Per „gegužines“ atstovybėj už stalo priešais mane sėdėjo Mečislovas Gedvilas, buvęs ilgameitis Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininkas. Kai kas jį, kaip ir Sniečkų, Šumauską ir kitus, vadina tautos išdaviku... Pamenu 1947 metus, kai aš dar mokiausi Palangos gimnazijos I klasėje, į mokyklą buvo atvykęs Gedvilas. Įstrigo pirmąkart išgirsti ir jo lūpomis ištarti žodžiai: miško banditai, liaudies priešai. Tąkart jis į gimnaziją atvyko neatsitiktinai. Prieškariu buvęs tos pačios gimnazijos mokytoju, dabar bandė sudrausminti... nacionalistus. Kaip vėliau sužinojau, iš vyresniųjų klasių į mišką kovoti už Lietuvą buvo išėję nemažai jaunuolių...

O čia, už mūsų bendro stalo, jis pasakė išties puikią kalbą. Kalbėjo apie jaunystę, apie energiją, apie prasmingą veiklą, apie meilę. Ir visai nelietė tų bendrų įgrisusių temų apie tarybų valdžią. Nevartojo banalių žodžių, kuriais buvo „papuošta“ čia pat sėdėjusio Justo Paleckio kalba. Beje, pastarasis, kaip ir mes, išsėdėjo iki ryto brėkšmos ir, apsuptas merginų, „džigitiškai“ pylėsi ant praplikusios galvos taurelės skystį. Žinau, jis nepriklauso „blogiečiams.“ Paprasčiausiai jisai palūžęs, nusikamavęs nuo susidvejinimo. Paverstas karaliaus rūmų pajacu, ką buvo galima pastebėti dar per aną mūsų susitikimą.

O Mečislovas Gedvilas, apie kurį aš dar iš anų metų buvau išsinešęs „blogiečio“ įvaizdį?

Tai štai... Sėdžiu priešais šį akiniuotą juodbruvį vyrą ir netikiu savo ausimis. Supratęs, kad aš čia „vyriausias“, jis man, kaip prasikaltęs, bet sąžiningas mokinukas, teisinasi apie tai, kiek dabartinė Lietuvos vyriausybė deda pastangų dėl represuotų, išstremtų lietuvių sugražinimo į gimtąją šalį; dėl lietuvių pamintos nacionalinės kultūros ir istorijos atkūrimo; dėl nacionalinių kadru rengimo ir pan. Kaip dabartinis švietimo ministras nepamiršo pasigirti ir tuo, kad Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklose ruošiamasi įvesti lietuviškas uniformas mokiniams, kurios iš esmės skirsis nuo tų pusiau kareiviškų, kurias įsivedė rusai, o sekdami jais – ir kitos respublikos. Iš akių mačiau, kad apie visa tai Gedvilas pasakoja nuoširdžiai, tarsi išgyvenęs kažkokį labai sunkų savo perversmą ar praregėjimą. O kai pokalbio metu prisiminiau B. Genzelio pasakojimą apie Gedvilo atgailos žodį, prieš pusmetį pasakytą iš LKP CK plenumo tribūnos, man jo netgi pagailo, tad kiek sugebėjau, tiek stengiausi palaikyti dabartinį jo pasakojimą.

Pagalvojau, kad čia jis gali nuoširdžiau pakalbėti negu su studentija Lietuvoje. Ten juos supa arba prisitaikėliai, arba aršūs priešininkai. Eilinį kartą pagalvojau ir apie tai, kad mūsų suorganizuotas ansamblis – tai keleriopai daugiau, negu tai, ką jis atlieka koncertų metu, scenose. Toks supratimas man teikia daugiau vidinių jėgų ir tikėjimo to sunkaus darbo rezultatais.

Betgi jaučiu ir nuolat gaunu signalų apie intensyvėjantį sekimą, apie KGB agentūrinį darbą. Galima manyti, kad vieną gražią dieną šios galingiausios institucijos valia viskas gali būti sugriauta ir kad mes visi galime atsidurti po griuvėsių nuolaužomis su paralyžiuota ne tik veikla, sąmone, bet ir ateitimi...

1957-iejų. Gegužės 18 d., šeštadienis

Gegužės 11 dieną jau buvau Vilniuje. Į Lietuvą atvykau savo agroekonominėi 4 mėnesių praktikai.

Mane sutiko Bronius Genzelis. Nuvažiauvau pas jį į svečius. Dar nebaigęs filosofijos studijų Lomonosovo universitete, jis nutarė dirbti Lietuvos komjaunimo Trakų rajono komiteto sekretoriumi. Prasitarė dėl ko – reikėjo „mėtyti pėdas.“ Nusilyrus į Galvės ežero vidurį, jis man pasakė: „Dabar čia niekas mūsų negirdės... Galime atvirai pasišnekėti...“

Jis pritarė mano apsisprendimui, atsiradus galimybei, praktikai įsidarbinti ne MTS agronomu, bet rajono partijos komiteto instruktoriumi. (Apie tokią galimybę aš kaip tik tariausi žiemą Lietuvoje susitikęs su buvusio Joniškėlio ž. ū. technikumo komsorge Stėfa Lingevičiene, kuri tuo metu dirbo Tytuvėnų rajono partijos komiteto sekretore.)

KOMENTARAS

MTS – mašinų, traktorių stotis. Tuo metu jos kiekviename rajone žemės ūkio technika aptarnaudavo visus tuomečius kolūkius ir tarybinius ūkius. Tai buvo ir viena iš sovietų valdžios įtakos kaimui ir jo politinės ideologinės kontrolės formų. Kiek vėliau, 1958 metais tokios stotys buvo panaikintos ir ūkiams buvo leista patiems įsigyti reikiamą techniką – traktorius, padargus, sunkvežimius ir pan.

Bronius (žinantis valdžios užkulius) perpasakojo istoriją, kaip vienas vengras, tarnavęs pasie- nio sargyboje karininku, persirengdavo Jugoslavijos kario uniforma ir organizuodavo provokaci- jas, su savo parankiniais šaudydamas nuo Jugoslavijos pusės į savo tautiečius. Po to šis karininkas už nuopelnus gavo teisę studijuoti prestižinėje Maskvos Frunzės karo akademijoje. Po Vengrijos sukilimo 1956 metais, Imre Nadžiui tapus „atsinaujinančios“ vengrų komunistų partijos generali- niu sekretoriumi, šis karininkas tapo gynybos ministru. Tačiau kartu su kitais Maskvai „prasikaltu- siais“ (kaip ir Imre Nadis) buvo sušaudytas. Mauras atliko savo darbą ir jo jau nebereikia...

KOMENTARAS

Mano studijų metais dar nuo Stalino laikų egzistavo įtempti santykiai tarp Sovietų sąjungos ir Jugoslavijos, kuri visą laiką sie- kė atsiriboti nuo „didžiojo brolio“; t. y. Rusijos, įtakos. Vengrija iki 1956 m. sukilimo buvo labai paklusni to „brolio“ valios vykdytoja.

Bronius man papasakojo irgi iki tol negirdėtą istoriją, jog Vengrijos sukilimo dienomis Maskvoje ZIL'o (rus. *zavod imeni Lenina* – Lenino automobilių gamykla) darbininkai beveik visą

savaite streikavo, o studentai bandė burtis į demonstraciją ir palaikyti streikuotojus, bet juos užblokavo. Net keista. Gyvenau ten (Maskvoje), bet apie tai nieko nežinojau... Valdžia ir jos rankose esanti informacija puikiai organizuota!

... Gegužės 14 dieną pasiekiau Tytuvėnus. Stefa Lingevičienė mane sutiko labai šiltai. Priglaudė savo butelyje. Aš jai – savotiškas augintinis. Lietuvoje funkcionuoja keliolika ž. ū. technikumų, o į studijas Maskvoje tais, 1954 metais (kada aš baigiau technikumą), buvo skirtos tik dvi vietos. Baigiau technikumą ne tik pačiais aukščiausiais pažymiais, bet ten, skatinamas Lingevičienės, buvau tapęs ir nepakeičiamu komjaunimo aktyvistu... Nustebo, pamačiusi prie naujo modernaus sukirpimo švarko gražiai derančią ansambliečio kepuraitę, su kuria net vasarą nusprendžiau nesiskirti – ji man buvo labai brangi. Tegu visi mato! Na, o tie, kurie jos „nenori regėti“, susimąstys, kad pokyčiai vyksta ir kad gal Lietuva atsilieka...

Gegužės 20 d., pirmadienis

Štai gyvenu Žaiginyje, mažame, užmestame bažnytkaimėlyje pas seną aplenkėjusią paną Pulcheriją. Ji gyvena iš nuomos ir nuomininkų aptarnavimo. Atlyginimo aš gausiu apie 110 rb, o už nuomą ir valgį sumokėsiu tik 30 rb. Lieka dar ir stipendija. Puiku!

Štai taip „uniformuotas“ ansambliečio kepuraitė, kurios pabrėžtinai nenusiimdavau, atlikau savo paties sumąstytą „ideologinę praktiką“ Žaiginyje (Raseinių r.). 1957 m.

Bažnytkaimis nuo Tytuvėnų nutolęs 16 km, tarpukelyje įsiterpusi garsioji Šiluva. Taigi aš jos pašonėje.

Svarstau, kaip tvarkyti savo darbą. Atliksiu ne agronominę praktiką, bet dirbsiu Tytuvėnų rajkomo instruktoriumi. „Prižiūrėsiu“ tris kolūkius: Žaiginio, teisingiau – Ždanovo, „Draugystės“ ir „Vienybės“. Abu paskutiniai išsidėstę tolėliau vienas į šiaurę, kitas į rytus už 4–5 km.

Gegužės 22 d., trečiadienis

... Neįsivaizduojamą skurdą pamačiau pas senuką Dovydaitį.

Būčiau gal ir nenuėjęs, jei ne moters barnis, einęs iš po namo griuvėsių. Atradau urvą ir nusileidau žemyn. Lango ar į jį panašios angos nėra – vien durų plyšys ir pro jį sklindanti dienos šviesa. Šeima 5 žmonių, du iš jų darbingi. Visi jie tame urve gyvena ne tik vasarą, bet ir žiemą...

To senuko (arba šeimos galvos) Dovydaičio, kuriam dabar gal daugiau nei 70 metų, istorija ypač liūdna. Ano karo metais buvo nublokštas į Rusiją, ten ir pasiliko. Spalio revoliucija į savo verpetą įtraukė daugybę vargdienių. Jį – taip pat. Su Raudonąja armija blaškėsi iš krašto į kraštą. Bet Tėvynės ilgesio neprarado – 1940 metais sugrįžo į... Tarybų Lietuvą. Bet iki šiol kaimo bendruomenė jo nepriėmė. Liko su šeima lyg koks svetimkūnis. Pasirodo, net pensijos iš Tarybų Lietuvos valdžios negauna. Visų aplinkinių pajuokiamas už tai, kad visur ėjo ir sugrįžo kartu su bolševikais, o dabar iš jų gavęs špygą. Priverstas verstis iš to 60 arų sklypelio.

Puikus draminis siužetas romanui ar apsakai.

Gegužės 24 d., penktadienis

Ką tik baigiau skaityti J. Paukštelio romaną „Kaimynai“...

Tragedija! Gaudi, iki sielos gelmių jaudinanti tragedija. Nesulaikiau neverkęs. Man iki šiol nežinotas lietuvių rašytojas vertas aukščiausio apdovanojimo. Kokie jaudinantys ir ryškūs Jono, Saliūtės, Pilės veidai ir charakteriai! Paukšteliu man priminė lenkų rašytoją Reimontą ir jo keturtomį „Kaimiečiai.“ Gal pastarasis mūsiškiui bus padaręs įtakos?

Susigraudinau ne tik skaitydamas. Vis dažniau susigraudinu besiklausydamas žmonių. Kiek jie išguldo išgyvenimų, Kančios! Susigraudinu susimąstydamas, kiek baisaus pragaro esama čia, toje žemėje, kurioje gyvename. Kiek čia aistrų siautėjimo ir baisios neteisybės! Kiek prieš laiką į kapus nuvartų žmonių! Kiek sužlugdytų vilčių ir suluošintų likimų!

... Daugiau dainuokim. Nes jos, tos dainos, išsaugo ne tik išgyventų kančių dvasią, netekčių kartėlį. Jos suartina jauną ir seną, partietį ir partizanų ryšininką...

Gal žmonėms mano rodomas dėmesys, gal mano neslepiami, atvirai reiškiami tautiniai įsitikinimai, o gal ir mano nešiojama Maskvos lietuvių ansamblio kepuraitė yra tas raktas, kuriuo atrakinu jų nuoširdumą ir atvirumą? Vos ne kiekviena diena man suteikia atradimą...

... Vakar aplankiau už Žaiginio 1,5 km pamiškėje iškilusių kalvą. Radau tvirtus buvusios gana erdvios trobos pamatus, rūšio angą, apdegusio mūrinio tvarto ir kitų pastatų liekanas. Čia stovėjo

Smetonos laikais vadinta pavyzdinė sodyba, o dabartine kalba – buožės ūkis. Iš čia matyti nusidriekę, kalvomis ir šilėmis išmarginti toliai, tai šen, tai ten išmėtytos sodybos. Toli toli vakarų pusėje išlindęs baltas Šiluvos bažnyčios bokštas. Čia pat tarsi ant delno matai Žaiginio bažnytkaimį ir šalia jo, pietų pusėje, dvarvietę su palivarku.

Prieš kokius aštuonerius ar devynerius metus čia, šioje vietoje, kur stoviu, kur akimis glamonėju dar tebežydičias alyvas, įvyko tragedija. Eilinė lietuvių kaimo tragedija... Šeimoje buvo senstelėję tėvai, keturi paaugę jų sūnūs ir gimnazistė duktė. Jie pastebėjo iš Žaiginio jų pusėn pajudėjusį sunkvežimį. Suvokė – jis skirtas juos išvežti. Buvo tokiam atvejui pasiruošę, ir visa šeima pasileido bėgti į priešingą pusę, į netoliese tirštai želiantį miško jaunuolyną. Bet motina kažko pasigedo ir dusdama pasuko atgal, į namus. Iš sunkvežimio iššokę kareiviai ėmė šaudyti į bėglius ir į pasimetusią motiną. Broliai turėjo ginklą ir pataikė tiesiai į karininką, mirtinai. Šeimai pasisekė pabėgti, o kareiviai ar sribiteliai iš pykčio supleškino sodybą, žinoma, prieš tai į sunkvežimį pasikrovę, ką greitosiom surado...

Turiu dviratį, tai nusprendžiau dažniau atsilankyti į šią sunaikintą sodybą. Nežinau, kuo ji tapo man patraukli – ar tuo nuostabių kalvotos Žemaitijos peizažu, ar iš žmonių man perpasakota dramatiška istorija, ar mano vis tebetramdomu, nežinia kam saugomu jaunystės svaiguliu...

Gegužės 26 d., sekmadienis

Apylinkės – pirmininkas apyjaunis, vedęs žmogus. Bet, kaip pasakojama, spėjęs pamylėti šimtą panų, tarp jų – ir „daktarką“ (ambulatorijos vedėją, felčerę). Likimo pokštas – su ja, pasirodo, aš mokiausi kartu Palangos pradinėje mokykloje net du metus... Pirmininkas kartą man tarė: „Tai nerūkai? Turbūt ir negeris? Nu-u!!! Tai gal ir pas panas nevaikštai? Nieko, išmokysim... Visus tokius... šventuolius mes anksčiau ar vėliau apdorojam...“ Vėliau, pamatęs, kad nuo jo siūlomo gyvenimo būdo bėgu, ėmė su manim nebekalbėti ir nebesisveikinti.

... Bažnytkaimyje gyvena dvi panelės, vadinamos senmergėmis. Viena per išgėrimus „nutrūkinėjanti“, nesitvardanti, o kita gyvena savyje užsisklendusi, tikra atsiskyrelė. Tarsi kažko dar tikėtusi, lauktų... Kaip man pasakojo, abi buvusios seniai žuvusių partizanų mylimosios.

KOMENTARAS

Vėliau, praėjus gal mėnesiui, atsiskyrelė man, kaip valdžios atstovui, pasiguos, kad apylinkės pirmininkas vakar bandęs ją išprievartauti... Sutelkęs drąsą aš nueinu pas prievartautoją į jo kabinetą ir sakau: „Arba tos merginos viešai atsiprašai, arba aš pranešu rajkomui ir svarstysime už amoralumą...“

Bažnytkaimio donžuanas pasirinko viešą atsiprašymą.

Tik vėliau aš supratau tikrąjį savo elgsenos motyvą – norėjosi kuo nors kompensuoti tos nelaimingos merginos vienvėsi ir

laukimo kančias. Man regis, kad kažkas buvo prisitaręs, jog jos mylimasis buvo pagautas gyvas...

Žaiginio bažnytkaime buvo ir trečioji, o tiksliau skaičiuojant po anos mano bendramoklės „daktarkos“, ketvirtoji įsimintinesnė moteris. Tai dar labai jauna, berods su manimi vienmėtė, dirba pašto vedėja. Spėjusi ištekėti. Vyras – kariuomenėje. Atsargiai, su neslepia viltimi ji man prisitarė: „Paskubėjau. Buvau apsvaigusi... O dabar gyvenu tarsi mano kūną smaugtų aštrios grandinės...“

... Rajono pakraštyje ir miškuose užmesto gretimo „Vienybės“ kolūkio pirmininkas Zibertas, aiškiai man (ir valdžiai) įsiteikdamas, jau antrą kartą užsimena apie tai, kad įsigyčiau revolverį. Supratau, kad jis į mane žiūri kaip į tikrą tarybų valdžios įgaliotinį, tos valdžios, kuri, jo akimis reginti, vis dar braškanti. Dėl įtaigumo įspėja apie jo valdose egzistuojantį „lizdą.“ Papasakojo apie vieną to ūkio brigadą. Tai aštuonios šeimos, gyvenančios tarp miškų ir krūmų, neprivažiuojamoje teritorijoje. Brigada atsisakė į savo teritoriją įsileisti bendrą kolūkio bandą. Vienas iš tenykščių pieemenis prisitarė: „Pabandykit ganyt... Gausite į pašonę peiliu arba pauostysit baslio... Sumanė mat jie pas mus kolchozą organizuoti...“

... Sėdžiu kartą kolūkio kontoros prieangyje ir stebiu susitikusius du senukus. Jie vienas į kitą kreipiasi: „Gailevičiaus .., Milevičiaus...“ Gerai žinau, kad jų pavardės yra Gailius ir Milius. Man neaišku, tad pasiteirauju trečiojo, kodėl šiedu taip vienas kitą vadina.

„Tai kad jie dar nuo Smetonos laikų nenori pamiršti savo bajoriškos kilmės“, – juokais, o gal ir visai rimtai atsakė man tasai trečiasis.

KOMENTARAS

Daugelis dabar nežino to fakto, kad tarpukario Lietuvos valdžia vienu metu buvo organizavusi gana „rimtą akciją“ sulietuvinti kažkada priverstinai suslavintas pavardes. Taip iš Gailevičiaus pasidarė Gailius, iš Milevičiaus – Milius ir pan.

Birželio 26 d., trečiadienis

Kazys Šimkus, žaiginietis, jau 6 dienos kaip išrinktas „Draugystės“ kolūkio pirmininku. Anksčiau jis dirbo apylinkės pirmininku. Man rodos, kad jis baigęs penkias ar šešias klases. Vengia jis tos darbovietės, to kolūkio. Rytą pamatau jau išgėrusį – taip ir prasėdi trobos prieangyje (Žaiginio kolūkio kontoros) gerą pusdienį. Stebiu jo susirūpinusį veidą, įraudusias akis. Šiaip jis – taikus, minkštas. „Tai ko nesilankai į savo kolchozą?“ – klausia vienas iš jo draugų sugėrovų. O jis: „Važiuosiu... Važiuosiu į susirinkimą...“

Žinau, kad to susirinkimo pradžia 6 val. vakaro, kad jis pasikinkys bričkelę, pasikvies mane ir dardėsime.

„Žinai ką, Šimkau, atvežk mums iš ten porą paršiukų ir mes tau tą prieangį atiduosime... Pasistatysi jį tenai, savo „Draugystėje“, ir gurkšnosi kaip namuose“, – su aiškia ironija meta naujajam pirmininkui kažkuris iš sėdinčiųjų. Šimkus, gal įskaudintas tokios replikos, pasikelia, pasiražo ir nueina. Eiti čia nėra kur. Jo troba – už gatvės. Bandau jį suprasti...

Man atrodo, kad jis priklauso jautrios prigimties žmonėms. Jis turėjo išgyventi visus pokario trėmimų, rezistencinės kovos, kaimynų susipriešinimo, prievartinės kolektyvizacijos laikus. Ne tik išgyventi... Jo amžius toks, kad jam pačiam visur teko dalyvauti: laviruoti ir kentėti, kentėti ir laviruoti. Ir tapti gal net išdaviku... Jis pavargęs. Praradęs gyvenimo prasmę... Bet eina... O kur dingti? Gyventi reikia. Dabar nors nesišaudo...

Žmones jau šiek tiek pažįstu. Ten, kur Šimkus tapo išrinktas pirmininku, gana didelis nuošimtis sugrįžusiųjų iš Sibiro. Gal prie anų nelaimingųjų ištėmimo ir Šimkaus prisidėta? Gal... Tad ką jie dabar, suvaryti visi krūvon, turėtų išgyventi? Kokius bendrus darbus jie gali nuveikti?

Liepos 4 d., ketvirtadienis

Vakar įvyko uždaras rajono partinės organizacijos susirinkimas. Buvo skaitomas CK laiškas apie Vorosilovo, Molotovo, Malenkovo ir Šepilovo antipartinę grupę. Kliuvo ir dabartiniam Ministrų Tarybos pirmininkui Bulganinui.

Esu jau pakankamai jūžulus (gal ambicingas?) – išėjau į tribūną ir aš. Iš salės padvelkė šalčiu. Supratau, kad dauguma čia sėdinčiųjų – Stalino laikų aktyvistai. Ir kad tokios, net ir fasadinės Chruščiovo reformos juos vis labiau varo į kampą. Bet kažką mandresnio surezgiau apie Stalino kulto padarinius; apie tą grupuotę, kuri priešinosi stalinizmo padariniams šalinti.

Šiandien netikėtai į Žaiginį atsilankė rajkomo pirmasis sekretorius J. Steponavičius. Tame vakarykščiame susirinkime juste jutau, kad jis mane palaikė ir kad be manęs, berods, niekas taip drąsiau už vykdokus poslinkius ir nepasisakė. Pasižvalgęs po kontorą, jis pasiūlė man pasivaikščioti. Pašnekėjus apie einamuosius reikalus, apie žmones, jis staiga sustoja ir sako: „Gyvenime svarbu turėti prasmingą tikslą... Tokį, kurio niekas negalėtų išmušti... Bet jo siekiant, reikia būti ir apdairiam“, – supratau jo užuominą ir man pasidarė ne tik šilčiau, bet ir drąsiau.

Atsiveikino ir išvažiavo. Aukštas, inteligentiškas, susimąstęs. Labai greitai pasklido gandas, kad Steponavičius – mano dėdė. O aš vėl pagalvojau, kad jis čia apsilankė, norėdamas moraliai paremti mane ir žmonių akyse sustiprinti mano pozicijas.

KOMENTARAS

J. Steponavičius iki Tytuvėnų RK pirmojo sekretoriaus pareigų dirbo Lietuvos komunistų partijos CK aparate. Bet „dėl neprincipingo kovoje su nacionalistinėmis nuotaikomis“ jam buvo pažemintos jo pareigos (iš CK perkėlimas į rajoną tada buvo laikoma lengva trėmimo forma, o partinė karjera – beveik baigta).

Po dvejų ar trejų metų sutikau jį viename Lietuvos Ž. Ū. technikumų direktorių pasitarime. Aš tada buvau pradėjęs dirbti Bartkuškio, o Steponavičius – Tytuvėnų technikumui. Tytuvėnų rajonas tada buvo panaikintas, o Steponavičius buvo priverstas pasirinkti tik tai, ką galėjo. Žodžiu, tai buvo vienas iš tų nedažnai sutinkamų komunistų, kurie lietuvybę ir žmogiškumą laikė aukščiausiomis vertybėmis.

Liepos 16 d., antradienis

Nusibodo man Tytuvėnai.

Prieš kelias dienas prie ežero buvo festivalis. Žavėjo jaunimo entuziazmas, tautiniai drabužiai, lietuviškos dainos. Išgirdau naujų, man negirdėtų istorijų...

Bet tas besaikis gėrimas dabar jau ir mano aplinkos žmonių! Lingevičius (Stefos vyras), Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas, girtas būdamas su savo automobiliu pervažiavo motociklininką. Ališauskas, rajkomo organizacinio skyriaus vedėjas, susimušė su milicijos buhalteriu, pastarasis jam atėmė revolverį.

Pasisvečiavęs pas Kūrį, irgi rajkomo instruktorių, įsitikinau, koks jis vargeta, jeigu visai nepastebi nuolatinių savo žmonos išdavysčių... Toks pat avigalvis ir Vykdomojo komiteto pirmininkas Zumeras. Na, o rajono teisėjas? Kupinas pozos ir net politinių ambicijų ar kaprizų. Mums uždairnavus „Augo kieme klevelis“, toliau dainuoti jis uždraudė.

Ir apkalbos, apkalbos, apkalbos. Įmesk čia „politinį“ žagarėlį ir lauželis įsiliepsnos...

Liepos 27 d., šeštadienis

... Man pasirodė labai įdomus, daug minčių sukeliantis poeto Antano Jonyno straipsnis, kurį aptikau laikraštyje „Literatūra ir menas“ šios dienos numeryje. Štai kai kurios jo mintys:

„Mūsų tautos gyvenimas paskutiniaisiais dešimtmečiais kupinas šiurpių miesčionių abejingumo Tėvynei, tautos likimui puslapių. Buržuazija, pagimdžiusi miesčioniškumą, aplamai labai daug padarė, kad šiais baisiais pelėšiais užkrėstų priešakinės inteligentijos ir besimokančio jaunimo sielas.

... Ir neklausykite, kai miesčionys kalba jums apie didžiąsias idėjas: apie Tėvynės meilę, apie humanizmą ir tarnavimą artimui; apie laisvę, lygybę ir t. t. Visa tai – miesčioniui – svetima žemė. Tiesa, kalbėti jis mėgsta, nes kiekvienas savimyla mėgsta, kad jo klausytųsi, grožėtųsi jo iškalba, žavėtųsi puošnėmis, iš kitų pasiskolintomis frazėmis. Miesčionis kalba, bet jo akys tyli, nes jo siela yra viskam abejinga, netiki niekuo, kas neturi ryšio su jo pilvu. Miesčionis nieko nemylti, nes meilė visada reikalauja pasiaukojimo. O pilvas, kaip žinome, aukotis ir nemoka, ir nenori.

... Jiems terūpi tik susikurti sau materialinę gerovę, naudotis jos patogumais ir malonumais, lepinti savo pojūčius viskuo, ką gyvenimas gali duoti lengvo, skanaus tingiai ir bevaisei sielai.“

Perskaičiau ir įsirašiau į dienoraštį šį A. Jonyno (aklojo poeto) straipsnį kaip savotišką jo dorovinį manifestą. Man aišku, kad už miesčionio vardo autorius įsivaizduoja šiuolaikinius kvilingus – įvairaus plauko prisiplakėlius prie valdžios, užpildančius jos erdvę.

Turime ir tikros inteligentijos, gražiadvasės. O jeigu ji kalba, samprotauja tik apie savo bėdas, apie savo vargus, bet vengia rimtesnio žingsnio. Bet vėl... Tokie žingsniai iškart buvo sunaikinti ir tebenaikinami. O išeitis? Rasti šitoje ideologinėje sistemoje, šitoje gyvenimo praktikoje plyšį ir ten įsikūrus dirbti prasmingą darbą. Vardan žmonių ir vardan savo protėvių žemės – Tėvynės.

Rugpjūčio 1 d., ketvirtadienis

Iš Lietuvos žmonės šeimomis verbuojami į Kazachstaną, į plėšinius. Nuolatiniam gyvenimui. Iš Žaiginio apylinkės išvyko dvi šeimos, iš gretimo Šaukoto žinau vieną, o iš Šiluvos išvažiavo net keturios šeimos. Žaiginičių šeimas pažinojau: viena – tinginių, kita – nevykėlių. Laimingos kelionės! Lietuva nuo to labiau gal nesurusės...

Prieštaringos žmonių nuotaikos. Dalis dar sunkiai išgyvena kolektyvizaciją. Kiti ją priima kaip neišvengiamybę, su kuria reikia susitaikyti. „Žmonės labai gerai ėmė žiūrėti į darbą. Tokios nuotaikos nei pernai, nei užpernai tikrai nebuvo“, – pasakojo man brigadininkas Morkus pabaigtuvių metu. – „O dėl ko taip?“, – klausiu. – „Sunku atsakyti... Gal ėmė tikėti savo darbu? Kolūkiu?“

Šalia buvęs pirmininkas Juknevičius, iš tų, užverbuotų iš miesto, paantrino: „Darnus kolektyvas. Gyvena ne vadovo įsakymais, bet savo kolektyvo dvasia.“

Įdomu, kiek tos tikrosios tiesos tuose vertinimuose. Gal iš tiesų žmonės pavargo nuo karo revizijų, nuo pokario duoklių, susipriešinimo ir represijų? Gal patikėjo Chruščiovo pastangomis atgaivinti užsmaugtą kaimą? Žmonių gyvybingumas būna stipresnis, kai jis grindžiamas kolektyviniu jausmu. Štai parašiau ir pats susimąščiau – ar visada? Ir kokiais atvejais?

KOMENTARAS

N. Chruščiovas, tuometis Sovietų Sąjungos vadovas, buvo įgyvendinęs dar ir tokį sumanymą... Buvo savanoriškai verbuojami miesto inteligentai, sutikę už 150 tuometinių rublių dirbti kolūkių pirmininkais (kai 1961 metais pradėjau dirbti Vilniuje, buvau toms pareigoms įkalbinėjamas ir aš). Lietuvoje tokių atsirado keli šimtai. Mano minėtas Žaiginio kolūkio pirmininkas Juknevičius vienas iš tokių. Buvo baigęs Kauno politechnikos institutą. Nežinodamas už ko griebtis, pats vienas savo rankomis betonavo kiaulidės grindis. Vieną dieną aš jam padėjau... Dialogas tarp jo ir vietinių žmonių, jo pavaldinių, taip ir neužsimezgė. Buvo ūmaus būdo. Išdirbęs sutartus trejus metus, pabėgo.

Rugpjūčio 7 d., trečiadienis

Šiandien sužinojau (iš pašto vedėjos), kad į Žaiginį buvo atvykęs saugumo tarnybos kapitonas. Dabar suprantu, kodėl rajono saugumo viršininkas Mendelis, sutikęs mane rajkome, į mano pasisveikinimus nebereaguoja. Rajono valdžios „aparatas“ nedidelis, visi lyg ant delno, todėl ir kapitoną aš pažinojau. Šį kartą, sėdėdamas kolūkio kontoros priėngyje (čia visada verda gyvenimas), jis vis varstė mane akimis, tarsi kur nors švarko kišenėje ar sielos kamputyje ieškotų uždrausto daikto.

... Matau, aiškiai matau, kiek šita jaunutė, savo ankstyvomis vedybomis nusivylusi pašto vedėja deda į mane vilčių. Ir štai jos konkretus žygdarbis... Kaip didžiausią paslaptį atverdama, ji man papasakojo apie tai, kaip saugumo kapitonas nusigėręs (greičiausiai prie jos kibęs ir jos nugirdytas) užmigo. O ji, pradariusi jo portfelį, aptiko iš Maskvos atsiųstą raštą, įpareigojantį jį rinkti apie mane žinias. Nustebino tai, kad, anot jos, tas raštas rašytas ant Timiriazevo žemės ūkio akademijos blanko.

Po anos mano kalbos Akademijos partiniame susirinkime rektorius tada nuščiuvusioje salėje aiškiai pasakė: „Grigas – ne mūsų žmogus. Jis kalba ne savo žodžiais“... Ir vis dėlto būtų iš tiesų keista, jeigu pasitvirtintų faktas, jog saugumo tinklas toks platus, galingas ir kad aukštoji mokykla funkcionuoja kaip to tinklo elementas, ląstelė. Betgi taip yra!

Toji žinia sukėlė man nerimą dėl ateities. Ką daryti? Ką nors sugalvosiu.

O aš – tikras stuobrys. Savo gerbėjai nemokėjau net padėkoti. Nupirkti saldainių ar šampano. Vis per tą „savęs taupymą“ kažkam...

Rugpjūčio 18 d., sekmadienis

... Mirė Antanas Žukauskas-Vienualis. Netekome mūsų tautai labai brangaus rašytojo. Kažkaip neįtikėtina. Kiek jo prirašyta, nudirbta kitų darbų! Kaip jis mylėjo Lietuvą, jos gamtą ir žmones! Kokį išskirtinį dėmesį jis rodė mūsų kultūrai, senovei, padavimams! Maironis... Vaižgantas... O dabar paskui juos išskeliavo ir Vienualis. Ką mes beturime?..

... Kai Joniškėlyje laidojom nuskendusį technikumą bendramokslį, laidojom broliškai, sumetę aukas net paminklui. Laidojom su didžiausia atida ir pagarba. O kaip laidoja dabartiniame kaimė? Jei neturi alaus, degtinės ir užkandos, pas tave net kaimynas gali neužsukti. Ir kodėl plinta tos raudonos spalvos? Raudonas karstas, raudona paklotė. Net antkapis raudonas. Suprantu, tai tik tarybų valdžios aktyvistams. Bet ar tuo neįtvirtinamas tautos skaldymas?

Rugpjūčio 22 d., ketvirtadienis

Lyja, lyja kaip iš kibiro. Žūsta derlius...

Šiandien prisėdau prie mokslinio darbelio „Kolūkio pirmininko darbo formos ir laiko panaudojimas.“ Nemažai dienų chronometravau pirmininkų elgseną. Noriu išsiaiškinti, kokiems reikalams jie skiria daugiausia laiko.

Rajono laikraštis pradėjo spausdinti mano publicistinį apsakymą „Bučinskas.“ Sukūriau tipažą, į kurį sudėjau visus smerktinus pirmininko elgsenai broožus. Herojus visai neišgalvotas, tai mano gimtinėje dirbantis idėjinis komunistas, buvęs raudonasis partizanas (o anksčiau zakristijonavęs) Petras Bučinskas. Jis man toks atgrasus, kad ir pavardės nebekeičiau.

O vakar aš pats įžeidžiau kolūkiečius. Atėjęs į kluoną, sakau: „Vyrai, kas rytoj, sekmadienį, 8 valandą neateisite į darbą, tam bus atimtas šienas.“

Vienas neišlaikė, net apsiašarojo. Sako, visi mus gainioja, visi grasina, visi šaukia, pasiruošę ketvirtą odą nulupti... Sekmadienių ir tų nebeliko – reikia savo ūkelį žiūrėti...

Jų teisybė.

Ir vis dėlto atėmėm šieną iš vienos drausmės laužytojos „Vienybės“ kolūkyje. Išaiškėjo, jog nuskriaudėm senelę, pas kurią drausmės laužytoja gyvena. Graudu buvo žiūrėti į jos ašaras. Bet kad kitaip neišeina...

KOMENTARAS

Anais dienoraštyje aprašomais laikais, o ir vėliau, viena iš pagrindinių ir efektyviausių bausmių už sisteminį neišėjimą į darbą kolūkyje buvo arba leidimo pievos plotelį nusišienauti, arba jau nušienauto šieno atėmimas. Bauda reiškė, jog iškils labai rimta karvės šėrimo žiemos mėnesiais problema. O aš gi buvau privers-tinai, bet kartu ir sąmoningai pasirinkto valdžios „prievaizdo“ vaidmenyje... Valdžios akyse stengiausi reabilituotis.

Rugpjūčio 25 d., sekmadienis

Visas tas dienas po saugumiečio atsilankymo nerimavau ir galvojau, kuo dar galėčiau save reabilituoti. Kilo mintis parašyti savo fakulteto dekanui prof. Kuvšinovui – tam atsargos generolui, buvusiam Raudonosios armijos (kuri slinko per Lietuvą) politrukui, laišką. Parodyčiau nuoširdų atgailavimą, bet kartu ir savo pozicijos gynimą. Šiandien sėdau ir jį parašiau. Į dienoraštį atminčiai persirašau tame laiške išdėstytas esmines mintis:

„...iki šiol, po ano akademijos partinio susirinkimo man nepatogu prieš Jus, kaip mūsų fakulteto vadovą. Jaunystė, jaunystė... Ji į viską linkusi: ir į žygdarbius, ir į klaidas... O aš visa savo prigimtimi jautriai reaguojau į kiekvieną visuomenės reiškinį. Dar neilgas mano gyvenimas, bet jis kupinas vidinių išgyvenimų, netgi kančių. Bet aš visada išlieku optimistu, nepripažįstančiu pralaimėjimo.

Didžiai gerbiamas Ivanai Stepanovičiaul! Savo ausyse dar ir šiandien girdžiu mūsų rektoriaus žodžius: „Grigas – politinis nebrendila...“ Man skaudu, labai skaudu už tai, kad susilaukiau tokio vertinimo. Aš pats to nelabai suprantu. Nes mano gyvenimas, mano veiksmai rodo kitką – aš komunistas...

... Dirbu Lietuvos komunistų partijos Tytuvėnų rajono komiteto instruktoriumi. Gyvenu kolūkiečių terpėje, pačioje tirstumoje... Darbas sunkus ir atsakingas. Šitose apylinkėse dar labai neramu ir priešiškumo tarybų valdžiai sutinki kasdien... Bet man tas darbas įdomus, patrauklus. Prisidedu prie gležnų, dar nesutvirtėjusių kolūkių ekonominio, organizacinio ir politinio stiprinimo. O svarbiausia čia: kontrolė, kontrolė... Man, kaip būsimos ekonomisto organizatoriaus profesijos atstovui, ši praktika teikia daug erdvės ir patirties.“

Išsiunčiau laišką registruotu paštu. Man pasidarė ramiau...

Rugsėjo 4 d., trečiadienis

Vakaryktė diena buvo ypatinga išgirstomis istorijomis...

Sunkvežimį vairuodamas, ant sėdynės pasidėjęs automatą, į Žaiginį užsuko Šaukoto kolūkio pirmininkas. Mane jis pažinojo iš susirinkimų rajono partijos komitete. Buvo įsitikinęs, kad aš – patikimas, t. y. savas... Nustebo, kad vaikštau ir laisvai važinėju dviračiu be revolverio. Prisipažino, kad pokario metais buvęs Žaiginio valsčiaus strībų politrukas. Kur dabartinė kolūkio kontora, ten buvusi strībų būstinė. O ką? Namas mūrinis, su rūsiu! Nusivedė į šalia pastato esantį daržą ir parodė vietą, kur stovėjusi strībų išvietė. Čia, į išmatų duobę, nukankintus, surištus spygliuota viela, bet dar alsuojančius sukišo penkis partizanus... Išvietę perkėlė į kitą vietą. Ją irgi sugriovė po to, kai į išmatų duobę jau kitą kartą, irgi spygliuota viela krūvon surišę įmetė tris, irgi dar kvėpuojančius partizanus...

Buvau apstulbintas to, ką išgirdau... Ir dar tos balso tonacijos, su kuria pasakojo šalia manęs stovintis budelis. Balse pagavau ne tiek pasipuikavimo, kiek lyg ir išpažinties, po kurios jam turėjo palengvėti, gaidelę... Parodytas vietas stengiausi įsidėmėti.

KOMENTARAS

Šita istorija su išvietės duobėse užkastais dar gyvais partizanais mane tebekankina... Tada nebuvo šalia manęs patikimo žmogaus, kuriam būčiau ją perpasakojęs. Aplankiau Žaiginį po dešimties metų. Teritorija pasikeitusi, atsiradęs naujas pastatas. Stagnaciniai Brežnevo metai, dvelkėlėję stalinizmu. Atgimimas dar buvo „už kalnų“... Tikiu, kad tą istoriją žinojo ne tik ją papasakojęs strībų politrukas, bet ir kiti to žiauraus veiksmo vykdytojai, o gal ir kai kurie jų artimieji. Bet ar ji buvo kaip nors atgaivinta, kuo nors paženklinta? Nežinau...

Ką tada išgirdau – tai tik viena iš panašių istorijų. Naujamiestyje, mano gimtinėje, aikštės pakraštyje buvo šuliny su rankine pompa. Už keliasdešimt metrų buvo strībų štabas, kurio pašonėje dažnai matydavau partizanų lavonus. Anksčiau

savaitemis jie tįsodavo aikštėje, priešais parduotuvę... Žmonės kalbėjo, kad į šulinį buvo sumesti partizanai, gyvi ar negyvi – niekas nežino. Bet šulinys vienkart buvo staigiai nugriautas, užkastas ir žemė aplink jį išlyginta.

Sesuo man perpasakojo tai, ką buvo girdėjusi iš savo pažįstamos. Ši buvusi liudininkė, kai beveik vidurnakty sribai vežimu atsivežė prie Nevėžio porą lavonų, iškasė palei krantą negilią duobę (buvo žiemos metas) ir į ją suvertė palaikus. Neapsikentę, kad viena koja kyšojo, ją nukirto kirviu ir užkasė... Vieta irgi liko nežinoma.

O šiandien? Šiandien pas mane svečiavosi Tytuvėnų rajono komjaunimo komiteto pirmasis sekretorius Juozas Zaborskis. Matyt, prieš šitą mudviejų susitikimą buvau užsitarnavęs jo pasitikėjimą.

Prašnekėjom keletą valandų... iš pradžių pakalbėjom apie literatūrą. Pasirodo, jis – pradedantis literatas. Keletą jo apsakymų buvo atspausdinęs rajono laikraštis ir vieną „Jaunimo gretų“ žurnalas. Pagyrė mano „Bučinską“... Paskui, kažkaip įsidrąsinęs, gal „įkvėptas“ spirituoto vyno, kurį gurkšnojome, jis man pasakė: „Dar iki šiol miškuose pasirodo partizanų... Bet tai ne partizanai, o persirengę saugumiečiai. Jie provokuoja vietinius gyventojus...“

Mane sujaudino jo atvirumas. Dabar supratau, kodėl anas, buvęs sribų politrukas, mane vis įtikinėjo, kad su savimi nešiočiausi revolverį. Jis, matyt, nežinojo tikrosios situacijos.

KOMENTARAS

Tik daug vėliau, jau Atgimimo metais, sužinosime, kad Lietuvos SSR Saugumo komitete buvo tokia pulkininko Sokolovo vadovaujama valdyba, departamentas, kuris organizuodavo partizanų imitaciją, kurpdavo tokias ir panašias Juozo Zaborskio papasakotoms provokacijas ir jas įgyvendindavo. Būtent to pulkininko kuruojamos komandos žiauriai, tiesiog kirviais užkapodavo ištisus šeimas, ir tas žudynes primesdavo niekuo dėtiems partizanams. O kur dar tiesioginė savų agentų infiltracija į partizanų gretas ir masinės jų ir jų rėmėjų išdavystės?

Girdėjau, kad tas Sokolovas laimingai, niekieno neliečiamas nugyveno savo metus viename iš prestižinių Lietuvoje senelių namų ir mirė, praslinkus keliolikai metų po Nepriklausomybės atkūrimo... Koks įdomus, pasakantis, į platesnius apmąstymus nukreipiantis faktas!

Rugsėjo 8 d., sekmadienis

Buvau garsiojoje Šiluvoje, Šilinių (Žolinės), atlaiduose.

Žmonių – daugybė. Tarsi laisvai prekiaujama rožiniais, šventais paveikslėliai, bet kartu dairo-masi į šalis. Turbūt iš įpročio ir iš reikalo, nes milicininkų ir kitų persirengėlių čia irgi apstu.

Nustebino kai kurių piligrimų fanatizmas. Dar keli kilometrai iki Šiluvos, o jie jau keliais šliaužia. Kam tokia priverstinė, tegu ir savanoriška, žmogaus kančia? O gal taip elgiantis jiems iš tiesų gyvenimas palengvėja? Tampa prasmingesnis?..

Įspūdingas architekto Antano Vivulskio projektuotos bažnyčios puošnumas. Iškabinti seno-viniai drabužiai, kurie, kaip pasakojama, buvo rasti išgarsintoje Sandoros skrynioje (?). Sužavėjo bažnyčioje šalia Marijos stovintys angelai. Kokie išraiškingi, sakralumu alsuojantys veidai!

Grįžom į Žaiginį dviese, su vietiniu milicininku (!), kuris iš kolūkio buvo gavęs vieninkį veži-maitį. Net keista, kad po tokio šurmulio nė vienas nesugalvojom nors po lašelį ko nors išgerti... Po širdimi kažkokia tuštuma.

Vakare Žaiginio kultūrnamyje buvo šokiai. Iš jų grįžau kartu su ką tik mokytojauti paskirta Elyte Klimavičiūte. Ji apsigyvenusį pas tą pačią mano „tetulę“ Pulcheriją, gretimame kambaryje. Per len-gvų lentelių sieną nuoširdžiai su ja pasikalbėjau. Širdimi jaučiau, kad ją jau „nupirkau“ savo „riteriškumu“, tuo jauniems vyrams nebūdingu santūrumu. Sunku bus Elytei, ką tik baigusiai Panevėžio mokytojų seminariją, atkraustytai iš Ėriškių – beveik iš mano tėviškės. Ji visai visai jaunutė, gležnutė, o gyvenimas čia toks prozaikiškas. Ir kas bene svarbiausia – visų akių kiaurai perregimas ir liežuviais apkalbamas.

Kažkaip apmaudu, kad ji pasirodė tuo metu, kai man jau reikia Žaiginį palikti.

Rugsėjo 18 d., trečiadienis

Su visais atsiveikinėju. Kai kurie kolūkiečiai, ypač moterys, palydi mane su ašaromis ir apgai-lestauja, kad aš nesu jų pirmininkas.

Kad ir keista, bet abu kolūkių pirmininkai – ir Šimkus, ir Zeringis – panašiai mane vertina ir labai apgaillestauja. O Juknevičius liko nuošalėje.

Rytoj išvažiuoju. Gaila. Pripratau prie Žaiginio, prie jo žmonių su jų istorijomis. Ką davė ši tokia man neįprasta gamybinė praktika? Galiu sau atsakyti trumpai – labai daug... Tik nežinau, kas aš – kvislingas? O gal žonglierius, laviruojantis ant lyno? Ir gal to lavravimo sėkmę lemia dar ir kiti, visai su pragmatika nesusiję tikslai?..

Spalio 6 d., sekmadienis

Aš – jau Maskvoje. Buvau mūsų ansamblio repeticijose. Visų nuotaika puiki. Darbą pradėjome kupini energijos ir idealizmo. Nors atsirado ir ertmė – baigę studijas ansamblių paliko ir į Lietuvą sugrįžo nemaža grupė bendražygių, bendraminčių. Tai Vytautas Ramanauskas, Galia Šulcaitė, Aušra Adiklytė, Eduardas Ambrazevičius...

Vytautas Ramanauskas buvo vienas aktyviausių Maskvos lietuvių studentų ansamblio, tuo metu tapusio savotišku lietuvių politiniu judėjimu, kūrėju. 1959 m.

Valdybos posėdyje aptarėme, kad mūsų sambūris vertingas ir kita prasme – vyrukai mažiau žvalgosi į rusaites, o lietuvaitės – į kitataučius. Prisidedame, kaip sakoma, prie „savo rasės“ išsaugojimo!..

Už savaitės, spalio 13 d., suplanavome Maskvos lietuvių studentų ataskaitinį susirinkimą. Numatytas mano bendras pranešimas. Jau dabar jaudinuosi, kaip įpinti mūsų tautinio judėjimo mintis, neapsiribojant ansamblio, kuris čia, suprantama, sudaro šerdį, reikalais ir misija? Jaučiu didelį vidinį pasitenkinimą. Matyti aiškūs darbo vaisiai, kurie mus visus buria į glaudesnį būrį. Tebus jaunystė skirta Tau, mano Tėvyne...

Iš laiško Juozui Zaborskiui, Lietuvos komjaunimo Tytuvėnų rajono komiteto pirmajam sekretoriui:

„...Aš visada galvoju, kad mes, jaunimas – Lietuvos, lietuvių tautos ateitis. Ir kad mes ta kryptimi visi turime dirbti. Svarbu kiekvieną užkrėsti entuziazmu, bet tokiu, kuris eitų ne iš laikraščių ir nutarimų, o iš pačios sielos gelmių, iš širdies. O tą galima išgauti atsargiai primenant protėvių žemę, jos kančių istoriją, kitaip sakant, ugdant jaunuolio patriotinius jausmus..

Dabar, sugrįžęs į Maskvą, aš dažnai susimąstau: ką duoda mūsų ansamblis. Ir atsakau: duoda labai daug. Jis ugdo mumyse ne tik draugiškumą, bet ir patriotiškumą, sveiką kolektyvizmą, meilę liaudies menui. Visa tai padės sunkiose minutėse.

... Pas jus netrukus įvyks komjaunimo suvažiavimas. Ta proga linkiu, kad į komjaunimo gyvenimą įsilietų daugiau energingo jaunimo, kuriam nesvetima meilė savo Gimtinei ir kuris sudarytų užtvarą formalizmui ir bukaprotiškumui. Perduokite Broniui Genzeliui geriausias mano sveikinius. Aš manau, kad jį suvažiavime tikrai sutiksite.“

KOMENTARAS

Perduodami štai tokie sveikinimai šiandien atrodo kaip visai nereikšminga detalė. Bet anais laikais, kai dar visur tvyrojo neišsisklaidęs stalinizmo smogas, toks sveikinimas buvo savotišku slaptažodžiu, nurodančiu pasitikėjimą ir „bendraminčių klubo“ plėtimą.

Spalio 12 d., šeštadienis

Rytoj mūsų bendras lietuvių studentų susirinkimas. Norėdamas nusiraminti (ir susikaupti), buvau kino teatre. Žiūrėjau švedų filmą „Kelias į tave.“ Jaudinantį... Pagalvojau apie save. Apie neišsipildančias (o gal ir nepasiekiamas) svajones...

„...Prais kiek metų. Tu prisiminsi mokslo draugus, pažįstamus, tarp jų – galbūt ir mane. Prisiminsi mane kaip sausą, abejojantį, bešalį... Prašau, negalvok apie mane taip. Pasielgti kitaip aš negalėjau. Žinau, gal prasilenkiu su asmenine laime ne tik vardan tų siekimų, kurie, lyg demonas, mane, dar vos gimusį, yra užvaldę. Bet aš dar turiu ir kitą, mane dusinančią, mano veiksmus kaustančią viziją. Konkrečią... Todėl, kiek mano jėgos leido, stengiausi nekurstyti ugnies, nedraskyti žaizdos... Ir Tau, vietoj laimės, galbūt būčiau suteikęs vien skausmą. Aš stengiausi suvaldyti kiekvieną savo žingsnį, kiekvieną artėjimą prie Tavęs.

Atsisveikindamas paprašysiu: neminėk manęs blogu žodžiu... Tu čia buvai vienintelė, kuri man galėjai suteikti džiaugsmą, tačiau nuo kurio aš sąmoningai, bet su kančia atsiveikinau.

Lik sveika, mano svajone.“

Neišsiųstas laiškas Elenai Klimavičiūtei ir taip nutrūkusi romantinė istorija...

KOMENTARAS

Kam tada rašiau tokį egzaltuotą, bet jokių būdu ne donžuanišką laišką, atvirai prisipažinsiu, likusi tik bendra nuojauta, greičiausiai į Žaiginį – Elytei Klimavičiūtei. Mano nuostabai – jis liko neišsiųstas... Radau savo popieriuose, šalia voko su rombo pavidalo pašto ženkle. Matyt, jau tada supratau, kad taip elgtis, taip rašyti nederėjo. Jeigu Ji laukė iš manęs laiško, tai toks jo turinys galėjo ją tik labiau sužeisti... Dabar visiškai akivaizdžiai matau – laiške daug deklaruojamo jaunatviško maksimalizmo, mintyse nešiojamos (visai konkrečios!) išrinktosios įvaizdžio suabsoliutinimo, vedusio mane patį į jausminę saviizoliaciją ir dramatiškumą.

... Elytė K. ištekėjo už vietinio, man gerai pažįstamo, bet... blankaus vaikinuko. Tokia buvo tų kaimo mokytojų – „liktarų“ dalia – tapti traktorininkų, vairuotojų, gyvulių šėrikų žmonomis...

Lapkričio 2 d., šeštadienis

Vakar ir šiandien koncertavome tris kartus tik su šokėjų grupėmis. Publika reaguoja labai šiltai, nes ir šokėjai neprasti – jie šoka taip, tarsi atlikinėtų kažkokias magiškas apeigas... Nors galvoju... Anais laikais, kai vykdavo apeigos, lietuviai greičiausiai šoko lėtu ritmu, panašiai kaip kad atliekamos sutartinės, siekdami visus vienijančios transo būsenos...

Lapkričio 9 d., šeštadienis

Net keista. To tikrai anksčiau nebuvo. Jau trečią kartą mes, lietuviai studentai, šventes švęsti susirenkame atstovybėje. Buvo Naujųjų metų sutikimas, buvo „gegužinė“, o dabar šventėm ir „spalines“. Užduodam valdžiai tonaciją...

Mūsų susirinko apie 60 žmonių. Iš valdžios atstovų su mumis buvo Justas Paleckis ir Mečislovas Gedvilas. Jeigu pirmasis, šį kartą nevaržomas ir „nestumdomas“ Sniečkaus, tarsi pabrėžtinai reikalavo dėmesio ir pagarbos, tai antrasis atvirksčiai, nuo viso to šalinosi. Jis vėl kalbėjo, kad reikia būti patriotais, Lietuvos patriotais... Priminė, kad visi privalome sugrįžti į Lietuvą ir dirbti jos naudai... Gedvilas vėl man pasirodė toks artimas, savas... Palydėjau jį iki atstovybės laukų durų ir kaip sugebėdamas padėkojau jam už nuoširdumą, už mums skiriamą dėmesį. Manau, kad ir jam tai buvo jautru, sulaukus tokio įvertinimo.

Tiesa, išvakarėse organizavome ansamblio koncertą atstovybės namuose. Mano nuomone, nevykusiai! Koncertavo tik 44 dalyviai. Kažkoks susikaustymas, vangumas, išsibarstymas... Man atrodo, kad pačios sienos trikdė mūsų nusiteikimą.

O dabar – visą tiesą apie save...

Manyje, mano prigimtyje tarsi slypėtų demono elementas, draskantis iš vidaus. Manyje tarsi sugyventų ir nuolat, kasdien konfrontuotų dvi priešingybės – veiklos troškulys ir ramybės siekis; noras pasirodyti tribūnoje ir jos niekinimas; maištas prieš esamą tvarką ir nuolankus prie jos prisitaikymas; drovus kuklumas ir čia pat išsišokantis akiplėšiškumas; meilės ilgesys ir bėgimas nuo to, kas yra šalia ir pasiekama... Mano gyvenimas – nuolatinė tų priešingybių būseną, jų tarpusavio kova... O gal be tų priešingybių ir jų tarpusavio kovos aš iškart subliūksčiau? Kaip pradurtas balionas... Gal būtent čia slypi manojo „aš“ variklis? Aukštesnių tikslų siekis?

Bet man sunku... Be galo sunku. Tarsi krūtinę nuolatos slėgtų akmuo... Aš dūstu, kenčiu. Mano siela rauda... Ir niekam to neišsakysi. Nesupras...

Aš vaidinu. Vaidinu, prisidengęs linksmumu, judrumu, taktiškumu. Pajungiu visus savo artistinius sugebėjimus. Laviruoju tarp visų ir visur, bijodamas nukristi nuo lyno... Aš juokiuosi, kai mano širdis verkia, bet ji verkia ir tada, kai atsiranda trupinėlis džiaugsmo. Aš juokiuosi iš kitų silpnumo, ydų. Bet ir jie juokiasi iš manęs, įtikėję mano demonstruojamu „monstrišku valingumu“ ir pamiršę, kad aš silpnas ir laukiantis, kaip ir jie, supratimo ir atramos... Nebesurandu savyje jėgų, kurios verstų mane judėti ir šypsotis... Atsidūręs scenoje, aš nuogas su savo atšiaurumu, egocentriškumu... Braška visa grandinė. Aš nusigandęs dėl savo bejėgiškumo ir nežinios...

Meilė? Aš jos ilgiuosi, jos siekiu ir neapkenčiu, nes nežinau, kur ji yra. Aš kaip akklasis ištiesęs rankas jos ieškau aplink, bet ji nuo manęs bėga tarsi nuo raupsuoto... Kas darosi? Kodėl aš toks atšiaurus atsiskyrėlis, kai aplinkui vyksta nenutrūkstamas maskaradas? Gal aš per didelis egoistas? Per daug idealizuoju meilę, jai priskirdamas viską, kas yra doriausia ir gražiausia pasaulyje? Gal man reikalinga tik nedidelė pagalba – švelnus prisilietimas...

Štai tokiame jausmų sūkuryje lyg veidrodyje aš išvydau kitokį save, savo draugus, savo veiklą. Man tapo ramiau...

Palaiminti muzikos garsai! Jie lyg balzamas gydo sielos žaizdas, maitina ją, alkstančią, atstato prarastą pusiausvyrą...

Svečiuose pas ansamblio aktyvistes, Maskvos Čaikovskio konservatorijos studentes Birutę Almonaitę (kairėje, palinkusi prie Petro Rečiūno) ir Aldoną Radvilaitę. 1958 m.

1957-1958-ieji

Pirmieji „Balticum“ ansamblio žingsniai

1957-iejų. Lapkričio 17 d., sekmadienis

Šiandien – ypatinga diena.

Įvyko lietuvių, estų ir latvių studentų atstovų pasitarimas. Entuziastingai buvo nuspręsta Maskvos lietuvių studentų ansamblį reorganizuoti, priimant į jį latvius ir estus.

Lapkričio 30 d., šeštadienis

Lapkričio 23 d. įvyko bendras Maskvos lietuvių, latvių ir estų studentų susirinkimas. Mane išrinko jungtinio ansamblio, kuris dabar vadinsis „Balticum“, valdybos pirmininku. Į ansamblį susibūrė daugiau nei 120 žmonių. Buvo įvairių nuomonių. Pavyzdžiui, susibūrimui nepritarė Juozas Gudavičius, motyvuodamas tuo, kad mes, t. y. lietuviai, sau užsikrausime daugiau rūpesčių, išskysime... Teko jam atskirai paaiškinti, kad į ansamblį negalime žiūrėti tik per saviveiklos prizmę. Tai greičiau politinio pobūdžio junginys, kuris ne tik mums čia, Maskvoje, reikalingas. Jis gal labiau reikalingas tiems, kurie gyvena Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje. O ir rusams būtina parodyti, kas iš tiesų mes esame.

Bet nuotaika jungtiniame ansamblyje puikiausia! Nors prieš tai buvo daug šurmulio. Lankiausi atskirai ir pas latvius, ir pas estus. Pagaliau sukūrėm bendrą frontą, kuris teikia daugiau energijos, vilčių ir pasididžiavimo savo unikalija, nuo rusų besiskiriančia ir juos pačius stebinančia, verčiančia labiau mus gerbti, kultūra.

Bet aš – nusikamuojau. Naktimis negaliu užmigti. Nenutrūkstama grandinė slenka įvykių, susitikimų, sumanymų, idėjų nuotrupos.

Gruodžio 21 d., šeštadienis

Čia pat ir Naujieji metai.

Sunku rašyti. Nežinau, nuo ko pradėti ir kuo užbaigti. Pernelyg daug įvairių įvykių, įspūdžių. Gyvenimas lekia viesulu, vos spėju stabtelėti, pagauti vieną kitą minutę, susigaudyti įvykiuose, suderinti savo veiksmus su kitais. Bandau atsijoti tai, kas nepriimtina, kas mus gali paralyžiuoti. Su savo bičiuliais siekiame surinkti ir sufokusuoti tai, kas mus greičiau gali padaryti darniai ir rezultatyviai veikiančiu sambūriu.

Pirmadienį buvome nuvykę į komjaunimo Centro komitetą. Reikia kaip nors išgauti oficialų mūsų „Balticum“ pripažinimą. Net nesitikėjome – pavyko! Netgi mūsų naujai sumanytas ansamblių kepuraitės formaliai pripažino! „Eto vpolne vozmožno...“ – pasakė. O mums to ir pakako. Tačiau estams ypač nepatiko mūsų ansamblio išsikovota ir pasisiūdinta kepuraičių forma. Nutarėme ją keisti klasikine – viršaus spalva paliks ta pati, o lanko spalvos bus trys: tamsiai žalia – lietuviams, tamsiai mėlyna – estams, o tamsiai raudona – latviams... Centro komitete paklausė: ką tai reikštų – atsiribojimą nuo kitų tautybių? „Kiekvienas, kuris bus kilęs iš tų respublikų, nepriklausomai nuo tautybės, nešios tą kepuraitę, kuri ženklins jo kilmės šalį“, – atsakiau. Ir pagalvoju, kokie jie drąsūs ir demokratiški čia tapo po Chruščiovo pertvarkymų! Visai ne taip su mumis elgiasi „senoji gvardija“, ypač Lietuvos...

Lieku labai patenkintas, kad nešioju partijos bilietą. Jis man visur atveria vartus...

Žinodamas, kad tik intensyvus darbas, o ne tuščios kalbos kuria kolektyvą, pasiūliau jau gruodžio 30 d. (paskui gi bus egzaminų sesija, atstogos) suruošti pirmąjį „Balticum“ koncertą. Telaimina jį Aukščiausiasis.

Kokių puikių naujų draugų latvių ir estų aš įsigijau! Knutas Skujeniekas, Janis Lanceris (mano pavaduotojas atstovauti latviams), Haris Hansenas, Haris Rehe (mano pavaduotojas atstovauti estams), Vello Rozenbergas! Nauja pritvinkusi ir užtvaras laužianti srovė!

Ir vis dėlto sunkus, mane savaip džiovinantis yra tas visuomenininko gyvenimas. Bet atėjo laikai, kada tokie kaip aš, kaip mano bičiuliai, o ne užsidarę mąstytojai, ne su aplinka nepaliaujamai konfrontuojantieji sprendžia šiandien gyvenimo tėkmę, o gal ir mūsų tautų likimus. Tad neški mane, audringasai gyvenimo srautel! Gal nesusilaužysiu kaulų, atsitrenkęs į kokią atsikišusią uolot atbrailą...

... Bronius Genzelis, vienas iš pagrindinių mūsų judėjimo idėjinų pradininkų, atleistas iš Trakų rajono komjaunimo komiteto pirmojo sekretoriaus pareigų. Atrodo, išbrauktas ir iš Lietuvos komjaunimo CK narių...

„Balticum“ ansambliciai pirmojo koncerto šokio sukury. Scenos gilumoje – mūsų pasididžiavimas – pačių sumąstyta ir pasidaryta ansamblio emblema

Įspūdžiai ir emocijos po šio pirmojo koncerto. Maskva, 1957 m. gruodžio 29 d.

Čia, Maskvoje, iš komjaunimo išmestas ir Janis Kaktynšis. Jis, puikuodamasis (o gal prisidengdamas) tuo, kad yra prieš karą Rusijoje sušaudyto latvių raudonojo šaulio sūnus, spėjo ir mums savo supernacionalistiniais pareiškimais pridaryti bėdų. Buvau dėl jo nuvykęs teisintis („užglaisyti reikalą“) net į Latvijos atstovybę – kalbėjau su jų kompartijos CK sekretoriumi... Sakiau, kad dėl tokių kaip Kaktynšis išsišokimų ansamblis „Balticum“ negali būti paleistas. Kad mes negalime prisiimti visos atsakomybės už atskirų asmenų (studentų) veiksmus.

Darasi platesnio masto „veikėju“...

Gruodžio 30 d., pirmadienis

Vakar įvyko pirmasis mūsų, t. y. Maskvos jungtinio studentų ansamblio „Balticum“, koncertas Timiriazovo ž. ū. akademijos Kultūros klube. Bendri atgarsiai, atsiliepimai visai palankūs. Ir vis dėlto... Mes šventėme tik pirmojo savo veiklos mėnesio jubiliejų!

Mūsų buvo sugalvota tokia koncerto pradžia... Pirmasis prožektoriaus spindulys apšviečia scenos gilumoje, centre pakabintą trijų respublikų, kurias jungia žodis „Balticum“, siluetą. Antrasis spindulys apšviečia tautiniais rūbais pasipuošusią lietuvaitę, kuri lietuviškai sako: „Sveiki, bičiuliai!“ Trečiasis spindulys apšviečia latvaitę, pasisveikinančią latviškai. Ketvirtasis – estiškai pasisveikinančią estę... Paskui jos visos kartu sveikinimą ištaria rusų kalba.

Sėdėdamas gana erdvioje salėje, aš vos tvardžiausi... Viešpatie, o kiek prieš tai buvo lakstymo, karščiaimosi!

Tiesa, kelios dienos prieš tai (gruodžio 21 d.), „Komjaunimo tiesoje“ išspausdino mano straipsnį apie mūsų kūrinių – jungtinį ansamblių. Atsiliepimai iš Lietuvos labai malonūs – visus jaudino pati pabaltijiečių susibūrimo idėja, realizuota konkrečiais veiksmais.

1958-iejų. Vasario 5 d., ketvirtadienis

Atostogų metu pasirašiau pranešimo Lietuvos studentų aktyvui tekstą:

„Bragūs draugai! Pirmiausia leiskite man Maskvos jungtinio studentų ansamblio „Balticum“ vardu pasveikinti jus, šio seminario dalyvius, ir palinkėti jums sveiko, vaisingo, kūrybingo darbo ir sėkmės studijose. Manau, nenuobodžiausite, jei aš šia proga trumpai pakalbėsiu apie patį ansamblių „Balticum“... Jeigu kas paklaustų, kokios priežastys ir tikslai pastūmėjo mus organizuoti šį Maskvos jungtinį studentų ansamblių, tai atsakymas skambėtų taip: tam, kad nors ir tokiu pavyzdžiu dar kartą pademonstruotume, jog mūsų gyvenimas yra įdomus, visapusiškas ir jo galimybės toli gražu neišsenkamos; tam, kad propaguotume nacionalinį Pabaltijo tautų meną, jo galias tradicijas.

Maironis, Salomėja Nėris nebūtų sukūrę savo nuostabių eilėraščių, pavirtusių dabar liaudies dainom. Čiurlionis nebūtų su tokiu jautrumu ir gilia menininko siela pavaizdavęs savo simboliniuose kūriniuose gimtojo krašto peizažų, jei ne meilė tėvynei – Lietuvai, jei ne tas jausmas, kuris grubiai vadinamas ilgesiu ir kuris giliau pažįstamas tik tam, kas dirba ir gyvena už jos ribų.

Rubė, pasakys 1958 metų, Lietuvos, studentų ^{1.}
 alkyvo seminarai

Brangūs draugai,
 Pirmiausia leiskite man Maskvos
 jungtinio studentų ansamblio "Balticum"
 vardu pasveikinti jus, šio seminaro daly-
 vus, ir palinkėti jums sėkmes, vaisingo
 kūrybinio darbo ir sėkmes studijoje.

^{Fig. mogo} Manau nemelbavaujate, jei es
 trumpas pakalbėti apie patį ansamblių
 "Balticum".

Jei kas paklaustų kokios pradžios
 ir tikslas pastatymo mūsų organizuoti Mask-
 vos jungtinio studentų ansamblių, tas atre-
 kimas skambėtų sekanceriai:

- tam, kad nors ir tokiu paveldotu
 dar kartą pildė monstruoti, jį barybi-
 nos gyvenimas yra įdomus, ir ap-
 sėkės ir jo galimybes būtų graži
 nešentamas.

- propaguoti nacionalinį Pabaltijo
 tautų meną, jo gyvumą ir produktyvumą.

- skieisti studentų, barybiškai draugystės
 jausmą. O kur geriausia draugystė, ten
 ir darbo rezultatas didesnis.

- Maironis, Salomeja Neris nebūtų
 sėkės savo nuostabi literatūra,
 pavirtusi, dabar literatūros akademijos
 dirbtuvoms nebūtų, su tokiu jautrumu
 ir gylio menininko melo atpažinimas
 savo sėkės būvime kuravime gim-
 tojo krašto peizažą, jei ne melo
 tėvynės - Lietuvos, jei ne kas jausmas,
 kuris grubiai vadovaujami, tigras ir kury-
 gylio pastatymas, tik tam, kas dirbi
 "gyvenant ir jausmų".

Be abejo mūsų akimis žiūrint, šios
 sąvokos žyminas patikėti. Tačiau ir
 dabar tie jausmai mūsų maskvėdams,

9.
nuolau, o antroji - bičiuliškais, nuo-
sivoleidais draugais. Pastarųjų mums supan-
davo, o mes juos. Tą kur kas žinome,
auklyjimo skirtumas? Ar kartais bes-
veikanti marketo nepamirštame apie pačią
išsilavinimą, auklyjimą?

Man buvo uždėtos klausymos,
ar kartais mūsų ansamblio aktyvystė
tarpie nėra nepasąžnų, apsilaidumo, istan-
čių širgštis studentų. Nėra. Nes tokie
vengrams. Jiegi tokie biči, jie mūsų
sudarytų, negarbi. Ir bendras vengrams,
kad ir eidamas dalyvas tokiam rebiči.

Jiegi kalbėti apie Maskvos studen-
tų sąjūvekle... at su juo asmeniskas
nėra placdas suspaudime. Tačiau kiek
pastebėjau o ir patys nemėnuo vadovau
nusiškundis, kad nuolat dalyvaujame
publikei, sąjūveklei kaip ir apsidrausime
dyraus, mada. Tačiau ypa keletas
vntesnis, originalų kolektyvų.

Tai visos mintys, ^{kad būna galbūt ir klausimai} ~~ir klausimai~~
noropai su juo mūsų pasidalinti.

1958. II. 5.

Naujamiestis.

Mano pranešimo, parengto perskaityti Lietuvos studentų aktyvo pasitarime, fragmentai. Jame nusakiau „Balticum“ ansamblio, savotiško pabaltijiečių studentų klubo kontūrus. Šio pranešimo santrauką vėliau perskaičiau Lietuvos radijo laidoje. Rašyta studijų atostogų metu Naujamiestyje 1958 m. vasario 5 d.

Be abejo, mūsų akimis žiūrint, šios sąvokos labai pasikeitė. Tačiau ir dabar tie jausmai mums, maskviečiams, yra pažįstami ir brangūs, ir kurie, žinoma, buvo viena iš priežasčių, kodėl organizavosi Maskvos lietuvių studentų ansamblis, kuris vėliau peraugo į Maskvos jungtinį studentų ansamblių „Balticum“... Reikėtų pabrėžti: jei ne lietuvių studentų ansamblis, kuris praėjo visus organizacinius sunkumus ir kančias, ansamblis „Balticum“ būtų neegzistavęs.

... Žinia apie jungtinio ansamblio organizavimą greitai apskriejo visas Maskvos aukštąsias mokyklas... lapkričio 23 įvyko steigiamasis susirinkimas... Vyravo jaudinanti atmosfera. Į naują kolektyvą užsirašė daugiau kaip 120 studentų. Įdomu, kad tai buvo 41 aukštosios mokyklos ir 62 profesijų atstovai! Buvo išrinkta ansamblio vadovybė, į kurios sudėtį įėjo 9 žmonės, po 3 nuo kiekvienos nacionalinės grupės. Organizavome tris sektorius: meninį, organizacinį ir ūkinį-administracinį... Per porą savaitių pavyko suorganizuoti ir normalizuoti visų sudėtinių ansamblio dalių darbą, būtent: jungtinį mišrų chorą, kuriame dabar 72 žmonės, šokių, vokales, estradines grupes.

Choro meno vadovu ir dirigentu tapo jums iš spaudos jau pažįstama Akvilija Gureckytė, kurią tikrai mūsų choristai labai gerbia. Jai padeda jaunas latvių kompozitorius Zakis Dainis, tos pačios aukštosios muzikinės-pedagoginės mokyklos studentas. Išrinkta choro taryba. Ėmė veikti 3 choreografinės grupės po 18–20 žmonių kiekvienoj. Lietuvių šokėjų grupei vadovauja irgi jau žinomas LTSR nusipelnęs artistas Juozas Gudavičius, kuris dabar studijuoja Teatrinio instituto II kurse. Ateityje galvojame šias grupes sujungti.

Šokdinu ne bet ką, o kylančią Latvijos baletu artistę Iją Bitę...

„Balticum“ ansamblio estų grupės organizatorius Reche Hari (kairėje), Akvilija Gureckytė ir aš. Maskva, 1958 m.

Jungtinis choras ir šokių grupė – tai mūsų ansamblio šerdis. Veikia kelios vokalinės grupės: oktetas, kvartetas, duetas, keletas atskirų solistų. Organizuota estradinė grupė, susidedanti iš konferansjė-intermedijistų ir estų studentų estradinio ansambliuko. Pirmajai grupei vadovauja Aleksandras Makarovas, tik pernai baigęs cirko mokyklą, antrajai – estas Uno Arro.

Kaip matote, ansamblio sudėtis labai įvairi ne tik pagal organizuotas grupes, bet ir pagal žmonių sudėtį. Labai jau įvairi susirinko studentija: pradedant nuo ž. ū. akademijos, kuri procentine dalim ten vyrauja, baigiant kinematografijos institutu. Aiškėja nacionaliniai skirtumai, išsilavinimo lygis, profesinis kryptingumas, pažiūros... Ansambliėčiui tenka į repeticijas keliauti po 30–40 km. Visa tai labai apsunkina ansamblio darbą. Bet tuos sunkumus kompensuoja bendra visų nuotaika, pakylėtumas kylantis iš solidarumo. Mūsų veiklą lengvino kad ir tokie dalykai kaip ansamblio dalyvių uniforminės kepuraitės. Jomis pradėjome puošti sąjunginio komjaunimo CK nebyliu pritarimu...

Daug karštų minčių buvo pareikšta svarstant pačią ansamblio kryptį, jo koncertinę programą. Du žodžiai iš mūsų ansamblio pavadinimo pagelbėjo sutvarkyti šį klausimą: pirma, tai žodis „studentiškas“ – vadinasi, mūsų programoje turi būti kažkas naujo, kas daugiau pateisintų šį žodį; antra, tai „Balticum“ – taigi nuo mūsų scenos turi dvelkti Baltijos vėjas, jos chorinė kultūra. Buvo karštuolių, kurie siūlė stumti į sceną net rokenrolą. Žinoma, pagrindinė dalyvių masė su jais nesutiko.

Bet dabar pasakyti ką nors užbaigto apie ansamblio koncertinę programą negalima, nes dabartinis ansamblio periodas – tai kūrybinių ieškojimų ir formavimosi periodas. Mes bandysime išvengti studentų ansambliams įprastų formų. Be abejo, jungtinis choras pasižadėjo sekti Pabaltijo chorinės kultūros tradicijomis. Darbas iš jo dalyvių reikalauja didelių pastangų, nes estui dainuoti lietuviškai, o lietuviui estiškai – labai sunku, sunku išgauti švarų garsų ansamblį. Šokėjų grupės savo repertuare orientuojasi į judrius, linksmus kaip ir patys atlikėjai nacionalinius šokus. Vokalinėse grupėse kol kas vyrauja liaudies melodijos.

Apie estradinės grupės programą sunku apibendrintai ką nors pasakyti. Tik galima pridurti, kad stengsimės kuo daugiau išnaudoti Pabaltijo tautų liaudies humorą. Na, o estų studentų orkestras, be abejo, daugiausia atliks Estijoje populiariamas melodijas. Svarbu suderinti repertuarą taip, kad jis būtų artimas atlikėjo širdžiai.

Kaip jau minėjau, ansamblis organizavosi lapkričio 23 d., o gruodžio 29-ąją numatė pirmąjį koncertą. Kam toks skubotumas, paklaus kai kas? O jis buvo būtinas todėl, kad, neataušus entuziazmui, mobilizuotume jėgas darbui ir dar prieš egzaminų sesiją susiformuotų pats kolektyvas; reikėjo išbandyti mūsų repertuaro galimybes, jėgas – kas sekasi lengviausiai, o kas sunkiausiai; koncertas (tegu ir paskubom surengtas) buvo reikalingas ir propagandiniams tikslais. Be tokio žingsnio, be viešo pasirodymo toliau spręsti materialinius ir kitus (na, kad ir oficialaus pripažinimo) klausimus būtų buvę sunku...

„Balticum“ ansamblio choras Maskvos televizijos studijoje. 1958 m.

Vyko įtemptos repeticijos. Repetavome po 2 kartus per savaitę (tai maksimum ką galima pasiekti mūsų sąlygom). Iš visur medžiojome nacionalinius kostiumus, ir vis dėlto latviams vyrams teko apsirengti mūsų, t. y. lietuvių, rūbais.

Nepasisekimas arba sėkmė? – ne vienas kėlė sau klausimą. Skeptikai netikėjo. Tačiau iki to laiko mes suspėjome paruošti pakankamą numerių kiekį (tiesa, galbūt ne visi buvo pakankamai kokybiški). Ir štai – gruodžio 29-jį! Timiriazovo ž. ū. akademijos klubas perpildytas. O užkulisiuose visi jaudinasi, bėgioja. Prasiveria scenos uždanga... Prožektorių šviesa apšviečia tris merginas nacionaliniais kostiumais, kurios atstovauja tris broliškas respublikas. Kiekviena sveikina publiką savo kalba, o po to – kartu ir rusiškai... Scenos gilumoje – ryški ansamblio emblema: trijų respublikų kontūrai, simbolizuotos Baltijos bangos ir visa tai jungiantis žodis – „Balticum.“ Salėje aplodismentai... Šitokiu prologu prasidėjo mūsų koncertas.

Ryškiais kostiumais pasipuošusį chorą pakeičia šokėjai, vokalistai, instrumentalistai... Latviai didžiavosi savo dainininkais Algirdu Krastinsu ir Ilga Tiknus, o Juozo Gudavičiaus ir Eugenijaus Pimpės paruošti tautiniai šokiai sukėlė publikos pasigėrėjimą – teko kartoti... Akademijos studentų saviveiklos vadovai įteikė kuklias, tačiau širdžiai brangias dovanėles. O po poros dienų daugiatairažiniame laikraštyje „Timiriazovec“ pasirodė eilutės, kurias aš jums perskaitysiu...

KOMENTARAS

Tuos vertinimus ir įspūdžius, paskelbtus minėto laikraščio 1958 m. sausio 11 d. numeryje, straipsnelyje „Laimingo kelio!“ pateiksiu šiame komentare: „Scenoje – 120 vaikinių ir merginų, pasipuošusių ryškiais nacionaliniais kostiumais... Apie neseniai organizuotą Pabaltijo šalių studentų ansamblį mūsų laikraštyje rašė jo organizatorius Romualdas Grigas. Tuo metu vyko tik pirmosios repeticijos.

... Stiprūs ir nuostabiai skaidrūs senosios studentų giesmės „Gaudeamus“ garsai sklinda nuo scenos. Ją pakeičia linksma ir lengva „Ryga – dimd.“ Po to lietuvių, latvių dainos...

Tos dvi koncerto valandos žiūrovus tarsi perkėlė į linksmą sovietų Pabaltijo šventę, į visas jo respublikas. O juk tai ir yra kolektyvo pagrindinė kūrybinė užduotis. Ji – įvykdyta...“

Jaudinantys, bičiuliški žodžiai! Juos mums būtinai reikia pateisinti.

Trumpai apie mūsų tolesnius uždavinius... Reikia sutvarkyti ansamblio garderobą, įsigyti muzikos instrumentų. Lietuvos TSR Ministrų Taryba jau paskyrė mums 19 000 rb, už kuriuos įsigijome 8 poras tautinių rūbų ir keletą muzikos instrumentų. Panašios paramos tikimės ir iš kitų respublikų vyriausybių. Kol kas visi meno vadovai dirba vedini vien švento entuziazmo. Tai džiugu, tačiau vien entuziazmu, kaip sakoma, toli nenuvažiuosi.

Счастливого пути!

На сцене 120 юношей и девушек в ярких национальных костюмах. Над их головами на легком занавесе — название коллектива «Balticum».

О недавно созданном ансамбле студентов прибалтийских стран уже писал у нас в газете его организатор — тимирязевец Ромуальдас Григас. Тогда шли только первые репетиции. Хор, танцевальные группы разучивали свой репертуар. Усиленно репетировали оркестр и солисты. Свои художники готовили эскизы декораций и костюмов, композитор, участник ансамбля Закис Дайнис начал создавать для него песни, режиссеры спорили о постановке и оформлении первого концерта молодого коллектива.

Этот первый концерт состоялся в клубе академии, если можно так выразиться, «на родине» ансамбля.

Небольшой зрительный зал наполнен по-новогоднему сча-

стливой молодежью. Мощные и удивительно чистые звуки старой студенческой песни «Гаудеамус иггитур» несутся со сцены. Веселая, легкая «Рига — димм» сменяет ее. Потом литовские, эстонские песни... Торжественно прозвучала песня Туликова «Родина любимая».

Веселые и остроумные народные танцы вызвали одобрение у знатоков этого дела — тимирязевцев. Неплохо, видимо, руководят танцевальными группами эстонцев и латышей наши студенты Аво Таммоя и Улдис Галандерс.

За два часа концерта зрители будто побывали на веселом празднике в советской Прибалтике, во всех ее республиках. А ведь это и есть основная задача творчества коллектива. Она выполнена. Остается поздравить ансамбль с первым успехом и пожелать ему счастливого пути!

Р. РОЗОВА.

«ТИМИРЯЗЕВЕЦ»

11 января 1958 г.

Kuklus spaudos straipsnelis „Laimingo kelio!“, 1958 m. sausio 11 d. paskelbtas akademijos laikraštys tuoj po pirmojo naujamečio, dar nelabai brandaus koncerto. Iš jo tuomečiai skaitytojai ir mes dabar sužinome, kad į sceną buvo pakilę 120 vaikinių ir merginų, o aš įvardijamas kaip ansamblio organizatorius, kad dvi valandas trukusiame koncerte dainavome studentų himną „Gaudeamus“, linksmą latvišką „Ryga – dimd“, kompozitoriaus Tulikovo „Mylima Tėvyne“, šokome liaudies šokius...

Balandžio 4–12 dienomis mes numatę organizuoti koncertinę išvyką maršrutu Maskva–Tartu–Talinas–Ryga–Kaunas–Vilnius–Maskva. Tegul pirmieji žingsniai bus gimtojoje žemėje. Išvyką galbūt ir pavyks bendromis jėgomis įgyvendinti todėl, kad tą idėją lyg ir palaiko visasąjunginis komjaunimo CK... Kai atvažiuosim, nereikalaukite iš mūsų tokio meistriško, kokį įprate matyti savo scenose atliekant Vilniaus universiteto ar Kauno politechnikos kolektyvams... Aš manau, visi suprantame, jog daug lengviau dirbti ir kurti tiems kolektyvams, kurių dalyviai studijuoja vienoje mokykloje.

Baigdamas norėčiau pasidalinti keliomis mintimis bendrai apie studentų saviveiklą.

Madų vaikymasis, tuščio beprasmiškos gyvenimo ieškojimas ir jo pamėgimas lyg nuodai užvaldo kai kuriuos mūsų jaunuolius, ypač studentus. O juk gera, išvystyta saviveikla su įdomia, meistriškai atliekama ir patrauklia programa labai padeda kovoje su blogiu. Aš nekalbėsiu apie draugystes, kolektyvizmą, tarybinio patriotizmo, meilės liaudžiai ir jos tradicijoms jausmų ugdymą. Tai visiems žinoma. Todėl mums labai svarbu būti ne vien tik pilkais saviveiklos entuziastais, bet ir sumaniais protingais vadovais.

Spalio švenčių proga mums teko susitikti su Vilniaus valstybinio universiteto liaudies dainų ir šokių ansamblio šokėjų grupe, o vėliau – ir su akademinio choro dalyviais. Mus nustebino skirtumas... Pirmieji pasirodė tuštoki, mažai besidomintys aplinka jaunuoliai, o antrieji – bičiuliški, nuoširdūs draugai. Pastarieji mus sujaudino, o mes juos. Iš kur tas jaunuolių auklėjimo skirtumas? Ar kartais besivaikant mados nepamirštama apie pačių atlikėjų auklėjimą?

Man buvo užduotas klausimas, ar kartais tarp mūsų ansamblio aktyvistų nėra nepažangių, apsileidusių, ieškančių blizgesio studentų. Nėra. Mes tokių vengiame. Jeigu tokių būtų, jie mums darytų negarbę. Ir apskritai stengiamės, kad ir iliniai dalyviai tokiais nebūtų.

O kokia visos Maskvos studentų saviveikla?... Aš su ja asmeniškai nesu gerai susipažinęs. Tačiau kiek pastebėjau, o ir patys meno vadovai nusiskundžia, kad nuolaidžiauama publikai. Saviveikloj, kaip ir apsirengime, vyrauja moda. Tačiau yra keletas ir rimtesnių, originalesnių kolektyvų.

Tai visos mintys, galbūt ir diskutuotinos, kuriomis aš norėjau su jumis pasidalinti.

KOMENTARAS

Broniaus Genzelio iniciatyva 1958 metais žiemos atostogų metu Vilniuje aš buvau pristatytas tuometiniam Lietuvos komjaunimo CK studentų skyriaus vedėjui Lionginui Šepečiui. Kiek pamenu, jis nuoširdžiai susidomėjo mūsų „Balticum“ veikla ir pasiūlė apie ansamblį paruošti išsamesnį pranešimą numatytam Lietuvos studentų aktyvistų seminarui. Tačiau tame seminare aš taip ir nedalyvavau. Vėlgi, atostogoms baigiantis, atsilankęs Vilniuje pas Lionginą Šepetį iš jo lūpų sužinojau, kad „aukštesnės instancijos“ mūsų maskvietišku „Balticum“ ansambliu nesidomi ir mano pasirodymas seminario tribūnoje nereikalingas. Gerokai vėliau supratau, kad toks sprendimas galėjo būti inicijuotas visagaliai KGB. Tačiau atrinkinėjat dienoraščio įrašus spaudai, man šis kalbos tekstas pasirodė savaip informatyvus apie mūsų anų dienų pastangas, ypač apie pačių ansamblio – pabaltijiečių klubo organizacinę struktūrą ir puoselėtus mūsų siekius.

Tais metais mes, „maskviečiai“, puikiai suvokėme, jog po

*atmintinų įvykių ne tik Vengrijoje, bet ir kitose „socialistinio lagerio“ vietose, Baltijos šalių (o ypač Lietuvos) studentija buvo užslėgta ne tik ideologinių, bet ir grynai psichologinių „presų.“
Todėl bet kokią žinutę apie mūsų judėjimą Maskvoje ji priimdavo kaip „gryno oro“ ir vilties gurkšnį...
Na, o tos mano kalbos tekstas, turint daugiau laiko, buvo parašytas leidžiant studento žiemos atostogas tėviškėje.*

Vasario 8 d., šeštadienis

Atostogos namuose. Nustebau, nudžiugau tuo, ką namuose pamačiau. Sotūs, pagražėję mano artimųjų veidai; nereikia galvoti, kas bus pietums rytoj, poryt...

Miestelyje atostogoms susirinko būrelis studentų. Iš įgautos Maskvoje inercijos pasiūliau suruošti bendrą koncertėlį – ir pabendrausime, ir miestelėnus pradžiuginsime. Sutarėme. Kas ką mokėjome, ką sugebėjome, tą ir parodėme kultūros namuose ir mokykloje. Zavadskytė skaitė savo eilėraščius apie Lietuvos kunigaikščius ir Birutę su stipriu tautinio patriotizmo užtaisu. Net man atrodė, kad per drąsu... Paskui vakarieniavom Dilkų ir Zavadskių namuose. O tie namai, stovintys atokiau nuo miestelio, man visada atrodė kaip nepasiekiami, mano luomo vaikėzui neprieinami... Vakarą visus labai suartino, sudainavom daug dainų.

KOMENTARAS

Paskui, jau po 50-ies metų (!), sužinosiu, kad mano bendramžės, trapiosios Audronė Zavadskytė ir Ramunė Dilkaitė buvo pašalintos iš Panevėžio gimnazijos už iniciatyvią veiklą mokslivių pogrindinėje organizacijoje. Tai, kad jos baigė vidurinį mokslą eksternu, nieko nuostabaus, nes jų motinos buvo seserys ir dirbo Naujamiesčio mokyklos mokytojomis. Keista kitkas... Kaip jos su tokia praeitimi galėjo įstoti į universitetą? Tai, kad man jos paslapties neatskleidė nei tada, nei vėliau, nesistebiu – jų akyse aš buvau „paraudonavęs“...

Priešais mane sėdėjo medicinos studijas jau baigusi Gruodytė, mano brolio buvusios auklėtojos dukra. Ji su savo mama gyveno netoli mūsų sodybos. Gruodytė atvirai stebėjosi manimi: iš tokios varganos šeimos kilęs, o demonstruoja tokį tautiškumą, kurio Lietuvoje labai stokojama. Stebėjosi ir mano laimėjimais Maskvoje, tiek studijų, tiek ir inicijuojant pabaltijiečių tautinį judėjimą. Žinoma, man tai buvo kaip sviestas ant rupios duonos...

Suartėjau ir su vietiniu kompozitoriumi Bronium Budavičiumi. Tai jis, būdamas muzikos mokytojas ir miestelio kultūros namų meno vadovas, iškėlė mūsų studentiško koncertėlio idėją.

Kaip suvokiau, tas koncertėlis tikrai patiko auditorijai, nes mes buvome dar ir pirmoji tų apylinčių studentų karta. Ir visi krūvoje. Atrodo, Budavičiui visai neblogai sekasi kurti dainas, tačiau jo namuose – kaip pas Pliuškiną... Prabangūs daiktai išmėtyti be tvarkos, apdulkėję. Sako, kad jo žmona baigusi tik dvi klases... Matyt, tarpusavyje jie – visai svetimi.

KOMENTARAS

Mano jaunystės laikais žmonės visoje Lietuvoje dar dainuodavo kai kurias Broniaus Budavičiaus sukurtas daineles, pavyzdžiui, „Obuolinis vynas“, „Kelelis į MTS“ ir kt. Žinoma, jos gal kiek ir konjunktūriškos, bet tuo metu į tai jau nelabai kas kreipė dėmesį, nes jose buvo „pagautas“ liaudiškumas, tų laikų gyvenimo dvasia.

Bronius Budavičius tada man prisipažino, kad ėmęs sunkaus darbo – kuria operą. Kai ką fortepijonu paskambino. Bet aš tada nieko apie tai nesupratau. Net nepaklausiau, koks tos kuriamos operos libreto siužetas. Jam buvo svarbu klausytojai, kurių Naujamiesčio miestelyje, rodos, jis neturėjo. Pasiūlė man parašyti tekstą miestelio himnui, o pats sukursiąs muziką. Siūlymas man, ambicingam vaikinui, buvo gana viliojantis. Ėmiausi darbo. Štai kokią pradžią parašiau šiam „himnui“:

*„Tenai, kur viliojantis žydras dangus,
Kur pasaką seka pušynas,
Kur širdį svaigina jazminas,
Ten rytą pakilęs vikrus vyturys,
Pradžiugino žemės krūtinę...“*

O priedainis buvo štai toks (atitinkantis to meto ideologinius reikalavimus):

*„Nevėžis ištvinęs nuplaus su banga
Įstrigusį ledo luotelį...
Į darbą, į darbą tekviečia daina
Ir jauną, ir žilą senelį...“*

Budavičiaus muzika mano eilėms aš likau tada nepatenkintas ir mūsų „kūrybinis“ duetas suiro. Man tada regėjosi, kad maironiška dvasia sukurptas manasis tekstas reikalautė reikalavo

*į Šopeno muzikinius opusus panašaus maestro mosto. Mūsų „kūrybinė“ bičiulystė netrukus nutrūko ir dėl kitos priežasties... Mačiau, kad maestro išgyveno ne tik šeimyninę, bet ir intelektualinę, pasaulėžiūrinę dramą. Vėliau sužinojau, kad buvo kilęs iš gana pasiturinčios, „buožių klasei“ priskirtinos šeimos. Neatsisakydavo vaišių. Burokinį alų, labai nesveiką (miežių tais laikais kolūkiečiai dar „neprasimanydavo“ – nebuvo sąlygų išsiauginti), gerdavo tiek, kiek kas to skystimo įsiūlydavo. Mirė sulaukęs vos 40 metų...
Po trėmimų, po ginkluotos rezistencinės kovos prasidėjusi masinė alkoholizacija buvo tos pačios okupantų grandinės, bet tik kito pobūdžio. Daugėjo praradimų. Juos labai taikliai ir meniškai yra aprašęs rašytojas R. Granauskas apysakoje „Gyvenimas po klevu.“*

Vasario 18 d., antradienis

Sugrįžęs po atostogų į Maskvą, su nauja energija įsijungiau į veiklą. Jungtinis ansamblis „Balticum“ toliau dirba: reorganizuojamės, skirstomės pareigomis, džiaugiamės sustiprėjusia visų mūsų dvasia ir nusiteikimu ateities darbams. Nusprendėme su koncertais aplankyti visas tris Pabaltijo respublikas. Jau vien dėl to sumanymo ir darbo, ir bendro šurmulio tik pagausėjo. Nebesurandu minutės poilsui...

Vakar buvo atvažiavęs reporteris iš „Švyturio“ žurnalo. Apie mūsų veiklą paruoš iliustruotą reportažą.

Iš nepažįstamų žmonių iš Lietuvos gaunu laiškų. Drąsinančių ir dėkojančių.

O mokslas mane irgi baigia pribaugti, nes sesija šį kartą kovo mėnesį. Toliau – vėl gamybinė kelių mėnesių praktika.

Vasario 23 d., sekmadienis

Gavę šioškį tokių palaiminimų mūsų naujai idėjai iš komjaunimo CK ir kvietimus iš savų respublikų (teisingiau – iš studentiškų ansamblių), toliau įtemptai ir su pakilia nuotaika ruošiamės išvykai į Pabaltijį...

Reikia paruošti sąrašus, parašyti laiškus visų trijų respublikų partijos Centro komitetams ir Ministrų taryboms dėl galutinio leidimo ir dėl finansavimo, numatyti maršrutą, aptarti ir paruošti koncertinę programą ir t. t., ir pan.

Tikiu, kad iš Energetikos instituto Kultūros rūmų pasiseks iškaulyti pinigų bent mūsų kuklioms dekoracijoms – „Balticum“ siluetai. Reikia daugiau gyvybės išspausti iš estradinės grupės, taip pat apmąstyti, kaip nukreipti į ekstremizmą linkusius „dešiniuosius“ į tų pusę, kurie sugeba išsaugoti taip reikalingą pusiausvyrą.

Šiandien pavyko likviduoti eilinį konfliktą su Latvijos TSR atstovybe. Atrodo, kad Latvijos atstovo pavaduotojas išvažiavo nurimęs, patenkintas. O grėsiė rimtas politinis skandalas. Žinoma, vėl prisidengiau partiniu bilietu.

Iš mūsų tautinės „trijulės“ latviai – ekscentriškiausi. Už tai ir jų vyriausybės keičiamos. Krito Vilis Lacis (Ministrų tarybos pirmininkas), krito Janis Kalnberzinis (Latvijos komunistų partijos pirmasis sekretorius), pakeistas mus rėmęs Aukščiausiosios tarybos pirmininkas Ozolinis... O mūsų Sniečkus? Lavruoja... Štai eilutės iš jo pranešimo, daryto ką tik įvykusiame Lietuvos komunistų partijos suvažiavime:

„...Proletarinis internacionalizmas nėra svetimas žmonių patriotiniams jausmams, meilei savo kalbai ir liaudžiai. Jis nėra abejingas ir pažangioms tautinėms, nacionalinėms tradicijoms [...]. Lietuvių istorijoje deramą vietą turėtų užimti ir tie veikėjai, tarp jų ir kunigaikščiai, kurie nors ir priklausė eksploatatorių luomui, vis dėlto, objektyviai žiūrint, lietuvių tautos istorijoje suvaidino ženkliai pažangų vaidmenį...“

Valio! Mums bylinėtis, remiantis kad ir tokia citata, darosi jau lengviau...

Betgi mano konfliktas su akademijos partine organizacija auga. Man priekaištaujama už tai, kad aš neturįs partinių įsipareigojimų. Juokinga... Reikia galvoti apie naują adaptavimosi stadiją...

Profesorė Rudakova, baigdama savo paskaitas, iš tribūnos (tarsi tai būtų taikyta man) pasakė: „Nesidžiaukite, nuveikę lengvus darbelius, bet siekite didelių... Yra artimos ir tolimos perspektyvos. Niekada nesusiviliokite artimomis, bet visada prieš akis turėkite tolimąsias...“

Kovo 5 d., trečiadienis

Pradėtos ansamblyje vykdyti mano užplanuotos ir kitų pritarimo sulaukusios užduotys, susijusios su pasirengimu koncertiniam turnė.

Labai puikiai praėjo sekmadienio repeticijos. Arminas Leinšas iš Teatrinio instituto (pirmakursis) organizavo humoro ir satyros teatrėlį. Jame dalyvauja ir Uldis Pauzeras iš mūsų Timiriazovo ž. ū. akademijos. Programėlė, kurią jie parodė, visiems patiko.

Dėl mūsų koncertinės išvykos vėl skambinau į komjaunimo CK... Iš pokalbio susidarė įspūdis, kad ten kažkas jau bus į mūsų ratus prikaišiojęs pagalių... Nuvykau tuo klausimu ir į Lietuvos atstovybę. Priėmė tarsi ir nuoširdžiai, bet jautėsi tai, kas man sukėlė nerimą.

Išėjo pirmasis mūsų žurnaliuko „Balticum balsas“ numeris. Neblogas. Antrasis bus dar geresnis – užtikrino jo redaktoriai Knutas Skujeniekas (palyginti gerai kalbant lietuviškai) ir Virgilijus Čepaitis.

Po eilinės ansamblio repeticijos ir to numerio „premjeros“ Virgilijus kažkodėl pasikvietė tik mane vieną į savo bendrabučio kambarį. Pokalbio pradžia parodė kažkokią, į Liucipieriaus galvą panašią skulptūrėlę. Ir pasakė: „Čia – partijos sekretoriaus portretas.“ Nežinau kodėl, bet mudviejų susitikimas buvo „bekalbis“ – dialogas nesimezgė...

KOMENTARAS

Knutas Skujeniekas. Poetas ir vertėjas iš lietuvių kalbos į latvių, baigęs prestižinį (ir išmokamų stipendijų dydžiu) Gorkio literatūros institutą. O sugrįžęs į Latviją, po trumpo laiko už nacionalistines nuotaikas bus suimtas ir nuteistas 5 ar 6 metams kalėti. Vėliau, jau „Gorbačiovo laikais“, Lietuvoje išgarsės savo straipsniu apie tai, kad tiek latvių, tiek ir lietuvių dainos mums, nūdienos pasaulio gyventojams, yra praradusios turėtas pirmines savo prasmes. Kad yra jau beviltiškai užmirštas, išbarstytas dainos žodžių prasminis kodas. Jau vėliau ta mintis man duos supratimą, kad daugelis dainų (jei ne absoliuti jų dauguma) buvo ritualinės, dainuojamos kaip žmogaus gyvenimo susakralinimo (jo sudvasinimo, susijungimo su Gamta, su šventumu) elementas... Dar vėliau, jau atkurtos nepriklausomybės metais, Knutas S. taps Baltijos asamblėjos apdovanojimų tarybos pirmininku.

Virgilijus Čepaitis. Jo gyvenimas, mano supratimu, susiklostė gana dramatiškai. Apie jį jau buvau trumpai užsiminta anksčiau dienoraščio puslapiuose ir komentaruose. Rašiau, kad 1954 m., vos pradėjęs studijuoti žurnalistiką Lomonosovo universitete, buvo pašalintas, bet po poros metų priimtas į ne tik „materialinę“, bet ir ideologinę prasmę prestižinį Gorkio literatūros institutą. Tokio „ėjimo žirgu“ prasmę, atrodo, supratau tik Atgimimo metais. Kai ką prie anų atsiminimų ir pridursiu...

... Mane nuolat ir nuolat išbraukdavo iš „prestižinių“ Sąjūdžio sąrašų. Na, pavyzdžiui, buvau išrinktas Mokslininkų rūmų sąjūdžio tarybos pirmininku ir pasiūlytas nuo Lietuvos mokslų akademijos delegatu į pirmąjį Sąjūdžio suvažiavimą. Bet pilnutėlėje Akademijos salėje buvau „iššifruotas“ kaip neteisėtai išrinktas, nes vienas iš tarybos narių už mano delegavimą balsavęs telefonu...

Nuėjęs į Sąjūdžio štabą, kreipiausi į Virgilijų, kaip į Maskvos laikų bendražygį, siūlydamas savo paslaugas, nes nesitvėriau „savo kailyje“ – buvau atsidūręs politinėje ir moralinėje izoliacijoje. Veltui... Kaip šiandien regiu jo šaltą, bejausmį žvilgsnį. Ir tada man dingtelėjo mintis: lygiai tokį skrodžiantį tiriantį jo žvilgsnį mačiau, kai po jo paties inicijuoto mūsų ansamblio laikraštėlio „Balticum balsas“ „premjeros“ lankiausi pas jį bendrabutyje. Tada jis mane nustebino ne tik parodydamas siaubingą figūrėlę, pavadindamas

ją „partijos sekretoriaus“ portretu. Kodėl pokalbis tada taip ir ne-užsimezgė? Gal dėl to, kad aš neparodžiau laukiamos reakcijos? Dabar drįstu galvoti, o gal Virgilijus jau tada galėjo turėti įslaptintą užduotį ir tikėjosi iš manęs „prisipažinimų“?

Taip „įžūliai“ kalbėdamas aš negaliu pamiršti dar vieno epizodo... Jau po Nepriklausomybės paskelbimo gyvenimas, įvykiai mane buvo suartinę su tikrai šviesios atminties tikru Lietuvos, lietuvių tautos patriotu Romualdu Sikorskiu, ar tik ne 30 metų sovietų laikais ėjusių finansų ministro pareigas. Jis tapo ir jau nepriklausomos Lietuvos pirmosios vyriausybės finansų ministru. Kartą man jisai buvo prasitaręs: „Žinai, Romualdai... Beveik nebuvo tos dienos, kad Aukščiausiojoje Taryboje (taip tada dar vadinosi Atkuriamasis Seimas – R. G.) Čepaitis man, atsistojęs už nugaros, nebūtų bambėjęs: „Kada atsistatydinsi... Kada atsistatydinsi...“

Didžiulės finansinės aferos buvo prasidėjusios ir joms įgyvendinti R. Sikorskis buvo tikrų tikriausias kliuvinys... Šviesiu šį žmogų vadinu ne vien dėl jo principinės pozicijos. Sovietmečiu savo elegancija, savo „smetoniniu“ inteligentiškumu, na, dar – šokoladinių saldainių dėžutėmis ir konjaku (dažniau – „Palangos“ ar „Dainavos“ trauktinėmis), „nupirkdavo“ Maskvos biurokratus ir išgaudavo leidimus kapitališkai rekonstruoti, o neretai ta priedanga ir iš naujo pastatyti (žinoma, apgaudinėjant Maskvą) tokius objektus kaip Vilniaus bei Klaipėdos dramos teatrai.

Panašiai buvo „išprašyti“ ir naujieji Vilniaus operos ir baletu rūmai, fundamentali Kauno Laisvės alėjos rekonstrukcija ir t. t., ir pan. Pamąstymams šių eilučių skaitytojui priminsiu tokį ankstesniam sovietmečiui būdingą detalę, „mažmožį“, išsprūdusį iš tuometinio Lietuvos TSR Ministrų tarybos pirmininko Motiejaus Šumausko lūpų: „Koks aš, po velnių, premjeras, jei be Maskvos leidimo neturiu teisės pastatyti net išvietės!..“

Žinoma, ši nuoskauda jam galėjo išsprūsti tik išgėrusiam. Bet argi tai taip labai jau svarbu?..

Bet grįžkime prie Virgilijaus Č...

Aš linkęs tikėti tais, kurie yra pasakę: V. Landsbergis savo „šešėlinį kardinolą“ paaukojo A. Brazauskui mainais už jam reikalingą ir jo ginamą kitą asmenį – Kazimierą P. Bet tai, apie ką kalbu, gali būti tik viena, bet ne absoliuti „dvaro apkalbų“ detalė...

Romui!

Spėjau, kad pas jus taip gavo: Manau,
netiesa, jog yra toks nutarimas, kuris draudžia studentams
daryti išvykas sesių mėn, nes ne taip jau seniai (kovo pabaigoj)
Vilniuje lenkai estai - studentai. Na, netis nepalapsi,
-jog taip gavo!

Na mane kaip paprota nisto neįj. Laukis, kad
galėsiu palikti Ignalinę ir tūk, atrodo, vėgi, kad g rait.
Tu gaus mano laiško, rašytąjį greičiau atsiųgt,
gtung nepenkeatį mano adresas. Del pirmojo
susitarim, be abejo palaikysia kas Vilniuj.

Siunčiu iškarpos iš laikraščio su Tavo apsakymu.
Viso! Sekmės!

Bronius

1958. 10. 9

Ignalino.

Padėkos raštas mūsiškiam „Balticum“ ansamblui už dalyvavimą 1958 metų 2-ojoje (ir paskutinėje...) Pabaltijo sovietų respublikų studentų dainų ir šokių šventėje Rygoje

Kovo 12 d., trečiadienis

Išlaikiau karinio parengimo (kuris tęsėsi ketverius metus) valstybinį egzaminą. Atrodo, bus keturi (pažymys penkiabalėje vertinimo sistemoje – R.G.)... Na, jeigu jau išlaikiau, tai vis tiek man bus suteiktas intendantinės tarnybos jaunesniojo leitenanto laipsnis...

Kažkodėl egzamino metu pulkininkas Prichodko šypsodamasis pasakė: „Iš jūsų aš daugiau tikėjaisi...“

O aš kažkodėl prisipažinau, kad egzaminui skyriau tik keturias dienas. O jis vėl man: „Tai ką, rašei laikraščiams straipsnius? Aš žinau, ką Pabaltijo laikraščiai rašo...“

Mane tai labai nustebino. Vis dėlto Akademija ne tokia jau menka – stacionare studijuoja apie dešimt tūkstančių studentų. Aš gi – tarsi lašas kibire... Kažkodėl, lyg ir pasiteisindamas, lyg ir papildydamas jo, kaip Akademijos partinio komiteto nario, žinias, prisipažinau, kad su ansambliu ruošiamės koncertinei išvykai...

„Tai į debetą... į debetą...“ – tepasakė.

Tokį jo atsiliepimą suprask kaip nori...

KOMENTARAS

Dabar gi šį mažytį epizodą galėčiau aiškinti kaip to ukrainiečių kilmės pulkininko reiškiamas mums, Pabaltijo „nacionalistams“, simpatijas. Ir dar... kad mano „persona“ aptarinėjama Akademijos partiniame komitete (žinoma, remiantis informatorių teikiama informacija).

Vakar vėl skambinau į komjaunimo CK. Mūsų „šefas“ pasisakė sirgęs ir nespėjęs dėl išvykos paskambinti į respublikas. Išsisukinėja...

Nusikamavau. Nusibodo... Įgriso tas beprotiškas, niekuomet nesustojantisėjimas. Naktimis nebemiegu... Ne tik dėl to, kad „kvėpuoju“ egzaminų sesija, bet ir dėl mūsų ansamblio koncertinės išvykos, kuri gali sugriūti. Kitų akyse tada liksiu tikras avantiūristas...

Kovo 20 d., ketvirtadienis

Vakar išlaikiau statistikos valstybinį. Vėl keturi... Žlugo visi mūsų planai dėl koncertinės „Balticum“ išvykos į Pabaltijį! Viską matantis, viską girdintis ir imperiją saugantis KGB negalėjo leisti, kad prasiveržtų tautiškumo, nacionalinio patriotizmo nuotaikas nešanti srovė. Jie žino – vengrų sukilimo kraujas dar neataušęs...

O mes buvome taip įsijautę į išvyką, tarsi tai būtų buvęs mūsų „gyvenimo ar mirties“ klausimas.

Dabar pagrindinis rūpestis, kaip išsaugoti ansamblį. Vakar, tik išlaikęs egzaminą, nuvykau į Energetikos institutą ir sušaukiau ansamblių aktyvo ekstra posėdį. Kai kas labai nusiminė. Sekmadienį eiliniame mūsų susitikime apie viską atvirai visiems pasakysime.

KOMENTARAS

Kaip rodo išsaugoti laiškai, dėl tos mūsų ansamblio koncertinės kelionės, pasirodo, kreipiausi ir į Bronių Genzelį, tuomet dirbusį Ignalinoje rajono laikraščio vyr. redaktoriumi. Kaip jau esu minėjęs, Vilniuje jis turėjo pažinčių, todėl tikėjausi per tas pažintis bandyti gelbėti susidariusią situaciją... Bendrą tą dieną „faktūros“ vaizdą, manau, geriausiai atskleis paties Broniaus Genzelio laiškas...

„Roma! Atleisk, kad taip užtrukau su atsakymu... Šiaip – nieko gero. Be abejo, Šepetį ir Rybakovą pažįstu. Vienas buvęs Kauno politechnikos instituto komjaunimo sekretorius, per daug plepus vyrukas. Rybakovas šiemet baigė Vilniaus univerką. Šiaip sau vyriokas. Kol dirbau komjaunime, jis mane laikė „autoritetu“, po to nebuvau sutikęs.

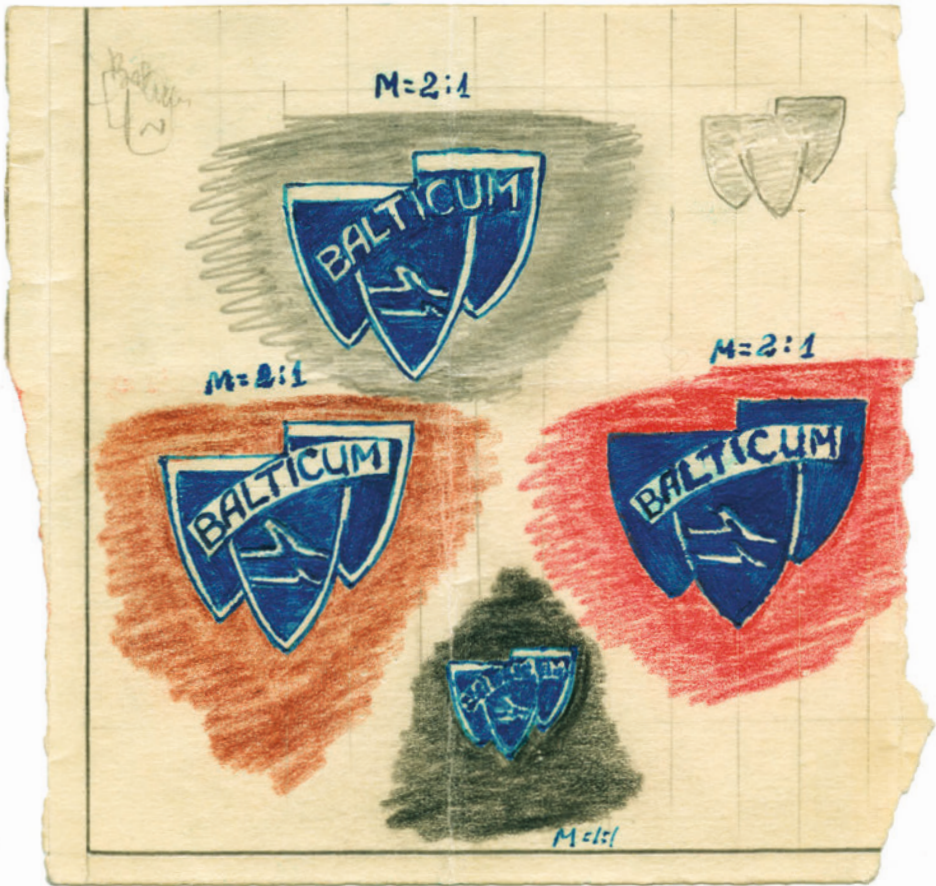
Bendrai jie nieko padėti, bent mano nuomone, negali, nes, kaip liaudis sako, „skystos blauzdos.“ Balandžio mėn. tikiuosi parsikerėblinti į Vilnių, greičiausiai į partinį darbą. Nes čia, kaip atrodo, nori iš manęs padaryti „propagandistą.“ Bet, kaip žinai, Ignalinoje esu „balastas“, todėl reikia pabėgti. Išvažiuodamas iš Maskvos, apsirūpinau popieriais, iš kurių iškyla vaizdas, kad aš turiu dirbti Vilniuje, nes priešingu atveju „susilpnės mano moksliskumas“..

Kaip su išvyka į mūsų respublikas? Tik žiūrėk, ką esame sutarę... Vilniuje reikia išgerti. Mat! Todėl kada atvažiuosite – parašyk tiksliai. Tau Antsas turėjo perduoti mano laišką. Perduok linkėjimus ir padėkok už juos Vilijai (Šulcaitei – R. G.). Tikiuosi iš Tavęs gauti laišką ir pasimatyti. Viso! Bronius. Ignalina, 1958.III.17.“

Kovo 23 d., sekmadienis

Šiandien įvyko bendras ansamblio „Balticum“ susirinkimas. Aptarinėjome savo veiklos perspektyvą.

Buvo ir „panikierių“, bet dauguma pasisakė už ansamblio išsaugojimą, už mus, pabaltijiečius, buriančios idėjos ir veiksmy tęstinumą. Atvirai pasakiau, kad Lietuvos kompartijos „galvai“ A. Sniečkui nepatinka mūsų ansamblio pavadinimas, atseit žodis „Balticum“ dvelkia nacionaliniu separatizmu. Į tokią reakciją nutarėm nekreipti dėmesio, net atvirkščiai – paskubinti sidabrinio ansamblių ženklio gamybą. Tai bus vienas ant kito sudėti trys skydai, kuriuos viršuje jungia tas pats žodis „Balticum“.

Mūsų pačių kurti „Balticum“ ansamblių ženklių eskizai. Vėliau vienas jų buvo pasirinktas, o pagal jį pagaminti ženklukai – entuziastingai nešiojami. Deja, savo ženkliuko neišsaugojau...

KOMENTARAS

Dabar „Balticum“ sąvoka nieko, beveik ničnieko nereiškia, nebent kokį verslo subjektą. O tada? Tada mūsų kolektyvo iš užmaršties iškapstytas šis žodis mums visiems skambėjo kaip savotiškas slaptažodis, kaip lotynizmu alsavusi mūsų bendro tautinio „suokalbiškumo“ magija. Tą mūsų „slaptažodį“ net neatisklausę vėliau atkartoję Leningrado studentai pabaltijiečiai.

Balandžio 5 d., šeštadienis

Praėjusį sekmadienį mūsų ansamblio „Balticum“ koncertas puikiai pavyko. Į jį buvau pakvietas Lietuvos atstovą K. Gabdanką. Apgadino nuotaiką tai, kad kai kas iš mūsų šokių demonstratyviai nenorėjo su juo sveikintis.

O aš? Aš trečiadienį (balandžio 2 d.) atsiveikinau su ansambliu. Atsiveikinau, perleisdamas organizacinį vadovavimą energingajam Statybos instituto studentui latviui Janiui Lancerui. Sutarėme su juo ir su ansambleičiais susitikti Rygoje, kur birželio mėn. įvyks antroji Pabaltijo respublikų studentų dainų ir šokių šventė. Į ją jau buvome gavę pakvietimą.

Už kelių dienų vėl išvažiuoju į gamybinę praktiką (penkiems mėnesiams!). Estai man įteikė turistinę knygelę „Tartu“, o lietuviai – Drezdeno paveikslų galerijos reprodukcijų albumą. Nuostabi dovana!.. (Ta dovana, kaip vėliau sužinojau, pasirūpino Marytė Ilgavižaitė, buvusi mano šokių ansamblyje „porininkė“ – R.G.).

KOMENTARAS

... Tokių dalykų negalima pamiršti. Jie – iš atminties neišdylantys... Dar buvau tik antrakursis, ėjo 1955-ųjų pabaiga. Buvo „madinga“ studentams dalyvauti, kaip dabar sakytume, įvairiose kultūrinėse akcijose. Kiekviena studentų grupė turėdavo ne tik komsorgą, proforgą (komjaunimo, profsąjungos organizatorius), seniūną, bet ir kultorgą – tų akcijų organizatorių. Ne taip lengva, pavyzdžiui, buvo gauti bilietus į Didįjį operos ir baletų teatrą! Ypač jeigu spektaklyje pasirodydavo pasaulinę šlovę pelnusi balerina Ulanova...

Taigi išgirdome, kad Maskva pagaliau ryžosi „išslaptinti“ ir rytų vokiečiams sugrąžinti kaip karo trofėjų iš Drezdeno išsivežtą paveikslų galeriją, prieš tai Puškino meno muziejuje ją parodydama visuomenei. Demonstravimo laikas buvo labai ribotas – dvi ar trys savaitės. Ir štai mes, grupelė bendrakursių (lietuvis buvau tik aš vienas), speiguotą gruodžio pabaigos vakarą nuvykome ir, kalendami dantimis, lauke nutįsusioje eilėje kantriai išstovėjome (kaip ir visi kiti) iki pat ryto – iki 10 val. kol pagaliau įgiję studento kišenei prieinamus bilietus, patekome į muziejų. Šiandien tokie dalykai net neįsivaizduojami. O tada net ir apie „šildantį“ alkoholį niekas net nepagalvojo...

Tai, ką pamatėme, buvo neįtikėtina. Nors prieš tai buvome aplankę visus garsiausius Maskvos muziejus (ir net esančius už jos ribų, pavyzdžiui, Aleksandrovo, Šermetjevo ir kt.). Didžiulį

įspūdį paliko Rafaelio Madona – Dievo Motina. Jai buvo skirta net atskira salė! Triukšmo jokio, net šnabždėti buvo vengiama. Tokia buvo tuometė tradicija, rusų pagarba menui... Po keliolikos metų aplankiau patį Drezdeno miestą ir, žinoma, tą pačią paveikslų galeriją... Baisiausias šurmulyš, triukšmas. Man tada pagailo Rafaelio Madonos... Atrodė taip, tarsi būtų rodoma paprasčiausioje turgavietėje, prekeivių spūstyje...

Balandžio 9 d., trečiadienis

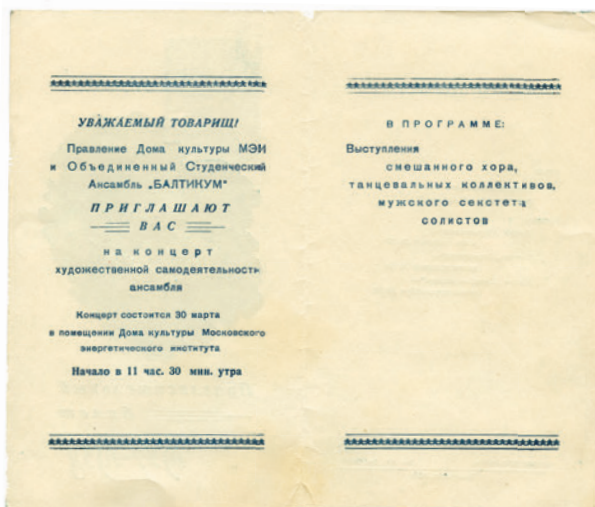
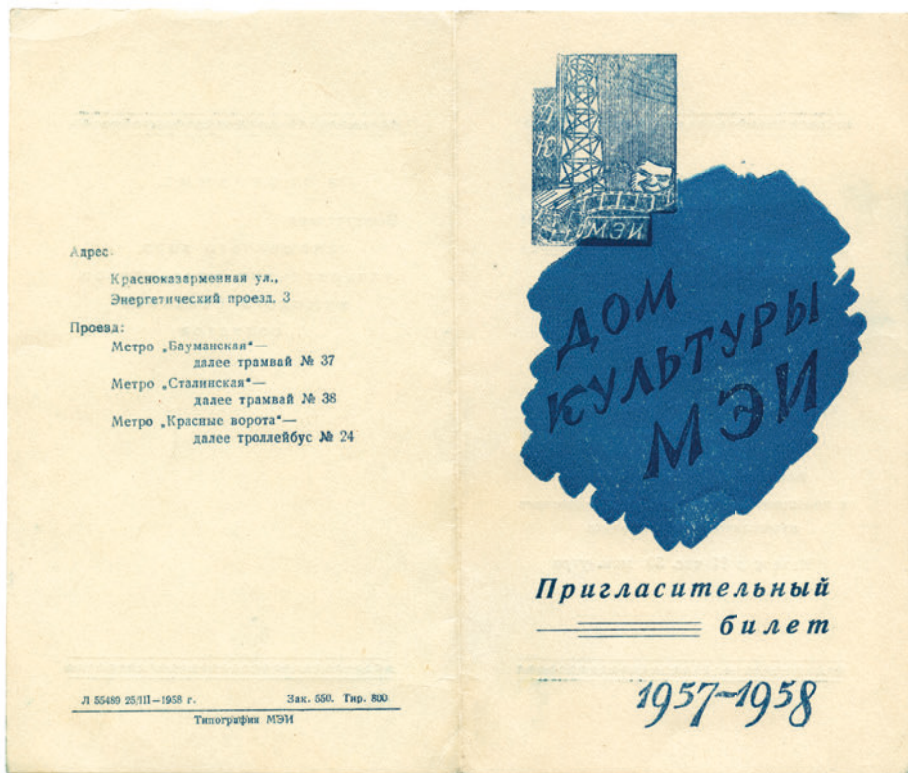
Sekmadienį mūsų ansamblis „Balticum“ vėl koncertavo. Pavyko geriau nei prieš savaitę. Nesuprantu kodėl, bet publikos elgesys man pasirodė ne visai pagarbus mūsų pastangoms. Gal aš iš tiesų esu pervargęs? Gal per daug susitapatinu su ansambliu?

Tą patį vakarą lietuviai šventėme ir Velykas. Suartėjau su „bajorų“ vadu (buvo ir tokia išskirtinė honoringa grupė). Jis mane pavadino diktatoriumi. „Aš taip norėjau įsijungti į saviveiklą, o tu man rankas nukirtai“, – pasakė. Jam atsakiau: „Suprask ir mano pastangas. Viską sugriauti galime labai greitai. Vengiau ir vengiu, kad ansamblis taptų „prisiekusiųjų“ (suprask – atvirų nacionalistų) klubu...“

KOMENTARAS

Kas, koks konkretus asmuo buvo vadinamasis „bajorų vadas“ šiandien prisiminti labai nelengva, likęs tik gana miglotas to asmens veidas. Tačiau mus išskyrusio konflikto pobūdį atkurti nėra taip sunku.

Būta dviejų pagrindinių priežasčių. Pirmoji. Tam tikra dalis studentų (labai nedidelė) siekė atvirų politinių diskusijų ir tik tokiame jų kontekste suprato mūsų sambūrį. Bet jie paprasčiausiai ignoravo tą faktą, jog taip sunkiai burtas ansamblis labai greitai galėjo būti uždraustas, o jo pagrindiniai organizatoriai – nubausti. O antra? Reikėjo palaikyti ir įtvirtinti tam tikrą „drausmės režimą“ – reikalauti iš jo dalyvių nuoseklaus repeticijų lankymo. Ir ne tik kartą per savaitę, sekmadienį (tada šeštadieniai dar buvo darbo ir studijų dienos), o ir viduryje savaitės. Ne vienam kelionės pirmyn ir atgal užimdavo 2,5–3 ir daugiau valandų. Būdavo „atimami“ sekmadieniai. Jau vien dėl šios priežasties maždaug pusė Baltijos šalių studentų, studijuojančių Maskvoje ir jos priemiesčiuose, paprasčiausiai nelankydavo, pasirinkdavo kitas pramogas ir užsiėmimus.

Iš pradžių kvietimus į ansamblio koncertus rašydavome ranka, vėliau įsigudrinome spausdinti ir tipografiniu būdu

... Ir vis dėlto, nežiūrint nesutarimų su „bajorų vadu“ ir jo grupele, mane sujaukino visų kitų nuoširdumas. Aš pats vos ne fiziškai jaučiu ir išgyvenu dėl priimtoms kieto „administratoriaus“ kaukės. Mane sujaukino bičiulių sugebėjimas suvokti esmę, o gal net pajusti ir mano tikruosius išgyvenimus.

Tiesa, tą koncerto dieną Rehe Haris (ansamblio valdybos pirmininko pavaduotojas) atsivežė pirmąją partiją ką tik pagamintų sidabrinų ansamblio „Balticum“ ženklelių. Visiems, ypač tiems, kurie juos įsigijome, buvo didelis džiaugsmas, panašus į tą, kurį kadaise išgyvendavo, gaudami tegu ir nebrangias, bet taip širdžiai mielas kalėdines dovanėles...

Kompensuojant neįvyksiančią koncertinę kelionę po Baltijos šalis, buvo priimtas Kaukaze gyvenančių estų senbuvų kvietimas juos aplankyti su mūsų ansambliu. Kažkur prie Suchumio tebegyvoja vien iš estų kolonistų organizuotas kolūkis. Sudarėme šiai kelionei organizacinę grupę. Grupės vadovas – mano geras bičiulis „timiriazevietis“ estas Vello Rozenbergas, latvis Guntis Kavatas (ansamblio choro valdybos pirmininkas) ir nuo lietuvių – Antanas Blažys.

... Gaudau savyje piktą mintį: koncertinės išvykos idėja žavi, bet vargu ar įgyvendinama.

KOMENTARAS

Jau vėliau, tais sovietų metais, kai man Lietuvoje prireikė „mėtyti pėdas“, Vello Rozenbergas buvo pakilęs net iki Sovietų Estijos Valstybinės plano komisijos (tuomet tai labai prestižinė ir įtakinga vyriausybinių organizacijų pirmininko pavaduotojo pareigų. Tuo aš, apsilankęs Estijoje ir ten sutikęs jį, atvirai džiaugiausi, tvirtai žinodamas, kad jis pasilieka mūsų brolijos narys. Ir neapsirikau... Tada man jis pripasakojo tokių dalykų, kurie neabejotinai bylojo esant jį tikru, bet legaliai veikiančiu savo šalies patriotu.

Na, o dėl tos kelionės į Suchumį...

Tada tikrai buvau nustebintas, sužinojęs, jog Gruzijoje dar nuo carinės Rusijos laikų kažkoku būdu įsikūrusi stambi estų kolonija. Jų atstovai mūsų ansamblį ir pakvietė, įsipareigoję padengti kelionės išlaidas... Tas atvejis tada mane nustebino ne tik nenuslepiamu savo tikrosios Tėvynės ilgesiu, bet ir atstovų veido bruožais – juose nebeįvelgiau „estiškumo“... Kaip neįvelgiame „lietuviškumo“ bruožų tų mūsų tautiečių, kurie jau pokario metais sugrįžo į Lietuvą iš Sibiro lietuviškų kaimų (Šeduva, Baisogala, Lietuva), kurie buvo ten „įsikūrę“ (žinoma, po sukilimų ištremti) dar XIX šimtmetyje... Žmogaus bruožus lemia kultūra, gyvenimo būdas, gamtinė aplinka, asmens dvasinis pasaulis.

Atrodo, nedaug, tik pusšimtis metų skiria mus, dabarties

Lietuvos lietuvius, nuo Amerikoje gyvenančiųjų... Net ir mažiau atidi akis tuos jų skirtumus pastebėtų.

O dabartinė vadinamųjų „naujųjų lietuvių“ karta? Kuri pati žudosi ir kitus žudo autoavarijose ir kitaip?.. Ji taip pat jau turi įgijusi savus išskirtinius antropologinius bruožus.

... Koncertinė išvyka į Suchumį tada taip ir neįvyko. „Pamaišė“ ne tik ansamblių universitetinė „mišrainė“ (repeticijoms rinkdavosi studentai iš 55–60 aukštųjų mokyklų), ne tik pavasario egzaminų sesija ir skirtingu laiku po jų buvusios atostogos. Visą laiką jutome jėgą, kuri mus ne tik atidžiai sekė, bet kur galėjo – ir skaldė. Pagaliau ir mes patys negalėjome būti „iki galo“ sutelkti vienu bendrą pažiūrą.

1958-ieji. Balandžio 19 d., šeštadienis

Perone mane išlydėjo ištikimasis bičiulis Petras Rečiūnas ir Marytė Ilgavižaitė. Jos dalyvavimo pretekstas – kad aš kažkam perduočiau jos atneštą siuntinį...

KOMENTARAS

Dar tais pačiais metais, neradusi mano širdyje atgarsio ir tu vėliau, jau Lietuvoje, įsitikinusi, Marytė I. išvažiuos į Rusiją ir ten ištekėjusi dings be pėdsakų... Kaip daugelis.

O tuo metu Sovietų Sąjungoje vyko represuotųjų masinė rehabilitacija.

Traukinyje buvo pilna grįžtančių tremtinių ir buvusių lagerininkų. Žiūriu į jų veidus – iškankinti, susenę. Apvogti ir niekinti... Bet Tėvynė? Ji kaip magnetas traukia į save. Kad nors jos oro gurkšnis, vėjelio dvelksmas nuo Baltijos, pavasarinis pempės sveikinimas juos pasiektų... Kad nors kaulai išsėtųsi šalia protėvių... O kiek jų, kankinių, liko Sibiro, Altajaus, Kazachstano tyrlaukiuose! Kiek suluošintų, sumaišytų gyvenimų!.. Aš gi suvokiu – likviduotas, sunaikintas „aukščiausios prabos“ socialinių santykių, kultūrinės atminties tautos klotas.

Kaip jie nudžiugo, prakalbinti lietuviškai! Ir dar sužinoję, kad aš – iš tariamai laisvos Lietuvos... Gal dėl tos priežasties jie neskubėjo būti atviri. Kiekvienas iš jų, į tariamą laisvę sugrįžtančių

Lietuvaitės tremtinės. Jų sužadėtiniai žuvę miškuose arba irgi trūnija lageriuose. Rusijos Krasnojarsko krašto Ačinsko rajonas. Nuotrauka gauta 1958 m. iš bendramokslio, ten atlikusio studento praktiką

buvusių kalinių, buvo tardytas, kankintas ne dešimt ir gal ne dvidešimt kartų. Mąstau: kas jų laukia Lietuvoje – džiaugsmas ar nusivylimas? Tikra rehabilitacija ar valdžios ir net eilinių tėvynainių abejingumas?..

Pagalčiau Vilnius! Skubėjau. Troškau aplankyti, pamatyti, įsitikinti... Pirmą dieną nesuradau drąsos. O antrą dieną nuėjęs į „Tauro“ bendrabutį, jos neradau. Visa mano kelionė į Vilnių staiga tapo mažai prasminga...

Aplankiau savo seną pažįstamą ir mano globėją Stefą Lingevičienę. Dabar ji dirba Vilniaus tarptautinės-partinės mokyklos skyriaus vedėja. Ji pritarė mano apsisprendimui vėl vietoj agronomo ekonomisto praktikos įsidarbinti Panevėžio miesto partijos komiteto instruktoriumi... Panašiai kaip prieš metus, mėtydamas pėdas, dirbau jos globoje Tytuvėnuose.

„Romai, šiek tiek žinau apie tavo pažiūras ir veiklą iš kitų šaltinių...“ – mįslingai pritarė ir susilaukė. „Na, bet jeigu nori išlikti gyvybingas, privalai manevruoti.“

Nustebau tokiu jos atvirumu. Dar labiau nustebau jos prisipažinimu, jog dabartiniu savo darbu ji nepatenkinta. Nepatenkinta klausytojais. Anot jos, tai žmonės, kurių dauguma yra „nusi-chaltūrinę“, be moralinių principų, nieko neišmaną ir nemokantys išmanyti, bet žiną, kad baigę šią vidurinę vadinamą mokyklą, taps ne tik „parapiniai“, bet ir aukštesniais viršininkais... O ir pats partinis darbas, anot jos, yra ne kas kita, kaip slinkimas paviršiumi, prisitaikymas prie dominuojančios, viską stelbiančios jėgos. Jos vyras labai ironiškai kalbėjo apie tą pačią mokyklą, kurią pats yra baigęs... Pažinojau jį dar iš Tytuvėnų „praktikos“ laikų. Toptelėjo mintis: štai iš kur toks jo pomėgis svaigalams ir kitiems malonumams (dėl kurių Lingevičienė buvo kuriam laikui su juo net išsiskyrusi). Štai iš kur eina ta masinė girtuoklystė ir „slinkimas paviršiumi“...

Iš to susitikimo ir pokalbio jau kelintą kartą padariau sau išvadą – mūsų pasirinktas kelias yra teisingas. Mes privalome, mes priversti prisitaikyti. Bet neturime teisės atsižadėti idėjų ir jų, tegu ir dalinio, įgyvendinimo. Tai mūsų gyvenimą daro prasmingesnį.

KOMENTARAS

Mane dar ir šiandien tebekankina mintis, kodėl aš Stefos Lingevičienės neaplankiau, kai jau buvau „išsitiesęs“, atsigavęs po ilgai užsitęsusio politinio, moralinio ir psichologinio sunkiai išgyvento gainiojimo? Po priverstinio, rodos, į odą įaugusio „nepilnavertiškumo komplekso“ laikotarpio? Kodėl jos, man drąsiai pagalbos (kai reikėjo) ranką ištiesiosios, nesusradau, neaplankiau ir tuo jos tada, po Atgimimo užmirštos ir gal palūžusios, nepaguodžiau?

Ko gero, sunkiausiai mes išgyvename tuos savo gyvenimo momentus, kuriuos galime vertinti kaip prasilenkimą su elementariu žmoniškumu...

... Tos dvi dienos, praleistos Vilniuje, vis tik prabėgo įdomiai. Susitikau ir su kitais bičiuliais, su kuriais galėjau būti kur kas atviresnis – be jokios ideologinės vaidybos elementų. Prieš metus mano „timiriazevką“ baigęs Petras Laugalis nusprendė važiuoti atgal į Maskvą ir ten padirbėti Sąjunginės liaudies ūkio parodos Lietuvos paviljone. Buvau jo pasiilgęs, bet kartu ir visą laiką nešiojęs nuoskaudą dėl to, kad nelankė mūsų ansamblio, nemetė „timiriazevkoje“ veikusios rumunų liaudies šokių grupės, į kurią buvo prikaltas... Bet atsiveikinant tas bičiuliško pasiilgimo jausmas prigeso – skirtingi mes žmonės.

Alfonsas Švedas (ir jis, ir Petras L. keliais metais vyresni už mane) prisipažino, kad ruošiasi stoti į partiją. Pritariau. Apie tai jiems buvau pataręs ir anksčiau...

„Timiriazevkos“ bendrabutis, kuriame gyvenau. Kairiajame sparne, ketvirtajame aukšte matosi vienintelis apskritas mano buvusio kambario langas. Į tą kambarį pas save buvo priėmęs Vytautas Ramanauskas. Na, o kad visi tilptume, kitam kambariokui rusui virš savo lovos buvo padaręs papildomą gultą

KOMENTARAS

Anuos metus prisimenu kaip ypatingus tuo, kad mes, lietuviai, ypač tie, kurie studijavome Maskvoje, o dar konkrečiau – Maskvos Timiriazovo žemės ūkio akademijoje, taip pat šalia esančiame Žemės ūkio mechanizavimo institute, jautėmės kaip giminės, kaip broliai („seserų“, t. y. lietuvaičių, buvo vos viena kita). Tą brolybės jausmo pagrindą neabejotinai sudarė labai dramatiška, visų mūsų vaikystėje ar paauglystėje išgyventa tautos ne tiek senoji, kiek naujesioji istorija. Visi mąstėme apie tautos likimą, unikalią jos kultūrą ir kiekvieną valdžios žingsnį. Ir savo elgseną, ir net mintijimą vertindavome būtent tautinės savivokos ir patriotizmo kriterijumi.

Ką tik mano paminėtas Petras Laugalis, kilęs iš Batakių miestelio (netoli Skaudvilės), buvo jautrios, poetiškos „dūšios.“ Gal dėl to, tuometiniu mano supratimu, stokojęs valingumo būti aktyviu mūsų sambūrio nariu, nors pokalbiuose viskam pritarėdavo. Sovietmečiu „iškilis“ iki gana reikšmingų Lietuvos žemės ūkio chemizavimo bazės (paskui – valdybos viršininko) pareigų.

Dzūkas Alfonsas Švedas savo valingumu ir kartais kampuotu ambicingumu (panašiu į mano!) buvo tikra priešingybė pagal kilmę žemaičiui Petrui L. Alfonsas Š. man irgi buvo artimas savo bekompromisiniu lietuviškumu. Vėliau jis ilgus metus plušęs Dūkšto ž. ū. bandymų stoties direktoriumi, paskui Dotnuvoje apgins abiejų laipsnių disertacijas ir bus išrinktas Lietuvos MA nariu korespondentu. Bet dėl savo ambicingumo nepasidalins dirvožemių mechaninės erozijos problematikos su mano dar artimesniu bičiuliu – mokslininku, mąstytoju ir poetu Benjaminu Kiburiu.

Pastarasis į tą problematiką turėjo neabejotinai didesnes teises, bet dėl „neaiškios praeities“ anksti išstumtas iš Vilniaus pedagoginio universiteto ir „alkūnėmis“ pastumdytas Alfonso Š., sunkiai išgyvens. Taps tipišku intelektualu, atsidūrusiu „psichologinėje izoliacijoje“ ir iš jos iki pat mirties (po ilgų ir komplikuočių ligų) taip ir nesugebėjęs išsivaduoti... Tai sunkaus likimo asmuo. Po Joniškėlio ž. ū. technikumų baigimo (o baigė tais metais, kai aš į jį įstoju), persekiojamas KGB, buvo pusmečiui atsidūręs net pas „miško brolius.“ Bet jie jam tada pasakė: „Mes kito kelio neturime... Žūstame... O tu – jaunas. Palik mus ir gyvenk...“

Benjaminas K. legalizavosi, bet kiekvieną dieną gyveno kaip pabaidytas kiškis.

... Abiejų mano bičiulių ginčą (man skaudų, rodos, visai beprasmių jų susipriešinimą) kaip taikos nešėjas bandžiau išspręsti taikiai, apsilankęs pas Lietuvos MA viceprezidentę, šefavusių dar ir ž. ū. mokslus, Veroniką Vasiliauskiene, iš anksto žinodamas, jog savo pažiūromis su ja esame artimi... O ji man iš karto: „Ką, jūs nežinote, kad prof. Alfonsą Švedą palaidojom prieš mėnesį?“

Iš tikrųjų nežinojau. Buvo vasaros atostogos ir laikraščių neskaičiau. Be to, šiais laikais apie profesorių mirtis žiniasklaida nebepranešinėja... To nežinojo net ir B. Kiburys.

... O po keleto metų jau prie Benjamino karsto skaičiau jo puikius, skausmo ir išminties kupinus eilėraščius, kuriuos šiandien vertinu kaip tikrus iškankintos, o iš dalies ir „prarastos“ kartos liudijimus....

„Timiriazevkos“ centrinis korpusas, kuriame buvo įsikūrusi administracija ir centrinė biblioteka

Nuostabaus grožio dar iki-sovietinėje Rusijoje pasodinta keturių eilių maumedžių alėja. Ja iš bendrabučio į mokomuosius akademijos korpusus kasdien pėdindavome apie du kilometrus

Gegužės 3 d., šeštadienis

Jau porą savaitių dirbu Panevėžio miesto partijos komitete. Pinigus gerus moka, o darbo kol kas beveik ir nesimato. Gražia sąžinė... Tačiau mano kolegos, to darbo veteranai, tokie pat instruktoriai, atrodo, mąsto kitaip – pinigus kuo ramiausiai įsideda į kišenę ir linksmai gyvena... Tiesa, jau kelis sykius buvau nuvykęs į man priskirtą „dievų apleistą“ kolūkį. Bet prieš kaimiečius jaučiausi kaip parazituojantis dykaduonis. Buvau jau nuvykęs ir į Biržuose vykusią konferenciją ekonomikos klausimais. Konferencija man priminė „muilo burbulų“ pūtimą...

Parašiau laišką mūsų ansamblio leidinio „Balticum balsas“ redaktoriumi Knutui Skujeniekiui.

„... Jau girdėjau, kad ansamblis labai sėkmingai pasirodė Maskvos televizijos laidoje ir kad dar į ten bus kviečiamas. Puiku!

...„Komjaunimo tiesoje“ perskaičiau žinutę, kad į Rygoje įvyksiančią Pabaltijo respublikų studentų dainų ir šokių šventę, be mūsų, t. y. maskviečių ansamblio „Balticum“, yra pakviestas ir

ką tik mūsų pavyzdžiu susikūręs Leningrade (dabar Sankt Peterburgas – R.G.) studijuojančių pabaltijiečių ansamblis. Reiktų rimtai apmąstyti abiejų kolektyvų susitikimą ir bendrą veiksmų programą. Pagalvokite.

Ar jau visi pasipuošėte naujo fasono ansamblių kepuraitėmis ir tais sidabriniais ženkliais? Apie ką rašote savo žurnaliuke? Dėl ansamblio ir jo programos plėtimo, kol neįsitvirtinome, kažin ar verta skubėti. Knutai, kartu su Virgii apgalvokite dėl leidinio korespondentų tinklo (pirmiausia iš tų ansamblių, kurie baigė studijas – jų neturėtume pamiršti). Šitaip plėstume ir savo idėjų programą.

Kokie reikalai su išvyka į Suchumj?

Išbarsiu Tave ir Virgii... Kas per kiauylstė (atleisk už tokį žodį) – be mano straipsnelio, apie mūsų ansamblio dalyvavimą Rygoje, nieko Lietuvos spaudoje nėra! Juk tai jūsų duona ir pareiga. Paskubėkite! Robertas Verba turi puikiausių nuotraukų.

Siunčiu jums visiems žibutę... Nesvarbu, koki pavidalu, bet Tavo, kaip redaktoriaus, pareiga perteikti jos pavasarinį kvapą ansambliedams. Tegu iš leidinio puslapių padvelks Baltijos vėjelis ir sustiprins pavargusiuosius. Pasitempkite, bičiuliai, – susitikimai Rygoje visai artii!”

KOMENTARAS

Perskaičiau šias į dienoraštį persirašyto laiško eilutes ir susimąščiau: kiek manyje dar daug buvo „diktatoriško“ ambiciumo! Juk oficialiai aš savo pareigas buvau perdavęs kitam. Bet susitapatinimas su ansambliu ir psychologine, ir idėjine prasme labai akivaizdus. Žinoma, taip rašiau, tikėdamas, kad laiškas bus perspausdintas mūsų leidinyje, ir visa siela, ir kūnu buvau įsijautęs į pabaltijiečių studentų bürimo krūvon idėją (visa tai dabar biurokratiškai pavadintume – į projektą...).

Gegužės 13 d., antradienis

Lyg kometa praskridusi, šyptelėjo laimė... Skaisti, lyg balzamas gaivinanti mano kūną ir sielą. Gal tai bus pradžių pradžia? O gal tik blykstelėjęs žaibas, kuris, staiga viską nušvietęs, pranyksta, palikęs apstulbusį nuo reginio...

Šiandien, man inicijavus, sudarėm ekonominės konferencijos teminį planą, numatėm organizacinės veiklos gaires ir preliminarią ekonominės tarybos sudėtį.

Bet už stalo (užkandinėje) apsipykau su kolegomis instruktoriais. Telyčėnas, atrodęs man gan simpatiškas, iš tikrųjų neturi jokių principų, plaukiąs pasroviui. Aršiausieji iš jų gynė Butkį (nesugebantį suregzti sakinio), sakydami, kad ir aš juos, senius, galįs visai ramia sąžine nuvaryti užpečkin (kaip kad nuvariau Butkį)... Bet atsirado vienas mano gynėjas, Vyčinas, buvęs Lietuvos bokso čempionas, kuris aniems įrodinėjo, jog aš – asmuo su didele patirtimi ir su nūdienai prasme

turinčiais sumanymais. Už tai Dimitrijevas (iš „starovierų“) pasirodo linkęs viską vertinti tik pagal idėjinę liniją...

Tikrasis mano literatūrinis herojus (ta pačia Bučinsko pavarde), prisisekęs į Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos deputato ženklelį ir, žinoma, socialistinio darbo didvyrio žvaigždę, važinėjo po aplinkinius rajonus, kartodamas vieną ir tą pačią sakralinę frazę: „Man Nikit Chruščiovs liepe jums pasakyti – dirbkit!.. Po velnių, aš jums neleis užpečky miegot!“

O paskui, paėmęs tokiais atvejais privalomą degtinaitės „dozę“, smarkiai įraudęs ir šluostydamas nuo išbrinkusio veido prakaitą, nepamiršta aplinkiniams pasigirti, kad jis bebaigiąs uždusti, tempdamas juos iš atsilikusiuju, bet šikšninio botago, reikalui esant, jis tikrai nepagailėsias.

KOMENTARAS

Atgimimo metais buvo puolami kolūkių pirmininkai, juos pravardžiavo „predsedateliais“ (įdomu, kodėl tokių pat, tik pramonės krypties socialistinių įmonių direktoriai buvo palikti be panašaus „dėmesio“?). Daugeliu atvejų tai buvo kaimui tikrai nusipelnę asmenys. Įsitvirtinusi santvarka – ne jų išmonė ir kaltė... Bet grįšiu prie Bučinsko. Kodėl jis tapo mano „literatūrinio herojumi“? Prie to, ką dienoraštyje suradau, dar kai ką pridursiu.

Petras Bučinskas, šiek tiek karo metais pabuvęs sovietų „partizanų“, buvo būtent iš tų ypač uoliųjų, kurie, nesiskaitydami su jokiais moralės principais, panaudodami bet kokias, taip pat ir represines, priemones, diegė sovietų valdžią. Jis, kilęs iš nepasiturinčiųjų, tiesiog degte degte neapykanta vadinamiesiems „klasiniams priešams“, neužmiršdamas prie jų priskirti visus tuos, kurie bent kiek ne tik savo veiksmais, bet ir mintimis buvo susiję su prieškario Lietuva. Pokariu, būdamas Naujamiesčio partorgu, jis nesibodėdavo, paėmęs į rankas automatą ir stovėdamas viduryje gatvės, stabdyti vežimaičiais važiuojančiuosius į bažnyčią, į atlaidus (nors pats prieš karą buvo dirbęs zakristijonu...).

Steigiant Naujamiestyje, mano tėviškėje, kolūkj, jis, mažaraštis ir apsvaigęs nuo įgytos galios, susirinkime pageidavo, kad tas kolūkis būtų pavadintas jo, t. y. Petro Bučinsko, vardu... Čia jis pirmininkavo daug metų. Tuometės jo pažintys ir įvesta „arakiševinė“, arba kareivinių, drausmė davė savo rezultatus – kolūkis tapo stiprus, o jis buvo apdovanotas tuomet ypač prestižine socialistinio darbo didvyrio žvaigžde. Piešdamas Bučinsko portretą, dar pridėsiu vieną gyvą ir su manimi susijusį epizodėlį...

1953 metais dar mokiausi Joniškėlio ž. ū. technikume ir tą pavasarį gamybinę praktiką atlikau Naujamiesčio kolūkyje, pavadintame Melnikaitės vardu. Girdėdavau, kaip Bučinskas rusuškais keiksmožiais kreipdavosi į tuomet visai beteisį kolūkietį ir frazę baigdavo irgi keiksmoždžiu.

Keletą tokių frazių užsirašiau į tuomet populiarių mažo formato kišeninį kalendorėlį. Per žioplumą kartą tą knygele palikau kontoroje ant stalo. Uolios moterėlės netruko jį perduoti savo visagaliui valdovui... Buvau ne tik išgrūstas iš praktikos... „Predsedatelis“ (rus. pretsedatel – pirmininkas) paskambino technikumui direktoriui, įsakmiai pareikalaudamas pašalinti mane iš mokyklos...

Bet vardan teisybės privalu pasakyti, kad Bučinskas iš darbo sureaguodavo, jeigu kam nors atsitikdavo nelaimė. Visi kolūkiečiai tą žinojo, buvo garantuoti. „Klasinio priešo“ jų gretose jau nebuvo. Visi jie, „nepritapę“ prie sistemos, jau buvo „apgyvendinti“ Sibire...

Anais „biednais“ laikais Naujamiesčio „predsedatelis“ sugebėjo pastatyti vietinę plytinę, gauti jai įrangą ir plytomis pusvelčiui aprūpinti norinčiuosius statytis namus. Statybų bumas, ypač įsiūbuotas melioracijos, tada dar nebuvo prasidėjęs. Gerai žinau: statydamas plytinį tiems metams normalų namą, žmogus vietinės gamybos plytomis įsigyti išleisdavo ne daugiau kaip 600–700 rublių. Sunkų darbą toje plytinėje yra dirbęs mano brolis Petras, kuriam tada buvo vos dvylika metų... Į tokį „mažmožį“ tais laikais niekas nekreipdavo dėmesio. Galėjo dirbti ir dar jaunesnis. Svarbu buvo išgyventi... Tik vėliau pati santvarka labiau sudemokratėjo, kolūkiečiai – praturtėjo...

Gegužės 18 d., pirmadienis

... Jau kelintą kartą būdamas „Taikos“ kolūkyje, įsitikinau, kaip jo „galva“, vos lietuviškai susikalbantis Garčenko, tiesiog niekina vietinius žmones, elgiasi su jais kaip su baudžiauninkais. Tą patį apie šį veikėją man yra sakęs ir gretimo Pučekų kolūkio pirmininkas Kavaliauskas – tikra priešingybė anam. Nusprendžiau kiek papildytą ir „Grubinsku“ pervadintą tą „Bučinsko“ satyrinį apsakymą-apybraižą išspausdinti „Panevėžio tiesoje.“

... Mano, kaip agrarininko ekonomisto, žinios čia, dirbant miesto partijos komiteto instruktoriumi, pasirodo, visai puikiai gali būti pritaikomos... Nuvykom pas išgarsintą Paežerių kolūkio pirmininką Kalvaitį (žinomą dar ir tuo, kad nesivaržydavo „reikalui esant“, skelti antausį kokiam nors

„savo“ traktorininkui). Įrodėme, kad čia taikoma produkcijos savikainos apskaičiavimo, taip pat ir vadovujančių darbuotojų apmokėjimo sistema, kurią taip išgyrė Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto inspektorius Namajūnas, yra gražio neverta...

**Mano tėviškės –
Naujamiestio bažnyčia.
Karštą 2007 m. rugpjūčio
17 dieną dėl stogdengių
kaltės sudegė ir nugriuvo abu
jos bokštai, sunaikindami
galingus vargonus (buvo
įtraukti į pirmą penketeką
Lietuvoje). Varpas, kurio
skambesys nuaidėdavo
net į gretimas parapijas,
išsilydė. Mano studento metų
nuotrauka**

Gegužės 26 d., antradienis

Gal ir gerai, kad retai rodasi Naujamiestyje, savo tėviškėje. Atsiskyrimas pagilina, pataurina jausmus. Žinoma, tai tik viena pusė... Jauسته jaučiu Mamos širdį, jos tylų džiaugsmą, mane išvydus. Ji gyvena savo pasaulyje, jo neatskleisdama, bet... nenuilstamai dirbdama. Rajone ji jau žinoma kaip liaudies meistrė – nuostabi mezgėja ir audėja. Parodos be jos darbų neapsieina... Viena, su mano tėvu išsiskyrusi, augino penkis vaikus. Siaubas ima pagalvojus apie jos gyvenimą, ypač sunkiais pokario metais. Yra prisipažinusi, kad nuo nepakeliamo vargo norėjusi viską, visus mus penkis palikti ir bėgti bėgti laukais...

... Pirmadienio rytą dviračiu grįžau į Panevėžį. Nesuilaikiau pusiaukelėje nesustojęs, apstulbintas pavasariško gamtos grožio... Suvirpa visa širdis, suplazda dvasia, atsidūrus sužaliavusių

krūmų, sulapojusių medžių ir atgjusių laukų apsuptyje. Ir visur visur apstu čiulbesio, laukais ir lankomis plaukiančios nuotaikos. Net ir karščiu alsuojanti saulė, ir ta atrodo kaip išdykėlė, besijuokianti iš mūsų sumiesčionėjusio gyvenimo ir čia įgaunamo bejėgiškumo... Ilgai ilgai, nepajėgdamas pajudėti iš vietos, alsavau tuo nuostabiu atgimusios gamtos šauksmu.

... O toji kometa (kaip jai ir priklauso) praskriejo. Ji buvo spindinti tik paviršiumi... O toks spindesys mane, kažko vis tebelaukiantį, labai greitai atbaido. Betgi taip ir aš kitiems greičiausiai palieku juos atbaidančio „šventuolio“ įspūdį.

Birželio 3 d., antradienis

Prasidėjo nemiga. „Budėjau“ iki pusės septynių. O tos mintys lyg naktiniai įkyrūs drugiai.. Maščiau ir apie savo bendraamžius, studijuojančius Lietuvoje. Susitinku, pakalbu... Gal iš tiesų aš nenormalus. Kodėl taip greitai mane nuo jų atmuša tuštybė? Kodėl mane taip suezina kilnesnių siekių stygius? Na, dažnas iš jų nevensia pasiklausyti, netgi apgailauti dėl „nurašytos“ mūsų Tėvynės praeities, nevensia jos idealizuoti... Tačiau kuo bus vainikuota jų ateitis? Automobiliu ir gražia žmonike?.. Štai kur prasideda tautos tragedija. Ir čia kalta ne vien tarybų valdžia, pati besilaikanti ne tik represijomis, bet ir žmogaus nuolankiu, baudžiaunišku prisitaikymu. Kalti ir pedagogai, praradę pastangą skiepyti kilnesnes idėjas ir siekius. Taip, aš už prisitaikymą, o ne už atvirą maištą. Bet už tokį prisitaikymą, kuriame išsaugoma tautinė tapatybė, turtinamas žmogaus dvasinis gyvenimas ir išsaugomas socialinis solidarumas. Ar tai įmanoma? Mano asmeninė patirtis rodo, kad taip..

Vakar arčiau susipažinau su partijos komiteto sekretorium Kuzma – jis šefuoja mūsų, t. y. instruktorių, grupę. Išsiskiria intelektu, sugebėjimu erdviai ir be dogmų (kiek tai įmanoma) mąstyti. Vakar buvo ir miesto komiteto biuro posėdis. Pirmasis sekretorius Petras Eidukas paglostė mano savimeilę, pabrėždamas, kad aš esu ekonominės konferencijos iniciatorius ir jos „programistas.“

KOMENTARAS

Prisiminęs anuos laikus, negaliu pamiršti ir tų asmenybių, kurios paliko man teigiamą įspūdį. Viena iš jų – Petras Eidukas. Iš karto man krito į akis jo betarpiškumas, labai lietuviškas veidas ir „nei gramo“ tokiems postams įprasto formalizmo, artimo buka-protiškumui. Tai jam pradėjus eiti tas pareigas, biuro posėdžiuose ir partinėse konferencijose buvo pereita prie lietuvių kalbos (!); tai jis iš viešų tribūnų pasisakė už vestuvinių žiedų nešiojimą (jie iki tol buvo pašalinti kaip buržuazinė ir religinė atgyvena); tai jis kalbėjo, kad mokyklose būtų sustiprintas nacionalinės savivokos ugdymas ir pan. Iškilnių progomis pasipuošdavo ordinais ir medaliais (kariavo 16-osios lietuviškosios divizijos gretose), bet

greičiausiai tik norėdamas „apraminti“ tuomet Panevėžyje buvusius rusakalbius... O jų buvo nemažai. Juk iki pat sovietų valdžios žlugimo Panevėžyje funkcionavo karinis strateginis aerodromas – tolimojo skrydžio transportiniai lėktuvai, „kur reikia“ gabenę ne tik slaptą pramoninę (karinę) produkciją, bet ir Lietuvoje (ypač Panevėžio mėsos kombinate) pagamintus maisto produktus.

Petras Eidukas Atgimimo metais netapo „burokevičinku“, tačiau liko socialistinių pažiūrų ir buvo vienas iš Lietuvos socialistų partijos atkūrėjų.

Birželio 18 d., trečiadienis

Prieš trejetą dienų buvau maloniai nustebintas... Per Vilniaus radiją transliavo laidą apie mūsų ansamblių „Balticum“. Daugiausia kalbėjo choro dirigentė Akvilija Gureckytė. Buvau paminėtas ir aš, kaip Maskvos lietuvių, o vėliau ir jungtinio pabaltijiečių studentų ansamblio valdybos pirmininkas. Nustebau, kad taip erdviai ir įdomiai buvo pasakyta apie ansamblio „Balticum“ sukūrimo idėją ir jos realizavimo vargus, apie jo aktyvistus, ypač buvo išgirtas estas Reche Haris (be kita ko, jis labai imponantiškas, skandinaviskai santūrus ir merginoms idealus vyrškis). Dainavo choras. Atskirai dainavo ir mūsų solistas Eugenijus Pimpė.

Aš – egoistas. Nepataisomas egoistas... Laida mane pradžiugino – realizuota idėja yra garsinama, ji gyvuoja! Bet apmaudo kirminėlis sukurtėjo – tarsi būčiau praradęs tą laidos ar pasakojimo dalį, į kurią aš turiu teisę pretenduoti...

KOMENTARAS

Šiandien aš į „aną“ savo egoizmą (susitapatinimą su bendro darbo vaisiais) žiūriu su šypsenėle ir užuojauta... sau. Tačiau egoizmas egoizmui nelygu. Yra ir jo pozityvioji, asmens aktyvumas, jo iniciatyvumą skatinanti pusė. Ji veikė ir tada. Bet ji (tiksliau pasakius, tuometiniams jaunuolio pečiems per sunki veiklos ir atsakomybės našta) suformavo ir tokį būdo bruožą, kurį aš ir šią dieną vertinu kaip neigiamą...

Liepos 11 d., penktadienis

Buvau antrojeje Pabaltijo šalių studentų dainų šventėje, kuri įvyko Rygoje. Šventę teks aprašyti ilgiau...

„Nuotykių“ prasidėjo nuo panevėžiečių ekskursijos, kurią „klastingai“ pritempus prie šventės, vis dėlto pavyko suorganizuoti. Šeštadienį atvažiavęs, bandžiau Dainų arenoje susieškoti savuosius, bet veltui. O čia dar tas krūtinę aižantis maudulys... Aš dabar buvau „iš apyvartos“ išstumtas,

pasyvaus žiūrovo padėtyje... Aplinkui daugiatūkstantinė studentų minia ir arenoje, ir žiūrovų lauke šaukė: „Vivat! Ellago! Lai dzyvuo!.. Valio!..“

Stebuklingas vaizdas matyti energija ir tautinio atgimimo bei solidarumo dvasia trykščiančią jaunystę! Bet jis, tas vaizdas, tik sustiprino mano išgyvenamą vienišumą ir atskirtį...

... Sekmadienį po pietų galbūt ir būčiau išvažiavęs su panevėžiečiais namo, jei ne atsitiktinumas... Pėdinant kažkuria gatve, mane ėmė šaukti vardu. Tai buvo mano bičiulių „baltikumiečių“ būrelis – Vello Rozenbergas, latvikės Dzintra su Aina ir kiti. Labai nudžiugau. Mačiau – nudžiugau ir jie... Pasirodo, jie su savimi nešiojosi man skirtą dalyvio pažymėjimą ir ženkluką.

... Taip nuo popietės tapau oficialiu tos įspūdingos šventės dalyviu... Žiūrovų lauke kartu su mūsiškiais sėdėjo ir Leningrado „baltikumiečiai.“ Abu mūsų ansambliai buvo negausūs ir, žinoma, arenoje, atliekant privalomas programas, nedalyvavo.

... Sunku, labai sunku aprašyti tuos vaizdus ir jausmus, kuriuos išgyvenau... Apibendrintai vertinant, lietuvių studentų delegacija buvo gausiausia, gražiai pasirodė savo sutartinėmis ir žaidimais. Tačiau privalomos (oficialios) programos atlikimu (ypač dainų), mano nuomone, liko paskutinieji, t. y. trečioje vietoje. Repertuare per daug mažos vertės kompozitorių Kavecko ir Račiūno kūriniai. Lietuviai nuo savo brolių latvių ir estų atsiliko ir organizuotumu, ir susiklausymu, ir elegancija.

Valstybinį himną visi studentai giedojo su savo universitetų kepuraitėmis, o studentų himną „Gaudeamus“ – demonstratyviai jas nusiėmę... Po oficialaus šventės uždarymo mus privertė dar kartą sugiedoti „Gaudeamus.“ Tai buvo panašu ne tiek į susibroliaavimo simbolį, kiek į politinę akciją... O jų, tų akcijų, buvo ir daugiau.

Studentų kolektyvai iš Kazanės (kažkodėl reprezentavo tik rusų, o ne totorių liaudies drabužius ir šokius), iš Baltarusijos, Ukrainos ir kiti prie bendro pabaltijiečių fono ir savo rūbais, ir laikysena bei atliekama programa visiškai nesiderino. Tą visi matė, suprato net patys „svečiai.“ Jiems koncertuojant, iš publikos nesibodėta net švilpti... Jų fone nepaprastai jaudinantis ir didingas atrodė latvių šokis „Sudmalinis“, kurį, pasirodo, kaip privalomą, buvo išmokę ir kartu su pabaltijiečiais atliko atvykėliai...

Nepakartojamo įspūdžio buvo valandos, praleistos Latvijos Šveicarijoje – Siguldoje. Nuostabus peizažas: kalnai apaugę miškais, paukščio skrydžiai kviečiantys slėniai, paslapčių kupina piliis, legenda virtęs nužudytos gražuolės kapas... Nuoširdus latvių vaišingumas, jų vokiškas tvarkingumas ir nepakartojama Lygu (Joninių) šventė, kurią mums visiems – šventės dalyviams ir svečiams parodė nusipelnę latvių kolektyvai. Kaip jie moka gražiai pagerbti savo vadovus! Tiesiog buvau nustebintas, kai ir man viešai buvo uždėtas ažuolų lapų vainikas, ir tuo buvau pripažintas kaip faktinis ansamblio „Balticum“ vadovas.

Tiesa, neužmiršiu ir to apmaudo vakaro prieblandoje, kai mus, įvairiaspalvę išalkusių studentų minią, skubančią prie vaišių „stalo“, pusiaukelėje sustabdė ir išlaikė vos ne valandą... Pasirodo, taip buvome priversti laukti išsibarsčiusių kalno viršūnėje kazaniečių. Tuo tikriausiai sąmoningų žingsniu mes dar labiau buvome nuteikti prieš „atvykėlius“, kurie už bausmę buvo susodinti už

mūsų nugarų ir tik nuo mūsų priklausė, ką jie gaudavo nuo vaišių stalo... O prie jo mes ėjome pro gražiai išpintus vartus ir abipus išsirikiavusius latvius, rankose laikančius ajerų puokštes...

...Ten mačiau, sutikau ir su kauniečiais atvykusią R. – mano skaisčiąją ir neįveikiamą fantaziją... Užtenka man tik apie ją pagalvoti – ir po kojomis nebelieka žemės, mano kūno. Lieka tik dvasia, jaučianti net menkiausią vėjelio dvelksmą, lapelio šlamesį... Dėl to įžeidžiau ir Viliją G., ir Marytę I., tapęs joms bejausmis, susvetimėjęs...

Mano jaunyste! Tu svaigini neįsikūnijančiais kerais! Sekini įsiūlomais, piršte įperšamais, bet tokiais pat įsivaizduojamais siekiais! Tu augini, brandini ir mano sparnus... Kur aš nuskrisiu? Ir kaip nuskrisiu?...

**Mano – 2-osios
Pabaltijo studentų
dainų ir šokių
šventės dalyvio –
pažymėjimas**

**Mūsų „Balticum“ grupelė
Rygos šventėje, didžiosios
arenos fone. Kairėje sėdi
ansamblio entuziastas latvis
Guntis Kavatas, ansamblio
choro seniūnas, per
vidurį – aš**

Antrojeje Pabaltijo respublikų studentų dainų ir šokių šventėje Rygoje. Su leningradiečių ansamblio „Balticum“ šokių vadove lietuvaite. Už mūsų – estas Vello Rozenbergas. Ryga, 1958 m.

Mūsų ansamblio „Balticum“ grupė pikniko metu. Parkas šalia dainų šventės arenos...

Antroje Pabaltijo respublikų studentų dainų ir šokių šventėje Rygoje. Čia mes dar su pirmojo (senojo) modelio ansamblio „Balticum“ kepuraitėmis (iš kairės): aš, latvės Aina ir Dzintra, netrukus savo gimtinėje „už nacionalizmą“ nuteistos ir kelerius metus „sėdėjusios“ kalėjime, ir estas Vello Rozenbergas, būsimasis Sovietų Estijos vyriausybės narys. Ryga, 1958 m.

Atvykusi į šventę mūsų ansamblio „Balticum“ grupė lankėsi Siguldoje

KOMENTARAS

Pirmoji sovietų Pabaltijo šalių studentų dainų ir šokių šventė buvo surengta 1956 metais Estijoje. Trečioji turėjo įvykti 1960 metais Vilniuje. Neįvyko. Buvo uždrausta. „Supraskime“ ir imperinę Maskvą – argi ji galėjo toleruoti jau tada prasidėjusį estų, latvių ir lietuvių vadavimąsi iš jos primesto jungo, ypač drąsiai demonstruoto Rygoje vykusioje studentų šventėje?

Keistas, nelabai suprantamas ir sunkiai pateisinamas yra dabartinės jaunosios kartos elgesys: nepatinka man valstybė, niekas negarantuoja man ateities – į viską spjauju ir išvažiuoju...

Liepos 22 d., antradienis

Su Berčiūnų kolūkio pirmininku Luomanu aplankiau Joniškėlio technikumą. Nuvykome su reikalu – atsirinkti bent porą mokslą bebaigiančių vaikinių, kurie tikėtų dirbti jungtinių brigadų (minikolūkių) vadovais.

Atvykęs pastebėjau tebesaugomas senas technikumų tradicijas... Praeinant pro salės duris, iš ten padvelkė prišvinkusiu alaus tvaiku... Ką tik buvęs trijų laidų absolventų suvažiavimas, kurio dalyvius pasveikinti buvo atvykęs net pats Vytautas Vazalinskas, dabar einantis žemės ūkio ministro pareigas.

Direktorius bute, prie stalo (kurį padengė Luomanas) turėjau gražią progą vėl po 4 metų susitikti su technikumų vadovais – direktoriumi Justu Gedminu ir jo pavadoju Vincu Galvonu. Abu – labai skirtingos asmenybės. Pirmasis – kariškos natūros ir tokią pat karišką drausmę technikume diegęs asmuo. Galvonas – labai inteligentiškas, apsiskaitęs, mokymo procesą puikiai reguliavęs asmuo. Jų duetas Joniškėlio technikumą padarė iškiliausiu Lietuvoje, o mus, absolventus, mokančius organizuoti save ir aplinką. Direktorius išgėręs prasarė, kad greičiausiai jam jau teksią galutinai palikti savo kėdę...

KOMENTARAS

Mes, tuomečiai technikumų studentai, apie Gedminą ir Galvoną žinojome nemažai pikantiškų istorijų... Justas Gedminas, kresno tvirto sudėjimo vyriškis, dar prieš karą būdamas Dotnuvoje veikusios Žemės ūkio akademijos studentas, padarė riterišką išpuolį... Įsiropštė pro antro aukšto langą į studentų bendrabučio kambarį, kuriame gyveno jo išsvajotoji, ir, išsitraukęs revolverį (priklausė šaulių organizacijai), šitokiu būdu (lygiai taip, kaip Vincas Krėvė tą padarė XX a. pradžioje Tiflise, kuris dabar vadinamas Tbilisiu) prievarta gavo iš jos sutikimą vedyboms. Tai būta labai

gražios, labai jausmingos, gitarą ir romansus mėgusios moters. Jos seksualinis moteriškas žavesys neužgeso ir po keliolikos vedybinių metų. Niekam nebuvo paslaptis, kad ji, direktoriaus žmona, pasimatydavo su ankstesnių laidų vyresnio amžiaus technikumų moksleiviais... Ilgai buvo aptarinėjamas faktas, kai Vincas Galvonas, neapsikentęs tokio direktorienės elgesio, „iššilęs“ pasiėmė medžioklinį šautuvą ir grasino jį nušausiąs...

Mokydamasis trečiame kurse, gavau darbą – pusę laboranto etato! Piešdavau įvairias plakatines schemas, sudarinėdavau lenteles, valydavau dulkes nuo gyvulininkystės kabineto (jo vedėjas – pats direktorius) vienintelėje spintoje stovėjusių gyvulių muliažų ir, „reikalui esant“, su portfeliumi iš gyvenvietėje esančios krautuvėlės gabendavau gėrimus. Abu vadovai tuo klausimu puikiai sutarė, o sutarę vaišindavo atvykusius rajono vadovus ir gesindavo nuolat krintančius ant jų galvų įtarimus dėl kai kurių moksleivių neiškilios „klasinės kilmės“... Vincas Galvonas, būdamas jautresnės ir inteligentiškesnės natūros, „vaišininimosi“ srityje pasistūmėjo gerokai toliau, todėl jam teko kurį laiką padirbėti Naujamiesčio (mano tėviškės!) MTS vyriausiuoju agronomu...

Šiandien abiejų jų polinkį į alkoholį vertinu atlaidžiai. Tikiu, abu jie labai jautriai išgyveno savo kartos ir apskritai lietuvių tautos naikinimą, kuris plačiu mastu vyko prieš pat karą, karo metu ir ypač pokariu. Abu jie man paliko neišdildomą pedagoginį poveikį ir neeilinių asmenybių įspūdį.

Negaliu susilaikyti, nepateikęs vieno savaip įdomaus fakto...

Bebaigiant technikumą (mano laidoje buvo 74 absolventai), buvau išrinktas pabaigtuvių organizavimo komisijos pirmininku. Prisimenu: visos darbo grupės, o jų buvo gal dešimt, dirbo labai darniai ir atsakingai. Diriguoti buvo lengva, malonu. Pabaigtuvių puotoje, kuri kaip paprastai buvo organizuojama aktų salėje, buvo visi garbingiausi rajono valdžios asmenys. Ir štai, puotai įpusėjus, atsistojo jau gerokai išsilęs direktorius Gedminas ir, žiūrėdamas į mano pusę, sušuko: „Grigai, išeik iš salės!.. Sakau – tučiuojau išeik!“

Visi buvo šokiruoti. Žinoma, labiausiai aš. Padėtį puolė gelbėti tuomet Gedmino atostogų metu direktoriaus pareigas ėjęs Emilijus Puodžiūnas. „Aš dabar esu mokyklos galva ir prašau

draugą Gedminą apsiraminti... O draugui Grigui siūlau pasilikti..."

Bet aš, pagautas nuoskaudos ir ambicijų, viešai, visiems stebint, salę palikau...

Rytojaus dieną vėl susirinkome prie stalo. Mums jau sėdint už stalėje, pamačiau salės tarpduryje direktorių Gedminą... Įsitikinęs, kad aš salėje, prie vaišių tąkart jis nesėdo... Tą pačią dieną mane ramindamas į Naujamiestį išsivežė Galvonas, kuris iš MTS specialiai buvo atvažiavęs į mūsų išleistuves.

Ilgai nešiojau nuoskaudą... Ir, žinoma, ieškojau to konflikto priežasties. Suradau. Ir labai greitai... Būdamas išleistuvių komiteto pirmininku ir keldamas atsisveikinimo tostą, pagal tuometinį „paprotį“ pirmiausia padėkojau partijai ir vyriausybei. Pedagogai ir direktorius liko antroje, o gal ir trečioje vietoje... Prisipažinsiu, tada buvau labai komjaunuoliškas ir toks mano bruožas greičiausiai bus Gedminą erzinęs ir anksčiau, o vaišių metu jis nesusivaldęs pratrūko. Pratrūko, žinoma, ne tik dėl mano elgesio. Tą valandą aš buvau tik katalizatorius to sprogimo, kuris buvo susikaupęs, ir dėl daugelio kitų to meto aplinkybių ir išgyvenimų.

... Po kelerių metų, jau baigęs akademiją ir pasirinkęs steigiamo Bartkuškio ž. ū. technikumui direktoriaus kėdę, savo laidos Joniškėlyje susitikimo metu aš Gedmino atsiprašiau... Jį, nuostabią pedagogą ir Lietuvos patriotą, tas mano atsiprašymas, pamenu gerai, sujaukino iki ašarų... Manau, prie to prisidėjo ir pakitusios mano pažiūros, kuriomis tada prie stalo su Gedminu visai neslapukaudamas pasidalijau.

Ta kelionė su Luomanu ir mūsų viešnagė technikumė man paliko dar ir kitokį įspūdį...

Jo žmona tąkart važiavo kartu. Bet kažkodėl ji neišlipo iš automobilio. Mudviem kiek paėjus, aš Luomano paklausiau: „O žmona? Ką ji – ten taip ir sėdės?“ „Niekur nedings. Nemaža“, – išgirdau tokį bendrakeleivio atsakymą. Ji, vargšė, ten ir išsėdėjo ne mažiau kaip dvi valandas (kol mes vaišinomės).

Dabar, apie tai rašydamas, bandau gretinti tuodu sutuoktinius. Matau, kad rajone gerbiamas pirmininkas viešumoje laikosi padoraus ir mandaus elgesio taisyklių, o šeimoje yra netaktiškas ir net storžieviškas... Mėgstąs pasigirti, kad jis – LKP CK narys. Jo žmona jam priešingybė – intelektualiai, ieškanti nestandartinių sprendimų; visada nepatenkinta tuo, kas egzistuoja, siekianti tobulesnio. Ji dirba Panevėžio liaudies teisėja, o dabar yra gavusi paaukštinimą ir darbuojasi Aukščiausiajame Teisme... Tą dieną ji man ėmė pasakoti savo turistinės kelionės po Vengriją

įspūdžius (klasiausi įtempęs ausis). Tačiau Luomanas grubiai nutraukė, sakydamas, kad antrą kartą to pasakojimo jis klausyti nenorįs.

O kai sugrįžome namo, buvo jau pusė trijų nakties. Luomanas pirmas išlipo iš automobilio ir, neatsisveikinęs su manimi, nuėjo. Stebėdamasis jos paklausiau – kodėl? „Mes taip jau įpratę...“ – atsakė ji.

O man tas „kodėl“ buvo aiškus... Mano dėmesingą pokalbį su Luomaniene ir jos dėmesį man jos sutuoktinis, ko gero, priėmė kaip „užsimezgantį flirtą“..

Liepos 31 d., ketvirtadienis

Su dideliu pasisekimu praėjo mano inicijuota ekonominė konferencija. Ypač pavyko klausimas dėl jungtinių brigadų kolūkiuose organizavimo. Mane tas klausimas jaudina dėl to, kad tokia brigada – tai minikolūkis, turintis šioją tokį savarankiškumą, didesnę manevravimo ir žmonių suartėjimo erdvę. Kai valstiečiai per prievartą buvo kolektyvizuoti, jie kaip skęstantysis šiaurdo tikėjosi būtent šio tokio savarankiškumo. Taigi aš, atkartodamas kompleksinių brigadų (jose laukininkystė neatskiriama nuo fermų) idėją, įsisavintą akademijoje, čia ir kėliau. Tegu nors ir per centimetrą, bet vis dėlto kolūkiečiai bus daugiau savarankiškesni, taip pat daug teisingiau bus apskaičiuojamas ir jų uždarbis. Žmonių santykiuose irgi atsiras daugiau nuoširdumo, atsakomybės.

KOMENTARAS

Kolektyvizacija buvo jau įsitvirtinusi. Nepakeičiama. Vyko ūkių stambinimas, taip pat ir spartesnis žmogaus „nušalinimas“ nuo tėviškės. Mane, tada vos pradedantį agronomą ekonomistą organizatorių (pagal gautą oficialų diplomą), jaudino žmogiškieji santykiai. Pritarėję tuo klausimu tikrai tada atsirasdavo. O ir darbe, kreipiant dėmesį į žmogų, atsirasdavo daugiau prasmės. Ir tokį darbą tikrai atlikdavau su įsitikinimu, netgi su užsidegimu...

... Praeis keliolika metų ir aš atsidsursiu Lietuvos žemės ūkio mokslininkų metinėje konferencijoje, kuri įvyks Dotnuvoje. Aš, tada jau kaip sociologas, kelių valandų savo pranešime kritikuosiu įsibėgėjusį kolūkių stambinimą ir nežinosiu, kad man tokią garbingą tribūną suteikęs Dotnuvos žemdirbystės instituto direktorius Antanas Būdvytis (vėliau tapęs garsiu publicistu ir nemažiau veikliu Atgimimo šaukliu) buvo kaip tik vienas iš pagrindinių autorių, įtikinėjęs Lietuvos komunistų partijos „genseką“ Antaną Sniečką imtis kolūkių stambinimo politikos.

Tuometė mano „opozicinė mintis“ buvo grindžiama ūkių

*stambinimo atveju neišvengiama valdymo santykių biurokri-
zacija ir galutiniu žemdirbio pavertimu tos sistemos nebyliuoj
sraigteliau...*

Rugpjūčio 4 d., pirmadienis

Už konferencijos organizavimą Panevėžyje gaunu ir apdovanojimą... Visą savaitę praleidau Vilniuje – vyko partijos miestų ir rajonų komitetų instruktorių seminaras. Klausytojų auditorija man paliko apyptamsės, bukos minios įspūdį. Tik kur ne kur švystelėdavo proto blyksnis, šviesesnė mintis.

Mieste susitikau ir su Rimu Žilinsku, studentu iš Naujamiesčio.

„Jeigu aš sutinku žmogų, kuris įnarpioja mane į savo filosofiją, patraukia savo intelektu, aš tampu visiškai jam pavaldus“, – kalbėjo jis man.

Kalbėjo jis ir apie žmogaus stichiškumą, teikdamas jam pirmenybę. Toks žmogus, sakė Rimas, yra natūralus, o ne dirbtinis, ir būtent tuo natūralumu jis būna patrauklus. Jį taip pat kaip ir mane jaudina užslopinti žmogaus polinkiai, beprasmis egzistavimas ir nuskurdęs dvasinis gyvenimas.

KOMENTARAS

Lygiai po metų, kai būsiu paskirtas steigiamo Bartkuškio ž. ū. technikumo direktoriumi, jis „laisvanoriškai“ pabėgęs iš paskyrimo vietos, atvažiuos čia dėstyti fizikos. Abu pažeidėme tada labai griežtą, tiesiog „arakčejevinę“ jaunų specialistų paskirstymo ir įdarbinimo tvarką. Abiem mums grėsė baudos.

Rugpjūčio 5 d., antradienis

Būdamas Vilniuje, aplankiau ir dvi jaunavedžių šeimas – Švedus (Alfonso su Vanda) ir Vadopalus (Petra ir Silva).

Alfonas Š. man prisipažino, kad su Vanda iki situoktavių draugavęs tik 4 mėnesius, nors vesti ir negalvojęs... Vanda mane nustebino – labai betarpiška, muzikali, turinti išlavintą intelektą ir estetinį supratimą. Pagalvojau: jai nelengva bus sugyventi su Alfonso „kampuotumu“, išsiblaškytu, ambicijomis. O ji, tarsi pagavusi mano mintis, pasakė jam girdint: „Gyvename tik dvi savaitės... Gelbsti vidinis taktas... Svarbu pagrindiniai gyvenimo tikslai, idėjos. Čia mes sutariame.“

Antroji jaunavedžių pora man pažįstama geriau. Kartu studijavome „timiriazevkoje“, ten jie ir susituokė.

Buvau įsitikinęs, kad tarp savęs nėkaip nesutars Petro V. stačiokiškumas su Silvos S. moterišku subtilumu. Tuo dar kartą įsitikinau, apsinakvojęs jų mažyčiame kambarelyje.

„Oho!.. Užmiršai nusimauti kelnaites“, – jau lovoje savo stiliumi pašmaikštavo Petras. „Štai ką reiškia Romo atvažiavimas...“

Silva, jam negirdint, per pusryčius pasiskundė, kad josios pasaulis Petro visai nedomina, kad jis tapęs dar didesniu egoistu. Po vestuvių dar nė karto nebuvę kine, teatre.

„Baisu prisipažinti, bet aš džiaugiuosi, kai jis išvažiuoja komandiruotėn...“ – pasakė pusbalsiu.

Gaila Silvos. Gaila ir Petro... Ateina laikas tuoktis, o pasirinkimas menkas, jeigu, pavyzdžiui, Maskvoje laikomės savo tautinės tapatybės. Iš tiesų lazda turi du galus... Bet argi dėl to reiktų keisti mūsų nusiteikimą tuoktis? Atsisakyti aukštesnių tikslų?

KOMENTARAS

Lietuva – iš tiesų mažytis kraštas...

Silvos mergautinė pavardė – Stanevičiūtė. Tais metais kartą jos ir paklausiau: „Ar giminių Naujamiestyje neturėjai?“

Pasirodo, mano geriausias vaikystės bičiulis Algirdas

Stanevičius – tikras Silvos pusbrolis. Aš, pokario metais sugrąžintas iš Palangos atgal į savo šeimą, Naujamiestyje vėl su Aliuku (taip jį vadinom nuo vaikystės) mokyklos suole sėdėjome greta. Vieną 1948 metų ankstyvo pavasario rytą jis į mokyklą nebeatėjo... Iš mūsų klasės tą kartą dingo ne tik jis. Buvo „eilinis“ lietuvių šeimų trėmimas į Sibirį...

Sukrėsti tų įvykių, su bičiliais sukūrėme pagrindinę organizaciją... Aš, dvylikametis, tapau vado pavaduotoju ir gavau (gal pasiėmiau)... kapitono laipsnį. Vadas, metais vyresnis, sau „suteikė“ majoro laipsnį. Priesaiką, kaip mūsų sugalvoto žurnaliuko leidėjas ir redaktorius, parašiau aš. Ją priėmė berods penkiolika paauglių. Bučiuodami vėlgi mano sugalvotą ir pasiūtą, vandeniniais dažais išdažytą vėliavėlę su Vyčiu jos centre. Turėjome pasidarę savo pažymėjimus, slapyvardžius (vadas pasirinko Juodosios Rankos, aš – Kalnų Erelio vardus). Nutarėme ginkluotis kovai su paver-gėjais bolševikiniais... Upelio dugne radome aprūdijusį šautuvą. Šautuvo spyną pasiūlė patvarkyti pustrėčiais metais už mane vyresnis brolis. Beremontuodamas pametė spynos spyruoklę. Man buvo eilinė proga (kaip ir priesaikos metu nesurimtėjusius „pagrindininkus“) žurnaliuko „vedamajame“ brolių išburnoti už nedovanotiną žioplystę...

Tais „pagrindžio“ mėnesiais padariau detalų Naujamiesčio miestelio planą, „atsakingai“ pažymėdamas net išvietes, kad atėjus amerikons, nereikėtų jiems klaidžioti...

Būtume žaidę ir toliau, jei ne tuometės mūsų septynmetės

mokyklos direktoriaus Miškinio „diversija“... Po ištisų mūsų veiklos metų, atrodo, jį pasiekė gandas apie egzistuojantį „pogrindį“... Jis pradėjo retinti mūsų gretas, po vieną vesdamas ar stumdamas į savo kabinetėlį ir čia pat reikalaujamas pasirašyti po iš anksto paruoštu laisvanoriškai stojančio į komjaunimą pareiškimu. Po kelių tokių „vizitų“ kapituliavau ir aš. Prieš tai buvo kapituliavęs mano brolis ir dar keletas kitų. Išblaškius „vadovybę“, „pogrindis“ nustojo egzistuoti. Dabar mąstau, kad tokių direktoriaus veiksmų dėka mokyklos ideologinis veidas liko nesuteptas.

... Tik po daugelio metų sužinosiu, kad tuometėje Panevėžio KGB būstinėje visiems mums buvo užvesta stora byla ir kad ją sudarinėjo pavėluotai, mums jau baigus septynmetę ir išsibarčius kas sau. Mūsų vadas, Juodoji Ranka, gal sąmoningai mėtydamas pėdas (kaip ir jo tėvas, mokytojas, mama buvo mirusi), atsidūrė Klaipėdos jūreivystės mokykloje ir ten buvo sugriebtas. Buvo tardomas, mušamas. Tardytojai išgavo, ką reikėjo, ir, atrodo, pavertė „saviškiu.“ Dėl visa ko jį perkėlė mokyti į prestižinę Odesos jūreivystės mokyklą, kurią baigęs į Lietuvą taip ir nebegrižo... Bet mes su juo dar susitiksimė.

O mano bičiulis Aliukas? Su juo buvo kitas nuotykis...

... Karštą, tvankią 1998 metų vasarą važiuavau į savo „vasarvietę“ (už Rūdiškių) ir miestelyje nutariau sustoti išgerti bokalą pilstomo alaus. Už manęs į eilutę stoji du vyriškiai. Pirmajam iš rankų išsprūdo trilitrinis stiklainis ir sudužo.

„Dabar suplanuotą alaus tūrį judviem teks išgerti čia, bufete“ – pajuokavau.

O antrasis sako: „Ar jūs ne iš Naujamiesčio? Ar jūsų pavardė ne Grigas?“

Štai kaip likimas lėmė mums su Aliuku (ir su jo broliu dailininku Vaidotu Stanevičiumi) susitikti lygiai po 50-ties metų ir akis į akį pasidžiaugti šiuo vos ne komiškomis aplinkybėmis įvykius susitikimu... Mano bičiulis Aliukas, su šeima grįžęs iš Sibiro, baigė medicinos studijas, dirbo Trakų rajono vyriausiuoju gydytoju (neatsitiktinai Rūdiškėse abu su broliu turi įsigiję vasarnamį). Dabar dirba Širvintose, o brolis – Parodų rūmų dailininku. Aliukas likęs toks pat – švelnus ir dėmesingas, smalsus. Ir ūgio toks pat – kaip ir aš...

Rugpjūčio 6 d., trečiadienis

Grįžęs iš Vilniaus, dar kartą apmaščiau savo netikėtą susitikimą su Vytautu Bakevičiumi... Buvom nesimatę šešetą ar septynetą metų. Kartu papietavome naujai įsteigtoje „Lietuviškų patiekalų“ valgykloje. Su apetitu suvalgėme po cepelinų porciją ir juos užsrėbėme ūkiškais barščiais. Pavaikštinėjome. Bet kodėl jis man vis kalbėjo apie Kristų, apie tikėjimą, apie bedievio žmogaus gyvenimą, kaip gyvenimą, praradusį bet kokį prasmingumą? Gal jis prisiminė anų, technikumė praleistų laikų, mano komjaunuoliškumą? Gal, dabar susitikęs, jis bičiuliškai bandė mane grąžinti į tikėjimo vėžes? Kaip ten bebūtų, bet jis man paliko tokį pat švelnaus, bet gilią sielos traumą išgyvenančio bičiulio įspūdį. Įsivaizduoju, kokias kančias ne tik tada, bet ir dabar jis tebeišgyvena... O gal jis tapo sektantu?

KOMENTARAS

Su V. Bakevičiumi mokiausi kartu Joniškėlio ž. ū. technikumė. Pusantrų metų. Gyvenome atokiau nuo technikumė – ištuštėjusioje išvežtųjų į Sibirą troboje. „Standartinių“ bendrabučių dar nebuvo. Nebuvo ir skalbyklos bei „valdiškos patalynės.“ Nebuvo net pirties. Visi tada „medžiodavome“... utėles. Mūsų medinių siaurų valdiškų lovelių plyšiuose jaukiai gyvendavo ir blakės... Kai ką prisiskalbdavome ir patys nusiprausdavome šalia tekančiame upeliūkštyje. Būdavo, kai tai darydavome ir prasikirtę eketę...

Pamenu po egzaminų sesijos prasidėjusias atostogas... Mes keturiese – Vytautas Bakevičius, Jonas Škutas, Vytautas Raicevičius (vėliau tragiškai žuvęs) ir aš siaurojo geležinkelio traukinuku vakare atvykome į Panevėžį. O iš ten visi kartu apie 19 kilometrų pėstute, spiginant sausio nakties šalčiui, pėdinome į Naujamiestį. Tai buvo 1952 metų pradžia. Autobusai tais laikais nekursuodavo, o juk ir forminės duonos kepaluką gavus nusipirkti būdavo didelė laimė. Naujamiestį pasiekėm, bet mano bičiulių trijulei iki jų namų buvo likę dar 8 ar 10 km.

Tą įspūdingą žvaigždėtą naktį speigas viršijo 20 laipsnių.

Po tų atostogų už poros savaitių Vytautas B., tikrai labai švelnaus, dvasingo būdo asmenybė, staiga išvažiavo atgal į namus. Sugrįžo gal po vienos dienos visai pasikeitęs, pajuodęs ir staiga atsisveikino... su technikumė. Tik vėliau sužinojom, kad savo namus tada jis rado tuščius – tėvus su jo broliukais ir sesutėmis ištrėmė į Sibirą... Nežinau, ar, rašant šias eilutes, Vytautas dar gyvas. Bet jo išgyventa kančia yra tapusi mano bendros kančios dalelyte, prisidėjusia

rašant apysaką „Degantis sniegas“ apie lietuvių tremtinius. Ji buvo publikuota 1989-aisiais 5000 egz. tiražu ir, mano nuostabai, vos ne per savaitę išpirkta.

Jonas Škutas, vyresnis už mane porą metų, irgi buvo tapęs vos ne broliu. Pirmąjį mūsų mokslo rudenį 1950-aisiais, jau užėjus šalčiams, mes tebegyvenome apleistame ir nekūrenamame name. Ten mūsų buvo gal 8 ar 10 „nabagėlių.“ Naktimis įkyriai puldavo žiurkės. Turėjau išakijusį, be vatalino paltuką, kuriuo vietoj antklodės ir apsiklodavau. Bet per neatsargumą kartą buvau kišenėje pusryčiams pasilikęs lauke rastas morką ir keletą pupų... Man miegant, žiurkės sudorojo maistą ir įžūliai, vizgindamos uodegas, lakstė palei veidą. Bet blogiausia, kad paltukas buvo tų plėšikių praėstas... Vėliau mes keturiese, tie patys mano suminėti kraštiečiai, savavališkai persikraustėme į vadinamą Valašino vilą – erdvesnį vienaaukštį namą su mansarda, apkūrenamą jau valdiškomis malkomis ir esantį tik už puskilometro nuo technikumų. Betgi šiltieji kambaryukai buvo kimšte prikimšti gyventojų. Mes įsikūrėme prie mansardos laiptų, skersvėjuose. O kad bendras vaizdas būtų aiškesnis – naktimis šlapindavomės pro pakankamai erdvius lango rėmų plyšius ir mums nė į galvą neatėjo, kad geltoni varvekliai uždengs pirmajame aukšte gyvenančio lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojo Raudžio langus...

Kad iškentėtume šaltį, po du gulėdavome siaurutėje medinėje lovelėje. Gulėjau su Jonu. Berods taip kankinomės gal porą mėnesių...

Jonas Škutas po daugelio metų išgarsės kaip vienas iš iškiliausių, gabiausių ir dvasingiausių kolūkio pirmininkų. Dar sovietimečiu Truskavos miestelyje (Kėdainių rajono šiauriniame pakraštyje) pasiryžo atstatyti per karą iki pamatų subombarduotą bažnyčią. Gerai žinau, vietinių gyventojų jis buvo laikomas vos ne šventuoju. Po sovietų valdžios demontavimo, kaip ir daugelis išties iškilių kaimo šviesuolių, bet „nuodėmingai“ dirbusių kolūkio pirmininkais, buvo nušalintas kaip ir kiti „predsedateliai“ ir pakeistas „laikina administracija.“ O šios daugeliu atvejų pačiu įžūliausiu būdu išgrobstydamo, išbarstydamo tai, kas bendruomenės buvo kartu „užgyventa.“ Tokia tad buvo tuometės nepriklausomybę atgavusios Lietuvos politinės valdžios valia... Ne kartą

esu „auklėjęs“ savo bičiulį ir, rodos, bendramintį Vytautą Knašį, po nepriklausomybės atkūrimo net du kartus dirbusį žemės ūkio ministru. Bet jis duodavo man suprasti: valia ne jo, o jį „į valdžią pastačiusio autoriteto“... Man panašūs faktai duoda pagrindo mąstyti apie „režisūrą“, rengtą už mūsų šalies ribų...

O manasis bičiulis Jonas Škutas? Mirė, ištiktas jau kelinto infarkto... Naujosios („lietuviškos“) valdžios buvo nustumtas į šalikelę ir pravadžiuotas „predsedateliumi.“

Rugpjūčio 18 d., pirmadienis

... Nepaprastai įdomus ir turtingas turėtų būti jos dvasinis gyvenimas, nes niekuomet nuo jos veido nedingsta vidinio susikaupimo šešėlis, priduoantis gilaus švelnumo ir skautumo žymių... Man atrodo, kad ji yra suradusi tą dvasinę pusiausvyrą, kuria gali pasigirti tik taurios sielos. Mažos nesėkmės, nesutarimai, intrigėlės jos dvasinės būklės neišmuša iš pusiausvyros, gal net atvirksčiai – atsimušusios kaip į sieną, ištirpsta nepalikdamos net žymių.

Nepastebėjau nė vieno poelgio, posakio, kuris būtų sukėlęs susierzinimą ar nepasitenkinimą. Galvojau, kad ji bus per daug nekalbi, per daug santūri. Tačiau mūsų pašnekesiams temų nebuvome pristigę. Normuotas santūrumas, išugdytas susilaikymo nuo bent kiek egzaltuotų poelgių.

Tai viskas, ką galėjau pastebėti per mėnesį laiko. Nuostabi, prie savęs traukianti...

... Ilgai prisiminsiu šeštadienio šokių vakarą. Tai bus bene pirmasis mano gyvenime vakaras, kai absoliučiai niekas nesudrumstė mano sielos būvio; kai mane visą laiką lydėjo švelni būsena; kai mano kūną ir protą buvo užvaldęs tirpdantis lengvumas...

Bet mano draugai? Petras Rečiūnas ir Senia Kalinkinas?

Puolė už tai, kad aš, bendraudamas su merginomis, esu sterilus ir joms nerealus. Ir dar – su sireikšminantis... Kad jos visuomet nusigręš nuo tokio, kuris po trečio ar ketvirto susitikimo jos nepabučiavo... O jeigu nori geriau merginą pažinti, anot jų, reikia visokiais būdais ją išbandyti. Tik po viso to jau gali daryti ir rimtas išvadas... Daugiausia mane puolė Senia, su kuriuo nors artimai bičiuliuojamės, bet kurio principai man visai svetimi, nepriimtini. Jis visada siekia merginos fiziškai ir, ją laimėjęs, gali nueiti net neatsigręžęs...

KOMENTARAS

Dar Joniškėlio laikais likimas mane suvedė su įdomia asme-nybe – Akseptijumi Kalinkinu (Senia) – Lietuvos rusu, kilusiu iš Smilgių bažnytkaimio (sentikių), į vakarus nuo Šiaulių.

Mokėsi Vilniaus ž. ū. technikumė. Dėl tam tikrų priežasčių persikėlė į Klaipėdos ž. ū. technikumą – pas žemaičius nepritapo. Į trečią kursą atvyko pas mus, joniškėliečius. Su Senia Kalinkinu

į Maskvą studijoms ir išvykome, abu „pasiėmę“ tas dvi Lietuvai duotas vakantines vietas, nors tuomet ž. ū. technikumų buvo šeši. Mes, kaip komjaunimo aktyvistai ir dar su pagyrimais baigę, papuolėme „tiesiu taikymu.“ Pastebėsiu – į Maskvą studijuoti išvykome ne jo, o mano iniciatyva.

Man, įgijus pasitikėjimą, jis yra atsivėręs... Kaip jį, „rusiuką“, vokiečių laikais lupdavo lietuviukai... Mačiau ir aš – buvo labai užsispyręs ir labai „rusiško charakterio.“ Prisipažino ir tai, kaip, mokydamasis Vilniaus technikume, bendradarbiavo su saugumu ir neretai gaudavo iš tos įstaigos „honorarą“... Na, ir lytinius santykius pradėjęs nuo 13 metų...

Žodžiu, tikra mano priešingybė.

Tais metais technikume buvau tapęs aktyviu komjaunuoliu, na, gal ne tokiu kaip Senia Kalinkinas, bet komjaunuoliško darbo vagas versdavom drauge... Drauge mudu, bebaigiant technikumą, buvome rekomenduoti ir kandidatais į Komunistų partijos narius. Tokie išvykome studijuoti į Maskvą.

Bet Maskvoje mūsų keliai ėmė skirtis. Aš, atsidūręs „socialistinio internacionalizmo“ citadelėje, iš karto ėmiau sukti į atvirą „nacionalizmą“, o Senia – atvirškščiai. Tapo net visos akademijos komjaunimo sekretoriumi ir aktyviai kovojo su tų laikų „mada“ – jaunimo polinkiu šokti moderniai, t. y. trepsint ir kraipantis... Baigus akademią, mums buvo duotas pasirinkimas – aš tapau steigiamo Bartkuškio ž. ū. direktoriumi (Širvintų rajono pietinė riba), o Senia pasirinko šalia Panevėžio funkcionavusį Staniūnų paukštininkystės tarybinį ūkį. Būdamas direktoriumi, per trumpą laiką keleriopai pagausino vietinę partinę organizaciją ir „išsoko“ į Panevėžio rajono partijos komiteto antrojo sekretoriaus kėdę... Toliau jo karjeros nedėstysiu. Tik priminsiu, kad buvo labai realios kalbos (ir iš jo paties tą girdėjau) apie Lietuvos KP CK antrojo sekretoriaus (būtinai rusol!) pareigas. Vietoje jo į tas pareigas buvo paskirtas Vladimiras Beriozovas (irgi iš Lietuvos rusų). Mano bičiulis atsidūrė Maskvoje, doktorantūroje, ir ten pasiliko. Dirbo vieno instituto direktorium, paskui – dar M. Gorbačiovo kuruojamame Komunistų partijos CK žemės ūkio skyriuje. Galiausiai tapo stambios leidyklos „Izdatelskij dom“ valdytoju ir savininku. Pinigų, kaip jis pats sakė, neskaičiuoja. Bet nostalgiją Lietuvai išgyvena, tačiau

Rugsėjo 5 d., penktadienis

Sunkiai buvo susirgusi mama. Nervų sistemos sutrikimas, nusilpusi širdis. Rodėsi, jog vos vos rusena gyvybė, kuri bet kurią valandą gali užgesti. Gyvenu Panevėžyje, bet beveik kasdien dviračiu ėmiau važinėti į namus...

Pagaliau įsitikinau, kad švelnus dėmesys, tiesiog mažmožiai gali prikelti ligonį, sustiprinti pusiausvyrą, įžiebt optimizmo.

... Esame šiek tiek susvetimėję. Keletą vaikystės metų praleidau Palangoje, paauglystę ir žalią jaunystę – Joniškėlyje, studijos Maskvoje... Matau, kaip ji ilgisi manęs. Didžiuojasi manimi... O abu tramdome jausmus. Jos liga labiau mus suartino. Rodos, kad atsirado daugiau tarpusavio šilumos ir sutarimo.

Negaliu be gilios pagarbos ir meilės mąstyti apie motiną. Nepaprasta darbštuolė. Išgarsėjusi ir išgarsinta kaip liaudies menininkė. Saviveiklos iniciatorė. Praktškai viena auginusi visą penketą vaikų. Užkrosnyje pernai per atostogas buvau aptikęs du storus, jos braižu prirašytus sąsiuvinius. Supratau – tai jos kūryba, literatūriniai memuarai ar kas... Palikau ten, kur juos radau, nusprendęs paskaityti kitąkart. To kito karto nebebuvo... Kai šiemet atvažiauvau, supratau, kad aš kaltinamas dėl jos rankraščių dingimo... Dieve, taip ir nesugebėjau jos akyse išsiteisinti. O viena iš sesučių, kuri galėjo sąsiuvinius prakuroms panaudoti, taip ir neprisipažino. Ne pirmas kartas...

Tas rankraštis, žinau, mamai buvo brangus dar ir tuo, kad ji rašė, pati būdama beveik beraštė. Ką reiškė tie pusantrų metų, kuriuos jai pasisekė pabūti mokykloje! Mano senelis, jos tėvas, dar ano karo suluošintas anksti mirė ir visas ūkio gyvenimas tarsi apmirė. O jos mama nebuvo labai darbšti, bet kasdien surasdavo jėgų aplankyti bažnyčią, esančią, kaip ir ana mokykla, už 5 ar 6 kilometrų.

Mano mama. Apie 1964 m.

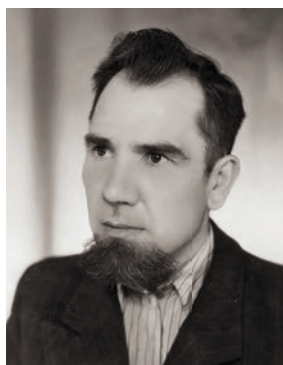
KOMENTARAS

Šiuo atveju negaliu susilaikyti neprabilęs atviriau.

... Net ir garbingo amžiaus sulaukęs, tebemąstau apie mano tėvų ankstyvas skyrybas. Prisimenu tėvą kaip išradingą darbštuolį, užsiiminėjusį tais laikais pragyvenimui patikimu staliaus amatu. Turėjo gerą balsą ir kompanijoje mėgo ne tik dainuoti, bet ir karštai politikuoti. Buvo didelis rūkalius ir garsėjo kaip naminio tabako (dviejų rūšių) augintojas. Šeimos gyvenime ypač mėgo drausmės režimą. Kaip dabar manau, tais nepriteklių metais smarkiai „perlenkdamas lazda“... Mėsa, miltai, duona buvo po jo užraktu ir motinai visa tai buvo išduodama kaip kariuomenėje – normuotai...

... Man tada buvo gal penkeri ar šešeri metukai. Tą dieną trobos kampe stebėjau pilną alaus statinę. Sudomino pro statinės

Mano artimieji iš motinos pusės: teta Sofija Zabitiėnė (apie 1960 m.), senelė Kotryna Petraitiėnė (apie 1950 m.), dėdė Antanas Petraitis, 1941 m. sukilimo dalyvis (apie 1948 m.). Jie mane Palangoje augino ir globojo keletą metų (1943–1947 m.). Ypač ženklų pasaulėžiūrinį pėdsaką paliko dėdė Antanas, miręs 1976 m.

kamštį sklindantis zirzimas. Kamštį pajudinau... To tik ir terekėjo šviežiai supiltam gėrimui – visas akimirksniu fontanu ištekėjo, užliedamas dar tuomet be medinių grindų buvusių molinę trobos aslą. Bet tėvas už tą „šunybę“ manęs net nepabarė. Iš mano akių suprato būseną... O mano vyresnysis broliukas? Jam nepasisekė... Mano, dar pipiro, akyse jis įniršusio tėvo buvo mušamas po ranka pakliuvusiomis storomis virvėmis...

„Angelėli, dovanok... Angelėli...“ – klykė ir nuo skausmo raitėsi broliukas. Už ką?

Jam tada buvo gal devyneri metukai. Bet sugebėdavo atsirakinti daržinėle. Kartą, ten radęs dviračio atsarginę kamerą (tuomet – aukso vertės!), žirklėmis išsikirpo jos gabalą ir miestelio vaikėžus apginklavo „ragatkėmis“, tuo jų akyse tapdamas lyg ir atamanu...

Ėjo karas, po jo – pokario baisybės. Dėl ko mano tėvai nesutarė? Dėl kokios priežasties po skyrybų visi buvo pasmerkti didesniai vargai, žmonių apkalboms ir psichologinėms kančioms? Štai klausimas, į kurį aš kankinančiai ieškojau atsakymo.

... Mama yra kilusi iš kaimo, greta kurio gyveno rusų sentiikių bendruomenė. Gal ji dėl to „normaliai“ bendravo su rusais. Vokiečiams užėjus, ji išdrįso net porą bėglių, rusų kareivių „paslėpti“ ant aukšto, rizikuodama pražudyti visą šeimą, nors vokiečiai, kiek pamenu, irgi nelabai stengėsi. Išgirdę atsakymą, kad rusų pas mus nėra, nešini ant krūtinės pakabintais automatais, išėjo. Man tada buvo penkeri. Pravažiuojančių vokiečių kareivių

apdovanotas gardžiais sausainiais, vaišinau jais tuos pačius iš baimės drebančius, pastogėje įkurdintus kareivėlius (kaip tada vadindavo – ruskius). Nežinau, kaip su valdžia buvo susitarta, bet tie kareivėliai gyveno pas mus porą ar trejetą mėnesių ir padėjo tėvui statyti naują gyvenamąjį namą. Paskui pats juos nuvežė į Panevėžį ir pridavė „kam reikia“...

Dėl tos vadinamųjų „plienčikų“ bylos tėvai pasibardavo. Mama buvo lyg ir anų pusėje, o tėvas „nevirškino ruskių.“ Žinoma, ją erzindavo ir žemindavo tėvo įvestas maisto produktų normavimas... Bet dėl skyrybų (kurių būta ir anksčiau, net pirmais poveybiniais metais), ko gero, ne tai buvo svarbiausia. Visas mano mamos elgesys, visa jos mąstysena alsuote alsavo doros įsikūnijimu. Greičiausiai seksą ji suvokė tik kaip išskirtinį dalyką, skirtą vaikams gimdyti. Ne daugiau. Tokį jos santūrumą drįstu sieti su mūsų senolių kultūrine tradicija.

Kas vertė ją tekėti už to, prie kurio nuo pradžios (kaip ji pati yra man sakiusi) nelinko širdis? Jos mama (pas kurią Palangoje ir „viešėjau“ keletą metų) buvo, drįstu pasakyti, apytamsė moterėlė. Būdama miestietė, ištekėjo už mano senelio, smulkaus ūkininko, bet, jam mirus, ūkis jai slydo iš rankų. Nuo dvylikos ar trylikos metų mama tapo vos ne vyriausia „ūkvedė.“ Išėjusi „į mergas“, mėgo gegužines, žaidimus, dainavimą. Tais laikais kaimo jaunimas buvo ne tik gausus, bet ir mokėjo per daug neišdykaudamas linksmintis... Mano senelė, pasiėmusi lazda, ne kartą varė mano būsimą motiną iš viešų gegužinių – toliau nuo „grieko“...

Neužmiršiu jau paskutinių skyrybų metais išgyvento vaizdo...

Aš ir mano tėvas tą dieną dviese buvome namuose.

Greičiausiai sirguliavau, nes neišėjau į mokyklą (tada ką tik buvau sugrąžintas iš Palangos į Naujamiestį ir mokiausi penktoje klasėje). Tėvas į virtuvę prinešė storų supjaustytų lentų (vadintų dylėmis). Staiga ėmė užkalinėti tą namo dalį, kurioje mes, vaikai ir mama, miegodavome. Tėvas gyveno šalia virtuvės, atsitvėręs atskirą kambarėlį. Žiūrėdamas į tėvą ir jo darbą, sukau galvą – ką tai galėtų reikšti? Bet kai vienintelės durys, skyrusios namo galus, buvo storiausiai vinimis iki pusės jau užkaltos, nesusilaikiau: „Dėl ko jūs taip elgiatės?“ „Taip reikia...“ – išgirdau atsakymą.

Jo veide, kaip šiandien prisimenu, pastebėjau kaltės

išgyvenimą. Atrodo, kad kitokios išeities jis nebesurado... Tėčio, sūnaus sąvokų mūsų bendravime jau „nepraktikavome.“ Tai buvo ir paskutinis, tiesioginis mudviejų pokalbis, o kartu ir smūgis, kuris tada staigiai mane nusiųdė į „priešininko stovyklą“... O buvo jau pakankamai vėlyvas ruduo ir mes, penki vaikai, į mokyklą vaikščiojom lipdami pro langą. Mūsų pusėje nebuvo net krosnies. Nežinau, iš kokių lėšų ir kaip prie visiško išsekimo ribos atsidūrusi mama samdė krosnininką ir kaip užsakė duris, kurias meistras įstatė, išpjovęs sienoje atitinkamą angą.

... Šiandien man nesunku paaiškinti, iš kur anais metais sėmiausi stiprybės ir atkaklumo išvažiuoti į Joniškėlio technikumą, kišenėje teturėdamas tik keletą kažkieno paaukotų rublių ir porą riekučių duonos, padovanotos gailėstingos kaimynės.

Konfirmacijos – krikšto sutvirtinimo – dieną man buvo suteiktas antasis Petro vardas. Čia man 8-eri. Mano „antrojo krikšto“ tėvelis buvo Palangos klebono Jono Ilskio sūnėnas klierikas Antanas Vaičius, vėliau konsekruotas vyskupu. Palanga, 1944 m.

Rugsėjo 20 d., šeštadienis

Iš mano laiško R.

„... Tikėjau, jog prasideda simfonija – tikra skaisčios ir didelės laimės simfonija. Visa siela buvau tos simfonijos liūliuojamas... Jutau, kaip kilo ir plėtėsi nuostabi jos melodija. Retkarčiais ji virptelėdavo, lyg akiplėšos vėjelio pabaidyta. Bet nesitikėjau visiško garsų disonanso... Ir netikiu, kad čia būtų klausos apgaulė.

Neprotinga ieškoti kaltininkų.

Bloga mano savybė ta, kad mane per daug valdo laki vaizduotė...

Dar ilgą laiką nešiosiu šventą paveikslą tos R., su kuria aš atsisveikinau rugsėjo 3-ią, ir stengsiuos pamiršti tą, kurią sutikau, grįžusią su savo choru iš gastrolių Maskvoje.

Iš visos širdies linkiu surasti tikrą ir didelę laimę. Skubu pasitraukti, kad neužbėgčiau jai už akių... Sudie!“

Labai greitai per rankas mane pasiekė štai toks jos atsakymas:

„... Šiandien gavau nuo Tavęs laišką. Jis be galo mane sujaudino. Su kartėliu širdyje prisiminsiu mūsų išsiskyrimą...

Tikriausiai manai, kad Tu man visai svetimas žmogus. Kad aš Tavęs nei kiek nebranginu. Puikiausiai įvertinu Tavo jausmus man ir gailiuosi, kad neužteko jėgų man į juos atsakyti. Protu pamilau Tave kaip draugą, kaip gerą žmogų. Bet širdimi... Joje per daug prigiesinta meilės ugnis...

Per anksti mes susitikome. Aš daug galvojau ir nutariau: jeigu po mano nenusisėkusios meilės būčiau galėjusi tuojau Tave pamilti, būtų tekę abejoti jos tikrumu.

Nepyk ant manęs. Atleisk už grubų irzlumą su Tavimi. Patikėk – jis būdavo prieš mano norą... Norėčiau su Tavimi susirašinėti, pasikeisti nuotraukomis, tik nežinau, kaip į tai pažiūrėsi Tu.

Mūsų drauge praleistos dienos man liks geru prisiminimu. Ir nejaugi... O gal jos dar kada pasikartos?..

Lik sveikas!..“

Išvažiavimo iš Panevėžio išvakarėse ji labai prašė manęs užėiti. Tą galėjau nujausti, bet nepatikėjau jos drąsa. Tiesa, kartą mačiau ją einančią gatve – buvo nepaprastai nusiminusi. O gal tik mano vaizduotė tokį jos paveikslą tada įsiūlė?..

Kokia ji buvo spinduliuojanti, kai atidarė man duris! Koks buvo nuostabus ir galėjęs būti nuostabesniu vakaras! Bet aš buvau nevykėlis. Ir, žinoma, stabdomas įsimitusio įtarumo...

KOMENTARAS

Abu laišškai savaip atskleidžia tuometinius mūsų portretus. Amžina sielų harmonijos ilgesio problema, sunkiausiai išgyvenama jaunystės metais... Tada elgiausi vedinas gal ne tiek įžeistų ambicijų, kiek laukto atgarsio. Ir dar – susikurto ir jau ilgus metus nerealaus, nesveiko (greičiausiai taip šiuolaikinis psichiatras

Draugystę su panevėzietė Rima K. primena pluoštas laiškų

įvertintų tokią būseną) „nepaliesiosios“ įvaizdžio, savyje akumuluojančio visą gėrį ir visą grožį...

Sunkių kryžiumi tokie jausmai tada gulė ant mano širdies – guls jie ir ateityje... O tada? Tas maksimalizuotas, suabsoluitintas „įvaizdis“? Ta iki liguistumo mano vaizduotėje išgryninta asmenybė (bet ne ta, su kuria susipažinau ką tik pateiktu susirašinėjimu) turėjo visai konkretų pavidalą – irgi studijavo Kauno žemės ūkio akademijoje. Buvo aktyvi saviveiklininkė, visus žavėjo savo įgimtu judrumu ir skaisčiu mergaitišku grožiu... Bet man pagal „įsikūrusio demono“ valių nepasiekiamo. Kaip man tada atrodė, atstovaujanti skirtingam nei manasis pasauliui...

Kaip būna „degančioje“ jaunystėje, pasitaikius tam tikroms „aplinkybėms“, toks maksimalizuotas įvaizdis buvo „nuleidžiamas“ ir labiau konkretizuojamas konkrečios asmenybės pavidalu. Visa nelaimė arba visa dramos užuomazga yra ta, kad įsivaizduojamas, sukurtas ir vaizduotėje „tobulinamas“ portretas nelabai sutampa su sutiktos konkrečios asmenybės portretu...

Panašiai atsitiko ir su mano kelyje „praskridusia kometa“... Mano dienoraštyje (rugsėjo 5 d.) taip pat yra dar ir toks įrašas: „Nepaprasta ji. Atrodo, studijuočiau visą gyvenimą, tačiau taip ir liktų iki galo nepažinta... O elgiamės taip, tarsi norėtume dar kažką labai esmingo pasakyti, bet... susilaikome...“

Ji tą kartą atvirai, sąžiningai parašė: jos jausmus nuo seniau buvo užkariavęs kitas. Tas „kitas“ taip pat dalyvavo to paties choro gastrolėse... Išgyvenau jos susidvejinimą, kančių. Tačiau manęs atsarginio pozicija netenkino. O ji buvo irgi iš tų, siekiančių gal idealo. Apskritai, ar tokiems maksimalistams (vyriui ir moteriai) gyvenime įmanoma sutarti? Yra tvirtinama, kad iš 100 susituokusių porų tik 5–6 procentai būna laimingų... [domu, kokiam žmonių tipui tos poros priklauso – maksimalistų ar šiaip vidutinybių?

Dabartinė karta panašias problemas sprendžia labai paprastai, dažniausiai per ankstyvų lytinių santykių praktiką. Nežinau, neįsivaizduoju, kaip tokiais atvejais formuojasi asmens jausminis pasaulis? Kokiomis vertybėmis jis užpildomas?..

1958-1959-ieji

Sugrižimas į ansamblį

1.
 mokytojų, studentų
 aktyvo seminarų
 draugų,
 leidyte man Maskvos
 ansamblio "Balticum"
 iš pro seminaro daly-
 vams svieto, vaisingo
 sėkmes studijoje st.

Manau ir nuo besidomėjate, jei aš
 jau pakalbėsiu apie patį ansamblį
 "Balticum".

Jisgu tai pakleudyti kokios pradžios
 slav pastumėjo mus organizuoti "Mas-
 jingtonis studentų ansamblis, tur atre-
 is skambėti sekancijai:

- tam, kad nors ir tokios pavyzdžių
 dar kartą pakeičiui, jį taryb-
 nos gyvenimas yra įdomus, ir ap-
 sėkmes ir jo galimybes būti graž-
 neidėnkamos.

- propaguoti nacionalinę Pabaltojo
 leidyti meną, jo gyvą ir tradicijas.

- skleisti studentų tarpe draugystės
 jausmą. O kur geriausia draugystė, ten
 ir darbo rezultatas didesnis.

- Meistras, Salomeja Neris nebūtų
 sukūrę savo nuostabią literatūrą,
 pavyktų dar labiau atskleidžiantis
 šiuo laiku nebūtų su tokiu jautrumu

1958-iejų. Spalio 11 d., šeštadienis

Jau kelios dienos, kai aš, baigęs visais atžvilgiais įdomią, turtingą (o ir jausmų srityje – dramatišką) gamybinę praktiką, sugrįžau į Maskvą.

Užvakar gavau nuo R. laišką. Vangus... Nežinau, ar berašysiu jai daugiau...

Mes, „Balticum“ ansamblio aktyvas, posėdžiavome Gneseno (teatrinio meno) institute ir nutarėme šiais metais ansamblio veiklą praplėsti dar į platesnę klubinę veiklą. Ji nieko per daug neįpareigoja, yra laisva nuo įtemptos programos, repeticijų ir koncertų. O suburti pabaltijiečius gali. Tik vėl... Lengva kelti idėjas, bet pasišventėlių jas įgyvendinti nelabai yra. Kad ir dėl ansamblio valdybos pirmininko... Sukandęs dantis vėl to darbo ėmiausi, nes visi žiūrėjo į mane.

Pasisekė prikalbinti Juozą Gudavičių, kad ir toliau jis „vargtų“, būdamas ansamblio meno vadovu. Koncertinės veiklos scenarijaus darbas vyksta gerai. Padėtis būtų visai normali, jei ne Energetikos instituto Kultūros rūmų (kur bazuojamės) direktoriaus atsargi užuomina, kad mūsų veikla ir mano „persona“ yra atsidūrusi nuolatinio saugumiečių dėmesio centre ir kad mums reikia elgtis labai apdairiai... Seniai įsitikinau, kad direktorius (panašus į kaukazietį) mūsų pusėje.

Iš ansamblio grįžtu kaip išspausta kempinė. Guodžiu save klausydamasis muzikos. Ir mąstau. Apie ką? Apie save...

... Imk, Romai, keliauninko lazdą ir keliauk. Nesidairydamas. Keliauk ten, kur tavo sielą šaukia dar neištirti plotai, kur nėra pramintų takų. Kelk savo susmukusią dvasią, nes ji tau bus labai reikalinga. Būk pasiruošęs grumtynėms, nes nežinai, kas tyko už pakelės krūmų. Nesėsk poilsiui, nes dar ne tas laikas. Dar nematyti, dar nesigirdi krištolo čiurlenančio šaltinėlio, kuris tave atgaivintų... O aną, kurį manei priėjęs, priglobė mirażas... Keliauk toliau... Keliauk nepaisydamas troškulio. Keliauk per klampų smėlį, per aštirus akmenis. O sužeistas vietas neinkšdamas išmok pats persirišti ir išsilaižyti... Ir neprarask tikėjimo. Be jo – tu niekas! Tikėk net ir tada, kai tavo tikslas nuolat tolsta kartu su horizontu. Tikėk tuo, ką darai, nes tai gal ir yra to tikslo pakaitalas. Tikėk – prieisi ir tą šaltinėlių, krištolo čiurlenantį...

Tik nesistebėk ir nesipiktink publika. Ji visuomet liks tokia – nepatenkinta, inkščianti. Tai jos prigimtis. Ir niekas dar negimė, kuris tokią jos prigimtį įstengtų patenkinti. Atvangos valandėlėmis šypsokis sau į kumštį ir siūlyk savo... valią. Diktatorių ji nemėgsta, bet ir gyventi be jų nelabai išgali. Tik apie tai nekalbėk garsiai – liksi nesuprastas. Pasistenk nors krašteliu giliau suvokti, kaip yra sutvarkytas pasaulis...

Nuo šiandien tavo priešas ne tautų priespauda, ne tavo tautos ir jos laisvės „žagintojas“. Ne. Jis nėra stiprus... Galąsk savo ašmenis prieš daug rimtesnį priešą – prieš bukaprotiškumą, prieš minties despotizmą, prieš miesčioniškumą, prieš abejingumą... Kovok už gėrį, skink jam kelią.

Ir tausok savo žvaigždę, po kuria gimei, kuri tave pavergė, nulėmė tavo neramų, maištingą gyvenimą... Nieko iš to keiksnojimo nebus. Nuo tos žvaigždės nulemto kelio tu niekur, kaip ir nuo savo šešėlio, nepabėgsi...

Štai mano jaunystės „Mėlynoji paukštė“ Rima St. 1961 m.

KOMENTARAS

Prisipažįstu: šiandien aš pats tuo tekstu, kuris žodis žodin nurašytas iš „Dienoraščio“ (III dalis, 1958–1962 metai) 40–41 puslapio, stebiuosi...

Spalio 28 d., antradienis

Vakar išlydėjome studentes iš Lietuvos, dirbusias mūsų respublikos parodų paviljone... Iki širdies gelmių mane jaudino mergaitiškos jaunystės spindesys, jo natūralumas ir tyrumas... „Šiuokšle buvai, šiuokšle ir paliksi“, – išgirdau riterišką Antano Jasaičio balsą. Taip jis pasakė Rimui Tuminui (būsiamam garšiam teatro režisieriui), kuris vieną iš tų merginų įžeidė.

Manau, kad su Antanu J. tapome puikiais bičiuliais. Mane traukia jo charakterio tvirtumas, samprotavimų gilumas, logiškumas, tvirtos pažiūros. Jis priklauso tiems, su kuriais bendraujant, patiems tenka pasitempti, atrandi savyje tai, ko gal ir nesitikėjai turįs.

Jis persikėlė iš Kauno žemės ūkio akademijos į „timiriazevką“ studijuoti agrochemiją. Mes – vienmečiai, bet aš jau penktame, o jis tik antrame kurse.

Parodė savo nuotraukas. Suvirpėjo mano širdis, išvydus Rimutę Stakionytę. O dar ir Antano palydimieji gražūs apie ją žodžiai...

... O juk aš bėgau iš technikumо kuo toliau dar ir dėl tos priežasties, kad, atsidūrus šalia jos (už mane jaunesnės net keturiais metais), mane ištikdavo „stabligė“... Nesugebėdavau nei kaip pašmaikštauti, nei kaip pasielgti... O čia, Maskvoj, kai būnu tyloje ir vienas, rodos, taip ir girdžiu net jos suknelės šlamesį... Širdimi su ja bendrauju... Tai mano nepasiekiamas, bet mano tapatybę palaikanti vizija.

Lapkričio 6 d., ketvirtadienis

Švenčių išvakarėse ansamblis „gavo dovaną“...

Latviai, pasekę mūsų pavyzdžiu, irgi nuėjo pas savo respublikos atstovą prašyti patalpų šventėms švęsti. Tačiau vietoj sutikimo netikėtai į juos pasipylė kruša priekaištų ir įžeidinėjimų. Mūsų ansamblį „Balticum“ Latvijos atstovas išvadino nacionalistų lizdu. O tą atsilankiusių studentų prašymą – pasikėsinimu demoralizuoti tarybinę įstaigą!

Supratau, kad kai kurią informaciją latvių respublikos atstovas bus gavęs iš mūsų („baltikumiečio“)...

Kai latviai apie tai man pasakė, galvoje man dingtelėjo du galimų mūsų veiksmų variantai: pirmas, parašyti skundą funkcionuojančiam prie TSKP partinės kontrolės komitetui; antras, man nukeliauti į Latvijos atstovybę ir, kaip ansamblio vadovui, turinčiam dar ir partijos bilieta, detales išsiaiškinti mums metamus priekaištus.

Su latviais – visada taip. Ir viena, ir kita pusė paženklinta ekstremizmu.

... Šiandien mūsų ansamblio-klubo meno taryba beveik užbaigė libreto mūsų siuitai svarstymą.

O vakar, per pačias šventes (lapkričio 5 d.), reikėjo gelbėtis už mums, t. y. ansambliui, suteiktą „prieglaudą“... Skambutis iš paties rūmų direktoriaus! Aš pats nuvažiauvau į Konservatoriją, paėmiau pusiau girtą Dainį (latvių kompozitorių), Iļā Bitē ir Uldi Galandersą (baletu šokėjus) ir išvykom gelbėti visų – ir Kultūros rūmų, ir ansamblio. Estradoje kaip solistas dainavau ir aš (tik iš klausos be natų akompanuojant Dainiui)...

Gruodžio 6 d., šeštadienis

Prieš savaitę, lapkričio 30 dieną, įspūdingai šventėme pirmąsias jungtinio ansamblio įkūrimo ir jo veiklos metines. Susirinkimą pradėjome giedodami „Gaudeamus“... Paskui aš kalbėjau, apžvelgdamas nueitą kelią. Kalbėjo ir kiti. Buvo ir trumpas koncertėlis, kuris visiems labai patiko, prašė kartoti...

Parodžiau gautas dovanas ir perskaičiau pluoštą sveikinimų telegramų, gautų iš Vilniaus, Rygos, iš Tartu, iš Leningrado, Kijevo ir net iš Tbilisio.

Iškilmingame vakare dalyvavo apie 100 žmonių. Žinoma, turėjome ir bendrą stalą... Iš garbingesnių svečių buvo Karlis Ozolinš, Latvijos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas, Visasajunginės parodos Latvijos ir Estijos paviljonų direktoriai ir daug kitų. Nors ir kvietėme, bet iš Lietuvos pusės nieko nesulaukėme. Tarp garbingųjų svečių buvo ir Energetikos instituto Kultūros rūmų direktorius.

Iš mano kalbos-tosto:

„Gerbiami mūsų svečiai! Brangūs bičiuliai – „Balticum“ bendražygiai!

...Tas siūlas, kuris ansamblio dėka visus mus čia sujungė, tegu toliau stiprėja ir pavirsta tvirtu audiniu...

Mes kartu mokomės mylėti savo gimtąsias šalis, savo tautines kultūras ir jomis viešai didžiulius. Tai mūsų prigimtinė teisė... Dar daugiau – tai mūsų pareiga. Betgi taip pat mes mokomės gerbti ir kitų nacionalines kultūras. Čia niekas nepralaimi. Nuo to pasaulis tampa turtingesnis, dvasingesnis. Turtingesnis tampa ir socializmas.

Tegu ta bičiulystės dvasia neužgęsta. Tegu ji sustiprina mūsų širdžių plakimą, jos dvelksmą, jos atmintis telydi iki pat mūsų gyvenimo pabaigos...

Tegyvuoją mūsų ansambliu!”

Žinoma, savo kalboje aš įvardinau pačius ryškiausius mūsų laimėjimus, daugelio aplodismentų susilaukusius mūsų koncertus.

Šovė į galvą viena avantiūra... Garsiai pareiškiau, kad mūsų ansambliis jau turi du garbės narius – Lietuvos AT Prezidiumo pirmininką Justą Paleckį ir dabartinį Lietuvos švietimo ministrą Mečislovą Gedvilą (o faktiškai jie buvo ano mūsų, lietuvių, ansamblio garbės nariai, gavę iš mūsų

ir seno tipo kepuraites). Net neatsiklausęs latvių garbingo svečio, pareiškiau: „Leiskite mūsų ansamblio garbės nariu išrinkti Latvijos AT Prezidiumo pirmininką drg. Ozolinšą!“

Salėje sujudimas, audringi aplodismentai. Paskui tylą. Nepasimečiau: „Liaudyje sakoma: tylėjimas – sutikimo ženklas...“ Vėl audringi plojimai. „Tad leiskite pasiūlyti tostą už naują mūsų ansamblio garbės narį...“

Užspaustas drg. Ozolinš atsiliepė: „Yra asmenų, kurie prieštarauja ansamblio idėjai. Bet yra ir jį palaikančiųjų... Na, o kadangi tapau išrinktas jūsų garbės nariu, būsiu priverstas visur jus palaikyti...“

Po šių Karlis Ozolinš žodžių man drąsiau buvo jam ant galvos uždėti mūsų ansamblio kepuraitę. Na, o kai sukrotom fotografuotis vakaro dalyvių bendrai nuotraukai, naujasis ansamblio garbės narys nutvėrė mane, tą minutę šiek tiek pasimetusį, už rankos ir ryžtingai pasisodino šalia, centre...

Mūsų jubiliejinio (tik metal!) susirinkimo bei vakaro turinys, visa jo pakili dvasia dar labiau visus suartino. Mūsų visų organizuotumas padėjo, tad nebuvo progos pasireikšti ir išsišokėliams – susipriešinimą su valdžia provokuojančioms grupelėms (kaip kad būdavo anksčiau).

1959-ieji. Sausio 4 d., sekmadienis

... Ką tik praėjęs naujametinis mūsų ansamblio banketas, lyginant su prieš mėnesį įvykusia jubiliejine švente, buvo du žingsniai atgal. Kalbu ne apie stalą... Programa buvo neapgalvota, neparuošta. Buvo asmenų, kurie savo jūžulumu gadino bendrą nuotaiką. Ypač tai pasakytina apie latvių grupę ir suomį iš Kinematografijos instituto. Įsitikinome, kad tautietis – gana santykinė sąvoka...

„Balticum“ ansamblis pirmųjų savo veiklos metinių šventėje. Centre sėdi (su akiniais ir ansambliečio kepuraite) tuometis Latvijos SSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Karlis Ozolinis (Ozolinš). Dešiniau nuo jo – choro vadovė Akvilija Gureckytė ir aš. Pirmas iš dešinės pirmoje eilėje – Jonas Trinkūnas, dabartinis senosios lietuvių etnokultūros puoselėtojas. Pirmas iš kairės stovi Birutė Almonaitytė, toliau tarp ansamblių stovi Kultūros namų direktorius (1.) ir būsimasis signataras prof. Bronius Genzelis (2.). 1958 m.

Latvių ansambliciai, kartu su visais dalyvavę pirmųjų ansamblio metinių šventėje, su Karliu Ozoliniu nusifotografavo ir atskirai

KOMENTARAS

Šį įrašėlį iš dienoraščio dabar suvokiu kaip tuometį mano polinkį į „autoritarizmą“ ir kategoriškumą. Tuomet man atrodė, kad bet koks, politinio ar dorovinio pobūdžio nukrypimas nuo „šventos“ idėjos, t. y. tos, kuri jungia pabaltijiečius, yra ne tik nepriimtinas, bet ir viešai smerktinas.

Sausio 11 d., sekmadienis

Ansamblio pirmųjų metinių šventimas davė impulsą platesnei veiklai. Planuotas „ypatingasis“ mūsų, t. y. Pabaltijo šalių studentų aktyvo, posėdis pagaliau įvyko! Bet pasirėngimas jam iš manęs išsiurbė daug energijos (o gal pridėjo?). Nedidelis būrelis „išminčių“ susirinkome Gorkio literatūros institute – Knuto Skujenieksio ir Virgilijaus Čepaičio „tėvonijoje“, jų kambaryje. Sausio 8-ą dieną.

Kaip jau buvo įprasta, pasakiau įžanginę kalbą, suformuluodamas keletą programinių klausimų, skirtų atviros diskusijos „užtaisui.“

Kam turi tarnauti mūsų susivienijimas (kuris toli gražu nėra įreminamas vien ansamblio rėmais)? Kokie jo tikrieji strateginiai tikslai, uždaviniai ir programa? Gal nuolat reikia galvoti apie tai, kas turi pasilikti tik „išminčių“ tarpe, ir apie tai, kas, apeinant KGB, galėtų būti labiau paskleista? Kaip, kokiomis priemonėmis suieškoti ir nužymėti kelią, kuris pritrauktų kuo daugiau žmonių, darytų jiems įtaką ir kuris būtų „taupus“ laiko ir energijos sąnaudų požiūriu? Kaip panaudoti mūsų

įdirbį Pabaltijo respublikų aukštosiose mokyklose? Mes gi esame imperijos sostinės studentai ir į mus iš ten žiūri kaip į sektinus pavyzdžius...

Sumanėme organizuoti studentų tautų draugystės šventę – festivalį. Tai būtų puiki proga iš Pabaltijo šalių pakvieti studentų kolektyvus ir tuo sustiprinti visų mūsų solidarumo dvasią.

KOMENTARAS

Net ir dienoraštyje tais metais ne viską rašiau... Tačiau puikiai menu, kad tuometinė mūsų vizija buvo ta pati: priešinimosi rusifikacijai aktyvinimas; savo tautų istorinės atminties ir kultūros paveldo akcentavimas; tuometinių Pabaltijo sovietinių respublikų didesnės federatyvinės (tarp savęs sutelktos) autonomijos siekis. Nederėtų pamiršti tos aplinkybės, kad mes tada priklausėme tai kartai, kurią palietė sparti tuometinė aukštojo mokslo plėtra. Puikiai (intuityviai) suvokėme, kad, grįžę į savo šalis, galime užimti išskirtinius postus ir kad mūsų pasaulėžiūrinės vertybės, taip pat tarpusavio sąsąjingumas, mūsų neformalūs ryšiai lems aukščiausiai įvardintų tikslų siekio sklaidą...

Svečiuose pas estų ansamblicius. Aš – viršutinėje eilėje, per vidurį. 1958 m.

„Ypatingajame“ pasitarime svarstėm klausimą ir ieškojom jo sprendimo dėl naujų, papildomų mūsų veiklos organizacinių formų. Jos turėtų būti skirtos grynai mūsų bendros ideologijos sklaidai. Tos formos, panašiai kaip šešėlinės, turėtų egzistuoti šalia legalaus ansamblio veikiančios struktūros. Tuo tikslu sutarėme, kad turi būti stiprinamos atskiros estų, latvių ir lietuvių

1957. XII. 22.

Kaunas

Braunus R.!

Iš „Kaujanių Tiesoj“ perhaičiau jūsų
 straipsnį apie studentiško ansambli „Balticum“.
 Iš tikrai apsidžiaugiau, kad lietuviai, broliai
 latviai ir itai užėmėta savo gimtosios šalies.
 Mes, gyvendami namuose, neįvertiname to, nes
 viskas darosi kasdieniška, paprasta, o leto kiekvie-
 nas šūniškas lojas, kad mes nacionalistai.
 Tai mūsų žmonės, mano ir tavo lautičiai, uver-
 tē laisvės žemijis Kaune, išdauzė nežinomo kores-
 vito kapa, užėmė Darų ir Girėnų, garbingas
 prauktis kovoje su Lietuvos priešais, dabar užėmėta
 ir savo dainas, savo papročius, 17 metų nebede-
 gē ir buvo gerinama Joninių ugnis Kaune.
 Dikvienas chuliganas, kiekvienas inteligentas
 dabar labiau mėgta užkieno, lenkus, rusus
 dainas, kad ir neįmoniškas, bet keitoniškas,
 ir jieus jos geriau atodo nei dainuojamos
 mūsų. Taip labai gerai padarė lietuviai
 pradiję organizuoti ansambli. Jū ten galėtu-
 mēt suorganizuoti tai, kas Lietuvoj neįmano-

uos, Poz: Smoviškas lietuviškas vestuvės, aušo-
 giškas, kaip kad Amerikos lietuvių įgrotos vestuvės
 ir plėkštelės. Tur būt girdėjot, tai senas dalykas.
 Jūs, studentai, ten galitumit tai gana gerai
 atlikti. Yra dainų vestuvių daug grozių, o
 jos pas mus nedaispuojamos, kaip poz:
 „Kukurojos balandis palangej, murgro jurginų
 jelsa“. Tai labai grazi daina. Galitumit
 sudainuoti „Kreikek, kreikek tu is rodziams“
 dabartiniai mēlu papuliaci abiturientų tarp,
 galitumit jō sudainuoti. Prie ansamblio
 galitumit organizuot lietuviškō kaimo kapelō
 ōkiamus grot, lūtinai su muzika, būgnu,
 gramonikonu ir basedle, kitas kaimo kapelōs.
 Girdėjot tur būt valsō „Siedejau aš daršely“,
 tai puikus lietuviškas valsas, sugrokit lūtinai
 pirmuoji numeris, jei bus pas jus kapelōs.
 Sūdie, sūdie, paraiškit ar gavot laiško, per-
 duokit sveikinius broliams latvams ir estams,
 o vieniems lietuviams lietuvių sūdieš mōkile,
 gyvenime, neužmirškite Lietuvos, nors „Lietuvos
 nebēr, liko LTSR“

Eduardai.

Kito Maskvos lietuvių
 studentų ansamblio
 aktyvisto Eduardo
 Ambrazevičiaus, jau baigusio
 studijas, 1957 m. gruodžio
 22 d. iš Kauno man į Maskvą
 rašytas laiškas

sekcijos – jų vadinamieji biurai: pirmininkas, pavaduotojas ir atsakingasis sekretorius. Sutarėme, kad pirmininkais galėtų būti Ilmar Lilleorg, Maris Moté ir Jonas Trinkūnas – asmenys, kuriuos pažinojome kaip stiprius ideologus ir organizatorius.

Pasitarimas visus uždegė...

Jonas Trinkūnas, išgarsėjęs savo etnokultūrine ir etnopasaulėžiūrine veikla

KOMENTARAS

Jonas Trinkūnas, nebaigęs Maskvoje inžinerijos studijų (suprato, kad tai ne jo prigimtinis pašaukimas), sugrįžo į Lietuvą ir pradėjo studijuoti tuomet lietuviybės tęsimui (ir jos gynybai) priimtinausią filologiją. Vėliau, jau Leonido Brežnevo „metais“, buvo persekiotas – pašalintas iš Kultūros ministerijos darbuotojo pareigų už etnografinių ansamblių organizavimo inicijavimą ir jų globą.

Praeis nepilnas dešimtmetis po Nepriklausomybės atkūrimo ir Jonas su žmona Inija inicijuos baltų religinio paveldo restauravimą; sugebės surasti šalininkų netgi mūsų „superracionaliajame“ Seime, kuris įteisins senąjį lietuvių tikėjimą (pavadintą romuviečių vardu) kaip vieną iš šalyje praktikuojamų tradicinių religijų (!). Abu jie priklausys pasaulio entuziastų ir šviesuolių grupei, kuri rengs pasaulinius kongresus ir plėtos senųjų (vadinamų prigimtinėmis) religijų atminimą ir jų gaivinimą. Susiorganizavus Lietuvoje keletui romuviečių tikėjimo centrų, Jonas Trinkūnas bus iškilmingai inauguruotas Krivių Krivaičiu...

Kai kam visa tai gali atrodyti kaip „suaugusiųjų žaidimai.“ Tačiau pamąstymams pastebėsiu: ar mes šiandien galime įsivaizduoti Izraelio valstybę, jos (žinoma – ir žydų tautos) ideologinį kryptingumą be žydų ortodoksų fundamentalistinio judėjimo?

Tų dienų dienoraštyje radau įrašą apie tai, kad Jono tėvas 1941 metais vokiečių buvo sušaudytas Kauno fortuose. Jo motina po karo ištekėjo už ruso, atvykusio į Lietuvą dirbti aukštosios mokyklos dėstytoju. Na, o „valantis“ Lietuvai nuo „komandiruotų“ šios kategorijos darbuotojų (tokį valymą iš karto po Stalino mirties inicijavo Laurentijus Berija, po to labai greitai buvo likviduotas...), Jono motina kartu su vyru išvyko gyventi į tuometinį Stalingradą...

Dramatiška, tragiška Jono tėvų istorija. Ji tik dar labiau išryškina paties Jono asmenį ir jo pasirinktą vertybinę, pasaulėžiūrinę gyvenimo liniją.

Sausio 17 d., šeštadienis

Apmaudu, bet J. Trinkūnas po mūsų „ypatingo“ pasitarimo kažkaip labai jau staigiai visam laikui grįžo į Lietuvą... Bet... Pagaliau pasirodė anksčiau suprojektuotos naujosios mūsų kepuraitės! Nauja, išskirtinė mūsų ansamblių uniforma. Tai estų ir latvių laimėjimas, nes pagal jų stilių jas ir užsakėme siūdinti. Rizikuojame, bet kepuraičių lankų spalvas palikome skirtingas: lietuvių – žalias, latvių – tamsiai raudonas, o estų – tamsiai mėlynas. Aiškus mūsų „nacionalizmo“ ideologijos akcentas.

... Dabar, įsigiję kepuraites, toliau gaminame ir platiname savo ženkliuką. Jo piešinys: trys vienas už kito sustatyti skydai, virš kurių – lotynų kalbos žodis „Balticum“.

Ir vis dėlto... Sudėjęs viską į „krūvą“, matau kaip latviai veržte veržiasi į mūsų judėjimo „valdžią“ ir siekia jo kontrolės. Betgi būtent latviai labiausiai iš mūsų išsiskiria savo karštakošiškumu, lankstesnės diplomatijos stoka (ką galime regėti ir jų vyriausybių kaitoje). Štai kad ir toks pavyzdėlis... Aš nesuprantu, kodėl toks ypač aktyvus, o kartu ir „išlaikytas“ mūsų pabaltijiečių judėjimo dalyvis Janis Losevas neįleidžiamas į savo tautiečių branduolį?..

Sausio 21 d., trečiadienis

Prasidėjo atostogos.

Vykstant traukiniu į Vilnių, atvirai išsišnekėjome su Benjaminu Kiburiumi. Jis į „timiriazevkos“ pedagoginį fakultetą (yra toks, ruošiantis ž. ū. mokslų dėstytojus) yra atvykęs metams stažuotis. Yra baigęs tą patį mano Joniškėlio ž. ū. technikumą (keliais metais anksčiau) ir neakivaizdžiai – Kauno žemės ūkio akademiją. Poetiška, jautri asmenybė. Benjaminas tėvas vokiečių laikais dirbo valsčiaus viršaičiu, turėjo nuosavą malūną... Kartu su vokiečiais, palikęs šeimą, pabėgo į Vakarų. Artimieji ir valdžia to nežinojo, manė – kad miške. Bėgaliniai tardymai. Betardydami sribai, anot Benjaminas, „netyčia“ nušovė Benjaminas jaunesnį, 12-os metų broliuką Vyta. Motiną ištiko sunkus insultas ir ji dabar suparalyžuota ir slaugoma pašalinių gyvena pirtelėje, nes namas nacionalizuotas.

Ir dabar, nepriklausomai nuo „chruščiovinio“ atšilimo, jis gyvena nuolatinėje įtampoje ir baimėje. Vos ne kiekvienas kolegos, bendradarbio „kotelėjimas“ jam sukelią įtarimus...

... Ėmiau geriau suprasti, kodėl mūsų inteligentija taip laikosi nuošalės nuo šių dienų gyvenimo. Kodėl ji tokia iki apmaudumo „prisaikėliška“...

KOMENTARAS

Jau po Benjaminas K. „iškeliavimo į anapilį“ (2006 m.), iš jo tėviškės kaimyno Audronio Vilko (dabar profesorius) sužinojau kitą, greičiausiai realesnę, Vytuko Kiburio žūties versiją: prie jo mirties, žinoma netyčia, bežaidžiant prisidėjęs pats Benjaminas... Jeigu tai teisybė, tada man tampa suprantamesnė ji visą likusį

gyvenimą lydėjusi moralinė bei psichologinė trauma. Tada suprantamesnė tampa ir jo, kaip neeilinio poeto, tragizmo filosofija...

Apsilankiau Vilniaus universitete. Lankiausi ir pas rektorių, siūlydamas palaikyti mūsų iniciatyvą – atsiųsti universiteto studentų delegaciją (su gražia programėle), kuri dalyvautų mūsų numatytame tarptautiniame studentų (faktiškai – pabaltijiečių) vakare. Tai į tą patį, dėl kurio buvome sutarę aname „ypatingame“ pasitarime ir į kurį buvome susibėgę (keliese) Gorkio literatūros institute pas Virgilijų.

Sausio 22 d., ketvirtadienis

Lankiausi ir Kaune. Mūsų kvietimą čia irgi priėmė. Maskvoje lauksime Politechnikos instituto ir Žemės ūkio akademijos delegacijų. Lyg ir užsitikrinta, kad lietuvių liaudies tradicijos ir kultūra tame tarptautiniame vakare bus mūsų studentijos atstovaujama visai neblogai.

Tiesa, viešėdamas Vilniuje, aplankiau ir komjaunimo CK. Čia irgi sveikino mūsų iniciatyvą ir žadėjo ją paremti.

KOMENTARAS

Taip viskas gražiai klostėsi (visi su savotišku entuziazmu priiminėjo kvietimą) dar ir dėl tos priežasties, kad mūsų ansamblio (įskaitant ir pradinį – lietuvių) veikla buvo neblogai nušviesta tuometinėje respublikos, taip pat ir atskirų universitetų spaudoje. Šiandien mąstau, kad ši mūsų iniciatyva ugdė lietuvių studentų Lietuvoje lietuviybės dvasią.

Sausio 23 d., penktadienis

Kaune mano širdį paglostė bičiuliški, taip pat ir „lyriniai“ susitikimai...

Žemės ūkio akademijoje trečiame kurse studijavo mano bičiulis nuo Joniškėlio laikų Jonas Ivaška. Akademijoje tapo reikšminga persona – apmokamu komsorgu. Technikume sekė mano pėdomis, tačiau nuo komjaunuoliškos ligos mane labai staigiai išgydė Maskvos tikrovė. Turėtos šviesaus socializmo iliuzijos, kurias puoselėjome atskira, beveik uždara kolonija funkcionavusiame teknikume, išsisklaidė. Didžiausias smūgis tam buvo rusiškasis šovinizmas. Drįstu sakyti – įgimtas. Kaip gi kitaip dar galima sakyti, jeigu ne kartą, susitikus su tautiečiu ir kalbantis su juo lietuviškai, iš aplinkinių išgirsdavau: „Končiaite baltat na durackom jazykie!“ (baikite plepėti ta savo kvaila kalba... – R. G.). Bandžiau panašius savo išgyvenimus paaiškinti ir Jonui. Kaip ne kaip – jo akyse aš buvau autoritetas...

KOMENTARAS

Jonas I. su manimi buvo vienmetis, bet į technikumą įstojo dviem metais vėliau. Neaptramdė savo vyriškumo ir ten – jau paskutiniame kurse susituokė su mažai raštinga valytoja (kuri gyveno atskirame kambarėlyje). Pamenu, rašiau jam laišką iš Maskvos, kad jo skyrybos bus neišvengiamos. Taip ir atsitiko.

Jau dirbdamas Vilniuje, ministerijoje, ką tik baigusį Žemės ūkio akademiją Joną rekomendavau Rietavo ž. ū. technikumui direktoriumi. Tuomet tai buvo antras pagal prestižą (po Joniškėlio) žemės ūkio profilio technikumai. Tos klasės mokymo įstaigos tada turėjo keleriopai aukštesnį negu dabar kolegijos prestižą... Jonas I. technikumą išplėtė, gavo leidimus naujoms statyboms. Bet ir vėl suklupo kaip vyrijos atstovas. Suklupo ir kitoje darbovietėje, kur buvo įsikūręs... Vargšas.

Kaip man yra pasakojęs, 1963 ar 1964 metais kartu su Lionginu Šepečiu (tuometiniu atsakingu LKP CK darbuotoju) ir dar su trečiu asmeniu buvo kaip kultūros ir mokslo atstovai komandiruoti į JAV. Tikslas: kuo daugiau aplankyti tautiečių organizacijų ir šeimų, aiškinantis jų nuotaikas, pažiūras ir galimybes užmegzti dialogą.

Mano bičiulis iš Joniškėlio žemės ūkio technikumui laikų Jonas Ivaška. Apie 1960 m.

... Tą vakarą su Jonu I. susitikome garsiojoje „Tulpės“ kavinėje. Trise... Jonas dėl manęs pakvietė ir Rimutę St. To aš nebūčiau išdrįšęs padaryti. Nežinau, kokia magiška galia ji mane veikia... O čia dar Jono pasufleruotas faktas, jog, būdama bene gražiausia akademijos mergina, beveik nesilanko į šokius. Gal jai to visai ir nereikia, nes ji – studentų ansamblio šokėja. Studijuoja vienais penketais. Turi daug gerbėjų, tačiau nė vienas iš jų (anot Jono) nesugebėjo pavergti jos širdies. Nors irgi, kaip Jonas, jau trečiame kurse.

... Gal aš nenormalus?.. Stengiuos viską gaudyti širdimi, bet iš jos jokių unisoninių impulsų nepagaunu... Ir tada mane išstiko eilinis „paralyžius“... Ji net nenujaučia, kad man ji – ne tik mergaitiško grožio ir tobulumo įsikūnijimas, bet kad man ji asocijuojasi su Tėvyne, su Lietuva (netgi su Motina Deive), su Gėriu ir Grožiu. Žodžiu, su visu tuo, kas yra tobuliausia, gražiausia...

O anoji Rima? Panevėžietė... Ji buvo konkreti. Šioji vizija nedaug ją lietė. Bet... lietė ir dėl to vyko psichologinė trintis, trintis su pakankamai dramatiška atomazga.

Vasario 19 d., ketvirtadienis

Jau po atostogų, pilnas įspūdžių ir vilčių, su dviem pagalbininkais nuskubėjau į sąjunginį komjaunimo Centro Komitetą. Bet čia tarsi kas koją būtų pakišęs – negalėjome susišnekėti. Skirtingai nuo ankstesnių apsilankymų į šią įstaigą (reguliuojančią jaunimo reikalus), dabartinis mūsų prisistatymas buvo priimtas su aiškiu nepasitikėjimu ir šaltumu. Reikalą dar pagadino ir Knutas (Skujenieks), „bobiškai“ leptelėjęs: „Ansamblis nėra mūsų tikslas...“ „Tiesiog įdomu... Tai koks tasai jūsų tikrasis tikslas?“ – su nenuslepiamu įtarimu ir į rankas įgytu tūzu šoko kabineto šeimininkas, studentų skyriaus vedėjas.

Pasimetę paraudome ir mes, t. y. aš ir estas Rehe Harri . Matėme, kaip raudonomis dėmėmis išmušę ir mūsų bičiulio Knuto veidą, kaip bando kitais žodžiais išsikapstyti iš duobės. Bet taip ji ir paliko išrausta...

„Nors ir nenoriu griauti jūsų autoriteto, bet vis tiktai pasakysiu: jūs neteisingai orientuojate žmones, tikėdamiesi pagalbos vien iš Pabaltijo aukštųjų mokyklų“, – rėmė ir mane prie sienos. – Tai ne išeitis. Tokio, kaip jūsų siūlomas, varianto mes negalime palaikyti...“

Tai – apie mūsų sumanytą organizuoti tarptautinį studentų vakarą Lomonosovo universitete. ... Ar aš galėjau pasakyti ir ar jie būtų supratę, kad šitoje idėjoje aš mačiau viską: ir šiltą, dvasingą to vakaro nuotaiką (kurią gali paskleisti į Maskvą atvykę pabaltijiečiai), ir mūsų respublikų originalaus liaudies meno bei tautiškumo demonstravimą, ir to vakaro dalyvių draugystę. O svarbiausia – ar galėjau kalbėti apie tą mūsų pabaltijiečių federalizmo idėją, kurią skleis į namus sugrįžę mūsų šalių kolektyvai... Todėl nenuostabu, kad atsidūriau sužlugdyto, palaužto veikėjo padėtyje. O juk į tą renginį per atostogas kviečiau iš Lietuvos ne tik aš! Knutas kvietė latvius, Rehe – estus...

KOMENTARAS

Tada niekas iš mūsų trijulės nepagalvojome, kad visa ano mūsų „ypatingojo“ pasitarimo medžiaga, aptartos pagrindinės mūsų judėjimo idėjos bus detalios perduotos sovietiniam KGB saugumui. O šis – dėl mūsų sumanymų bus įspėjęs komjaunimo Centro komitetą. Kas gali paneigti, kad tokią provokaciją galėjo padaryti savo laiku „į kampą užspaustas“ ir gal „dūšią velniui pardavęs“ Virgilijus.

МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА СССР
ЛИТОВСКАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ АКАДЕМИЯ

гор. КАУНАС, ул. Кестучно 15.

ТЕЛЕФОНЫ: Ректора 3256; Парторга 3122; Проректора: по учебной работе 2071, по научной работе 2774, по адм.-хозяйственной части 2962;
 Бухгалтера 5083; Отдела снабжения 3466; Комитатора 4183.

№ 59

.19 . февраля 1959 г.

Членам Студенческого Научного Общества Московской
 ордена Ленина Сельскохозяйственной Академии
 им. К.А.Тимирязева, студентам У курса ф-та эконо-
 мики и организации сельского хозяйства
 товтов. Р. Григас и А. Калининас

Дорогие товарищи!

Совет СНО Литовской сельскохозяйственной академии
 приглашает Вас принять участие в работе XV Студенческой
 Научной конференции нашей Академии с докладом на тему
 "Оплата труда руководящему персоналу колхоза". В связи с
 тем, что в Вашей работе разбирается очень актуальный вопрос
 и работа выполнена в условиях нашей республики, она очень
 интересует нас.

XV Студенческая Научная Конференция нашей Академии
 состоится с 16 по 21 марта 1959 года.

Едем Вашего приезда!

Председатель
 Совета СНО Литовской с/х академии (Канд. с/х наук,
 А.Станцевичус)

Man ir bičiuliui A. Kalinkinui adresuotas kvietimas dalyvauti studentų mokslinėje konferencijoje. Po dokumentu 2009 metais mirusio prof. A. Stancevičiaus parašas. Jis buvo vienas iš pasišventėlių, nuosekliai gynusių Lietuvos kaimą, jo ir šalies didžiausią turtą – žemę nuo išpardavimo užsieniečiams... Su profesoriumi mano draugiškas ryšys nenutrūko iki pat jo mirties. 1959 m.

Tai jis tada mūsų „ypatingajam“ pasitarimui pasiūlė savo „tėvoniją“ kur ir galėjo būti „implantuoti“ pasiklausymo taškai. Šiuo atveju negaliu užmiršti ir to fakto, kad jo kambario bičiulis Knutas Skujenieks, dar jam bestudijuojant tame pačiame institute, buvo suimtas ir nuteistas keleriems metams kalėti (už antisovietinę veiklą). Virgilijus Č., kaip „Balticum“ žurnaliuko redaktorius, visada dalyvaudavo mūsų diskusijose ir, žinoma, atviruose pokalbiuose su Knutu. Bet tada apie panašius „kaltinimus“ Virgilijui nei aš, nei kiti mano bičiuliai bendražygiai negalvojome.

Manau, kad tuometinis „pralaimėjimas“ komjaunimo CK mane sukretė ir davė impulsą netrukus parašyti štai tokio turinio laišką Knutui, kurio kopija užsiliko įrašyta į mano tų dienų dienoraštį. Rašytas jis buvo iš Rogačiovo kaimo (kažkur pamaskvėje), kur tuomet atlikau mėnesio trukmės praktiką.

Vasario 22 d., sekmadienis

„Knutai,

Jau po mūsų to „ypatingo“ pasitarimo man gimė mintis, kad aš ne visai teisingai tada elgiausi, sumenkindamas ansamblio veiklos reikšmę ir siūlydamas bei palaikydamas tas idėjas, kurios išplėstų mūsų įtaką. Suabsoliutinau idėją, kad kuo daugiau kolektyvų iš Pabaltijo būtų pakviesti į mūsų planuotą tarptautinį draugystės vakarą. Vadovavausi tomis nuostatomis ir derybose komjaunimo CK. Visos mano mintys ir lūkesčiai buvo nukreipti tik ta kryptimi. O ir prieš tai aš veikiau tik tąja linkme. Bet, atrodo, egzistuoja ir kitas kelias, kurį Tu geriau už mane įsivaizduoji.

Kiekvienas vadovas vadovaujasi savo politika, kuri neišvengiamai „primetama“ kitiems. Tai štai... Suvokiu, kad su savo politika aš patekau į savotišką aklavietę ir vargu ar užteks man fizinių ir dvasinių jėgų ištaisyti padėtį, kad nenukentėtų tai, ką mes jau esame pasiekę. Štai tas paskutinis lašas, kodėl aš galutinai ir nebegrižtamai nutariau atsisakyti savo, kaip valdybos pirmininko, posto ir perleisti jį kitam. Tą kitą įsivaizduoju tik Tave, pasiaukojančiai ir nuosekliai dirbantį mūsų fronte...

Išgyvenu didžiulį bendrą išsekimą. Tarptautinis studentų vakaras, jo organizavimas buvo paskutinis mano ėjimas, paskutinis koziris...

Manau, kad nėra jokio reikalo rinkti mane ir į valdybą nariu. Na, o patariamąjį balso teisę galėtų būti man palikta. Suvokiu taip pat, kad per daug artimas atsistatydinusio „furerio“ buvimas kaustytų naujai išrinkto „furerio“ veiksmus, dėl ko gali iškilti principinių nesutarimų kad ir dėl priemonių, siekiant tų pačių tikslų.

Linkiu Tau sėkmės! Remkis Genzeliu, Lilleorgu, Mote... Mažiau kalbėk, bet susitelk pokalbiuose ir ginčuose, išsiryškindamas esmę, pagrindinę kryptį, neleidamas jai kaitaliotis. Ir dar

palinkėsiu: būk griežtas ir reiklus... Siūlau neatidėliojant sukviesti pasitarimą ir patikslinti „naujosios vyriausybės“ narių pareigybes.

P. S. Vieno prašau: neminėkite bloguoju mano veiklos, kuriai paaukojau visus tris metus. Pasitarkite, ką daryti su Lietuva. Ten tebelaukia mano pažadėto oficialaus kvietimo į mūsų suplanuotą pabaltijiečių vakarą balandžio pabaigoje Maskvoje...“

KOMENTARAS

Iš laiško atrodytų, kad aš tiesiog pabėgau „iš mūšio lauko“ net kitų neįsėjęs. Bet pažinodamas dar ir „aną“ save, manau, kad taip tikrai negalėjo atsitikti. Atsistatydinimo būta ir anksčiau, prieš metus. O dabar? Kankino diplominio darbo rašymas, artėjo valstybiniai egzaminai ir mano ieškota tik stumtelėjimo šiam žingsniui progos. Ji ir atsirado. Žodžiu, mano atsistatydinimas iš ansamblio valdybos pirmininko visiems atrodė pakankamai motyvuotas ir neišvengiamas.

Taip baigėsi vienas iš įspūdingiausių mano jaunystės veiklos etapų. Be kita ko, jis, kaip žinau iš kai kurių šaltinių, buvo gausiai „nužymėtas“ tuometinio KGB agentų bei seklių pranešimuose.

Giliai mane sujaudino nutikimas (įvykis), atsitikęs po 45-erių metų – 2004-aisiais.

... Kažkas iš Latvijos MA ieškojo ir per mūsų Mokslų akademiją mane surado. Tas „kažkas“ Latvijoje buvo išgarsėjęs fizikos akademikas (pavardę pamiršau). Anais laikais mes su juo šokome ansamblio šokių grupėje. Buvo tylus ir drausmingas. Suradęs mane, ryšius perdavė Rygos universiteto docentui Juriui Prikuliui. Pasirodo, jų sugalvota rugpjūčio pradžioje organizuoti jubiliejinį „Balticum“ ansamblio dalyvių suvažiavimą. Kadangi Lietuvoje visą laiką buvau „blokuojamas“, taip pat buvo blokuojama ir bet kokia informacija apie ansamblį, į Rygą pasikviečiau tik Bronių Genzelį. Šis mielai sutiko – su jo vairuojamu automobiliu ir nuvaivavome.

Buvau apstulbintas gausaus dalyvių būrio – apie 60 asmenų. Žinoma, daugiausia latvių. Bet ir estų buvo keliolika.

Iš karto pažinau ne tik barzdotą Knutą Skujenieką, bet ir aktyviausias ansamblio dalyvės Dzintrą ir Ainą, taip pat kaip ir Knutas iškalėjusias, 4-erių ar 5-erių metų laikotarpi. Nenustygome šnekėdamiesi, o mano ausį malonino jų senasis kreipinys – „Naš

Romas...“ Kiti senbuviai buvo „priversti“ man prisistatyti (neatpažinau!). Kaip „Balticum“ ansamblio „pirmapradininkui“ man buvo suteikta teisė kalbėti pirmam ir neribotą laiką. Prašnekeėjau visą valandą, matydamas, kaip auditorija gaudo kiekvieną mano žodį. Atrodė, kad absoliučiai daugumai šį kartą visai atviras mūsų tuometinės politikos ir vadinamųjų diplomatinių veiksmų atpasakojimas buvo tikra naujiena. Kitaip ir būti negalėjo...

Po manęs kalbėjo dar du trys buvusieji „Balticum“ prezidentai.

Juris Prikulis trumpam pasiskolino mano atsivežtąjį ansamblio laikų nuotraukų albumą, mūsų spausdintus kvietimus į ansamblio koncertus. Rodos, nusikopijavo ir keletą mano išsaugotų Knuto ir Virgilijaus redaguoto „Golos „Balticum“ leidinio numerėlių. Juris prisipažino, kad rašysiąs ansamblio ir viso mūsų judėjimo Maskvoje istoriją. Na, o šitą suvažiavimą jis inicijavęs dėl to, kad primintų šiuolaikinėms, šaltoku atstumu besilaikančioms mūsų šalių vyriausybėms ir visuomenėms anais metais mūsų dėtą pastangas ir, deja, tos gražios tradicijos nunykimą. Juris galvojęs ir apie bendrą visuomeninį judėjimą, kurį sudarytų „Balticum“ veteranai. Bet įsitikinęs, kad tokiai idėjai entuziazmo per mažai...

Išsiskyreime kaip ilgai nesimatę broliai.

Bronius Genzelis prisipažino, kad net nepagalvojęs, kokio būta plataus mūsų judėjimo ir kokią stiprų užtaisą jįsai palikęs. O aš susimąsčiau apie tai, kodėl mūsų šalis „Balticum“ judėjimas buvo tapęs ir toliau kultivuojamas kaip visos latvių tautos nacionalinio atgimimo organišką elementą? Tame suvažiavime tada dalyvavo ir Parlamento, ir Mokslų akademijos, ir kiti garbūs asmenys, buvę „Balticum“ dalyviai... Ir kodėl Lietuvoje kitaip?

Ničniekas apie anuos laikus Lietuvoje nerašė, o mano bandymas iš karto buvo užblokuotas.

Aš po tuometinio Rygos suvažiavimo apie tai negalėjau net „Atgimimo“ laikraščiui kaip nors įpiršti informaciją. Lygiai kaip ir Atgimimo metais „Jaunimo gretos“ atmetė mano su kita žurnalistė (Šepetyte) paruoštą straipsnį apie ansamblių organizavimo pradžių, patirtus vargus ir pan. Tuometinis redaktorius Žilėnas tada nemirkčiodamas man pasakė, kad tokia medžiaga „... mūsų redakcinės kolegijos nariai nesidomi“... Senoji sistema tebeveikė.

Paskutinės dienos akademijoje. Su vyresniais bičiuliais Vladu Gaidamavičiumi ir Benjaminu Kiburiu, tuomet „timiriazevkoje“ lankiusiais vienerių metų pedagogines kvalifikacijos kėlimo studijas.

Abu pasipuošę mūsų ansamblio kepuraitėmis – seno ir naujo modelio

Saulėtos „gegužinės“ – privaloma sovietinė eisena (demonstracija) Maskvoje. Stovi (iš kairės) Benjaminas Kiburys, jo katedros laborantė, aš, Petras Rečiūnas, neatpažintoji, Antanas Jasaitis, jo mokslinio darbo vadovas. Tupi Algirdas Žaltauskas, keistai greitai pelnęs sovietų valdžios palankumą... 1959 m. pavasaris

Su N. Metentis!

Sveikos Vade ir Tuckstamam!

Užsėdau pavary Tarp laisv, ut
 jį esu nepaprasčiau dekinęs, nes
 Pa Anici pagalboms, pro dlo
 bylėjimo atsilykimas.

Čiandien perbraižiau Komisari-
 nimo Tiesęje apie jūrus „Paltinim“
 Ulynai esate, kad būtų cunseubly
 sukūmėte ir svantianus bei lie-
 šunų iniciatyva. Špvaipant
 tiesęje jūrus! Tiesęje ut kęp
 einan nebologas tik nepradeli
 Vade, mūti monis, nes jomsis
 abozimoti ir mėsakoti Jan
 ję ut „lity“ jūrus.

Čiunai Romas, at veliniskai

2. Lunini Paris komete tu isbasgi
 ni parpuzins si' jas mus. At
 dany kartho pagalveji apie mus
 turas, jik cia klvai luntas
 galima padijubeti; balant mdo-
 kiansis oimoles is teiviskis
 pakampis. Targi, ruzie, laikis
 is paukvan, aradyi man, at
 melisni dekludges.

Tabar, dar purpuzis del savo
 asmenis, vanga. Romas,
 gal tu paklausius savo
 vobeti ar jis nevosins.
 kims atstogy ni ar jis
 vazinodamus negalety unvati
 mas "Sveikas" apvotukas
 anuo "simpatijas". Gege jis
 pato nevosins, tai gal
 galety per be nous lites pamady
 veikuly subvubeti.

Kovo 7 d., šeštadienis

... Palikau ansamblį ir triukšmingą, audringą savo bičiulių būrį... Tarsi kažkas manyje būtų įtrūkė. Likau vienas. Vienintelis nusiraminimas – knygos ir muzika. Jos visuomet paguodžia, pajaušina ir... pataiso apgadintus sparnus. Vakar buvau Čaikovskio konservatorijoje. Koncertavo studentai ir Didžiojo teatro aktoriai. Koncertas mane pavergė. Nieko panašaus neprisimenu. Rodėsi, kad nuo įspūdžio plyš galva...

Neseniai Vytas Maciulevičius (gretimo Žemės ūkio mechanizacijos instituto studentas) man pasakė: „Romaini, aš tave myliu už tavo paprastumą, draugiškumą ir... nekenčiu tavęs už tavo pranašumą.“

Nustebino, kad jis mane vertina dar ir kaip „paprastą, draugišką.“ Aš gi neslepiu nuo jo to, kad į jo elgesį žiūriu kaip į balamuto ir nepripažįstančio dorovės normų...

Gegužės 14 d., ketvirtadienis

Kenčiu išbarstęs dvasinę pusiausvyrą. Lyg kas iš tiesų su kuolu būtų mane išmušęs iš vėžiui... Krūtinėje kažkas be perstojo dega. Jaučiu aizėjančią tuštumą, kurios užpildyti nežinau kuo. Jokio gyvenimo džiaugsmo. Jokio ilgesio... Nėra net jaunystės pajautos.

Nusiraminti nepadėjo nei Mocarto, nei Grygo, nei Čaikovskio muzikos koncertai. Nepadėjo nei Prancūzijos radijo ir televizijos simfoninis orkestras, nei amerikiečių baletas ant ledo. Atvirkščiai – visa tai tik pagilino mano vienatvę, jos keliamą sielos kančią...

Žinau... Prie viso to prisidėjo sunkus, nervų sistemą draskantis diplominio darbo rašymas. Bet tik prisidėjo...

Už poros savaitių baigsiu akademią, įgydamas vyriausiojo mokslinio agronomo ekonomisto diplomą. Akademijoje praleidau penkerius savo geriausius metus. Ji tapo tarsi antraisiais mano namais. Čia gavau tai, ko tikrai nebūčiau gavęs Kauno žemės ūkio akademijoje. Mano diplominį darbą „Lietuvos kolūkių vadovaujančiųjų darbuotojų atlyginimo principai“ labai puikiai įvertino itin kietas oponentas – profesorius Sergejevas, Statistikos katedros vedėjas. Baigiu studijas... Bet tai manęs nė kiek nejaudina, lyg būtų įprastas kasdieninis įvykis.

KOMENTARAS

Apie tuometinį išsekimą, artimą depresijai, byloja kad ir toks komiškas nuotykis, kurio dienoraštyje nėra (bet kurį puikiai menu).

... Gegužės pabaigoje vyko Petro Laugalio, dviem metais anksčiau baigusio Timiriazovo akademią, vestuvės. Tuo metu jis dirbo Visasąjunginės liaudies ūkio pasiekimų parodos Lietuvos paviljone. Puota buvo surengta paviljono direktoriaus, arogantiško inteligento Astiko (kaip vėliau paaiškėjo, save kildinusio iš

Maskvos Lietuvos studentų „Balticum“ ansamblio „išsikovota“ uniforminė kepuraitė. Sovietų Lietuvos vėliavos spalvų juostelė, dengianti kepuraitės vienspalvę žalią juostelę, uždėta vėliau

senos lietuvių kunigaikščių giminės...) bute. Ten pat permiegoję, iš ryto sukilome ir be pusryčių trise suėjome į vieną iš balkonų: direktorius, paviljono partsekretorius rusas ir aš. Diskutavome, o direktorius vis lašino po taurelę konjako ir užkandai padavinėjo po konservuotą slyvą. Atrodo, po trečios taurelės man dingo pasaulis... Po kiek laiko atsikvošėjau ir supratau, kad esu paguldytas vonioje... Pasirodo, mano bėgta iš to balkono į kitą, saulėtą, ir iš ten, iš 13-to aukšto, tuštintas skrandis tiesiog ant pensininkų, sėdėjusių saulės atokaitoje, galvų... Buvo prisistačiusi milicija. Bet jie, pavaišinti ir įtikinti mano poelgio nepiktybiškumu, protokolo nesurašė...

Jis, anas, per balkoną persivėręs Romas, šiandien man atrodo tada įgijo įdomesnių spalvų ir nuoširdesnio paprastumo, kurio jam tada tikrai stigdavo...

1959-1960-iejai

Direktorius kėdėje

1959-ieji. Birželio 25 d., ketvirtadienis

Direktoriauj! Nuo birželio 15 d. aš – Bartkuškio žemės ūkio technikumо direktorius. Man suteikta jo steigimo „licencija“...

... Kada vairuotojas, atvežęs mane į naujos darbovietės vietą, išėjo, atsisėdau ant daiktų dėžės ir vėl pasidarė neišpasakytai liūdna, graudu...

Tuščios, plikos sienos, aukšti niūrūs dvaro mūro kambariai, prigrūsti gyventojų, kuriuos turiu iškraustyti... Ir aš – vienas... Bet su portfelium... Prisiminiau panašų graudulį, kuris mane buvo apėmęs prieš dvejus metus, Tytuvėnuose, kai aš, mėtydamas pėdas, pabėgau iš Maskvos ir atsidūriau viename iš Lietuvos užkampių...

Vietinio tarybinio ūkio darbuotojai, su kuriais susitinku, labai nuoširdūs (nemaža dalis – iš sugrįžusių tremtinių). Ypač nuoširdus direktorius, kaip jis sako – dzūkelis iš prarastosios Lietuvos, iš Rūdnios (dabar – Baltarusija). Partijos rajono komitetas direktoriaus Ginevičiaus nemėgsta ir jau paskubėjo mane įspėti, kad nepasiduočiau jo įtakai. Bet kaip aš nepasiduosiu, jeigu jis, Smetonos laikais baigęs Čekoslovakijoje linininkystės studijas, yra mano bendramintis! Aš jį gerbiu už tai, kad jis principingas, tvirtas lietuvis. Už tai, kad jis siekia atlietuvinėti šį sulenkėjusį kampelį, kur Pumputis save vadina Pumput, o Gaigalas – Geigol... Gerbiu už tai, kad tai vienintelis asmuo, iš kurio gaunu labai konkrečią paramą, steigiant technikumą.

Šitoje Ginevičiaus suformuotoje tarnautojų komandoje net šeši Jonai ir visi – lietuviai (kuriuos apskritai čia galima ant pirštų suskaičiuoti...). Jie šventė vardines – Jonines. Su jais šventė visi lietuviai – ūkio tarnautojai ir septynmetės mokytojai. Nustebino iki šiol mano nepatirtas „suaugusiųjų“ tarpusavio nuoširdumas. Elgėsi taip, tarsi kiekvienas po kruopelytę įneštų savo dvasinio turto.

Technikumui skirti dvaro rūmai (su architektūros paminklo ženklų) stovi ant aukšto ežero kranto. Ši kranto pusė buvo lenkų okupuota, o ana – priklausė Lietuvai. Tų žmonių mentalitetas – labai skirtingas. Stebina tai, kad vietiniai sulenkinti lietuviai yra praradę supratimą, kas jie tokie... Jie neturi dainų, istorinės atminties... Nelinkę pasitikėti ir juos „užplūdusiais“ tautiečiais iš Lietuvos. Bet pastarieji, atrodo, prikiština (pirmiesiems) primena prarastą tapatybę ir demonstruoja savo kultūrinę viršenybę.

... Ministerija į Bartkuškį mane nuleido kaip partizaną su parašytu, o toliau – žinokis. Tvarkykis kaip išmanai... Pasakoja – toks jų darbo metodas. Ar tu jaunas, nepatyręs darbuotojas, ar ne, tokio skirtumo jie nepaiso. Bet man nuotaika nuo to neblogėja. Pažiūrėsim... „Direktoriauti“ aš lyg ir pripratęs...

Liepos 7 d., antradienis

Tos pareigos man kol kas prie širdies. Gyvas, įdomus darbas. Nėra kada nuobodžiauti ir sirgti depresija.

Įdomu, kodėl Vyriausybė ėmėsi šiais metais iš karto organizuoti krūvą naujų technikumų, kai tuo tarpu neįmanoma gauti dėstytojo specialisto. Visi jauni specialistai skirstomi pagal

LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖ RESPUBLIKA

ŽEMĖS ŪKIO
MINISTERIJA

Vilnius, Stalino pl. Nr. 19

ЛИТОВСКАЯ СОВЕТСКАЯ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА
МИНИСТЕРСТВО
СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Вильнюс, пр. Сталина, № 19

№ 24/

Vilnius, 1959 m. birželio mėn 16 d.
Вильнюс, 2. м-ц д.

Į GALIOJIMAS

Lietuvos TSR Žemės Ūkio Ministerija įga-
noja **Bartkuškio Žemės Ūkio Tech-**
tarnybinė padėis asmens, kuriam
nikumo direktorių
duodamas įgaliojimas
drg. **Grigą Romualdą, Stepono s.**

pavardė, vardas ir tėvo vardas
vadovauti **Bartkuškio Žemės Ūkio**
organizacijos pavadinimas
Technikumui ir suteikia

Šiam reikalui jam teisę atlikti **Bartkuškio**
Žemės Ūkio Technikumo
organizacijos pavadinimas
vardu žemiau nurodytus veiksmus:

1. Atsiovauti **Bartkuškio Žemės Ūkio Technikumą** organizacijos pavadinimas visose valstybinėse, kooperatinėse ir visuomeninėse įstaigose, įmonėse ir organizacijose.
2. Sudarinėti visas įstatymu leistas sutartis ir kitokius santorius su visomis valstybinėmis, kooperatinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis.
3. Atlikti visas operacijas TSRS Valstybinio Banko ir TSRS Žemės Ūkio Banko kontoroje bei skyriuose ir kitose kredito įstaigose, tame skaičiuje: naudotis kreditu, atidaryti ir uždaryti biudžetines, einamąsias, atsiskaitomasias ir kitas sąskaitas bei tvarkyti jas, pasirašinėti čekius, mokamuosius pavedimus ir akceptuoti mokamuosius reikalavimus, gauti pinigų ir verčių, o taip pat išdavinėti pasižadėjimus.

ДОВЕРЕННОСТЬ

Министерство сельского хозяйства Литовской ССР уполномочивает **директора Барткушского сельского хозяйственного техникума**

лица, на имя которого выдается доверенность
тов. **ГРИГАС Ромуалдас Степона**

фамилия, имя и отчество
осуществлять руководство **Барткушским с/х техникумом**, для чего доверяет ему совершать от имени **Барткушского с/х техникума**

нижеследующие действия:

1. Представительствовать от имени **Барткушского с/х техникума** во всех государственных, кооперативных и общественных учреждениях, предприятиях и организациях.
2. Заключать все разрешенные законом договоры и другие сделки со всеми государственными, кооперативными и общественными учреждениями, предприятиями и организациями.
3. Совершать все операции в конторах и отделениях Госбанка СССР и Сельхозбанка СССР и других кредитных учреждениях, в том числе: пользоваться кредитом, открывать и закрывать бюджетные, текущие, расчетные и другие счета и распоряжаться ими, подписывать чеки, платежные поручения и акцептовать платежные требования, получать деньги и ценности, а также выдавать обязательства.

4. Priimti iš visų įstaigų, įmonių, organiza-
cijų ir asmenų Bartkuškio Žemės Ūkio

Technikumui pri-
organizacijos pavadinimas

klausantį turtą bei dokumentus, o taip pat Bart-
kuškio Žemės Ūkio Technikumo
organizacijos pavadinimas

adresu atėinančius krovinius bei siuntas ir reikš-
ti pretenzijas dėl jų pavėlavimo, dingimo, trū-
kumo ir sugadinimo.

5. Priimti ir atleisti darbininkus ir tarnauto-
jus, išskiriant Lietuvos TSR Žemės Ūkio Mini-
sterijos nomenklatūrinius darbuotojus.

6. Vести visas Bartkuškio Žemės Ūkio
organizacijos pavadinimas
Technikumо
bylas visose be išimties teismo arbitražo įstai-
gose su visomis įstatymu suteiktomis ieškovui,
atsakovui ir trečiajam asmeniui teisėmis.

7. Perigalioji šį įgaliojimą atskromis dalimis
kitiems asmenims be tolimesnio perigaliojimo
teisės.

Šis įgaliojimas turi galią iki tukstantis devy-
ni šimtai penkiasdešimt de vintų metų
gruodžio mėnesio trisdėšimt
pirmos dienos.

4. Получать от всех учреждений, предприя-
тий, организаций и лиц следующие _____

Барткушскому с/х техникуму
наименование организации

имущество и документы, а также поступаю-
щие в адрес Барткушского с/х техни-
кума наименование организации

грузы и посылки и заявлять претензии о про-
срочках, утрате, недостатке и порче их.

5. Нанимать и увольнять рабочих и служа-
щих, за исключением номенклатурных работ-
ников Министерства сельского хозяйства
Литовской ССР.

6. Вести все дела Барткушского с/х
техникума наименование организации
во всех без исключения судебных и арбитраж-
ных учреждениях со всеми правами, какие
предоставлены законом истцу, ответчику и
третьему лицу.

7. Передоверять настоящие полномочия в
отдельных частях другим лицам без права
дальнейшего передоверия.

Настоящая доверенность действительна на
срок до тридцать первого декабря

тысяча девятьсот пятьдесят девятого года

Lietuvos TSR Žemės Ūkio
Ministras

Министр сельского хозяйства
Литовской ССР

vyriausybės „paskyras“... Ką čia dėstytojas... Be paskyros negaliu gauti net paprasčiausios taburetės. Nesuprantu, kodėl dešimčiai naujai įsteigtų technikumų tegauta tik 1700 paklodžių, 530 antklodžių ir 700 užvalkalėlių pagalvėms?

KOMENTARAS

Tuo metu sovietinės Lietuvos Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas (žemės ūkio reikalams) buvo šviesios atminties, dar tarpukario metais Dotnuvos akademiją baigęs Vytautas Vazalinskas. Tai jam priklauso idėja, kaip gelbėti provincijose sparčiai irstančius ir ardomus dvarų rūmus. Jų dalį, nors ir nedidelę, išgelbėjo būtent smulkių žemės ūkio technikumų steigimas. Tada buvo galvota, kad ir kolūkio brigadininkas ar fermos vedėjas privalėtų turėti jaunesniojo agronomo ar zootechniko diplomą.

Liepos 9 d., ketvirtadienis

Iš savo jaunesnės sesers Teresės gavau liūdną laišką (kuris manęs nenustebino). Štai jo turinys...

„... Pirmiausia tai parašysiu, ką mama prisispyrus prisakė... Tu, išvažiuodamas į Bartkuškį, nuo jos nuslėpei paslaptį. Kai buvai nuėjęs į užkandinę, tuoj prie tavęs prisistatė Grigas ir prašė nupirkti šimtą gramų degtinės. O tu pasakei, kad pats negeri ir kitiems neperki. Tai jis prašė nors butelio alaus. Tu nupirkai ir kartu išgėrėt. Na, o žmonės, kurie ten buvo, visą laiką sekė ir apstulbę klausėsi visos jūsų kalbos. Ir sakė: mat kas mokino, pas ką augo, o kam gerti fundyja. Dabar Grigas visiems giriasi: va, sūnus išsimokino, užfundijo išgerti ir dar paprašė atvažiuoti į svečius. Tai dabar tu ir lauk to svečio, sako, jau ruošiasi važiuoti... Mama viską sužinojo tos pačios dienos pavakaryje. Pradėjo taip verkti – patikėk manimi – tris dienas išgulėjo ant lovos, taip buvo susinervinusi, kad nė kaip pasakyti. Tu privalėjai jam grubiai atsakyti, būtų pasitraukęs, o dabar, kai nuvažiuos, tau tik sarmatos pridarys...“

KOMENTARAS

Sunku kalbėti apie tai, kas yra šventa – apie tėvus... Tą kartą, laukdamas atvykstančio automobilio, kuris mane turėjo su daiktais pervežti iš tėviškės į Bartkuškį, tikrai buvau užkandinėje (kurį vietiniai vadino „Pekla“...). Užėjau nupirkti vyno butelio, kad atsiskaityčiau su vairuotoju (!). Prie manęs priėjo vyriškis ir, pasakęs savo pavardę, parodė į sudžiūvusį seneliuką, kuris sėdėjo už staliuko ir grabstė mano žvilgsnį. Tikrai būčiau nepažinęs... Tai buvo mano tėvas. Jam tada buvo tik 52 metai,

bet mano akyse atrodė tikras karštinčius... Mama su juo išsiskyrė dar man besimokant penktoje (gal šeštoje?) klasėje, su savimi pasiėmusi visus penkis vaikus (pagal amžių aš buvau antras). Tėvo buvau nematęs gal dešimt metų. Net ir numanyti nenumaniau, kad tai bus paskutinis mūsų gyvenime susitikimas...

Bet tomis minutėmis buvau sujaudintas ir dėl kitko... Iš karto supratau, kad mama apie šį grynai atsitiktinį susitikimą sužinos ir jį tas faktas psichologiškai paralyžiuos. Mačiau užkandinėje ir nuščiuvusius aplinkinius, kurie mane stebėjo, tarsi būčiau akrobatas, einantis lynu... O norėjosi tada su tėvu pasikalbėti. Juolab kad aš buvau vargus ir išbandymus ištvėrusiojo, o jis – pralaimėjusiojo, palūžusiojo padėtyje...

Šiandien iš sesers gavęs laišką, joms parašiau ir atsakymą. Gal ir skubotą...

„... Šį kartą judviem, mama ir sesute, rašau prisiversdamas. Dabartinis darbas mane užtekinai privargina ir teisintis dėl įvykusio susitikimo su tėvu neturiu jokio noro. Bet – reikia...

... Kaip žinote, mokiausi 17 metų. Perskaičiau krūvą knygų, pažinojau įvairiausių žmonių. Dabar pasiruošęs mokyti jaunimą, kaip suprasti grožį ir gėrį... Kaip manote, iš kur aš semiuosi jėgų? Ogi iš to, kad, išėjęs iš bakūžės, siekiau įveikti pyktį ir neapykantą, keršto jausmą ir gyvenimo smulkmių diktuojamą elgesį... O reikėjo dar įveikti ir aplinkos mums rodytą izoliaciją. Jūs tą geriau negu aš esate išgyvenusios. Taip, kaip aš pasielgiau užkandinėje – pasielgiau pagal sąžinę ir niekas, net mama, to poelgio negalite užprotestuoti. Įveikdamas nereikalingas ambicijas ir kai kuriuos žmonių prietarus, aš pats imu kvėpuoti lengviau, laisviau...

... Man Grigas – tėvas, jis nėra piktadarys, juolab – jokia pabaisa. Pasaulyje gyvena žmonės, kurie yra savo įgimtų (o gal dėl netinkamo auklėjimo įsitvirtinusių) ydų kaliniai. Bet yra dar ir charakterių, temperamentų skirtumai, kurie „kalti“, kad daugelis šeimų išyra, o vaikus paverčia pusiau našlaičiais. Aš seniai supratau, kad šalia lytinės meilės privalo egzistuoti gilus vienas kito supratimas, gili abipusė simpatija, be kurios neįmanomas joks padoresnis šeimyninis gyvenimas ir, žinoma, vaikų laimė...

Numanau: tai, ką jau pasakiau ir dar ką pasakysiu, judvi žeis... Bet noriu nors kartą tuo klausimu būti atviras.

Mama, iškentei didžiules kančias. Bet Grigas (mano tėvas) taip pat yra praradęs. Šeimą, vaikus, gyvenamų dienų prasmę. Mama, išlošei, nes žinai, kad Tavo vaikai su Tavimi, jie – prie Tavęs. O kas jam, pralaimėjusiajam, lieka daryti? Jam byrėjo ašaros, tikros ašaros, kai jį pavaišinau alaus boka-lu... Aš taip pat žmogus, ir kaip ten bebūtų – aš jo sūnus. Aš nelinkęs toliau svaidytis akmenimis...

Jei mama šito, ką kalbu, nesuprasi ir gavusi mano laišką vėl atguls – aš vis tiek save vertinsiu kaip neprasižengusį... Gal aš ir klystu, bet mano sąžinė už tai man neprieštarauja... Mamos vidinė

kančia, spaudžianti prie žemės, negali būti man uždėta kaip neišvengiamas jungas. Aš negaliu vadovautis tuo, ką sukelia vien tik jausmai, o protas paliekamas nuošalėj. Būtent čia slypi mūsų pažiūrų skirtumai.

Pradėjęs jums laišką, aš nežinojau, ką rašysiu – išsakiau viską, nesvarstydamas. Už tai dabar galvą beprotiškai skauda...”

KOMENTARAS

Atsakymo tekstas bylote byloja, kad mano būta savimi pasitikinčio ir netgi įžūlaus. Bet ačiū Dievui, po tokių štai „atvirlaiškių“ tada neįsidėmėjau, kad tarp manęs ir mamos bei sesers būtų perbėgęs rimtesnis „juodas katinas“... Ir vis dėlto...

Liepos 21 d., antradienis

Kiek manyje tūno žiaurumo, nedėkingumo, brutalumo! Iki šiol negaliu paaiškinti sau, kodėl bendraudamas su Mama, aš taip dažnai vengiu paprastumo ir švelnumo? Kodėl aš tebelinkęs tomis savo ydomis ją įžeisti, atstumti? Galbūt ji – ne visai teisi. Betgi ji moteris! Dešimtmečiais ištisu kančių grandinę iškentusi asmenybė... Jai daug kas turi būti atleistina. O man, išsimokslinusiui? Savo ambicijomis aš taip ir nenusileidžiu, žvelgiu į viską tarsi nuo „bažnyčios bokšto“... Tik tuo galiu pasiteisinti, kad gyvenime nepatyrčiau švelnumo, glamonių...

Mes stengiamės suprasti gyvenimą iš nuotraukų, iš scenoje rodomų pjesių, skaitydami knygas, žiūrėdami kino filmus... Betgi pačiame gyvenime gausu vaizdų, dažnai brutalių ir netgi žiaurių. Brutalumo, vaizdų suklastojimo padarom mes patys, kiekvienas pagal savo prigimtį ir įgytą kultūrą. Mes ieškome panašių į save, ieškome mus tenkinančių vaizdų, o suradę – džiaugiamės. Tačiau jų mums vis per mažai, ir tai mums sukelia kančias. Bet ko jos vertos, jeigu jos pasitarnauja ne asmenybės praturtėjimui, o jos niveliacijai? Pasaulio suvienodėjimui...

Kam aš įžeidžiau Motiną? Ji nusipelniusi to, kad būtų ant rankų nešiojama...

KOMENTARAS

Pagrindinis arba bendras mano knygos-išpažinties siužetas tarsi savaime reikalauja koku nors „grynesniu“ pavidalu pristatyti mano „Mėlynąją Paukštę“... Pateikiu jos laiškėlį, kurį esu gavęs jau dirbdamas Bartkuškyje...

„1959.VIII.12. Parovėja

Romka! Pirmiausia leisk pasveikinti su tokiomis aukštomis ir atsakingomis pareigomis. Sunku man ir įsivaizduoti Tave direkto-rius poste. Nors Tu sugebi vadovauti, tačiau šios naujos pareigos be abejo sunkios ir reikalauja daug darbo, ypač kai viską reikia

suorganizuoti pačiam [...]. Pradės pas direktorių slinkti mokinukai su prašymais ir ašaromis akyse. Matai, kas Tu dabar – autoritetas. Tik žiūrėk, Romka, būk geras mokinukams. Juk Tu tikriausiai irgi pasiimsi sau pamokų. O mes pas Tave su ekskursijom važiuosim. Gerai?

Parašyk, kaip tvarkaisi, kaip viskas sekasi. Tau dabar yra kas rašyti, tik tikriausiai laiko nėra. Linkiu sėkmės!”

Skaitytojas lengvai pagaus iš laiško sklindantį „šaltuką“ ir net ironijos dozę. Paaiškinimas čia paprastas: pirmiausia, ką ji pajuto iš mano prieš tai rašyto laiško, tai neužslėptą pasigyrimą gautomis pareigomis...

Rugsėjo 30 d., trečiadienis

... Moksleivių ir dėstytojų kontingentas suformuotas. Turiu parinkęs ir kandidatūrą į komjaunimo sekretorius. Šiandien, pasikvietęs į kabinetą, su juo pasikalbėjau porą valandų. Noriu įpūsti „savo arabų“ ar bent tam papurenti dirvą. Pasiduoda. Ir jam įkyrėję šablonai, tuštybė, vaidyba. leško tiesos, gilumo ir prasmės. Pagal jo amžių stebiuosi minties gilumu... Tai – Antanas Ragauskas, su keliais kitais (ir kitomis) metęs Širvintų vidurinę mokyklą (už 15 km) ir persikėlęs pas mane, nors jie visi prarado vienerius mokslo metus.

... Blogiausia tai su tiekimu ir statybomis. Pasirodo, sistema tokia „stipri“, jog negelbsti ir tai, kad aš po įstaigas esu važinėjęs net su ištaisingu vyriausybinio automobilio kartu su pačiu statybos ministru Adakru Šeštakausku (nuoširdžiai norinčiu man pagelbėti). Nežinau, ar pajėgsiu, neišsilaužęs dantų, perkąsti tą riešutą.

O šiaip – labai įdomus darbas. Kuriu, statau, griauunu (įrenginėju auditorijoms koridorinę sistemą, nors rūmai priklauso kultūriniam paveldui ir to daryti negalima!). Rašau įsakymus, antspauduoju, auklėju, priimu, šalinu, organizuoju, baruosi ir pan. Esu labai patenkintas moksleivių kontingentu. Nors kraštas ir tamsus (sulenkintas), bet aiškiai matau ir tą didelį skirtumą tarp mano kartos, tada stojusių į technikumą. Šitie – jau atsigavę, o ne mes – nusiaubti karo ir pokario. Kaimas tada tiesiog duso nuo žvėriškai įvykdytos kolektyvizacijos. O dabar gi matosi atsitiesinimo (gal prisitaikymo?) ženklai.

Spalio 10 d., sekmadienis

... Mano dvasia vėl be pusiausvyros.

Manyje lyg pragare velniai susirinkę smalų virtų. Lyg mane iš vidaus draskytų šėlstanti audra... Smalos putos virsta laukan, plikydamos aplink stovinčiuosius... Kaip, kokiomis priemonėmis gelsinti tą viralą ir audrą?

Vilties dar turiu...

Ом летувизагскозо
"Балтикулма"

В летувизагс,
16.09.1959 г.

Тривем Франца - Балтикулма!

Литувиза културин. Ондам ли покитуми свои радике,
но форозе к сроду леста и возграмилсь в естель
институмов, би - локты, а лии - те лесе славного
тумера. В первое же воскресенье собралось свыше 50
студентов из Балтикулмы в административном Дворце
культуры им. Вильяма Тривемска, поздравление востан-
сованье и живилитные диссертации при первой встрече.
Однети безамельмилни о редкостно охотели лесе.
Кагда литувиза кама келитесе уелквилсь, лии по-
говорили вкратце о работе коллектива в прошлом
уелтени году, каветили вкратце планы на будущее.
Заметил лии много национальные песни и танцевали,
знакомились с кавицками, которые с кагдами го-
уди емановились все больше и больше.

За прошедший сезон проведена значительная работа,
тещамяя та но, что по настоянию лии взялись
много разнее весной, после того, кагда камаелся
диссертация (тиклаве Дуже - локати из консерватории)
и приехали латвийские музыканты из Риги. Это
было в начале. Но до конца мая лии уелити саль
раз выступили перед публикой, в т.ч. на камаел ом-
кестани концерте и на I празднике песни города. В
начале мая лии пелили какоюсь и жидские
костюмы из танцита. Национальные танцы со
стороны республиканского правительства считало кае
летие зависивили ом Дворца, парила кае абмори-
тима. Уелителито зувемва дружба к работе коллек-
тивом. Уелителито зувемва дружба и коллективности
соединявали красивые танцы и кагдамиле
знаки коллектива. Келителито роль сыграла мажоре
студентские и национальные песни, оркестровые
танцы в емановили в начале уелтени года и по
праздникам. Келителито мажор, мобозамилито в зель
студентской дружки и за вас, дорогие друзья!
Финансовый годовой работы было проведено много
на камаелкане переимке, у ода камаелка. Эта
прекрасная мажора, мажора, мажора, зючине песни
и другие танцы создали великолепную друже-
скую атмосферу, емановили много емановились в
камаелити у всех присутствующих.

В нынешнем году удалось раздобыть еще несколько к. реперитивных прикладных хор (ок. 50 чел.) и матчевый мячик. В реперитуре хора с прошлого года имеются:

- старинная сюита/мессия „Паудеалус“;
- латвийск. нар. мессия „Вей, вилерак“;
- мессия зем/камп. Л. Соар, фольклорная и
- литовская нар. мессия „Паматоюла вьера“.

Книжки хор также раздобываем:

- мессия лит/камп. Ф. Катерулис „Медя литва“ и
- мессия зем/камп. Т. Жуксакса „Медя смаргембо“.

Национальный кружок имеет также Дессамой реперитур: „Везертика“ (лит.), „Суджанитис“ (лат), Писабельский матчей (лат) и „Пулвильк“ (зем), из музыкальных матчей — „Килиуззинчи“, „Месурдот“, матчей старож. песенников (латвийские) и „Лягушек“ (зем). В этом году будут активно развиваться группы чешского и польского музыкальных кружков.

На нам взгляд надо в этом году заняться на раздобывание мессии и матчей из реперитур реперитивных хор 1960 года в Прибалтике.

Теряне внешнезависимых хор, действующих в ансамбле еще девять хор (интермедия, стар. инд.) и квартетов (земляные и паровые мессии). Земляной оркестр находится в стадии ликвидации.

Из Прибалтики матчей надо собрать следующие: 25-го сентября пройдет годовое собрание на территории издателя т.е. руководящего, сгорел по национальности и национальности по количеству, приехали из количества и утвердили план работы. После этого издательская группа будет ездить за мессией, мессии и матчевыми. Приезжайте в осень!

Платформа поездки в хор. Платформу в работе календаря. Осень 1960 года будет сделана в этом календаре.

Нам очень хочется так узнать все о работе Локонского „Балтийска“ в его реперитуре, мессии на Пудуке инд. В прошлом году наша команда не была представлена на свое последнее выступление в ам. ансамбле не получил. А потому не знаю, получили ли ссылки, послания много, мессии мессии. Нам надо передать реперитивный ансамбль мессии, прозвучавший в мессии и др. намечалась, намечалась гурз гурз. Можно быть уверенным что-нибудь и вместе организовать?

Платформу все ам. мессии всех прибалтийских ансамблей хор Латвии как можно скорее отправить календарю на это послание. Давайте работать вместе, пока от руки, неспешно, на раздобывание нас календаре послания! Давай и с драматическим приветом! Председатель Совета

Lapkričio 7 d., sekmadienis

Mums kalbama apie Tėvynę. Kur ji? Juk ši, mums peršama, – svetima.

Garsinami mokslininkai. Kas? Visi rusai.

Ordinai. Kieno? Tiktai rusų užkariautojų, nors Sąjungoje ne vien jie.

Rašytojai, dailininkai ir artistai, kurie ant pakilų? Rusų.

Argi kitos tautos, vadinamos broliškosiomis, neturėjo iškilų žmonių? Tų, kurių garsas ir vaidmuo peržengė savosios tautos ribas...

Nėra pagrindo kalbėti apie lygiateisiškumą ir brolybę.

Estas Nigul Kaljo – mūsų pavyzdžiu įsikūrusio leningradiečių „Balticum“ vadovas. 1960 m.

KOMENTARAS

Kaip liudija išsaugoti laiškai, pasirodo, dirbant jau Bartkuškyje, man vis teberūpėjo „Balticum“ reikalai. Štai 1959 m. lapkričio 13 d. datuotame laiške Sankt Peterburgo (tuometinio Leningrado) „Balticum“ ansamblio prezidentui estui Nigul Kaljo rašiau: „Aš buvau nustebintas Tavo aktyvumu, kurį jūs vis dabar išgyvenate. Aš buvau taip pat nustebintas ir ta dvasia (žinoma, ne be Jūsų aktyvaus dalyvavimo!), kuri pas jus tvyro. O man telieka tik su širdgėla stebėti jus ir šaukti valio! Kodėl?.. Mūsų ansamblis pradėjo byrėti dar žiemą. Sunkoka tai dabar paaiškinti, bet išskirčiau keletą priežasčių...“

Jų įvardijimas užimtų nemažai vietos. Geriau ją patausokime mano bičiulio esto (kurio, pripažinsiu, taip ir nemačiau!) atsakymui. Jis atkeliavo po trijų mėnesių – jau 1960 m. vasario 7 d. Tas man į Bartkuškį adresuotas laiškas – panašus į ansamblio veiklos ataskaitą. O dėl delsimo?.. Kaljo pasiteisino tuo, kad buvo egzaminai, neturėjęs laiko, o norėjęs man prisijusti dar ir savo portretinę nuotrauką (tais laikais fotoateljė su užsakyimų atlikimu neskubėdavo...) Šiaip ar taip, mūsų maskvietiškąjį „Balticum“ sanktpeterburgiečiai vertino kaip „vyresnįjį broį“... Štai keletas pastraipų iš to laiško.

„Brangus Romualdai!.. prabėgusių metų darbai mūsų kolektyvas gali būti patenkintas: iš 12-os kolektyvo pasirodymų – 6 savarankiški koncertai; 5 studentiškos vakaronės su „užstalėmis“; kolektyvinis teatrų ir koncertų lankymas; draugiškų ryšių užmezgimas su Estijos SSR valstybiniu vyrų choru, su Tartu ir Talino studentų choraais. Mūsų veiklą labai suaktyvino išvyka į Tartu, kur mums (80-čiai žmonių) buvo suteikta maloni galimybė du kartus

koncertuoti. Mūsų kolektyvas Estijoje plačiai žinomas – per radiją buvo tris kartus transliuoti mūsų koncertiniai įrašai, taip pat ir interviu.

Nuo vasario 14-os pradėsime dirbti pagal papildytą ansamblio koncertinę programą. Reikia išmokti populiariesnių šiuolaikinių, linksmy dainų ir šokių, geriau reprezentuojančių Pabaltijį. Reikia pradėti darbą su „Lygos švente“ (lietuvių Joninės – R. G.). Reikia linksmi atšvęsti kovo 8-ąją, išrenkant savo grožio karalienę... Šiomis dienomis iš Tartu atėjo 50 mūsų ansamblio kepuraičių siunta. Baigiama gaminti ir nauja prisisegamų ženkliukų partija... Kaip matai, šis tas pas mus veikiama. Praėjusiais metais mes sustiprėjome organizuotumo požiūriu: padaugėjo dalyvių, priimtos vidaus tvarkos taisyklės, gauti latvių ir estų tautiniai kostiumai...

... Mes visi ir aš asmeniškai Jums labai dėkingi už tokį įsijaučiantį dėmesingumą mūsų kolektyvui, jo kukliems pasiekimams. Jūsų „Valio!“ aš perdaviau kolektyvui, o jis mane įpareigojo perduoti Jums pačius geriausius linkėjimus.

Iki kitų laiškų ir susitikimų!

Tavo nuoširdžiausias bičiulis – Kaljo Nigul“

Lapkričio 21 d., sekmadienis

Iš laiško R:

„Štai, po mano Kaune vizito praėjo visa savaitė, o aš vis tylėjau... Man ir dabar nepatogu dėl tokio neaiškaus Tau, R., vizito.

Galbūt nedaug suklysiu, sakydamas, kad esame pergyvenę tą laikotarpį, kai visas pasaulis atrodė kupinas lengvos romantikos ir žavesio; kai mūsų laki vaizduotė sukurdavo tai, ko mes patys trokšdavome, siekdavome ir kada taip lengvai, užsimiršdami atsiduodavome jausmams.

Kodėl aš apie tai kalbu? Nors ir sunku, bet noriu paaiškinti „visą istoriją“... Argi nebūna mūsų gyvenime valandy, kai išsipasakojus pasidaro lyg ir lengviau, ramiau... Noriu, R., kad priimtum tą pasakojimą ne kaip nors kitaip, bet kaip draugišką (gal kiek jaudrintą) atvirumą.

R., tikiu, kad jau nuo technikumų laikų esi pastebėjusi, kad Tau niekada nebuvau abejingas. Bet ir mane visada matydavai lyg nesavą, nenatūralų... Aš Tavimi susižavėjau tą pačią pirmą dieną, kai Tu, dvylikametė paauglė, atvykai į technikumą. O tiksliau – tas įvykis net prieš tai, tuomet man tvarkant stojančiųjų dokumentus... Tavo pažymiai jau tada leido suvokti apie Tavo sielą, apie tai, kad nesi vien gražus gamtos kūrinys (atleisk už tokį vulgarių išsireiškimą). Vaizduotėje aš seniai buvau sukūręs savo troškimų, savo svajų paveikslą...

Jausmai būdavo tokie stiprūs, kad, pamatęs Tave net ir už šimto metry, aš raudonuodavau ir

darydavausi medinis... Technikume tos savo paslapties niekam nesu pasakojęs, bet kiti nujausdavo. Ėjo laikas... Man bebaigiant technikumą, Tu draugavai su kitu. Skubėjau pasitraukti kuo toliau...

Bet ir studijuodamas Maskvoje, atvangos valandėlėmis aš tebeįsivaizduodavau Tave šalia. Net suknelės plazdesį girdėdavau... Mane aplankydavai, pati to nejausdama ir nežinodama, kai man būdavo sunku. Nuvydavai blogas mintis, kai jos įkyriai man piršdavosi. Būdavo – aš susižaviu kita, bet, mano nelaimėi, tie susižavėjimai greitai praeidavo, būdavo trumpalaikiai. Tu buvai man stabdys ir... kančia. Jei išgirdavau nuostabią melodiją, išvysdavau reto grožio, švelnių spalvų tapybą, grakščią skulptūrą, net skrendančią, pasiklydusią peteliškę – įsivaizduodavau Tave...

Kai kartu su bendraminčiais organizavau Maskvos lietuvių studentų ansamblių, o paskui ir jungtinį „Balticum“, neslėpsiu – tam tikrą vaidmenį suvaidinai ir Tu. Nes mano rankos ir širdis nebuvo surištos, o aistrų – daug...

Tu man tapai lyg kokia nereali fėja, gal dievaitė, kuriai aš meldžiausi...

Kartais įtūžęs burnodavau Tave už tą nuolatinį persekiojimą, kuris mane kankindavo net sapnuose. Aš netgi troškau, laukiau žinutės, kuri praneštų, kad Tu paslydai, pasiklydai, praradai save štai tokią. Jų nebuvo...

Kodėl aš bėgau nuo Tavęs, vietoj bandymų siekti Tavo palankumo? Gal dėl to, kad dar technikume įsikaliau sau mintį, kad laimę visi privalo susikurti laisvai, pasirinkdami ne tik tai, kas atrodo tobula, bet ir įsiklausydami į savo vidinį balsą... Visi turime susikūrę savo idealą, kurį spalviname savo spalvomis pagal savo skonį. Jis mums padeda augti, išskentėti ir tobulėti... Nedrįstu galvoti apie Tavąjį...

Už tai ir dabar negaliu peržengti ribos, už kurios jaučiu nežinios alsavimą...

Štai taip rašydamas greičiausiai pridedu savo kūrybos, pereinu prie suliteratūrinto pasakojimo... Galbūt. Aš nebesusigaudau, kur baigiasi realybė ir kur prasideda laki fantazija – jos manyje suaugusios... Sako: gyvenimas viską subanalina, nudažo pilka spalva... Kad kasdieniniai rūpesčiai, aibės reikalų spalvas suvienodina. Nežinau... Man atrodo, kad aš mažiausiai keičiuosi. Paskutiniai metai pamėgau Aleksandrą Gryną. Net ir baigdamas neįprastai sunkų savo gyvenimą, neperstojo žavėjęs skaitytoją savo švelnia, giliausio žmogiškumo ir jaudinančios lyrikos kupina fantazija...

Ir dar...

Kai tą kartą su savo ansambliu važiavai iš Maskvos, taip pat ir paskutinis mūsų susitikimas man labiau atrodė mirazas, o ne realybė... Galėjai tą pastebėti mano akyse... Aš visada pasilikdavau be vaidmens, lyg ir išsižiojęs...

Drįstu manyti, kad suvokėi, dėl ko aš buvau atvykęs į Kauną ir susitikau su Tavimi. Bet argi įmanoma žodžiais viską nusakyti, jeigu nesutampa širdies tvinksniai... Tik kam ir dėl ko apie visa tai rašau? Ar negalėjau ir toliau tūnoti savo susikurtame vizijų pasaulyje? Tuo labiau, kad vienusišką atvirumą kitą gali tik nublokšti atokiau... Tegu būna taip. Norėjau parodyti, kad mūsų gyvenimas yra kur kas turtingesnis ir paslaptingesnis, negu mes jį matome paviršiuje...

... Gal tuo laišku aš noriu padėti tašką?.. O gal dar jį atsiliepsi?..“

KOMENTARAS

O šventas naivume! Kas tokiais filosofiniais „išvedžiojimais“ merginai galėjo rašyti? Žinoma, tik aš – asmuo, kankinamas superjautrumo, idealizuotų siekių ir, ko gero, nemažos dozės savimeilės.

Toks tada susikurtas Merginos vaizdinys buvo įgavęs ne tik kulto pavidalą, bet ir tarsi „privatizuotos nuosavybės“ teisę į meilę ir jos žadinamą kančią... Bet vis dėlto – buvau nuoširdus...

1960-ieji. Kovo 6 d., sekmadienis

Dirbu įsitvirtinęs ne tik technikume. Jis įkurtas to paties pavadinimo tarybinio ūkio bazėje. Iš pagarbos ūkio direktoriui Ginevičiui, jo prašomas, sutikau būti išrinktas vietinės partinės kuopelės sekretoriumi. Tik dėl to, kad pats Ginevičius nepartinis. Mačiau, kaip jį, jautrią asmenybę, tiesiog terorizuoja „partorgas“ – mažaraštis, pokariu į šį kraštą atsibastęs (kaip ir daugelis kitų) pusiau rusas, pusiau estas. Jo pavardė – Karovas, net ir vasarą vaikščiojantis su žiemine kepure ir kaliošais... O ir tarybinio ūkio partinė kuopelė susideda iš panašių į jį karovų...

Taigi savo „džiaugsmui“ tapau dar ir partorgu. Tai buvo konkreti mano pagalba ne tik ūkio direktoriui Ginevičiui, bet ir ūkio specialistams, kurie vos ne visi – su „uodegomis“...

KOMENTARAS

Dauguma tuometinių sovietinių (t. y. valstybinių) ūkių, skirtinai nuo kolūkių, buvo organizuoti buvusių dvarų pagrindu. Ūkio centras paprastai būdavo įsikūręs įžymesnėje dvaravietėje, kurios gyventojų pagrindą sudarė buvę kumečiai – kaimo proletariatas. Jų dvasinė, dorovinė kultūra, tautinis sąmoningumas, jei ne dviem, trimis, tai bent „vienu sieksniu“ aiškiai buvo žemesnio lygio negu valstiečių (ūkininkų). Pokariu kaip tik į tokias dvaravietes ir „nusėdo“ iš svetur atsibastęs sluoksnis, suradęs bendrą kalbą su vietiniais ir skleidęs aiškiausių socialinės degradacijos bacilą...

Kovo 10 d., ketvirtadienis

Deja, dėl mano partorgystės santykiai su rajono partijos komitetu nepagerėjo. Jie toliau šlyja... Rajkomo biurui (turėjusiam patikėtoje teritorijoje visavaldystę, žinoma – šalia KGB) pristačiau dvi naujas kandidatūras dėl priėmimo į partiją: Bartkuškių tarybinio ūkio Antanaičių skyriaus (padalinio) vedėją Šalkauską ir technikumo dėstytoją, savo bičiulį (kurį buvau atsiviliojęs, pažaisdamas visas jo paskyrimo į kitą darbo vietą taisykles) Rimą Žilinską – fizikos ir matematikos dėstytoją. Šalkausko klausimą svarstė gal pusantros valandos. Mat, pasirodo, kilęs iš didžiažemių...

Bet priėmė. (O už poros dienų „susigriebę“, vis dėlto atmetė...) Atėjo Rimo eilė. Jo tėvas buvo sėdėjęs kaip politinis. Bet Žilinską, puikiais rezultatais baigusį Pedagoginį institutą ir aktyvumu pasižymėjusį komjaunuolį, priėmė. Chruščiovo „atlydys“ vis dėlto veikia! Paskui buvo svarstoma melžėjos Griniūtės byla... Pristačiau jos pašalinimo iš partijos dokumentus. Labai amorali, visai degradavusi, vargšus ūkio specialistus pastoviai terorizuojanti būtybė... Oficialus pretekstas tam buvo – pasigėrusi pametė (o gal kas tiesiog nudaigino) savo partinį bilietą.

KOMENTARAS

Anais laikais partijos nario bilieto praradimas buvo vertinamas kaip ypač sunkus drausminis nusižengimas, už kurį buvo griežtai baudžiama. Tačiau iš partijos buvo šalinama tik įvykdžius didžius „politinius“ ir kriminalinius nusikaltimus. Pats šalinimas (ir šalinamasis) buvo svarstomi dar ir prie respublikos KP CK biuro sudarytoje komisijoje ir tik ten priėmus atitinkamą sprendimą. Natūralu, kad „dėmė“ krisdavo ir ant šalinimo bylų pristačiusiųjų (t. y. partijos „apatinės grandies“).

... Griniūtės svarstymas užsitęsė, vyko aštri diskusija. Pirmasis sekretorius Anatolijus Davydonis man metė (žinoma, rusų kalba, nes lietuvių čia nepripažįstama): „Grigas, neprimesk savo nuomonės biurui...“ „Biuro nariai turi savo nuomonę“, – atsikirtau.

Davydonis vėl: „Jeigu Griniūtė prasižengė, privalote ją auklėti...“ „Griniūtė iš tų, kurios nebeperauklėjamos“, – užsispyręs rėžiau atgal ir dėl drąsos kreivai nusišypsojau.

O išeinant iš posėdžio patalpos, jau prie durų, išgirdau kitiems, o gal ir man dar mestą Davydonio repliką: „Grigas iš tokių, kurie dar ir šaipytis moka...“

Griniūtei partijos bilietą nutarė išrašyti naują. Paskui sužinojau, kad, man iš posėdžio išėjus, biuro nariai tarp savęs kalbėjo: „Darbininkus Grigas šalina iš partijos, o buožvaikius priiminėja...“

Už poros dienų Griniūtė karvidėje apkūlė veterinarijos gydytoją Rudaitį ir apdrabstė jį mėšlu. Kaip paprastai, buvo išgėrusi. Greičiausiai taip suvedė sąskaitas su pagyvenusiu žmogumi, kuris buvo išremtas į Komiją dar 1941 metais. Žinoma, pagrindinę informaciją apie jos moralinį veidą buvau gavęs būtent iš to žmogaus.

Balandžio 5 d., antradienis

Tiesiog anekdotas...

Rajkomas Griniūtei išrašė naują partijos bilietą (vietoj pamesto), o ji, važiuodama į namus, vėl pametė... Rado jį kelio pakrūmėje tas pats Šalkauskas (nes ten buvo jo „teritorija“). Su manimi jau draugiškai tarėsi kaip elgtis neseniai rajkomo organizacinio skyriaus vedėju paskirtas Vladas Beriozovas, tik ką baigęs aukštąją partinę mokyklą.

„Mes antro susirinkimo dėl jos pašalinimo nešauksime“, – griežtai atsakiau jam. Ir bičiuliškai pridūriau: „Bet su ja turėsite vargo, veždami į Centro Komitetą. Be šimto gramų jos nepakelsite iš vietos...“

KOMENTARAS

Griuniūtę nuvežė į Vilnių. Bet ji Lietuvos komunistų partijos Centro Komiteto būstinės slenksčio tą kartą taip ir neperžengė – buvo jau nusigėrusi...

Dienoraštyje kalbama apie tą patį V. Beriozovą, kuris Atgimimo metais tapo LKP CK antruoju sekretoriumi, pakeitęs „nelaimingai“ išgarsėjusį paskutinį Maskvos „generalgubernatorių“ Mitkiną. Beriozovas buvo kilęs iš Lietuvos rusų. Pasižymėjo gana liberaliomis, demokratiškomis pažiūromis, psichologiniu santūrumu; įsiklausydavo į oponento mintis. Bet Atgimimo metais, man regis, pateko A. Brazausko įtakon ir, tvarkydamas partijos turta, prisidėjo klodamas pamatus sisteminei korupcijai įsitvirtinti.

Balandžio 15 d., penktadienis

Atrodo, kad ta Griuniūtės šalinimo iš partijos istorija mane padarė vos ne didvyriu ūkio specialistams. Ir ne tik jiems...

Apylinkės milicijos įgaliotinis Beliakovas (rusas) man į ausį pakuždėjo, jog buvo į rajkomą kviestas net tris kartus gauti tikslesnę informaciją dėl neva mano nacionalistinių išsišokimų. Supratau, kad tai – buvusio „gauleiterio“ Karovo darbas... O Beliakovas, pasirodo, iš padoriųjų.

O rajkomui nebuvo kito pasirinkimo. Jie buvo priversti mane išsirinkti net rajono partinės organizacijos komiteto (plenumo) nariu. Vis dėlto aš esu ne tik mokymo įstaigos, bet ir jungtinės pirminės partinės organizacijos sekretorius, o kas bene svarbiausia – studijas Maskvoje baigęs specialistas... O jie inteligentus (partijos narius su aukštuoju mokslu) skaičiuoja ant rankos pirštų...

Po rinkimų į rajono komitetą, kaip įprasta, sugužėjome už stalų. Atsidūriau kaip tik prieš generolą Joną Žiburkų. Jis čia atvyko kaip LKP CK atstovas. Jau įsidrąsinęs, ėmiau ir įsiteikiančiai jam pasakiau: „Mūsų, maskviečių studentų, jūs buvote vertinamas. Mes stebėjomės, kaip jūs, praėjęs visas revoliucijas ir porevoliucines audras, išlikote gyvas... Vytautas Putna žuvo, Uborevičius žuvo...“

Patikėjęs, kad esu ne tik „partietis“, bet dar ir studijas Maskvoje baigęs, Žiburkus apie save papasakojo keletą įdomių epizodų... O man buvo svarbu, kad ir kiti pastebėtų, jog kalbuosi ne tik su generolu, bet ir su CK nariu.

Vienas iš literatūros konkurso prizininkų – mano jaunesnysis brolis Petras, to paties Bartkuškio technikum mokslėivis. 1960 m.

KOMENTARAS

Generolas Jonas Žiburkus 1919-aisiais buvo bolševikinio žemaičių pulko vado adjutantas. Povilas Plechavičius tada sėkmingai ir gan greitai sutramdė sovietų valdžios Žemaitijoje plitimą. Su pulko likučiais J. Žiburkus pasitraukė į Sovietų Sąjungą ir tik per plauką išvengė Stalino laikais vykdytų represijų – tada studijavo Artilerijos akademijoje. Pokariu, skirtingai nuo kitų sovietinių lietuvių generolų, ypač Juozo Bartašiūno (tipiško saugumiečio) ir Jono Macijausko (savo elgsena „saldofoniško“), pasižymėjo gana santūria, saikinga elgsena. Žiburkus kurį laiką, iki 16-osios lietuviškosios divizijos išformavimo buvo jos vadu, o tais mano direktoriavimo metais dirbo respublikos karinio komisariato viršininku.

Mūsų pokalbio su generolu metu pajutau, kad mano skverną patimpčiojo stalo kaimynas Dalindavičius. Jis – gretimo su Bartkuškiu kolūkio pirmininkas. Juo tapo, kai buvo išformuota 16-oji lietuviškoji divizija. Turi kapitono laipsnį. Veždamas mane į namus, jis pasakė:

„Jūsų pokalbio su Žiburkum metu jo dešinėje sėdėjęs rajono KGB viršininkas labai nerimavo. Ne kartą bandė nutraukti jūsų dialogą... Girdėjau net, kaip į ausį generolui kuždėjo: „Atsargiau. Nors šis tipas ir iš Maskvos, jis – ne mūsų...“

Taip buvo pasakyta apie mane.

O Dalindavičius – šaunuolis. Tikras lietuvis...

Manau, kad tai rimtas signalas. Kad iš Maskvos vietiniam saugumui yra perduota informacija, jog aš esu pakankamai įtartinas ir atidžiai sektinas. Painiavą jiems sudaro mano priklausymas partijai.

Susimąstau: o kokia vis dėlto ta mano partinė linija? Socializmo principų aš neneigiu. Bet jų diegimo formos, būdai – man nepriimtini. Absoliučiai nepriimtinas lietuvybės slopinimas, rusifikacija, žmogaus pavertimas sraigteliu. Absoliučiai nepriimtinas kitamintiškumo persekiojimas, o partinėje organizacijoje – kazarminė drausmė. Čia, Lietuvoje, ji keleriopai stipresnė, negu patyriau Maskvoje – mano „timiriazevkoje.“ Nežinau, kiek laiko su tuo savo neramiu būdu čia atsilaikysiu...

Kur ta mano kelrodė žvaigždė? Ir kur ji mane nuves po metų, kitų? Aišku tik tai, kad gyventi bus sunku, trošku... Mano būdas darosi dar įnoringesnis, irzlesnis. Niekuo nepatenkintas. Nieko nemyliu. Nieko nemėgstu. Prie nieko nepritapęs. Vilioja gal tik literatūra (pati kūryba)... Bet čia reikia dirbti, dirbti, dirbti. Brolis Petras, kuris atvyko mokytis į mano technikumą ir kuris su manimi gyvena, vienintelis teikia džiaugsmo. Panašu, kad mane puikiai supranta ir, atrodo, turi nemenkesnį literatūrinį talentą.

**Po literatūros vakaro su
technikumo moksleiviais.
Bartkuškis, 1960 m.**

**Literatūros konkursas
baigėsi linksma vakarone**

Organizavęs technikumо literatūrinių kūrinių konkursą, visai objektyviai aš jam įteikiau vieną iš prizų...

Įvyko LKP CK suvažiavimas. Netikėjau, kad Antaną Sniečką vėl išrinks pirmuoju sekretoriumi. Jis gi ne tik idėjinis komunistas. Jis nemažiau aiškus ir kaip lietuviškos orientacijos asmuo.

Gyvename per jėgą sukonstruotoje valstybėje. Štai kodėl niekas nelimpa prie sąžiningesnio žmogaus širdies. Štai kodėl jam neužtenka įkvėpimo kūrybai... Ką toks žmogus perduos savo vaikams? Prisaikymą? O šis savajam? Sudvigubintą prisaikymą?.. Tai kas liks iš žmogaus kultūros? Kuo pavirs lietuvių tauta?..

Slogus oras, kurį čia ypač jaučiu... Bet likti jam abejingu, nesiekiančiu bent kiek jį praskaidrinti – irgi negaliu...

Liepos 3 d., penktadienis

Aš jai nusiūčiau du raštelius: „Būkite linksmesnė...“ „Jums padovanočiau žibuoklių puokštę.“ Gavau ir atsakymą: „Didieji žmonės, kaip meteorai, susidegina, norėdami apšviesti pasaulį.“ Neišlydėjau. Gailiuosi...

Bet... tegu tie du atostogų mėnesiai pasilieka išbandymams.

... Pasirodo, man siūstas raštelis ne nuo jos, o nuo Antano Ragausko (mano parinkto techniko komjaunimo sekretoriaus)...

Rugsėjo 18 d., sekmadienis

Įdomus nuotykis...

Einu į savo kabinetą ir už kelių metrų koridoriaus gale prie lango matau stovintį ir besišypsantį jaunuolį – mano bendrametį. Nekreipiu į jį dėmesio... O jis už valandžiukės praveria kabineto duris ir, nutaisęs kreivą, valiūkišką šypsena, man sako: „Tai ką, nebenori net pažinti?.. Aš – Milčius...“

Dieve mano! Praėjo lygiai 10 metų... Tai tas pats Algimantas – Juodoji Ranka, su kuriuo organizavome paauglių pagrindinę organizaciją, kai kartu mokėmės Naujamiesčio septynmetėje. Tas pats, kurį, įstojusį į Klaipėdos jūreivystės mokyklą, tardydami už tą mūsų „grieką“ net mušė ir pasiūlė išsidanginti iš Lietuvos.

Bartkuškio technikumо dėstytojų sekmadienio išvyka. Tais laikais iškylauti galėdavome tik sekmadieniais, nes šeštadieniai būdavo darbo diena. Kairėje – A. Milčius. 1960 m.

... Algimantas pasigyrė, kad bebaigiąs Odesos aukštąją jūreivystės mokyklą. O manęs aplankyti atvažiavo iš Panevėžio... dviračiu.

Rytojaus dieną „pasikinkiau“ sunkvežimį (tokį automobilį technikumai ir teturėjo) ir drauge su keliais dėstytojais išvažiavome į mišką grybauti. Rimas Žilinskas, norėdamas paišdykauti, persivėręs per bortą, į kabiną metė supuvusį grybą ir pataikė tiesiai į Dalios, mūsų žvilgsniais globojamos gražuolės, veidą. Mums – tai juokas, o Dalia iš nuoskaudos net apsiašarojo. Bekvailiodami dar ir pasiklydome. Gelbėjo sunkvežimis... Tie dalykai tik pakėlė visų mūsų nuotaiką...

Su Algimantu išsiskyrimas buvo gaudokas... Daug vargo matęs, dramatišką gyvenimą ir dabar gyvenąs vaikas, nepraradęs meilės Lietuvai. Bet nebematys jo Tėvynė. Taip ir tirpstame...

Prieš porą savaitių iš Trakų skambino Aliukas – Algirdas Stanevičius. Mano suolo draugas, kurį su šeima 1948-aisiais ištrėmė į Sibirą. Tai buvo pirmas jo „apsireiškimas“ Lietuvoje. Sako, reiktų mums visiems susitikti... Kvailys aš! Laukiau antro skambučio, o pats nepagalvojau, kad jis tikėjosi, tikėjosi iš manęs, technikumai, praktiškesnės pagalbos.

Rugsėjo 25 d., sekmadienis

Be technikumai direktoriaus atlyginimo (už kurį galiu nusipirkti vieną kostiumą), sau pasiėmiau dar ir technikumai priklausantį karinio parengimo dėstytojo pusę etato... Su pasitenkinimu surikiuoju savo moksleivius ir, padedamas jau kariuomenėje atitarnavusio Antano Žibučio, marširuoju koloną po gyvenvietę. Ne šiaip verčiu žygiuoti. Koloną beveik visą laiką verčiu dainuoti. Žinoma – lietuviškai. Technikume yra moksleivių, kilusių nuo Panevėžio, nuo Ukmergės – jie tą mano toną su entuziazmu palaiko. Tegu pasiklausio vietiniai gyventojai – nutautinti (atrodo, nemokantys ne tik lietuviškų, bet ir lenkiškų dainų) ir atsibastėliai.

Netoli mūsų, už kokių 6–7 km turėjo įvykti rajono vidurinių mokyklų karinį parengimą lankančių moksleivių pratybos. Visiems išdaviau darbo kombinezonus, buvome jau pasisiūdinę savas technikumai kepuraites, aš užsidėjau „Balticum“ ansambličio kepuraitę, o Žibučiui – „feltfobeliumi“ uždėjau Maskvos lietuvių ansambličio... Ir štai taip, džiugindami save, o gal dar ir vietinių kaimų gyventojus, su daina žygiavome į „manevrams“ nužymėtą vietovę...

Karines pratybas (manevrus) tą kartą mes laimėjome. Bet pirmos vietos negavome. Mums prirašė baudos balų už tai, kad į vietą atėjome ne tyliai, o skardendami palaukes... Bet toji nuobauda nei manęs, nei mano „kariuomenės“, nei pačių vertintojų per daug nenuliūdino. Savo misiją atlikome kita forma.

KOMENTARAS

Tą kartą pražygiavome ir pro tą nelaimingąjį Draučių kaimą – Bartkuškio kaimyną. Tai jo gyventojus Vasario 16 dienos „proga“ (1999 m.) iš medžioklinio šautuvo iššaudė protu pasimaišęs vienintelis tame kaime gyvenęs lenkomanas...

Karinėse pratybose žygiuoja manoji moksleivių „kuopa.“ Bartkuškis, 1960 m.

Spalio 2 d., sekmadienis

Vyko šokiai. Technikumo moksleivių vakaras.

Prie įėjimo – pulkas tarybinio ūkio vietinio jaunimo. Visi jie demonstratyviai rūko. Ir vis kaskart į salę su cigarete dantyse tas būrelis įstumia Karovo sūnų Povilą. Šis demonstratyviai į visas puses pučia dūmą... Aiški provokacija! Pasiūliau jam apleisti salę.

Paskui kažkas man perduoda anoniminį laiškėlį...

„Pareiškimas. Tu esi baltas ožys, pats paskutinis durnius visame sviete. Kirvis tu, su žila barzda. Ir žinai ką? Jeigu mes su tavimi susitiksime kada nors, tai tu sveikas niekad nebebūsi. Saugokis. P...a senos kumelės. Primenu tau, saugokis!“

Dviese su senu bičiuliu dėstytoju Povilu Labanausku išdrįsime atsilankyti į Karovų butą ir nesunkiai nustatėme (pagal braižą), kad laiškėlio autorius – tas pats Povilas Karovas. Laiškėlį atidaviau rajono milicijai. Bet jie ten iš manęs tik pasišaipė...

Pagalvojau, kodėl mes, technikumai, neieškom normaliesnių kontaktų su vietiniais gyventojais. O jie gi yra įžeisti jau nuo tada, kai su Ginevičiaus pagalba griovėme parke pastatytas visokiausio kalibro būdeles, tvartelius; rankomis valėme parke esančius tvenkinius; pasodinome kvepiančiųjų topolių alėją. Jie buvo pripratę prie savo tvarkos, santykių ir kalbos. Mūsų įsikūrimas buvo tarsi pirštu dūrimas, jog jie – antrarūšiai. O mes gi – ateiviai...

Spalio 7 d., penktadienis

Užvakar Antanaičių skyriuje pasikorė 21 metų vaikinukas. Gėrė... Norėjęs nužudyti dar ir skyriaus vedėją Šalkauską už tai, kad šis iš jo atėmęs arklius, su kuriais fermai vežiojo pašarus.

... Vakar pirmą kartą savo tarnybinėje veikloje „vaišinau“ bendrabučio statybos viršininkus. Vaišinau dėl to, kad pagaliau atvežtų statyboms būtiną kraną.

Spalio 15 d., šeštadienis

Aš visada už griežtesnes bausmes nusižengusiems moksleiviams. Bet vakar dėstytojų taryba nepritarė mano siūlymui. O aš? „Galite nepritarti... Bet pagal technikumų nuostatus aš, kaip direktorius, turiu teisę su jūsų nuomone nesutikti“, – išrėžiau.

Lietuvių kalbos dėstytoja Laima man atgal: „Kam tada svarstymas? Kam ta mokytojų taryba?“

Mane tarsi elektra būtų nukrėtę... Iš tiesų – kam tada toji taryba? Be to, Laimos žodžiai, tarp mūsų turinčios bene didžiausią pedagoginę patirtį, mano akyse – autoritetingiausi.

... O užvakar irgi nuotykiš.

Mergaičių bendrabutyje įsiveisė vagiškė. Tai tikra nelaimė. Ne tiek materialinio, kiek moralinio pobūdžio. Nieko nėra blogiau, kaip tarpusavio įtarinėjimai. Ko tik nedarėme. Atsirado savanorių, kurie sutiko pamokų metu pagulėti po lovomis... Pagaliau įtarimų ratas susiaurėjo ir į kabinetą pasikviečiau įtariamąją. Nieko konkretesnio nežinodamas, imu jai į akis ir išspyškinu:

„Visos įkaltės krenta ant jūsų... Jeigu čia, kabinete, man prisipažinsite – paslaptis čia ir pasiliks. Jūs būsite saugūs...“

O ji ėmė ir prisipažino! Labiausiai mane nustebino ne prisipažinimas, o tai, kad ji – Antanaičių skyriaus vedėjo Šalkausko dukra... Bet žodis duotas ir jį man reikia tesėti...

Spalio 20 d., ketvirtadienis

Vakar skambino Panevėžio rajono partijos komiteto sekretorius Masaitis. Ten įvykę pasikeitimai (eilinė N. Chruščiovo reforma) ir nuo LKP Panevėžio miesto RK „atskilo“ Panevėžio rajono RK... Prašo sugrįžti į Panevėžį ir siūlo rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojo postą... Bet esu gavęs ir kitą pasiūlymą – Lietuvos Aukštojo mokslo komitetas ruošiasi mane įdarbinti Vilniuje technikumų vyr. inspektoriaus pareigoms. Kur pasukti – į Panevėžį, į Vilnių ar likti Bartkuškyje?.. Velniai griebtų – painoka. Mano nuojautos ir proto tokiam pasirinkimui neužtenka. O patarėjo šalia neturiu...

Jeigu kalbėti apie technikumą, man jau gaila tos dvasios ir tų pastangų, kurias spėjau pakoti: rūmų rekonstrukcija, „pramušta“ bendrabučio statyba, aplinkos (parko ir kt.) sutvarkymas... O mano įvesta organizacinė tvarka? Technikumo vidaus reikalus tvarko patys moksleiviai. Praktikuojamos budinčiųjų brigadėlės su mano sugalvotais žaliais (ne raudonais!) raiščiais, papuoštais baltais apvadėliais. Yra budinčiųjų su viena žvaigždute (klasės), yra su dviem – kurso ir yra su trim žvaigždutėm. Tai jis – vyriausias budintysis, technikumui išsirikiaavus prie iškeltos vėliavos flagštoko, atraportuoja apie visus įvykius budinčiam dėstytojui... Šis ritualinis žaidimas visiems patinka – ir moksleiviams, ir dėstytojams, ir aplinkiniams, kurie būreliais ateina paspoksoti į „apeigas“

Klasėse ir koridoriuose mano atrinkti (o kai kurie ir sukurti) šūkiei, gražiai įrėminti ir išrašyti ant tautinio audinio... Tarsi nieko tarybiško, visiems įprasto ir nėra. Išskyrus tai, kad aš dar vis partorgas, o vos ne visi moksleiviai – komjaunuoliai...

Spalio 28 d., penktadienis

Po jau kelinto skambučio iš Panevėžio pagaliau nuvykau į savo pernykštės praktikos būstinę. Rajono partijos komiteto pirmasis sekretorius Jonas Pivoriūnas (labai nuoširdus, valstietiškos natūros asmuo) pasiūlė man rajono plano komisijos pirmininko postą (mano supratimu, tai labai įtakingas praktiškas postas). Siūlymas man patiko, tai ir atvažiavau konkrečiau tartis. Kaip tyčia, jo kabinete tuomet sėdėjo Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotoja kultūros reikalams Leokadija Diržinskaitė. Ji panevėziečių siūlymui nepritarė, motyvuodama tuo, kad reikia centre (sostinėje) stiprinti kadrus, t. y. Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto sudėtį... Bet ir Pivoriūnas nenusileido – skambino Ministrų Tarybos pareigūnui Slapšui, šefuojančiam rajonus.

Nuvykau į Vilnių tiesiai pas Slapšį. O šis užsiminė net apie rajono vykdomojo komiteto pirmininko postą. Čia pat ėmė derėtis su Vytautu Kuzminskiu – Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto (kuriam priklausau) pirmininku (tos pareigos prilygintos ministru)... Nupėdinau pas jį – į komitetą... Kuzminskis kalbėjo ilgai, tėviškai. Apie tai, kad tie planai, kuriuos puoselėju įgyvendinti eidamas tas man siūlomas pareigas, liks neįgyvendinti. Mane užpjauš „tekučka“: nutarimai, ataskaitos, medžiagų skirstymas, pieno ir mėsos planų vykdymas ir pan. Kad man, jaunam, dar reikia čia, sostinėje, apsitrinti, pasiskaityti, įgyti praktikos spręsti ne rajono, o respublikines problemas.

Po tų žodžių aš „aptirpau“ ir sutikau būti perkeliamas į Vilnių.

... O vėl skambinęs Jonas Pivoriūnas dėl tokio apsisprendimo pametė nuotaiką, bet vis dėlto nepašyktėjo nuoširdžių žodžių. Neypatinga nuotaika buvo ir mano. Juk atsakiau šanso dirbti man pažįstamą darbą, ir dar ne bet kur, o tarp savo krašto žmonių.

KOMENTARAS

Čia ir aukščiau suminėti mano tuometiniame kelyje sutikti partiniai ir sovietiniai darbuotojai – labai įvairūs. „Kvislingo“ bruozų turėjusiai grupei galėčiau priskirti gal Širvintų rajono pirmąjį sekretorių Anatolijų Davydonį. Bet jokių būdu ne jo „antrinką“, Panevėžio rajono partijos komiteto pirmąjį sekretorių Pivoriūną arba kad ir ministro rangą turėjusį Kuzminskį. Abu jie priklausė toms lietuvišką savimonę turinčioms asmenybėms, kurioms užimamos pareigos buvo ne tik sovietinės valdžios įtvirtinimas, bet ir lietuvybės bei padorumo išsaugojimas. Tokių tada sutikau gan nemažai. Gal net daugiau nei „kvislingų“.. Pastarieji jau vėliau „pasipylė“, išėjo į sceną praėję savo užtaisų „kvislingišką“ komjaunimo aktyvistų mokyklą...

Taip prasidėjo dar vienas (kelintas?) lietuvių tautos naikinamojo lūžio etapas.

Drįstu papildomai pakomentuoti ir mano partiškumą... Juo painiojau oficialias institucijas jau tada – Maskvoje organizuodamas ansamblius; juo painiojau Širvintų rajono „valdžią“; juo painiojau ir naujas pareigas siūlančius darbdavius. Jei turi partijos bilietą, niekas nepuldavo iš karto tavo klausimo derinti su KGB... Žinoma, jau vėliau žinios pasiekdavo kadrus tvarkančias tarnybas ir jos imdavo į tave žiūrėti per „padidinamąjį“ stiklą. Žinoma, tam reikalui buvo vis plačiau panaudojami ir vietiniai agentėliai...

Bartkuškio ežeras. Kaip buvo įprasta tiems laikams, apsuptas tvartais, spirito varyklomis (jau neveikusiomis), garažais... Aš kairėje, viduryje Povilas Labanauskas, po metų „per mano malonę“ tapęs Plinkšių žemės ūkio technikumui direktoriumi. Beje, tai tie patys Plinkšiai, kuriuose 1944 m. rudenį formavosi lietuvių savanorių būriai kovai su raudonaisiais. Šios armijos gretose tuo metu buvo ir Voldemaras Adamkevičius – būsimasis Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus

1960-1962-ieji

Aš – inspektorius

Balandžio 24 d.

Solstyb. Trelharmo-
Leningrado

Kačoras!

... eodamas į koncertų!
 ... turtinti ir būstai
 ... turti Moskvoje kurio
 ... su kurio pabrėžtas
 ... džiaugsmas... koncertų
 ... Kačoras toks papras
 ... eguls. Kaip mėsingo namo
 ... at kaulai. Kada po koncerto
 ... as nesidoro su vesu į sceną
 ... pas vertinti nuo Maskvos „Bal-
 ... veteronų.
 ... as paskatubman Ped. institutas į
 ... kad geras subjektas.
 ... ps nemoka. Uždiktas.
 ... was metoje buvo broja respubli-
 ... vnybis demonstravimas. „Funde-
 ... man atrodė, skauda arhitektas.
 ... pasirodė nesvoka ir manas, kaip
 ... klauzijos nebeįsivedo.
 ... susirašysime!

Balandžio 26 d.

... man ... vntas ar nermta ...

1960-iejai. Gruodžio 1 d., ketvirtadienis

Nuo lapkričio 15 d. aš jau Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto specialiųjų vidurinių mokyklų vyr. inspektorius. Technikumą palikau su liūdesiu, bet ir su naujomis viltimis. Prie liūdesio prisidėjo ne tik užsimezgsusių ryšių su kitais, ar su mano kurtu pasauliu nutraukimas. Man pagailo ir Bartkuškio ežero, kuris tyvuliavo čia pat, už technikumo rūmų, ir kurį aš kitų akivaizdoje (žinoma, ir be jų) apiplaukdavau. Gaila buvo palikti ir tarybinio ūkio direktorių Ginevičių, kuris mane išlydėjo liūdnomis akimis kaip geriausią, bet gal vos ne trigubai už jį jaunesnį bičiulį. Susikirsdavome. Bet svarbiausia – buvome idėjiniai bendraminčiai.

KOMENTARAS

Dar ir šiandien man sąžinę „graužia“, kad aš tada, atsisveikindamas su turtingu savo dvasia ir tautiniais įsitikinimais Ginevičiumi, kaip reikiant net ir nepadėkojau už man, jaunutėliam, nepatyrusiam technikumo direktoriui, suteiktą visokeriopą pagalbą. Net ir vėliau, kai po metų susitikome Vilniuje ir kai jis pasiūlė „minutei sustabdyti“ mūsų susitikimą, atsiprašęs nusukė bėjau savo reikalais. Tik labiau subrendęs suvokiau, kad tai būtų paskutinio mūsų susitikimo... O jis kentėjo ne tik nuo pasaulietinės valdžios, bet ir nuo labai aikštingos „savosios“ – namuose.

Subrendęs (ir jau „nueinantis“) dažnai susimąstau: kiek būtų prasilenkimų su elementariu žmoniškumu! Jaučio oda, manau, sunkiai „atlaikytų“... Apie tai byloja kad ir toks po gruodžio 1 d. mano dienoraštyje sekos tvarka einantis įrašas...

Gruodžio 10 d., šeštadienis

Iš laiško Motinai ir Teresei:

„... Kaip visada, taip ir šį kartą, išvažiavau iš Jūsų savimi nepatenkintas, blogai nusiteikęs... Atvažiuodamas pas jus, visuomet sau pasižadu būti nuoširdus, meilus, paprastas. Bet niekuomet man tokiu nepavyko būti. Lieku savyje, savajame kiaukute...“

O važiuoju į tėviškę ne šiaip sau išsiblaškyti. Ar viliojamas vien gimtinės kiemo. Ne. Savo pasirodymu noriu pradžiuginti Mamą; pradžiuginti taip, kad ji galėtų kaimynų akyse pasididžiuoti savo vaikais, jų meile ir pagarba, rodoma jai.

Mano broliui Stepui tai pavyksta, o man – ne. Už tai jaučiu jam nedidelį pavydą... Ką gi, nors per nuotolį atsimeikite, kad aš visuomet su jumis; visuomet su jūsų bėdomis ir džiaugsmiais. Visuomet – Jūsų sūnus, o seserims – brolis. Guodžiu save: gal su amžiumi išmoksiu bendrauti... O dabar – atleiskite... Gal mes visi tokie: iškankinti gyvenimo kovos už savo būvį, todėl ir kamuoti... Gal čia ne mes vieni kalti, gal toks laikmetis?..“

KOMENTARAS

Panašūs mano prisipažinimai padaryti ne dėl prigimties susidvejimo. Negalėčiau pasakyti, kad augau visavertėje šeimoje. Vaikystės metais gyvenau ir pas senelę su teta. Nuoširdžiai prisipažinsiu: ten buvau „pavalgydintas ir aprengtas“, bet išgyvenau savo, kaip vaiko, vienišumą... Paauglystė, jaunystė praėjo technikume. O ir mano mama nuolat ir su nervine įtampa grūmėsi už save (ir savo vaikus). Siekė bet kokia kaina atstatyti savo pažemintą žmogaus, moters orumą, į tą „kovos ratą“ įtraukdama ir mus – savo vaikus. Atsigręžęs į praeitį, pasigendu to paprasto, tik šeimoje atsirandančio ir nejučiomis, natūraliai perduodamo „įdirbio“, kuris „tramdytų“ charakterį, šlifuotų aštresnius elgsenos kampus. Nuo mažumės, kaip man atrodo, buvau ir likau kampuotas, ambicingas, gal ir su neužslopintu noru iš kitų išsiskirti... Šiandien klausiu savęs: kodėl taip atsitiko? Netinkamas auklėjimas? Pasisekimai vaikystėje, atliekant net kai kurias zakristijono funkcijas Palangos bažnyčioje? O gal prisidėjo dar ir tai, kad buvo ilgas laikotarpis, kai reikėjo startuoti iš visiško skurdo ir tuo pagrindu kitų žmonių rodomos mamos šeimai socialinės izoliacijos? O gal ir sovietinis, ypač pokarinis laikotarpis buvo taip sutvarkytas, kad ir prigimtinėms ambicijoms buvo duota valia?

Mano artimieji. Stovi brolienė Aldona, brolis Stepas (miręs 1982 m.), sėdi seserys Bronytė ir Teresė. Trūksta tik tuo metu kariuomenėje tarnavusio brolio Petro. Apie 1963 m.

Gruodžio 15 d., ketvirtadienis

Buvau Rašytojų sąjungoje. Palikau pas literatūrinį konsultantą prozininką Algirdą Pocių savo kūrinėlių pluoštą. Penktadienį – „didžiojo teismo“ diena... Savo dabartinę kūrybą, kuri spausdinama rajonų laikraščiuose, aš pats vertinu kritiškai. Reikia dirbti ir augti.

... Kurpiu fantastinį planą. Visai neprošal būtų patekti į Visuomeninių mokslų akademiją... Norėtūsi mojuoti erelio, o ne vanagėlio sparnais. Trokštu matyti tolius, tolimus horizontus. Ilgiuosi erdvės. Noriu žinių, be kurių, žinau, nebus ir laisvės...

KOMENTARAS

Tais laikais Visuomeninių mokslų akademija (prie SSKP CK) buvo laikoma aukščiausio prestižo ne tik ideologine, bet ir mokslo institucija.

Absolventai studijas baigdavo parašę daktarines (tada – kandidatines) disertacijas, kurių lygis buvo vargu ar prastesnis už tą, kurią aš po kelių metų buvau parašęs ir apsigynęs. Tačiau į tą įstaigą siųsdavo tik pasižymėjusius, „patikrintus“ aukšto lygio partinius ir sovietinius darbuotojus.

Tikrovė buvo tokia, kad, atsidūrus į ministeriją, neišvengiamai (arba beveik neišvengiamai) ima veikti, stiprėti psichologinis karjeros siekio mechanizmas.

Gruodžio 30 d., penktadienis

Priešpaskutinė metų diena!

Ką rašyti? Ką įvertinti ir kokius planus kurpti ateičiai? Gal apie tai, kad kasdien manyje kunkuliuoja kančios ir kovos katilas? O gal apie tai, kad naujas darbas – man visai ne prie širdies?

Nieko nerašysiu. Seniai, atrodo, labai seniai praėjo tie laikai, kai jutau jėgų perteklių, buvau žvalus ir džiaugiausi gyvenimu. O gal tokios būsenos iš viso ir nebūta?..

1961-ieji. Sausio 5 d., ketvirtadienis

Neiškenčiu į dienoraštį neįrašęs Naujųjų metų sutikimo, pavirtusio įdomiu nuotykiu...

Mano tarnybos draugas Gerdutis Tarvydas, kaip komjaunimo aktyvistas, į mūsų įstaigą buvo pakviestas dirbti iš karto po Kauno politechnikos instituto baigimo. Jis netikėtai pasiūlė Naujuosius sutikti kartu.

Ir ne bet kur, o Dailės instituto kavinėje. Ten būsią įdomu... Suvokiau priežastį: atsisakė jo mergina, technikum studentė (mačiau ir piktinausi, kad jis su ja elgdavosi tik kaip su meiluže). Na, o staliukas keturiems buvo jau užsakytas. Antrą porą sudarė trečiasis mūsų valdybos bendradarbis su dama.

Artėjo Naujieji... Stebėjau, kaip patalpos kampe už sustumtų staliukų vis labiau šėlo baltais marškiniais pasipuošę vaikinai. Atrodo, ir mes jau buvome „sutvarkę“ mums skirtą „valdišką“ puslitrį... Naujųjų metų laikrodžio dūžiai! Įsišėlę baltmarškiniai vaikinai staiga su šėlsmu į lubas ėmė mėtyti ant staliukų gulėjusias lėkštes. Duženos lakstė į visas puses. Kai kas ir prie kitų staliukų sėdėjusiųjų pasekė anų pėdomis. Nuo mūsų stalo lėkštes griebė ir mane pakvietęs draugas ir, azartiškai įsijautęs, svaidė jas į lubas...

Paskui staiga viskas nuščiuvo. Visi nusigandę paliko kavinę ir išsivaikščiojo... Dauguma nuėjo me į salę, kur prasidėjo šokiai. Einant instituto koridoriais, stebino išpieštomis kaukolėmis, skeletais ir kariamomis žmogystomis išdabintos dekanatų durys. Stebino silkės griaučiais nurodomos ėjimo kryptys. Visa ta bakchanalija man pasirodė labai keista ir nepriimtina.

KOMENTARAS

Toje šventės istorijoje mane apstulbino kitas faktas.

Labai greitai prasidėjo tą naujametinę naktį chuliganiškus išpuolius padariusiųjų viešas svarstymas Dailės institute, trukęs toli gražu ne vieną dieną... Suprantama, kad pagrindinė tema buvo lėkščių daužytojų ir „tepliorių“ pasmerkimas ir nubaudimas. Į tuos svarstymus įdomumo vedinas atsilankiau ir aš, kartu su savo bendradarbiu Gerdučiu T. Labai nustebau, kai jis, atstovaudamas mūsų įstaigą, išėjo į tribūną ir drąsiai, be jokių skrupulų „kalė prie kryžiaus“ anuos baltmarškinius. Vos vos nesusilaikiau neišėjęs į tą pačią tribūną ir už tokį elgesį čia pat nepasmerkęs savo bendradarbio... Suveikė sovietinio valdininko sindromas...

Kai kas, pasinaudojus tuo naujametiniu įvykiu, buvo pašalinti iš Dailės instituto. Tai galėjo būti tik pretekstas. Gerai pamenu, kai į „nusikaltėlio“ tribūną buvo iškviesta studentė ir jai labai kategoriškai buvo priekaištauta visai ne už bakchanaliją Naujųjų metų naktį. Ji buvo kaltinama už politinį išsišokimą, būnant su grupe Bulgarijoje. Ji, pasirodo, pasiėlgusi apolitiškai, nes į klausimą, iš kur jie esą, ši studentė pakartotinai atsakiusi: „Mes iš Lietuvos... Mes – lietuviai...“

Ji čia pat buvo apkaltinta nacionalizmu ir, pridėjus dar jos dalyvavimą piešiant anuos piešinius, buvo iš instituto irgi pašalinta...

O mano bendradarbis T. Gerdutis?

Jis liko ministerijoje, ten padarė šiokią tokią karjerą. Paskui pasuko partinės veiklos kryptimi. Atgimimo metai jį „užklupo“ dirbant LKP Vilniaus miesto komiteto Mokslo ir kultūros skyriaus

vedėjo poste. Matyt, buvo labai susitapatinęs su tokiomis pareigomis ir pasaulėžiūrinėmis vertybėmis. Praėjo gal pusmetis ar metai ir ji, nelaimingąjį, ištiko bjauriausias insultas, atėmęs ir judėjimą, ir kalbą... Sutikęs jį poliklinikoje, sėdintį vežimėlyje ir kažką vapenantį, vos pažinau...

Sausio 17 d., antradienis

Atlyginimą mokėjo naujais pinigais (senieji buvo pakeisti 10:1 kursu). Buvo tikrai nuotaikinga diena. Pinigai ne tik gražūs, nedidelio formato, bet ir „taupūs“... Kiekviena kapeika turės vertę...

O Moskovičienė (žydė), mūsų kasininkė, išmokėdama man pinigus, paklausė (žinoma, rusų kalba): „Girdėjau, jūs – tikras nacionalistas.“ „Ir ne bet koks, o didelis“, – tarsi juokais atsakiau. Ir nustėrau: iš jos akių pamačiau – patikėjo.

Tas klausimas ne šiaip atsiradęs. Apie mane nuolat sukiojasi kanceliarijos vedėjas Sideravičius. Išprovokavo, kad aš pakviesčiau jį į „Neringą.“ Ten jis bandė visą pokalbį sukti į politiką. Ir dar apie tai, ką gi aš ten, Maskvoje, esu padaręs... Žaidimą supratau... Man atrodo, kad jį, kaip „stukačių“, apraminau ir jo akyse, prieš tai nupieštą mano portretą kaip nacionalistinį baubą, sumenkinau. Noriu tikėti: gal bus ramiau ir jo „šefams“...

Sausio 24 d., antradienis

Tarybos kambaryje sėdime penkiese. Aš gavau stalą prie sienos, o veteranai sėdi prie langų. Matau, kad Joana Didžgalvytė, aiški jų lyderė, manęs nepripažįsta – jai esu vis dar svetimas. Nuo to bendrame kabinete tik daugiau įtampos. Ieškau priežasčių ir surandu... Prieš gerą pusmetį, dar direktoriaudamas ir su reikalais atsilankęs į šį kabinetą, geru žodžiu paminėjau komjaunimo organizaciją ir jos veiklą technikumė. Juste jčiau, kad tą mano pastebėjimą priėmė kaip ideologinį pasąžą. O aš tuomet omenyje turėjau moksleivių organizavimą apskritai: kultūrinį, sportinį, auklėjamąjį ir pan. Žinoma, mano mintyse buvo ir tai, kad būtent ministerijoje ir reikia taip kalbėti. Kaip ne kaip čia gi sėdi tarybų valdžios žmonės! Net nemaniau, kad šiame kabinete gali sėdėti ne tik mano tautiečiai, bet ir bendraminčiai. Jau perpratau, kad Joana D. – viena iš jų.

Vakar jai (už mane kokiais 15 metų vyresnei) ir sakau: „Už ką jūs manęs taip neapkenčiate?“

Tiesiog buvo nuostabu matyti, kaip nuo mano paleistos strėlės keičiasi veidas, kaip susinepatoginusi muistos savo kėdėje. Kaip pagaliau ima šypsotis ir atsako mano stiliumi: „O aš galvojau, kad jūs – balvonas... O pasirodo – jūs visai kitoks... Jautrus ir viską suvokiantis.“

Matosi, kad ir ji pati jau išgyveno dėl susidariusios įtampos ir dabar džiaugiasi, kad aš pirmas žengiau žingsnį, griaunantį jos pačios pasistatytą užtvarą. Aišku, kad ji turi senmergės bruožų. Bet jau žinau, kad Joana D. kilusi iš labai lietuviško krašto – nuo Svėdasų. Lankė dar Dotnuvoje įsikūrusią akademiją ir greičiausiai karo ir pokario audrų sukuryje prarado savo mylimąjį. Negalėjo jo neturėti, nes kaip moteris ir dvasia, ir kūnu buvo labai labai patraukli.

Pačiame kabineto gale, irgi prie lango (geriausioje vietoje), sėdi rusė Šarkova. Tai Lietuvos KP CK antrojo sekretoriaus Šarkovo žmona. Ji šefuoja muzikos ir kultūros profilio specialiąsias vidurines mokyklas. Laikosi atsainiai, bet pakankamai draugiškai. Tačiau pastebėjau, kad tarp jos ir Joanos D. dialogo nėra. Tik būtinybė... Čia visi viską girdi ir mato. Nustebau, išgirdęs, kaip drg. Šarkova su savo lankytojais rusais kalbasi: „O lietuviškai mokate? Ne?.. Tai su įsidarbinimu tikrai turėsime problemų...“

Tiesioginis mano viršininkas – Vytautas Beržiūnas. Kadaisė dėstęs Joniškėlio žemės ūkio technikumė, taigi beveik giminiėtis. Bet giminiėtis ir kita prasme... Jis jau žino apie mano nuveiktus darbus Maskvoje ir rodo man ypatingo palankumo ženklus. O aš iš kitų šaltinių žinau jo „nacionalistines“ pažiūras... Atrodo, čia dabar būsime trys „kieti lietuviai“: Joana, Beržiūnas ir aš.

Štai taip prasidėjo mano naujasis gana ramus darbas ir įsitvirtinimas visai man neįprastoje ministerijos aplinkoje. Po pokalbio su Joana D., tamė bendrajame kabineė ėmiau jaustis kaip savo namuose. Bendrabučio kambarėlis – tai tik būstas permiegoti. Atvirai pasakius, tikrų namų neturiu... Ir nežinau, kada juos turėsiu.

Vasario 2 d., ketvirtadienis

Gyvename visuomenėje, kurioje baigiama numarinti religija. Mūsų vaikai jau nebepajaus, neįsupras to didingo religijos ir bažnyčios poveikio ir tos žmonių dvasinio gyvenimo organizavimo sistemos. Bažnyčioje buvo sukaupė visa, kas geriausia muzikoje, dailėje, architektūroje, skulptūroje. Scenografiškai puošnios, paslaptingos liturginės apeigos padėdavo žmogui nusiraminti, gauti paguodą. Savo sielą pamaitindavo dvasiniu penu. Čia jis susiliesdavo su kultūra plačiąja to žodžio prasme.

Dabar mes ant viso to pilame pamazgas. Viską nurašydami, pamiršdami... Skubame. Į komunistinę – ten bus priimti tik netikintieji! Ir aš pats dirbu beveik šitaip ir šitoje sistemoje...

O ką pakaitalui žmonėms duodame?

Kinus? Teatrus? Klubus?

Šios institucijos nei šimtosios dalies neatstoja to, ką kaimiečiui duodavo religija. Jos gijos eina iš seniausių istorijos klodų, atspindi seniausiai susiformavusią tautos dvasią...

Pirma duokime, o ne atimkime! Bet duoti galime tik kuriant ne jėga, o natūraliai. O ir naikinti tai, kas atsidūręs silpnėsiojo pozicijoje, vargu ar moralu.

Jei nebus sukurta religijai adekvati, žmogaus dvasią ugdanti sistema, jis sulaukės!

Vasario 3 d., penktadienis

Jau visas mėnuo, kai prasidėjo naujieji metai... Man jie turėtų būti našesni, kūrybiškesni. Panašu, kad jie man teiks daugiau gilesnių išgyvenimų ir žmonių pažinimo išminties. Jau dabar jaučiu įsitvirtinančią pusiausvyrą, augantį pasitikėjimą savo jėgomis. Pagaliau ateina ramybė. Ateina pamažu, dvelkdama tikru pavasario vėjeliu ir kvapais. Gėsta, pritilsta sielos maištas,

bepasmiškos vidinės kančios. Vėl galėsiu visu ūgiu atsistoti ir sušukti: „Žmonės, aš vėl einu į kovą!“

O dabar. Dabar įspūdis toks, lyg aš dirbčiau ir gyvenčiau užnugaryje. Betgi mano temperamentas, prigimtis reikalauje reikalauja būti apkasuose, priešakinėse linijose... Pats su savotišku apmaudu pamąstau: gimęs aš visai ne šeimos gyvenimui (kurio, pilnaverčio, ir nemačiau)...

KOMENTARAS

Darbas vyriausybinėje įstaigoje, lyginant su technikum (ir ankstyvesniu studento gyvenimu), man tada pasirodė tikromis atostogomis.

Pamenu, dvi savaites „kentėjau“ beveik nieko neveikdamas, paskui ėmiausi iniciatyvos važinėti po man priskirtus ž. ū. technikumus ir juos inspektuodavau „kietai kratydamas.“ Gan per trumpą laiką man inicijuojant, buvo pakeisti net penkių technikumų direktoriai! Tebebuvo maksimalistas. Man užkliūdavo direktoriaus pro suplyšusias kojines boluojantis užkulnis ar susirašinėjimas per sekretorę su savo buhalterė. Netiko dulkių nuosėdos kabinetuose ir tai, kad per pritūpėtas vietas neįmanoma patekti į tualetą. Netiko piktžolės aplink mokomąjį korpusą, taip pat ir tai, jeigu direktorius į darbą reguliariai ateidavo su kvapeliu...

Taip tada buvo. Tai ne mano pramanas.

Na, o tai, kaip šiandien, koku tempu ir turiniu dirba valstybinės įstaigos, nedvejojant galima prilyginti pergalingai laimėtos biurokratizmo revoliucijos rezultatui...

Vasario 9 d., ketvirtadienis

Janiną Degutytę išskiriu iš kitų poetų. Jos eilėraščių mintis nepaprastai gili, gal dėl to vietomis ir ne visai suprantama. Ta mintis (gerokai užkoduota) išreiškia giliausius mūsų dramatiškos tikrovės išgyvenimus. Ji – nenuilstamai deganti, kovoti nepalaujanti ir kenčianti...

Ir vis dėlto minčių, temų diapazonas galėtų būti platesnis. Tokio talento poetei turėtų būti svetimas bet koks monotoniškas atsikartojimas.

Pagal sugebėjimą išreikšti meninio išgyvenimo akimirkas, man atrodo, ji savotiškai artima prancūzų tapytojams impresionistams. Tas akimirkas taip subtiliai gali išgyventi ir perteikti tik žmogus, kuris yra vienišas... O oficialios kritikos (ir spaudos) ji nelabai mėgstama už polinkį į individualizmą.

„...Nusilenksiu šviesai įstabiai.

Tik verpetui nesilenksiu niekad.“

Vasario 20 d., pirmadienis

Užmuštas Kongo prezidentas Lumumba! Jis buvo dar ir poetas... Visas pasaulis pasipiktinęs. Bet ar gali poetams sektis valdyti valstybę?

O Nikita Chruščiovas vėl žengė dar vieną ryžtingą žingsnį... Pirmą kartą TSKP istorijoje (kiek mums žinoma) atvirai ir labai griežtai sukritikavo visą tą biurokratizuotą, nedalykišką ir paradžišką partinių institucijų darbą, vadovavimą kitiems. Vanojo už atotrūkį nuo liaudies, už saiko praradimą.

Už tai jam – bravisimo! Betgi negalima tokioje valstybėje visą laiką ir eksperimentuoti.

Visa blogybė ta, kad aš turbūt niekada netapsiu internacionalistu kosmopolitu. Ir – per mažai moka pinigų... O šiaip gyvenimas būtų gal ir priimtinas.

Vasario 26 d., sekmadienis

Bethoveno 4-oji simfonija! Tiesiog bijau jos pabaigos... Liks tuščia. Visai tuščia...O ne! Tuštumos nebūna... Įsirangys žaltvykslė...

Labai džiaugiuosi savo jaunesnioju broliu Petru. Turi savarankišką, išvystytą protą ir kovingą valią. Jis taip pat kaip ir aš išgyvena dėl santvarkos racionalumo, jos protingumo... Turi didesnę gyvenimo patirtį, negu apie tai galvoju. Korektiškumo, įsitikinimų nuoseklumo galėčiau iš jo pasimokyti.

Mes tampame artimais bičiuliais.

Pamenu įvykį, kuris mus labiau suartino...

... Grįžtant nuo troleibusų stotelės į savo būstą, lietus tebelijo. O mano brolis Petras, laukęs manęs pro langą, išbėgo su skėčiu pasitikti... Paskui ir sako: „Nusprendžiau mesti abiturus egzaminus... Ir važiuoju namo. Vis vien literatūrinės temos, kurią šiandien reikia rašyti, neparašysiu... Užsmaugs gramatinės klaidos...“

Patylėjau. Galvoju ir apie tai, kad man išvažiavus iš technikum, jam, kaip ir keletui kitų, tapo nykiau. Jie nutarė mesti čia studijas ir vidurinės mokyklos egzaminus laikyti eksternu. Dabar Petras gyvena pas mane Vilniuje ir laiko tuos egzaminus... Bet mūsų, panevėžiečių, tarmė yra tiesiog priešinga bendrinei kalbai, jos gramatikos taisyklėms. Kažkoks netikęs paveldas, užsilikęs nuo žemaičių.

„Vyriškai atžygiavęs iki šio taško, tu nebeturi teisės trauktis“, – sakau broliui. „Galvok tik apie puolimą. Galvokim apie išėitį. O ji egzistuoja. Plėtodamas temą, dėmesį koncentruok ne tik į turinį, bet ir į tuos žodžius, kuriuos, kaip esi pastebėjęs, rašai su gramatinėmis klaidomis. Pasistenk jų apskritai išvengti... Arba įsidėmėk klaidų darymo dėsningumą...“ Patylėjau ir dar pasakiau: „Argi technikumė būčiau tave pripažinęs literatūriniu prizininku, jeigu tu iš tiesų būtum buvęs to nevertas?“

Kitą dieną mes abu džiaugėmės pasiekta pergale – broliuko parašyta tema buvo įvertinta keturiais!

Balandžio 12 d., trečiadienis

Pirmą kartą istorijoje pakilo į Kosmosą žmogus!

Apskridęs Žemę per 89 minutes, jis sėkmingai nusileido. Tai buvo Jurijus Gagarinas.

Technikos pergalės džiaugsmas, atrodo, nepaliko nieko nuošalyje.

Balandžio 21 d., penktadienis

Šiandien Valstybinės filharmonijos salėje su oficialiu koncertu koncertavo mūsų, maskviečių, pavyzdžiu įsikūręs Leningrado ansamblis „Balticum“! Jo vadovas – Romas Kocius.

Labai jaudinausi, eidamas į šį koncertą. Gal dėl to, kad čia esama ir mano dalelytės... Gal dėl to, kad leningradiečiai sugebėjo tai padaryti, o mes – ne... Nedrįsau net po koncerto eiti į užkulius. Gerai, kad šalia manęs sėdėjo Giedrius Misevičius, tai jis pabakino mane ir kartu nuėjome... Romą Kocių korespondentai buvo užgulę. Atrodė jis toks paprastas, nuoširdus, mano ūgio. Labai nudžiugo mane pamatęs ir nežinau kaip pažinęs. O aš kiaulė... Kada po koncerto vyko sveikinimai, aš taip ir neišdrįsau, užlipęs ant scenos, salės akivaizdoje pasveikinti juos nuo Maskvos „Balticum“ veteranų.

Bet aš paskambinau ir į Pedagoginį institutą, ir į Vilniaus universitetą (kaip ministerijos atstovas), kad juos gerai sutiktų.

Pastebėjau: Romas Kocius, gal irgi iš jaudulio, kalbėti nemoka. Užsikirsdavo...

Keista, bet man pasirodė, kad trijų respublikų jaunimo vienybės demonstravimas ir „Gaudeamus“ atlikimas „kvėpėjo“ šablonu, atsikartojimu. Greičiausiai, kad man, visa tai išgyvenusiam, taip atrodė...

Sutarėme susirašinėti.

Balandžio 26 d., trečiadienis

Ne per seniausiai įvyko eilinė ministerijų reorganizacija. Mus, agrarininkus, su 25 technikumais ir dviem aukštosiomis mokyklomis „perkels“ į Žemės ūkio ministeriją. Tiesa, man siūlė pasilikti. Siūlė net Vilniaus finansų technikumui direktoriaus postą. Bet man jis pasirodė nepatrauklus...

Grigėnas, žemės ūkio ministro pavaduotojas kadryų reikalams (buvęs pogrindininkas, mazažartis, esu matęs kabinete sėdintį be kojinių, basomis įsispyrusį į pusbačius), man yra siūlęs pereiti į jo instituciją ir užimti Kadryų parengimo valdybos viršininko kėdę. Tada, kaip vaikėzas, nuraudau ne tik dėl parodyto pasitikėjimo, bet ir supratęs, kad Grigėnas to klausimo dar nėra suderinęs su KGB. Diplomiškai atsakiau – pagalvosiu. Bet daugiau nebesiūlė...

Velnioniškai norisi siekti mokslo. Svajoju apie aspirantūrą. Ir ne kur kitur – o tik Maskvoje, kur jaučiu plačią erdvę savo minčių plėtojimui.

Man pasirodė įdomi „Tarpautinės fašistų sąjungos programa.“ Štai jos teiginiai:

- būtina kovoti už rasės grynumą, prieš rasių maišymąsi, už nacionalsocializmą;
- būtina kovoti prieš pilietinį kapitalizmą ir komunistinį materializmą;

Balandžio 21 d.

Standovė oficialiosios dalyb. Filharmonijos koncertams Leningrade „Balticum“!

Vadovau Romas Kacius!

Kaip atpažinti evokas, koncertų? Nedrosau net pabrėžti priartinti ir būtent nedrosau, nes ne tik tikrai tikrai kurio Balt. manų sergys ir su kurio pabrėžtas met. nubogai ir uikuly. Drosme... korespondentai, toks nuostabus ir kaip nuostabus name pamatys... O at kaulis. Kada po koncerto, pabrėžtas als nedrosau vedas, scenos uikuly. ir pabrėžtas nuostabus „Balticum“ uikuly.

Bet at pabrėžtas Ped. institutas ir uikuly institutas, kad geras uikuly.

O kalbėti pabrėžtas. Uikuly.

Ir ne uikuly uikuly buvo uikuly, respublikos pabrėžtas uikuly demonstravimas „Balticum“ uikuly man atrosdo, skumbas atrosdo. Daryt kas pabrėžtas uikuly uikuly, kaip atrosdo uikuly uikuly uikuly.

Mes suuikuly.

Balandžio 26 d.

Evokas man uikuly ar uikuly buvo pabrėžtas uikuly, pabrėžtas uikuly uikuly. Drosme, at kaip uikuly uikuly uikuly uikuly.

Daryt, daryt pabrėžtas. O pabrėžtas pabrėžtas pabrėžtas, pabrėžtas

1961-ųjų balandžio 21 d. dienoraščio įrašas apie jaudinantį ispūdį, kurį paliko Vilniaus filharmonijoje vykęs Leningrado „Balticum“ ansamblio koncertas

abiejās.

119

Ar nu veik nenustebau 15 vydeis jus
toks paprastis ir nuobonds. Juk tok tokie
asmenys gali toks dodelis darbe daryti.
35 vardele daugiau rāpmasi bus tuolens
Toks man pirmene iris dygtas. Galbet
jūs tiek lepina ir pā 15 vardele.

Ar labais norojas su Jumis pakal-
beti dīrse. Bet, deji nepavyko... Tācraun
ar Hlironas, jay Jūs kade nors o gal
ir 15 vardele bāsyte Vēlurpe ir mes
bitmas sustākoms. sustāts kētko bū-
tmas!

... Mani stebona tas, kemp jūn
kolēktīves sugebajate atrastoti su ofrēti bā
koncerti ir Vēlurpe ir Ryge ir pan?
Tad Hliron stebotā.

Jūs nenustebote kad auditorija būna
pā valte. Tuo metu kas mes arge iravoms
ir darome pā nuomas rāpmas, nēvone-
lomis entūziasmas būna peatamē skērtipe.
Jo dabas nēbers. Tarp.

Jūs deis galvajate solien rāstij savi-
veiklā bitmas atkrēpti darneis ir vokāles
grupes: duetas, trīs kvartēts 4 pan 0
kemp pēd 1 nēb medijoty grupe. Jūs tas
nepavyks, tad tenkērtis bank dīvēm kon-
ferēncē: Rāgta ir vēnā kurā nors mērgne.
Tad be abjā, pēgyms koncerts. Chāres
stēpmes, solis grupē stāp. No, 2 mēnā
jūs deing lērtmēpēle sevis "profesorālētis"
kurā nērmas net 15 kur sugebajate tiek
pātkūkt, ir vā gēv.

0 Jums asmeniskāi patāra bitmas
pāntā rakti deingācē atkrēpti vāskā pāro.
Pēdētoji, orgāns rātam, sēnēnā ir pan.
Tarp ir kolēktīves deis sēlo nēvān ir
jūs deingācē ir darbu gēvēm. Tuo

1961-ųjų gegužės 26 d.
įrašas. Tai laiško, rašyto
naujamam leningradiečių
ansamblio „Balticum“
vadovui Romui Kociui,
nuorašo fragmentas

- nereikia tikėti žmonių lygybe, būtina kovoti prieš parlamentinę demokratiją;
- būtina organizuoti baltąjį bloką ir įtvirtinti tos šalies piliečių viršenybę santykiuose su atvykėliais.

KOMENTARAS

Šiuo įrašu aš šiandien nesistebiu. Tada, žvelgiant į pasaulį dar „žalio“ jaunuolio akimis, bet koks judėjimas, susijęs su tautinės tapatybės, jos tvarumo tęstinumu, man atrodė turintis aiškų pozityvą.

Gegužės 15 d., pirmadienis

Iš laiško Romui Kociui, Leningrado „Balticum“ vadovui.

„... Į jūsų koncertą ėjau nenoromis, prisiversdamas. Atvirai prisipažinsiu: jausmas buvo toks, tarsi iš manęs tą įvykį būtų paveržę. Mes irgi planavome, bet mums nepasisekė... Aš jautriai reaguuju į nenuoširdumą, pasipūtimą – maniau, to bus. Ir tik draugo paakintas išdrįsau užėti į užkulisius... Jei būčiau pažinęs Jus, Romai, anksčiau, viskas būtų buvę kitaip...“

Negaliu sau atleisti, kodėl koncerto pabaigoje neužlipau ant scenos ir neapkabinau Jūsų? Kodėl publikai nepasakiau, kiek tas žygis pareikalavo pastangų, vargo!.. Atleiskite man, nevykėliui... Gal tai dėl mano drovumo, maitinamo dar kažkuo, nesuprantamu.

Nė kiek nustebeu, išvydęs Jus tokį paprastą ir nuoširdų... Tik tokie asmenys gali tokį darbą nuveikti. Labai norėjosi su Jumis, Romai, pakalbėti dviese. Nepavyko. Bet tikiuosi, kad Jūs kada nors, o gal ir šią vasarą būsite Vilniuje ir mes būtinai susitiksim!

... Tikiuosi nustebsite, kad auditorija buvo šaltoka. Kai mes prieš keletą metų organizavomės, nacionalinis entuziazmas buvo pačiame epogėjuje. Dabar to nebėra...

Keletas mano dalykinių pastebėjimų...

Jūsų choras (dėl man suprantamų priešasčių) nėra stiprus. Jo pasirodymą kompensuoja šokių grupė. Daug laimėjote savo studentais profesionalais. Iš kur sugebėjote tiek jų pririnkti – ir visi puikūs atlikėjai. Siūlyčiau didesnę dėmesį kreipti į vokalines grupes – duetus, trio, kvartetus, o taip pat ir į intermedijistus. Jeigu būtų ne vienas konferansjė, o du – jie labiau viską pagyvintų...

Patariu daugiau turėti ir aktyvo: visokių pavaduotojų, gruporių, seniūnų ir pan. Tai kolektyvą labiau susaistantsys siūlai, o ir Jums būtų lengviau.

O Jūs pats, Romai, esate tikrai puikus, dvasingas ir kuklus. Tik spėjau pamiršti – ką Jūs studijuojate... Pažinojau Jūsų pirmtaką estą Nigul Kaljo. Buvo santūrus ir gal dėl to tada Rygoje su juo taip ir nesuartėjome. Nors kurį laiką susirašinėjome.

Gyvenimas keičia žmones. Būdami studentai, degėm vienu, o dabar, dirbdami – kitu. Svarbu nerusenti. Svarbu – nepasiduoti rutinai, neišduoti savo įsitikinimų.

Romai, stipriai spaudžiu Jūsų dešinę už nueitą kelią „Balticum“ ansamblyje ir avansu – už tą, kuris Jūsų dar laukia...”

KOMENTARAS

Romas Kocius į mano laišką neatsiliepė. Apskritai, staiga pasirodęs jis taip pat staiga ir pradingo kaip į vandenį. Nors ir domėjaisi, taip nieko apie jį daugiau ir nesužinojau...

Tik savo paties pasikeitimu aš galiu paaiškinti tuometinį mano susidvejinimą, atėjus į Filharmoniją ir susitikus su Leningrado Pabaltijo studentų ansambliu, paėmusiu pavyzdį iš mūsų. Tą „bangą“ buvau jau pergyvenęs... Mano jaunystė su savo lūkesčiais ir idealais žengė į kitą etapą...

Gegužės 21 d., sekmadienis

... Vienas vaikštinėjau po sužaliavusias Panerio kalvas. Vienas klausiausi mažųjų giesmininkų klegesio, džiaugiausi švelniais saulės spinduliais ir pražyduisiais sodais. Vienas žvelgiau ir į žmonių apdegintas, mirštančias pušaites... Sėdęs į troleibusą, nuvažiavau į senamiestį. Pavasariu besidžiaugiančių žmonių minioje tarsi ramiau...

Kodėl aš vis dar vienas? Dieve... Gal aš per daug įsimylėjęs save? Kaip tas atsiskyrėlis, valgan- tis džiovintus skėrius, kuris (dėl išpuikimo) nepatiko pačiam Dievui... Išmokau (pripratau) tik su savimi kalbėti, tartis... Gal aš pavirtau prisukama ir tik tam tikrą programą atliekančia mašina? O Dieve, kaip baisu!.. Aš ir į žmones įpratau žiūrėti kaip kalbanti užprogramuota dėžė. Aš juos nuolat ir negailestingai kritikuoju. Dažnai juos neigiu.

Tai kas aš toks, jeigu dar ir kitiems pavydžiu? Pavydžiu, jeigu jie savo vidumi nėra įsitempę, jeigu jie lengvai susitaiko su tuo, kas yra, kas jiems duodama. Smerkiu juos už nuolankumą valdžiai, už neprincipingą prisitaikymą... Bet kas man davė teisę peikti kitus? Kodėl ironizuoju mane supantį pasaulį? Ar aš galiu pasiteisinti, susigalvojęs save priskirti maištaujantiems maksimalistams? O gal paprasčiausiai aš esu angelo ir šėtono mišinys?.. Jei taip, tai kaip aš tvarkysiu savo gyvenimą? Kas ir kaip su manimi galės sugyventi?

Vienuma vėl man tampa kančia. Kaip ir tos nuolatinės bemiegės naktys...

Nudžiugau sužinojęs, kad vieną iš mano dėstomos politinės ekonomijos klausytojų (vidurinėje tarybinių-partinių darbuotojų mokykloje) Budbergį, kurį labiausiai gerbiau už jo imlą, nesuvaržytą protą, pasiuntė į Kupiškio rajoną dirbti partijos komiteto pirmuoju sekretoriumi. Faktas, atrodo, eilinis, bet ar tai nėra įrodymas, kad sistema vis dar siekia atsinaujinimo? Bet, kita vertus, bet koks atsinaujinimas tik dar stipriau užveria vartus tautos išsilaisvinimui? O gal aš čia klystu? Gal atsinaujinimas įlieja šviežesnės srovės, kuri po savęs įlies dar šviežesnę?..

Gegužės 23 d., antradienis

Vytautas Narbutas, elegantiškas vyras, dirbęs Buivydžiškių ž. ū. technikumui direktoriumi, paskirtas naujai kuriamos Žemės ūkio ministerijoje Kadryų rengimo valdybos viršininku. Jis nesutiko su valdžios siūlymu padaryti mane savo pavaduotoju. Sako, esu per karštas... Gal mano ambicijas kiek ir užgavo. Bet ne čia esmė. Narbutas nesuformuos gaivesnės srovės – tos jėgos jis tikrai neturi. Pasitenkins bendra tėkme. Ne mano prigimčiai lėtai, biurokratiniais latakėliais tekanti srovelė...

Gegužės 26 d., penktadienis

Joanai D. sukako 46 metai. Bet jai galima duoti ne daugiau kaip 35. Dvasia ji dar jaunesnė. Vargšė moteris... Vakar ji man kalbėjo: „Vienos nelaimingos dėl to, kad išrinktasis pasirodo girtuoklis, antros – kad mergišius, o man pasitaikė niekšas...“ Toliau jos nedrįsau klausinėti. Pavyzdžiui, kodėl savo gyvenime nesurado niekšui pakaitalo.

... V. Kuzminskis, Aukštojo ir spec. viduriniojo mokslo komiteto pirmininkas, man papriekaištavo, kodėl dėl aspirantūros aš nesikreipiau į jį anksčiau – būtų suplanavę mane siųsti į Maskvą. Henrikas Zabulis, jo pavaduotojas, irgi pažadėjo man padėti. O Grigėnas, Žemės ūkio ministerijos viceministras, man sako: „Kam jums ta aspirantūra? Duosime jums ir be jos skyriaus vedėjo vietą Žemės ūkio ekonomikos institute...“ Bepigu Grigėnui taip „aiškiai“ mąstyti – jis baigęs tik pradinį mokslą...

Toliau dirbti ministerijoje tikrai nematau prasmės. Tai – biurokratinės rutinos mašina.

Tas pats Vytautas Kuzminskis mūsų, agrarininkų grupės, išleidimo į Žemės ūkio ministeriją proga suorganizavo iškilmingą vakaronę. Įteikė dovanėlių. Įteikdamas man gėlių ir marmurinę rašalinę, pasakė: „Tai pats jauniausias inspektorius. Labai princingas. Ugningas... Tai būsimas mokslininkas. Linkime iš visos širdies jam augti...“

„... Suteikti žmonėms džiaugsmą, praskaidrinti jų gyvenimą yra menas. Būtinus, didelis menas. Deja, dažnai jis pamiršamas. Jūs jo nepamiršote“, – lyg ir įsiteikdamas nuo visos mūsų grupės ministru atsakiau.

KOMENTARAS

Apmąstydamas anuos metus, tik pačiais palankiausiaiis žodžiais galėčiau apibūdinti tada funkcionavusio Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto (prilygintino ministerijai) vadovus: Vytautą Kuzminskį (nesvarbu, kad jis buvo „partietis“ su dideliu stažu), tuometinius jo pavaduotojus – Henriką Zabolį (kuris ėjo dar ir Aukštojo mokslo valdybos viršininko pareigas), doc. Vaclovą Pranaitį, spec. viduriniojo mokslo valdybos (kuriai priklausiau) viršininką Joną Kriaučiūną... Žvelgdamas į juos iš

Aš – žemės ūkio technikumų vyr. inspektorius. Centre aktorė Marijona Ramanauskaitė-Petraitytė (žinomos dabartinės politikės prof. Marijos Aušrinės-Pavilionienės mama). Dešinėje mano tetos Sofijos Petraitytės vyras Stepas Zabitis. Jam sovietų buvo priteistas kalėjimas iki gyvos galvos, bet Chruščiovo „atšilimo“ laikais „išvaduotas“ iš Magadano lagerių. Mirė vos ne tą pačią dieną su mano mama – 1993 m. liepos 10 d.

laiko retrospektyvos, galiu pasakyti, kad tai iš tiesų buvo ramūs, tolerantiški, nuo ideologinio bei politinio šurmulio atokiau stovėję asmenys. Vardan teisybės keletą žodžių privalau pasakyti apie jų neabejotiną nuopelną lietuvybei.

Tais laikais SSKP CK nurodymu buvo patvirtintos gana klas-tingos priėmimo į aukštąsias mokyklas taisyklės. Visiems Sovietų Sąjungos abiturientams buvo suteikta teisė rinktis bet kurią tos valstybės aukštąją mokyklą. Tuo pačiu metu buvo daromas didžiulis spaudimas didinti rusakalbių grupių skaičių ir Lietuvos aukštosiose mokyklose. Dengiami A. Sniečkaus, mano tuometinės įstaigos vadovai kartu su universitetais sugebėjo vis dėlto tam spaudimui atsilaikyti. Sugebėjo atsilaikyti ne tik prieš rusakalbių abiturientų, bet ir rusakalbių dėstytojų antplūdį. Taip buvo Lietuvoje.

O pas mūsų kaimynus? Sąjungos subyrėjimo „išvakarėse“ Latvijoje, kur valdžia buvo kur kas „paklusnesnė“ Maskvai, Rygos politechnikos institute rusų kalba studijavo trečdalis, o P. Slučkos Rygos universitete – net 50 proc. studentų! Ne ką geresnė padėtis buvo ir Estijoje. Žodžiu, šių mūsų kaimynų rusifikacija ėjo dar ir per jų aukštąsias mokyklas. Į jas studijuoti plūsdavo pulkai iš visos „Tėvynės.“ Tuo tarpu Lietuvoje net sovietiniais metais rusų kalba

studijuojančiųjų bendras procentas (per visas aukštąsias mokyklas) neviršijo 10 procentų.

Turiu pabrėžti, kad toje įstaigoje, kurioje tada dirbau, bendra darbo atmosfera buvo tikrai rami, jauki ir lietuviška. Nors tai buvo būtent jaunosios kartos ugdymą, specialistų rengimą reguliuojanti įstaiga. Pagrindinis dėmesys buvo koncentruojamas į specialistų poreikį, į jų rengimo programų dalykinius klausimus, ideologiniams ar politiniams skiriant dėmesio tik tiek, kiek vertė kraštutinė būtinybė. Ir tik vėliau, jau „Brežnevo metais“, atsiras daugiau ideologinės „isterijos“ ir šurmuliuojančių, kartais net elementarių žmogiškumo principus išduodančių „karjeristų.“

Kalbu taip atsiribodamas nuo „stalininių laikų“ įvertinimo ir mąstydamas apie „chruščiovmečio“ pasėtas sėklą, radusį sau palankią lietuvišką dirvą... Lietuviškumas, lietuviškumą, išgyvenusi baisiusios okupacijų metus, prisitaikydama prie istorijos primestų sąlygų, siekė išsaugoti savo gyvastį...

Birželio 23 d., penktadienis

Rožė ant mano stalo... Negaliu prisisotinti jos kvapu. Jis toks nuostabus, kerintis. Kartu su rožė į mano kambariuką įžengė pakilėtumas, šventiška nuotaika. Džiaugsmo išgyvenimas. Man taip liūdna, kad ji greitai mirs...

Didis yra menas gydyti žmones. Bet gydyti jų sielas – pats aukščiausias menas.

... Kelioms dienoms buvau nuvykęs į Plinkšius pas Povilą Labanauską, savo bičiulį nuo technikumų laikų, kurį rekomendavau technikumų direktoriumi... Jo pirmąją pasiūliau atleisti iš darbo, nes pirmos vizitacijos Plinkšiuose metu pamačiau ne tik užkulniuose suplyšusias kojines. Jo iškabintus įsakymus nuo skelbimų lentos laisvai nuplėsdavo profsąjungos komiteto pirmininkė ir jo vietoje įsėgdavo savo potvarkį...

Ir iš savo patirties, ir iš Labanausko matau, koks sunkus, labai sunkus yra provincijos technikumų vadovo darbas. Visi čia gyvena tarsi sukabinti į vieną grandinę... Tik kuriam vienam neteisingai pajudėjus, grandinė išjudina visus. Povilui nestinga familiarumo... Man, kaip vizitatoriui, į ausį pakuždėjo, jog jis visai laisvai apsikabina su moksleivėmis, o dėstytoją, visų akivaizdoje, buvo parvertęs net ant grindų...

Dėstytoja Kairytė pas save apgyvendino pasileidusią moksleivę ir rūpinasi jos kavalieriais. Įspūdis toks, kad ta moksleivė lengvai valdo šeimninę...

Labai man gaila Arlauskytės, direktoriaus pavaduotojos. Graži, elegantiška, jautri... Taupanti, kontroliuojanti savo judesius dėl tos pačios grandinės ir išgyvenanti, kaip beviltiškai slenka laikas, o ji taip ir lieka neištekėjusi...

Kairytė, kuri man aiškino, jog ji, kaip pedagogė, siekianti viską suvokti ir pateisinti, atsisveikini-
mo vakarėlyje man su aiškia užuomina pasakė: „Aš mėgstu tuos, kurie yra nenugalimi...“

Mačiau: mano, kaip vizitatoriaus iš sostinės, apsilankymas dėstytojams buvo panašus į šven-
tę. Mačiau, kaip jie nuoširdžiai išgyveno mano atsisveikinimą. Nežinau, bet man visų visų buvo
gaila: Kairytės, muzikos mokytojo Norkaus, Labanausko, o ypač Arlauskytės – išsiilgusios taurios,
moters sielą suvokiančios meilės, kenčiančios dar ir dėl aplinkos primityvumo, buitškumo.

KOMENTARAS

*Tais metais technikumų vizitacijas buvau pamėgęs. Dabar
mąstau – kodėl? Viena iš priežasčių – viduje didžiavausi tuo, kad
turiu ne tik patirties (kokia ta patirtis?), bet ir administracinės,
vadybinės galios. Bet buvo ir kita, kaip man dabar atrodo, rim-
tesnė priežastis. Svajojau tapti rašytoju. O tie vizitai į provincijos
technikumus šiuo požiūriu buvo tikras lobynas! Tų vizitacijų
metu aš kaip kunigas klausydavau „išpažinčių“, pats jas dar ir
provokuodamas. Tiesiog mėgavausi tais intymiais pokalbiais, jų
niuansais. Žinoma, sužinodavau ir tai, kas buvo aiškiai supersu-
bjektyvu ir kas aiškiai papainiodavo mano išvadas ir siūlymus
mano vadovybei. O ir jie, provincijos inteligentai, ne vienas
atsidūręs būryje, kurį galima pavadinti „geležiniu narvu“, norėjo
būti man atviri. Ir toks jų patiklumas tik dar labiau „klampindavo“
į tokių pokalbių skatinimą. O ir aš nuoširdžiai norėjau ne tik jiems
pagelbėti, bet ir „taisyti padėtį“ taip, kaip aš ją įsivaizduodavau.
Ne kartą (ir ne du) tuomet esu siūlęs ministerijos vadovybei keisti
technikumo vadovus ir pats stebėdavau, kad su tokia mano
nuomone ir jos argumentacija nesunkiai sutikdavo. Už tai pačių
technikumų direktorių (girdėjau iš vieno) buvau pakrikštytas
„drakono“ pravarde.*

*Bet vizitacijų metu išryškėdavo ir kita medalio pusė.
Pasibaigus keletą dienų trukusiai „viešnagai“, iš tiesų ir man, ir
kitiems būdavo savotiškai skausminga. Gal dėl to, kad visa ta
„išpažinčių“ medžiaga, žmonių asmeniniai išgyvenimai tapdavo
mūsų bendra nuosavybe, mūsų sielas jungiančiais saitais... Aš
išvažiuodavau į bičių aviliumi gaudžiantį miestą, o jie visi pasilik-
davo sukabinti viena sunkia grandine atvirame, nuo skersvėjų
neapsaugotame lauke... Tos grandinės kaime sunkumą didindavo
atviras ideologinis ir politinis presingas, kuris buvo lietuvių sielai*

svetimas ir nepriimtinas.

O apie mano tuometines pervertintas galias ir dėl jaunatviško maksimalizmo padarytas klaidas papasakos kitas dienoraščio įrašas iš mano vizitacijos viename iš tuomet Lietuvoje stambiausių ir seniausių žemės ūkio technikumų.

Liepos 10 d., pirmadienis

LKP CK siuntimu buvau Rietave kukurūzų auginimo klausimu... A. Sniečkus buvo surinkęs žemės ūkį „išmanantį aktyvą“ ir siūlė pasižvalgyti po rajonus, atsargiai užsiminęs per daug nepasiduoti Chruščiovo įsiūbuotai kukurūzų auginimo manijai.

Rajono pirmasis sekretorius Vincas Ališauskas man paliko mąstančio ir taktiško asmens įspūdį...

Ta proga aplankiau ir technikumą.

Manau, kad man čia nepasisekė... Gal dėl to, kad nuo pat mano atvykimo (o greičiausiai – dar iki jo) iš dėstytojų sklido nepasitikėjimo manimi dvasia, šaltukas. Gal aš juos įžeidžiau savo jaunumu ir tokiais neatsargiais pasakymais, kaip: „šlykščiom spalvom nudažytos auditorijų sienos“, „nekultūringi moksleiviai“, „neaukšta išleidžiamų specialistų kokybė“ ir pan. Bet tas „šaltukas“ priverė mane susimąstyti giliau.

Vis dėlto į direktoriaus postą (vietoj „senojo“ – Gončio, inteligentiškos asmenybės) mano įsiūlytas Jonas Ivaška, būtent kaip inteligentas, yra gana ribotas. Nepastebėjau jo polinkio į meną, į „filosofinę“ mintį... Atrodo, taip ir liko „komjaunimo aktyvisto“ ar tik „vadovaujančiųjų“ darbo stiliaus gniaužtuose. Asmeniškai, šnekantis dviese, pabarčiau dėl jo kalbos irzlaus, puolančio tono, kuris sudirgino visus dalyvaujančiuosius pasitarime; taip pat už nepridengtą naudojimąsi tarnybiniu autoritetu.

Nesusilaikęs pasakiau ir tai, kad didesnė Kauno žemės ūkio akademijos kolektyvo dalis jo (kaip komsorgo, o paskui – ir kaip partorgo) nemėgo už jo sausumą ir polinkį į administravimą. Tos pastabos jam buvo labai skaudžios – regėjau jį ašarojantį. Bet kaip vyresnis ir dar bendramokslis nuo technikumų laikų, jo akyse turintis autoritetą, tokių pastabų vis dėlto nepagailėjau. Vardan jo paties.

O iš Rietavo aš privalau pasimokyti! Čia direktoriaus pakeitimas (motyvuojant tuo, kad aplinka buvo apleista) – aiški mano klaida.

Liepos 20 d., ketvirtadienis

Mano bičiulis Petras R. man pasigyrė, kad užvakar jam atsidavė jaunutė mergina. Jai tai buvo pirmas kartas... O jam? Jam tai tik žaidimas...

... Aplink – nešvarus, banalus gyvenimas. Neištikimybė šeimose. Ir tik vienur kitur kaip aukso kruopelytės suspindi dorybė ir susilaikymas. Kas yra tie mano suminėti bruožai? Ką jie man

reiškia? Tai – ruošimasis gyvenimui. Tai – atsargūs žingsniai. Tai – gyvenimo prasmės, jo turinio gilesnis išgyvenimas...

Aš jaučiu pasitenkinimą, kad pažįstu tą banalų gyvenimą ir kad juo bodžiuosi. Bet ar aš turiu teisę į tokį gyvenimą žiūrėti iš varpinės bokšto? Ar aš turiu teisę būti kitų teisėju?

... Pasirodo, kad Raguvėlės technikumо direktorė yra Anykščių rajono partijos komiteto pirmojo sekretoriaus giminaitė ir jo yra remiama. O ji tokia nevalyva kaip reta, susiglamžiusi, susnūdusi... Pikti liežuviai kalba, kad jos plaukuose matę utėlių... Kaip tokia „asaba“ gali būti direktorė? Jos pavaduotojas su ja beveik nebendrauja, veikia vienas, energingai, bet stačiokiškai. Grubus. Jam dar svetimas toks dalykas kaip erudicija, vadovavimo principai, darbo sistema ir pan. Jo žmona – tikra priešingybė: elegantiška, pasitempusi, saikinga. Atrodo, daugiau už savo vyrą viską suprantanti ir gebanti reguliuoti jo veiklą. Savyje pastebėjau pavydo jam jausmą... Dėl žmonos.

Mes norėtume padaryti jį direktoriumi, nes mums, technikumų valdybai, labai trūksta kadrų. Bet pavaduotojo nemėgsta rajkomo pirmasis sekretorius, jis gina savo giminaitę ir mes jo valios peržengti negalime.

Liepos 25 d., antradienis

Visuomet geriau turėti viltį, negu nieko neturėti. Tuštuma baisiau už viską.

Žmonės skrenda į kosmosą... O kada jie išmoks suprasti save? Kada jie išmoks valdyti savo likimą?

Sunku gyventi tiems, kas gimė per anksti.

Sunku tiems, kurie per daug jaučia ir supranta.

Ne. Man ne į mokslininkus ir ne į visuomenės veikėjus! Man – į rašytojus...

Keliauju aš, keliauju... Nuo aukštumos į daubą ir vėl į aukštumėlę. Vis aukštyn ir vis žemyn. O gal gilyn?.. Į žmogaus sielos virpesius, į jo dvasios lobynus? Tai irgi atradimų džiaugsmas.

... Šiandien vakare po lietaus pakilo rūkas ir lengvai ant žemės nusėdo tokia nuostabi rasa. Į ją niekada turbūt neatsibostų žiūrėti. Ir man oras toks gaivus, rodos, jį gertum ir gertum...

Ramus, labai ramus vakaras.

... Ji mane jau pakėlė. O ją aš ar sugebėsiu pakelti? Ar nebus man ir jai per sunki našta? Ar aš pasiruošęs? Bijau, kad ne. Dieve, padėk...

O ta liepos 30-oji – čia pat. Aš jos labai labai laukiu... Šalia jos aš pasidarau visai mažutis. Susitraukiu. Nebelieka to didelio mano Aš... Ji – objektyvi. Aš – subjektyvus... Aš bijau, kad apsvaigsiu nuo laimės. Nuo džiaugsmo. Sielų bendrumas?.. Betgi viskas dar ateityje. Miraže...

Ačiū tau... Labai ačiū... Tu gali man atnešti viską. Ir laimę, ir nevilties kančias. Bet sugniuždyti manęs nebesugniuždysi. O apgluminti gali...

KOMENTARAS

Skaitau šias savo dienoraščio eilutes ir stebiuosi – koks iš tiesų tada buvau ir idealistas, ir maksimalistas! Kiek jausmo ir vilčių buvo sukoncentruota į merginos, įsivaizduojamos žmonos portretą! Dabar pagalvoju: kas „iš anos pusės“ galėjo atlaikyti tokio įvaizdžio spaudimą! Skaiitytojas atleis, jeigu aš šioje knygoje pateiksiu tame pačiame dienoraštyje įrašytas ištraukas iš mano Jai rašytų laiškų. Tais laikais daugelis iš mūsų nesišalinome vadinamojo epistolarinio žanro – laiškų. Ačiū Dievui – nebuvo mobiliųjų telefonų... Tuo papildysiu ir tuometinį savo portretą, ir to gyvenimo dvasią...

„... Tu mane kaltini miesčioniškumu. Skaudu... Kodėl turiu teisintis?

Aš verkiau, kai užmušė Patrį Lumumbą. Mintimis verčiausi į Kubos revoliuciją. Skaudžiai pergyvenau dėl Brazilijos prezidento Žano Kuadro nušalinimo...

Ant mano stalo guli visa krūva retų veikalų. Kiek pajėgiu, stengiuosi tų autorių mintis sugromuluoti. Stengiuosi plačiau suprasti gyvenimo prasmę, idant neičiau vien kitų numintu taku.

Aš iš gyvenimo trokštu labai daug. Jei mane vilioja literatūra, tai tik dėl to, kad čia matau platesnes galimybes skleisti savo mintis, savo įsitikinimus ir idėjas. Deja, aš silpnavalis ir per metus tepadariau du tris prisėdimus rašymui. Galbūt to meno aš niekada neišmoksiu...

O jei mane traukia visuomeninė veikla, tai tik dėl tos pačios priežasties – galbūt su kitų žmonių pagalba galima gyvenimą padaryti bent trupučiuką prasmingesnį, turiningesnį... Aš nemėgstu tų, kurie pajėgūs, bet stovi nuošalėje. Kurie linkę vien naudotis. Idealu būtų, jeigu žmonės į postus būtų skirstomi pagal jų sugebėjimus, kultūrą ir gal dar – pagal laiko dvasios supratimą. Aš protestavau prieš mūsų valdybos viršininko paskyrimą, nes jį pažinojau iš anksčiau. Tai labai geras žmogus, tačiau niekada niekada neduos srovės. Niekada idėjomis neužkrės kitų...

Aš pats jaučiu, žinau: mano charakteryje, mano elgesyje yra spragų. Gal kiekvienas jų, tik vis kitokių, turime? Mano draugai kaltina mane tuo, kad aš nemokąs elgtis su merginomis. Bet ir aš juos galiu pakaltinti lengvabūdiškumu, pomėgiu mėgautis vien tuo, kas yra tik gamtiška, o dvasinį pradą paliekant nuošalėje...

Prieš trejus metus, sutikęs Tave, iš džiaugsmo apsiverkdavau, kad tai galbūt Ji. Toji, kuri man labai daug gyvenime padės (kuriai gal ir aš sugebėsiu suteikti laimę)... Kai būdavai geros nuotaikos, aš išgyvendavau didelę ramybę, dvasinį poilsį. Aš džiaugdavausi, matydamas Tavo minčių skaidrumą... Jausdavau, kaip palengva apimsta mano mintys, nuščiūva užę smegenys, slopsta mano ambicingi ketinimai ir planai. Ir stebėdavausi – kodėl mes liekame tokie tolimi, tarsi dar koks trečias nuolat tarp mūsų stovėtų...

Kodėl mums neduota įspėti kito mintis ir troškimus? Kodėl vietoj to mums nuolat brukamas vienas kito nesupratimas? Kodėl aš pasijaučiu esąs stebėjimo objektu, kada kiekvienas atsitiktinis krislelis tuojau užfiksuojamas ir tampa iš anksto įsivaizduojamo, bet kartu ir iškreipto portreto elementu? Tikėjimas žmogui teikia jėgų. Ar Tu tikėjai manimi? Ne. Nes nuo pat pradžios aš buvau bandomasis, tolimas ir svetimas.

Tu man taip ir nepasakei paties svarbiausio – kad esi prisirišusi prie Kazio ir negali jo palikti, nes Tu pati jį kuri. Buvau su juo netyčia susitikęs (jis gi mano tėviškėje buvęs mano netolimas kaimynas!). Pastebėjau, kiek daug turi jam įtakos. Jis Tave labai myli... Nežinau, dėl ko Tu kenti. Pagaliau įtikėk Kaziu! Būk nors Tu laimingesnė...”

KOMENTARAS

Kad skaitytojas lengviau susigaudytų tuometinių mano jausmų labirintuose, pastebėsiu, kad tas laiškas yra rašytas tai Rimai, su kuria likimas mane buvo suvedęs Panevėžyje (1958-iejai metai). O laiške minimas Kazys Milinis (tokia jo pavardė), su kuriuo „manoji“ Rima draugavo, buvo man labai artimai pažįstamas nuo vaikystės, paauglystės laikų. Pora metų už mane vyresnis. Tai iš tiesų buvo šviesi, mąstanti, savaip tauri asmenybė.

Kodėl jie tada nesusituokė? Man telieka pastebėti, kad ji greičiausiai tebebuvo pirmosios meilės įspūdžio vergė... Kazys tuo metu dirbo Panevėžio rajono švietimo skyriaus vedėju, o mirė prieš septynetą ar aštuonetą metų, dirbdamas Uplytės mokyklos direktoriumi.

Atgimimo, o taip pat ir pirmaisiais po Nepriklausomybės atkūrimo metais, Kazį, kaip visada jautrų, dažnai sutikdavau panevėžiečių auditorijose (kur buvau kviečiamas). Mes nuoširdžiai pasikalbėdavome, bet niekada neminėdavome Rimos.

Rugsėjo 17 d., sekmadienis

Trokštu karštai, kilniai, turiningai mylėti... Bet man nesiseka. Kodėl? Kodėl taip yra? Kodėl tu, jaunyste, aplenki mane? Kodėl tau negaila manęs? Ar nematai, kad aš vargšas? Kodėl gyvenime nemačiau džiaugsmo? Tik kovą už būvį. Tiesa – už prasmingą būvį... Pailsau... O tu, jaunyste, man perši tik kančias. Kam ta jaunystė? Kad būtų iš manęs pasityčiota?...

Duokit man degtinės! Aš noriu apsvaigti... Man trošku. Duokit man ramybę! Man vienam baisu...

O gal aš nepataisomas savimeilis? Gal aš per daug mylėdavau susikurtą stabą? Bet gal ta stabmeldystė nėra tokia jau bloga... Gal yra jos geroji pusė?

... Į kambarį įskrido naktinis drugys. Jis turi juodus puošnius sparnus. Jis labai gražus, bet gedulingas. Jis blaškosi... Man jo gaila.

... Mums reikėjo gimti dvidešimčia metų vėliau. Mūsų būtų neapsunkinęs meilės Tėvynei jausmas... O dabar? Dabar mūsų jėgos sukoncentruotos į išlikimą, į savo tradicijas, į kalbą, į savo istorinę atmintį... Mes negalime kaip kiti visavertiškai išeiti į pasaulio areną. Mūsų sąžinė verčia rūpintis sprogdinamais mūsų gimtaisiais namais...

Mūsų vaikai bus laimingesni. Kodėl? Ogi dėl to, kad jie greičiausiai jau nebeišgyvens tų kančių, kurias mes išgyvename ir kurias dar sunkiau išgyveno vyresni už mus... Mūsų vaikams Lietuva taps tik geografiniu rajonu.

Pavydžiu rusams. Tapę pasaulio galiūnais, jie gali savimi ir nebesirūpinti. Jiems ima tarnauti pati istorija...

... Kovoti taikos metu kur kas sudėtingiau. Čia negali įžiūrėti aiškesnių ir konkretesnių priešų kontūrų. Negali jo tiesioginiu šūviu pašauti... Bet vis tiek tu kaip atviraime mūšyje išgyveni pralaimėjimo baimę. Ji nėra kiek nemenkesnė už fizinę mirtį mūsų lauke. Mane guodžia: ne visi pralaimėję pralaimi...

Be kovos nėra žmogaus pilnavertės būties.

Be puolimo nėra pergalės.

Nesustoti... Jokių būdu nesustoti! O galvą skauda be perstojo. Kelintą dieną...

Spalio 13 d., penktadienis

Keistas nutikimas... Savo bičiulį, praradusį būstą, priglaudžiau pas save. O jis po gero mėnesio pasiūlė 5 rublius butpinigių... Nei imti, nei neimti. Nusprendžiau – pragerkime.

Vakar „Neringos“ kavinėje prie mūsų (su Petru R.) bendro staliuko privaloma tvarka metrodotelis pasodino pašalinį asmenį – žurnalistą iš Kaliningrado. Jis buvo apsilikęs nuplyšusiais languotais marškiniais, vadinamąja „kauboika“, neaiškios spalvos megztiniu, iškeltais pečiais pilką dryžuotą švarką ir striukomis susivėlusiomis pižaminėmis kelnėmis... Atseit vakarietišku stiliumi... Jis atvažiavo mokytis iš... Lietuvos. Jam nuostabą kėlė, kodėl kavinėje taip jauku. Kodėl nėra krikščionių liustrų? Kodėl nenusigeria lankytojai? Kodėl taip pigiai ir mandagiai aptarnauja? Bet nepatiko muzika. Jam ji atrodė per daug vakarietiška...

Jis mokėjo lietuviškai, tačiau bijojo kalbėti, manydamas, kad jį seka ir už tai gali jį nubausti. Jis stebėjosi, kodėl mūsų krautuvėse yra lašinių, mėsos, dešrų, sardelių... Sako, Kaliningrade tokią krautuvę perkėjai į gabalus sudraskytų... Jis atskirai nuo mūsų gėrė konjaką, o paskui mūsų akyse išmaukė visą litrą vyno. Užkandos neužsisakė...

Paklausėme, kodėl jie Rusijoje, Kaliningrade viso to neturi. Ogi dėl paprasčiausios priežasties: „Todėl, kad mes viską atiduodame kitiems. Jums – taip pat.“ „O kodėl taip elgiatės?“ „Tokia mūsų natūra...“ „Tenka tik stebėtis tokia jūsų žmonių kantrybe...“, - jam pastebėjau.

Žinoma, į paskutinę mano repliką atsakymo nebuvo. Atsargus net nusigėręs...

Spalio 17 d., antradienis

... Kaip komandiruotas asmuo lankiausi Kretingos rajono kolūkiuose. Aiškinausi, kodėl labai bloga darbų kokybė. Prarandama apie 30–40 proc. išauginto derliaus... O lozungų – visur pilna. Tai baisu. Tai žmonių žalojimas.

... Gavau raštą iš Maskvos, iš Timiriazovo akademijos. Man leidžiama laikyti stojamuosius egzaminus į aspirantūrą... Valio! Valio! Tik ministerijoje nelabai nori mane išleisti. Ir dar ta prakeikta nemiga... O gal toji aspirantūra – išsigelbėjimas? Laisvas režimas.

O ruduo nejprastai šiltas, gražus. Skambantis. Poetiškas... Rodos, niekada nenusibostu juo kvėpuoti.

Spalio 22 d., sekmadienis

Mano buvusioje darbovietėje – Aukštojo ir spec. viduriniojo mokslo komitete iš partijos narių pašalino V. Beržiūną, realiausią kandidatą į V. Kuzminskio pavaduotojus. Pašalino už tai, kad nuslėpė, jog, būdamas 17 metų, įstojo į Lietuvos šaulių organizaciją, o 1941 metų Birželio sukilimo metu saugojo geležinkelio tiltą... Tai buvo neeilinis žmogus. Tiesa, kolektyve jį nelabai mėgo už griežtumą. Bet buvo labai jautrus. Kaip man pasakojo gatvėje sutikta Šarkova, buvusi mano bendradarbė, Beržiūnas susirinkime atrodė apgailėtina, bet tuo pačiu metu, anot jos, iš jo akių tryško įsiutinto žvėries žvilgsniai... Šarkova turėjo visas teises nemėgti Beržiūno už jo užslėptą antirusiškumą. Anot jos, jis padarė didelę klaidą, vietoj atgailos parašęs apolitišką pasiaiškinimą. Bet Beržiūną ji gerbusi kaip asmenybę ir, po partinio susirinkimo sugrįžusi į namus, dėl jo verkė...

Beje, Šarkovos vyras, dirbęs LKP CK antruoju sekretoriumi, atleistas už nuolaidžiavimą A. Sniečkaus nacionalinių kadryų politikai ir pakeistas kitu, ištikimesniu ir energingesniu rusinimo politikoje – Popovu. Dabar aišku, kodėl pagausėjo atleidimų. Pašalinti: Ausiejus B., dirbęs M. Šumausko, Ministrų Tarybos pirmininko, padėjėju (beje, baigęs Joniškėlio ž. ū. technikumą); Pedagoginio instituto direktorius (pasirodo, buvęs šaulys); Joniškėlio žemės ūkio technikumų direktorius Justas Gedminas (išryškintas ne tik kaip buvęs šaulių būrio vadas, bet ir kaip tautininkų partijos skyriaus pirmininkas) ir kt.

Norėjau, noriu ir dabar nuvykti pas V. Beržiūną ir jį paguosti, padrąsinti – gal kiek ir pagelbėti... Bet man neužtenka tam drąsos, nors jaučiu, kad jis yra kankinamas depresijos.

KOMENTARAS

Tais laikais ne tik atleidimas iš darbo, bet jau pats asmens biografijos politinių elementų išviešinimas darbovietėje reikė jo sugniuždymą, netgi daugumos bendradarbių nuo jo atsiribojimą. Tai buvo ne tik politinio, bet ir psichologinio teroro mechanizmas, kuris, net ir pasmerkus stalinizmą, veikė pakankamai efektyviai...

Lapkričio 9 d., ketvirtadienis

Apgavystė! Skausminga, labai skausminga apgavystė!

Dabar klausausi klasikinės muzikos. Labai jaudina Bethoveno 4-oji simfonija. Bet jaudina taip, tarsi grąžtais grąžtų mano sielą... Aš labai bijau vienumos – ji mane tiesiog gąsdina.

... Bičiulio Petro R. nebėra. Mes susipykome. Dėl tos apgavystės... Teisingiau, dėl to savo meilės nuotykiu, apie kurį jis man atvirai papasakojo. Žinoma, tai niekai. Bet... Jeigu būtų Dievas, aš jam melsčiausi... Jeigu būtų Marija – aš prašyčiau iš jos paguodos...

Pasaulis kvailas. Arba aš – kvailys... Kodėl iki šiol ieškau kažkokių skaidraus, labai skaidraus šaltinio? Juk tai – fantazija! Tai baisi fantazija, nuo kurios aš nepajėgus išsivaduoti. Tai ji mane visą laiką – kiek tik pamenu – laiko pavergusi. Arba aš tapsiu sugniuždytas, arba aš tą šaltinį privalau surasti. O Dieve!.. Man dvidešimt penkeri, greitai bus dvidešimt šešeri, o kur tas šaltinis?.. Viskas aplinkui smulkmeniška, nenatūralu... Arba aš niekam tikęs padaras...

Šiandien aš gėriau. Visa mūsų valdyba vakarieniavo... Aš labai dėkingas Aldonai U., kupinai neįtikėtino išorinio ir vidinio grožio. Ji man savo dėmesiu, savo žvilgsniais suteikia džiaugsmo krislį, o jie, bendradarbiai, iš mūsų šaiposi. Aš panorau būti geresnis, kilnesnis. Aš lenkiuosį Tau, Fausto Margarita, už tavo tyrą (gal vyro nesuprastą) sielą, už tavo skaidrų žvilgsnį... Turtinga prigimtis nesitenkina gyvenimo smulkmenomis, kasdienybe. Į reiškinius, į žmones ir į daiktus Tu žiūri kitomis akimis ir matai, ko nepastebi už Tave amžiumi gerokai vyresnis vyras. Dabar – ministro pavaduotojas. Jis – pragmatikas, realistas. O Tu – iš svajotojų, iš „gimnazisčių“ būrio. Tu dabar ieškai išieitis iš to „geležinio narvo“, į kurį, kaip „gimnazistė“, buvai įviliota. Ieškai taip, tarsi savo neišsipildžiusias svajones, tiksliau – jų dvasią nebyliai, savaime skleistum aplink, ieškodama atgarsio taškų...

Lapkričio 19 d., sekmadienis

Krinta pirmas sniegas. Krinta lėtai, grakščiai, neskubėdamas. Atskrido linksmy žvirblių būrys atsigerti pašalėse tirpstančio lengvučio švaraus sniego. Taškėsi, krykštavo.

Už lango stebiu nurimusias, žiemos laukiančias jaunutes pušaites.

Iš radijo taško sklinda muzika. Ji subtiliais virpesiais atsimuša į širdį ir jos tvinksniai susilieja su melodijos ritmu. Svaiginamai gera... Ne visai. Kažko trūksta...

Lapkričio 21 d., antradienis

Šiandien su bičiuliais bendradarbiais (buvo ir Aldona – mano Margarita) lankiausi „Tauro“ kavinėje. Tomas Mickevičius prakalbo apie teisybę. Aš jam ir sakau: „Nejaugi jūs iki šiol neįsitikinote, kad teisybės nėra ir jos negali būti. Nėra ne tik dėl politikos... Nėra ir dėl tos elementarios priežasties, kad ją žmonės įvairiai supranta, nes jų prigimtis labai įvairi. Bet teisybės mes galime ir privalome siekti... Bet tik susitarimo keliu.“

Leonui Senkui piršome ministro pavaduotojo (Margaritos vyro) seserį... Pati ji – ne prieš. Betgi jis, Leonas, žemaitis. Tikras Žemaitės slunkius...

Gruodžio 5 d., antradienis

Aplankiau artistus Petraičius. Stasys Petraitis – mano mamos pusbrolis (ji – Petraitytė). Mano viešnage truko 13 valandų! Neįtikėtina! Kiek daug pas mus su Petraičiu bendro! Jo dabartinės žmonos aktorės Jadvygos Ramanauskaitės sūnui ir dukrai, rodos, irgi būsiu patikęs... Jos sūnus Saulius Sipaitis (nuo pirmo vyro) buvo pradėjęs kalbėti laikraštiniu stiliumi, o paskui atsivėrė kaip imli asmenybė. Šiomet baigia Konservatorijos teatro klasę.

O dar žavingesnė jų dukra Aušrinė Marija, kuri šiais metais baigia vidurinę.

Jau prieš vidurnaktį jiems deklamavau iš A. Mickevičiaus „Vėlinių“ improvizaciją (III dalis). „Sutvarkėme“ visą gėrimų atsargą... Apsinakvojau. Paskui buvo gėda, kad užsilikau. Bet ta šeima mane traukte traukė kaip magnetas. Ir kalbos visiems užteko.

KOMENTARAS

Su Aušrine Marija antrą kartą susitikome po 25 metų, po to, kai Rolandas Pavilionis, su kuriuo tuomet dirbome Filosofijos, sociologijos ir teisės institute, pasakė, jog jo žmona norėtų mane pamatyti...

Kai apsilankiau, prisipažino, kad jai aną pažinties vakarą palikau įspūdį. Panašiai tą patį ir jai atsakiau...

Buvau maloniai nustebintas, kai jos brolis Saulius Sipaitis, susitikus kartą teatre (o buvo praėję net 40 metų!), kalbėjo apie tą mano viešnage pas Petraičius ir apie tą įspūdį, kuris jam taip ir liko įstrigęs...

1962-iejai. Sausio 24 d. trečiadienis

Jau laikas nuplėšė 24 kalendoriaus lapelius... Tai ištisa įvykių grandinė!

Mūsų žemės ūkio ministerija iškelta į Dotnuvą... Pagal Chruščiovą (kuris kasmet padaro po keletą valstybinio valdymo reformų), šitaip mes būsime arčiau žemės... Mes, valdininkai, miegame susikimšę po kelis kambaryje, Kėdainiuose. Savaitgaliui mus veža autobusais į Vilnių, pakeliui susimetę geriame, o pirmadienį – sugrąžina. Lankytojų ministerijoje neturime. Jei koks ir atsiranda – džiaugiamės. Kad kolegos iš kitų valdybų nenuobodžiautų, tą užklydėlį nukreipiame ir pas tuos, kurie tam lankytojui, pasirodo, visai nereikalingi...

Mūsų nedidelė keturių inspektorių grupelė (iš neturėjimo ką veikti) buvome išvykę į Ukrainą pasidomėti tenykščių technikumų veikla. Stebino ne tik moksleivių drabužiai – jie buvo pilki, skurdūs. Stebino ir vaišių stilius: kiekvienam padėdavo didžiausius dubenis su prastai išvirta bulvių koše ir po didžiulį gabalą mėsos. Vienos tokios porcijos galėjo užtekti visai mūsų ketvertukei... O gerti davė gryno spirito. Tai buvo Poltavos krašte. Bet slaviško nuoširdumo – per akis.

Tebekovoju už teisę į aspirantūrą...

Kadangi V. Narbutas atsisakė keltis į Dotnuvą, man buvo pasiūlyta tapti Kadru rengimo valdybos viršininku. Maišėtis... Nežinia, kuriuo keliu vėl sukti. O man jau leidžiama laikyti stojamuosius egzaminus į tos pačios „timiriazevkos“ Ekonomikos fakulteto stacionarinę aspirantūrą.

O Rima S. sapnuojasi, ir tie sapnai kankina vis dažniau ir dažniau... Tos kančios bus jau visas dešimtmetis. Kas aš – lietuviškasis Verterio variantas? kažkas mane yra apibūdinęs – „odnoliub“ (vienamylis)...

Vasario 22 d., ketvirtadienis

Laikas sustojo... Laikas skrieja viesulu.

Optimizmas! Aukščiausios prabos optimizmas!

O žiema siaučia. Pusto, sninga, šąla.

Po velnių viršininko postą! Pirmyn į Maskvą! Pirmyn į minties erdves! Pirmyn į meno pažinimą ir savęs kūrimą!

Bet mane apninka abejonės. Mano paskutinis koziris – sutikčiau pasilikti dirbti su sąlyga, jei už metų mane išleis į stacionarinę aspirantūrą. Dabar gi valdyboje – visiška krizė.

Betgi mano optimizmas, mano ramybė sieloje turi dar ir kitą šaltinį...

Rytoj visam išsikraustau iš Vilniaus. Sudie, gražieji, svajingieji Paneriai! Sudie, Žvėryno kalneliai ir kalnai! Sudie, mane kankinusi košmariška vasara ir jos prisiminimai...

Kovo 8 d., ketvirtadienis

Vakar lijo ir šalo.

O man šiandien teko keliauti ir automobiliu, ir traukiniu. Ir vėl – automobiliu...

Nuostabiausia, kokia tik gali būti žmogų supanti gamta! Viskas padengta šerkšnu. Tylu... Jokio vėjelio. Jokio dvelkimo... Saulės spinduliai rytą buvo paskendę ūkuose, plaukiojančiame šaltyje. Paskui ji suspindo, sukibirkščiauo šerkšno kristaluose ir ledo deimantuose... Spindulių pakirstas šerkšnas ėmė kristi nuo eglės šakų.

Atsivėrė kitas grožis.

Visa, kas buvo gamtoje, buvo po ledu. Smilga, krūmelis. Nulenktas beržas svyruoklis... Viskas, visa lyguma, visas miškas, visos pakelės – viskas kibirkščiauo, tviskėjo prieš saulę tūkstančiais brangakmenių...

Lyguma skendo žėresyje.

Ėjau ir gėrėjausi. Gėrėjausi ir ėjau, gerdamas tą grožį. Nepajėgdamas nei atsigerti, nei su kuo pasidalinti...

O beržų viršūnės lūžo nuo svorio. Nuo ledo. Krūmai – tikros šieno kupetos – buvo suplakti, sujaukti, svaidė neįtikėtinus saulės spindulių atspindžius. Telefonų, elektros laidai nusviro, trūkinėjo ir painiojosi pakelėse.

Gamta buvo palaidota lede. Jai grėsė pavojus...

O kitą rytą – dar puikiau! Vėl – nė mažiausio debesėlio! Ir vėl – absoliuti tyła. Vaisioj rytmečio dangaus mėlynėj vėl kristalas po kristalo, snaigė po snaigės krito spindulių pakirstas šerkšnas. Visas oras, visa erdvė buvo sklidina šių lengvučių kaip pūkas snaigių. Gamta vėl sukibirkščiaavo atidengtais deimanto sluoksniais.

Mano Mama (kurią tomis dienomis buvau aplankęs) pasakė: niekas iš pagyvenusiųjų neprisi-mena tokio gamtos grožio, kuris dabar yra...

Kovo 10 d., šeštadienis

Paskutinės mano tarnybinės komandiruotės...Buvau Lančiūnavos ž. ū. technikume. Nukrypdamas nuo „tarnybinės linijos“, su to technikumio direktoriaus pavaduotoju Sinicku pa-traukėm į netoliese esančią Aristavos gyvenvietę aplankyti buvusią to technikumio dėstytoją Kristiną B. Ji prieš dvi savaites pagimdė kūdikį ir dabar gyvena trobelėje pas mamą.

... Ašaros. Aimanos. Kūdikio verksmas. Dramatiškas vaizdas... Sujauktas gyvenimas. Sudaryta jaunystė ir ateitis... Pasimetusi ir jos mama, „Aš dėl jo, dėl sūnelio ateities pergyvenu... Aš jį norėjau pavadinti Romu... Bet pavadinau Vytautu. Tėvo vardu... Noriu gauti jo pavardę“, – užsikūckčiodama kalbėjo Kristina. Ji buvo tokia pasimetusi, kad manęs net nepastebėjo.

O Sinickas vėliau man pasakė, kad kūdikio tėvas – vienas iš technikumio darbuotojų, kuris dabar aiškinasi, jog judviejų santykiai buvę atsitiktiniai. „Kristina – sielos žmogus. Ji būtinai susiras laimę. Ištekės... Aš pats ją imčiau, jeigu nebūčiau vedęs“, – lyg ir save ramindamas, lyg ir prieš mane už tokį įvykį ir vaizdą pasiteisindamas kalbėjo Sinickas.

O aš Kristiną B., artimą panevėžietės Rimos draugę, pažinojau ir iš jos praktikos Maskvoje dienų (lankydavosi į ansamblių), ir iš darbo jau tame pačiame, tuo metu visais atžvilgiais apleis-tame, nykiame Širvintų rajone (kur bendri susirinkimai vykdavo rusų kalba). Aš direktoriauau Bartkuškiuose, Vilniaus pusėje, o ji dirbo kolūkio vyr. agronome kitame rajono gale. Pamenu, kaip buvo labai piktai apšaukta, aprašyta „antikukurūzninke“ ir po to buvo priversta kitur ieškoti darbo. Jos į technikumą nepriėmiau, nors prašėsi, nes buvo aišku, jog man ji nėra abejinga. Surado dėstytojos darbą Lančiūnavoje (Kėdainių r.), šalia savo gimtinės. Galvojau jos pozicijas sustiprinti, siūlydamas paskirti ją technikumio direktoriaus pavaduotoja. Nesuspėjome...

KOMENTARAS

Anais metais „antikukurūzninko“ etiketė reiškė asmens apoli-tiškumą, netgi artimų nacionalisto etiketei. Kukurūzai, Chruščiovo nužiūrėti iš JAV, Sovietų Sąjungoje buvo diegiami labai kietai administruojant, sujaukiant egzistavusias sėjomainas ir žmonių santykius. Nuščiuvus spaudimo ir klaidų bangai, pasirodė, jog tas augalas Lietuvoje gali augti ir gali teikti gana gausią žaliąją masę siloso gamybai...

Форма №40-м

Литовская Сельскохозяйственная Академия

ПРОТОКОЛ

Экзаменационной Комиссии по приему всущим специалистам
 экзаменов в аспирантуру от Григас Ромуалдас, Симо
 по дисциплине ЖТСС история

Состав комиссии:

Председатель проф. канд. техн. наук доц. Скервас Б.Ц.
 Члены: 1. канд. техн. наук доц. проф. Гудвинскене А.С.
 2. ст. пр.м. Анкусас С.А.
 3. _____

Задание вопросы	Оценка
1. <u>XV съезд ВЛКСМ</u>	<u>Отлично</u>
2. <u>Возникновение мировой системы социализма.</u>	<u>Отлично</u>
3. <u>Задачи партии в области идеологии, воспитания, просвещения науки и культуры (по проекту Программы ЖТСС).</u>	<u>Отлично</u>
Общая оценка	<u>Отлично</u>

Председатель комиссии

Члены

29 - IX 1964 г.
 г. Каунас

Mano stojamųjų egzaminų į aspirantūrą (doktorantūrą) įvertinimo protokolas. Visi trys egzaminai įvertinti pažymiu „Puikiai“. 1961 m.

Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР 3

 Московская ордена Ленина сельскохозяйственная академия
 имени К. А. Тимирязева

Москва, А-8, Новое шоссе, 51, корп. № 1

 Телефоны:

Ректорат—	11 6-04-80
Учебная часть—	11 6-13-62
Научная часть—	11 6-02-64
АЧ—	11 6-15-60
Коммутатор—	11 6-00-14

 № *СА 9/4* *дир. Визин* *руководителю* 29 . сентября 1961 г.

При ответе обязательно ссылаться на № и дату настоящего письма

МИНИСТРУ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ЛИТОВСКОЙ ССР

тов. ВАЗАЛИНСКАС В.

На № 3-ИІ83І от 25/ІХ-1961 г.

Московская ордена Ленина сельскохозяйственная академия имени К. А. Тимирязева имеет возможность допустить к сдаче вступительных экзаменов в 1962 году направляемого Вами в целевую аспирантуру по специальности Экономика социалистического сельского хозяйства т. ГРИГАС Р.С., документы которого необходимо прислать для рассмотрения в приемную комиссию по аспирантуре к 1 декабря с.г.

Прилагаются правила приема в аспирантуру академии на 1962 г.

 Вр. и.о. Ректора академии *И. Шатилов* И. Шатилов

Timiriazovo žemės ūkio
 akademijos prof. I. Šatilovo
 raštas LSSR žemės ūkio
 ministrui V. Vazalinskui dėl
 mano priėmimo į aspirantūrą

O Kristina B., kaip man jau tada regėjosi, buvo iš tų merginų, kurios, siekdamos ištekėti, galėjo leistis būti užmetamos arkanu, o paskui tikėtis paskutinio šanso... Smerkti už tai mes negalime. Jau vien dėl to, kad taip nurašytume vyro dorovinę atsakomybę.

Kovo 14 d., trečiadienis

Rankose turiu iškvietimą iš Maskvos į aspirantūrą. Vakar buvo paruoštas įsakymas apie mano atleidimą iš ministerijos. Ministro pavaduotojas kadrams Grigėnas dar kartą pabandė mane atkalbėti. „Jeigu po trejų metų bandyčiau stoti į aspirantūrą, man tektų įveikti keleriopai daugiau kliūčių“, – jam pasakiau. „Jūs teisus. Po trejų metų būtumėte labiau atbukęs..“

Tie Grigėno žodžiai ir toks jo atvirumas man buvo tikrai netikėtas. Bet – malonus..

„Po aspirantūros mielai sugrįžčiau atgal“, – pamalonintas girdėtų žodžių, atsakiau jam.

O ministro pavaduotojas kadrams, atsisveikindamas vėl man pasakė: „Jums, sugrįžusiam, bus pasiūlytas didesnis pasirinkimas negu ši valdyba..“

Štai taip su viltimis susiruošiau vėl palikti Lietuvą..

Kovo 18 d., sekmadienis

Bendradarbiai surengė išleistuves „Neringos“ kavinėje. Visi buvo: Tomas ir Algė Mickevičiai, abu Vidugiriai, Joana D., Petras Kriščiūnas, Leonas Senkus, Kravicas (žydų tautybės) ir net Vladas Krestjanovas (iš Lietuvos sentikių), ministerijos Vyriausios vadovaujančių kadro valdybos viršininkas, elegantiškas, inteligentiškas vyras.

Visiems jiems pajatau dėkingumą ir pagalvojau, gal gyvenime bus progų jį realizuoti. Su kiekvienu buvo sunku atsisveikinti – visi buvome kaip bendra, gera, vieni kitus suprantanti šeima.. Net ir Kravicas, net ir Krestjonovas (kuris dar 1940-aisiais buvo paskirtas jau Lietuvos aviacijos komisarų), kurių aš anksčiau privengiau, tapo savaip artimi ir man simpatizuojantys.

Vakaras praėjo labai gražiai, truputį kaukštelėjome. Joana man ėmė rodyti ypatingus ženklus. Ji sakėsi, jog dėl manęs net juodas kojines yra apsimovusi. Vargšė... Prašė, kad palydėčiau į namus. Iš jos akių tryško alkanas geismas, o man jis kėlė... atstumtį. Ji visai nekreipė dėmesio į tai, kad mus skiria 20-ties metų tarpsnis.

... Pradėsiu kitą gyvenimą. Įdomu, kuo bus prirašyti to gyvenimo tarpsnio knygos lapai?

KOMENTARAS

Dabar kai kam gali atrodyti, jog tas visų mūsų sutarimas panašus į „kvislingišką“.. išdavystę. Apie tai nei aš, nei kiti tautiškumo idėjų gynę mano bendraminčiai taip negalvojome. Mes dirbome gana konkretų darbą ir visur buvo vengta politinių ir ideologinių susikirtimų ar konfliktų. To vengė ir „ana“ pusė, t. y.

grynai ideologinio, partinio darbo organizatoriai. Kodėl jie vengė – motyvai būtų jau kiti. Pirmiausia, pasipriešinimas rusinimui buvo visuotinis, lygiai kaip ir kartu su surusinimu ėjusiai sovietizacijai. O dėl socializmo principų?.. Jie tada daugeliui neatrodė svetimi ir totaliai atmestini. Tai buvo du tarp savęs susiliečiantys ir tarp savęs nuolat kibirkščiuojantys tuometinės pasaulėžiūros ir net tarpasmeninių santykių lygiai. Virš jų kabėjo bendras dangtis, bendras skliautas, vertęs niekam, net ir partogui neišsišokti. „Išsišokėliai“ ir vienoje, ir kitoje pusėje buvo tiek „savųjų“, tiek ir bendromis jėgomis slopinami. Žinoma, skaudžiausias tuomet buvo „savųjų“ saviesiems taikomas slopinimas...

Ko gero, visa tai reiktų vertinti ne tik kaip tuometinės sistemos bruožą, turėjusį tam tikrų privalumų, bet ir kaip tiesiog neišvengiamą, elementarią sistemą sudarančių segmentų ir narelių prisitaikymo prie aplinkybių reakciją.

1962–1963-ieji ilaukiamieji

Aspiranto metai

...kas taip pat sutinka, kad
 leisti į penys.

Deleko dandou
 Mus dabu toko-
 danda nas - tokis druzgumy-
 zatyto pas - kaip garcho
 kuruo vester pasalyti vras
 pasabes poversto mane at-
 man kevorke
 vrasde tyj
 - i poverly.
 man budes
 larko.
 ta kad
 bre paga-
 ? Ar nega-
 zar na
 vras (pa ite-
 studento turis kiedelis i
 man bivos labas blogy
 keke pa galoma
 vras regers. to neriko.
 sportuopa. kit na labas
 vrasde geras nustatkyga.
 svarbu gail i vras gen
 mane su- to na: jis nepu-
 skats na! jos zootichwi-

1962-iejų. Balandžio 7 d., šeštadienis

Atverčiu naują savo gyvenimo knygą ir regiu tuščius, neprirašytus jos puslapius...

Laikotarpis nuo Naujųjų metų iki šios dienos – įspūdžių ir darbų kupinas laikotarpis. Sklidinas ir minčių, ir jausmų kaitos. Prisipažinsiu – gal protui duota netgi per daug valios... Bet kokia nuostabi dabar ramybė! Koks gėris!..

Jausmai praeina, o protas visada lieka. O gal tai, apie ką aš dabar kalbu, visai ne protas? Gal tai tikrasis „Aš“? Mano asmuo? Padidintas... Tikiuosi – taip ir yra. Tai charakteristikai nesurandu žodžių: visi jie netikę, girdėti ir vartoti... Taip, tai aš pats. O ji – tai irgi aš... Galvoju, kad neklystu taip rašydamas.

O kada ji man atsiųs nuotrauką?

Bet kodėl aš kalbu apie tai, jeigu atverčiamas visai naujas gyvenimo tomelis ir rašomas pirmasis jo puslapis? Ar tai ne tas pats turinys, tik kitomis aplinkybėmis?..

... Peržvelgiau keletą ankstesnių dienoraščio puslapių. Tobuliausia fėja R. S. man tapo vaiduokliu, tikra šmėkla, tebepersekiojančia mane... Bet... tebeviliojančia, į save traukiančia švelniu, iš tolių ataidinčiu dvelksmu. Džiaugiuosi, kad pagaliau ji man nebesisapnuoja. Tai jau kokybinis lūžis. Šalin devynerius metus trukusios kankynės! Šalin jausmų kalėjimą, kuriame tūnojau! Šalin liguistą būseną!

Vakar vėl po trejų metų pertraukos dalyvavau „timiriazevkos“ partiniame susirinkime. Koks didžiulis kontrastas, palyginus su tuo, kaip panašūs susirinkimai vyksta Lietuvoje! Visai ne veltui dar prieš keletą metų aš kalbėjau, jog čia kita, mano paties pilietiškumą ir platesnį akiratį formuojanti akademija.

Valio Maskvai! Ji taip išaugo per tuos kelerius metus! Valio pažangai! Valio minties erdvei ir žinioms, kurios duoda didesnę laisvę veikimui!

KOMENTARAS

Net šiandien, skaitydamas parašytus komplimentus Maskvai, nuo jų neatsisakau.

Tomis sąlygomis, kuriomis mes tada dirbome ir mąstėme, ir Maskvoje, ir „timiriazevkoje“ virė visai kitoks gyvenimas. Čia nebuvo lietuviškojo prisitaikymo, užslėptos ar atviros savignyos nuo vadinamųjų buržuazinių nacionalistinių atgyvenų. Čia buvo grynesnis įsijautimas į tai, kas ir kaip turėtų būti. Žinoma, įžūliai neperžengiant riboženklį, kuris buvo labai aiškiai įrėžtas sistemos. Kitais žodžiais tariant, galėjai laisviau judėti tik aiškiai apibrėžtame plote. Bet tas plotas čia, Maskvoje, buvo savaip erdvesnis.

120

Rusas taip pat sutinka, kad Chrusčiovas
vokietis leisti į penysę.

8 balandžio

Ka tokį perskaičiau Dečka dandans
"Rytas Rūta". Nuošabos knyga. Nuošabos tiko.
Nuošabos dnu gime. Danda nes tikiš dnu gime-
bašlel pto geras rėtytojas - taup paschė
Antanas Kaslys, kurio rėtor paslykt vras
nepasiropan. Tai p pasabes pvrėstė mane at-
tropsk i p dē dres. Jos buvo man kėrtis
nes kėrtis rėkt davo savo nuntis, vrasd lyj
i nermita. Ar vrasd nes bėras davis p pvrėk.
O at tokis nepastebėdavai. Jos man būdam
neg domus i nētrėdavai at pvrėno larko.
Rėtor vrasd gėdētis dnu ba kad
at matėu ven tē save. Kam tē pagė-
lėu man rėktis lozungas? Ar negė-
lėu be p apvėrti? Ar ar tas nē
savę dēmonat rėktis?

Vakas gasastis vrasd pvrėti (p pvrė-
dētis, p pvrėti studentis tūis kėrtis i
semitė) i raktis man būvo labas blagz
nuo p pvrėti rėktis tūis p pvrėti
pvrėti. p pvrėti rėktis rėktis. Ar rėktis.
Bet rėktis, nē pvrėti. Kitas labas
pvrėti, rėktis i rėktis geras nē rėktis.
Niels rėktis. Svarbi pvrėti i rėktis
pvrėti.

Bet Kaslys mane pvrėti: pvrėti nē-
pvrėti. Čiu looos! Skati na! Jos rėktis-
kas...

Balandžio 8 d., sekmadienis

Ką tik perskaičiau Dž. Londono „Rytas aušta.“ Nuostabi knyga! Nuostabus tikėjimas žmogumi. Už tą tikėjamą rašytojas vertas aukščiausios pagarbos – taip ar panašiai man pasakė Antanas Kairys. Prisipažinsiu: jo, kaip asmenybės, aš nepažinojau. O toj pačioj „timiriazevkoj“ greta studijavome keletą metų ir vėl susitikome čia, aspirantūroje. Toks rašytojo vertinimas mane privertė atidžiau į Antaną įsižiūrėti... Iki tol jis man atrodė keistas, nes keistai reikšdavo savo mintis – lyg ir nerimtai. Niekada nesibraudavo į priekį. O aš tokių nepastebėdavau. Jie man būdavo neįdomūs, ir jiems aš neturėdavau laiko.

Reikia rimtai man gydytis nuo to, kad turiu tą prakeiktą polinkį matyti vien save. Kam pagaliau tie mano réksmingi lozungai? Ar negalėčiau be jų apsieiti? Ir ar tai nėra savęs demonstravimo būdas?

Vakar Antanas Jasaitis vaišino spiritu (jis – studentas, jo žmona irgi studentė, turi dukrelę – visai kūdikį ir kambarėlyje laiko dar ir senutę). Naktį man buvo labai bloga, nes nežinojau, kiek to spirito galima išgerti... O Kairys visai negeria. Ir nerūko. Jis intensyviai sportuoja. Tad atrodė labai jaunai, visada žvalus ir gerai nusiteikęs. Ir vis dėlto jisai – „derevnia“! Jis nepripažįsta Čiurlionio. Niekio keisto, nes jis – zootechnikas.

KOMENTARAS

Antanas Kairys vėliau direktoriaus Baisogalos gyvulininkystės institute, bus išrinktas Lietuvos MA nariu korespondentu, taip pat ir į Lietuvos Respublikos Seimą. Bet išsiskirs su žmona Birute, kuri Atgimimo metais bus suorganizavusi Lietuvos motinų, praradusių savo vaikus sovietinėje kariuomenėje, sąjungą.

Pamatinis skyrybų motyvas, kaip jis man aiškino, bus sūnaus, tarnavusio Sovietske, žūtis. Sūnus ne kartą prisisapnuos motinai, sakydamas, kad žuvo ne karinių manevrų metu (kaip kad buvo oficialiai tėvams pranešta), bet buvo užmuštas tų pačių kareivių... Antanas netikės „prietarais.“ Bet Birutė bus atkakli, pasieks ekshumacijos. Jos dėka bus įrodytas sūnaus užmušimas.

*Antanas Jasaitis baigs akademijoje Agrochemijos fakultetą ir, kaip pasižymėjęs išskirtiniais gabumais, bus priimtas į prestižinio Maskvos Lomonosovo universiteto doktorantūrą. Ten jis ir pasi-
liks – dirbs savo vadovo grupėje, vežios dar gyvas žmogaus širdis iš ligoninės į laboratoriją moksliniam tyrimams, už kuriuos visa grupė gaus irgi tuomet prestižinę Sovietų Sąjungos valstybinę mokslo premiją. Lietuvos MA viceprezidentas V. Statulevičius Antaną J. „atras“ ir pakvies dirbti į Lietuvos Biochemijos institutą.*

Bus iš karto išrinktas Lietuvos MA nariu korespondentu. Bet jį, 62-jų metų vyrą, „pasikvies“ Anapolis... Artimai pažinojęs Antaną J., galiu sakyti: jį pribaiigė talentas, darbštumas, polinkis į taurelę ir ambicijos, ardžiusios psichinę pusiausvyrą...

Buvome vienmečiai. Mano dienoraščio puslapiuose jis dar pasirodys...

**Birutė ir Antanas Kairiai
jungtuvų dieną.
Apie 1964 m.**

Balandžio 10 d., antradienis

Po truputėlį įsitraukiu į aspiranto darbą.

Mokslinio darbo vadovu gavau Jakovą Andrejevičių Lovkovą – reiklų, bet tulžingą, kare koją praradusį senį, vaikščiojantį su ramentais...

A. Kairio įkalbėtas, pradėjau sportuoti štangininkų sekcijoje. Skauda raumenys. Bet miegu lyg ir geriau. O ką daryti? Kitaip negalima. Mintys galvoje turi dirbti šaltai, o ne taip, kaip mano galvoje, kuri vis karšta nuo per aukštos temperatūros... Štangininkų sekcijoje sportuoja ir gražus, išlakus negras. Žiūrėjome, žiūrėjome vienas į kitą ir vis tikrai įsiai mane pirmas užkalbino. Švelnus, šiltas. Jo akys spinduliuoja taip, kaip mūsų menininkams bendraujant. Bet tas manasis Gvinėjos

sostinės Dakaro mero sūnus Dinas sekciją lanko dėl čia esančio dušo. Mūsų bendrabutyje, kuriame gyvena apie 1000 studentų, tokio įrenginio nėra. Todėl ten studentaujant buvo blakės, o dabar – tarakonai. O Dinui dušas – tikras išsigelbėjimas. Jam reikia gelbėtis nuo specifinio juodaodžio prakaito kvapo. Jis negali atsiginti nuo rusaičių, kurios puola jį kaip bičių spiečius. Dinas – vienas iš tų negrų, kurie pasirodė Maskvoje tik pastaraisiais metais. Maskva įgijo egzotikos...

KOMENTARAS

Praėjus metams, vasarą pas mane viešėjo Mama, sesuo Teresė ir jos draugė. Keturiose ėjome Gorkio gatve ir buvome atsidūrę jau netoli Raudonosios aikštės – matėsi Kremlius. Nustebau ir nudžiugau sutikęs iš tolo besišypsantį Diną. Mano viešnios, žinoma, labiau nei aš buvo šokiruotos. Ir dėl mūsų susitikimo tokiame „ermyderyje“ fakto, ir dėl to, kad Dinas buvo tipiškiausias, gražaus gymio ir ūgio negras, kurį jos gyvą pirmąkart gyvenime pamatė. O atsisveikindamos turėjo galimybę paspausti jam dar ir ranką. Mačiau Mamos „apsalusias“ nuo nuostabos akis ir jos žvilgsnį, apžiūrint ką tik paspaustą savo ranką... Neabejoju, kad tas netikėtasis mūsų susitikimas su gvinėjiečiu mano viešnioms tapo vienas iš įspūdingiausių viešnagės Maskvoje epizodų.

Balandžio 20 d., penktadienis

Televizija parodė koncertą, skirtą komjaunimo suvažiavimo delegatams. Tikrų tikriausias socialistinis realizmas. Kukurūzų šokis... Dainos apie kukurūzus... Kvaila ir nereikalinga.

Šiandien akademikas Trofimasis Lysenka „timiriazevkoje“ skaitė populiarią paskaitą. Stebėjau jį ir auditoriją. Jį, pasiekusį asmenybės aukščiausio kulto pozicijas žemės ūkio moksluose ir naikinusį visus priešininkus ir, žinoma, pirmiausia klasikinės genetikos atstovus. Savo išvaizda ir kalbos bei judesių maniera Lysenka man priminė... Hitlerį. Bet pirmasis dar tebegyvuoja, įsisupęs į likusios šlovės ir galios apsiaustą.

O auditorija? Ji susirinko iš smalsumo, kai kas gal ir dėl įpročio pabūti asmens kulto šešėlyje...

KOMENTARAS

Dabartinė karta, net ir filosofijos ar biologijos srities specialistai, visai nenučiuokia, kas tais laikais buvo Lysenka. Trumpai ir vaizdžiai kalbant, jis biologijos, ž. ū. mokslų srityje buvo tuo, kuo Stalinas buvo Sovietų valstybėje, teisingiau pasakius – socializmo imperijoje. Lysenka buvo ne tik išsišokėlis ir nemokša, bet ir... niekšas, į ešafotą, į stalininius lagerius išsiuntęs ne vieną šimtą

iškilesnių ir iškiliausių tos srities specialistų, siekęs iki pamatų sunaikinti klasikinę (moksliniais tyrimais grįstą) genetiką. Stalino kulto laikais „mažesnių kultų“ buvo visur, neišskiriant meno ir mokslo erdvių.

Minėtame susitikime Lysenka buvo jau „prigesęs“, nes Stalino kultas (ir jo „mažosios atramos“) Chruščiovo iniciatyva jau buvo praradęs savo turėtą spindesį ir jėgą.

Balandžio 22 d., sekmadienis

... Keista, maištinga jėga rūgsta, bręsta visuomenės gelmėse. Niekas nežino, kada ir kokia forma toji jėga pasireikš. Tas „rūgimas“ labai aiškus čia – imperijos centre. Man atrodo, kad toji jėga po kelių metų turėtų išsiveržti. Chruščiovas savo istorinę rolę (įspūdingą!) jau atliko ir jam laikas pasitraukti. Jei jis savanoriškai to žingsnio nežengs – tuo bus blogiau jam. O gal mums?.. Jis pats kompromituoja demokratėjimo vyksmą ir telkia priešininkų gretas.

KOMENTARAS

Deja, kaip parodė vėlesni įvykiai, mano „pranašystės“ tik iš dalies pasitvirtino. Mat Chruščiovą nuvertęs režimas pasipuoš neostalinizmo plunksnomis ir įtvirtins stagnaciją ne tik ekonomikoje. Sustiprins ideologinę diktatūrą ir pasisuks prieš vos atgimstančią ir legalizuotomis formomis pasireiškiančią tautinę savimonę. Įžūliau pasikėsins į Sovietų Sąjungos „suburtų“ tautų nacionalinį orumą.

Vakar žiūrėjau filmą „Kryžiuočiai“. Lenkai – bjaurūs savanaudžiai. Šarlatanai! Žalgirio mūšį paleido būrį pusplikių, paišinių, akmens amžiaus laukinių, apginkluotų basliais (kuokomis) ir akmenų laidyklėmis, pavadinę juos „litvinais.“ Be vadų, be savo bajorų... Tai beveik viskas, kas buvo pasakyta apie lietuvių vaidmenį. Tai tikri istorijos falsifikuotojai, visiems peršantys suvulgarintą, suniekintą mūsų protėvių vaizdą...

Balandžio 27 d., penktadienis

Sekmadienį su Antanu J. buvome nuvykę į Energetikos instituto Kultūros rūmus. „Balticum“ tebeegzistuoja kaip egzistavęs. Bet – o Viešpatie! Ar aš taip pasikeitęs, ar tiek man „priaugę“ ambicijų, kad tame sambūryje pasijutau tarsi svetimuose namuose. Nors buvo man pasiūlyta pasidalinti ansamblio kūrimo įspūdžiais, aptarti anų dienų aplinkybes, bet kalbėjau vangiai, be pakylėtumo. Jaučiausi taip, tarsi iš manęs būtų kažką labai brangaus „nukniaukę“... Suerzino ir man parodytas iš laikraščio straipsnis, kurio autorius (sėdėjęs priešais!) aprašė ansamblį tokiomis

tarybinėmis spalvomis, kurios man atrodė nei iš tolo nepanašios į mūsų tada nešiotas ir bandytas realizuoti idėjas.

Ir koncertuoti jie nebekoncertuoja. O susirenka reguliariai. Nesuprantu... Turbūt į tuos „Balticum“ susibūrimus nebesilankysiu.

„Žinai, Antanai, man ansamblis padvelkė tuo, ko aš žodžiais niekaip nemoku nusakyti“, – pasakiau važiuodamas namo savo dabar nuolat mane lydinciam bičiuliui.

KOMENTARAS

Reiktų sau surasti papildomų įrodymų, kodėl ansamblis į mane padvelkė tokia keista suslėgta oro dvasia... Bet po kelių metų išgirdau sakant, kad tuometinis „Balticum“ prezidentas (taip buvo įprasta vadinti ansamblio valdybos pirmininkus), lietuvis, „bendradarbiavo“ su visagaliu saugumu. Versija pasirodė man įtikinama ir dėl mano intuityvios reakcijos (ten tada atsilankius), ir dėl to, kad saugumui panašūs susibūrimai būdavo parankūs dėl galimybės rinkti reikiamą informaciją ir „kontroliuoti situaciją.“

Antanas J. sutiko su mano nuomone, kad „neprošal“ būtų organizuoti Maskvos lietuvių aspirantų sambūrį, nes poreikis solidarizuotis tautiniu pagrindu vis dėlto nenumaldomai kursto mūsų kraują ir teka mūsų gyslomis...

Gegužės 7 d., pirmadienis

Šventės švenčiau namuose, Naujamiestyje. Svečiuose buvo žavioji Dalia, vienuoliktokė, o naktį susapnavau R. S. Klauku... Greičiausiai Dievas, kurdamas žmogų, suklydo...

Traukinyje, grįždamas į Maskvą, išsišnekėjau su senuku nuo Smolensko. Jo klausiu: „Ar pas jus miškuose daug uogų?“ „Daug...“ „Uogienes verdat?“ „Kad mūsų bobos to nemoka“ „O rūkyti lašinius, dešras mokate?“ „Ir šito niekas mūsų neišmokė...“

Man patiko kelionėje išgirstos šios patarlės:

„Saugokis to, kuriam pasakysi vieną žodį, o jis supras dešimt. Bet saugokis ir to, kuriam pasakysi dešimt žodžių, o jis nesupras nė vieno“;

„Kepti balandžiai į burną neįskrenda“;

„Atsitrenks neregys į sieną – pagalvos, kad tai pasaulio pabaiga“;

„Tuo, kuris sakosi nemeluojąs – tikėk tik per pusę.“

Gegužės 10 d., ketvirtadienis

Mokslininkai, kurie teigia, jog Tunguskos meteoras esąs kosminis laivas, kaupia jėgas ir, atrodo, greitai laiku gali smūgiuoti tiems, kurie iki galo nepatikrintų faktų pagrindu teigia, jog tai būta

kometos susidūrimo su Žeme. Jeigu pirmiesiems pasiseks įrodyti savo teiginį, turėtų įvykti žymių pakitimų gamtos ir filosofijos moksluose. Pati religija gali būti aiškinama jau ne kaip žmogaus laimės ar bejėgiškumo prieš gamtos jėgas produktas, bet ir kaip iš kitų pasaulių atsilankiusių būtybių tolimas atšvaitas...

KOMENTARAS

Tais metais godžiai gaudėme kiekvieną bent kiek nestandartinę, „egzotiškesnę“ žinutę. Ar tai būtų Tunguskos, Atlantidos, Didžiosios Kinų sienos, ar Afrikos bušmenų atvejis. Stalino kulto laikais uždėtas dangtis buvo pradarytas ir kartu su gryno oro gūsiomis buvo spaudoje rašoma ir ausimis gaudoma bet kas, kas iki tol buvo nutylima.

Gegužės 17 d., ketvirtadienis

Nelemtoji... Nejaugi jos vaizdinyš mane toliau taip ir persekios? Trošku... Baisu... Viešpatie, koks aš nelaimingas! Kas mane gali išvaduoti iš to rūko, iš to lipnaus voratinklio? Kur toji jėga, kur tas gyvybės šaltinis? Jam paaukočiau save... Betgi tai nepakartojama! Kaip nepakartojamas žydinčių alyvų dvelksmas. Tai pavasario aidas, kuris niekada nebesugrįš. Priekyje – tik vasara su savo įkaitusiu slogiu oru, su prakaito reikalaujančiais savo darbymečiais...

Kodėl gamta mane apdovanojo tokiu jautrumu, nesuteikusi jėgos surasti žemiškosios laimės?..

... Aspirantūra... Pilki ir neįdomūs mane supantys žmonės. Visi skuba, laksto. Visų žvilgsnis tik viena kryptimi – disertacijos. Lyg čia būtų didžioji paslaptis, didžioji prasmė ar gyvenimo tikslas. Ir – gyvenimo laimė... Ir jų visų žvilgsnis toks pat – disertacinis.

O žemės ūkis po visų begalinių reformų taip ir liko nuskurdęs (ypač Rusijoje). Praeis 5–7 metai, reikės jį kur kas rimčiau taisyti. Duoti ne išmaldą, o tai, kas jam priklauso. Reikės susirūpinti žmonėmis, kurie akivaizdžiai degraduoja... Kaip dangus nuo žemės skiriasi laisvoji konkurencija nuo reguliuojamo kolektyvinio darbo. Bet nejaugi neįmanoma tų dalykų suderinti? Galima. Tai – ekonomistų žodis. Bet kas jiems tam žodžiui tribūną duos? Žodis – pagal užsakymą. Štai ir visa dabartinė išmintis...

Sakoma – žinios atneša laimę. Melagiai! Žinojimas – tai kančia. Ką su juo veikti, jeigu tavo sparnai pakirpti... Žinoti – reiškia prarasti ribą, kuri skiria vaizduotę nuo tikrovės. Tikrovė būna karti, o kartais tiesiog žiauri. Nuo to, kaip žmogus pasiruošęs ją sutikti, priimti, priklauso laimės matas... Pažinti gyvenimą dar nėra laimė. Gal tikroji laimė žmogaus kūrybinėje veikloje, grožio pajautime?

O kur, po paraliais, aš riedu? Galbūt čia yra antras mano pralaimėjimas? Kur mano jėga, jos šaltinis? Kodėl aš neatsispiriu inercijai?

Štai taip ir keliaujame... Žingsnis po žingsnio. Kliūtis po kliūtis. Su... kraujuojančia širdimi... Kur keliaujame? Dėl ko keliaujame? Į komunistą? Betgi tai – vis labiau aiškėjanti šalikėlė. Gal – akligatvis...

Norime pasiekti laimę? Ar tai žmogui leistina? Ar tai neprieštarauja gamtos, prigimties dialektikai? Kova, kova, kova – visur kova! Žmogaus viduje – irgi. Iš tiesų, ko verta pažanga, jeigu ji siekiama per kančias ir net per lavonus!

O gal tas ėjimas vadinamos pažangos link ir teikia džiaugsmo, pasitenkinimo valandėlių tiems, kurie tą ėjimą priima kaip savęs realizavimą?

Ką gi, pirmyn! Pirmyn, nes to reikalauja prigimties dialektika. Manasis „Aš“ to nereikalauja. Bet aš pavaldus prigimčiai. Taigi – nesu savarankiškas...

Gegužės 21 d., pirmadienis

Koks tai buvo blefas tas Panevėžys!.. Fikcija. Pirmoji didelė mano gyvenime pasitaikiusi fikcija. Vaizduotės padarinys... Gal antroji. O kiek jų dar bus, tų fikcijų? Betgi ji – taip pat kenčiantis, ieškantis žmogus. Tik tiek mano paguodai...

... Buvo saulė. Didelė saulė. Nesvarbu, kad jos spinduliai mane tik krašteliai lietė. Bet aš ja gyvenau. Be tamsos... Saulė patekėdavo ir vėl nusileisdavo... Didelė, graži saulė... Likau be jos. Liko tik jos vaizdas. Jos išsiskleidžiančių spindulių dvelksmas, kaip inkams – išskridusių, bet sugrįžti žadėjusių baltųjų dievai...

Bet man dar likęs mėnulis...

Aš dirbu ir nebesikankinu. Įgijau dvasios pusiausvyrą. Turiu ateitį. Turiu konkretų tikslą... Bet kodėl aš pasidariau toks santūrus? Gal kad iki tol buvau gyvenimo stumdomas? Santūrumas – savisaugos instinktas. Gal įgijau imunitetą?

Nė velnio!

Demonas!.. Demonas yra mano širdyje susisukęs, susikrovęs lizdą!.. Tai jis juo toliau, juo didesniu mano šeiminingu tampa.

O Ji galėtų tą demoną tramdyti...

Gegužės 30 d., trečiadienis

Vakar Obolenskis, Sąjunginio ekonomikos instituto direktorius, gynė daktaro disertaciją...

Akad. Kolesnevas: disertacija palieka patį geriausią įspūdį... Profesorius Putiatis: disertacija palieka patį blogiausią įspūdį... Profesorius Prokofjevas: jeigu nebus rimtų investicijų į žemės ūkį, tai ir toliau orientuosimės į gerą orą ir liūtį...

Gynime dalyvavo ir rašytojas, armėnas. Jis kategorišku tonu puolė visus mokslininkus agrarinius. Kaltino prisitaikėliškumu... Mano supratimu, jo puolimas buvo gana ekscentriškas. Juolab kad ir doktoranto oponentus pavadino apologetais...

Visa tai man labai įdomu. Lietuvoje tokios diskusijos tiesiog neįsivaizduojamos.

Birželio 2 d., šeštadienis

Chm... Net juokinga. Baigiasi mano jaunystė, o aš su mergina net prie jūros nesu buvęs... Nieko, ničnieko gražaus, džiaugsmingo atmintyje nėra. Vien tik kančios. Kaip Gėtės Verterio... Bet aš – niekingas padaras. Ar ne aš pats tas kančias kurstau? Ar ne aš žarstau žarijas, kad jos neužgestų?.. Nieko nebesuprantu, kur grynoji tiesa, o kur jos antipodas... Aš nenoriu, kad mano siela surambėtų, sumaterialėtų... Noriu, kad geriausi praeities krisleliai tarnautų ateičiai... Bet kartu jaučiu, kad aš palengva darasi ligois – egoistas. Jaučiu, kaip manyje įsirango despotizmas... Kaip kartojasi mintys, pasakomi žodžiai...

1961-ieji metai – patys beprotiškiausi, patys prieštaringiausi mano gyvenime. Kiek čia būta skubėjimo, neatsargių žingsnių! Kiek čia būta nemigo naktų vien dėl to, kad norėta išsivaduoti iš amžinos vienvės ir pajauti šalia savęs bičiulę, išgyventi jos glamoningą prisilietimą... Nepavyko. Juokinga, bet nepavyko.

O jei būtų pavykę? Gal būtų buvę tragiškai juokingiau... Turbūt... Lyg rašyčiau kam nors kitam, o ne sau.

Gal iš tiesų taip ir yra?..

Rugpjūčio 8 d., trečiadienis

... Jaučiuosi kaip kalinys, kaip Sizifas, kuriam įsakyta iš vienos krūvos į kitą kiloti akmenis ir kuris nežino, kada bus leista nutraukti tą beprasmišką darbą... Tai aš apie savo agrarinės ekonomikos specialybę... Jokio polėkio! Jokio kūrybingo džiaugsmo...

Kai buvau prie jūros, gėriau atpučiamą, civilizacijos nesugadintą orą. Buvo nuostabu. Galvojau, kad ir žmogaus gyvenimas nuostabiai panašus į jūrą – kupinas audrų, kurios išjudina pačias giliausias gelmes; ir lengvo vėjelio genamų bangų; ir lyg veidrodį spinduliuojančio paviršiaus. O ne!.. Greičiau tas gyvenimas panašus į upę... Gerai, jeigu tu išplaukei į srovę, kuri tave neša, kur mažiau maurų ir kitokio šlamšto... Tiesa, prisikapščius prie kranto, galima plaukti ir prieš srovę... O upės tėkmėj?.. Reikia būti Herakliu...

... Esu sužavėtas Dž. Londono herojumi, kuris Šiaurėje susikrovė milijonus, bet, patekęs į „civilizuotą“ visuomenę, nusivylė jos melagingumu, jos dvasiniu nuopoliu ir, susituokęs su žavia mergina, pabėgo atgal į „tyrlaukius“...

Kaip būtų gera man juo pasekti... Tik gal reiktų neskubėti, čia dar kiek pasigalynėti...

Rugpjūčio 11 d., šeštadienis

Dž. Kenedis: „Rusai žemės ūkyje beviltiškai, visu 100 metų atsiliko nuo Jungtinių Valstijų.“

James Ruseell Lowell (1819–1891): „Tiktai kvailiai ir mirusieji niekada nekeičia nuomonės.“

Chilo (Graikija, 560 m. pr. Kr.): „Trys sunkiausi, žmogų persekiojantys dalykai – saugoti paslaptį, užmiršti nuoskaudą ir protingai praleisti laisvalaikį...“

Gėtė: „Mus niekada neapgauna – mes patys save apgauname.“

B. Franklinas: „Tapybą ir mūšį geriausia stebėti per atstumą.“

Lotynų patarlė: „Ne iš visų debesų lyja...“

Šiandien į orbitą paleistas kosminis laivas – palydovas „Vostok-3“. Jį pilotuoja čiuvašas Nikolajevas Andrijanas.

Rugpjūčio 22 d., trečiadienis

Jau kelinta savaitė, kai aš vėl išmuštas iš pusiausvyros. Būti ekonomistu, studijuoti tuos mokslus, bylinėtis už ekonominį progresą (?) ar pereiti į pedagogikos sritį? Čia bent galėtum aiškintis žmogaus prigimtį. Aiškintis ir tai, kas priklauso nuo šiuolaikinių visuomenės raidos tendencijų. Čia galėtum suartėti su literatūriniu darbu.

Daug kankinančių abejonių...

KOMENTARAS

Tų abejonių tada buvo tikrai daug ir kankinančių. Jos mane „nuvedė“ į tuometinę sąjunginę Pedagogikos mokslų akademiją. „Pasibeldžiau“ net į paties viceprezidento kabinetą (asmens, kuris kitados buvo dirbęs „timiriazevkos“ vicerektoriumi). Nužvelgęs mane skvarbiu žvilgsniu ir išklaęs mano pageidavimą pereiti į jo vadovaujamos institucijos doktorantūrą, jis tada pasakė: „Tai, kad jūs porą metų direktoriavote technikume, dar nieko nereiškia. Jūs neturite bazinio pedagoginio išsimokslinimo ir tai lems nuolatinį jūsų klaidžiojimą rašant pedagoginę disertaciją...“

Net ir šiandien aš jam dėkingas už „tėvišką“ patarimą. Grįžau į „timiriazevką“ ir pasilikau su disertacijai pasirinkta kiauulininkystės intensyvinimo Lietuvos tarybinuose ūkiuose ekonomine problematika... O savo ilgai kurtą, bet „savamoksišką“ estetinio ugdymo Lietuvos žemės ūkio technikuose traktatą padėjau į senraščių stalčių...

Rugpjūčio 28 d., antradienis

Abejonės dėl profesinio kryptingumo pamažu rimsta, ryškėja viena, nauja man mintis... Ar galime apskritai laisvai mąstyti ir kalbėti apie estetinį auklėjimą, jeigu auklėtiniai gyvena skurde? Laisvės stygiaus sąlygomis? Gal iš tiesų bus moraliau mąstyti apie ekonomiką, apie bazę, o ne apie antstatą?.. Jeigu taip, tai gal ir kiauolienos gamyboje galime įžiūrėti sąsają su estetika?.. Gamyba – tai tas pats menas, ta pati estetika, tik daug sunkiau įžiūrima. Tai tie patys grožio ir tvarkos dėsniai, kurie tik dėl žmonių nemokšiško ir primityvumo yra sudarkomi. Gamtos grožis reiškiasi ne tik jos natūralume ir tvarkoje, bet jis savita forma gali pasireikšti ir žmonių darbuose.

Anot rusų mąstytojo Belinskio, be estetinio išgyvenimo neįsivaizduojamas žmogaus orumas, netgi protas. Be estetinio išgyvenimo žmogus lieka primityvus, subliūškęs, kilnesnių tikslų neturintis individas...

Taip. Mūsų ekonomika ir moralė, darbas ir grožis kaip niekur kitur atitrūko vienas nuo kito. Manau, kad tą lemtingą klaidą galės ištaisyti tik po mūsų atėjusi kita karta. Mes, dabartinė, pernelyg suluošinta.

Kažkur skaičiau, kad mokslas žmogų apginkluoja pažinimu, teorinėmis žiniomis, o menas – žmogaus sugebėjimą pajusti jį supantį pasaulį ir plėtoti kūrybinę fantaziją. Taigi abu šie dalykai, tiksliau – jų organiškas vienis, tiesiog būtini.

Nuostabus rašytojas M. Prišvinas: „Kiekvienas žmogus, kuris išgyvena organišką sąlytį su gamta, praturtėja savo dvasia.“

Dar dėl tos mano profesinio pasirinkimo kryžkelės... Šiuo metu „moralistų“, auklėjančių kitus – daug. Ir daug čia pigiausios veidmainystės, beprasmių žodeliavimo. Suprantu: ekonomikos mokslo beveik nėra, kaip negirdėti ir apie ekonomistų įtaką politikai. Bet tai laikina. Netolima ta ateitis, kai jų balsai sutvirtės ir darys rimtą įtaką. Pagaliau, jeigu sugrįžčiau į Lietuvą kaip pedagogas, gal mano darbo sąlygos būtų ribotesnės? Gal atsidurčiau į labiau uždarą ir labiau kontroliuojamą erdvę?..

O dėl mano „simpatijų“ estetikai? Grožis, gėris visada egzistuoja šalia blogio, ir atvirkščiai. Gėlė tarp gėlių paskęsta, o paėmus kiekvieną atskirai – suspindi visu savo žavesiu. Taip ir tikro grožio pajautimas bus visada ryškesnis, stipresnis, gilesnis, kuo kontrastingesnis bus ir mūsų gyvenimas. Šiandien didžiausias atsilikimas, didžiausias sąmyšis ir daugiausia nemokšiškumo – kaime. Dabar manau: būdamas kvalifikuotu, diplomuotu ekonomistu, geriau jį suprasiu, geriau jį išgyvensiu...

Turbūt niekada man nelemta ramiai gyventi. Nors to baisiausiai trokštu, bet visuomet pasirošęs šokti į patį verpetą...

Rugpjūčio 31 d., penktadienis

Egzistuoja labai negausi žmonių kategorija, kurie labai daug nori. Trokšta daugiau, negu yra realios galimybės. Bet jie, ir tik jie, praplečia pažinimo ir veiksmo erdves, prakloja naujus kelius. Tai jie daugiau duoda, negu ima...

Mes – savo įsitikinimų vergai.

Mes – mums primestų veiksmų vergai.

Kritikuoti didelio proto nereikia. Kritikuoti ir siūlyti ką nors vietoj kritikuojamo dalyko – reikia gero to dalyko išmanymo. Tačiau kritikuoti, siūlyti ir įgyvendinti reikia ne tik patirties, bet ir valdžios.

Veržimasis į pripažinimą, garbės siekis, jeigu tu neturi turinio, neturi prasmingos programos – tuščias užsiėmimas.

Rugsėjo 4 d., antradienis

Iš „timiriazevkos“ į Kubą metams patarėjais siunčia 6 aspirantus, iš jų du ekonomistus iš Valdymo organizavimo katedros. Apmaudu, kad pasirinkta ne mano, Ekonomikos katedra.

Ką gi, „kompensacijai“ važiuosiu porai savaičių į Moldaviją.

Noemi portretas... Jai 25-eri metai. Ji mylėjo, bet meilė buvo labiau panaši į nesusipratimą. Ji labai ilgėjosi tikros meilės. Ji išliko visai panaši į aštuoniolikmetę. Tebelaukianti tikros, skaisčios meilės. Jos vardan ji pasiruošusi mesti aspirantūrą. Viską... Ji neįtikėtina drovi, net su savo artimiausiomis draugėmis... Nors, man regis, prasiveržia akiplėšiškumo gaidelė. Ji nori daug, bet gyvenimas tikriausiai pasiūlys varines monetas. Ji – žydė, tėvai – iš Vilniaus.

Jeigu vaikas gali išsitiesti po panašių gyvenimo smūgių, tai mergina, jei ir išsities – bus labai pasikeitusi.

Ar kas vargšę Noemį pastebės, supras jos troškulį? Šitoj maišatyj, kur kiekvienas ieško tik sau naudos ir mažiausiai galvoja apie tai, ką kitam duoti? Civilizacija eina šonu pro tą lyrišką asmenybę. Ji, kaip ir šimtai kitų panašių, verda šitame katile ir nuolat jaučia ją stingdančią vienatvę. Kas jos laukia?.. Kinas, teatras, knygos... Mūsų prigimtis „agituoja“ už jausmų grynumą, bet gyvenimas eina savo vingiuota, aštrios skaldos primėtyta vaga.

Noemi (ir į ją panašios) gal vertos paminklo? Gražaus paminklo...

Rugsėjo 8 d., šeštadienis

Komjaunimo CK komandiruotas, keliauju į Oriolo žemę tikrinti, kaip auginami kukurūzai...

Vladimiras Kuzminas, mano kelionės draugas, man kaip kunigui irgi atsivėrė (inspektoriaudamas išmokau būti „kunigu“...). Jis labai mylėjęs merginą. Bet ši, nepakėlusi šiek tiek ilgesnio išsiskyrimo su juo, ištekėjo už kito. Jis dirbo mokytoju kaime ir, būdamas sunkioje dvasinėje būsenoje, kada protas tyli, o kūnas šaukia, vedė. Ji buvo baigusi vos septynias klases. Praėjo septyneri ar aštuoneri bendro gyvenimo metai...

„Aš ja šlykščiuosi. Ji man dabar bjauri net kaip moteris... Aš ieškau progų kaip nors nuo jos pabėgti bent kiek ilgėliau. Aš baigiau „timiriazevkoj“ pedagoginį fakultetą, dabar vėl čia – aspirantūroje. Aš pasistengsiu patekti į Kubą...“

Pagalvojau apie savo bičiulį Antaną J. Gal dėl to jis toks vis ieškantis, kad savo žmonos Danutės asmenyje nesurado to, ko tikėjosi? Gal iš tiesų mūsų susikurti vaizdiniai ir realybė – nesuderinami dalykai?

...Atvykome į Oriolą.

Dulkinas, purvinas miestas. Visi jo pakraščiai – plačiomis lyg stadionas murzinomis gatvėmis, pilnomis gagenančių žąsų ir vėjo gainiojamų šiukšlių. Mieste yra ir skverų. Bet jie labiau tinka ožkoms ganyti. Todėl čia ir girtuokliai nesivaržydami atlieka savo reikalus.

Bet pamačiau: moterys iš cerkvėsėjo ramios, malda ir bendravimu su Dievu nušvitusiais veidais...

O ta Oriolo žemė?...Ji suraižyta didžiulėmis, per tūkstančius metų susidariusiomis raguovomis. Jų dugnuose guli kaimai. Taip pat sudarkyti. Bet kaip, tarsi po audros, išmėtytos sodybos. Be gatvių. Rodos, užtektų nedaug – sodybose, raguovų pakraščiuose prisodinti medelių, vaiskrūmių. Tada gal ir gamtos, ir socialinė erozija sustotų. Gal nebūtų ir purvo tiek.

Į restoraną mane su Kuzminu pakvietė pats srities partijos komiteto ž. ū. skyriaus vedėjas – padžiūvęs senukas. Laikomasi subordinacijos. Kaip ne kaip – mes iš sostinės... Iš to senuko mokiausi, kaip valgyti avienos kepsnį be peilio – jų čia nėra. Duonos gabalu šeimininkas prispaudė avieneį, o šakute bandė gabaliuką atsignyti. Bet trūkusi sausgyslė tarsi spyruoklė tėškė jam į veidą atitrūkusį nuo to gabaliuko trupinėlį...

Iš Oriolo važiuoju į Lyvnus – miestą už 150 km. Traukinys į ten mus nutempė per 7 valandas. Kupė vos įžiūrėjome vienas kito veidą – taip silpnai spingsėjo elektros lemputė.

Lyvnai – labai gražioje vietoje. Ant plokštikalnio, nuo kurio atsiveria stepių tolumos, tarsi giridėtum ataidinčias polovcų ar totorių ordas... Ir šis miestas sudarkytas žmogaus. Vaikštai, žiūrinėji ir stebiesi tuo, tarsi žmogus čia visai nepažintų grožio, tvarkos ir neturėtų tokio siekio. Na, o jeigu kas čia ir yra, tai greičiau surta, sudėliota pačios gamtos, o ne žmogaus.

Nesusigaudau: kodėl privačiose trobose ideali švara, kur, net svečio neatsiprašę, priverčia batus palikti prie slenksčio, o oficialiose įstaigose, jau nekalbant apie miestą, purvas ir netvarka. Gal visa tai – iš klajoklių?... Iš gyvenimo jurtose? Apie dėmesį žmogui neverta ir kalbėti, nes ši sąvoka čia neegzistuoja...

Bet kokia marga ta publika! Kokia ji prieštaringa! Akla, gaivalo kupina masė, o šalia – protaujančios, dvasia spinduliuojančios asmenybės. Visai šalia ir tie, kurie maukia alų, sumaišę jį su degtine, ir tie, kurie visai negeria ir nerūko.

Vakar neužbaigė rodyti kinofilmo – mieste užgeso elektra. Restorane dvi valandas manęs niekas neaptarnavo, nors dairiausi ir nemačiau kitų lankytojų... Pagaliau ir čia užgeso šviesa. Uždegė žibalinės lempas. Be stiklų...

Valgykloje – vien mėsiški patiekalai. Duonos nėra, jos siūlo nusipirkti parduotuvėje, kur parduoda tik kepalais... Darbininkai, atbėgę iš gretimo fabriko, užsisako tik barščių, o vietoj mėsiško patiekalo, išsipilsto po stiklinę degtinės.

Užtai miestas „išpuoštas“ vos ne kiekviename žingsnyje rėkiančiais stendais: „Piliečiai – savo miestą padarysime pavyzdingu ir kultūringu!“ (Граждане – сделаем наш город образцовым и культурным!) Čia gyvena apie 40 tūkst. žmonių.

Posėdžiavimo rutina (Заседательская суетня) – tinkamesnio epiteto jų darbo metodui nesugalvosi. Reikia kalbėti, kalbėti, kalbėti... Tada tave priims kaip daug išmanantį. Į patį darbą, jo rezultatus nežiūrima, nes nuolatinės reformos viską keičia, griaua, stato. Nuolat keičiasi įstaigos, jų pavadinimai, viršininkai...

... Nuo kalno (ant kurio kadaise buvo įtvirtinimai prieš totorius) žiūrėjau į upę, kuri vadinasi Sosna (pušis)... Jos paviršiumi bėgo bangos. Sustoję. Ėmė skubėti į kitą pusę – pasikeitė vėjo

kryptis. Leidosi naktis. Vėsi rugsėjo naktis. Aplink miestą driekėsi bekraštė stepė, kur ne kur pri-barstyta piktžolėmis užžėlusiais, šiukšliniais kaimais. Į juos bėgo daugybė šalia viena kitos mašiniomis išmuštų provėžų. Čia įprasta važiuoti kaip nori ir kur nori, nes tikrų kelių nėra... Stepėje tarsi tarakonai knibždėjo ir gaudė traktoriai, kombainai, automašinos...

Čia juodžemio zona. Gali kasti ir neprisikasti prie kitokios dirvožemio padermės...

Vėlgi atsigręžęs žemai žemai pamačiau upę. Joje atsispindėjo mėnulis. O šalia jo, krante, gulėjo dugnu apversta valtis. Iš kažkur atklydusią išgirdau „Balandėle mana...“ melodiją. Pajutau veidu riedančias ašaras...

KOMENTARAS

Dabar, kai atsirado papildomų įrodymų apie baltų genčių apgyvendintus didžiulius plotus apie seniausią jų istoriją, upės Sosna (liet. pušis) vardas atrodo labai jau nelogiškas. Greičiausiai, kad čia, Oriolo žemėje, nuo baltų laikų užsilikęs toponimikos reliktas – Sasna.

Rugsėjo 12 d., trečiadienis

Dar tebesu Oriolo žemėje...

„Dar daug pas mus dykaduonių ir tinginių“, – sako man Teritorinės valdybos partorgas.

O aš jam: „Dykaduonius ir tinginius gimdo ydinga ekonominė sistema. Žmonės nekalti...“

Mačiau – partorgas nesitikėjo iš manęs tokių žodžių. Bet jo žvilgsnis buvo šiltas, protingas ir draugiškas.

Rugsėjo 14 d., penktadienis

Rusų Brastoje (Rusko–Brodske) į mums skirtą automobilį įsėdo komjaunimo rajkomo pirmasis sekretorius – mergina. Man ji pasirodė nuobodė, sausa. Kiek pavažiavus, ji manęs paklausė: „Turbūt niekada nebuvote kaime?“

Jos žvilgsnis slydo mano gražiai atrodančiu kostiumu, užkliuvo už parišto kaklaraiščio. Supratau, kad taip klausdama ji anaip tol negalvoja vien apie rusų kaimus...

Nuo to klausimo užsimezgė dialogas. O kai reikėjo atsiveikinti, kai ji parodė savo darbo kabinetą ir dar pavaišino pietumis, aš ją buvau jau įsimylėjęs... (O ji – mane...) Jos vidinis, nuo visų slepiamas grožis išsiskleidė tarsi koks lotosas ir aplinkui tapo skaidru, pakilu, net šventiška...

Negaliu atsispirti paslėptam, o paskui – siela išsiskleidžiančiam grožiui...

Vėl prisiminiau rusų rašytojo M. Prišvino mintis... Visiems žinoma, kad rusai garsėja vaišingumu. Bet, anot to rašytojo asmeninės patirties, provincijos rusas labiausiai bijo netikėto svečio. Bijo todėl, kad neapsišlavęs, neapsitvarkęs... Tokį gėdos jausmą rašytojas jaučiaš nuo pat savo vaikystės... Tik vieninteliame mieste jis to jausmo neišgyvendavo – Sankt Peterburge... Bet

rašytojas šį miestą mėgo visai ne už tvarką, bet už tai, kad jo sienos palaikė ir skatino laisvą mintį. Kad tik čia jis nejausdavo pašalinių skvarbių, jį kontroliuojančių žvilgsnių... Pamenu, šis rašytojas kalbėjo ir apie jį persekiojantį ruso kaip šovinisto įvaizdį. Tuo šovinizmu rusas bando pridengti savo nevisavertiškumą...

Žinau, Prišvinas už šias mintis, už tokį atvirumą, savikritiškumą buvo nutylimas. Jo ir Lietuvoje niekas nežino...

Rugsėjo 22 d., šeštadienis

Grįždami iš Oriolo žemės, užsukome į Levo Tolstojaus sodybą – į Jasnają Polianą.

Tik pagyvenus mieste, dideliame mieste, ir pajautus ne tik skubos, šurmulio, bet ir tą geležinio ritmo alsavimą, galima geriau suprasti gamtą, išgyventi jos grožį... Dar tik trys valandos, kaip mes čia! Kaip mažai! Ir kaip daug...

Parkas liepsnojo, degė rudens saulės spinduliuose. Koks iškilmingumas! Kokia gamtos didybė ir susikaupimas prieš kažką jai naują!.. Koks spalvų koloritas, jų gausa!

Viešpatie, kokia graži ta mūsų Žemė! Visada, visada. Net bomboms sprogstant! Net tada, kai užsirūstinusi pati praryja, sugriauna ištisus miestus...

Apie grožį, apie gėrį žodžiais negalima kalbėti. Tai banalu ir panašu į melą. Reikia jausti ir tada bendrauti jausmais. Bet reikia, kad būtų sielų sąsąuka, jų giminytė...

Beveik visi rusų literatūros klasikai – išeiviai iš pasiturinčių šeimų, daugiau iš aristokratijos. Jie visi gavo pradinį, pamatinį išsilavinimą namuose. Nuo mažens jiems buvo skiepijami kilnūs jausmai, elgseną nukreipianti ir sudrausminanti mintis. „Lenk medį, kol jaunas,“ – sako sena patarlė.

Mane nustebino L. Tolstojaus kapas. Visai plikas žemės kauburėlis! Numestas miške... Kuklu. Gal – superkuklu... Aš lenkiuosi prieš Jo talentą, Jo genijų, prieš Jo filosofinę mintį... Betgi savo gyvenimo pabaigoje Jis buvo jau išsisėmęs, despotiškas. Tą rašytojo minties „kolapsą“, atrodo, bus pagavęs ir Tolstojaus skulptūroje įkūnijęs skulptorius. Toji skulptūra pastatyta šalia autostrados – ji rodo įvažiavimą į Tolstojaus sodybą.

KOMENTARAS

Praeis krūva metų ir aš sužinosiu iš „Švyturio“ žurnale dokumentais pagrįstos publikacijos, kad Levo Tolstojaus senelis buvo išeivis iš Šiaurės Lietuvos, o jo tikroji pavardė buvusi Indris... Grafo titulą galėjo gauti už ypatingus nuopelnus carui. Tokia tada buvo titulų teikimo tradicija. Apie šią „ypatingą istoriją“ smulkiau ir dokumentuotai yra aprašyta „Švyturio“ žurnalo 1990-ųjų metų 23-iajame numeryje (žr. str. „Ar tikrai grafas Levas Tolstojus buvo lietuvių kilmės?“)

Levas Tolstojus apie pasitikėjimą savimi:

„Prancūzas savimi pasitiki dėl to, kad pats save gerbia už savo protą ir kūną, pritraukiantį kitus: tiek vyrus, tiek ir moteris.

Anglas pasitiki savimi, manydamas, kad jis yra pasaulyje geriausiai tvarkomos valstybės pilietis ir todėl jis, kaip anglas, visada žino, ką ir kaip jam veikti ir kad tas jo, kaip anglo, veiksmai visada yra nepriekaištingas.

Italas savimi pasitiki dėl to, kad jis greitai susijaudina, o susijaudinęs pamiršta ir save, ir kitus.

Rusas savimi pasitiki būtent dėl to, kad jis nieko nežino ir žinoti nenori, nes netiki tuo, jog galima ką nors apskritai žinoti.

Vokietis savimi pasitiki blogiau, bjauriau ir tvirčiau už visus kitus dėl to, kad jis įsivaizduoja žinąs tiesą ir mokslą, kurį jis pats sugalvojo ir kuris jam pačiam tapo absoliučia tiesa...”

Įdomu, kaip, kokiais žodžiais reikėtų apibūdinti lietuvių, jo pasitikėjimą savimi?

Rugsėjo 23 d., sekmadienis

Anksčiau, kai mane slėgė nuolatinis ilgesys (išsvajotos meilės siekis, kuris buvo pavirtęs liga), aš negalėdavau ramiai žiūrėti į žmones, į gamtą. O dabar, kada aš tarsi ir išsilaisvinau nuo viso to, užgimė noras skubėti, atgauti prarastą laiką, prarastas jėgas.

Suprantu, kad kalbu per daug. Ir pritariu, ir nepritariu tiems, kurie visas savo mintis ir išgyvenimus slepia. Praėjo krūvelė mano sąmoningų metų, kai elgiausi irgi kaip tylenis. O paskui įsitikinau, kad garsiai išsakyta mintis gimdo kitas, gal dar geresnes. Žinoma, šnekėjimas prigesina emocijas, jausmų gilumą, bet mane iš anos būsenos išvedė vidinis balsas, raginęs mane kažką pasakyti kitiems...

Rugsėjo 25 d., antradienis

Šiandien buvau komjaunimo Centro Komite. Atsiskaityti už aną komandiruotę (į Oriolą). Neprisimenu, kada man būtų buvusi tokia suirzusi nuotaika, paliekant aplankyta įstaiga. Koks bukumas! Koks snobizmas! Koks pasipūtimas ir pasitikėjimas savo žiniomis, deja, surinktomis iš laikraščių ir iš plenumuose išgirstų pranešimų!..

Parašiau straipsnį iš tos kelionės... Suliteratūrintą. Įdomu ar spausdins mano „laisvas“ mintis?

... Kokia mažytė mūsų Lietuva! Bet kokia ji brangi. Tik dabar ėmiau suprasti tuos, kurie be galo ją mylėjo ir dėl jos aukojosi. Daugelis iš jų buvo kur nors svetur gyvenę...

Rugsėjo 28 d., penktadienis

Džiaugsmo banga užliejo širdį, sužinojus, kad paskelbta nepriklausoma Alžyro valstybė... Toji džiaugsmo banga – ne šiaip sau atsiranda...Prieš 5 ar 6 metus savo dienoraštyje buvau įsirašęs – Federatyvinė Pabaltijo Respublikų Sąjunga, su visomis pagrindinėmis teisėmis kiekvienai į ją įeinančiai respublikai. Betgi visa tai – tik svajonių svajonė!

Spalio 4 d., ketvirtadienis

Chruščiovas kalba, laikraščiai rėkia: „Rezervai, rezervai! Imkite juos ir turėsite žemą produkcijos savikainą, turėsite pelną!“ Rėkti kiekvienas gali. O organizuoti? Kam, po velnių, reikalingas tas visas milžiniškas valdžios aparatas, jeigu jis nesugeba organizuoti? Paprasčiausias neišmanėlis gali pasakyti: „Štai tavo rezervai...“ O sąlygos juos panaudoti?

Spalio 9 d., antradienis

Šiandien labai daug saulės. Žiogai visa jėga tebesilinksmina. Bet tai – pabaigtuvių daina...

Senų liepų parkas jau numetė lapus. Nustebau, kad ir ažuolas neišturėjo...

Bet aguonos, tos kalnų gražuolės, dendrologijos sodo (į kurį lankyti aš labai pamėgau) Alpių kalnelyje tebežydi. Jos laukinės, todėl ir nebijo šalnų. Visos jos raudonos ir saulės spinduliuose plazdena lyg liepsnos liežuviai.

Vingiuotas parko takelis mane nuvedė prie rožių krūmo. Štai ji – grožio karalienė! Kokie kvapnūs rožiniai jos žiedai! O pabandyk juos nuskinti... Nesiduos! Ir dėl to ji tampa dar gražesnė, kilnesnė, labiau viliojanti... Jei aš būčiau sodininkas, prisodinčiau jų labai daug. Žmonės eitų pro šalį ir darytųsi geresni... Net barbaras nepraeitų abejingas. Jų grožis – kupinas turinio. Bet aš ne sodininkas, ir man liūdna... Liūdna dar ir dėl to, kad sodininkas sodina daug gėlių, kurias net vaikas lengvai nuskina...

Mane supa medžiai. Daug medžių... Jie visi be lapų. Bet jie ir tokie gražūs. Jauti, kad jie jau laukia. Išdidžiai, kantriai. Taupydami savo energiją pavasariui. Tie, kurie nebelaukia, – pūva. Taip kaip ir žmogus...

Galvoju – kodėl gamta tokia graži?.. Todėl, kad ji keičiasi. Pavasarį pakeičia vasara, šią – ruduo, rudenį – žiema. Jei būtų tik pavasaris, ilgainiui jis nusibostų. Bet jis greitai praeina, kartais nušuo-liuoja... Ir vėl mes jo laukiame. Laukiame dar su didesniu ilgesiu. Kartais su nerimu, abejodami, ar bus jis toks pat gražus, gaivinantis?.. Ir – kokie būsime mes?..

Pradedu lengviau suvokti savo protėvių dvasinį gyvenimą. Jie giliai išjausdavo kiekvieną gamtos virsmą; jos nenumaldomą, amžiną ir kartu jaudinantį ritmą.

Šiandien tiek daug saulės – tikra šventė. Visai nesinori dirbti. O atėjau skaityti sunkius tekstus. Bet turiu pasiteisinimą... Kai nėra saulės, tada pulk dirbti. Tada nepastebėsi, jog tave supa rūškana prieblanda. Tada vėl lauksi saulės šventės...

Spalio 10 d., trečiadienis

Du epizodai iš šiuolaikinės estų tautosakos, kuriuos vakar išgirdau...

Pirmasis

Kelias žmogų atvedė į kryžkelę. Vienas iš kelių vedė į kapitalistinį pragarą, antrasis – į socialistinį pragarą... Keliauninkas prašalaičio paklausė, kuriuo keliu geriausia būtų pėdinti? Jam atsakė – suk į socialistinį... Kodėl? Ten dažnai trūksta malkų ir dervos. Žmogus patikėjo patarimu.

Atkeliavęs į socialistinį pragarą, jis išvydo tris katilus. Prie pirmojo budėjo keturi ginkluoti sargai ir ugnį žarstė keturi kūrikai. Tame katile virė žydai... Jei tik bandydavo kuris išsikapanoti iš katilo, kabindavosi už jo visi – grandinėle... Todėl sargai turėjo daug vargo... Prie antrojo katilo tedirbo tik keturi kūrikai, sargų nebuvo. Jame virė estai... Jei kuris bandydavo iš jo išlipti – kiti iš pavydo gramzdindavo jį atgal... Prie trečiojo katilo nebuvo nei sargų, nei kūrikų, o ugnis liepsnojo kuo puikiausiai. Mat jame virė rusai... Jeigu ugnis imdavo blėsti, kuris nors iš verdančiųjų skubiai iššokdavo ir, įmetęs malkų, vėl nirdavo atgal...

Antrasis

Kas atsitiktų, jeigu į negyvenamąją salą pakliūtų du vyrai ir viena moteris? Jeigu tai būtų prancūzai, jie sudarytų „trikampį“ ir ramiai gyventų. Anglai nepastebėtų, jog tarp jų yra dar ir moteris... Ispanų vyrai vienas kitą iškvieštų į dvikovą. Rusų vyrai užsirašytų į eilutę... Estų vyrai lauktų nurodymo iš Maskvos...

O sako – estai neturi humoro. Ir dar kokį! Savikandų.

Spalio 14 d., sekmadienis

Klajokliai visada buvo užkariautojai, nes jie negalėjo gyventi nejudėdami ir jie nesuprato žemdirbių dvasios ir kultūros. Tai du priešingi poliai. Rusai man primena klajoklius, kurie bando tapti sėslesniais, bet jiems tai nelabai sekasi...

... Buvo mintis, gera mintis užklydusi. Jos nebėra. Tai todėl, kad man jau visa savaitė, kai dingio miegas. Visus būdus išbandžiau. Lieka dar ligoninė... Šiandien juokaudamas Antanui Kairiui pasakiau, kad jis laisvai ištempis iki 80-ties metų, t. y. iki 2014 metų. O aš būčiau laimingas, jeigu pragyvenčiau 50 metų. Tai būtų 1986-ieji...

Prieš dvi tris minutes švietė blausi spalio saulė. Bet nuo šiaurės atslinko juodas debesys ir sutemo. Su neįtikėtina jėga įsisuko viesulas į mūsų kvadratu sustatytą bendrabučių kiemą ir su keistu įniršiu ėmė barstyti sniegą...

Spalio 31 d., trečiadienis

Pagaliau de Golis laimėjo!

„Mūsiškis“ pasaulis „anam“ įrodinėja, kad generolas pamynė demokratiją ir kad rinkėjai, balsuodami už jį, buvo apgauti – balsavo už jo valdžią; kad plebiscitas – tai tik diktatorių žaismas. De Golis pavadintas diktatoriumi, nes už jį balsavo dauguma...

O pas mus? Mes, jeigu tikėti, ką mums sako, renkame tik liaudies tarnus...

... Kai prieš keletą dienų iškilo reali karo grėsmė, mūsiškiai Amerikai pareiškė: atominį ginklą (raketą) mes išvešime iš Kubos su sąlyga, jeigu jūs Turkijoje likviduosite savo bazes. O jeigu užpulsite Kubą, mes sutraiškysime Turkiją...

Koks gražus, įdomus stipriųjų žaidimas!

Tigrų ir leopardų, valdančių džungles, žaidimas...

KOMENTARAS

1962 metų rudenį pasaulis tikrai buvo atsidūręs branduolinio karo akivaizdoje. Slaptai į Kubą nuvežtos ir į JAV nutaikytos raketos su branduoliniais užtaisais amerikiečių buvo „iššifruotos“... Tiesioginiai telefoniniai Nikitos Chruščiovo ir Džono Kenedžio (tuometinių SSRS ir JAV vadovų) pokalbiai susiklosčiusią slogią įtampą likvidavo. Sovietai buvo priversti išmontuoti savo raketas...

Kiniečiai pradėjo karą su Indija. Dėl nedidelio žemės kašnelio – 90 000 km²... Kiniečiai pyksta ant TSRS, kam ši nusileidusi amerikiečiams Kubos konflikte. Kiniečiai užgrobė didžiuolę, savo kultūra ypač unikalią šalį – Tibetą. Kinija visada plėtėsi į šalis. O kur jiems dėtis, jeigu vakar jų buvo 600 milijonų (1956 m.), o šiandien – 700 milijonų. O rytoj?.. Akademijoje keliasdešimt kiniečių aspirantų. Man jie primena vaikščiojančius robotus...

Vakar Kolia Rusinas man pasakė: „Mes, rusai, esame kilnūs. Mes su kitais dalijamės paskutiniu kąsniu...“ Šauniai pasakyt! Žmogaus sąmonę galima apdoroti kaip nori... Tas pats rusas, nuolat alkanas, tesugeba skirti tik dvi spalvas: juodą ir baltą...

Jeigu būtų Dievas, aš kiekvieną dieną melsčiausi. Kiekvieną dieną! Kol suteiktų jėgų, nuramintų... Bet Jo nėra. Mes Jį išmetėme už borto kaip nereikalingą daiktą. Gal dėl to pasaulyje tiek daug neteisybės? Smurto?.. Gal dėl to širdis prislėgta tonomis akmenų?.. O Adomas Mickevičius vis dėlto buvo iškvietęs Dievą dvikovon. Jis reikalavo iš Dievo pasiaiškinti dėl klestinčios pasaulyje neteisybės... Antraip poetas pagrasino Jo išsižadėsiąs...

Apskritai, ar gali visi žmonės turėti vieną teisybę? Negrui ji bus viena, baltaodžiui – kita... Teisybės problemą bandė spręsti daugelis, taip pat Marksas ir Leninas... Bet jų mokslu apsiginklavusi alkanųjų minia tik dar labiau viską supainiodavo, sujaukdavo... Gal jos, tos teisybės, išvis nėra? Gal tik Dievo įvaizdis gelbsti žmogų iš neviltingos jo padėties?

Lapkričio 1 d., ketvirtadienis

Iš laiško mokytojai Putelienei.

„...Tebesigailiu, kad vos pusantrų metų mokiausi Jūsų pradinukų klasėje. Bet ir to užteko – palikote labai ryškų pėdsaką. Jūs spinduliuavote motinos meilę. Kai mes pavargdavome, Jūs čia pat, pamokos metu, leisdavote mums pažaisti, patriukšmauti. Jūs apie Tėvynę nekalbėjote, bet visa savo esybe mums sakėte – mylėkite savo kraštą. Dar tada, pipiras būdamas, žavėjau si Jumis, švenčių dienomis dėvinčia tautiniais rūbais. Kokia Jūs tada graži atrodėte! Klasėje aš buvau bene mažiausias ir jauniausias. Pagal Jus – labai labai stropus ir Jūs mane pavadinate Karaliuku – to mažyčio paukštelio vardu... Pamenu, kaip geram mokiniui, padovanojote mažą knygelę – apie Hitlerį tarp vaikų... Simpatiškas jis man atrodė. Tai buvo 1943-ųjų metų pradžia.

Pamenu ir rinkliavą mokykloje: kas atneš šiltų pirštinių ir kojinių šalantiems vokiečių kareiviams... Pamenu ir savo tėvą su kaimynu, bėgantį pro Jūsų namą slėptis į mišką nuo vokiečių mobilizacijos. Tuometiniai mūsų policininkai, pasirodo, buvo labai solidarūs su tėviškėnais – pranešdavo apie vokiečių kėslus... O dabar? Vienas kitą išduotų. Žinau – tik „per plauką“ Jūsų šeima nebuvo ištremta. Ir žinau kodėl! Apylinkės žmonėms Jūs buvote šventoji...“

KOMENTARAS

Žmonių tarpusavio santykių šilumai reikia nedaug – truputėlį dėmesio... Šiandien teisinamės, kad jam nesurandame laiko ir sveikatos... O Mokytoja štai ką ir kaip atsakė (teikiu tik keletą frazių iš jos laiško):

„Brangus mano mokiny! Aš labai sujaudinta tuo gražiu, nuoširdžiu laišku – sveikinimu... Negaliu surasti tinkamų žodžių, kad galėčiau padėkoti taip, kaip širdis trokšta. Bet žinok, brangus Jaunuoli, kad esu be galo dėkinga už tai, ką man suteikė: didį didį dėliaugsmą, pasididžiavimą savo buvusiais mokiniais...“

Stasė Putelienė. Naujamiestis, Ragainiai, 1962.XI.26.“

Lapkričio 3 d., šeštadienis

Dėl savo nemigos atsidūriau psichoneurologiniame dispenseryje. O ten visai nenuobodu. Štai keletas epizodų:

„Daktare, a daktare, jūs mane priimsite? Daktare...“

„Šitas ne daktaras“, – kažkas jam pasakė.

„Daktare, a daktare?..“

Aš atsiskau. Paskui mane paknopstomis bėgo karišką milinę dėvintis papurtusiu veidu žmogus. Jo akys man priminė veršiuką.

Šen ir ten vaikščiojo vaikinai. Jo batai buvo visai suplyšę, o ant piršto mačiau žybsintį vestuvinį žiedą. Prisėdo. „Vakar mane mušė milicijos karininkas. Svolačius... Už tai, matykite, kad nedirbu. Atseit simulantas...“ Į jį niekas nežiūrėjo. Todėl veidu pasisuko į mane. „Jie ten mane ėmė smaugti. Tada aš jiems įkandau. Va, šitai... Jiems kitą kartą dar ne taip įkąsiu...“

Įbėgo akiniuotas paauglys. Jo pusbačiai buvo atsirišę ir purvini. „Dėde, man darys įpylimą. Girdi, dėde“, – džiaugėsi sutikęs sanitarą. – „Štai popierius...“

Popiergalis jam iš rankų iškrito. Pabandė susvarstyti batą, bet nesisėkė. „Dėde, o aš vakar buvau futbolo rungtynėse. Štai, dvidešimt kapeikų uždirbau“, – stabtelėjusiam sanitarui jis pabarškino skardinuke.

„Gerai, gerai...“ – „O tai visą mėnesį eidavau ir nieko neuždirbdavau. O vakar – dvidešimt kapeikų...“

Už penketos minučių paauglys išbėgo iš procedūrų kabineto pusiau dainuodamas, pusiau žarstydamas sąmoji: „Viskas tvarkoje! Pinigų turiu, o ir puslitrės tvarte laukia...“ Įsikišo vaikinai su sunėšiotais batais: „Atiduok man savo batus. Tau jie per dideli... Už juos aš tau atiduosiu kelnes...“

O berniukas jau leidosi laiptais žemyn. Iš ten girdėjosi: „Viskas tvarkoje! Pinigų turiu, o ir puslitrės tvarte...“

Absurdo teatras... Nemokamas.

Lapkričio 5 d., pirmadienis

Levas Tolstojus su įkvėpimu rašo apie rusus 1812-ųjų metų kare. Apie įsisiautėjusį liaudies kerštą prancūzams. Apie kovą už savo laisvę ir garbę. Rašo, kad jie kariavo su įsiverželiais ne pagal taisykles, o barbariškai. Bet tai buvęs išsilaisvinimo karas... Visi rusų rašytojai rašo apie rusų tautą, kuri sava prigimtimi negali kentėti jokių pavergėjų... Geriau kariauti barbariškai, bet laimėti.

Betgi kaip siaubingai atrodo tie patys rusai, barbariškais metodais pavergdami kitus! Jie pripažįsta tik stipriojo teisę. Ir dar skelbiasi išvaduotojais... Nuo ko? Koks pasityčiojimas iš kitų tautų, iš mažų tautų likimo!..

Tai tauta, neturinti Europoje sau panašių.

„Kariuomenė švenčia pergalę ir tą pačią minutę išauga laimėjusių teisės“, – rašo L. Tolstojus. – „Žinoma, pralaimėjusių sąskaita. Kariuomenė pralaimėjo ir tą pačią minutę, proporcingai pralaimėjimui, tauta praranda teises, o jos kariuomenės galutinio sutriuškimo atveju, tauta galutinai pavergiamą...“ Betgi štai taip elgiasi rusai, neatsisakę savo barbariškų metodų...

Dieve, būk teisingas ir padaryk bent tai, kad tie „viešpačiai“ mokėtų viešpatauti...

Girdime: pasauliui grasina JAV! Bet ta šalis irgi iš „viešpatautojų“ Kova vyksta pagal principą – kas kurį... Arba, arba... Sparčiai auga ir trečiasis pretendentas – Kinija. O tada bus tikrai gražus reginys. Duokime, greičiau jiems duokime atominę, ne – vandenilinę bombą!..

Pasakysite – nuodėminga taip mąstyti švenčių išvakarėse... O ką mums reiškia šventė? Tai rusų šventė. Mes gal irgi švęstume su džiaugsmu, jeigu sakomi žodžiai taptų kūnu...

Lapkričio 10 d., šeštadienis

Įdomu, ar istorija žino, kada Rusijoje buvo tvarka? Nekalbu apie demokratiją...

Kol egzistuos nacionalinis (tautinis) menas, tol egzistuos tauta. Nes mene slypi jos dvasia, jos jėga. Manau, kad rusai yra „požiopliai“, leisdami gyvuoti nacionaliniams menams, pavyzdžiui, liaudies dainoms ir šokiams.

Rusiškasis socializmas! Koks jisai netobulas, užterštas, nekultūringas. Bet jis paskleistas po Europą. Vokietija, Vengrija, Rumunija, Lenkija, Bulgarija... Kiek atokiau nuo jo laikosi Čekoslovakija. Užtai ši šalis daugiau ir pasiekė. O jugoslavams – valio! Nors ir buvo palikti vieni virti savo sultyse...

O rusai? Jeigu jie ir pamato savo santvarkoj prieštarašimų, juos aprašo tik teoriškai ir kaip būdingus visam socializmui. Koks trumparegiškumas! Koks pasitikėjimas savimi! Teisus L. Tolstojus, sakydamas: rusas nieko nežino ir žinot nenori...

... Noemi ištekėjo! O buvo ir tokių, kurie juokais ar rimtai siūlėsi su ja bėgti iš aspirantūros... Ištekėjo! Cha, cha, cha... Na, ir pašėlus, skubanti mergiotė. Ta pati Noemi, apie kurią jau rašiau. Man jos nuoširdžiai gaila. Netikęs bus jos gyvenimas, tikrai netikęs...

Lapkričio 13 d., antradienis

Mūsų propagandos mašina tokia galinga ir akiplėšiška, jog žmonės niekada negali sužinoti tikros teisybės. Štai žemės ūkyje šiek tiek pasistūmėta, betgi todėl, kad imta mokytis iš JAV. Propaganda tvirtina, kad augimo (gyvulių) stimulatorius atrado akademikas Filatovas – tą faktą išgarsino Chruščiovas. Betgi tie stimulatoriai seniai taikomi Amerikoje! Ten centneriui kiaulienos gauti sunaudojama 6 darbo valandos, o pas mus – 7–8 darbo dienos! Bet rėkte rėkiama, kad kažkokia kiaulių augintoja Poliško pralenkė Ameriką, sunaudodama tik 2–3 darbo valandas.

Abejoju, ar per penkerius metus rimčiau pasikeis padėtis kaime. Pagal šios šalies tradiciją viskas metama pramonei, tiksliau – tam, kas susiję su ginkluote. Rusai nesiruošia tartis dėl nusi-ginklavimo, jie nori būti lygiaverčiai JAV partneriai pasaulio valdyme. O mes? Kiti? Tik smulkioji moneta...

Lapkričio 14 d., trečiadienis

Vakar su Antanu Jasaičiu aplankėme naują Maskvos miniatiūrų teatro spektaklį „Kaleidoskopas.“ Padvelkė vulgariu miesčioniškumu, talento išsigimimu...

Antanas kalbėjo, kad sunku gyventi ir dirbti (mokyti), kada pats darbas neįdomus, neviliojantis. O aš apie jo darbą galvoju kitaip... Šiandien apsisprendžiau, kad savo disertacijai reikia rinkti medžiagą iš visų kaulininkystės krypties Lietuvos tarybinių ūkių...

L. Tolstojus: „Liokajus neįsivaizduoja iškilios asmenybės, nes jo supratimas apie iškilumą yra kitoks.“

Lapkričio 21 d., trečiadienis

Gyvenimas Maskvoje primena sraunią tėkmę. Vilnius paliko ramiai vilnijančio užutekio įspūdį. O Bartkuškis? Bartkuškis ir Širvintos – pažaliavusį ir nuo dumblių pridrususį kūdros vandens įspūdį. Taip sakydamas aš galvoju apie socialines idėjas, žmonių pažiūras ir jų įgyvendinimo sąlygas. Bet ir didmiestis – ne mūsų prigimčiai. Mes – kaimiečiai, nemokame čia gyventi. Jis čiulpia jėgas... Mes puolame, skubame, stengiamės apžioti tai, ko negalime. Prarandame pusiausvyrą ir stebimės, iš kur ta įtampa. Tempas įgytas ir susilaikyti nebeįmanoma. Aš žvalgausi aplinkui ir pavydžiu tiems, kurie moka neskubėti. Tai „senieji“ maskviečiai. Jie eina lėtai, bet tvirtai. O mes? Savo prigimties nepakeisime. Bet ją valdyti – galima. Bet vėlgi – reikia papildomų jėgų. O jų visada nepakanka.

Aš – mėgėjas pasigirti. Bet Antanas Jasaitis yra pasiekęs tokį savigyros lygį, kad tiesiog niekina tuos, kurie nesugeba dirbti ir mąstyti kaip jis.

Pirmadienį vėl aplankiau psichoneurologinį dispanserį (dėl nemigos). Gydytojas uždraudė žiūrėti kino filmus, televizorių, skaityti, plaukyti vandenyje, dirbti fizinį darbą, lankyti parodas, baletą... Ar gali būti šaunesnių patarimų? Priėmė mane taip pat puikiai, draugiškai kaip ir pirmą kartą. Šaunuoliai tie žydai...

Vokietis sukūrė tvarką ir dabar ji valdo jį patį. O rusas nesukūrė jokios tvarkos, jos nežino, nesupranta ir jos baidosi. Bet valstybė gyvuoja! Taigi, pasirodo, kad tvarka yra. Ideologijos ir baimės pagrindu...

Gruodžio 6 d., ketvirtadienis

Aš – Vilniuje. Jaučiu, iki nusivylimo jaučiu savo gyvenimiškos patirties, netgi savo amžiaus svorį... O jaunystės kaip ir nebūta. Kažkoks chaosas. Kažkokia amžina kančia – sunki, slegianti. Kažkoks beprotiškas skubėjimas, veržimasis. Kažkoks šaukimas į priekį... Ir kartu – kažkoks nuolatinųjų prieštaravimų kratinys... Ką aš galiu kaltinti? Gal tik save, savo prigimtį, kurią gavau iš tėvų... O pasaulis, kuris mane supa?..

Gruodžio 9 d., sekmadienis

Rytmetį... Tuštuma. Slopinanti, slegianti tuštuma. O manoji Fėja tebesivaidena. Tebepersekioja... Aš ją girdžiu melodijos nuotrupoje. Matau visur – pažįstamųjų veiduose, gaktvių, netgi tarybinių ūkių pavadinimuose.

... Pražiopsojau. Nedovanotinai pražiopsojau džiaugsmo ir gyvenimo šaltinį...

Mano kojos, mano mintys supainiotos voratinkliais. Jie lipnūs ir kur aš beeičiau, jie tempia- si paskui mane. Jie pančioja ir verčia mane suklupti... Dėl jų mano judesiai vangūs, klumpu ir susipurvinu...

Bet aš vis dar stengiuos nepasiduoti. Bandau dar išlaikyti tvirtą žvilgsnį. Tai gal paskutinis mano ginklas, nes akumulatorius jau perdegęs...

Vakare. Juokai. Gryni juokai! Kodėl įsikibai į merginos įvaizdį ir įtikėjai, kad be jos gyvenimas darosi beprasmis? Aš Tave suprantu: Tu esi labai išvargęs. Išsiilgęs glamonės... Bet Tu nepasiduok! Tau visada būdavo lengviau, kai Tu ką nors skaitydavai. Dabar Tu negali net skaityti – daktaras draudžia... Reikia pagalvoti, kas Tau dabar galima... Nežinau, visai pasimetęs esu ir nesugebu ką nors protingesnio Tau patarti... Bet vis dėlto man atrodo, kad Tu – ne visai vyriškas. Spjauk į Ją, jeigu ji Tau vaidenasi! Tu tiktai apsidairyk aplinkui ir įsižiūrėk į kitus... Kodėl tik Tu vienas nori gauti tiek laimės, kiek kiti jos nėra pasiekę?

Šlapios vištos. Sušlapę gaidžiai...

Tu kupinas didybės manijos. Tu nemoki būti net paprastu žmogumi! Tu net nemoki elgtis kaip sūnus su motina... Nesugebi būti broliu... Tai kodėl manai, kad galėsi būti vyru? Mokėsi būti

tėvu?.. Tu visai nepažįsti moters ir todėl taip Tave lenkia į jos idealizavimą. Argi nežinai: ji niekada nebus tokia, kokią Tu įsivaizduoji. Visi visi rašė apie jas idealiau, negu jos tokios iš tikrųjų buvo...

„Ko tu prie manęs pristojai? Pasitrauk... Palik mane vieną. Ir neliesk to Paveiklo! Neteršk jo, nes tu drabstaisi seilėmis...“ – „Jaunas tu dar... Todėl ir kvailas.“

Gruodžio 28 d., penktadienis

Aš – tėviškėje.

Šiandien laidojo Jušką – vieną iš išmintingiausių Naujamiesčio žmonių. Mirė nuo vėžio... Laidojo su bažnyčia... Jo sūnus Kazys, kolūkio pirmininkas, ir mano sesuo Teresė, apylinkės tarybos pirmininkė, įlydėjęs karstą į bažnyčią, pasiliko prie šventoriaus tvoros ir čia laukė, kada velionio palaikus išneš iš bažnyčios.

Štai tokia mūsų laikmečio dvasia!

Vakar dirbau Liberiškio tarybinio ūkio kontoroje – rinkau disertacijai medžiagą (tikrinau pagal baltymus kiaulėms duodamų pašarų kokybę). Kontoros moterys prakalbo apie kažkokią netikusią ūkio darbininkę, kuri savo mažamečius vaikus išvaro į šaltį arba užmiršta juos darželyje. Vis per tas išgertuves su kažkoku kavalieriumi. Pastebėjau, kad jos žvairuoja į mane. Visos sutarė, kad tai panai turėtų būti atimtos motinystės teisės. Paskui viena iš jų sako: „Kalba, kad jos kavalierius – Grigas.“

Mane lyg virintu vandeniui kas būtų apliejęs... Ir susigaudyk dabar, ar čia tyčia, ar netyčia. Ar tikru faktu pasiremdamos šitaip prakalbo apie mano tėvą, ar tai tik paskalos. Su tėvu paskutinį kartą mačiau aną atmintiną 1959-ųjų metų vasaros dieną... Buvo sudžiūvęs, nunykęs seneliukas... Liberiškis čia pat, nuo mano namų porą kilometrų... O jos, kontoros darbuotojos, kai atėjau, mane priėmė kaip svetimą, smaigstydamos skvarbiais, beveik piktais žvilgsniais. Supratau, kad jau žino, kas aš toks, ir joms – aš maskvietis, esu išsišokėlis, miestelėnas, vienas iš tų, su kuriais Liberiškis niekada nesutarė.

O vakarykščiame „Tėvynės“ (Panevėžio rajono laikraščio) numeryje buvo išspausdintas Mamos pasakojimas, pavadintas: „Dieve, tu nežinok manęs, o aš tavęs...“ Gražus pasakojimas. Bet į pabaigą žurnalisto sudergliotas. Jie visada pagal privalomą „dūdą“ suderglioja. Bet mačiau – mamai ir toks patiko... Ji anksčiau daug meldėsi, prašė klebono pagalbos, bet viskas tuščiai...

... Miestelio apylinkės visai tuščios, tarsi išmirusios. Rodos, dar tik prieš 10 ar 15 metų visur kuopomis krykštavo vaikai, būriais vaikščiojo jaunimas. Jaunoji karta palieka savo lizdus lėtam, ramiam savo tėvų ir tradicijų išmirimui...

Gruodžio 29 d., šeštadienis

Tikroji meilė gali būti tik viena. Visa kita yra susižavėjimas, įpratimas. Lytinė trauka. Bendro vėžio gyvenimo keliu tempimas... Laimingi tie, kurie jos nepažinojo. Laimingi, nežinojusieji tikrų kančių. Bet jie taip pat ir vargšų vargšai... Ar jie supranta taurių jausmų virpesius?..

Guodžio 28

Prandien. Karlopo juokas.
 Mielas mano voras, per porą - ket-
 Karys ir mano sesuo Teresė,
 tautos ir lauko keada vor
 Stas ko rasko lauko

Vakar dirban dirbėtikos
 kalbėjo apie kurtoką, visai
 kas manas ir balt, arba, vi-
 su kurtokos kavalentim-
 motingškie ferres. Paskui visai
 - pirmadens ir buvo
 Stepas, brogas Stepas...
 Tadien kanto von dirbus
 su metimais, ar nesmo-dams,

Vakarių ir odame "Terzpis"
 pasakojimas "beradi ir pa-
 at rašys..." "Gardis pas-
 naldis. for vada sudary
 ir ramping "Dove, biton

Miestelis apylykės visai
 10 ir dau prai netai kvonom
 nomas. jau nopo karta patika
 mo voms.

Guodžio 29

Tokas. Tokios medis gali
 įpratusas, lytoms trunkomas
 našta, pagarba bet ne tūrisis
 Paktis ir jos nūmės
 kasnoms, nes medžio tikrai kandi.
 be gali būti, tyvoms, kas skas-
 loncio jausmas.

21

Tai venas is gervausi Naujomsoro zmona.
 Jeta mednesis, jo lavelgo su baidyda. Simas
 slydopus kersta, baidyda, pavilko pive
 kersta, m palaukain rones baidydas.
 dvesa!

kygoms ilko kontrope. Kontoro zmona
 pavlerdus, itko durbantys, kuns tvaro vov-
 monita vevke durbelype in kelva orgyfas
 vira puvopo medmona, kad vevke pve atvink
 pesake:

topas nerdygo, mane. As kas baktikums
 kad at buvos jo borsota simas.

latteredro numerpe atspausdintas manon
 vadmonas Diet, te nervoli manys, o
 kygmas. Bet, paberge inderglotes zies-
 lopa... Meus labas, labas nusyfo.
 nes neparystems...

tuscias kary idomumas. O antkrom, puvet
 kykotan vaker, bivaras vakerdygo jam-
 san lodes in romsam savs kov is-

bati tik vras. Vira kta yre susidarymas,
 nuygrendis bendras gyvenimas, bendra gyvenimo
 metlin jausmas.
 yre bason. Darinige te kove po reparinpo.
 Tactau vengas, nes reparinpo tautavuo, koks
 chitavums paltonetis, voko gydamos, voko nuga-

1963-iejai

Brendimo vingiuose

Ulysses "Vastok - 6" su moterimis
1963-iejai
Dzūkijos vėtra Ulysses.

možė.
?
ne moka "
tiksl
pak
aušt
u
mug
ko

lygiam -
sprogaiems.

Маглов, pykanti nosi, 1983-7. gauso e
21 rėmas bypate.

teatre. Žiūrijau "Ana Karenina"! Nors
vėta vos vos valdėtam ataras i nuolat
be gale parduotėms vasdėm vas. At
tis perst vartėm gėvėm, futau kas
at pafutau gily ievėlėm pėnsėm...
pėnsėm i Jė. At atgėmėm uen-
gėswam gėvėmėm.

atgėmėm Ana Karenina bėvėm tėtėm
alė amostabė... At pas norepam gėlėm
erdy tėpėm i man pėnsėm i at pas
kėvėl i gėpėm gale pėvėlėm pėvėlėm

1963-iejai. Sausio 8 d., antradienis

Ką šitie metai atneš? Praėjusieji davė aspirantūrą. Bet atnešė ir nusivylimų.

Vakar buvo fakulteto mokslo tarybos posėdis. Atestavo aspirantus. Katedros vedėjas profesorius Kuvšinovas nenoromis sutiko mane atestuoti – dėl sveikatos. Bet tarsi įsiteikdamas prieš tai pusvalandį man pasakojo apie savo karo dienas, praleistas Lietuvoje. Ačiū Dievui, posėdyje jis tylėjo.

O aš nuo šiandien persikeliu pusantro mėnesio laikotarpiui nakvoti į psichoneurologinį dispenserį. Čia veikia neva nemigą gydantys eksperimentiniai aparatai. Ten ir atgal važinėjimas man atims nemažai laiko.

... Aplankiau Maskvos dailininkų parodą Manieže (prie Kremliaus). Puiki! Nuostabi! Bet ją puola ir spauda, ir valdžia. Daugiausia triukšmo sukėlė Nikonovo paveikslas „Geologai“... Bet kuo ilgiau prie jo įsijauti, tuo labiau išryškėja drąsus siužetas, visai naujas, savo forma gal ir neįprastas stilius. Gilus psichologinis, netgi politinis turinys. Dailininkas piešia geologus natūraliai – nuvargčius, nuvarytus, savo darbe nematančius didesnės prasmės. Aliuzija į tarybinę visuomenę? Į jos dvasią ir ateitį?..

Sausio 13 d., šeštadienis

Maskviečiai neprisimena tokio žiemos grožio. Štai jau trys dienos, kai puikioji mūsų maumedžių alėja padengta šerkšnu. Jokio vėjelio! Lyg būtų pasakų karalystė... Tik speigas iki 30°C. Puiku! Skambantis šaltis... Visos augalijos ir laukų grožio neįmanoma aprašyti. Grožis visada visada tik išgyvenamas...

O iš namų atrašė: „Su Vale kas atsitiko, tai tiesiog baisu ir pagalvoti. Ji – išprotėjo. Apie tokią jos ligą anksčiau niekas nieko neįtardavo. O dabar po savaitės, kai ji šventė su mumis Naujuosius, pradėjo nusišnekėti... Kartais įpina ir Tave, sako: „Grigas Romas užhipnotizavo“, arba: „Romus sako, kad aš greitai mirsiu“... Tai matai... Bet jos darbovietėje, ligoninėje dirba ir tavo amžiaus vyr. gydytojas Laiškonis – tai apie jį irgi panašiai kalba...“

... O Antanas Jasaitis labai dažnai man pasakoja apie savo pirmosios (ir pagal jį – paskutinės) meilės metus. Teikė man pavydą sukeltantį vaizdą vieną po kito. Kalba apie tokią meilę, kuri niekada negali būti pakartota. Apie troškimą ją išsaugoti visą gyvenimą... Jis pasiekė, kad jo mylimoji studijoms irgi persikeltų į Maskvą... Abu dabar susituokę gyvena kartu.

Kai jis pasakoja apie savo jausmus ir gyvenimą, aš pasijaučiu tarsi invalidas. Lyg būčiau be kojos, kuriam giriamasi apie pasiektą bėgimo rekordą...

Sausio 20 d., sekmadienis

Keista... Parvykęs į tėviškę aš išgyvenau didesnę vienišumą. Gal dėl to, kad visi skuba kalbėti apie save. O mano gyvenimas jiems lieka nesuprantamas, juolab – mano vidiniai išgyvenimai, kurie visada lieka neatskleisti. Tik čia pradedi suvokti nuoširdaus bendravimo poreikį, jo dramą...

Gerai, kad yra du trys bičiuliai, kurių gyvenimą pažįstu kaip savo, o jie – mano. Be jų – nesunku patekti į užburtą dramos ar tragedijos verpetą, kaip kad atsitiko vargšei Naujamiesčio medicinos seselei. O aš tą naujametinį vakarą savo artimųjų ir jos akivaizdoje tenorėjau pabūti dėmesingu džentelmenu...

Pagalvoju ir apie aspirantūrą... Ar neatsisėdau ant šakos, kurią pats bandau nukirsti?.. Vis dar laukiu kažkokio stebuklo, kažkokios apvaizdos ir tik tas tikėjimas mane sulaiko nuo žvalgymosi į gatvę... O gal to nereikėtų vengti? Gal visa tai apgydytų nuo sielos kančių?

... Vakar klausiausi kamerinio orkestro atliekamų Vivaldžio, Bacho, Haidno ir Mocarto kūrinų... Stebėjau, kaip mano širdis ir dvasia rimo. Kaip į visas ląsteles gėrėsi palaima... Bet muzika baigėsi, ir vėl mane apsupo pilka, šalta kasdienybė.

... Už 5 dienų man – dvidešimt septyneri metai. Viešpatie, kiek daug!.. Jei turėčiau sūnų, nuo jo nei minutės nenorėčiau atsitraukti. O jei dukrą – visą laiką ant rankų nešiočiau... Aš jiems būsiu jau gerokai senstelėjęs...

Sausio 26 d., šeštadienis

Vakar man suėjo 27-eri. Ta proga žiūrėjau čekų komediją „Trečiasis noras.“ Rusams komedijos geriau sekasi...

Naktį kankino galvos skausmas. Gal nuo per didelės elektros srovės? Aš gi guliu, t. y. nakvoju dispanseryje, apraizgytas laidais, anodais ir katodais, esu bandomasis triušis... Atseit surastas naujas metodas, gydantis nuo nemigos. Gal reiktų metams mesti aspirantūrą ir padirbėti kur nors eiliniu darbininku? Bet argi nuo savęs pabėgsi... Visur iš paskos tau kaip kibi šmėkla seks dvasios alkis, gal tuštuma...

Žmogus be meilės gyventi negali. Tai penas ne tiek kūnui, kiek dvasiai. Be jos tu negali siekti aukštumų... Bet tas jos laukimas (o gal nuo jos bėgimas?) man tapo toksiniais, apnuodijusiais visas mano kūno, mano širdies, mano smegenų ląsteles. Bjauriausia, kad mano prigimtis šalinasi „prieinamų“ priešnuodžių...

Tapau neįtikėtinais pavydus. Pavydžiu savo draugams ir todėl negaliu jų lankyti. Pavydžiu gatvėje poromis vaikščiojantiems jaunuoliams. Pavydžiu tiems, kurie scenoje demonstruoja linksmus veidus. Pavydžiu jaunystei, kur tik ji ir kaip ji bepasireiškų... Ir tas pavydas dar labiau mane smaugia, varo kaip tą sraigę užsidaryti kiaukute...

Gal taip yra dėlto, kad dar vaikystėje niekam nerūpėjo apgludinti mano prigimties. Buvau paliktas pats sau su savo prigimtiniais plusais ir minusais...

Vasario 3 d., sekmadienis

Kaip gyvenu? Turbūt kad neblogai. Šiandien nusipirkau radiolą. Galėsiu, kada noriu klausytis ir radijo, ir plokštelių muzikos. Kambario draugas mongolas rimtai susirgo, išvažiuos visam pusmečiui, o vokitietis netrukus baigia aspirantūrą. Štai ir būsime dviese – su radiola.

Ketvirta naktis, kai išsimiegu pakankamai. Todėl ir nuotaika kita, grįžta gyvenimo patosas...

Šiandien buvau koncerte. Klausiausi Ravelį, Bramsą, Vagnerį. Ravelis man pasirodė per didelis ekspressionistas.

Kovo 3 d., sekmadienis

Su A. Jasaičiu Mažojo akademinio teatro scenoje žiūrėjom pjesę „Kortų namelis.“ Autoriaus neįsidėmėjau. Tipiškiausias „rokokinis“ menas! Ir rašytas „rokokiniams“ žmonėms... Mano suvokimu, tai menas savyje, menas, bėgantis nuo realaus gyvenimo... Gal reikia ir tokio?

Po ilgos pertraukos buvau sutikęs Noemi. Apie ją dienoraštyje esu rašęs... Šį kartą atvirai man pasakė, kad ją bandę nunuodyti... Už ką? Už tai, kad ji, kaip žydė, ištekėjusi už kitataučio... O aš manau, kad taip pasielgti ji pabandė pati... Bet jos pasakojimas ir akys rodė – depresija išgyventa. Vėl atsidūriau kunigo (be sutanos) vaidmenyje.

Susitikau ir su Svetlana – su ta, su kuria esame duetu dainavę ariją iš operetės „Vestuvės Malinovoje“... Tarsi nebūta tos viešos, aistringos meilės su tuo nuplikėliu albanu. Vėl atrodo tauri, skaidri, turininga. Slaviško moteriškumo, švelnumo įsikūnijimas. O aš prieš šešetą metų jos jausmus atsainiai atstūmiau – norėjau (ir tebenoriu...) išlikti „nacionalistu“... Svetlana irgi įstojusi į aspirantūrą ir sutikusi mane „sumaniai“ ištempė aplankyti Jeleną Aleksandrovną – puikią mano trumpos „vokalinės karjeros“ pedagogę. Jos vyras ne per seniausiai bendros kelionės metu mirė... Dabar ji visa pasikeitusi. Kažkoks gyvybės saitas nutrūkęs. Žvilgsnio forma išlikusi, o turinys – išblėšęs... Tai jau ne gyvenimas, o egzistencija.

O su Svetlana taip ir atsiveikinome. Tebeveikė tie mano prakeiktieji stabdžiai...

...Geram pusmečiui išvažiavo kambario draugas vokietis Danielius Christmann. Paskutinėmis dienomis jis su manim nesikalbėjo. Kai traukiny jo kupė truputį išgėrėm, aš jo užklausu – kodėl? „Dėl arbatinuko“, – atsakė jis. Pasirodo, prieš mėnesį jam buvau užsiminęs, kad išvažiuojant teks valdišką arbatinuką jam pačiam nuvalyti, nes dažniau jį vartojo, sandėlis tokio nepriims, o mums tokio irgi nereikia. Jis ir nuvalė... Štai kaip būna gyvenime – smulkmė kartais kaip kokia piktžolė įstringa į žmonių santykius.

Mano mokslinis vadovas Jakovas Andrejevičius Lovkovas abejoja, ar aš sugebėsiu parašyti ir apginti disertaciją, jei praktinės srities (kurią aš pasirinkau savo disertacijos tema) rodikliai nuosekliai krinta. Sako, kad jų praktikoje nebuvo tokio atvejo, kad aspirantas (t. y. aš) pasirinktą tokią „nedėkingą“ temą (omenyje jis turėjo susiklosčiusią tarybiniuose ūkiuose situaciją).

O už langų – pavasaris... Koks jis bus – linksmas, džiugus ar liūdnas, skausmingas?

Aš dabar labai turtingas.

Turiu radiolą, turiu fonoteką – geriausią bičiulį. Viską aš turiu! Garsai, kurie sužadina švelnius tarsį pūkas jausmus, tiesiog skraidina mane oru. Turiu muziką, kuri gal ir skausminga, bet nuveja sunkias, slogias mintis. Turiu ir laidotuvių, ir vargonų muziką. Bet ji man savaip atgrasi... Primena skeletą, juodas gedulingas vėliavas, ilgą, pilką žmonių eiseną paskui karstą... Taip kaip

Čiurlionio paveiksluose... Bet turiu ir šokių muzikos! Tik kažkodėl ji man labai greitai įgrysta. Turiu ir Bethoveno muzikos formomis išreikštą filosofiją, kurią man dar reikia perprasti... Ir puikų japonų kvartetą „Keturiuos antys.“ Ir man gerai... Tegu pasaulis verda, kuičiasi... Tegu... O aš čia – su tais, kurie kūrė, su jų pojūčiais, mintimis, su jų pasauliu. Ir man tikrai gera...

Kovo 9 d., šeštadienis

Vakar buvo „įzymioji“ šventė. Kaip katedros proforgas dovanėles įteikinėjau mūsų moterims. Profesorėi Evdokijai Andrejevnei Rudakovai įteikiau Bethoveno 9-ąją simfoniją „Pertraukose tarp ekonominių tyrimų neprošal užsiimti ir kitokios formos filosofija“, – pašmaikštavau. O profesorė: „Jūs mane suintrigavote... Aha... plokštelės... Na, ką gi... Teks įsigyti patefoną...“

Net neperskaičiusi plokštelės metrikos, ji ramiausiai jas padėjo ant stalo ir išvažiavo. Visi sekėme jos rankų judesius ir akių žvilgsnį. Kalbama apie ruso inteligento aukštą vidinę kultūrą. Gal tai išimtis, kurios nebedaro įtakos visuomenės gyvenimui?.. Bičiuliai sako, kad aš pradėdau gyventi ir kad tą pasikeitimą išduoda mano išvaizda.

Kovo 10 d., sekmadienis

Klausiausi N. Chruščiovo kalbos, skirtos meno ir literatūros darbuotojams. Ji tęsėsi 2,5 valandas! Buvo puolamas Ilja Erenburgas: jo memuarai „Žmonės, metai, įvykiai“, jo apysaka „Atšilimas“, jo ginama „Skirtingų kryptių taikaus sugyvenimo“ doktrina. Buvo mesti kaltinimai poetams E. Evtušenkai, R. Roždestvenskiui, rašytojams V. Nekrasovui, K. Paustovskui ir net V. Katajevui. Tai buvo akivaizdus, grubus išskirtinių asmenybių ir jų mąstymo slopinimas, politinių šampų primetimas.

KOMENTARAS

Visi suminėti rašytojai ir poetai tuomet buvo labiausiai skaitomi ne tik dėl savo kūrinių meninio įtaigumo, bet ir dėl laisviau reiškiamos humanistinės bei demokratinės minties. Atskirai norėjęsi suminėti I. Erenburgą.

Prieš įžengiant Raudonajai armijai į Rytprūsius, Ilja Erenburgas savo ranka parašė ir „apginklavo“ nugalėtojų ordas, kviesdamas „žudyti, plėšti, prievartauti moteris“ dabar jau paties priešo žemėje. Tai ir buvo su laukiniu įsiūčiu atlikta. Nelaimingos, po įtūžėlio ranka pakliuvusios lietuvninkės! Masiškai buvo prievartaujamos ir žudomos, nespėjusios pasitraukti. Buvo plėšiamas, naikinamas nuo bombų ir sviedinių dar likęs tos žemės žmonių turtas... Tuomet gyvenau Palangoje ir savo akimis mačiau, vaiko širdimi išgyvenau užklydusias iš ten, išprotėjusias moteris, patirto siaubo ir bado blaškomus vaikus...

Kovo 10 d. (vakare), sekmadienis

Jau atsirado šešėlis. Iš pradžių jis man atrodė didelis didelis – visą saulę užtemdė... Bet pro jį vis tiek jutau spindulius. Jie sklaidė miglą, tirpdė tą šešėlį ir šildė mane... Bet tas šešėlis, nors ir susitraukęs, mane tebebaugina, kelia nerimą. Man baisu... Baisu nuo tuštumos, nuo vienumos. Ar yra kas baisesnio, sielai skaudesnio už tuos du išgyvenimus?..

Kodėl šešėlis?.. Kam jisai? Gal man kaip bausmė už nenuoširdumą, savo jausmų slopinimą? Gal bausmė už bravūrišką išpuikimą? O gal visa tai – tik sapnas? Miražas?.. Pabudau, apsidairiau, ir sapno kaip nebūta. Cha cha cha... Iš tavęs, Romai, tik pasijuok... Betgi tai nežmoniška! Betgi tai – visai ne juokas! Ir – ne sapnas. Tai – tikrovė... Aš ją liečiu savo rankomis, juntū jos kvėpavimą. Toji tikrovė buvo šalia ir ėjome greta... Mes net bandėme kartu džiaugtis, dainuoti. Ne ne – tai ne sapnas. Šalin tą šešėlį! ... Bet kodėl tokie grubūs muzikos akordai? Kodėl jie taip darko melodiją?.. O jeigu gyvenimas – tai ta pati muzika? Tada tokie akordai yra neišvengiami.

Kovo 11 d., pirmadienis

Pagaliau praslinko naktis. Rytas išaušo skaidrus – pavasarėjančios, gaivios dienos rytas. Bet slegiantis, nykus jausmas kaip sunki sunki našta tebeguli ant širdies. Tebekausto kvėpavimą, judesius, žvilgsnį...

Nejaugi tai ir yra tasai Tikrovės suradimo kelias? Savęs ieškojimo ir suradimo kelias?.. Koks jisai akmenuotas, dyglėtas, slidus ir klaidinantis! Taip, tai jis... Bet ar jis gali būti kitoks? Ar atradimų džiaugsmas būna tik šalia skausmo? Laimė – tik šalia praradimo? Ilgesys – tik šalia pasitenkinimo? Niekšybė – tik šalia pasiaukojimo?..

Štai kokia ji, ta Tikrovė. Didelė didelė, visą akiratį užimanti, visas ląsteles persunkianti, visą kraują suaudrinanti, viską nušviečianti, apakinanti ir viską užtemdanti, viską naikinanti ir viską atgaivinanti... Tokios aš ieškoju visą visą laiką, tokios trokštu visus metus. Visą gyvenimą...

O jeigu aš su ja, su ta Tikrove, iš tiesų susidursiu? Gal būsiu pralaimėjęs? Jei taip, ką tai reikš – susinaikinimą ar rusenantį egzistavimą? Gal vieną ir kitą kartu? Pralaimėjimo kontūrai kažkodėl man aiškesni nei laimėjimo. Už jo – didesnė nežinia.

... Reikia važiuoti. Reikia... Bijau. Pasibaigs sapnas, pasibaigs Tikrovė. Liks Tuštuma, ausyse, smegenyse spengianti. Dar nykesnė negu buvo...

Gal aš poetas? O gal geriau, paprasčiau yra būti tiesiog žmogumi?.. Tikrovė – ne liguista vizija. Ją reikia kurti, statyti, puoselėti. Savomis rankomis, savo protu... O aš – pavargęs. Labai pavargęs... O gal man, kaip tai sraigei, įsirangyti į kiaukutą ir iš ten saugiai stebėti, kas dedasi aplinkui?..

Nesugebu būti paprastu žmogumi. Aš kuriu vizijas, o tokių gyvenime nėra, bet pasilieku jų vergu, siekiu jų, o tie vaizdiniai, jie... jie visada nuo manęs tolsta... Greičiausiai štai čia ir slypi mano pamatinė prigimties yda, mano asmens drama. O gal ir jėga?..

Dar vienas naikinantis, svaiginantis smūgis!

To negali būti, kad štai laimė, džiaugsmas imtų ir iš dangaus nusileistų...

Kovo 15 d., penktadienis

... Naktis traukėsi, nyko. O apyrytyje mane aplankė senas brangus vaiduoklis... Aplankė ir išnyko. Išnyko, palikęs švelnumu dvelkiantį pėdsaką. Betgi tas pėdsakas iškart man sukėlė sielos kančių...

KOMENTARAS

Štai tokios ir panašios joms (šiandien egzaltuotomis atrodančios) mintys, jausmų proveržiai užfiksuoti dienoraštyje, atspindėję tuometinę mano būseną. Įsivaizduojamos ir tebeidealizuojamos Mylimosios (turėjusios gana konkretų savo pavidalą, bet Lietuvoje) vizija. Toji vizija buvo pasiekusi savo apogėjų. Nuo skaitytojo nelinkęs slėpti tikrųjų jausmų, manydamas, kad kiekvienas iš mūsų kažką panašaus, kas jungia mus kaip žmones, esame išgyvenę.

Kovo 18 d., pirmadienis

Chruščiovas – nepakeičiamas klounas. Jam galima suteikti Sąjungos nusipelnusio aktorius vardą... Jo ilgalandinės kalbos visai nenuobodžios. Jos kimšte prikimštos kalambūry, satyros, anekdotų, senų prisiminimų, sušaržuotų portretų ir kitokio rekvizito. Į aktorinį veiksma jis sėkmingai įtraukia ir aktyvesnius iš salės. O pati publika dažnai alpsta nuo juoko, audringai dalija ovacijas tribūnoje jau kelintą valandą stovinčiam išdaigininkui. Pasilinksminusi, pasijuokusi iš savęs ir iš kitų, publika patenkinta grįžta prie savo darbų...

Greičiausiai Chruščiovą bus kas nors įtikinęs, kad humoras, satyra gali pasitarnauti aukščiausiajam tikslui – komunizmo kūrimui, jo spartinimui.

Kovo 20 d., trečiadienis

Buvau tarptautinėse štangininkų rungtyne (juk ir aš tuo sportu truputį užsiiminėjau). Nuobodus reginys. Bet vienas dalykas praskaidrino mano nykią nuotaiką...

Japonas, prieš keldamas štangą, stovi kurį laiką susikaupęs, lyg maldą kalbėtų, lyg burtažodžius prisimintų. Staiga garsiai šūkteli „Usss“ (tuo kažkodėl prajuokindamas publiką) ir imasi štangos. Kitą kartą išėjęs ir siekdamas dar geresnio rezultato, jis net du ar tris kartus šūkteli tą savąjį „Usss“...

O užvakar lankėmės į socialistinių šalių Tarpusavio ekonominės pagalbos tarybos atstovų susitikimą su užsienio studentais. Buvome apstulbinti... Nė vienas iš penkių rusų, užimančių aukščiausias pareigas, nesuprato anglų kalba užduotų klausimų... Už juos atsakinėjęs kažkoks juristas parodė klasikinį nemokšišumą, žemiausią kalbos kultūrą. Mano aspirantūros bičiuliai, rusai Merzlovas ir Budilkinas neiškentė ir nusiuntė prezidiumui raštelį, jog tokie dalykai tiesiog kompromituoja pačią valstybę.

Kovo 22 d., penktadienis

Sėdžiu ir mąstau – kodėl aš taip blogai dirbu? Be nuotaikos. Be energijos, be visų jėgų mobilizacijos... Gal dėlto, kad nėra apčiuopiamo vidinio stimulo? Mes, kaip kiti, neturime Tėvynės?.. Šitoji? Ji bekraštė ir svetima... Tos idėjos, kurias mums bruka, yra netikros... Na, o kas ir pasiekama, išbyra kaip iš kiauro maišo.

Jeigu mes turėtume Tėvynę tikrąja to žodžio prasme, turėtume konkrečias idėjas (o ne beribį maišą, neaiškias fantazijas ir amorfinę žmonių masę), mumyse užgimtų dviguba, triguba jėga. Žmogus savyje slepia dvasinius turtus, milžiniškas jėgas. Tik reikia joms duoti laisvę, sufokusuoti jas į būtiniausią veiklos sritį – savos Tėvynės kūrimą. O Ji – tai pasaulio dalis. O aš? Tos dalies dalelytė...

A. Jasaitis sako: mes kaip pečiorinai, egzistuojame, atsidūrę oportunisto baloje. Ir dar pagalvojau: gal man taip ir bus lemta visą gyvenimą „kažkur“ ir dėl „kažko“ skubėti, „kažko“ siekti? Su brukamu – nesutikti, viską neigti ir viską aiškinti savaip?.. Ir kad tokią lemtį man lėmė žvaigždė, po kuria gimiau?..

Kartais lieku patenkintas, o kartais savęs neapkenčiu. Kartais norisi pabėgti iš pasaulio, kuo toliau nuo žmonių, nieko nematyti, negalvoti, pasislėpti. Net nuo savęs... O kitąkart taip ir traukia pulsi į patį didžiausią sūkūrį, kreipti jį kiton pusėn, duoti jam kitą tėkmę... O iš tiesų – kuriems galams mes gimstame? Stumdymuisi? Kvailystėms? Niekšybėms? Žygdarbiams?.. Cha cha cha... O jeigu jau gimei, tai gal privalai turėti ir sąlygas normaliai saviraiškai? Sąlygas ją skatinti? O kaip? Dvasiniu penu?..

Viešpatie, kaip klaiku!.. Poetas Evgenijus Evtušenko, kuris buvo prilygintas vos ne Puškinui, dabar įsviestas į purvą, apdergtas mėšlu. Suniokotas... Už tai, kad pabandė parodyti save kaip mąstančią asmenybę, šiek tiek laisviau išskleisti savo jausmus ir mintis... O mums per visus rūporus tebekalama, kad mūsų visuomenėje yra puikiausios sąlygos asmenybės užgimti ir joms reikštis.

Matau beprasmybę, bet ir žinau, kad ateityje dar visko bus. Bus ir perversmų. Jie neišvengiami... Reikia nurimti, netriukšmauti ir kol kas nedaužyti užrakintų durų... Tikiu, kad jos pačios kada nors plačiai atsidarys.

Jauste jaučiu, kad mintis mane dažniausiai valdo, o ne aš ją. Mat ją galai... Jai irgi reikia gyventi – trokšta laisvės ir įvertinimo.

Kovo 30 d., šeštadienis

Retai būna gyvenime tokių vakarų, kada grįžti iš pikniko išgėręs ir tave dar stipriau užvaldo nenumaldomas troškimas gyventi tyrą, skaištų, gražų ir didelį gyvenimą. Kada džiaugiesi tuo, kad tau „nepavyko“ išsivolti purvo vonioje, kurios tu taip geidei... Kažkas prigimtyje yra stipresnio už geidulius... Kiek kartų veržiausi į tuos piknikus ir kiek kartų jais nusivildavau! Nelemta man tapti jų herojum. Velniop juos!..

KOMENTARAS

Panašūs minties bei jausmų pasažai (ir jų autorius) šiandien man primena kadaise matytą čekų satyrinį filmuką apie atsiskyrėlį badmiriautoją.

„Sužinok, prieteliau, ar man danguje jau paruošta vieta?.. Matai, kad mintu tik džiovintais skėriais“, – klausia šventuolis retsykiais jį aplankančio angelo. „O tu ką, pats nematai, kad čia sėdėdamas išpuikai?“ – jam atsakė dangiškas svečias.

Betgi... Tais metais dienoraštis man buvo tapęs intymiausiu bičiuliu.

Kovo 31 d., sekmadienis

Ir moteris, ir vyras privalo turėti ugnies. Tik tada jie įdomūs, viliojantys. O kaip atskirsi depresiją nuo viduje rusenančios ir pašalinių akies slepiamos ugnies?.. Taurus žmogus ir purve švyti. Šalia tokio darosi neįjauku dėl savo poelgių, minčių ir kėslų.... Kažkada kalbėjau, kad išlieka stiprieji, sugebantys prasiveržti... Koks netikęs vertinimas! Ką reiškia stiprieji ir kas jie tokie? Taurūs dvasia? Turtingi savo prigimtimi? Abejoju. Šimtą kartų abejoju...

... Buvo mano gyvenime periodas, kai atrodžiau vyriškas, nepalūžtantis dvasia. Kai kitiems rodžiau valingumą, charakterį, orientacijas. Rodos, rodžiau dar ir protingą mintį, jausmų nuoširdumą... Buvo toji ugnis. Dėkingas periodas... Tai – ansamblio organizavimo ir veikimo periodas.

O dabar? Dabar save vertinu kaip tą medūzą, išgriebtą iš vandens. Apglebusią... Turbūt aš jau pasiilgęs panašios veiklos, ją skatinančios dirvos. Jaučiu – reiktų erdvesnės... Gal vėl įsižiebtų ugnis?.. Bet ir „medūziško subliuškimo“ periodas, atrodo, nėra tuščias. Atsiranda gilesni pamąstymai, kritiškesnė savianalizė, skvarbesnis žvilgsnis, kurį metu į aplinkinius, į pasaulį...

Balandžio 3 d., trečiadienis

Juo daugiau žmogus žino, tuo mažiau jis trokšta valdžios. Būna ir išimčių. Bet jos retos.

... Pasirodo, iš tiesų organizuotas ištisas žygis prieš vadinamuosius „laisvus“ rašytojus, menininkus ir kompozitorius. Per televiziją, radiją, konferencijose, suvažiavimuose, plenumuose ir spaudoje dominuojantį vaidmenį užėmė tie, kurie visiems žinomi kaip netaalentingi rašėivos. Net ir mūsiškis Antanas Venclova spėjo išgarsėti kaip „laisvųjų“ triuškintojas.

Užvakar per radiją kalbėjo kažkoks rašytojas (berods Sergejus Smirnovas). Jis puolė tuos, kurie bandė kalbėti apie vaikų ir tėvų problemą. Pasak jo, tokios problemos mes neturime ir jos negali būti. Kas apie ją rašo ir kalba – išduoda partijos reikalą. Ir pateikė, kaip svarų argumentą, pavyzdį: „Buvau kaime... Paklausiau seno piemens, ką jis galvoja apie vaikų ir tėvų problemą. Jis man atsakė: „Aš štai – piemuo, mano sūnus – kalvis, o anūkė – melžėja. Bet mes visi dirbame vieną darbą...“

Dailininkas Arkadijus Plastovas iškeltas kandidatu Lenino premijai gauti. Štai jo pagrindiniai darbai – kolūkio arklininkas, šalia jo pionierius, melžėja... Kitas „šedevras“ – ilsisi traktorininkas, o šalia – apkūni „darbinė“ moteris, iš kibiro rieškučiomis gerianti vandenį. Trečias... Kolūkio banda, veršiuką glamonėja mergytė, viena melžėja melžia, antroji, nugara pasukta į žiūrą, girdo pienu senį – piemenį... Tiesa, reikia pripažinti, kad paveiksluose labai daug šviesos. Šiltos, glamonėjančios šviesos... Nors tiek.

Čruščiovui „šeimininkaujant“, į areną išėjo visu savo puošnumu vidutinybė. Gal net žemiau jos. Ji užvaldė politiką, ekonomiką, o dabar dar ir meno bei kultūros sritį. Valio!.. Ruso azijietiškoji prigimtis – judėjimas. Gabiausiai, talentingiausiai nustumti į patvorius, į nuošales... Žmogų, išsiilgusį tikrojo meno, dar gelbsti Vakarų ir rusų klasikų muzika. Vidutinybė ir ją sunaikintų, jei galėtų, jeigu ją suprastų, jeigu nebūtų tokių tvirtų tos muzikos įsiteisinimo pozicijų. Vidutinybė pasimeta, sužinojusi, kad pats Leninas yra klausęsis Bethoveno sonatos... Apie tą faktą dabar garsiausiai kalba tie, kuriems gelbėtis likęs tik toks šiaudelis...

Balandžio 6 d., ketvirtadienis

Žmogus turi būti kam nors reikalingas. Jis negali pats sau gyventi. Jis negali būti vien šapeliu, blaškomu vandenyne. Jo gyvenimas visada ir visur turi turėti prasmę. Ir kuo ji aiškesnė, tuo jam lengviau. Lengviau dirbti, įveikti bėdas, lengviau kvėpuoti ir mylėti. Jei likimas žmogui siunčia smūgį po smūgio, kodėl jis turi užsidaryti savyje? Atvirkščiai – bendravimo nuoširdumas tik palengvina sielos kančias. Bet yra dalykų, kurių žmogus nepajėgus pamiršti, nuo jų atsikratyti. Jis juos nešioja kaip savo kuprą ar šešėlį... Gal čia suveikia apsauginė žmogaus prigimtis? Na, kad ir dėl to, jog žmogus iš savo klaidų ar bėdų pasimokytų...

Balandžio 10 d., trečiadienis

Buvau susitikime su E. Mieželaičiu. Jam uždaviau pokvailį klausimą: „Kokia Jūsų sveikata?..“ Jau prasižiojęs suvokiau savo išsišokimą ir atsisėdau suprakaitavęs. Jis tą klausimą galėjo suprasti kaip užuominą apie polinkį į taurelę.

Bet jis man atsakė, nors ir netiesiogiai...

Mano klausime buvo susirūpinimas. Jis – man tas poetas, kuriuo aš linkęs tikėti. Jis – mūsų laikmečio poetas ir drąsiau kalba apie žmogų. Jis juo tiki... Jis įveikė mūsų poetams primestą dramatiškumą, gal net izoliaciją ir, peržengęs tradicinės tautinės sąmonės ribą, prabilo savitu pilnu balsu.

Ir vis dėlto jo kūryboje atsispindi tik dalelytė tos tragedijos, kurią ir jo, ir mano karta išgyvena... Tėvynės netekimas... Lietuva staiga suseno, pražilo... Ji nebeteikia savo vaikams glamonių. Neturi ugnies ir nebeduoda įkvėpimo... O jei ir kalbama apie meilę Lietuvai, tai panašu tik į smilkstančių pelenuose žarijų žarstymą. Naujoji Tėvynė? Tai tik gražiu rūbu prisidengusi pikta pamotė. Grubi, svetima. Nenorinti suprasti savo posūnių ir podukrų. Kaip toje pasakoje apie Sigutę...

Kalbu apie tą tėvynę, kurią mums siūlo.

Kilo mintis kada nors E. Mieželaičiui parašyti laišką.

„Izvestijose“ keli rusų mokslininkai išdrįso prabilti štai tokia mintimi: „Istorinis neraštingumas absoliučiai nepriimtinas tų žmonių, kurie yra pasišovę kurti pačias pažangiausias, teisingiausias žmonių bendrabūvio formas.“

Birželio 1 d., šeštadienis

Visuomet taip: kai viskas klostosi gerai, dienoraštis paliekamas dulkėms nusėsti...

Su A. Jasaičiu vienu etatu (pasidalindami) pradėjau dirbti Sąjunginės parodos Lietuvos paviljone ekskursijų vadovu. Direktorius, kuris man pasirodė visai nepažįstamas, papasakojo, kad į paviljoną buvo užėjęs J. Paleckis, teiravosi apie ansamblį „Balticum“. Paskui pridūrė, kad kai jam vadovavo Grigas, buvę kur kas geriau. Dar pasiteiravo, kur aš dabar esu. Bet niekas konkrečiai tada apie mane nežinojo.

... Buvau liudininkas, kai moteris, norėdama nusižudyti, puolė nuo perono po metro vagonų ratais, bet paskutinę akimirką suabejojo... Jai virš kelio nupjovė koją... Tolėliau kraujo klano gulėjo nusviesti jos batukai. Žiūrėjau tik kelias sekundes... Kaupėsi šleikštulys. Siaubingas vaizdas... Keletą vakarų kankino matytas vaizdas...

KOMENTARAS

Už kelių dienų sužinojau... Bandžiusi po metro vagonų ratais nusižudyti moteris liko gyva. Jai – 27 metai. Žudėsi dėl nelaimingos meilės. Apie ją taip papasakojo nelaimėlis kaimynė, mūsų paviljono bendradarbė. Štai tau ir adata šieno kupetoje...

Birželio 2 d., sekmadienis

... Kruopščiai puoselėta sielos ramybė sugriuvo... Nejmanoma pamiršti to, kas širdį kankino daugelį metų. Žaizda tik paviršiuje užsitraukusi, surambėjusi, o viduje – kraujuojanti. Užteko atsitiktinio prisilietimo... Gal tas tik įsivaizduojamo grožio išgyvenimas yra viską siaubiantis – ir kūną, ir sielą?.. Žinau, tai nepraktiška, negyvenimiška. Bet... gal visa tai man duoda dar ir tikrojo Gėrio, jo siekių elementų?..

... Kalta mergina, kuri pas mus į „timiriazevką“ atvyko kursams iš Kėdainių (iš Vilainių). Iš to instituto, kuriame dabar dirba mano... Mėlynoji Paukštė (ištekėjusi...).

Mergina, pagavusi mano žvilgsnius ir dėmesį, net ir nesusigaudė, kad jie buvo skirti visai ne jai, o anam, šešėliniam įvaizdžiui. O vėliau, savaip supratusi, įsižeidė. Vargšė... Vargšė ir dėl gyvenimo, sužadinusio ketinimą nebegrįžti į Lietuvą. Ir dėl atsivežtų iš Lietuvos nuostabių cepelinų... Nei gruzinas, nei meksikietis, nei indas jų nepagyre. O man jie paaiškino: „Tas jūsų valgis kažkodėl be skonio, be dvasios...“

KOMENTARAS

Manau, kad atėjo laikas skaitytojui kai ką pasakyti papildomo apie išgyvenimus, susijusius su... Mėlynąja Paukšte...

Tą užsitęsusių istorijų drįsau pateikti visai ne tam, kad pasirodyčiau atsikartojančiu Gėtės „Verterio kančių“ herojumi... Gerai žinome: žmogaus prigimtis yra dvilypė. Vyras be moters, kaip ir moteris be vyro, gyvena nepilnavertį gyvenimą.

Natūralu, kad kiekvienas iš jų savo pradiniam kelyje iš įvairių detalių piešia idealizuotą priešingos lyties atstovo vaizdą. Į jį sudedama labai daug. Gal tik tas laisvas nuo šitokio žmogaus dvasinio brendimo būdo, kuris jau nuo vaikystės patiria sujauktą, be aukštesnių dorovinių siekių gyvenimą. Kurį prigimtis neapdovanojo melancholiko bruožu ir lyrizmo dovana... Tačiau nekontroliuojama, į visišką laisvę paleista vaizduotė, idealo suabsoliutinimas, o dar blogiau – jo priskyrimas konkrečiai asmenybei, jaunuolį nesunkiai gali įvartyti į „geležinį narvą“, arba į tą būseną, kada vaizduotėje sukurtas idealas pavirsta jo savimeile, jo egocentriškumą maitinančiu šaltiniu. Gali ne tik jam pačiam atimti gyvenimo džiaugsmą, bet ir kančios, nesutarimo ženklų paženklinti jo artimuosius.

... O tos istorijos atomazga atėjo atsitiktinai, po kelerių metų, man jau baigus aspirantūrą ir vėl dirbant Vilniuje.

Virmantas Velikonis (1990-ųjų Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras) tuomet buvo artimas mano bičiulis. Po to, kai sovietų valdžia su juo „susidorojo“, pradėjo dirbti palyginti kukliu eiluiniu Vilainių melioracijos instituto (šalia Kėdainių) mokslo darbuotoju – ten pat, kur tuo metu dirbo ir mano „Mėlynoji paukštė“... Tai jis, Virmantas, kartą mūsų vyriško atvirumo valandą prie taurelės yra pasakęs: „Romain, atsikratyk tos vizijos!.. Ji ne taisyklais austa... Toji asmenybė, kuriai tiek aukoji savo širdies, pati tokios neturi...“ Ir kad būtų įtikinamiau, papasakojo kai kuriuos epizodus iš jos šeiminio gyvenimo (kurių čia perpasakoti nėra jokio reikalo).

... Mano susikurtas, savastimi tapęs ir mane į saviizoliaciją, į savimylą stumte stūmęs idealizuotos Merginos vaizdinys staiga ištirpo... Lyg būčiau žaibo apšviestas, supratau, kodėl tie keli mudviejų epizodiniai susitikimai buvo „nerezultatyvūs.“ Būta

betoninės sienos, pro kurią neprasimušdavo jausmų „radiacija.“ Tai ji, toji siena, mane ir kaustydavo. Paralyžiuodavo ne tik jausmus, mintis, bet ir judesius... Nors iš jos pusės, dar jai studijuojant, būta ir aiškių palankumo man ženklų. Bet po pokalbio su Virmantu V. supratau, kad tie jos ženklai buvo, ko gero, vien pragmatiškai išprotauti (t. y. nepagrįsti širdies balsu).

Pasidalinsiu ir kitu savo, kaip „subrendusio“ asmens, pastebėjimu... Žmogus iš prigimties turi ribotą savo gyvybingumo, savo skleidžiamos energijos limitą. Man regis, kad seksualumo tramdymas palieka teigiamą pėdsaką. Žmogaus intelektualinis, taip pat ir socialinio veiksmo gyvybingumas, ko gero, įgauna papildomą juos maitinantį šaltinį.

Birželio 3 d., pirmadienis

Būna tokios asmenybės, kurios tik save supranta. Joms pasaulis atrodo labai aiškus, sutvarkytas, suskirstytas į būtinus, neginčytinus segmentus... Jos turi paruoštus atsakymus į visus klausimus. Joms mintis užbaigta. Dėdamos tašką, jos nutraukia ir pokalbio judėjimą... Su tokia asmenybe bendraudamas, pajauti savo kvailumą, nepilnavertiškumą, imi savęs nekęsti už savo „išlikusį“ dvasingumą... O su kitu – atvirksičiai. Jautiesi pakylėtas, stebiesi savo minčių, savo jausmų turtingumu. Tik spėk skleisti į laisvę mintis... O anuo atveju ji dar negimusi jau miršta.

Štai sėdžiu prie stalo ir galvoju apie savo mokslinį vadovą... Bijau, kad per tuos likusius metus jis gali mane apgniuždyti, paversti vidutinybe...

Pirmo ar antro susitikimo metu jis piktinosi net tuo, kad aš nešioju kaklaraiščių... Galvoju ir apie tai, kad ir mano paties darbas neįdomus, nereikalingas, džiovinantis mano smegenis... Vietoj to, kad artėčiau, aš tolstu nuo savo pagrindinio tikslo. Kandidatinis darbas man ima darytis grandinėmis, kuriomis aš būsiu prikaustytas prie visai man nemėgiamų, prigimčiai svetimų dalykų. Betgi disertacijos temą pasirinkau pats! Ir pasirinkau grynai pragmatiškais sumetimais – greičiau parašyti tokį darbą ir apsiginti...

Bet kodėl aš taip visada skubu? O kitur – vėluoju? Ar ne per daug save lepinu, įtikėdamas tuo, ką turiu? Ar neپردengiu savo tinginystės, išminties stygių, visa tai nurašydamas varganai jaunystei, praleistiems technikumė metams?

... Melancholijos valandomis (o jos mane lanko!) aš klausausi muzikos. Labai pamėgau Bethoveno 9-ąją simfoniją. Kiek čia jausmams ir minčiai erdvės! Kiek čia garsų, kurie, rodos, tau suteikia neįtikėtiną jėgą darbams, sparnams skrydžio!

... Vis dėlto mummyse egzistuoja kažkokia žmogaus – gyvulio, žmogaus – graužiko atmaina. Kiekviename iš mūsų jinai sėdi ir tik laukia savo valandos... Muzika padeda tą atmainą užslopinti, nustumti į patį tolimiausią užkaborį... Ir vis tik retos, labai retos būna valandėlės, kada mes

pasijaučiame esą tikrais žmonėmis. Kiek daug mes turime banalumo, nežinia kur skubame!.. Mes lengvai tenkiname tik savuosius instinktus. Nesusimąstydami vykdome tas nuolatinės, monotoniškas ir niekada nesibaigiančias pareigas. Ir tik labai retai prisimename turį dar ir dieviškąją prigimtį – Kūrėjo misiją.

Birželio 4 d., antradienis

Atsargos karininkų intendantų kursuose (į kuriuos buvau pašauktas) atėjo pulkininkas skaityti paskaitos. O į salę vienas po kito triukšmingai grūdosi pavėlavusieji. Pulkininkas nesitvėrė pykčiu. Keikėsi ant vėluojančiųjų. Bet jų grandinė tebesitęsė...

Mes, sėdėję, prunkštėme iš juoko. „Negaliu taip... Galvojate, kad man už tai pinigų moka?“ – susigraudinęs bejėgišku balsu pasakė tas pulkininkas. „Mes galim šiek tiek rublių sumesti“, – kažkas iš mūsiškių leptelėjo... Po naujos bangos juoko dar vienas iš mūsiškių visų vardu lyg ir pritarė: „Mums irgi už tai nemoka...“ Viskuo nusivylęs ir jau nebekreipdamas dėmesio į tebevėluojančiuosius, pulkininkas įniko į tekstą...

Po jo pasirodė antrasis lektorius. Irgi pulkininko antpečiais. Girtutėlis... Pasako žodį ir šypsosi. Mes – irgi. Paskui jau ir garsiai kvatojam, matydami kaip lektorius, jeigu ką ir sako, tai sako kažkam įsivaizduojamam – atskirai, į ausį... O kalbėjo apie visai rimtus dalykus – apie kitų šalių, ypač JAV, ginkluotę. Kažkas jam pakišo mikrofoną... O mūsų lektorius tebesišypso... Bet mikrofoną atgalia ranka atstūmė. Atsargus.

Pagaliau atėjo trečias pulkininkas – mūsų kursų viršininkas. Jis tą girtutėlį kolegą nutempė nuo tribūnos.

... Tą dieną man visai nebuvo gaila prarasto laiko. Už tokius pasažus, kuriuos matėme, už tokį sveiką juoką paprastai reikia mokėti pinigų. O čia – veltui.

Birželio 5 d., trečiadienis

Šiandien pateikiau savo pirmąjį mokslinį pranešimą – „Kiaulininkystės specializavimas Lietuvos TSR tarybiniuose ūkiuose.“ Man jis buvo bjauriai įgrisęs, nemačiau jame jokių mokslinių atradimų. Tačiau mano draugai sveikino su didele sėkme. Kai kurie pridūrė, kad pranešimą padariau geriau nei docentas Šmakovas ir kiti. Mano vadovas, paniurėlis Lovkovas, irgi sveikino su sėkmingu krikštu. Visa tai man buvo tikrai nelaukta.

Tiesa, likus tik šešioms minutėms iki konferencijos pradžios, pastebėjau, jog mano rankose – visai ne tas aplankas. Teko sulakstyti net porą kilometrų. Grįžęs į tribūną ėjau šluostydamasis tebesisunkiantį prakaitą. Visi manė, kad tai nuo jaudinimosi...

Birželio 13 d., ketvirtadienis

Savo besiblaškančios sielos paguodai netyčia aptikau Nadsono, XIX a. pabaigos rusų poeto (mirusio sulaukus vos 24 metus), eiles:

„Дитя моё – ведь ты ещё дитя.
Твой смех так серебрист и взор так чудно ясен,
Дитя моё, ты в мир глядишь ещё шутя,
И мир в очах твоих и светел и прекрасен
А я? – Я труп давно... Я ранно жизнь узнал,
Я начал сердцем жить едва не с колыбели,
Я дерзко рвался в вись, где светит идеал, –
И я устал... Устал... И крылья одряхлели.“

KOMENTARAS

Dabar skaitydamas pastebiu, kad tai būtų tikrai neeilinio poeto. Netektis panaši kaip ir mūsų Mačernio... Bandau pateikti to nuostabaus eilėraščio vertimo variantą:

„Vaikeli mano – dar kūdikis esi.

Dar tavo juokas sidabrinis, dar žvilgsnis stebuklingą šviesą meta.

Vaikeli mano – dar į pasaulį žvelgi linksmi.

Dar akyse pasaulis tau žavus ir šviesą skleidžia...

O aš? Seniai lavonu pavirtau...

Anksti gyvenimą pažinęs –

Ir širdimi pradėjau jį nuo lopšio...

Aukštumų iš karto aš siekiau – skridau į ten, kur idealas...

Jo neradau...

Ir aš jau pavargau... Pavargau.

Sparnai manieji – jau suglebę...“

Skaitytojas pastebės mano vertime mažytę klastotę – papildinį „Jo neradau...“. Kadangi tai dienoraštis, didelės nuodėmės neprisiimu. Paprasčiausiai man pasirodė, kad toji eilutė pati įsiprašė. Be mano valios...

Birželio 27 d., šeštadienis

Buvau Maskvos meno teatre. Žiūrėjau L. Tolstojaus „Aną Kareniną.“ Nieko negaliu apie tai rašyti...

Daugelyje vietų vos vos valdžiau ašaras – kartus obuolys gerklėje taip ir neapleido. Tai buvo iki sielos gelmių jaudinantis vaidinimas. Jutau, kaip visa mano siela, visa prigimtis atsiveria gėriui; jutau, kaip iš kažkokių užkaborių dygsta gėrio daigai... Išgyvenau gilų meilės ir jos netekties jausmą... Tarsi būčiau atgimęs naujam, prasmingesniam, daug turingesniam gyvenimui.

... Kai aktorių grupė išėjo į sceną atsisveikinti, Ana Karenina buvo tokia jaudrinta, susijaudinusi ir tokia be galo nuostabi... Aš labai norėjau jai nusišypsoti. Man atrodo, kad ji du kartus žvilgtelėjo į mano pusę ir pagavo mano šypseną – padėką... Manau, kad tai gali būti ne prasčiau už įprastą tiems atvejams gėlių puokštę.

... O vakar Vello Rozenbergas, vienas iš artimiausių „Balticum“ ansamblio bendražygių, mano bičiulis taip mane įžeidė, kad pirmą kartą išgyvenau šalčiu alsuojantį jo artumą. Ilgą laiką ėjome tylėdami ir išsiskyrėme neatsisveikinę.

... Jis iš manęs tyčiojosi, kad aš – ne vyras, jei nesugebu pasiimti moters, kuri pati puola į mano glėbį, ne – į guolį... Aš buvau įžeistas tuo, kad net ir po atviro su juo pokalbio teatre jis taip ir nesuprato mano prigimties šauksmo, mano gyvenimo leitmotyvo... Aš buvau pasiruošęs jam tėkšti į akis, kad jis per menkas suprasti subtiliuosius dalykus, per pilkas... Bet – susilaikiau.

O ryte mes vėl buvome draugai.

Bet kodėl jie tyčiojasi iš manęs? Nesuprantu... Ar čia mano yda, ar jų?.. Bet viena žinau: toks gyvenimas, į kurį jie mane stumte stumia, tik paaštrina širdies skausmą, sumenkina sielos brangenybes; jis tave apnuogina ir tu paskui gėdiniesi savo nuogybės. Jis – sugyvuolina... Ne. Aš dar tikiu gražiu gyvenimu. Dar tikiu...

KOMENTARAS

Vello Rozenbergas, vieneriais metais anksčiau baigęs mano fakultetą ir, kaip ir aš, sugrįžęs į aspirantūrą, iš tiesų buvo puikus bičiulis. Jis matė mano, kaip jauno vyro, kančias ir stengėsi iš jų mane išvaduoti. Betgi ir tais aspirantūros metais aš buvau maksimalistas. Arba visa Visata, arba – nieko. Dabar manau, kad toks elgesys buvo ne itin protingas...

Po aspirantūros Vello buvo paskirtas į to meto gana aukštas, prestižines pareigas – tapo Estijos TSR Plano komiteto pirmininko pavaduotoju.

Liepos 10 d., trečiadienis

Pas mane penkias dienas svečiavosi mama, sesuo Teresė ir jos draugė Genutė M. Kaip puiku, kad mama apsilankė!

Tik aš bjaurus, irzlus ir niekaip negebėjau nuo jų nuslėpti savo kampuoto charakterio bruožų, savo nežinia iš kur pritvinkusio irzlumo... Iki šiol tikėjau, kad tas netikęs bruožas įsitvirtinęs dėl to, kad aš, skirtingai nuo kitų mano bendraamžių, nepažinojau merginos; kad subrendau nepatyręs, kas yra merginos glamonė, jos prigimtinis žavumas. Dabar pradėdau abejoti tokia susikurta savo versija... Ar ne aš pats kaltas dėl viso šito? Ar ne aš pats atstumdavau tas kaip balzamas jų šypsenas ir žadamas glamones?

114

Brevolis 16 d.

Pondevn 12 val. 30 min.
Teuskaiva Valentina kabruje.
Urvekan buvo paleistas „Kor-

Merelastis

„Kokre gradis man muso
15 temp pat daru mugu
kur ta tokas vesdus
Tu patark man. 15

(„Renesansas

Dura roe - beje ton euse gats
Habi orak ran cepedmet i
Dura roe ton l temp 115
U temp 'b orak rhou u
A 2 - 2 rpin gelus... 2
2 neras cepes mumi ege
2 gegas pldica blaus rge
U 2 yca 1... yca 1... i

Brevolis 17

Urvekan buvo maskon me-
algala apv. p rasyv... 15 dan-
panidan karta obuols gerklyp. Tu
putan kai vora man mila vna
k solis utkompn algsta goro
nes e pagurims skiro temp
fon, prasungestam i deung

Kas antroks uspa s scens
suofandums toka mandant i toki
dyptoti... tian atrado kad p. de
pals venofan savo dyptine. kan
gela puskote.

Aspirantūroje Maskvoje mane aplankiusios mama, sesuo Teresė, jos draugė Genutė ir aš Raudonojoje aikštėje. 1963 metai

Kabinuosi už voratinklio ir priimu abi versijas. Bet... Vėlu. Velnioniškai pavėluota. Įsisenėta...

... Šiandien, kai sėdėjau visiškai vienas akademijos dendrologiniame parke, vėl pagalvojau: ko gero, užtektų mėnesį pagyventi miške, kad iš naujo atgytum, atstatytum visas tas žmoniškąsias vertes, kurias palaipsniui iš tavęs iščiulpė miestas ir tas prakeiktas skubėjimas gyventi. Miestas nė kiek nesiskiria nuo kalėjimo – jame irgi nėra gamtos. Žmogus – gamtos kūdikis ir be jos ima gesti, suluošėja.

Mąstau: gal tas gamtos vengimas, jos niekinimas eina ir iš Azijos, iš ten, kur ji buvo skurdi, vertusi jos gyventoją tapti barbaru – plėšiku?

... Kadaise aš Jasaičiui sakiau: esi praturtėjęs, turtingas meile, kurią puoselėjai. Kad iš jos esi viską gavęs... Tačiau kodėl jis siaučia? Ko jis nerimsta?..

Liepos 14 d., sekmadienis

... Vakar nusipirkau plokštelę su čekoslovakų vargonininko Irži Reinbergerio įrašais. Kažkas kerinčio yra toje muzikoje. Kažkas nuostabaus yra katalikų bažnyčios liturgijoje. Turbūt man vaikystėje (klapčiukaujant) Palangos bažnyčia padarė ypatingą poveikį suvokiant gėrį ir jo siekiant. O šiandien? Greičiausiai tos muzikos paveiktas sapnavau baisų sapną...

... Pasikorė jaunas Naujamiesčio (mano miestelio) kapelionas. Kad parapijiečiai nesužinotų tokios gėdos bažnyčiai, jį laidojo slaptai – tik klebonas su zakristijonu. Užkasė po sugriuvusios koplyčios grindimis. Sulygino žemes. Jie tarp savęs kalbėjo: „To pakaruoklis ir užsitarnavo...“ Sapno metu tiesiog fiziškai išgyvenau, jutau to jaunuolio tragediją ir jos baisią atomazgą. Jis buvo

toks jaunas, jautrus ir nebegalėjo toliau būti kunigu. Nebegalėjo veidmainiauti ir priėmė tokį sprendimą. Bet laidotuvėse atsirado dar vienas jaunuolis, kuris pasakė, jog kunigėlį pažinojęs dar mokyklos suole ir kad šis buvęs silpnų nervų... Tas pareiškimas dar sapno metu mane truputį apramino...

KOMENTARAS

Esu lankęsis Estijos Saaremos saloje. Aplankėme ten tebestoviničią, viduramžių laikus primenančią pilį. Ten būta įvairių mirties bausmės įvykdymo būdų. Labiausiai įstrigo... Jaunas, 27 metų vyskupas įsimylėjo merginą ir pamiršo duotus bažnyčiai priesaikus. Už tą nuodėmę jis buvo gyvas užmūrytas... Ilgėliau pastovėjau prie atvertos ekskursantams angos...

Liepos 15 d., pirmadienis

Susipyko rusai su kinais. Man papasakojo apie tai, kaip vyko „mūsiškių“ ir kinų derybos.

„Mūsiškiai“: termobranduolinis karas mažų mažiausiai pareikalautų milijardo aukų... Ar jūs tai suprantate?

Kinai: be aukų pasaulinė komunizmo pergalė neįmanoma... Užtai kiti, likę du milijardai gyvenimų žmoniškiau, pažanga spartėtų...

Čekoslovakų atstovas: mūsų tik keliolika milijonų ir mes Europos centre... O čia pirmiausiai ir gali nukristi vandenilinės bombos...

Kinai: na ir ką? Samprotaukime stambesniu mastu. Vardan komunizmo pergalės, absoliučios pergalės tektų paaukoti gal ir ištisas tautas...

Ar gali būti ciniškesnė, hanibališkesnė pasaulio galiūnų pozicija?

Pasirodo, tokias derybas iš tiesų vedė vienas iš TSKP CK biuro narių – Pospelovas. Jis kažkuriam pasitarime ir prasiplepėjo... Jei taip, tai artimiausiu metu turėtų dar labiau suartėti TSRS ir JAV pozicijos. O tokią įvykių eigą reiktų tik sveikinti. Tai padėtų įsigalėti europietiško mąstymo būdai ir gal lengviau nutoltume nuo Azijos dvasios, jos bukumo.

Liepos 22 d., pirmadienis

Vakar Lietuvos paviljoną aplankė įdomi, dvasiniu gėriu spinduliuojanti senutė. Kitų lankytojų nelabai matėsi ir aš uždėjau neseniai gautą įrašą – Eduardo Kaniavos įdainuotas dainas. Paslaugiai jai aprodžiau visą mūsų lietuvišką ekspoziciją. Pasišnekėjome. Pasirodo, jos vyras buvęs įžymus graveris. Ir kad jie buvę labai artimi bičiuliai su Vytautu Putna. Kad jos vyras, kaip ir Putna, pakliuvo į tą pačią, jiems mirtį lėmusią bylą... Pamalonino pastebėjusi, kad aš savo žvilgsniu ir elgesiu labai jau primenu patį Putną... Jis buvęs labai gyvas, veržlus, mąstantis, lietuviškas... Su išsprūdusia ašara dar pasakė, kad šiandien palaidojo paskutinį artimiausią žmogų – savo seserį. Vaikų neturinti. O į Lietuvos paviljoną atėjusi dėl lietuvio Putnos – nusiraminti... Kaip į savo namus.

KOMENTARAS

Vytautas Putna buvo Raudonosios armijos generolas. Bet žinomas dar ir kaip dailininkas bei sovietų diplomatas. Gimęs Molėtų rajone, sušaudytas 1937 metais. Yra duomenų, bylojančių, jog kaip diplomatas dėjęs nemažai pastangų, kad sustabdytų lenkų kariuomenės veržimąsi į Lietuvos gilumą (1920 m.). Keista, kodėl mes savo (gal teisingiau išsireiškus – mūsų) tautiečius, nublokštus į kitas šalis, tebevadiname tik pagal politines spalvas? Vienoje savo publikacijų Vyt. Kavolis stebėjosi, kodėl Pirmojo pasaulinio karo metais JAV komunistų partijos vos ne pusę narių sudarė lietuviai. Bet – nepaaiškino, o derėjo...

Vakar mūsų paviljoną taip pat aplankė užsieniečių turistų grupė – anglai, danai, norvegai, švedai. Jie vienas per kitą uždavinėjo man politinio pobūdžio klausimus: „Kokioms sąlygoms esant, Lietuva įstojo į Tarybų Sąjungą? Prieš tarybinės kariuomenės įvedimą ar po? Ar Lietuvoje dar kalbama lietuviškai?“ ir pan.

Supratau, kad dėl panašių klausimų jie čia, mūsų paviljone, ir atsirado. O man buvo puiki proga parodyti savo išsaugotą lietuviškumą.

Tarp jų buvo švedas Stig Wundsen (užrašė savo adresą), kuris Stokholmo universitete studijuoja lietuvių ir sanskrito kalbas. Kalbėjomės lietuviškai. Apgailestavo, kad mūsų tautos istorija taip dramatiškai susiklosčiusi. Pasidomėjo, ar aš tipiškas lietuvis. Atsakiau, kad man trūksta tik ūgio... Išsiskyrėme kaip geri bičiuliai...

Rugpjūčio 17 d., šeštadienis

Sugrįžęs studijoms mongolas (su kuriuo gyvenu aspirantų bendrabučio kambaryje) man įteikė lauktuvių – vengriškas nailonines kojines ir ryškiai margą žieminį šaliką. Man nepatogu... Pereitais metais jis man lauktuvių atvežė madingą deficitinį baloninį lietpaltį... O mes apie mongolus kažkaip savaime buvome įpratinti galvoti tik blogai. Tiesa, šį kartą jis dar atsivežė ir trilirinį stiklainį kumyso, o prie jo – džiovintos arklienos... Plonais griežinėliais džiovinta jauno, nejudinėto arklio skerdiena. Ją valgiau pirmąkart. Visai puiki! O mūsų trečiasis draugas vokietis Danielius vėliau man prisipažino: visas mongolo vaišės, staiga nuėjęs į virtuvę, išvėmė... Tą reakciją jam sukėlė ant stiklainio pamatyti nešvarumai. O man – nieko...

Rugpjūčio 18 d., sekmadienis

Vakar sužinojau, kokia didžiulė panika buvo akademijoje pirmosiomis mėnesio dienomis, kai buvo gautas Chruščiovo pasirašytas potvarkis iki rugpjūčio 15 d. likviduoti „timiriazevką“... Akademikas Edelšteinas bandė prasimušti iki paties „šeimininko“, tačiau šis jo nepriėmė.

Nepriėmė garsaus mokslininko, nors ne per seniausiai jį liaupsino... O štai kaip savo poziciją mums pareiškė mūsų fakulteto pažiaba akademikas Kolesnevas: „Kvailo įsakymo aš nevykdysiu... O jūs nebijokite. Visiems surasiu darbo...“ Ir išvažiavo ilsėtis.

O „šeimininkas“ Chruščiovas? Pajutęs iš visų pusių spaudimą, pakeliui į Sočį nutarė užsukti į Kurską pasidairyti, kaip ruošiamasi priimti 15 000 timiriazeviečių. Pamatęs ir ten didžiulį sąmyšį, pritilo, prakalbo apie „reikalą“ atidėjimą porai metų. Bet apie tai oficialaus dokumento nėra.

Pasirodo, kad akademikui Lozai buvo pasiūlyta ta pati rektorius kėdė ir perkėlus akademiją į Kurską. Bet šis atsakė: „Tas postas man per sunkus. Jam nepasiruošęs nei fiziškai, nei morališkai...“ Ir atgulė į ligoninę. Pusei metų...

Mano aspirantūros studijų bendrabučio kambario draugas Danielius Christman su „timiriazevką“ baigusia žmona, irgi vokiečių. Jie tada, atrodo, buvo labiau įgąsdinti savojo vokiškojo „Stasi“ saugumo, nei mes KGB

KOMENTARAS

Gerai menu tą košmarą arba šoką, kuris buvo ištikęs mano „timiriazevką“... Kai ją prieš 100 metų steigė, tai buvo visiškas Maskvos pakraštys, miesto prieiga. Su savo maumedžių mišku ir alėjomis, su dendrologijos parku ir tvenkiniais, su gausybe bandymo laukų ir fermų, su daugybe mokomųjų korpusų ir bendrabučių. Su savo išskirtinėmis tradicijomis. Išsilikusiomis... Pavyzdžiui, mes, studentai, po kiekvienos poros akademinų valandų apsirengdavome ir keliaudavome į kitą mokomąjį korpusą... Taip buvo nuo seno sumanytas ritminis studentų „promenadas“ (prasivaikščiojimas). Tačiau tuometinis Sovietų Sąjungos „šeimininkas“ buvo tikras nenuorama. Jisai vis ką nors, vos ne kiekvieną mėnesį „sugalvodavo.“ Ypač nuo jo kliūdavo žemės ūkiui, kaimui. Mėgo kurti vis naujas šio valstybės sektoriaus valdymo formas. Reikia pripažinti: kai kas iš tiesų buvo ir laimėta. Sodybinius sklypus padidino nuo 15 iki 60 arų (Lietuvoje iš jų daugelis darbštuolių net praturtėjo...). Buvo skirtos didžiulės investicijos chemizavimui, kaimo statyboms, melioracijai... Pastaroji Lietuvai „atsirūgo“ dar viena socialine nelaime – vienkiamų likvidavimu, o tai reiškia – ir tradicinių socialinių, etnokultūrinių santykių nunykimu.

Tais mano aspirantūros (doktorantūros) metais studentų priėmimas į akademiją buvo sustabdytas. Ji palengva geso, o kartu užgeso ir ne vieno akademiko bei profesoriaus širdis.

O nemalonę akademija užsitraukė dar ir dėl to, kad čia nuo seno gyvavo laisvesnė, demokratiškesnė mintis ir kad čia buvo išdrįstama nesutikti su Chruščiovo „išsišokėliškomis“ reformomis.

Netgi jas užginčyti.

Pvartu pastebėti, kad šių akademijų (carinės Rusijos laikais vadintą Petrovskaja) yra baigęs Mikalojus Katkus – „Balanės gadynės“ autorius, taip pat garsus lietuvių selekcininkas Dionizas Rudzinskas – ten, mano „timiriazevkoje“, įsteigęs pirmąją Rusijoje kultūrinių augalų selekcijos stotį (paskui, po revoliucijos, sugrįžęs į Lietuvą ir panašią stotį įsteigęs Dotnuvoje). Man studijuojant, Rudzinskas buvo pristatomas kaip Rusijos selekcijos pradininkas, jos tėvas... O kai aš pastebėjau, kad jis buvo lietuvis ir po revoliucijos sugrįžo į Lietuvą, akademijos dėstytojams tai buvo tikra staigmena...

Po visų studijų (ir po aspirantūros) „timiriazevką“ aplankiau tik po 40 metų. Pastatai stovi tie patys. Tik viskas, visi skverai apžėlę žolėmis, prižiūkšlinti, patalpos dulkėse, o ir garsiųjų laukų nelikę. Juos prarijo miestas. Ir – prarijęs nukeliavo toliau... Didingo parko kūdros, kuriose mėgdavome pliuškentis, pavirto drumzlinomis balomis...

Rugpjūčio 20 d., antradienis

Beveik visą dieną lijo. Buvo jauku, gera sėdėti kambaryje. Ir skaityti...

O vakare kitame bendrabučio sparne išgirdau akordeono muziką... Kokia ji jaudinanti! Išjudino gal dešimties metų senumo būseną, kada širdis neramiai plakdavo... Kada visas apmiręs išdrįsdavau Ją pakviesti šokiui... Visada visada man tie akordeono garsai primena sielos kančias ir plazdančios vaizduotės valandas. Koks tai buvo gražus pavasaris!.. Nepakartojamas! Ak, Dieve, kodėl dabar širdis tokia surambėjusi? Kur tasai nepakartojamas jaunystės aidas?..

Rugpjūčio 24 d., šeštadienis

Pavelas Sudakovas, valstybinės premijos laureatas, savo straipsnyje „Didysis lenkų dailininkas (Janas Mateika)“ rašo: „Didieji menininkai visi kūrė, atsiremdami į tautiškumą. Būdami aistringi patriotai, jie išreiškė savo tautos dvasią, savo tautos ir savo laikmečio viltis ir mąstymą. Tai visai nekludė, bet atvirksčiai – prisidėjo prie jų pripažinimo pasauliniu mastu.“ Nemažiau garsus Vladimiras Stasovas apie J. Mateiką taip samprotauja: „Jis nepraktikuoja kitų siužetų, išskyrus savo tėvynės, todėl taip įspūdinga ir teisinga viskas, ką jis piešia.“ Neabejoju – abiem didžiulį įspūdį bus palikęs „Žalgirio mūšis“ su centre esančiu Vytautu.

P. Čaikovskis: „Didieji muzikai kūrė visam pasauliui, bet kiekviename jų kūrinyje atsispindėjo tautiškumas, jų epocha.“ Taigi jam tautiškumas buvo vienas iš kūrėjo ir jo kūrybos matų.

Ilja Erenburgas: „A. Čechovas panaudojo elementus, primenančius impresionistinę

tapybą – oro, šviesos pojūtį; didelio rodymą, pasinaudojant smulkute detale. Tai susiję su jo požiūriu į žmogų. Jis kalbėjo, kad kiekvieno rašytojo pareiga – ginti žmogų.“

KOMENTARAS

Tas pats I. Erenburgas įžengiantiems į Rytprūsius raudonarmiečiams parašys agitacinį lapelį: „Žudykite! Žudykite! Žudykite! Juk nėra tokio tarp jūsų, kuriam būtų nekaltų vokiečių. Kalti visi – ir gyvieji, ir negimę!“ Su barbaro įtūžiu bus žudomi lietuvinkai ir jų suvokietėję ainiai. Suprantama – likusios moterys, vaikai ir seneliai...

Rugpjūčio 26 d., pirmadienis

Vakar buvau sąjunginėje gėlių parodoje. Ji buvo surengta Manieže, prie Kremliaus. Apsvaigau nuo spalvų grožio, jų simfonijos. Nuo jų skaistybės... Vos vos laikiausi nepravirkęs... Jų buvo tiek daug ir tokių gražių, kad aš nuvargau nuo jaudulio ir visiškai sukrypęs po trejetos valandų palikau parodą. Bet aš dar sugrįšiu... O vis dėlto gėlės būna gražesnės, kai auga atskirai, natūraliai. Kaip ir žmogus būna tuo gražesnis, kuo daugiau jis turi natūralumo spalvų. Tos spalvos tada tampa ryškesnės.

Toji iškyla į gėlių parodą mane tarsi privertė kitaip, aiškiau regėti mane supančius žmones ir pasaulį...

Rugpjūčio 27 d., antradienis

KOMENTARAS

Dienoraštyje, datuotame šia diena, radau perrašytus du laiškus... Ilgai mėščiau – publikuoti juos ar ne. Apsisprendžiau... Jie skaitytojui bus savaip įdomūs. Na, kad ir dėl reiškiamų jausmų kolorito, niuansų. Na, kad ir dėl to, kad mano asmeniniame gyvenime ši lyrinė, bet konkretesnė (labiau „prižeminta“), 1958 metais užgimusi istorija ėjo paraleliai su ana, pirmąja – jaunuolio vaizduotėje susikurta Idealiasios portreto istorija... Pagaliau skaitytojas pats supras, kodėl taip atsitiko...

Jos „Prieš mane Tavo laišкаи su gražiausiais draugystės žiedais. Ir kaip baisu – tai paskutinis... Atleisk, aš bejėgė pagundai... Leisk nors dar kartą Tau pasiguosti, palengvinti savo kančią. Ruduo negailestingas, jis mane nuo mažens guodžia liūdesiu... Tik dabar aš pradėdau draugauti su muzika ir jos prašau pagalbos...

R., truputį susimąstyk... Nejaugi manyje nematai skausmo dėl to, kad aš Tau – ledinė? O gal aš – gintaras. Bet nedrįsau iš Tavo nelaimės kurti savo laimę. Tu atsikeli nuo stalo, kai jauti alkį, o aš pabėgau nuo laimės, kai ją turėjau rankose... Na, bet kam visa tai.

Žodžių nėra, kuriais Tau dėkoju už praeities prisiminimus, bet jie tokie stiprūs, kad gyvenime niekas nenustelbs.

Tu savo portretą užpildai pilnai – jis liko brangiu... Aš buvau laiminga, o Tau to trokštu labiau nei sau. Labiausiai gyvenime norėčiau Tau kuo nors padėti.

Ačiū už linkėjimą nuotaikai, bet jos man nepataisyti. Jau niekada..."

Mano. „Kaip tik tokią Tave įsivaizdavau ir aš viskam buvau pasiruošęs... Tavo sielos kančia mane pritrenkė. Tai net ne kančia, tai – šauksmas! Sielos šauksmas..."

Bet ir šį kartą protas mane nustelbia ir iš anksto prašau atleidimo už jo padiktuotas mintis...

Kai mes atsisveikinome, aš negalėjau nepastebėti Tavo skausmo. Bet jis buvo mažytis, palyginus su šituo.

Kodėl taip yra? Kodėl nuo pat pirmos dienos aš pastebėjau, jog Tu visada lieki savyje? Gaudžiau Tavo žvilgsnius, bet ir jie būdavo nutolę... O aš maniau, kad laišškai paruoš dirvą mūsų suartėjimui. Bet jo, to suartėjimo, neįvyko. Atvirksčiai... Ir Tu su ta nuomone sutikai. Ir esi sakiusi, jog mano žodžiai – lyg ir Tavo žodžiai, mano mintys – Tavo mintys. Ir Tu vienodai jautei, kad negali būti tokia, kokia esi, nes prievartauti savęs nevalia, niekas neišeina ir tai labai ryšku... Mes atsidavėme savo stichijai (gal ji čia geriausiai viską sprendžia) ir vis tolome...

Kodėl taip buvo ir yra? Atleisk, aš vėl pradėsiu kalbėti už Tave...

Tu iki tol buvai viena. Išsiilgusi. Tu laukei, ilgėjaisi... Bet – ne manęs. Ne. Aš tik dalimi užpildžiau Tavo susikurtą Jo portretą... Aš taip drįstu spręsti pagal Tavo elgesį ir pagal Tavo sielos šauksmą. Bet aš bebėgęs Jį – tą portretą kitaip užpildyti. Tu, kaip ir aš, abu po truputį nusivylėme, bet kiekvienas gelbėjomės savo susikurtais Portretais. Mes atsisveikinome... Tu likai kaip niekada vienišesnė. Vienatvės supratimas, jos dvasinis ir fizinis išgyvenimas dar su didesne jėga bloškė Tave į aimaną, bet ir dar su didesne jėga paryškino Jo portretą... Labai prašau, patikėk manimi, tas Portretas – tai ne aš. Save aš pažįstu. Turbūt neblogai pažįstu... Tikiu, jei mes susitiktume, jei pabūtume nors keletą dienų kartu, Portretas gal tik nutoltų... Laikiniai. Ir vėl mes nežinotume, kuo užpildyti tą vietą, kurią Jis užėmė... Ir vėl j mus žiojėtų tuštuma...

Viską daro atstumas. Jis labai apgaulingas.

O aš? Aš kaip ir Tu – negaliu būti dalimi. Galiu būti arba viskas, arba niekas..."

Rugsėjo 6 d., penktadienis

... Paskutiniu metu Sinchua agentūros pareiškimuose vis dažniau akcentuojama odos spalva. Japonų fašistai siūlo kinams sujungti bendras pastangas, nes juos visus sieja ne tik odos spalva, bet ir raštas. Kinai j tai žiūri palankiai... Ar ten galvojama apie tai, kokią reikšmę turi tokie

pareiškimai, kurie labiau atitinka Čingischano laikus, o ne nūdienos pasaulį?

Pareitą trečiądienį pradėjau dėstyti studentams (kaip aspirantui – tai privaloma praktika). Net pats nustebau, išdrįšęs jiems parodyti kapitalistinių šalių žemės ūkio gamybos lygį. Pritrenkiantys skaičiai: Olandija 100 ha naudmenų gamina 2800 cnt pieno ir 548 cnt mėsos, o TSRS tokiam pat naudmenų kiekiui – tik 123 cnt pieno ir 18 cnt mėsos.

Rugsėjo 13 d., penktadienis

Šiandien išlaikiau priešpaskutinį savo gyvenime egzaminą – kandidatinių minimumą iš ekonomikos. Puikiai...

O akyse kažkodėl kaupiasi ašaros... Nesąmonė, kad aš valingas, nepalaužiamas...

Uždėjau Vagnerio „Izoldos mirtis“ plokštelę... Išsiverksiu.

Aš – vargšas... Bet – išpuikęs. Sutingęs. Bet vis dar beklaidžiojantis...

Eisiu gerti alaus. Reiktų pasikviesti Antaną Jasaitį. Bet jis baisiai užimtas – laiko stojamuosius į Lomonosovo universiteto aspirantūrą...

Valio! Jisai su mano siūlymu sutiko...

Pradėjo lyti lietus. Puiku. Tai geriau negu saulė... Ji – kandi. O lietus toks bičiuliškas, nuraminantis.

Rugsėjo 15 d., sekmadienis

Tą alaus gėrimo vakarą mudu su Antanu J. laiko tuščiai neleidome. Sutarėme artimiausiomis dienomis susitikti su ansamblio „Balticum“ organizatoriais ir atvirai pakalbėti apie jo egzistencijos prasmingumą. Reiktų surasti galimybę perrinkti ansamblio pagrindinį organizatorių. Dabartinis, nors ir lietuvis, bet visai ne to sukirpimo ir ne tų, kaip atrodo, įsitikinimų asmuo, kuris turėtų vadovauti šiam ansamblui.

... Kaip gera turėti bičiulį, kuris ne tik pritaria tavo sumanymams ir ne tik lydi kelionėse po Maskvą, bet ir savo dalyvavimu, savo argumentais padeda įgyvendinti sumanymus.

Sau: Romai, baik savo inkštimą ir imkis rimto vyriško darbo!

Rugsėjo 18 d., sekmadienis

Anekdotas. Chruščiovas susiginčiojo su Kenedžiu: kurio šalyje daugiau girtuoklių.

Kenedis: prisipažinkite, p. Chruščiovai, – pas jus...

Chruščiovas: žinote ką, išspręskime ginčą taip – Jūs vykstate į Maskvą ir šaudote į visus, kurie girti, o aš važiuoju į Vašingtoną...

... Kenedis važinėjo po Maskvą ir pats nustebau, tepašovęs vos dešimtį. O Chruščiovui pasisėkė geriau: Vašingtone jis išpyškino dvi dešimtis...

Rytiniame „Vashington Post“ numeryje visi perskaitė sensaciją: kažkoks nutukęs ir nuplikęs gangsteris, važinėdamas automobiliu, iššaudė visus tarybinės atstovybės darbuotojus...

Rugsėjo 20 d., penktadienis

Valerijus Merzlovas, mano studijų bičiulis (aspirantas), su nuoskauda prisipažino: „Aš tikėjau mokslu... Aš supirkinėjau visus Markso tomus... Dabar to tikėjimo nebeturiu. Voliuntarizmas sleigia mintį, blokuoja jos tėkmę... Voliuntarizmui mokslas nereikalingas. Jam reikalingi tik paviršutiniški užsakyminiai tyrimai...“

Valerijus, jo mintys, jo elgsenos švelnumas man kažkaip asocijuojasi su Šopeno muzika...

O vakar mūsų santykiai pašlijo, kai aš jo akyse katedros vedėjui pasigyriau, kad mane studentai vertina už įdomiai vedamus seminarus, o docentą Bieliajevą peikia... Valerijus – gryniausios sąžinės. O aš?... Gal teisingi I. Erenburgo žodžiai: jeigu nori aprašyti nieką, reikia nors valandą juo pabūti pačiam...

O apskritai... Jeigu giliau pasiraustume kiekvieno sieloje, į dienos šviesą ištrauktume nemažai purvo. Kitaip ir būti negali – šalia angelo visada sėdi velnias. Todėl ir pats gyvenimas, visas judėjimas – tik prieštaravimų dėka.

Rugsėjo 26 d., ketvirtadienis

Šiandien trise aplankėm dendrologijos parką... Tai jis nuo pat pirmųjų aspirantūros dienų tapo mano „nuosavybe“ – turiu net personalinį vartelių raktą!.. Vaikštinėjome: aš, Valerijus M. ir lenkas, docentas iš Varšuvos. Mudviejų svečias dar ir Lenkijos komunistų partijos CK narys. Anot Valerijaus, svečias visai nepanašus į lenką: be jiems būdingo honoro, be miesčioniškumo... Aš jo klausinėjau apie Varšuvos sukilimą. Jis atsakė: tarybinė kariuomenė du mėnesius vos už 300 metrų stovėjo ir ramiai žiūrėjo, kol vokiečiai išskerdė visus sukilėlius... Anot jo, tai buvo politinis išskaičiavimas... Lenkams tai dūris peiliu į paširdžius. Toks pat, kaip ir iššaudyti Katynėje tūkstančiai lenkų karininkų.

O mums kalama: komunizmas – aukščiausias humaniškumo pasireiškimas.

1963-1965-ieji

Maskvos lietuvių aspirantų sambūris

... kaip jūs,
Žmogus - pats tikras juo esate.
... perskaityti paskutines jūsų
... Penszema. No, jūs
... Perdang poje skausmo, kan-
... nospensmo. Tik nori pro-
... knygos postyruo. Kous at-
... kaulono vaspas, o ypat "betas
... - man gyvenis ...
... "Improvizacija" Vilyneris.
... pats dvidešimtos skausmas -
... klote neduoda / slaus...
... presis, kaudas tikentis... to negalibit.
... loto man...
... jevonis pve pokalbio temas...
... dizar, Brendan, o vėliau darban

... bogate upolė
... matavima
... raulis

1963-ieji metai. Spalio 15 d, antradienis

Neįtikėtinas nuotykis ir neįtikėtinas pakylėtumas!

Susirinkome penkiese pas Algirdą Urboną. Aptarti suaktyvėjusios, persitvarkiusios ansamblio „Balticum“ veiklos ir mūsų, t. y. vyresniųjų – aspirantų, taip pat ir kitų dorų lietuvių – vaidmens. Susirinkome ištaigingame Aukštosios partinės mokyklos bendrabučio kambarėlyje. Urbonas prieš tai dirbęs Utenos rajono vykdomojo komiteto pirmininku...

Be jo ir manęs, susitikime dalyvavo Antanas Jasaitis, Petras Kadziauskas ir Jurgis Vilemas. Taip įsidrąsinome, kad sustoję penkiese sugiedojome senąjį Lietuvos himną ir pasirašėme sutartį, jog, remdami vienas kitą ir agituodami kitus, bylinėsime prieš rusifikaciją, stosime už lietuviybę ir savo Tėvynės nepriklausomybės siekį. Mus visus siejo neįtikėtinas entuziazmas ir prasmingos bičiulystės dvasia. Stebėjomės savo drąsa sugiedoti uždraustą, bausiu nacionalizmu paženklintą giesmę pačioje partinės ideologijos citadelėje.

Išsiskirstėme vėlai, apie vidurnaktį, suvokę, kad reikia veikti drąsiau, plačiau ir vieningiau.

KOMENTARAS

Jau vėliau, prasidėjus mano politinei „bylai“, tardymams, įsitikinau, jog šis faktas sovietų saugumo nebuvo užfiksuotas. O tai reiškia, kad iš mūsų penketuko nebuvo „stukačiaus“ (taip vadindavo saugumui pasidavusius ar parsidavusius agentus).

Baigęs Maskvos aukštąją partinę mokyklą, Algirdas Urbonas bus paskirtas žemės ūkio ministro pavaduotoju statyboms, nes prieš tai buvo baigęs Kauno politechnikos institutą. Bet aš su juo ir jo žmona Roma susitiksiu tik 2006-aisiais metais Olandų gatvėje, akademiko Rolando Pavilionio laidotuvėse. Jie abu griebt mane į savo glėbį, vos spėjusį žengti porą žingsnių nuo velionio karsto, kur stovėjau garbės sargyboje. Jie puikiai atpasakos mano biografiją, susiklosčiusią po anų aspirantūros metų. Ogi tais metais aš pats juos supiršau, įsitikinęs, kad žavioji, gyvybingoji Roma, tada studijavusi Lenino pedagoginiame institute, ilgisi kitokio nei aš asmens...

Praėjus kelioms dešimtims metų, jau būdamas akademiku, Jurgis Vilemas man primins mūsų penketuko pasirašytą sutartį ir ne kartą labai apgailestaus, kad taip ilgai pas jį saugotas tekstas „kažkur pasimetė“ persikraustymo į kitą būstą metu...

O kiek man pačiam panašių dokumentų ir panašiais atvejais yra dingusių!..

Iš tiesų, įdomūs, labai įdomūs tie gyvenimo vingiai...

Spalio 20 d., sekmadienis

Eilinis mudviejų su Antanu J. susitikimas...

Mąstau apie anuos – studentų metus. Mąstau ir apie dabartinius... Prisiminiau Levo Tolstojaus „Karas ir taika“ epopėjoje išsakytas mintis apie tai, kad „apačios“ lemia istorinius procesus... Mąstau apie tai, kad mūsų, lietuvių (ir ne tik lietuvių), gyvenime yra prisikaupusios „druskos“... Reikia tik nedidelio judesio, nedidelio veiksmo, kad prasidėtų prisodrinto tirpalo kristalizacija... „Balticum“ organizavimo laikais man buvo savotiškai lengva... Tarsi pats orkestras rinktųsi su savo programa ir tarsi lauktų dirigento ir jo lazdelės mosto...

Po velnių, kodėl taip maža tų dirigentų?..

KOMENTARAS

Manau, tikslinga nuo šios dienoraščio vietos jį pajavairinti, įvedant dar vieną žanrą – agentūrinius išrašus iš tuometinio sovietinio saugumo (KGB) medžiagos, liečiančios ne tik mane, bet platesnę tuometinio mūsų judėjimo (pusiau disidentinės veiklos) erdvę. Žinoma, „grynasis“ dienoraštis irgi neužges...

Tokią medžiagą nusprendžiau teikti iš oficialaus rašto ir iš jo pridėto aprašo su agentūriniais pranešimais. Ši oficiali medžiaga 1964 metų gruodžio 10 dieną (Nr.2/14-2372) sovietų saugumo Maskvos padalinio buvo nusiųsta Lietuvos TSR Valstybės saugumo pirmininkui, tuomet dar tik pulkininko laipsnį turėjusiam, A. B. Randakevičiui. Tą raštą parengė kapitonas Burdakov, o vizavo majoras Abramkin.

Gavau tą išties man ypač įdomią medžiagą, nesikreipdamas į jokiais įstaigas... „Lietuvos aidas“ gana ilgakai narpliojo vieną supainiotą istoriją. Ji buvo susijusi su Jonu Gintautu... Šis, būdamas mūsų, t. y. aspirantų, amžiaus, bet dar studijuodamas penktame kurse Lenino pedagoginiame institute, tiesiog lipte prilipo prie mūsų sambūrio. Jam, kaip „žemesnio rango“ asmeniui, aš buvau pavadęs ryšininko, kurjerio pareigas, kurias, mano nuostabai, jįsai puikiai atlikdavo.

Jam, kaip „neeiliniam asmeniui“, atstovavusiam dar ir neeilinį, išskirtinį „literatūrinį“ (agentūrinių pranešimų) žanrą, savo dienoraščio puslapiuose skirsiu irgi neeilinę vietą... Bet mes gi tada net nenutuokėme, kad dar mokydamasis Lietuvoje, mūsų „kolega“ jau bendradarbiavo su saugumu. Na, o tarp mūsų veikė kaip profesionalus agentas, turintis „Tulpės“ slapyvardį. Gal būtent

už tuos – mūsų aspirantų sambūrio išblaškymo, ansamblio „Balticum“ sekimo, o gal ir už dar rimtesnius nuopelnus sovietų saugumui, jis buvo su keliais užsienio pasais ir keliais slapyvardžiais permestas į JAV dirbti kur kas platesnį agentūrinį darbą. Gintauto sesuo Teresė turi kitokią pavardę – Širšinaitė. Taigi Jono tikroji pavardė galėjo būti Širšinas arba Širšinaitis, o užverbavus jį saugumui (1962 metais) ir permetus iš Šiaulių pedagoginio instituto studijuoti į Maskvą, jis greičiausiai pasivadino Gintautu. 1965 metais „permestas“ į JAV agentūriniam darbui, jis ten vėliau įgijo ir profesoriaus vardą ir privačių polikliniką. Maža to – ten tapo aktyviu visuomenininku, JAV Senato rinkimų komiteto pata-rėju... Visa tai pasakoju, remdamasis „Lietuvos aido“ numeriuose publikuotu Jono Norvaišos ir Jono Patrubavičiaus gana plačiu žurnalistiniu tyrimu.

Pasak šio tyrimo, Jonas Gintautas dar 1988 metais Lietuvai paaukoko keliasdešimt tūkstančių dolerių sumą medicininei įrangai įsigyti, o dar vėliau 50 tūkstančių litų Artūro Paulausko prezidentinės rinkiminės kampanijos fondui („Lietuvos aidas“, 2000 10 02). Toliau dar įdomiau... Kaip teigiama dar anksčiau skelbtame „Lietuvos aido“ 1998 08 27 numerio straipsnyje „Kas jūs, profesoriau Gintautai?“, pagal galiojusius įstatymus ir „laiminant“ aukščiausiai nepriklausomos Lietuvos valdžiai, „Lietuvos mokesčių mokėtojai išpirkto buvusiam KGB agentui Jonui Gintautui partizanų dvarą (Grinapolio, Trakų r. – R. G.). 1993 m. kovo 3 d. šis dvaras jam buvo parduotas, o žemės pirkimo ir pardavimo sutartis įregistruota Valstybinio žemės kadastro duomenų registre. Visa tai parašyta nepaisant to, kad, kaip teigiama tame laikraščio numeryje, atsirado „teisėtas Grinapolio dvaro paveldėtojas J. V. Vankevičius“...

Beje, ruošiant šį tekstą spaudai, gavau iš J. Patrubavičiaus žinutę, kad byla dėl Grinapolio dvaro grąžinimo tikriesiems jo paveldėtojams dar tebesitęsia...

Ilgai galvojau: ar turiu juridinę ir moralinę teisę skelbti agentūrinę medžiagą? Bet jį man yra padovanojęs žurnalistas Jonas Patrubavičius po to, kai plačiai ja pasinaudojo savo straipsniuose, skelbtuose keliuose „Lietuvos aido“ 1998-ųjų (rugpjūtis–rugsėjis), taip pat ir 2000-ųjų metų (rugsėjis–spalis) numeriuose.

Štai viename iš jų (1998 09 02) buvo parašyta, kad R. Grigas, iš Maskvoje studijavusiųjų, „turėjo didžiausių nemalonumų. 1965 m. sausį jis turėjo ginti kandidatinę disertaciją, tačiau mokslo tarybos posėdžio išvakarėse Lietuvos aukštojo mokslo ministras Henrikas Zabulis atsiuntė tai tarybai telegramą, kad reikia iš darbotvarkės išbraukti R. Grigo disertacijos gynimą. R. Grigas liko be pragyvenimo šaltinio, net laborantu jo nepriėmė, turėjo vykti į kaimą, kaip tada buvo įprasta, nusiplauti ideologinių nuodėmių...“

Taigi sumąsčiau tą medžiagą spausdinti jau vien dėl to, kad agentūriniai pranešimai – tai savotiškai įdomus, uždaras sovietmečio raštų žanras, o antra vertus – to laikotarpio gana skurdžiuose savo dienoraščių įrašuose neaptikau daugelio anų metų veiklos tikslesnių detalių... O jos – agentūrinuose pranešimuose! Štai kodėl šalia mano įprastų „komentarų“ atsiras dar ir pastraipos su bendru pavadinimu „Iš agentūrinių pranešimų.“

Tačiau viskas dar bus priekyje. Dar „tekės“ normalus aspirantiškas jaunuolio gyvenimas...

Nesusilaikau nepasigyręs, kad dar 1992 metais (rugsėjo 25 d.) „Lietuvos aide“ paskelbiau straipsnį „Kas jūs iš tikrųjų esate, profesoriau Gintautai?“ Jį išprovokavo P. Varanausko straipsnis, skelbtas tame pačiame laikraštyje (rugpjūčio 4 dieną) apie KGB agentą J. Gintautą, profesorį, JAV pilietį. Tą straipsnį, gėnamas savų darbų, buvau pamiršęs. Bet štai rugsėjo 8 dieną „L. a“ išspausdino paties prof. J. Gintauto atsiliepimą „Laikmečio randai sieloje.“ Jame autorius kategoriškai neigia visus jam iškeltus kaltinimus. Čia ir nebeįstėčiau...

Spalio 25 d., penktadienis

Grožį ir gėrį galime pažinti ir pajauti tik konkrečiai, akis į akį susidūrus su blogiu ir jį išgyvenus. Kas jo neišgyveno, neišgyvens ir gėrio. Arba tokiam asmeniui gėris bus tik tuščias aikčiojimas.

... Gyvenimo paskirtis ir žmogaus laimė – kūryboje. Nesvarbu, kokia ji. Svarbu, kad tai būtų tikra kūryba, bet ne pamėgdžiojimas. Ne ėjimas pramintais takais... Betgi dauguma žmonių te-sugeba eiti būtent tik tokiais, t. y. kitų jėgomis praskintais takais. Bet būna sunku, kai suvoki ir matai, jog tie žmonės yra prigimties apdovanoti, tačiau nieko nedaro. Arba dar blogiau – suka į šunkelius. Tuo jie gaišina ne tik laiką, bet ir veiksmo areną užpildo pseudoproduktais. Panašiai elgiasi ir tie, kurie mokslą laiko savo pasaulėžiūros pamatu...

Neatmetu: meilė – irgi kūryba. Žmogaus sielos, jo dvasios kūryba.

... Jaučiu, kaip snaudžiančios mano kūrybinės jėgos veržiasi į paviršių, reikalauja veiklos... Aš noriu rašyti, kurti. Ir tikrai rašyčiau, jei ne tos aspirantūros grandinės.

Šiandien apsilankiau ir savo „senos tėvonijos“ – „Baltikum“ buveinėje. Mane lydėjo Antanas J. Su juo ir drąsiau, ir smagiau... Nežinau, kas yra, bet mano dvasiai čia, „Baltikum“ susibūrime, kažkaip neįjauku... Tarsi į tave alsuotų kažkokia svetima dvasia.

IŠ AGENTŪRINIO PRANEŠIMO

„1963 metų spalio mėnesį į vieną iš „Baltikum“ repeticijų apsilankė buvęs jo organizatorius Grigas R. S., kuris yra atvykęs studijuoti Timiriazovo žemės ūkio akademijos aspirantūroje. Apie Grigo apsilankymą „Baltikum“ agentas „Tulpė“ 1963 m. lapkričio 11 d. pranešė:

„Š. m. spalio 25 d. šaltinis (taip save pranešimuose vadindavo saugumo agentai – R. G.) aplankė Energetikos institutą, kurio patalpose renkasi ansamblio „Baltikum“ dalyviai – Maskvos aukštųjų mokyklų studentai ir aspirantai iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Pasibaigus „Baltikum“ dalyvių organizaciniam pasitarimui (50 žmonių), prie šaltinio priėjo Grigas Romas ir pasiūlė kartu su juo išgerti alaus. Anksčiau šaltinis su juo nesusitikinėjo ir jo nepažinojo. Grigas buvo su savo draugu Antanu – MGU (Maskvos Lomonosovo valstybinis universitetas – R. G.) aspirantu. Šaltinis su siūlymu sutiko ir nuėjo kartu su savo draugu Valentinavičiumi Vladu – Maskvos Lenino pedagoginio universiteto, Fizikos fakulteto 3-čio kurso aspirantu. Užkandinėje prie Dzeržinskio aikštės Grigas pasiūlė, kad Maskvos lietuviai aspirantai, be „Baltikum“, susitikinėtų rimtesnėmis sąlygomis pas kurį nors bute, kad, kaip būsimi Lietuvos mokslininkai, vienas su kitu geriau susipažintų, reiktų pateikinti iš savo mokslo srities trumpus informacinius pranešimus.

Grigas pasiūlė susitikti lapkričio 23 d. 7 val. vakaro pas jį, bendrabutyje, dešimčiai asmenų ir priminė, jog kviesti reikia „rimtus žmones, nes pokalbis gali peržengti svarstomas temas ir gali paliesti Lietuvos socialinius-ekonominius klausimus.“

Toliau Grigas pareiškė, kad tas aspirantų kolektyvas turėtų išaugti iki 50 žmonių... Į Grigo pasiūlymą dalyvaujančiųjų reakcija buvo tokia: Antanas palaikė išsakytą idėją ir pašmaikštavo, kad bus progos išgėrimams, o Vladas Valentinavičius taip pat pritarė idėjai, bet akcentavo jų mokslinį turinį.“

KOMENTARAS

Po aspirantūros Vladas Valentinavičius produktyviai visą laiką dirbs Vilniaus pedagoginiame institute (dabar – universitete). Jam buvo suteiktas profesoriaus laipsnis. Jo sūnus Virgis tapo žinomu žurnalistu apžvalgininku.

Atvejis su Jonu Gintautu-„Tulpe“ parodo du pakankamai reikšmingus dalykus. Pirma, agento sugebėjimą jau pirmos pažinties

metu įgyti pasitikėjimą (sudaryti veiklos bendraminčio įspūdį), o antra, mano atlapaširdiškumą, kuris politiko veikloje yra viena iš didžiausių ydų.

Na, o dėl ansamblio „Balticum“... Gerai menu: po poros metų sugrįžus man atgal į Maskvą, jis nepaliko man palankesnio įspūdžio jau vien dėl to, kad nerengdavo koncertų.

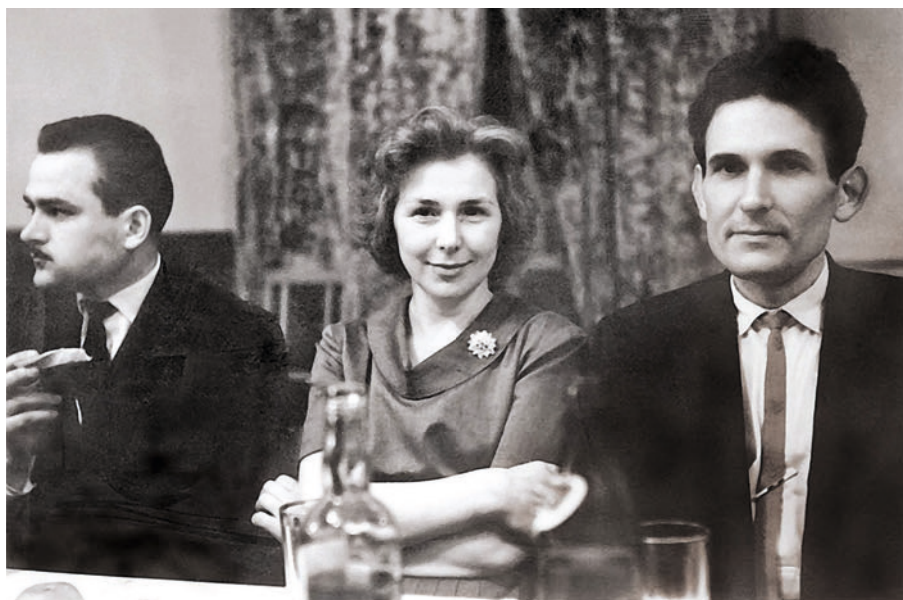
Ansambliėčiams tai pasakiau, ir pasakiau pakankamai aiškia forma – nelieka oficialios priedangos, kuri būtina užimant aktyvesnę lietuvių, latvių ir estų studentų Maskvoje suartėjimo poziciją.

Bet gal bus įtikinamiau, jeigu apie „Balticum“ tolesnę veiklą prabils „kiti šaltiniai“...

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„...1963 m. spalio mėnesį iš agentų „Vlado“, „Gretchen“, „Tulpės“, „Solovjovos“ buvo gauta informacija apie „Baltikum“ veiklos suaktyvėjimą – jo dalyviai, be susitikimų Maskvos Energetikos instituto klube, sisteminei ėmė organizuoti susitikimus studentų bendrabučiuose, kafė ir kitose vietose.

Vienoje aspirantų klubo vakaronių. Centre tarp būsimųjų profesorių genetiko Romualdo Lekevičiaus (kairėje) ir edukologo Vlado Valentinavičiaus sėdi Kristina Rakickaitė, mums tada nežinoma, vėliau išaiškėjusi tikėtina KGB informatorė „Gretchen.“ Maskva, 1964 m.

Agentas „Vladas“ spalio 23 d. pranešė:

„... 1963 m. spalio 6 dieną turėjo įvykti „Baltikum“ organizacinis susirinkimas...

Susirinkime dalyvavo Pilėnas iš Lietuvos TSR nuolatinės atstovybės... Jis pasakė, kad šiuo metu Maskvoje studijuoja apie 500 studentų ir aspirantų pabaltijiečių. Iš jų: apie 200 lietuvių, 150 latvių ir 150 estų. Toliau jis kalbėjo, kad ansamblis „Baltikum“ padeda pabaltijiečiams bendrauti, pažinti vienas kitą... Pilėnas pasakė: jeigu mes turėsime gerą saviveiklą, tai mes sugebėsime maskviečius supažindinti su Pabaltijo respublikų kultūra...

1963 m. spalio 19 d. susibūrimo dalyvavo ne mažiau kaip 50 pabaltijiečių iš įvairių Maskvos aukštųjų mokyklų. Buvo nuspręsta nuo kiekvienos respublikos į valdybą rinkti po du asmenis.“

KOMENTARAS

Tokie rinkimai buvo ir ankstesniais metais, tačiau šiuo atveju aiškiai siekta bendromis pastangomis ansamblio vadovybę atnaujinti.

Mindaugą Pilėną gerai prisimenu (ypač jo džentelmenišką išvaizdą). Prisimenu ir tą faktą, jog prašiau jo, kaip Lietuvos atstovybės darbuotojo, labiau akcentuoti ansamblio „Balticum“ saviveiklinę veiklą – ką jis ir darė. Bet kartu labai jau atvirai demonstravo ir tautinius įsitikinimus. Po pusmečio jis iš Maskvos dingio (daugiau jo niekada nebesutikau...).

Spalio 27 d., sekmadienis

Mano bičiulis Vello Rozenbergas galvoja, kad yra visos sąlygos naujai revoliucijai. Juokail Jokio pagrindo! Tegu kyla kainos, tegu žmonės miršta badu – čia revoliucijos negali būti!

Rusija – tipiškiausia militaristinė valstybė. Su totaliniu asmens laisvių ir interesų neigimu. Su ypač biurokratuota, centralizuota valdžia ir tokia pat auklėjimo sistema. Su tautų engimu. Marksizmas, kaip ir kinams, tik priedanga siekti savo tikslų. Tiesa, man patinka vienas kinų argumentas, jog Tarybų Sąjunga reiškiasi kaip savita neokolonizacijos atmaina. Jugoslavijos prezidentas Broz Tito kalba irgi panašiai... O argi gali būti kitaip? Rusijos istorija – militarizmo, agresijos istorija. Sakoma: liaudis su tuo nesutinka. O kas jos klausia? Pagaliau paduokite jiems kokį nors naują Staliną ir jie, šaukdami „ura!“, eis jam iš paskos...

Šiandien virtuvėje buvo diskusija. Vienas iš „naujųjų vasalų“ pareiškė: „Reikia antro Lenino.“ – „Jį apšauktų revizionistu“, – atsakiau. Ir dar pridėjau, kad gilesnio proto žmonės į valdžią nesiveržia.

„Vasalas“ liko nepatenkintas ir man drįso užuominomis pagrasinti...

Ir vis dėlto aš sau galvoju: tie, kurie šiais metais įstojo į aspirantūrą, užbaigs ją kaip tik laiku. Iš jų bus pareikalauta ne 20 proc. sugebėjimų, o visi 60 proc., o gal ir 70 proc....

Reikia ugdyti savo valią. Savo dvasinės kultūros lobynus. Visa tai mums labai pravers...

Lapkričio 7 d., ketvirtadienis

Aš – Vilniuje. Kelioms dienoms.

Lygiai aštuoniolika valandų, praleistų su ja kartu... O pridėjus susitikimą Palangoje – bus dvidešimt viena. Nepaprastai gera. Gera širdyje. Lengva... Ir – be galo ramu. Ramybę bandė sudrumsti Benas Kiburys, jai girdint pasakęs: tai ne toji, kurios aš vis tebeieškau...

KOMENTARAS

Tai tas pats Benjaminas Kiburys, pas kurį atsilankęs Vilniuje apsidodavau. Apie jį esu jau rašęs. Praėjus pusmečiui jis taps pabroliu mano sutuoktūvėse su Ta, kurią tada jis galėjo skaudžiai įžeisti. Buvo įžvalgas...

Ėjau į autobusų stotį, o diktoriaus per gatvėse išskabintus ruporus visą laiką rusų kalba šaukė: „Tegyvuoja tarybinė vyriausybė!.. Tegyvuoja tarybinis jaunimas! Ura, ura!..“ Tegu šaukia rusiškai. Gal taip net geriau. Suprantamiau, kam yra skirti ir tie lozungai.

...Negali būti ramybės būvio. Tai tik momentas! Negali būti pilnos laimės akimirkų be kančios, be susikrimitimo. Be pergyvenimų... Gal taip aš mažčiau, nes visas esu judėjime ir bet koks sustojimas manyje nesąmoningai sukelia nerimą ir net maištą. O gal iš tiesų yra per dideli tie mano norai suprasti žmones, gyvenimą? Pasaulį?..

Iš oficialaus KGB Maskvos padalinio rašto, adresuoto Lietuvos KGB šefui

„1963 metų gruodyje atvykusių aspirantų grupė iš Lietuvos TSR į Maskvą studijoms, susibūrė į vadinamąjį „klubą.“ Klubo organizavimo iniciatorius Romualdas Grigas, gimęs 1936 metais, lietuvis, TSRS pilietis, TSKP narys, Timiriazovo žemės ūkio akademijos aspirantas.

Remiantis turimais agentūriniais duomenimis, Grigas buvo vienas iš organizatorių 1957 metais įsteigto saviveiklinio dainų ir šokių ansamblio „Balticum“, kuris sujungė į Maskvą studijuoti atvykusius Pabaltijo respublikų studentus.

Grigas, kalbėdamas apie ansamblio „Balticum“ tikslus, tada pareiškė, kad tokio ansamblio suorganizavimas pasitarnaus oficialia iškaba, pridengiančia jo nacionalistines idėjas. Pagrindiniu ansamblio uždaviniu, remiantis Grigo žodžiais, bus jaunosios inteligentijos nacionalistinių nuotaikų, kritiško požiūrio į TSKP nacionalinę politiką ugdymas; nepasitikėjimo rusų kadrais įtvirtinimas ir jų išstūmimas iš Pabaltijo respublikų.“

KOMENTARAS

Minėto rašto preambulė daug ką pasako. Iš vėlesnių agentūrinių pranešimų paaiškės, koks buvo palyginus intensyvus mūsų tuometinio lietuvių aspirantų susibūrimo sekimas... Bet negaliu

susilaikyti, neatkreipęs į kitą to rašto preambulėje užfiksuotą detalę: užuominą Lietuvos TSR saugumui apie „per anksti“ nutrauktą mano (kaip sistemai nepriimtino subjekto) sekimą. Betgi tą „nuopelną“ aš linkęs prisiimti sau kaip pavykusio (ir sąmoningai atlikto) prisitaikymo prie sistemos rezultatą.

KGB Maskvos padalinio rašto preambulės tekstą (po kurio eis agentų operatyviniai pranešimai) pratęsiu. Jis pakankamai informatyvus žvelgiant ir iš platesnių negu mano „byla“ pozicijų.

KGB Maskvos padalinio rašto tąsa

„KGB prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 2-osios valdybos 2-ojo skyriaus 1964 metų gruodžio 6 d. raštu Nr. 2/2-3299 informavo (KGB Maskvos padalinį – R.G.), kad: „...Grigas R. S. KGB prie Lietuvos TSR MT įskaitoje nelaikomas. Patikrinimu nustatyta, kad agentūrinio darbo bylai Nr. 318, kuri buvo užvesta Grigui Maskvos UKGB... „buvo duota eiga Širvintų rajono UKGB, o po jo panaikinimo – Ukmergės rajono, kurių teritorijoje Grigas dirbo Bartkuškio ž. ū. technikumui. Surinkta apie jį medžiaga nepaliudijo jo priešiškos veiklos: Grigas buvo charakterizuojamas teigiamai, kaip aktyvus partijos narys ir visuomenininkas, 1959 metų pabaigoje buvo išrinktas pirminės partinės organizacijos sekretoriumi, o 1960 metų pradžioje – partijos rajoninio biuro nariu (čia jie suklydo – tada buvau išrinktas ne biuro, o tik partijos rajoninio komiteto nariu – R. G.). Agentūrinis Grigo sekimas nuo 1960 metų liepos buvo nutrauktas, motyvuojant jo nepagrįstumu.“

Procesų, vykstančių vadinamajame ansamblio „Baltikum“ ir aspirantų „Klube“, tyrimas vykdomas toliau. (Šis paskutinis sakinytis irgi paimtas iš Maskvos saugumo hydraščio (jo preambulės), adresuoto Lietuvos TSR saugumui – R. G.)

Lapkričio 22 d., penktadienis

Nežinau, kas bus su manimi ateityje, bet Vilnius po Maskvos man visada primena maurais užželiančią kūdrą...

Ta provincijos kasdienybė, tas nuolankus prisitaikymas, vykdamas svetimą valią! Tas miesčioniškas prisitotinimas, gilesnės minties stoka. Ir aš, parvažiaavęs į Vilnių, kažkokia dalelyte užsikrečiu blogesne nuotaika. Nesvarbu, kad Maskva man yra svetimas, o Vilnius – savas miestas. Gal dėl to ir graudu, ir skaudu, kad jam lemta dabar būti be srovės, be savo srovės, kuri teiktų jėgų ir veiksmo prasmingumą.

Jasaitis, mano bičiulis, metė komplimentą, kad aš primenu Draizerio Stoiką... Užtai kitas bičiulis – Benas Kiburys, atsiliepdamas į mano pasakymą, jog aš nemėgstu eilėraščių, kurie yra persunkti verkšlenimu, man pasakė: „Tu, Romai, pats kaip tik priklausai tokių verkšlentojų klasei...“

Ko gero, tenka pripažinti, kad Benas teisus...

FD 101
P. 101
2

КОМИТЕТ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

5055/2
19 XII 1964

Секретно

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СМ ЛИТОВСКОЙ ССР - полковнику

10 декабря 1964 г.
№ 2/14-2072
гор. Москва

тов. РАНДАКВИЧИУС А.Б.

г. Вильнюс

исходящий по документам
18.11.64

В декабре 1963 года группа аспирантов, приехавших на учёбу в Москву из Литовской ССР, объединились в так называемый "клуб" аспирантов. Инициатором создания "клуба" является Григас Ромуалдас 1936 года рождения, литовец, гражданин СССР, член КПСС, аспирант сельскохозяйственной академии им. Тимирязева.

По имеющимся агентурным данным Григас являлся одним из организаторов созданного в 1957 году самодеятельного ансамбля песни и пляски "Балтикум", в состав которого входили студенты, прибывшие из прибалтийских республик на учёбу в Москву.

Говоря о целях "Балтикума", Григас заявлял в то время, что создание этого ансамбля является официальной вывеской прикрывающей его националистические идеи. Основной задачей ансамбля, по словам Григаса, будет воспитание у молодой интеллигенции националистических настроений, критического отношения к политике КПСС в национальном вопросе, создания недоверия к русским кадрам и вытеснения их из прибалтийских республик.

С января 1964 года собрания "клуба" посещал гражданин США, стажёр МГУ, литовец - ШИЛБАЕРИС ФРЭНК. Среди присутствующих он возводил клевету на советскую действительность, побуждая окружающих к высказыванию националистических измышлений.

Входящий в организационную группу "клуба" Вилелас Юзефас 1938 года рождения, член ВЛКСМ, аспирант Московского энергетического института, также пытается в осторожной форме использовать эти встречи для оказания на аспирантов-литовцев отрицательного влияния.

Одновременно с этим агентура отмечала, что со слов СТЕПОНАВИЧУСА Альгирдаса с.Казисо, 1935 г.р. аспиранта Московского инженерно-строительного института, собравшимся на вечере литовцам стало известно о существовании в Вильнюсе аналогичного объединения аспирантов.

Проверкой ряда участников организационной группы объединения литовских аспирантов через КГБ при СМ Литовской ССР каких-либо компрометирующих материалов не выявлено.

2-й отдел 2-го Управления КГБ при СМ ЛССР № 2/2-3299 от 6 ноября 1964 года информировал, что :

"... Григас Р.С. по учетам КГБ при СМ Литовской ССР не проходит. Проверкой установлено, что дело агентурной разработки № 318 на Григаса, поступившее из УКГБ по г.Москве...находилось в производстве бывшего аппарата УКГБ в Ширвинтском районе, а после его упразднения в Ужмергском районе, на территории которого Григас работал директором Барткушского сельхозтехникума. В процессе его разработки материалов о враждебной деятельности не получено: Григас характеризовался положительно, как активный член партии и общественник, в конце 1959 года был избран секретарем первичной парт-организации, а в начале 1960 года - членом бюро райкома партии.

Дело агентурной разработки на Григаса в июне 1960 года уничтожено, как необоснованно заведенное".

Изучение процессов, происходящих в т.н. "Балтикуме" и "Клубе" аспирантов продолжается.

СТ ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 5 ОТД 2 ОТДЕЛА УКГБ ПО
городу Москве и Московской области

капитан *Бурдаков* (БУРДАКОВ)

"СОГЛАСЕН" НАЧАЛЬНИК 5 ОТД 2 ОТДЕЛА УКГБ ПО
гор.Москве и Московской области

майор *Абрамкин* (АБРАМКИН)

" 30 " ноября 1964 г.

отп. 3 экз.

1-2 - в Службу 2 Гл.Упр.КГБ СССР

3-й в лит. дело № 736

исп.Бурдаков

печ.Мамрянкина, 28/ХІ-64г.

рег.№ 2/24941 *Становил*

Vyko slaptas Maskvos KGB saugumiečių susirašinėjimas su sovietų Lietuvos KGB šefu pulkininku (vėliau generolu) A. Randakevičiumi, kuriame aš esu pagrindinis KGB sekimo objektas

O šiandien 10 val. vakaro atėjo baisi žinia – Dalase nušautas Džonas Fidžeraldas Kenedis. Aš buvau tiesiog jį „įsimylėjęs.“ Įsimylėjęs kaip pavyzdį, koks turi būti stambios, supergalingos valstybės vadovas. Jis bendravo su profesoriais, su menininkais. Jis siekė laisvės nuo įprastų politinių schemų. Dabar jo nebėra...

IŠ AGENTŪRINIO PRANEŠIMO

„1963 m. lapkričio 23 d. Maskvos universiteto kavinėje susirinko per 100 ansamblio „Baltikum“ dalyvių. Nurodytame sambūryje dalyvavo agentai: „Gretchen“, „Tulpė“, „Vladas“, „Solovjova“, kuri lapkričio 28 d. pranešė:

„... Saksas („Baltikum“ „prezidentas“) tvirtino, kad buvo susirinkę 140 asmenų... Visi atsilankiusieji į kavinę susėdo už paruoštų stalų, o vakaras buvo pradėtas sena studentiška daina „Gaudeamus“, kurią sugiedojo visi dalyviai. Tuo oficialioji vakaro dalis ir pasibaigė, jeigu neskaityti tostų, pakeltų ansamblio „Baltikum“ įkūrimo 7-ųjų metinių garbei. Gan greitai visi susiskaldė grupėmis ir kiekviena iš jų šnekėjosi savo temomis...

Vakaro metu šaltinis kalbino keletą „Baltikum“ dalyvių. Vienas iš vakaro dalyvių, latvis, kurio pavardės šaltinis nežino, pasikvietęs jį į nuošalę, pasakė taip: jis iki šiol galvojęs, kad „Baltikum“ yra kažkokia pagrindinė organizacija, nes jam yra žinoma, kad Latvijoje yra areštuotas keletas „Baltikum“ dalyvių. Jis dar pasakė, kad su pagarba žiūri į estus, nes estai labiau yra ištikimi savo nacionalinėms tradicijoms.“

KOMENTARAS

Iš karto po studijų Maskvoje, Latvijoje buvo areštuoti ir po keletą metų kalėjo ansamblio aktyvistės Aina ir Dzintra, taip pat tuometinis mano bičiulis Knuts Skujeniekas, vėliau išgarsėjęs kaip latvių poetas ir vertėjas (iš lietuvių kalbos), dar vėliau tapęs Baltijos Asamblėjos apdovanojimų fondo prezidentu.

Tuometinėje Latvijoje siautėjo Pelšės, Pugo tipo kvislingai...

Lapkričio 25 d., pirmadienis

Kenedžio gedi visas pasaulis. Visos radijo stotys transliuoja gedulingą muziką ir laidotuvių apeigas. Maskvos katalikų bažnyčioj irgi vyksta gedulo pamaldos... Pats jauniausias iš Amerikos prezidentų! 35-asis. Taip pat, kaip ir prieš 100 metų Linkolnas, nušautas rasistų...

Dalaso naktinio restorano savininkas Džek Rubi, „stebuklingai“ prasibrovęs į kalėjimo koridorių, nušovė Li Osvaldą, suimtą kaip Kenedžio žudiką! Ir tik po to, kai jis buvo nušautas, JAV prokurorai pranešė, jog Osvaldas ir buvo tas tikrasis prezidento žudikas. Kas gali tuo patikėti? Tikiu, kad tas restorano savininkas bus paleistas už piniginių užstatą.

Keista ta Amerika... Ne tik Tarybų Sąjunga.

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„Agentas „Gretchen“ 1963 m. gruodžio 2 d. taip pat informavo apie Grigo ketinimus suburti aspirantų kolektyvą – vadinamąjį „lietuvių aspirantų klubą.“ Be kita ko, „Gretchen“ informavo:

„... 1963 m. lapkričio 30 d. man paskambino Antanas J.... 19 val. mes susitikome... Antanas pakvietė kartu su juo nuvykti pas Romą Grigą..., tačiau jo jau nebuvo namuose... Antanas pasakė, kad draugauja tik su Romu, nes jų pažiūros sutampa... Paskui jis pasakė, kad abu užsiima filosofija. Taip pat pasakė, kad žmogus, kuris greitai taps mokslo kandidatu, negali sutvarkyti savo gyvenimo, neturi savo buto, automobilio ir t. t. Negali išlaikyti šeimos. Štai tokią problemą jįsai su Romu dažnai ir aptarinėja...

1963 m. gruodžio 1 d. aš paskambinau Antanui J.... Antanas pasakė, kad ateinantį šeštadienį jie, aspirantai, apie 10 asmenų, susirinks greičiausiai pas Romą ir įkurs „aspirantų klubą“, kurio pirmininku numatomas Romas Grigas. „Klube“ nebus jokių pašalinių žmonių, net studentai į jį nebus priimami...“

1963 m. gruodžio 6 d. agentas „Tulpė“, informuodamas apie savo eilinį susitikimą su Grigu, pranešė:

„1963 m. lapkričio 30 d. šaltinis aplankė Romą Grigą... Pastarasis pasisakė, kad lapkričio 23 d. buvo surinkęs draugus lietuvius, kurie studijuoja ž. ū. akademijoje...

Grigas papasakojo apie save: jis gyvena kartu su aspirantu iš Mongolijos, kuris savo aukšta kultūra ryškiai išsiskiria, lyginant su tarybiniais buriat-mongolais. Paskui Grigas pridūrė:

„Štai ką reiškia nacionalinė nepriklausomybė.“ Toliau jis papasakojo, kad Tarybų Sąjungoje, lyginant su Vokietija, Amerika ir kitomis kapitalistinėmis šalimis, labai menki specialistų atlyginimai... Paskui prakalbo apie būtinybę suburti aspirantų kolektyvą... Šaltinis pritarė, jog būtų įdomus toks kolektyvas, tik gal geriau būtų prijungti jį prie ansamblio „Balticum“... Grigas kategoriškai atsisakė tokio kelio, pastebėdamas, kad ansamblyje „Balticum“ yra visokių žmonių: „Pirma, ten studentai, o antra – kiekvienu negalima pasitikėti, o čia reikalingi rimti žmonės“... Jis pasiūlė neatidėliojant susitikti pas jį gruodžio 7 d., 7 val. vakaro, pažadėjo apie tai paskambinti savo draugams ir paprašė šaltinio taip pat pasidairyti, ką galima būtų iš aspirantų pasikviesti.

Paskui Grigas pasiūlė šaltiniui pavartyti senus žurnalus (buržuazinės Lietuvos) ir įjungė radiją – kalbėjo „Amerikos balsas...“

Gruodžio 10 d., antradienis

Šeštadienį (prieš keletą dienų) pas mane buvo susirinkę 10 aspirantų – mano tautiečių. Svarstėme du klausimus: dėl Maskvos lietuvių aspirantų telkimo į krūvą (klubą) programos ir organizacinę tos programos realizavimo dalį. Mane nustebino visų pakili ir bičiuliška nuotaika.

Dėl programinės dalies galutinai taip ir nesutarėme. Atrodo, kad daugelis nesitikėjo mano atviro pareiškimo apie tai, kad mūsų susibūrimas pagrindiniu tikslu turėtų įsivaizduoti socialistinę, bet pilnos nepriklausomybės siekiančią Lietuvą. Tai ir būtų pagrindinė priežastis, kodėl mes turėtume papildomai šviestis, diskutuoti ir burtis į krūvą. Tai būtų būdas, padedantis geriau vienas kitą pažinti, o sugrįžus į Lietuvą ir užėmus postus, visais įmanomais būdais vienas kitą parremti... Vynas atpalaidavo mūsų liežuvius ir pradėjome karščiuodamiesi vienas kitą pulti. Tiksliau pasakius, puoliau aš vienas tuos, kurie stengėsi būti atsargūs. Žinoma, puoliau be reikalo.

Aš tiesiogiai neišdrįsau pasakyti, kad toks mūsų būrimasis padės mums atsiriboti nuo mus it musės puolančių rusaičių. Bet pasakiau, kad, ruošdami platesnius susitikimus–pobūvius, pakviesime ir studentų lietuvių (studentus palikdami nuošalėje).

Išsirinkom organizacinę grupę, kuri imtųsi darbo, sušaukdama steigiamąjį lietuvių aspirantų klubo (taip nutarėme atsargiai pavadinti mūsų judėjimą) susirinkimą. Grupės nariais tapo: Petras Kadziauskas (Maskvos Lomonosovo universitetas), Jonas Gintautas (Lenino pedagoginis institutas) ir aš – grupės pirmininkas. Nuo tų pareigų bandžiau atsisakyti, bet nesėkmingai.

Maskvos lietuvių aspirantų klubo šikiadienio akimirka. Nuotraukos centre galima įžvelgti mane... Maskva, 1963 m. ruduo

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„Šaltinis („Tulpė“ – R.G.) 1963 m. gruodžio 7 d. (šeštadienį), pagal susitarimą su Grigu, apsilankė pas jį ir susipažino su dalyviais: Petru (Kadziausku), Antanu (Jasaičiu), Antanu (Glemža), Pranu (Kūriu), Teodoru (Bitvinskiu), Sabina (Sirtautaitė), Albertu (Pečiukėnu).

Po kurio laiko Grigas pasakė, kad „laikas pradėti aptarinėti klausimus, dėl kurių šiandien susirinkom.“ Toliau jis dėstė: „Kadangi mes esame tie žmonės, kurie anksčiau ar vėliau užims visuomenėje tam tikras tarnybines pozicijas (Lietuvos respublikos mastu) ir įtakos žmonių sąmoningumą, manau, tikslinga jau dabar arčiau susipažinti vienas su kitu ir neprarasti tų ryšių Lietuvoje. Kadangi mes atstovaujame skirtingas mokslo sritis: humanitarinius, gamtos, juridinius, meną ir pan., mes siūlome, kad panašių susitikimų metu informuotume vienas kitą apie atstovaujamo mokslo situaciją ir naujoves.“

... Grigas pasiūlė susitikinėti kartą kas 2–3 mėnesiai. Dalyviai sutiko ir čia pat nusprendė, kad kitas susitikimas įvyktų 1964 metų sausio 11 dieną.

... Grigas išreiškė įsitikinimą, kad šis kolektyvas išsiplės iki 50-ties žmonių. „Kadangi mes esame būsimo kolektyvo branduolys, mums reikia išrinkti pagrindinį organizatorių arba pirmininką ir du tris pavaduotojus.“

... Antanas Jasaitis (artimas Grigo draugas) pirmininku pasiūlė išrinkti Grigą. Visi sutiko, o Grigas nespriešino. Po to jis pasiūlė Petrui Kadziauskui susitarti Maskvos universitete dėl patalpų kitiems susitikimams. Motyvavo tuo, kad tame universitete studijuoja daug lietuvių ir kad tai pripažintas mokslo centras. Joną įpareigojo palaikyti su visais ryšį ir čia pat prisakė užsirašyti adresus ir telefonus. „Kadangi kiekvienas turime surasti dar po 4–5 žmones, apie tai praneškite Jonui, o šis perduos man“, – pasakė Grigas (Jonas – tai tas pats „Tulpė“ – R. G.).

Išsprendus organizacinius klausimus, prasidėjo pokalbiai, kurių centre buvo Grigas. Jis palietė padėties Lietuvoje klausimą...

Grigas priminė, kad apie šį aspirantų kolektyvą labai greitai kiti išgirs, „todėl be subtilios diplomatijos mes neapsieisime.“ Pranas Kūris su tuo sutiko. Antanas Jasaitis, kuris sėdėjo greta Grigo, tuo metu, kai kiti tarpusavyje šnekučiausi, palinko prie jo (tam, kad kiti nieko neišgirstų) ir šnabžtelėjo: „Tu neišdėstyk visko štai taip, ir atvirai neatidenginėk savo kortų.“

... Dalyvavusieji pas Grigą elgėsi skirtingai. Antanas Glemža savo mintis dėstė siaura praktine kryptimi. Jis kalbėjo, kad vargu ar kas supras jo samprotavimus apie chemijos mokslo sritį. Teodoras Bitvinskas palaikė teiginį apie didelę pažintinę tokių susitikimų ir siūlomų informacinių pranešimų vertę. Antanas Jasaitis nuolatos stengėsi parodyti, jog visų svarbiausia – pasivaišinimo progos... Grigas didelį dėmesį skyrė ekonomikai, pabrėždamas, kad tuo klausimu „gali pasisakyti bet kuriuo metu.“

Kukliau elgėsi Petras Kadziaukas ir Jonas Gintautas. Aktyviau į visus klausimus reagojo Pranas Kūris. Jis karštai rėmė aspirantų kolektyvo subūrimą ir žadėjo pritraukti gerų bičiulių, „kuriais galima bus pasitikėti kaip manimi“...

Apie aspirantų kolektyvo subūrimą agentė „Gretchen“ savo gruodžio 16-tos dienos pranešimu, išdėstė:

„... Grigas... pasakė, kad eis į gruodžio 14-osios vakarą, kurį organizuoja ansamblio „Baltikum“ dalyviai... Paskui... aš paklausiau, ką jie nusprendė savo susirinkime. Jis pasakė:

„Tolesnį kultūros ir mokslo plėtojimą, kurį reikia atlikti respublikoje, nes Lietuva buvo ir yra aukštesnio kultūrinio lygio, reikia jį išlaikyti.“ Aš paklausiau: „O kaip tu galvoji tą lygį išlaikyti?“ Jis atsakė: „Visų pirma, reikia megzti ir palaikyti ryšius su užsieniu, kad neatsiliktume“...

**Pranas Kūris dabar.
Studentiškų laikų
nuotraukose jo nesimato...
2010 m.**

KOMENTARAS

Skaitytoją gal ir nuvarginau. Bet argi nėra savaip įdomus buvusio visagalio KGB saugumo agentų („šaltinių“, kaip jie save vadino) pranešimų žanras? Savaip įdomus ir Jono Gintauto – „Tulpės“ psichologinis portretas...

Nežinau, kodėl „Tulpės“ pranešime buvo nutylėtas 10-asis to aspirantų susirinkimo mano kambaryje dalyvis – Kęstutis Lapinskas, būsimasis Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, vėliau – Konstitucinio Teismo teisėjas ir pirmininkas. „Tulpės“ agentūrinis pranešimas mano akyse (kuriam laikui) „pagerino“ ir Prano Kūrio portretą. Praeis grandinė metų ir jis taps profesoriumi, Lietuvos MA tikroju nariu, Sovietų Lietuvos teisingumo ministru, atgavus nepriklausomybę – Hagos Žmogaus teisių gynimo teismo teisėju, o dar vėliau – ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo teisėju.

Tikiu, kad kitų akyse ir tada, ir anksčiau aš atrodžiau kaip savotiškas „išsišokėlis“ – kamikadzė, kurį reikia palaikyti, bet patiems likti saugesniuose apkasuose. Tą faktą patvirtino ir visų mūsų vėliau įvairiai susiklosčiusios biografijos...

Gruodžio 11 d., trečiadienis

Sekmadienį Antanas J. pakvietė mane į Lomonosovo universitetą ir supažindino su JAV pieliciumi Rimvydu Šilbajoriu (pokarinės bangos emigrantu iš Kretingos). Jisai atvykęs stažuotis metams rusų literatūros srityje. Buvo labai įdomu ne tik pamatyti „gyvą lietuvį amerikoną“, bet ir su juo padiskutuoti. Prisipažinau, kad esu komunistų partijos narys. Jį, atrodo, tai nustebino, bet paskui nepasitikėjimas išnyko. Kalbėjomės pačiomis įvairiausiomis temomis. Jis irgi pripažino, kad Kenedį nužudė sąmokslininkai, „neapsikentę“ prezidento orientaciją į intelektualesnę politiką. Pakvietėme jį į pirmąjį, steigiamąjį, lietuvių aspirantų susitikimą. Jis man padovanojo keletą amerikietiško žurnalų „Times“, „New Week.“ Jie mums – uždraustas vaisius. Tuo brangesnis...

KOMENTARAS

Vėliau, po gero pusmečio, sužinosime, kad R. Šilbajoris buvo įkurdintas viename iš tų užsieniečiams skirtų bendrabučio kambarių, kuriame buvo „prikamšyta“ pasiklausymo tašky,

vadinamųjų „blakių.“ Jis išvažiuos iš Maskvos atgal į JAV, atrodo, net nesulaukęs stažuotės pabaigos. Supras tas technologijas...

R. Šilbajoris atvyko iš Ohajo (JAV) universiteto ir į ten sugrįš toliau dėstyti rusų literatūros. Lietuvoje jis išgarsės kaip neeilinės erudicijos profesorius – mūsų, t. y. lietuvių literatūros (ypač poezijos srities), kritikas, analitikas. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo periodiškai lankysis Lietuvoje ir skaitys paskaitų ciklus šalies universitetuose.

Jo portretas kažkodėl man asocijuojasi su kito iškilus lietuvių išivio profesoriaus Vytauto Kavolio portretu. Abu – ramūs, įsiklausantys į pašnekovą; abu – vengiantys kitam primesti savo nuomonę...

Gruodžio 12 d., ketvirtadienis

O šiandien aš pats sulaukiau svečio – R. Šilbajorio, kurį atlydėjo Antanas J. Mane nustebino jo išorė. Rusiška, niekuo iš kitų neišsiskirianti žieminė kepurė ir toks pat siaurai, rusiškai pasiūtas žieminis paltukas...

Užtai temų turėjome begalę... Jam parodžiau iš Lietuvos kaip relikvijas atsivežtų keletą „Kario“ žurnalų, kuriuos „pasiskolinau“ iš savo bičiulio Beno. Kažkodėl svečias vengė liesti „tarybinių“ temų. Pastebėjo tik tiek, kad mūsų valgyklose duodamos iš aliuminio pagamintos šakutės ir šaukštai... Užtai mes gavome labai įdomią Amerikos gyvenimo būdo apžvalgą. Krito į akis jo pastebėjimas, kad ten priimta tarpusavyje bendrauti ne tiek pagal interesus, o pagal gaunamas pajamas, pagal vartojamo automobilio modelį ir pan. Supratau, kad jis taikosi prie mūsų mentaliteto.

Gruodžio 18 d., trečiadienis

Vakar mačiau jugoslavų filmą „Medalionas su trimis širdimis“... Ėjau namo, o sieloje buvo neramu neramu. Galvojau apie tai, kiek aš pats klaidžiodamas sužeidžiau širdžių! Kiek tyro jausmo atstūmiau... Kaip tyčia, mano kelyje pasitaiko tauriausios asmenybės. Kaip tyčia... Negaliu užmiršti mano sesers Bronytės draugės... Mačiau, išgyvenau jos širdies aimaną, gal – šauksmą...

Neseniai įvykusiame „timiriavezkos“ aspirantų vakarėlyje (kuriame aš scenoje dainavau) netikėtai mane nustebino Olia Tavrovskaja... Kokia ji buvo tą vakarą žavi! O mes iki tol net nesiveikindavome. Ir štai... Ji, būdama netgi truputį vyresnė už mane, išdrįso prisitarti ir atskleisti man savo sielvartą, savo lūkesčius. Baisu... Tai taip pat širdies šauksmas, sielos kančia. Ko gero, dramatiškesnė nei mano sesers draugės. Šiuo atveju prisideda dar ir nacionalinio charakterio vaidmuo... O liai tą vakarą (jos net nepabučiavęs) išdrįsau pasakyti, kad savo skaitystę ji išsaugojo didžiulės kainos, savo sielos kančių dėka. Greičiausiai ji štai taip atsivėrė dėl mano su Teodoru

duetu dainuotų lietuviškų dainų tekstų, kuriuos scenoje išverčiau... Anksčiau ji studijavo vienoje grupėje su žavia lietuvaite Silva Stanevičiūte.

O jūs, tauriosios rusaitės, jūs veržte veržiatės prie mūsų, pabaltijiečių. Betgi mes esame nacionalistai! Jūs nesuvokiate, kad mes – tirpstančių ir sąmoningai tirpdomų tautų atstovai. Taip gal šiuo pagrindu ir pasireiškia mūsų žmogiškasis ribotumas. Gal mes tebetūnome tėvų priesakuose... Greičiausiai mūsų vaikai bus laimingesni, išsilaisvinę iš to ribotumo. Bet gal bus ir tuštesni...

Gruodžio 21 d., šeštadienis

Disertacijos rašymas man primena kovą su slibinu. Tai – vampyras, siurbiantis gyvybės syvus... Kai jis mane paleis, aš būsiu jau ne tas, kas buvau. Dingsta mano poetinė siela, mano tikrasis asmuo – tas, kuris nuolat kankindavosi, kuris stengdavosi kituose įžiūrėti tai, ko kiti gal nepastebėdavo... Vis dėlto netgi erdvesnis pasaulio pažinimas, mokslo vaisiai savaip susina sielą.

Bet aš jau atradau tą kertinį disertacijos akmenį. Mano pranešimas konferencijoje sužibėjo! Kai kas sako, kad tai buvo bene originaliausias, įdomiausias pranešimas. Nors tribūnoje buvo ir profesorių. Sujaudino priėjęs senukas ir padėkojęs už „minties drąsą...“. Profesorius Prokovjevas, tas sausuolis, man draugiškai papriekaištavo: kodėl aš taip skubėjęs... O gi dėlto, kad netilpau su savo mintimis į reglamentą.

Gruodžio 25 d., trečiadienis

Šventėme Kūčias! Sabinos (Agrochemijos fakulteto aspirantės) kambaryje. Buvo Antanas Kairys, Antanas Jasaitis, Albertas Pečiukėnas... Atvažiavo Rimvydas Šilbajoris su savo motina, buvusią tremtinę, o dabar atvykusią pas sūnų iš Lietuvos. Buvo ir vokiečių aspirantas Loteris. Šventišką nuotaiką kėlė ir Sabinos parūpinti kalėdaičiai, ir jauki bendraminčių draugija, kurioje aiškiai pleveno politinio, „nacionalistinio susiburkavimo“ dvasia. Šilbajoris buvo apsirūpinęs iš JAV pasiuntinybės. Atsivežė pilną kelioninį krepšį alaus skardinukų. Mes pirmąkart jas išvydome. O, koks alus? Puikavosi užrašas, kad jis pagamintas pagal specialų Danijos, Graikijos ir Anglijos karalių rūmų užsakymą. Neapsigauta. Su kiekviena skardine visi jautėme besiskleidžiančius skrydžiui sparnus...

Ir vis dėlto dėmė mano sieloje liko... Aš – nevykėlis.

KOMENTARAS

Dabar nesistebiu, kodėl toks dėmesys dienoraštyje buvo skirtas toms alaus skardinėlėms... Buvau jau „paliestas“ ateizmo... Bet noriu atskirai pakalbėti apie tai, kodėl paskutinėje tos dienos įrašo pastraipoje atsirado įrašas: „Aš – nevykėlis... Gyvenime būna atvejų, kai, rodos, nereikšminga smulkmena pavirsta „blogos istorijos“ pradžia. Taip man buvo atsitikę ir prieš pat Kūčias...

... Buvau iš anksto sutaręs su Šilbajoriu, kad jis, su savo mama atvykęs į mūsų aspirantų bendrabutį, pirmiausia apsilankys ne pas Sabiną, o pas mane – į 214-ąjį kambarį... Taip ir buvo. Jis pasibeldė. Bet aš tuo metu skutausi barzdą (su putomis) ir vilkėjau neaiškios spalvos marškinėliais. Susigėdau tokios savo išvaizdos ir kaip vaikas aptirpau... Pasibeldė dar kartą, kažką sakydamas savo motinai (tai dėl jos tada labiausiai aš ir „susikonvuzinau“). Minutė buvo praėjusi ir aš pasirinkau „apmirimo“ taktiką – manęs čia nėra. Jiedu dar pastoviniavo, dar pasibeldė ir... nuėjo pas Sabiną.

O aš? Aš lėtai apsitvarkiau ir, prisijungęs prie mūsų bendros draugijos, rodos, net neatsiprašiau Šilbajorių, greičiausiai vaidindamas, kad aną susitarimą aš per išsiblaškimą esu pamiršęs...

O jis, Šilbajoris? Su juo, išgarsėjusiu profesoriumi, susitikau po 40-ties metų. Atsitiktinai, autobuse, vykstančiame iš Kauno į Vilnių (vežiodavo VDU dėstytojus). Buvo laisva vieta šalia jo ir aš nekviestas atsėdau. Prisistačiau. Iš pradžių tarsi manęs nepažino. Paskui įsišnekėjome... Bet visą tą laiką jutau jo nepasitikėjimą manimi. Ir tikiu, kad pagrindine to priežastimi buvo mano „įtartinas dingimas“ prieš pat Kūčias. Jo vietoje, ko gero, ir aš neatsikratyčiau panašių įtarimų. Juolab kad jo žingsniai tada buvo sekami ypač kruopščiai ir ypač po nelegalaus (valdžios nesankcionuoto) apsilankymo į Kauną, pas motiną. O aš gi jo akyse buvau ne vien lietuvis, bet dar ir partinis!..

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

Agentas „Tulpė“ savo 1963 m. gruodžio 27 dienos pranešime informavo apie bendrą religinės šventės – Kūčių šventimą. Dalyvavo Grigas, Pečiukėnas, Bitvinskas, Sirtautaitė; su jais kartu šventė ž. ū. akademijos aspirantas vokietis Loteris ir Šilbajoris, lietuvis, Lomonosovo universiteto stažuotojas iš JAV.

Agentas „Gretchen“ pranešė apie savo eilinį susitikimą su Jasaičiu:

„...Jis (Jasaitis) man papasakojo, jog jie dar kartą susirinko pas Romą Grigą, tik aspirantai, atšvęsti Kūčių.

Tolesniame pokalbyje Jasaitis pranešė agentui kai kurias detales apie Šilbajorį... Pavyzdžiui, Jasaitis pareiškė, jog Šilbajoris susipažinimo pradžioje netikėjo nei Grigu, nei juo, nes jie abu: vienas partijos narys, kitas – komjaunuolis, bet „dabar jau patikėjo, jog jie nėra tokie jau raudoni.“

Trumpas mano intarpas

Iš agentūrinio pranešimo matome, jog apie Kūčias agentei „Gretchen“ prasitarė mano bičiulis J. Antanas. O štai uolusis agentas „Tulpė“ iš kurio apie mūsų vakarienę sužinojo? Sudėliojęs viską, galiu daryti prielaidą, kad jam bus prasitaręs B. Teodoras, „užmiršęs“ paminti, jog Šilbajoris tada svečiavosi su savo motina. „Tulpė“ buvo studento rango ir tikriausiai tik dėl tos priežasties jo nepakvietėme.

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

Suorganizavę vadinamąjį „aspirantų klubą“, jo dalyviai Jasaitis, Grigas, Kadziauskas, Glemža ir kiti toliau lankėsi ansamblyje „Baltikum“, apie ką informavo agentas „Tulpė“ savo pranešime, datuotame 1963 m. gruodžio 2 d.:

„... Jis (Grigas) pasiūlė šaltiniui 29 gruodžio apsilankyti „Baltikume“ – ten bus švenčiami Naujieji metai. Ten šaltinis turėtų užsirašyti visus aspirantus, kurie pageidautų dalyvauti aspirantų susirinkime sausio 11 dieną. Jis (Grigas – R. G.) prisakė kviesti visus, nežiūrint, į žmonių kokybes – mes gi nesiruošiamo įkurti sektą“, – ir pridūrė: „Būtų visai gerai susisiekti su aukštąja partine mokykla ir iš ten pakviesti studijuojančius lietuvius.“

Šaltinis pažymi, kad Grigo elgesys iš esmės skyrėsi nuo ankstesnio. Jeigu anksčiau jis aiškiai akcentuodavo nacionalistines mintis, tai šitame susirinkime jis visais būdais įrodinėjo savo lojalumą Tarybų valdžiai.“

1964-iejai. Sausio 9 d., ketvirtadienis

Naujuosius švenčiau Vilniuje...

Dramos teatre žiūrėjau „Hamletą.“ Jau kelintą kartą. Kiek bežiūrėtum, Šekspyro kūrinys pasirodo pasipuošęs vis kitomis spalvomis.

Henrikas Kurauskas... Kokia išraiškos jėga ir kokia ištvėrmė! Fizinė... Jau nekalbant apie dvasinę. Man, pripratusiam prie Maskvos teatrų, kur publika dosniai dalina aplodismentus ir glosto artistų savimeilę, daug kartų juos iškviesdama į avansceną, Vilniaus žiūrovų šaltumas, jų santūrumas mane gerokai pritrenkė.

Artistų emocinės įtampos dėka įvyko kažkoks žmogaus sielos sukrėtimas, jo atsinaujinimas, o ji, publika, išsivaikščiojo kaip iš eilinio kino seanso, net neatsigrėždama... Kažin ar čia vien tik lietuvių prigimties santūrumas. Gal aš klystu, bet man pasirodė, jog pagavau neišlavėjusį, provincialų publikos skonį, ribotą meno suvokimą.

O apskritai – nuostabus tas mūsų Vilniaus dramos teatras! Iki tol niekur nemačiau tokios šilumos ir dėmesio žmogui! Tokio minties subtilumo ir dvasinio grožio!.. Prisimenu jau senokai čia matytą, berods rumunų autoriaus dramą „Aš matau saulę.“ Į spektaklį pakliuvau netyčia ir vien dėl pavadinimo buvau pasirengęs jį sutikti priešiška. Tačiau buvau gana greitai nuginkluotas... Suskambo gilus žmogiškumas, laisvas nuo schemos. Suskambo subtiliai išreikšta meilė savo kraštui, jo protėviams

ir tradicijoms... Gal čia „kalta“ lietuvių lyriška, jautri prigimtis, išsiskleidžianti mene? Gal taip yra dėl to, kad ta prigimtis natūraliai bodisi netgi menkiausia politinės schemos užuomina?

Mačiau ir operą „Karmen.“ Bet išėjau taip, kaip išeinama iš eilinio kino seanso... Įprasti štampai.

Sausio 12 d., sekmadienis

Antanas Kairys man atrodo kaip krikščioninė prigimties asmuo. Bet keista... Tarp mūsų nėra sielų sąskambio! Gal dėl to, kad po išsakytos minties jis visada deda tašką?... Įdomu save stebėti ir analizuoti. Kiek daug tuo galima pasiekti! Atrodo, ir aš taip neseniai, kaip Antanas, po minties dėdavau tašką. Viskas man atrodė aišku, užbaigta, paprasta... O dabar? Dabar viskas – ir žmonės, ir gyvenimas skamba kitomis gaidomis ir puošiasi įvairiomis spalvomis. Man atrodo, kad ne tik žmonės, ne tik visos gyvos būtybės, bet ir visi daiktai ir net reiškiniai turi savo sielas. Įsižiūriu į gėles... Kokia skirtinga jų dvasia! Bijūnas šaltas, blausus, jausmų neaudrinantis... Astras tarsi į jį panašus. Tačiau kiek toje gėlėje prislopintos aistros! Arba štai šiuolaikinės konstrukcijos grakščių lakoniškų formų sofa... Įnešta į kambarį ji visą patalpą užpildo gracija ir savo spalvomis. Išneškite ją lauk – ir kambarys taps tuščias, nuobodus.

... Jeigu tu turi didelę idėją, visi įvykiai, visi reiškiniai, žmonės, visas gyvenimas, kurio sukūryje tu dalyvauji, asimiliuojami ir aiškinami visai kitaip, įgauna kitokį skambesį ir kitokias spalvas. Nepavojinga tau tada nei ta „pilka kasdienybė“, nei kitų kandžiojimas...

Sausio 18 d., šeštadienis

E. Mieželaitis: „Tironas nekenčia poetų. Poetai nekenčia tironų... Poetams kasdieninė duona – nekęsti visų tironų.“

Gal tos, o gal ir kitos šio mūsų poeto mintys paskatino Jam parašyti laišką. Vakar jį ir išsiunčiau... „Gerb. Poete,

Nors mus skiria visos kartos amžius, o dar didesnė įvaldytos minties praraja. Tačiau, naudodamasis Jūsų skaitytojo teisėmis, ryžausi su Jumis pakalbėti, o gal ir padiskutuoti... Tą žingsnį žengiu dar ir dėl to, kad aš Jus ir Jūsų kūrybą stebiu seniai – visą savo sąmoningą gyvenimą.

Nesu ypatingas poezijos gerbėjas, bet Jūsų poezija kitokia: tai jausmų, žmogaus gyvenimo, įvykių ir pasaulio apmąstymas, jų filosofija. Gal dėl to ji man tokia sava. Gal dėl to ir Jūs man toks artimas, savas... Jūsų kūrybos žygdarbis tas, kad sugebėjote įveikti nacionalinį ribotumą, nugalėjote dviejų matavimų pasaulį (arba „jie“, arba „mes“). Jūs išėjote į pasaulio literatūros kelią ir mes, lietuviai, už tai Jums reiškiamo giliausią pagarbą.

... Aš ką tik perskaičiau paskutinę Jūsų knygą – „Atogrąžos. Panorama.“ Jos nerecenzuosiu. Tik pasakysiu: joje daug skausmo ir susirūpinimo. Knygos poskyris: „Kieno atminimui skambina varpai?“, o ypač „Poetas ar žmogus?“ man kažkuo primena A. Mickevičiaus nemirtingąją „Improvizaciją“ jo „Vėlinėse“... Turbūt pats didžiausias skausmas žodyje, kuriuo neduodama įdėti į dainą (eilėrašty) ... Tačiau stipresni kančias iškentę. Ir nepalūžę.

Tam žmogaus ryšius dar ir todėl, kad
 ar jis ir jėm kūrybos sferos sensas, nuo
 savo sąmoningų gyvenimo laukštajų. Nors
 uen ypatinai poezijos gerbėjas, bet jėm
 poezija kotėko: tas jėms, mirties, sūkus,
 ir uėtikoms apmąstymas, ir filosofija, kad
 todėl ir man tokie žingsniai, ravis. Gal to-
 deli: ir jis tokie artimas, savas.

Jėm kūrybos sūgėdarbis tam, kad sūgėbojote uėgėti
 sūgėbojote sūgėti naujoniams ir botinoms sūgėti metams
 mės, dabartyje pavėto vėnti talento sūgėti pasaulis
 dėtė ir, padėne padėti jėms, sūgėti tam, sūgė-
 pote ir, pasaulinė literatūros kelis. ties,
 botinoms, ir tas jėms rėtikoms padėti nuo-
 sūgėtikoms ir gėtikoms pagarbė.

Tiktas Rūgėtikoms oro jėtikoms jėi uėtik-
 ovan sūgėtikoms, kad jis, kėtikoms ir
 valykomas žėngis - pats tikras jėi esote.

Ar ka tik perskaėtikoms parkėtikoms jėm
 kūgė - „Hėgėtikoms. Pėtikoms.“ No, jėi
 rėtikoms... Pėtikoms jėi skėtikoms, kė-
 tikoms, pėtikoms uėtikoms. Tik uėtikoms pė-
 tikoms, kad kūgėtikoms pėtikoms „tikoms at-
 tikoms uėtikoms uėtikoms“ o ypati „betas
 jėi žėngis?“ - man jėmėtikoms „tikoms
 uėtikoms“ „tikoms uėtikoms“ Vėtikoms.

Tiktas jėi pėtikoms skėtikoms -
 žėtikoms, kuris sūgėtikoms sūgėtikoms...
 Tiktas sūgėtikoms, kėtikoms tikoms... Tik nepėtikoms.

Atkėtikoms man...

Bet pėtikoms jėi pėtikoms tikoms...

Ar dėtėtikoms, tikoms, o uėtikoms tikoms

Atleiskite man, bet pereisiu prie pagrindinės šio pokalbio temos. Augau, brendau, o vėliau ir dirbau kaime. Apie jo šiandieninę realybę ir noriu pakalbėti (Jūs gi – miesto žmogus).

Štai mano tėviškės vidurinės mokyklos direktorius surinko iš jam pavaldžių mokytojų parašus po peticija, reikalaujančia uždrausti skambinti bažnyčios varpais. Dabar jie, savo dūžiais anksčiau siekę net gretimas parapijas, tarsi kokie prakeikti vaiduokliai yra nutilę... Šio pedagogo nuomone, tai buvo labai veiksmingas indėlis į ateistinę propagandą... Greičiausiai už tai Naujųjų metų naktį jį ir jo žmoną primušė jo paties auklėtiniai...

Prieš porą mėnesių nuo vėžio mirė visoje apylinkėje gerbiamas žmogus. Kai jį įlydėjo į bažnyčią, sūnus liko stumdytis šalia esančios karčemos, nes jis, būdamas partijos narys, neturėjo teisės eiti paskui tėvo karstą.

Mano gimtinės kolūkio pirmininkas, nuolatinis Aukščiausiųjų Tarybų deputatas, pareikalavo išmesti iš technikumo jau turį ir gabų vaikinuką, kuris per savo žioplumą pasidalino su kitu apie tai, kad pirmininkas jam pasirodė kaip nepažabotas feodalas, kuris degutuotu batu gali traiškyti daugelio žmonių orumą ir jų sielas...

Mano tėviškės artimiausio kaimyno jauniausiajai dukrai, sulaukusiai vos šešiolika metų, liginė atsisakė daryti ketvirtą abortą...

Radę griovyje gulinčią girtą mergą, vaikėzai į jos tarpukirkšnį beria trąšas... Ji turi partijos bilietą, bet, pagirių pagauta, jį sudegina, mėšlais apmėto zootechniką – paliegusį, romų senuką, iškentėjusį dar 1941-ųjų metų trėmimą. Tai moteriai vėl išduodamas naujas partijos bilietas, bet ir šį už kelių valandų važiuojantis šoferis suranda griovyje ir perduoda tos ištvirkėlės ūkio direktoriui...

Mano motina tampa apylinkės tarybos deputate. Kai apylinkės pirmininko pareigoms atveža buvusį, bet nusigėrusį mokytoją, mama pasako, kad šis žmogus čia neturi jokio autoriteto. Bet atvežtasis vis tiek „padaromas“ apylinkės vadu, o ji nebegauna numatyto darbo.

Mano sesuo keletą metų buvo išrinkta to kolūkio komjaunimo sekretore, tačiau tvirtina, kad su ja rajono komjaunimo komiteto sekretoriai taip niekad ir nepakalbėjo...

... Galėčiau tęsti panašių istorijų sąrašą, bet tai būtų beprasmiška. Tikiu – tokius lietuvių kultūros degradacijos reiškinius Pats matote ir suprantate... Jei sekti Žanu Rišaru Bloku, Jūs – ne plačiosios, o išrinktosios auditorijos rašytojas, nes Jūs – novatorius. Ieškote tų poezijos išraiškos formų, kurios atitiktų laiko dvasią ir gal užkoduotų maištingesnę mintį.

Jūs išgarsėjote su rinkiniu „Žmogus“ (gavote už jį prestižinę Lenino premiją)... Tačiau Jūs pašvėskite nors vieną vienintelį tomelį žmogui... Ne, ne tam abstrakčiam, susintetintam, žengiančiam per Žemės gaublį, bet konkrečiam – paprastam, kenčiančiam, dusinamam, besiblaškančiam, išsiilgusiam užuovėjos ir paguodos. Nužvarbusiam... Kur jam eiti? Į bažnyčią? Nevalia. Į klubą?.. Pas inteligentą – mokyklos direktorių?.. Gal pas partorgą? O jeigu jie neturi ne tik realios galios, bet ir svarbiausio – dūšios?.. Poetas? Rašytojas – žmonių sielos inžinierius? Šiandien ir jis labiau užsidaręs ir pats nužvarbęs. Susidvejinęs...

Dažnai, labai dažnai žiūriu į tą šalia gyvenantį žmogų ir man be galo darosi graudu... Pasijuntu toks bejėgis, net nereikalingas... Bet tas jausmas man vis dėlto kužda: būk stiprus. O kaip? Ir – kada?..

O Jūs? Jūs – stiprus. Jūs pasiekėte tokį kūrybos laipsnį, įvaldėte tokias humanistinės minties raiškos formas, kurios leistų, kad Jūsų užuojauta tam žmogui, tam Mažajam Čaplino žmogeiliui suskambėtų dar šiltesniu turiniu, suspindėtų naujomis spalvomis, o ir Jūs pats tuo kūrybiniu įtaigumu daugiau laimėtumėte. O kokį dėkingumą iš tos prasiplėtusios Jūsų auditorijos pajautumėte?

... Jūs su didele meile tariate žodį – Lietuva. Aš – taip pat. Bet ar šitaip tars tą žodį trečioji, tai yra po manęs einanti, karta?

Lietuva – man ne vien jos istorija, jos siela, jos prigimties lyrika. Lietuva visų pirma – tauta. O tauta – tai gyvastis, tai žmogaus kūrybinių galių pasireiškimo būdas. Tai pagaliau pilnaverčio, pilnakraujo gyvenimo erdvės įteisavimo būdas. Tačiau sąvokos „Lietuva“ ir „tauta“ baigiamos viena nuo kitos atskirti. Liks žodis Lietuva taip, kaip liko Baškirija, Mordovija... Žodis be gyvasties.

Tų sąvokų atskyrimui labai sumaniai pasitarnauja ir mūsų ateistinė propaganda.

... Aš irgi tikiu Žmogumi. Jo protu. Aš netgi optimistas. Kaip ir Jūs – esu komunistas. Bet imu gaudytis, koks pasaulis mus supa ir kurlink jis veda... Aš studijavau Maskvoje ir vėl čia atsiradau. Patraukė ne tiek aspirantūra, kiek pati... Maskva. Tik tokios supervalstybės, kaip ši, citadelėje viską keleriopai galima pajauti, suprasti, įsitikinti. Tik čia įmanoma įgyti didesnę minties jėgą, platesnį ir gilesnį jos foną. Pavojus gali prasidėti tada, kai, sugrįžus į Lietuvą, veiklos, kuri neatitiks kanonų, sukurs įtrauks mane į savo verpetą... Taip buvo atsitikę prieš keletą metų, Maskvoje, organizuojant lietuvių, o paskui ir pabaltijiečių studentų ansamblių „Balticum“... Tai buvo mokykla, leidusi man suvokti, ką reiškia bendrų jausmų pagava, iniciatyva, žmonių inertiškumas ir prasmingos minties įsikūnijimo sąlygos.

Kodėl aš Jums rašau? Jūs – mano Poetas. O Poetas ir bendramintiškumas – abu dalykai neišskiriami. Tik iš Bakcho dovanų aš kol kas dar nepriiminėju – man tik dvidešimt septyneri...

Su gilia Jums pagarba – R. G.“

KOMENTARAS

Paskutiniame sakinyje poetui parašyta užuomina šiandien mane patį stebina savo įžūlumu. Kaip ir laiško didaktinis tonas. Bet buvau tada toks, koks buvau – maksimalistas. Cholerikas, sangvinikas su aiškia dar ir melancholiko priemaiša.

E. Mieželaitis tuomet buvo „pačiame zenite.“ Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmojo pavaduotojas, ypač prestižinės Lenino premijos laureatas, pagaliau poetas novatorius. Dar galutinai nesuaugęs su

*įvardintomis pareigomis, su įgyta šlove. Visa tai ateis vėliau ir taps
Jo ypač dramatiškų išgyvenimų katalizatoriumi.*

Sausio 21 d., antradienis

Užvakar, sekmadienį, įvyko Maskvos lietuvių aspirantų susirinkimas. Dalyvavo ne taip jau mažai – 28 žmonės. Vėlgi man teko pareiga išdėstyti bendrą mūsų susibūrimo ir veiklos programą. Šį kartą buvau atsargesnis. Pasisakė dar penki ar šeši. Vis dėlto visų nuotaika pakylėta. Žinoma, atvyko tie, kuriems mūsų idėja yra artima ir priimtina.

Buvo išrinkta septynių asmenų taryba: Petras Kadziauskas (biochemikas), Bronius Kuzmickas (filosofas), Pranas Kūris (juristas), Jonas Gintautas (pedagogas), Jurgis Vilemas (energetikas), Algis Steponavičius (statybininkas) ir aš. Tarybos pirmininku buvau išrinktas vėlgi aš. Visus nustebinau, pasakęs, kad mūsų susirinkime dalyvauja lietuvis profesorius iš JAV, iš Ohajo valstijos universiteto. Tai – Rimvydas Šilbajoris. Jis irgi pasisakė ir pakėlė visų nuotaiką bendram darbui. Visi sveikino mūsų, t. y. aspirantų, susibūrimą ir sutarėme, kad reikia dažniau juos organizuoti, dangstantis susitikimais su įžymesniais žmonėmis.

O aš sau pagalvojau: vėl kaip tas kamikadzė lendu į aiškią riziką. Bet aš kitaip negaliu – pabodo gyventi ramybėje, užutekyje.

Aspirantų vakaronė. Iš kairės būsiamasis VGTU mokslininkas Algirdas Steponavičius, būsiamasis akademikas Jurgis Vilemas, studentė Danguolė ir aš. Maskva, 1964 m.

IŠ AGENTŪRINIO PRANEŠIMO

1964 m. gruodžio 22 dieną iš agento „Tulpės“ gautas pranešimas apie eilinį aspirantų kolektyvo susitikimą. Pranešime rašoma:

„Sausio 19 dieną šaltinis dalyvavo lietuvių aspirantų susirinkime, kuris buvo surengtas Lomonosovo universiteto bendrabučio „Ž“ zonos 6-to aukšto fojė. Susirinkime buvo patvirtinta grupė, į kurią pagal susitarimą įėjo po vieną atstovą nuo aukštosios mokyklos. Tos grupės pirmininku buvo išrinktas Romas Grigas, nariais: ... (atšviestame lape, kurį esu gavęs, pora eilučių praleista – R. G.), Pranas Kūris (Maskvos Lomonosovo u-tas), Jonas Gintautas (Pedagoginis institutas), Bronius Kuzmickas (filosofas – aspirantas). Susirinkime nutarta aspirantų kolektyvą išplėsti iki 50 žmonių...

Grigo pakviestas susirinkime pasisakė Šilbajoris... Jis trumpai pakalbėjo apie save... Paskui palietė kai kurias detales iš lietuvių emigrantų gyvenimo JAV. Šaltinio nuomone, šį klausimą jis pateikė objektyviai“

Sausio 23 d., ketvirtadienis

O vis tiktai man reikia keisti nuomonę apie mano katedros vedėją Ivaną Stepanovičių Kuvšinovą. Pagaliau įgijau jo pasitikėjimą. Man dabar tai labai svarbu. Nemanau, kad jis bus pamiršęs aną istoriją, atsitikusią su manimi 1956-ųjų metų gale. Mezgasi kita, ko gero, painesnė istorija, galinti man labai rimtai pamaišyti, išėjus į disertacijos finišą...

Šiandien mums, aspirantų grupei, jis su užsidegimu perpasakojo kai kurias akademiko Bergo pranešimo mintis... Pagal Bergą, niekas nekoordinuoja, niekas nevadovauja šalies pedagogikai. Propaganda ir mokslinių žinių skleidimas – vulgarus, klaidingas. Mokykla jaunuolius išleidžia neparuoštus nei gyvenimui, nei darbui. O ir dirbantysis prie staklių yra tik mašinos detalė, o ne protaujantis žmogus. Visos priemonės nukreiptos į kiekybę, bet ne į kokybę. Visi reikalauja prailginti mokymo planus, tačiau niekas negalvoja, kaip juos sutrumpinti, pasinaudojant šiuolaikine technika. Bergas kalbėjęs ir apie tai, kad kažkas iš valstybės vadovų turėtų už visa tai atsakyti.

Profesorius Kuvšinovas mums referavo ir apie kultūros ministro Popovo kalbą, prilyginęs ją traktorininko, besibėdavojančio dėl savo traktoriaus, kalbai. Anot profesoriaus, tai ne ministro, bet jo apsidraudėlių patarėjų paruoštas tekstas...

Ką gi, tokie susitikimai su Kuvšinovu savaip įdomūs ir jau tapo tradiciniai.

Sausio 25 d., šeštadienis

Švenčiu savo gimimo dieną...

Sėdžiu vienas prie apkrauto stalo, bet niekas neateina. Keista, kad ir mano antrasis „aš“ svečių irgi nepageidautų... Nebent būtų Ji... Kam tie svečiai? Kam tos įgrisusios kalbos, pigūs juokeliai... Mums dviese jokia kalba būtų nereikalinga – užtektų jausmų muzikos...

Bet aš turiu vargonų muziką. Su ja ne taip liūdna ir ne taip išgyvenu vienišumą. O gal atvirksčiai? Muzika tokį jausmą tik išryškina! Bet išgyveni jau kitaip – spalvingiau, turtingiau.

Man – 28-eri metai... Tegu kas pasako, kad jau trisdešimt, trisdešimt penkeri. Keturiasdešimt... Vienas ir tas pats. Vis vien jaunystės kaip ir nebūta. Kažkokia tuščia dėmė, skaudulyk...

Turiu Tavo telegramą. Bet ką ji reiškia? Beveik nieko. Tai žodžiai, kurie ištariami kasdien visų lūpomis, visų girdimi aplinkui. Popieriuje žodžiai praranda savo prasmes. Gal kiek daugiau su jais sekasi rašytojams.

Ką sau norėčiau (ir galiu) palinkėti? Baigti rašyti disertaciją? Banalu... Tas pats, gal tik ilgiau trunkantis dalykas kaip ir perskaityti knygą ar išlaikyti sunkesnę egzaminą... Kai ką dar galėčiau sau palinkėti, bet bijau tų žodžių net parašyti – tokie jie nunešioti, kasdien girdimi...

Šauni ta kofrų tauta, sugebanti sugalvoti vis naujus ir naujus žodžius.

... Dabar klausausi Bethoveno 9-osios simfonijos. Ji, ypač 3-ioji dalis, man primena, kad esu žmogus. Kad yra gyvenimas kaip audra ir kaip skaisčius, gaivus pavasario rytmetis. Kad yra žmoni-ja – ji buvo ir bus... Taip. Verta gyventi. Verta kentėti. Verta liūdėti ir džiaugtis. Tik toks yra žmogus ir toks yra jo brendimo kelias.

... Jeigu nebūtų Tavo paveikslo, nežinau, koks būčiau. Turbūt kaip medūza, išmesta į krantą. Su kirminu širdyje... Kaip anais metais – dar visai neseniai...

Niekas neateina. O man gerai... Aš ir Beethovenas. Aš, jis ir Tu – trise. Tiesa, yra ir ketvirtasis – taurė...

O dabar – Šopenas, jausmų virtuozas. Nepakartojamas! Mocartas – genijus, o Šopenas – žmogus. Puškinas – genijus, o Lermontovas – žmogus. Žmogus žmogui artimesnis, suprantamesnis...

Atėjo svečiai – sveikintojai... Nekviesti...

Sausio 29 d., trečiadienis

Amerikietis Rimvydas Šilbajoris pavadino mus dvasios milžiniais. Už tai, kad mes ne tik viską kritikuojame, analizuojame per savo tautos išlikimo prizmę. Anot jo, mes dar išliekame ir optimistais, kūrėjais. Jis nustebęs mūsų, aspirantų, susibūrimu ir jo programa...

Vasario 3 d., pirmadienis

Sapnavau tą sapną visą naktį. O buvau nubudęs net keletą kartų... Bet jis tęsėsi.

... Sapnavau Tavo tėviškę. Ji labai gražioje vietoje. Sodybą iš trijų pusių supa išlakus miškas, todėl ir rudenį ne taip stūgauja vėjai. Didelis, erdvus namas su erdviu priebučiu. Name – puikūs žmonės. Įspūdingi, turtingi jų tarpusavio santykiai. Tokie gali būti tik ten, kur vienas kitą gerbia, myli, mėgsta darbą ir gyvena toli nuo kitų. Viskas čia man patiko...

O kaip aš ten patekau? Iš nebūties tiesiog į svečius pas Tave...

Priešais namą su erdvia terasa regėjau didelę gėlių klombą. Joje gėlėmis išrašytas kalendorius ir aš nustebau tuo darbštumu: kiekvienai dienai skiriamos ir keičiamos gėlės. Aš labai nudžiugau, pamatęs tokią gausybę gėlių!..

Затем Григас сделал как бы вводную, заявив: "Поскольку мы являемся людьми, которые раньше или позднее займут определенные служебные положения в обществе (в смысле в Литовской Республике) и будут влиять на сознание людей, я считаю целесообразным уже сейчас поближе познакомиться друг с другом и не терять эту связь в дальнейшем в Литве. Так как мы здесь представляем различные области науки: гуманитарные, естественные, юридические, искусство и пр., мы решили, что во время этих встреч коротко информировать друг друга о научно-исследовательской работе по своей области".

...Григас предложил встречаться один раз через 2-3 месяца. Присутствующие согласились и тут же решили следующий раз встретиться 11 января 1964 года.

Переходя к организационному вопросу, Григас выразил веру, что этот коллектив расширится до 50-ти человек. "Поскольку мы являемся ядром этого будущего коллектива, нужно выбрать главного организатора или председателя и двух-трех заместителей":

Григас
... Антанас Ясайтис (близкий друг Григаса) предложил избрать председателем Григаса. Все согласились, а Григас не возразил. После этого он предложил Пятрасу Кадзюскасу договориться насчет помещения в МГУ, где мы будем встречаться. Имея ввиду постоянное помещение, исходя из того, что в МГУ учатся много литовцев и МГУ является центром науки. Ионаса - обязал держать связь с присутствующими и тут же велел записать адреса и телефоны. "Поскольку каждый должен найти еще по 4-5 человек, будете звонить Ионасу, а он будет передавать мне", - сказал Григас....

После решения организационных вопросов, начались беседы, которые концентрировались вокруг Григаса. Григас затронул тему о положении в Литве....

Григас напомнил, что об этом аспирантском коллективе все быстро узнают, "поэтому без тонкой дипломатии мы не обойдемся". Пранас Курис выразил согласие в этом.

Антонас Ясайтис, который сидел рядом с Григасом, когда все были заняты-разговаривали между собой, наклонившись к Григасу сказал (с расчетом, чтобы никто не слышал): "Ты не выкладывай все так и не открывая свои карты прямо".

... Присутствовавшие у Григаса вели себя по-разному: Антонас Глемжа, свои мысли вел в узком практическом кругу. Он говорил о том, что наряд ли поймут его мысли, если он будет выступать в области химии.

Теодорас Битвинекас поддержал мысль о большом познавательном значении в разных областях науки и этих встреч.

10

"... он (Григас) предложил источнику побывать 29 декабря в "Балтикуме", где будут встречать Новый год. Там источнику нужно будет записать желающих принять участие в собрании аспирантов 11 января. Он велел приглашать всех, несмотря на качество людей, ведь мы не собираемся создать секту", - и сказал: "Хорошо было бы связаться с партийной школой и приглашать оттуда литовцев".

Источник отмечает, что поведение ГРИГАСА совершенно отличалось от предыдущих. Если раньше у него проскальзывали националистические мысли, то на этой встрече он уже всячески подчеркивал свою приверженность к Советской власти".

9 января 1964 года агент "Гретхен" информировала о том, что 29 декабря 1963 года на встрече участников "Балтикума" находились ГИНТАУТАС и КАДЗЯУСКАС, которые общались со многими присутствовавшими студентами.

Одновременно с этим "Гретхен" сообщала о своей очередной встрече с ЯСАЙТИСОМ:

".... Он (Ясайтис) мне рассказал, что они собирались еще раз у Григаса Ромаса 24 декабря на Рождество тоже только аспиранты...".

В дальнейшей беседе ЯСАЙТИС сообщил агенту некоторые сведения об аспиранте МГУ им. Ломоносова - ШИЛБАЭРИСЕ, литовца по национальности, гражданин США. В частности ЯСАЙТИС заявил, что ШИЛБАЭРИС вначале знакомства не верил ни ГРИГАСУ, ни ему, так как они являются: один - членом партии, другой - комсомольцем, но "сейчас уже поверил, что они не такие уж красные".

22 января 1964 года от агента "Тюльпе" поступило сообщение об очередной встрече аспирантского коллектива, который указывал:

" 19 января 1964 года источник присутствовал на собрании литовских аспирантов, которое состоялось в фойе 6 этажа зоны "Д" в общежитии МГУ. На собрании присутствовало 29 человек. На собрании была утверждена организационная группа по принципу представительства от каждого института. Председателем этой группы избран ГРИГАС Ромас, члены

Dar pora puslapių faksimilių iš tos pačios mano sekimo sovietų saugumo KGB bylos. Pabrauktos vietos ir priedašai padaryti pačių „saugumiečių“

Tavęs nemačiau, bet visur jutau Tavo dvasią ir man buvo nuostabiai gera.

Paskui ėmė rinktis svečiai. Daug svečių. Turėjo prasidėti didelė puota.

Tu atėjai ir atsiprašei manęs, kad reikia persirengti. Aš laukiau ir džiaugiausi... Džiaugiausi netgi tuo atsiprašymu... Atėjai persirengusi ir mes abu per visą salę perėjom ir užėmėm vietas šalia Tavo sesers Stasės ir jos vyro. Visų žvilgsniai buvo nukreipti tik į mus.

Daug buvo valgių, labai puikių ir aš pagalvojau, kiek čia įdėta Tavojo triūso.

Po valgių buvo pertrauka. Svečiai buvo įsilinksminę ir pageidavo šokių. Tu vėl atsiprašei, kad reikia persirengti. Aš nuėjau pas Tave į kambarį ir pamačiau Tave su nauja suknele. Tokias tik iškilmingomis progomis dėvi užsienio aristokratės ir kino žvaigždės... Suknelė buvo ilga ilga – iki žemės, aptempusi dailių Tavo kūną, su didele iškirpte nugaroje ir santūriai mažesne priekyje. Aš buvau šventiškai pakilus ir Tavęs paklausiau: „Ar mokėsi su tokia suknele elgtis? Juk Tau tik devyniolika?“

Tavo žvilgsnyje pagavau lyg ir įsižeidimą. Manęs paklausei: „Nori sužinoti, koks tu esi?“ „Žinoma!“

Tu ištraukei iš stalčiaus popieriaus lapą (tai buvo kažkokio žurnalo iškarpa). Jame buvo ilgas psichologinių charakteristikų sąrašas. Bet Tu nieko neskaitei, o tik pasakei: „Tu turi žiūrėti į mane taip, lyg aš tave tyrinėčiau pro žiūronus.“

Supratau, kad privalau būti santūrus...

Oriai, iškilmingai abu sugrįžome į salę. Visi mus sutiko susižavėję. Tu tokia nuostabi buvai su ta brangaus šilko suknele, pilkšvai baltos spalvos, o Tavo juodi papurę plaukai nepaprastai gražiai tiko. Mano širdis šokinėjo iš džiaugsmo. Mačiau kaip Tavo sesuo su vyru irgi mumis džiaugėsi ir man nuo to buvo dar geriau. „Tu mėgsti šokius?“ – manęs paklausei. „Ne. Bet su tavimi visada“, – ir ją pakviečiau valsui.

... Tai buvo nuostabi, iškilminga puota.

... Paskui aš gavau atviruką nuo Stasės. Jame buvo labai gražus, poetiškas pasveikinimas.

Tu irgi perskaitei ir pasakei: „O aš taip nemoku rašyti.“

Tuose Tavo žodžiuose pagavau daugiau nepasitikėjimo savimi, bet ne pavydo Tavo seseriai. „Kai bus Tau trisdešimt aštuoneri, kaip Tavo sesei, mokėsi dar ne taip rašyti“, – paguodžiau...

Sapnas baigėsi. O aš taip norėjau, kad jis tęstųsi.

KOMENTARAS

Išdrįsau iš dienoraščio perpasakoti tą sapną (nekeisdamas jokios tada užrašytos detalės) dėl dviejų priežasčių. Pirma, niekada gyvenime neteko štai taip, reljefiškai, vaizdingai po nakties atsiminti ilgai sapnuoto sapno, išskyrus šį. Antra, sapne minima Stasė ir Balys (Gražiai) buvo mane pasikvietę iš Maskvos į Vilnių švęsti Naujųjų metų. Stasė (buvusi mano tetos Palangoje draugė)

artimiau supažindino su savo (man „į akį įkritisia“) jauniausia seserim A. Su ja tų pačių metų pavasarį aš ir susituokiau (Gražiams piršliaujant). Ji tapo dviejų mano sūnų – Arvydo ir Eimanto mama...

Reta nuotrauka! Greta prie alaus bokalų sėdi KGB informatoriai „Gretchen“ ir „Kačialov“. Maskva, 1964 m.

Yra dar ir trečioji to sapno perpasakojimo priežastis. Pateikiu jį skaitytojui ir kaip savotiškos novelės, ir kaip netikėtomis spalvomis apsireiškusias vaizduotės fragmentą, ir kaip „produktą“, pažadintą aktyvios veiklos ir slopinamų poetinių vyriškio jausmų...

IŠ AGENTŪRINIO PRANEŠIMO

Agentė „Gretchen“ savo š. m., vasario 12 dienos pranešime, apibūdindama vieną iš aspirantų kolektyvo dalyvių, rašo:

„... Aš dėmesį atkreipiau į jauną lietuvaite, baigusią Vilniaus universitetą ir besistažujančią Maskvoj – į Ritą Raziulytę. Mano dėmesį ji atkreipė savo neigiamais pasisakymais, kurių pobūdis toks: ji liaupsino buržuazinės Lietuvos gyvenimą, reiškė nepasitenkinimą egzistuojančia santvarka, kalbėjo, jog turi daug giminių Amerikoje, iš kurių gaunanti siuntinių. Neslėpė noro susipažinti su Maskvoje esančiais užsieniečiais...“

Kovo 1 d., sekmadienis

Žmogaus nuotaika – tai spalvų derinys (kuriuo labai „puikuojasi“ abstrakcionizmas) arba muzikinių melodijų vėrinys.

Helvecijus: mokslininkas gali suprasti nemokšą, nes pats vaikystėje toks buvo. O štai nemokša mokslininko niekada nesupras, nes jis tokiu niekada ir nebuvo... Tas, kuris tiria tautų dramų istorijas, gali įsitikinti, kad didžioji dalis nelaimių pasaulyje kyla dėl nemokšiškumo.

Platonas: nemokšiškumas tuo ir slegiantis, kad nemokša, nebūdamas nei išmintingas, nei kilnus, nei atsišaukiantis, yra savimi patenkintas ir nemato jokio reikalo siekti tai, ko, jo nuomone, jam nereikia.

Man patinka E. Mieželaičio mintis: „Stipresni kančias iškentę...“

Iš tiesų – tik kančiose, tik kančios, skaudžių išgyvenimų prisodrintoje aplinkoje kalasi, grūdinasi tvirta valia, tikras vyriškumas ir grynas žmogiškumas. Iš kur tu žinosi, kas yra nežmoniška, kas yra papuvę, kas yra „pridergta“, jei tu pats viso šito nebūsi išgyvenęs savo siela, savo širdimi? Knygos? Kitų pasakojimai ir patarimai? Jie grašio neverti, lyginant su gyvenimu.

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„1964 m. kovo 1 dieną Timiriazovo žemės ūkio akademijos valgykloje įvyko eilinis „aspirantų klubo“ susirinkimas, kuriame dalyvavo daugiau nei 40 asmenų. Agentė „Gretchen“, kuri dalyvavo tame susirinkime, pranešė:

„... Netrukus atvyko ir amerikietis (Šilbajoris), vadinamasis Amerikos lietuvis... Romas Grigas garsiai pranešė apie amerikiečio atvykimą ir visi išgėrė už jį ir už Amerikos lietuvius, gyvenančius toli nuo Tėvynės. Dainavo dainas apie Tėvynę. Paskui prasidėjo šokiai. Bet visi būrėsi apie jį (Šilbajorį) ir klausėsi jo pasakojimų apie gyvenimą Amerikoje, kurią jis labai gyrė..., kad ten nežiūrima, kokios esi tautybės – visi gali užsiimti kuo nori ir gyventi kaip nori... Kalbėjo jisai ilgai ir vis liaupsino Ameriką ir smerkė tai, kas čia. Jis pasakė: „Aš galiu kalbėti ką noriu, aš nieko nebijau.“ Man regis, kad savo kalbomis jis sujaukė Jasaičio, Grigo ir kitų mąstymą... Aš atkreipiau dėmesį į tai, kad amerikiečio dalyvavimas mūsų aspirantų ir studentų terpėje atrodo keistokai, jis stengiasi pabrėžti gyvenimo JAV privalumus, lyginant su Tarybų Sąjunga, visaip pabrėždamas visų tautų „laisvę“ Amerikoje. Taip amerikietis mūsų vaikinių ir merginų širdyse pasėjo blogą sėklą...“

Kitas agentas, „Tulpė“, irgi dalyvavęs kovo 1-osios lietuvių susitikime, savo kovo 4-osios dienos pranešime nurodė:

„1964 m. kovo 1 dieną šaltinis dalyvavo aspirantų susirinkime..., kuriame dalyvavo 47 asmenys... Šaltinis truputį pavėlavo...“

Susirinkime dalyvavo aspirantas iš JAV – Šilbajoris... Visą laiką jis buvo apsuptas dalyvių ir atsakinėjo į jų klausimus. Šilbajoris kalbėjo, kad jis naudojasi pilna laisve, ko neturi Tarybų Lietuvos lietuviai. Jis stebėjosi tuo, kad lietuviai tarsi daugiau tikį komunistine ateitimi negu patys rusai ir priimą už gryną tiesą visa tai, kas Kremliuje sugalvojama.

Šilbajoris gyrė amerikietiškaį gyvenimo būdą. Į kažkieno klausimą „Kodėl JAV nušautas prezidentas?“ – atsakė: „Jeigu pas mus prezidentus ir užmuša, tačiau pati santvarka dėl

to nesusvyruoja. O Tarybų Sąjungoje po Stalino mirties viskas pasikeitė. Tas pats bus ir po Chruščiovo mirties.“

Šilbajoris pabrėžė, kad lietuviai, gyvenantys Sąjungoje, tariamai neturi žodžio laisvės ir priversti kalbėti ne tai, apie ką galvoja.

Vakaro pabaigoje grupė, į kurią įėjo R. Grigas, J. Kašys, A. Steponavičius, J. Vilemas, K. Karpavičius, J. Gintautas, susirinko atskirame kambaryje. Čia jie kalbėjo apie būtinybę susitikinėti, geriau pažinti vienas kitą.

To pasitarimo pabaigoje Grigas pridūrė, kad kitą kartą „greičiausiai bus įmanoma atviresnė kalba.“ Čia Grigas pokalbyje dalyvaujančius asmenis įvardijo kaip vadovaujančią grupę...

KOMENTARAS

Tada mūsų susibūrimė, įvykusiame „timiriazevkos“ valgykloje, pirmą kartą apsilankė ir grupė lietuvių, studijavusių Maskvos aukštojoje partinėje mokykloje. Pamenu, jų atvykimas tada man suteikė daugiau pasitikėjimo tęsti sumanytą veiklą.

Na, o dėl R. Šilbajorio įtakos mūsų mąstymui ir mūsų veiklai agentūrinuose pranešimuose perdedama. „Aspirantų klubo“ atsidimas ir Šilbajorio pasirodymai – atsitiktinis sutapimas, tačiau „sunkesne kalte“ tada kritęs kad ir ant manęs...

Kovo 9 d., pirmadienis

Mane aplankė buvęs mano (Ekonomikos fakulteto) kurso partorgas, o dabar Baltarusijos partinės-valstybinės kontrolės inspektorius Aleksejus Nikitenka. Jis dar studijų metais mane stebino savo santūrumu, laisvumu nuo politinio fanatizmo; pridengė mano politinį „išsišokimą“, padarytą 1956 metų pabaigoje...

Atsinešė du konjako butelius ir užkandos. Papasakojo siaubingą istoriją, kurios jokių užuominų niekur iki tol nebuvo girdėjęs... Jo vaikystė praėjusi Ukrainoje, Vinicos srityje. Bet kokia buvo ta vaikystė? To krašto žmonės priešinosi kolektyvizacijai. Valdžia ėmėsi represijų: trėmė ne tik į Sibirą, bet likusiems atiminėjo net sėklą... 1932 metais prasidėjo baisus, plačias teritorijas užėmęs badas. Anot Aleksejaus, jis matydavo, kaip žmonės iš pradžių pavirsdavo vaikščiojančiais skeletais, o paskui ištindavo ir mirdavo... Paplito žmogienos valgymas. Jo, Aliošos, akyse kaimynas (pusiau išprotėjęs nuo bado) papjovė klasės draugą Janušą... Jo paties (Aliošos) tėvas, buvęs Raudonosios armijos bataliono vadas, mirė nuo bado, o motina dingo, palikusi du mažamečius vaikus...

Valdžia surinkdavo gyvus, pusiau sulaukėjusius vaikus ir išgabendavo kažkur į vaikų namus. Štai taip Alioša liko gyvas, bet išskirtas su broliuku, su mama, kurių ieškojęs, bet taip ir nesuradęs...

KOMENTARAS

Tais masinės kolektyvizacijos metais vien Pietvakarių Ukrainoje, kaip dabar skelbiama spaudoje, nuo dirbtinai sukulto bado išmirė 7–8 milijonai žmonių.

Tada išgirsta informacija man padarė gilų įspūdį. Kaip ir panaši informacija apie išmirusias nuo bado žemutinio Pavolgio, Kazachstano ir kitas teritorijas... Apie tai man (igijusiam pasitikėjimą) tais metais papasakojo kiti aspirantai...

IŠ AGENTŪRINIO PRANEŠIMO

„Kovo 15 dieną įvyko aspirantų kolektyvo organizacinės grupės susirinkimas. Dalyviai: Grigas, Kadziauskas, Steponavičius, Vilemas, Gintautas.

Apie šį susitikimą agentas „Tulpė“ pranešė:

„... Pokalbį pradėjo Grigas. Kalbėjo apie tai, kad „šiandien susirinko aptarti keletos klausimų.“ Grigas pastebėjo, kad dabartinė Tarybų Sąjungos sistema laikosi dėka „kaimietiško elemento“ ir kad tik JAV valstybės priekyje buvo „intelektualas – Kenedis“, už ką jis ir buvo nušautas. Grigas pasakė, kad „taip, kaip yra – nebus amžinai“, kad praėjus keleriems metams viskas turės pasikeisti. Todėl jis kvietė dėti pastangas vienas kitą pažinti ir vienas kitą palaikyti, „nes mes būsimė mokslininkai, inteligentija ir mūsų žodis turės ypatingą svorį.“ Toliau Grigas kalbėjo, kad dabartinė sistema primena Čingis-čaną ir jo užgrobtas šalis.“

Grigas papasakojo, kad jis iš vieno lenkų partinio veikėjo, kuris neseniai viešėjo Maskvoje, sužinojo, jog 1939 metais Stalinas su Hitleriu pasirašė susitarimą apie įtakų pasaulyje pasidalijimą ir kad tame dokumente atseit buvo kalbama, jog Pabaltijys, pusė Lenkijos ir Ukraina priklauso Tarybų Sąjungai, o kitos Vakarų Europos šalys – Vokietijai.

Tą teiginį patvirtino J. Vilemas. Kiti užėmė pasyvų vaidmenį.

Paskui pasisakė Jurgis Vilemas. Jis sutiko, kad „mes valdomi kitų“ ir kad tai iš tikrųjų primena Čingis-čano laikus. Toliau jis daug kalbėjo apie tai, kad visa Sąjungos pramonė labai atsilieka, galimybės išnaudojamos neracionaliai, naudojama atsilikusi technika, „daug kalbama, o praktikoje – nieko.“ Vilemas pastebėjo, kad Tarybų Sąjungoje viskas daroma iškabai. Kaip pavyzdį jis nurodė Kara Kumo kanalo statybą, kuriai iššvaistyti milijonai rublių, o naudos jokios. Jis kalbėjo, kad visa liaudies ūkio sistema organizuojama neūkiškai, neekonomiškai.

Kalbėdamas apie organizacinę grupę, Vilemas pasakė savo nuomonę, jog „daug žmonių įtraukti nereikėtų, nes visa tai pasieks saugumo komitetą.“ Tokią liniją patvirtino ir Grigas. Buvo nuspręsta, kad organizacinė grupė bus tos pačios sudėties, tik derėtų ką nors pritraukti iš „meno pasaulio“, t. y. iš teatrinio instituto ar konservatorijos... Grigas pasiūlė į aspirantų kolektyvą kviešti ir vyresniųjų kursų studentus iš tų, kurie „protingi, geri vaikai.“

Iš agentų „Tulpės“ ir „Gretchen“ pranešimų matėsi, kad Grigas stengėsi plėsti aspirantų kolektyvą iš tų lietuvių, kuriais „galima remtis.“

KOMENTARAS

Ne iš mano dienoraščio, o iš agentūrinių pranešimų matosi, jog mūsų, aspirantų, suokalbiškieji susitikimai dažnėjo. Intensyvėjo veikla ir agentų (šaltinių), apie kurių „betarpiškumą“ mes tada nenučiuokėme.

Tačiau, kad dienoraštis liktų dienoraščiu, manau, tikslinga toliau pasakoti apie savo tuometinius išgyvenimus. Vienas iš jų – rimtai „įtrūkusi“, trūkinėjanti bičiulystė su nepakeičiamu bendražygiu Antanu J. Apie ką ir papasakos dienoraštyje išsaugoti fragmentai iš jam rašyto laiško. O tam pretekstas buvo, kai jis vieno ginčo metu užsipuolė tuometinį mano kambario draugą Albertą Pečiukėną (10-čia metų už mane vyresnį), išvadinęs jį „netalentinga vidutinybe.“ Buvau priverstas pasakyti Antanui, kad jis paliktų mūsų buveinę, nes mačiau staigiai sublogavusį Albertą, kuriam ne kartą jau buvau kvietęs greitąją... Laišką tada parašiau gana „didaktiškai“...

Kovo 25 d., trečiadienis

„Antanai,

Istojęs į aspirantūrą, tu ėmei labai greitai keistis. Išplaukė į paviršių Tavo dvasinis egoizmas, brutaliai į šalį nustumdamas žmogiškąją šilumą, paprastumą, dėmesį kitiems – tuos būtinausius gyvenimo elementus, be kurių ir pačiam darosi gyventi tik karčiau, sunkiau.

Aš dar laukiau susitikimo su Tavimi. Bet veltui. Man buvo labai įdomu, ką Tu kalbėsi... Tu likai tuo pačiu robotu, kurio vienintelis tikslas išlošti partiją. Tu ją išlošei... Bet ar pats tu tiki? Vakar žiūrėjau į Tave ir galvoju: argi tai tas pats bičiulis? Pasimečiau... Prieš mane sėdėjo... robotas. Tu esi jo užslopintas.

Galima būtų pakalbėti apie tai, kodėl Tu toks pasidarei. Bet kam visa tai. Aš vien noriu Tave pasergėti nuo to, kas vadinama „glavnoje – žest!“

... Aš nepritariu savo kambario draugui, kuris Tave pavadino „dvasios elgeta.“ Jis perdeda. Nes vertina Tave tik pagal santykius su kitais...

Atleisk, Antanai, už tokį grubų, į auklėtoją apeliuojantį laiško toną, bet galvoju, kad pasiilgiau teisingai. Ir dar galvoju, kad gal Tu nesilaikysi pozicijos, jog esi aukščiau už bet kokią bičiulišką kritiką.

Romualdas.“

Kovo 26 d., ketvirtadienis

Iš laiško, rašyto A. (mano būsimai žmonai)

„Tu man rašai: „Pasakyk, ar galima atleisti artimam žmogui, jei jis kartą gyvenime yra suklydęs. Ką Tu tokiu atveju darytum, kaip pasielgtum?“

Nežinau, kaip čia atsitiko, bet staiga aš visa širdimi atsidūriau šitokioje – prisipažinsiu – labai sunkioje rolėje... Pirmiausia, iš to nuostabaus pastato, iš tų nuostabių spalvų, kurias sukuria tik širdis ir jausmai ir kurių perteikti neįmanoma net muzika, liktų pastatas su įtrūkusiais plyšiais... Protas gali diktuoti ką kitą, tačiau jausmus labai sunku valdyti – reikia būti neįjautrii iš prigimties. Aš toks nesu. Galima tikėti, kad, dedant plytą po plytos, pastatas bus atstatytas, tačiau jis vis tik liks randuotas... Menkiausiam žemės drebėjimui kilus, plyšiai sienoje gali atsinaujinti.

Gal taip kalbu dėl to, kad prie stalo sėdau rašyti iš karto... Gal dėl to, kad neaptinku sau priekaišto už pragyventą gyvenimą... Gal dėl to, kad išsiskiriu iš kitų tuo, kad nesugebu slėpti savo jausmų, netgi jų niuansų ir visada esu jų vergas. O gal dėl to, kad Tavo išsakyti žodžiai man dabar yra visai netikėti, o toliau man bus lengviau...

Gyvenimas teka, daugelyje vietų aplenkdamas mane. O aš?.. Aš pasilieku naivaus poeto vaidmenyje. Dėl to man graudu ir liūdna. Liūdna ir gaila... savęs. Tai dar ir dėl to, kad tas paveikslas, kurį susikūriau per daugelį metų, išliko vis toks pat – nepasikeitęs...

Mano A., ar esi mačiusi anglų filmą „Vaterloo tiltas“? Nepaprastas meninės ir principinės jausminės išraiškos kūrinys, kurio nepamiršiu visą gyvenimą.

... Merginos, moters paveikslas yra labai skirtingas vyrų mintyse. Kokybiškai skirtingas. Tam tikrai jų grupei tai neliečiama ir nesutepama šventenybė, kuri turi būti saugoma ir ginama visomis išgalėmis. Retas pasaulinis tapytojas tokį, būtent tokį paveikslą nutapo. Daugelis jį teploja bet kaip – taip, kaip moterį lietė ir ją suprato.

Daug, labai daug galėčiau paaukoti, jei tik būtų įmanoma šią minutę Tave pamatyti ir apkabinti, mano mylimoji A.“

Balandžio 6 d., pirmadienis

Beta Matutytė – pirmoji Lietuvoje mergina parašutinio sporto meistrė. 1961 metais baigė Vilniaus universiteto lituanistikos fakultetą. Labai nuoširdi. Ne tik graži, bet ir gyva, drąsi.

Ištekėjo už ruso, Vasino, irgi parašutininko. Ištekėjo todėl, kad jis išsiskyrė iš kitų tuo, jog taip brutaliai kaip kiti nekibdavo, buvo santūrus.

O dabar ji (dirbanti Lenino bibliotekoje) – apnykusi, visa širdimi išsiilgusi tautiečių ir savo Tėvynės – Lietuvos. Tai ne pirmoji ir ne paskutinė istorija, į kurias aš reaguju gana jautriai.

Balandžio 10 d., penktadienis

Šiandien išlydėjau savo bendramintį ir bičiulį estą Vello Rozenbergą. Atsisveikinimas buvo tikrai graudus... O ar taip seniai jis kauštelėjęs man prisitarė, kad aš į žmogų žiūriu žandaro akimis...

Tai dėl mano jam, kaip vyriškiui, nepriimtinių dorovinių įsitikinimų.

O jis, Vello, teigus...

Bučiuokite, bučiuokitės, kol jauni! Kol širdis sugeba tirti... Kol lydi nerūpestingas nebūties jausmas. Kol jauti savo sparnus, kurie gali tave nuskraidinti į bet kurį pasaulio tašką. Bučiuokite...

Aš nebučiauvau. Ir aš pasenau, nepažinęs jaunystės. Aš nebučiauvau, ir mano žydėjimas pavirto kančių židiniu. Bučiuokite...

Aš vis guosdavausi, kad likimas apdovanos ta laime vėliau. Jis apdovanojo po to, kai ta laimė mane aptiko jau savaip pervargusį. O Dieve...

Teodoras B. (aspirantas, su kuriuo viename „timiriazevkos“ aspirantų vakare dainavome duetu) prasarė, kad mūsų, Maskvos lietuvių aspirantų, susibūrimė kažkokia mergina prikištinau teiravosi jo apie tą profesorių iš JAV. „Aš buvau toks apdairus, kad neišsidaviau, jog jį pažįstu“, – pasakė jis.

O man netyčia pasakius, kad rusai yra militaristai, jis man metė: „Žiūrėk, kaip tave paveikė ta amerikėnų propaganda...“

Prisiminiau pas Teodorą viešėjusią jo žmoną (abu – iš Kauno). Ji gyrėsi, kad aktyviai dirbanti ateistinę darbą. O kai aš pasakiau, kad tai viena iš masiškesnių nutautinimo formų ir kad toks darbas sumaniai atliekamas lietuvių inteligentų rankomis – ji liko išsižiojusi... Pastebėjau, kaip ji kumštelėjo savo vyrą nepolitikuoti. Ir prisiminiau paties Teodoro pasakojimą, kai ji, išleisdama savo vyrą į Maskvos aspirantūrą, jo trumpikėse įsiuvo kišenę pinigams susidėti... Bet ne tai svarbiausia... Ar galima nepasitikėti vienas kitu, jei gyveni ir dirbi greta? Jeigu tarpusavio santykiuose atsiranda įtrūkis, plyšys – širdimi jauti aplinkos nepatvarumą. Dieve, kiek tokių įtrūkių jau atsiradė!...

Teodorą galiu vertinti kaip mokslininką. Bet jis priklauso tiems, kurie, tau patekus į politinę nemalonę, ne tik kad neišties rankos, bet ir praeis pro šalį, nepažiūrėję į tavo pusę...

KOMENTARAS

Savo dienoraščio puslapiuose radau 1965 metų pavasarį datuotą įrašą: „Teodoras praėjo gatvėje pro šalį net nepasisveikinęs, nekrustelėjęs!!!“ Tuo metu kaip tik aš jau buvau „nemalonėje“... O vėliau girdėjau iš kitų, kad jis traumotas. Jaunystėje buvo išdavęs net savo brolių... O paskui, dar vėliau, gal po trisdešimties metų, susitikus su juo jo darbovietėje, jis nusives mane į savo kabinetėlį ir man tarsi pasiteisindamas perskaitys dar jaunystėje parašytus du savo tautinio turinio eilėraščius... Tai buvo tarsi koks ilgai, skausmingai jo išnešiotas atsiprašymas.

Balandžio 13 d., pirmadienis

Užbaigiau pirmąjį disertacijos variantą. Keturi skyriai, 180 mašinosraščio puslapių. Bet pats visai nusibaigiau... Atsidūręs vandenyje, tampu didžiausiu bailiu... Atvirame ir žmonių pilname baseine penki metrai man sukelia didžiausius širdies dūžius ir tiesiog gyvulišką baimę. O dar tik prieš keletą metų Bartkuškio ežerą mėnesienoje galėdavau vienas skersai ir išilgai perplaukti...

Štai ką reiškia nervinis nusilpimas. Velnioptokj gyvenimą! Greičiau, greičiau į Vilnių...

Balandžio 18 d., šeštadienis

Šiaurės tautelių moters ir vyro santykiuose mažai kas pakitę. Man pasakojo, kad Komijos autonominėje respublikoje, jeigu atvyksta gerbiamas svečias, šeimininkas nakčiai užleidžia savo žmoną... Kairys Antanas buvo Buriatijoje, praktikoje. Ten jo akyse su tėvų žinia vairuotojas gulėdavo su jų trylikamete dukra...

... Pagalvojau apie tai, kaip rusai diskutuoja. Jie ginčijasi tol, kol primeta savo valią, pažiūras kitam. Taip elgiasi, kol laimės. Europietis diskutuoja kitaip – išdėsto savo nuomonę, o išvadas palieka daryti pačiam priešininkui.

Pagalvojau ir apie save: ar aš moku europietišškai diskutuoti? Bet kad ir diskusijų beveik nepasitaiko. Tai, ko mes siekiame, randame susitarimą.

Aspirantų klubo susitikimas su vengrų kompozitoriumi (sėdi centre). Kalba „Kačialov“... Kairėje sėdžiu aš. Maskva, 1964 m.

Balandžio 19 d., sekmadienis

Vakar įvyko mūsų aspirantų klubo vakaras. Dalyvavo apie 60 žmonių. Oficialiai tai buvo susitikimas su vengrų kompozitoriumi, besistažuojančiu Čaikovskio konservatorijoje. Svečių pristatė

Algis Stulgys – smuiko klasės aspirantas, nors pagrindinis šeimininkas buvo Jurgis Vilemas, mat susitikimas vyko Energetikos institute.

Vengras labai įdomiai, intriguojančiai papasakojo apie šiuolaikinės muzikos sroves. Paskui konservatorijos lietuviai aspirantai koncertavo.

Kaip ir anas, šis vakaras praėjo puikiai. Žinoma, tas pokalbis vyko už vaišėmis nukrautų stalų. Turėjome pasikviestę ir nemažą būrelį lietuvių studentų.

Buvo puiki, legali proga ir gana rimtai papolitikuoti visiems mums rūpimomis temomis.

Beta Matutytė vėl prisipažino, kad čia, Maskvoje, jai darosi trošku...

Antanas J. aiškiai apglušintas nuo laiško. Ieško kelių susitaikyti. Bet ieško naiviai, netgi su kažkokia vaikiškumo priemaiša.

Įdomi viena „timiriazevkos“ studentė (iš Vilniaus). Pereitą kartą ji, niekieno nekviesta, atėjo į „timiriazevkoje“ vykusį vakarą. Pasivėlinusi... Tai ta pati mergina, apie kurią kalbėjo Teodoras B. Šį kartą atėjo vėlgi nekviesta ir vėlgi pavėlavusi. Jau išgėręs išdrįsau jai pastebėti, kaip ji taip sumaniai suranda pas mus kelią...

KOMENTARAS

Ši žydų tautybės mergina (jos vardas – Neli) greičiausiai buvo viena iš mus sekusių agentų, turėjusi „Solovjovos“ slapyvardį. Na, o agentas „Kačialov“, tai galimas Algio S. atitikmuo...

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„Orientuodamas savo pažįstamus, kad jie darbuotųsi ieškodami naujų kandidatų, kurie taptų vadinamojo „aspirantų klubo“ nariais, Grigas pats asmeniškai tose paieškose dalyvauja. Pavyzdžiui, agentui „Tulpė“ jis rekomendavo susitikti su vienu iš konservatorijos aspirantų ir pakviesti jį į organizacinės grupės susirinkimą.

Agentas „Kačialov“ savo 1964 m. gegužės 14 d. pranešime informuoja apie Grigo pastangas įtraukti jį į lietuvių aspirantų sambūrį. „Kačialov“ nurodė: „1964 m. balandžio 16 dieną šaltinis buvo pakviestas... į lietuvių aspirantų organizuotą vakarą, kuris įvyko Maskvos energetikos instituto bendrabutyje. Vakaro pabaigoje Grigas priėjo prie šaltinio siūlydamas atskirai su juo pasikalbėti. Pokalbį jis pradėjo pastebėdamas, kad mums (lietuviams), „su rusų tauta nepakeliui“ ir kad mes, aspirantai, Lietuvai kai ką reiškiamo, todėl visi privalome būti drauge. Jisai dar pasakė, kad esąs to judėjimo vadovas (prezidentas) ir kad norįs į šį judėjimą įtraukti naujų draugų. Jis paklausė, kaip būtų galima surasti Seiliūną, GITI'so (Teatrinio instituto – R. G.) aspirantą. Čia pat jis paklausė, ar šaltinis nežinąs to instituto studento Aleknavičiaus.

Pokalbio pradžioje šaltinis jį išklusė, bet nesureagavo į jo samprotavimus; tada jis tarė: „Ko tu tyli! Galbūt manęs bijaisi dėl to, kad aš esu TSKP narys?“ Paskui pridūrė: „Nebijok! Tokiam mūsų pokalbiui tai neturi reikšmės...“

Lemtingas parašas...

... ir susimąstymas. Vilnius, 1964 m. balandžio 30 d.

Jaunieji Angelė ir Romualdas Grigai, apsupti sveikintojų...

Jaunoji su savo artimiausia bičiule

Jaunojo pastangos uošvijoje prieš fotografą surikiuoti įsilinksmintus vestuvininkus...

... ir tų pastangų rezultatas

Gegužės 7 d., ketvirtadienis

Praslinko reikšmingų įvykių grandinė.

Aš – Lietuvoje. Atseit renku medžiagą baigiamajam disertacijos variantui...

Balandžio 30 dieną įvyko mano jungtuvės su A. Oficiali ceremonija – Vilniuje, o vestuvinė puota – jos tėviškėje, Anykščių rajone, užmestame paraiščio vienkiemėlyje, o paskui – ir Naujamiestyje, mano tėviškėje. Tapau vedęs rimtas vyriškis.

Pabroliais buvo du ištikimi mano bičiuliai – Petras Rečiūnas ir Benas Kiburys. Abu išbandyti laiko ir širdies. Važiuojant iš Maskvos į Vilnių, Algiui Gedminui, „Kibirkšties“ krepšinio treneriui,

pasigyriau, dėl ko keliauju. O tuo pat metu kažkoks vidinis balsas kuždėjo: „Romai, Romai – kur taip skubi...“ O ir registracijoje mano išrinktoji kažkodėl buvo praradusi nuotaiką (nors pati, pasitarusi su savo globėjais, buvo pasiūliusi tą datą)...

... Vilniuje Ekonomikos institute dirba senukas Ladas Serbenta – įdomi asmenybė. Dar 1922 metais paskelbęs koncepciją apie bendros baltų – lietuvių ir latvių – federacinės valstybės sudarymą. Prieš karą Austrijoje apsigynęs ekonomikos mokslų daktaro disertaciją. Žinoma, pas mus net mokslo kandidatu nepripažintas. Stalino laikais apie penketą metų praleidęs kalėjime. Tuo metu buvo sunaikinti trijų jo veikalų rankraščiai. Perpasakojo man dvi savo originalias hipotezes.

Pirmoji. Žmogaus senėjimo priežastimi jis laiko tam tikrų (nuodingų) medžiagų organizme kaupimąsi. Panašiai kaip ir radioaktyvus stroncis neišnyksta biologiniame rate, taip ir tos medžiagos... Jo paklausiau – jeigu taip, kodėl ta kryptimi niekas mokslo pasaulyje nedirba. „Daug mes žinome teiginių, kurie buvo pripažinti vėliau“, – atsakė man. – „Tikiu, kad už kokių 10 metų apie tai bus plačiai kalbama.“

Antroji. Jis nepripažįsta Niutono Žemės traukos dėsnio... Anot jo, atmosfera apie mūsų Žemę neišsisklaido ne dėl to, kad egzistuoja Žemės traukos dėsnis, o todėl, kad ją iš visų pusių spaudžia saulės ir kosminiai spinduliai, kurių prigimtis irgi turi medžiaginį pagrindą...

Tos hipotezės ne be spragų. Bet mane stebina senuko miklus protas, įgyta erudicija.

KOMENTARAS

Dar įdomesnė asmenybė buvo Lado Serbentos brolis Vitalis – Baltarusijos MA akademikas. Buvom trise apie 1974-uosius ar 1975-uosius metus jį aplankę Minske. Jam tada buvo 82 metai. Nuostabiai kalbėjo lietuviškai ir be pertraukos tris valandas... Stebėjau, kaip jis nepavargsta...

Dalyvavęs Rusijos revoliucijoje. Tapo bolševiku. Pasiūlęs Stalinui įkurti partijos istorijos institutą. Buvęs net jo direktoriumi. Bet buvęs laisvesnės minties šalininkas ir 1938 metais kalėjime laukęs sušaudymo. Ten eilėraščius rašęs savo krauju... Kažkaip išvengęs mirties. Dirbęs Baltarusijoje, tapęs mediku ir profesorium. Bet Lietuvos niekada nepamiršęs... Po karo sugrįžo į Lietuvą. Bet čia kaip nepatikimas ideologinei sistemai negavęs leidimo dirbti nei pedagoginio, nei mokslinio darbo. Įsidarbinęs Švenčionyse paprastu gydytoju. Bet Baltarusija jį suradusi ir pakvietusi atgal ir jis ten buvo išrinktas net akademiku. Turi sukaupęs medžiagą daugiatomiui veikalui apie Tado Kosciuškos sukilimus... Parašęs irgi kelių tomų eiluiotą istoriją apie lietuvių vargus. Jo

herojai – eiliniai žmonės... Mieželaičiui rodęs, bet tas sukritikavęs dėl primityvokos eiliavimo formos.

Aš klausiausi ir stebėjausi. Stebėjausi ir klausiausi.

Imponavo išlikusi meilė ir ilgesys savo kraštui. Žinojau, kad jo žmona – beveik beraštė. Siūliau savo tada buvusiam tiesioginiam „viršinininkui“ – Lietuvos MA nariui korespondentui Jonui Macevičiui, o už poros ar trejeto metų – ir tuometiniam Lietuvos istorijos instituto direktoriui Broniui Vaitkevičiui, irgi MA nariui korespondentui, pasirūpinti Vitalio Serbentos archyvo pergabėnimu į Lietuvą (apie ką ir jis pats gyvas būdamas buvo užsiminęs). Nieko neišėjo...

Nemokam mes, lietuviai, kaupiti savos istorijos ir savos sielos kruopelyčių. Vis per tas nelemtas politines spalvas. Tada to bijota daryti, nes buvo pats „brežnevinės stagnacijos“ metas... Bet šaknys gilesnės.

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„1964 m. birželio 9 dieną, naujai užverbuotas agentas „Banaitis“, palaikantis draugiškus ryšius su Lomonosovo universiteto aspirantu Pranu Kūriu (kuris, agento „Tulpės“ duomenimis, įeina į „aspirantų klubo“ organizacinę grupę), informuodamas apie susitikimą su pastaruoju, pranešė:

„... Pranas Kūris papasakojo, kad... Maskvoje yra lietuvių aspirantų klubas... Klubas organizuotas seniai, Grigo iniciatyva... P. Kūris kaip tik buvo pirmajame organizaciniame posėdyje. Tada ten buvo 12 asmenų... Kalbą pasakęs Grigas: jis pabrėžęs, kad klubo tikslu turėtų būti: aspirantų susirinkimai, kuriuose pasipasakotų kas kuo užsiima; pasipasakojimai turėtų būti nuoširdūs, atviri, kas kaip mąsto, kuo nepatenkinti, kokios bėdos Maskvoje ir t. t.

Kai kurie... išėjo iš kambario. Pasiliko Kūris, Grigas ir dar pora.

Čia Kūris pradėjo ginčytis su Grigu, kad geriau būtų į tą klubą kviešti rašytojus, artistus.., kad čia mums nederėtų tapti kažkokiais sambūriais, turinčiais politinę-nacionalistinę reikšmę... Po tokių Kūrio žodžių Grigas prakalbo apie tai, kad lietuviai visko bijo, kad dabar ne stalininiai metai, kad kiekvienas gali mąstyti ir elgtis taip, kaip nori... „Nejaugi jūs užmiršote mūsų Tėvynės istoriją?“ – klausė Grigas, čia pat parodydamas „Kario“ žurnalus (buržuazinės Lietuvos nacionalistinės organizacijos spaudos organą). Paskui jis (Grigas) įjungė magnetofoną ir leido pasiklausyti į juostelę įrašytą „Amerikos balsą“ lietuvių kalba. Ten buvo skaitoma poeto Baranausko poema „Anykščių šilelis.“ Taip Grigas bandė surasti klausytojų pažeidžiamą vietą. Pasak Kūrio, kai kurie jau bandė palaikyti Grigą, bet pats Kūris vis dar ginčijosi, kad viso to nereikia, kad jeigu Grigas galvoja suburti kažką antitarybinio, tegu paieško kitokios

visuomenės, į ką Grigas atsakė, jog tai ne antitarybinė grupė, bet laisvai mąstančių žmonių organizacija (klubas)...

Birželio 23 dieną savo pokalbyje su agente „Gretchen“, „klubo“ organizacinės grupės narys Kadziauskas pareiškė: „... Mes nesėdime sudėję rankas, bet kai ką darome vardan mūsų Tėvynės. Reikia visiems įsijungti, tada visi iškilesni žmonės paskui save patrauks ir mases. Žmonėms reikia žadinti patriotizmo ir laisvės dvasią...“

KOMENTARAS

Dabar skaitant šį agentūrinį pranešimą, akivaizdu, kad jame minimas Pranas Kūris elgėsi žymiai apdairiau ir tai neabejotinai ženkliai prisidėjo prie jo sėkmingo kilimo...

Bet štai – įdomi detalė...

Aš tada turėjau įsigijęs tik radiolą. Įrašyti laidas į juosteles, juolab iš Sovietų valdžios trukdomo „Amerikos balso“, reikėjo turėti rimtesnę aparatūrą. Jeigu aš pasiūliau paklausti „Anykščių šilelio“, tai galėjo būti tik legaliai Tarybų Sąjungoje pagaminta patefoninė (dabar jau daugumai nebežinoma) plokštelė, su kažkurio iš lietuvių aktorių įrašu. Ne daugiau... Pagaliau ir „Kario“ žurnalą (jį tada turėjau tris egzempliorius) prieškario Lietuvoje leido ne kokia nacionalistinė organizacija, o tai buvo oficialus leidinys, tuomet gana gausios Lietuvos kariuomenės kariams ir išsiskyrė politiniu ir ideologiniu santūrumu.

Iš agentūrinių pranešimų nesunku pastebėti, kad tuometinių agentų uolumas kartais būdavo „perlenktas.“ Panašiai taip, kaip atsitiko su vėliau man mestu kaltinimu, kad aspirantų sambūrio organizatoriumi tapau suagituotas JAV agento Rimvydo Šilbajorio (beje, į Sovietų Sąjungą tada atvykusio kažkodėl ne Rimvydo, o Frenko vardu)...

Liepos 25 d., šeštadienis

Iš laiško mano žmonai A.

„... Tikiu, kad Tu išgirsi mano širdies balsą.

Jau kelintą dieną (ir naktį) neramiai blaškausi ir vien galvoju apie Tave ir mūsų gyvenimą. Aš turbūt esu neteisis, bet širdis kažką kalba, kažką pasako, sukelia kažkokį nerimą, nuo kurio krečia šiuurpas... Aš laukiu iš Tavęs laiško, bet, išskyrus aną, kuris mane stipriai supurtė, aš negavau. Ir taip per devynias dienas – tik du laiškai. Aš likau baisiai nustebintas, kad abiejuose nė žodžio apie Tavo pažadėtą kelionę į Maskvą. Kas tai – atsitiktinumas?

Paskutiniame Tavo laiške nebemačiau Tavo širdies, nejutau Tavo sielos ir aš ėjau kaip neregys... Tavo širdis pasislėpė. Kodėl toks staigus pasikeitimas, įvykęs per vieną savaitę?

Šešėlis, atsiradęs būnant kartu, greitai praeina, gal nepalikdamas ir pėdsako. Be šešėlių negali būti šviesos, kaip ir šviesos be šešėlių... Bet šešėlis, atsiradęs per atstumą, yra sunkus. Labai skaudus... Atsiliepk, manoji A.“

Rugpjūčio 14 d., penktadienis

Laikas. Jis beprotiškai bėga, įtraukdamas mus į savo verpetą ir mes tampame bejėgiais išstrūkti iš geležinio jo glėbio... Patys imame skubėti aplenkdami save, kartais net patį laiką.

Ir gera, ir baugu. Ir prasminga, ir beprasmiška. Viskas kartu.

Pro mus praeina įvykiai, vos mus paliesdami. Mirga žmonių veidai, kurių mes nepajėgiame perprasti. Kažką veikiame, dirbame nepagaudami tikrosios savo veiksmų prasmės. Laikas veja mus. O mes – laiką...

Bet vis nepaliaujame svajoję apie dienas, kai būsime pajėgūs sustabdyti laiką. Na, kad bent sulėtėtų, eitų vėžlio žingsniu... Pabūtume tada patys su savimi, su savo artimaisiais. Su bičiuliais. Su gamta... Nuo skubėjimo sugrubome. Apšėpome. Žiūrime į veidrodį, o iš ten žvelgia keistas, nepažįstamas veidas: akys be minties – tik pilka, pažaliavusi fizionomija...

Mes kaip tie jūros druskos ir štormų nugairinti jūrininkai... Plaukiame į priekį ir nežinome kelio atgal. Einame pasitikti audrų gal siaubingesnių ir nuo nuojautos girdime stipriau plakančią širdį... Mes dar jauni. Dar galime išbandyti audras. Jos netgi šaukia į save, kaip tos sirenos Odisėją...

Žinau, kad aš – truputį tinginys. Nors tai ir koku prisipažinti... Didžiausias aspirantūros nuopelnas – per prievartą išmoktas ritmingas, nuolatinis darbas, branginant net minutes (kasdien rašydavau į kišeninį kalendorėlį, kiek laiko praleidžiu dirbdamas prie disertacijos...).

Rugsėjo 6 d., sekmadienis

O Antanas J. – šaunuolis! Po to mano „pedagoginio“ laiško net tris kartus buvo pas mane atvažiavęs. Aišku, jog katė yra perbėgusi mūsų kelią... Bet – draugaujame.

Dviejų mėnesių laikotarpiu mirė net trys įžymiausi komunistinio judėjimo šulai: Moris Torez – Prancūzijos komunistų partijos pirmininkas, Elizabet Flinn – JAV kompartijos pirmininkė ir Palmyro Toljati – Italijos kompartijos generalinis sekretorius.

KOMENTARAS

Dėl pastarojo (Toljačio) po gero dešimtmečio sužinojau įdomią, detektyvu alsuojančią detalę... Pasirodo, Toljačio likimas savaip buvo susijęs su Lietuva...

Gal 1975 metais, man dirbant Lietuvos MA Istorijos instituto Filosofijos, sociologijos ir teisės skyriuje, susiorganizavome pažintinę (pasirodo, tuomet politiškai rizikingą) ekskursiją Baltarusijos keliais po senąsias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietas. Aplankėme Nesvyžių. Čia stovėjo (saloje) sveikut sveikutėlė Kunigaikščių Radvilų pilis, paversta Baltarusijos vidaus reikalų ministerijos sanatorija... Vienas iš mūsiškių – lenkų tautybės, atsilankė pas vietinį kleboną, žinoma, irgi lenką. Šis ir papasakojo apie tai, kad 1939 metais, užėjus Raudonajai armijai, buvo sumintas į užsienį nespėjęs pabėgti, ten, savo pilyje, gyvenęs Radvila (viešai save vadinęs Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu)... Kaip tik tuo metu, Musolinio pasodintas, Italijos kalėjime kalėjo Palmyro Toljati. Kadangi kunigaikščiai Radvilos savo nuosavybės turėjo ir Italijoje, į derybas įsimaišė tos šalies pusė ir Toljatis buvo iškeistas į Nesvyžiuje „pagautą“ kunigaikštį...

Nesvyžiaus klebonas mūsų kolegai papasakojo ir apie tai, kad vietinės bažnyčios rūsiuose buvę 107 puošnūs karstai, kurių dauguma – kunigaikščių Radvilų šeimos. Anais metais iš paskos raudonarmiečiams atskubėjo Leningrado Ermitažo muziejaus darbuotojai ir nuo palaikų „nulesiojo“ gausybę papuošalų – šitaip eilinių kartą papildė Rusijos muziejų lobynus. Dabar ten, rūsiuose, karstų antvožai riogsq nuvartyti, o pačių palaikų kažkodėl belikę tik apie 70...

Tą kartą bažnyčios šventoriuje iš močiutės pirkau šventą paveikslėlį... O ji man pasakė gražia lietuvių kalba: „Ačiū, vaikeli...“

Bet, mano apmaudui, tada išsišnekėti neteko, nes ekskursantai jau buvo nutolę... Prsipაžinsiu: pasimečiau ir dėl patirtos ideologinio persekiojimo traumos.

Spalio 4 d., sekmadienis

Šeštadienį pas mane atsilankė aštuoni svečiai. Tarėmės dėl naujo lietuvių aspirantų banketo – literatūrinio vakaro. Aš džiaugiausi: kokie puikūs tie mano draugai čia, Maskvoje! Nuoširdūs, principingi, ryžtingi ir kultūros atžvilgiu daug man dar reiktų siekti iki jų lygio. Algis Stulgys, jau pasižymėjęs smuikininkas, taip vaizdingai pasakoja apie keliones į užsienį... Arba Jurgis Vilemas, Maskvos buriavimo rinktinės dalyvis... Tokios pažintys visada priverčia pagalvoti, palyginti, įsijausti... Galbūt pavyks mums visiems kada nors Vilniuje susitikti ir pasikrauti ta maskvietiška bičiulyste.

Bet gerai žinau – gyvenimas, darbas labai dažnai išskiria, sukuria barjerus. Pritrūksta ir laiko.

Na, gal geras bičiuliais išlieka tie, kurie daug metų praleido kartu. Arba dalyvavo kokiame nors įspūdingame žygyje. O mes?..

... Jeigu pamirštu savo disertaciją, gera taip pasidaro... Atrodo, pradėdu gyventi tikru gyvenimu, tikra gaivia srove. Betgi šis darbas man tiesiog būtinas jau vien dėl to, kad, panašiai kaip tas srovių nešiojamas šapas, nebūčiau išmestas į krantą...

IŠ AGENTŪRINIŲ PRANEŠIMŲ

„Po mokslo metų aspirantai išvyko į Lietuvos TSR, atostogoms, ryšium su tuo susitikimai vadinamajame „aspirantų klube“ nutrūko, tačiau š. m. rugsėjo mėnesį iš agentės „Gretchen“ buvo gauta duomenų apie kai kurių jo dalyvių ketinimus artimiausiu metu organizuoti Maskvoje esančių aspirantų lietuvių susitikimą tam, kad „klubas“ vėl pradėtų funkcionuoti.

Analoginės žinios buvo gautos iš agentų „Tulpės“ ir „Kačialovo“, pastarasis savo 1964 m. spalio 10 dienos pranešime informavo:

„... Nurodytu laiku (spalio 3 d.)... mes visi (5 asmenys) autobusu atvykome pas Grigą... Nedideliame kambaryje susirinko devyni žmonės. Susirinkusiems kalbėjo Grigas. Jis pasiūlė tęsti praeitų mokslo metų tradiciją, t. y. organizuoti lietuvių aspirantų vakarones.

Siūlymui buvo pritarta ir Grigas tam susibūrimui pasiūlė spalio 17 d. Niekas šiai datai neprieštaravo. Buvo išsakyta mintis, kad tas vakaras būtų skirtas Spalio šventėms, tačiau tam prieštaravo Grigas – jis tame vakare norėjo išsaugoti grynai nacionalinį charakterį...

Iš Grigo lūpų praslysdavo žodžiai, kad lietuviai, studijuojantys Maskvoje, praranda, užmiršta savo lietuviškąsias tradicijas, kad reikia imtis priemonių, kaip suburti Maskvoje lietuvius, atseit mums nepakeliui su rusais. Tie žodžiai buvo pasakyti visiems girdint. Ten buvo dainuojamos lietuviškos dainos.

Kiti dalyvavusieji nepasisakė, tačiau šaltinis jautė, kad jų mintys greičiausiai sutapo su Grigo mintimis...

Koridoriuje, jau atsisveikinant, Grigas mums pasakė, kad reikia sudaryti mažą grupelę (6 žmonių) ir dažniau pas jį rinktis. Čia pat Antanas (Jasaitis) paprieštaravo, manydamas, kad 6 žmonės – tai jau pavojinga, reikia mažiau... Tada šaltinis paklausė: kokio tikslo Jūs siekiate? Ką mes veiksime? Tada Grigas ėmė raminti, kad jis jau visko matęs, kad viską išbandęs ir kad nėra ko bijoti...”

1964 m. spalio 17 dieną Timiriazovo žemės ūkio akademijos valgykloje įvyko pirmasis naujaisiais mokslo metais lietuvių aspirantų susitikimas, kuriame dalyvavo daugiau nei 70 žmonių, tarp jų šeši Aukštosios partinės mokyklos klausytojai. Susitikime dalyvavę agentai „Tulpė“, „Gretchen“, „Kačialov“ kokių nors aštrių išpuolių iš dalyvių pusės neužfiksavo.

Apžvelgdama Grigo įžanginę kalbą, „Gretchen“ nurodė:

„... Grigas kalbėjo, jog yra graži tradicija lietuviams susirinkti kartu, kad tai leidžia arčiau vienas kitą pažinti, o tai Lietuvoje pasitarnaus glaudesniajam bendravimui...”

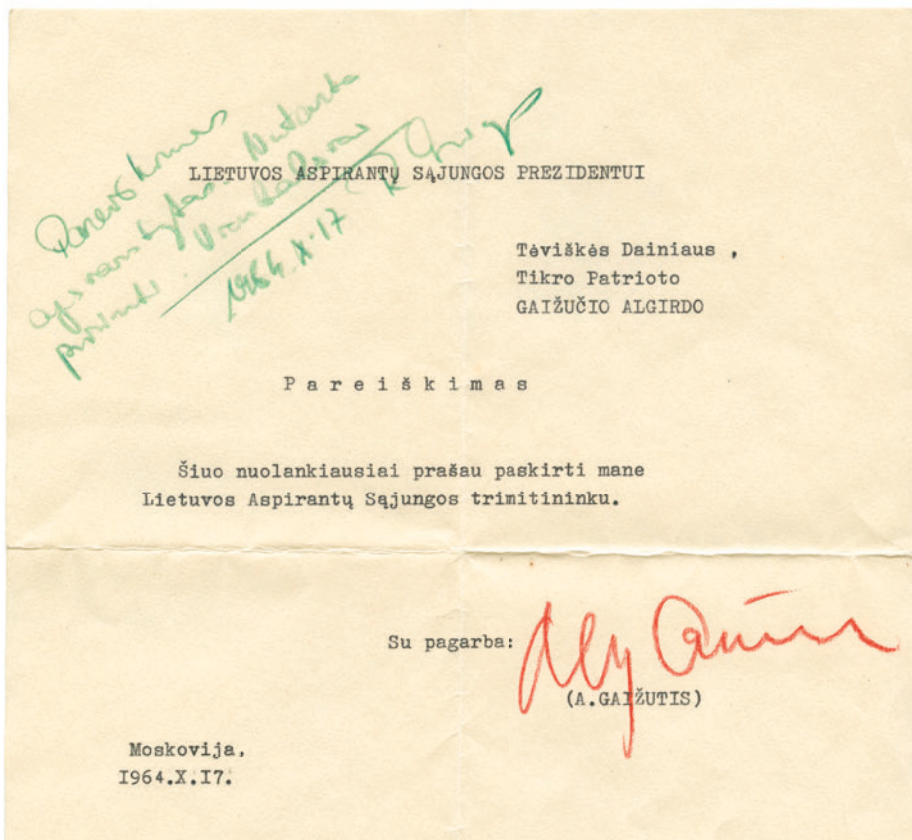
Kartu su tuo „Gretchen“ pranešė:

„... Aš Grigą pažįstu jau keletas metų. Per tą laiką man teko iš jo išgirsti nacionalistinius išpuolius. Šiais 1964 metais Grigas pokalbyje su manimi irgi išsiskyrė atskirais nacionalistiniais pareiškimais, kaip antai, apie būtinybę Lietuvai atsiskirti nuo TSRS, apie blogą gyvenimą Lietuvos Respublikoje, liaupsino gyvenimą JAV...“

Agentas „Kačialov“, informuodamas apie įvykusį vakarą, atkreipė dėmesį į Lomonosovo universiteto studento Algio Gaižučio eilėraščius:

„... Išdėstyti Gaižučio eilėraščio mintį sunku, nes jie pasirodė netobulais, išbarstytais. Pirmajame eilėraštyje, mano nuomone, buvo parodytas idėjinis netobulumas, nes mintis – aiškiai nacionalistinė (žodžiai: „pirmyn“, „kovoti“, „baugina komjaunimas“), kiti eilėraščiai lietė meilės tematiką...“

Dabartinio Vilniaus pedagoginio universiteto rektoriaus, akademiko Algirdo Gaižučio, tuomet aspiranto, žaismingas pareiškimas, įteiktas „timiriazevkoje“ vykusioje aspirantų klubo vakaronėje. Kairiajame viršutiniame kampe mano ranka parašyta rezoliucija: „Pareiškimas apsvartytas. Nutarta priimti. Vienbalsiai. 1964 10 17“

KOMENTARAS

Štai ir viskas. Ką iš agentūrinių pranešimų buvau gavęs kaip dovaną iš „Lietuvos aidų“.. Tai buvo jau 1998-ieji metai. Toji medžiaga man tapo tikru atradimu! Buvo įdomu susipažinti ir su mums neįprastu sovietmečio „epistoliariniu“ žanru.

Kas buvo tų pranešimų faktiškieji autoriai? Apie „Tulpę“ – Joną Gintautą labai plačiai keliuose „Lietuvos aidų“ numeriuose buvo rašyta 1998 ir 2000-isiais metais. Tai nesunku atsekti pagal teiktos informacijos pobūdį. Apie „Solovjovą“ jau buvo užsiminta anksčiau. Visai tikėtina, kad ji (tais metais studijavusi antrame kurse) vykdė „timiriazevkoje“ veikusio KGB inspektorius nurodymus. Pamenu, ieškojo progų suartėti su manimi, bet dirbtinumo šydą buvo nesunku pajausti. Tik su gailėsčiu galima kalbėti apie „Kačialovą“, po aspirantūros taip ir neįsitvirtinusį muzikavimo aukštumose. Nors būta ryškių pergalių. Matyt, asmenybės dvilypumas, jos susidvejinimas pakirto jos gyvybines ir kūrybines galias. „Banaitį“ galiu identifikuoti pagal jo tikrąją pavardę... Bet jis mano aplinkoje buvo pasirodęs tik epizodiškai, gindamas disertaciją... Dėl agento „Vlado“ – turiu savo versiją, bet ji tokiu pavidalu tegu ir pasilieka...

O štai šaunioji, aktyvioji „Gretchen“? Ypač mėgusi Maskvos „Berlyno“ restoraną... Tai moteris iš tų, kurios artistišškai vaidino „pasiekiamą“, bet kartu sugebančią išsaugoti „nekaltybę“... Šitaip elgdamasi ji, manau, laimėdavo ne tik „mūsų fronte.“ Tais metais dirbo TSRS Aukščiausiojoje Taryboje vertėja... Prieš keletą metų (2007-aisiais) man su ja nutiko įdomus nuotykis... Važiuoju troleibusu, o ji sėdi prie lango už vienos sėdynės priešais mane. Ir kreipiasi per keleivės galvą tiesiai į mane: „Jūs, ponas Grigai, esate įtakingas žmogus... Padėkite išplatinti štai šitą pranešimą dėl skurdžios mūsų pensininkų būklės...“

Dar nesusigaudydamas, su kuo turiu reikalą, peržvelgiu kažkokiam laikraštelyje atspausdintą jos straipsnelio apie tą bėdą iškarpatą. O ji vėl man: „Aš visiems viršininkams padėdavau rašyti kalbas... Aš niekam nesu padariusi blogo...“

Neliko abejonių, kad tai – ji. Išdavė kalbos maniera, visa laikysena. Tada aš, kitiems girdint, ir sakau: „O jūs, Gretchen, ir man nieko blogo nepadarėte?“

Nespėjau net apsidžiaugti pataikęs, o ji jau buvo išnėrusi proką tik prasivėrusias troleibuso duris...

Tiesa, ją dar buvau netyčia sutikęs ir prieš 15 ar 20 metų. Tada ji pirmoji puolė aiškinti „aną situaciją“ ir pagrindinę kaltę stengėsi suversti Antanui Jasaičiui... (Jis man ir būdamas Anapilyje atleis, kad čia taip dažnai buvo minimas...)

Lapkričio 15 d., sekmadienis

Daug įvykių nuskubėjo į istoriją...

Spalio 14 d. buvo nuverstas Nikita Chruščiovas. Jo didybė sprogo lyg muilo burbulas. Ir viskas – taip natūraliai... Jokia visuomeninė jėga, gal ir joks politinis sluoksnius turbūt ir laisvės sąlygomis nebūtų išdrįsęs rimčiau jį ginti. Bet iš esmės niekas nesikeičia. Tai irgi visai natūralu. Sistema...

Prancūzijos prezidentas de Golis, sužinojęs apie tuos įvykius, tepasakė: „Štai taip baigėsi žmogškoji šlovė...“ O, rodos, abu bučiavosi, glėbesčiavosi.

Disertacijos darbas – visai prie pabaigos.

Šaukte šaukia gamta. Šaukia gyvenimas kur nors užmestame kampelyje. Bet – prie vandens.

Džavaharlava Neru (Indijos prezidentas) rašė, kad žmonija miestuose išsigimsta, nes ten visa aplinka erzacinė: dirbtinumas, paviršutiniškumas, blizgučiai, narkotikai, dirginimasis, skubėjimas... Miestietis retkarčiais išvažiuoja į gamtą tik tam, kad ją apterštų arba veidmainingai gėrisi nesuprasdamas jos prigimties, natūralumo dvasios.

Bet keisto likimo dėka gyvenimas periferijoje, kaime dabar mažai kuo skiriasi nuo miesto, o kartais jis darosi dar labiau išsigimęs.

Politinis diktatas, žmogaus laisvių atėmimas, tradicijų slopinimas, o iš dūšios skausmo ir alkoholis – štai tie degradacijos šaltiniai... Iššeitis asmeniui tik viena: reikia sugebėti bent iš dalies atsiriboti nuo degraduojančio pasaulio, susikūrus savąjį. Todėl vienintelė iššeitis – kūryba. Lenkai teisingai elgiasi, organizuodami kaimo inteligentų klubus. Bet pas mus ir tai neįmanoma – būtų iškart primesti politiniai kaltinimai.

1965-ieji. Sausio 24 d., sekmadienis

Iš laiško broliui Petru, pašauktam į karinę tarnybą.

„Man buvo skaudu ir liūdna, perskaičius Tavo eilutes, kad jautiesi gyvenimo nuskriaustas.

Nenusimink! Tai – laikinas etapas... Ištrūksi iš tų kazematų ir pats nustebsi: pasaulis Tau bus trigubai brangesnis, trigubai spalvingesnis, nes Tu, dėka tos kančios ir to išgyvento dvasios nerimo, jį suvoksi giliau, turtingiau.

Nedaug žmonių, turinčių imlią prigimtį – giliau matančių, plačiau suvokiančių. Nedaug... Argi nepastebėjai, jeigu tokį sutinki, pats geriau, turtingiau pajauti ir save. Kartais net nustembi, kitokį

save išvydęs... Tačiau tie susitikimai neatperka to, ką tenka išgyventi, jei likimas nusviedžia ilgiau pagyventi toj aplinkoj, kur žmogaus turtingesnė prigimtis neturi paklausos, yra užspausta.

Tikėk, visai nebetoli ta diena, kai Tu atgausi visą savo dvasios stiprybę... Tu sutiksi tą Merginą, apie kurią Tu seniai svajoji. Tačiau tie ieškojimai taip pat bus skaudūs, apgaulingi, nes mes ieškodami labai dažnai sutiktajai priskiriame tų savybių, kurių ji visai neturi. Betgi taip pat pavojingai save iškeliamo ir ant pjedestalo... Spjauk, kad Tau greitai bus 23 metai. Spjauk, kad Tu dar jokių mūrų nepastatei ar nereikalingų nenugriovei. Tikėk, ne čia tikroji esmė. Būti žmogumi, kenčiančiu, bet kartu jaučiančiu ir kitą – štai kur mūsų pagrindinė esmė."

KOMENTARAS

Tai vienas iš tų retų atvejų, kai į savo dienoraštį persirašydavau mintis iš kitiems rašytų laišku.

Jau parengus spaudai šios knygos rankraštį, suradau kadaise man atsiųstų laišku pundus. Vien gautų iš brolio Petro priskaičiau 46 vienetus. Pranešiau jam apie savo „atradimą.“ O jis atvežė mano jam rašytų – 57 vienetus. Sutikrinus datas, visas šis dabar atrodantis gausus susirašinėjimas, vyko knygoje aprašomo dešimtmečio tarpsnyje... Mus siejo ir sieja ne tik brolystė – kraujo ryšys. Jau tada siejo sielų bičiulystė. Netgi žvelgiant iš dabarties pozicijų į anų metų mudviejų susirašinėjimą, laiškų tekstai gražiai „gultų“ į savarankišką įdomią mūsų jaunystės išgyvenimus ir aną, jau dingusį pasaulį aprašančią knygele.

Šias eilutes rašau dar ir dėl to, kad noriu skaitytojui (ypač amžiumi jaunesniam) priminti: gal kartu su kompiuterizacija užgeso ne tik jausmų niuansais spalvingesnis susirašinėjimas. Gal užgeso ir vienas iš pamatinių šaltinių, maitinusių žmogaus dvasinę kultūrą ir jo atmintį?..

Sausio 25 d., pirmadienis

O Dieve! Šiandien man sueina 29-eri metai. Cha cha cha! Taip pasimesti ir užsimiršti... Vis per tą disertaciją, kurią šiandien knygriškykloj įrišau ir spėjau išnešioti oponentams... Darbą padariau per du su puse metų!

Kalbama, kad nėra darbo, kūrybos prasmės. Kad viskas aplinkui pilka, banalu, aptraukta melo skraiste... O ar mes laisvinamės nuo tos skraistės? Privalome rasti gyvenimo prasmę galbūt ir beprasmiškame darbe... Gal net ir beprasmiškame priešinimesi. Privalome judėti ir kurti, kitaip labai greitai apaugsimė taukais, smegenys atbuks. Prieš laiką pasensime... Ir tik judėjime, kovoje mes patys galime augti, plėsti žmogiškuosius bruožus.

Sausio 28 d., ketvirtadienis

Iš knygos „JAV kinas, teatras, muzika ir tapyba“:

„Amerikiečių muzika – pakankamai paradoksali sąvoka. Atrodytų, jog JAV muzikinė kultūra tokia pat sena, kaip ir pasaulio seniausių šalių. Jos ištakose buvo ir kolonistų iš Europos, ir Azijos dainos, ir naikinamų indėnų folkloras, ir Afrikos negrų, parduotų vergijon, unikali kūryba. Tačiau visi tie nesuskaičiuojami šaltiniai nesusiliejo – greičiausiai dėl savo kosmopolitinio chaotiškumo ir dažno nesutaikomumo – į vieningą, kokybiškai naują kryptį.“

O štai kaip apie džiazą (Amerikai būdingą muziką) yra parašęs vienas iš tos knygos autorių:

„Ledi Džiaz, papuoštą intriguojančiais ritmais, sušoko jau visame pasaulyje – netgi tolimosios Šiaurės eskimai ir polineziečiai tolimųjų Pietų salose. Tačiau nei vienoje iš savo kelionių ji nesutiko riterio, kuris būtų sugebėjęs ją kaip garbingą viešnią pristatyti muzikinės visuomenės aukštuomenei. Tokį stebuklą pasisėkė padaryti Džordžui Geršvinui.“

KOMENTARAS

Negaliu apeiti Airijos – senųjų keltų ainės...

Ši užsilikusi (kaip ir mes, lietuviai) nedidelė tauta JAV atidavė didesnę pusę savo narių (XIX a.-XX a. pr.). Vos ne totalinę šios tautos emigraciją sukėlė ne tik žmonių veiklai ir laisvei atsiradusios JAV galimybės, bet suveikė Airijoje tebesmaugianti, geležinė anglų ranka. Pirmais po atkurtos Nepriklausomybės metais, stebėdamas Vilniaus katedros aikštėje iš JAV (neįsidėmėjau valstijos vardo) atvykusio liaudies šokių ansamblio koncertą, susimąščiau: kažkas labai artima, pažinta... Vėliau, gal po 10 metų, Vilniuje koncertavęs nuostabūs nacionalinis airių ansamblis „Lord of the Dance“ tarsi patvirtino mano įsitikinimą, kad airių emigracija iš visų Europos tautų JAV liaudies kultūrai paliko bene ryškiausią pėdsaką.

O mes, lietuviai? Ar taip ir išnyksime, nepalikę savajame kontinente ryškesnių savosios tapatybės ženklų?

Vasario 3 d., trečiadienis

Paskutinės dienos „timiriazevkoje.“ Šeštadienį ir penktadienį išsiuntinėsiu iš spaustuvės gautus autoreferatus. Jau krūvelė dienų, kai nieko rimto ir konkretaus nedirbu. Pradedu atgauti žmogaus veidą... Mane vėl pradeda lankyti tos mintys, kurių aš taip išsiilgau. Vėl pradedu įsižiūrėti į mane supančius žmones. O kaip seniai tai buvo! Ir kaip aš viso to išsiilgau... Už gimstu kaip po kokio sunkaus, labai ilgai užsitęsusio košmaro.

Už kelių dienų išvažiuoju į Vilnių...

1965-ieji

Sutriuškinimas

senosios ir jauniosios kartos mokslininkų ryšys net prumesto, kad visos tos istorijos nega pr...
 etys mane gyno.
 nepasirovavęs irgi kromepis. Dore-
 kaido tok incident, o dol drebė
 rėdė.
 toks varantais vis gilemis negs

2.ii.m-10
 pagybtis (vadovaujantis keblu
 rosmukas) surūmjo mano bokš
 daktarai rėdėdaly pas tvokė-
 erms pive kurostauk pūn dol
 is parrūnto pas Vakaralmska,
 lmskas Jannolis. Ji Bagdėdė
 rpa netki mano rėdėdėmū ka
 pve Svoga, gals dūv pėr-
 m. pė dēms mano kandrėdė-
 monstėrė, o ston dūv dūrpa
 utmas rėspisėtas Andrydėdėkė
 is-taryhmū itis klausmas Mė
 no pėrėdėpė.

en erms pas tvokėdėmū i jau
 rskėas bus tavėki.
 dang jau kartė, etis, kvėk pėr-

1965-iejų. Vasario 26 d., penktadienis

Šiandien gimė mūsų sūnus!

Staiga suvokiau užgriuvusią ant manęs atsakomybę už juos abu: už sūnelį ir mamytę – mano žmonytę. Ir kitokią, gilesnę jiems meilę.

KOMENTARAS

Tais laikais vadintoje Jokūbo ligoninėje (prie šv. Jokūbo bažnyčios šalia dabartinės Lukiškių aikštės) buvo atskiras dviaukštis pastatas gimdyvėms. Visą laiką iki išrašymo (o tai trukdavo 8-10 dienų!) prie jų nieko iš artimųjų neprileisdavo. Antrajame aukšte buvo langelis, už kurio nuolatos sėdėdavo seselė. Pro jį paduodavome čia pat parašytus laiškelius, proviantą ir laukdavome, kol seselė subėgjos ir atneš nuo gimdyvės atsaką.

Drįstu paviešinti porą tokių savo laiškelių.

„Vasario 26 d. 18 val.

Mano mylima Žmonyte,

Ar aš tau nesakiau, kad bus sūnus? O kai sužinojęs naujieną grįžau iš ligoninės, man linko kojos tarsi pats būčiau gimęs.

Dabar palauksiu, o tu daugiau parašyk apie save, kaip laikaisi ir ar viskas sėkmingai buvo? Kokie sūnelio plaukai, nosis, akys? Jau nupirkau adialiuokį ir porą kepuraičių.“

„Vasario 27 d. 17 val.

Mylima Žmonyte,

Atleisk, už tokią ne visai vykusią puokštelę gėlių. Bet jos – tik šešėlis... Dabar aš tau nieko neatnešiau. Bet rytoj atnešiu ir vaisių sulčių ir pačių vaisių. Dabar jų neradau... Būtų gerai, jeigu tu man visada grąžintum tuščius butelius.

Mylima Žmonyte, aš labai susirūpinęs Tavo būkle. Visada rašyk teisybę.

Buvau niekam nežinomo dailininko Eduardo Jonušo darbų parodoje. Nuostabu! Seniai, labai seniai mane taip jaudino dailininkas. Savo dvasia kažkuo panašus į Čiurlionį, į Šimonį...

Rytoj atnešiu knygą. Ateisiu apie 12 val. Nupirkau porą marškinėlių ir porą didelių vystyklių.

Laukiu Tavo atsako.“

Tuos laiškelių pateikiu dar ir dėl tos priežasties, kad skaitytojas iš jų pajaustų, kokio „totalinio deficito“ šalyje mes tada gyvenome.

Man sukasi galva – kaip gyvensim? Kur? Buto tai nėra! Gerai, kad laikinai mus priglaudė A. sesuo Stasė. Bet atsiradus kūdikiui, ji gali nebeapsikęsti.

Lauksim pergalių po disertacijos gynimo.

Sūnelis Arvydėlis, 5-erių metukų. 1970 m.

KOMENTARAS

Iš sūnaus Arvydo dienoraščio (1991 06 23):

„Pasak padavimų, pragaras, siautulinga blogio stichija, yra apačioje, po mūsų kojomis – vaikštome ant jos... Ir apmaudu, kad tas absoliutus blogis kartais čiurkšlėmis prasiveržia ir aptaško mus netikėčiausiais momentais. Suteršia, apdrabsto mus – mūsų vertinimus, nuostatas, vaizdinius...

Ko gero, vienintelis būdas išvengti tokio nenusipėjamo suteršimo yra žiūrėjimas (mintijimas) aukštyn, į dangų... Vaikščiojimas užvertus galvą aukštyn...“

2000 metų sausio 20 dieną mano sūnaus nebebus...

Čia pat Jam būtų sukakę 35-eri... Praeis keli mėnesiai, bet pagrindiniai šalies laikraščiai bus vis dar nenurimę – apie Jo mirtį teberašys...

„Respublika“ 2000 m. kovo 11 dienos numeryje rašė:

„Paslaptinai nunuodytas įtakingas verslininkas. Dėl bendradarbio mirties apklausti vienos didžiausių Lietuvos kompanijų vadovai.

Audrius Lingys.“

„Lietuvos rytas“ kovo 25 dieną antrino: „Verslininkas idėjomis pranoko savo laiką. Paslaptį A. Grigo mirtis sukrėtė verslo, politikos ir mokslo pasaulį.

Rasa Karmazaitė.“

Sūnus Arvydas Jakutijoje, sovietiniame Vilniaus universiteto studentų statybininkų būryje (būdavo tokie). 1987 m.

Mano įsitikinimu, sūnų Arvydą ne visai teisinga buvo vadinti verslininku. Jis dirbo samdomu galingos kompanijos vyriausiuoju vadybininku. Žinojo daug paslapčių. Nebeturėjo jėgų tame pasaulyje gyventi ir ruošėsi stoti į doktorantūrą. Nesuspėjome...

Drįstu pateikti žiupsnelį minčių iš savo įžanginio žodžio knygos „Arvydas. Netekties įprasminimas arba dokumentuotas liudijimas apie nūdienos gyvenimą...“ (Rosma, 2001) skaitytojams:

„...Atsivėrimas labai panašus į... praradimą.

Bet aš manau, kad prasmingas tas gyvenimas, kuris buvo gyventas ne sau, bet kitiems. Ir kad geriausia brangiausio mums žmogaus atmintis – ne nušlifuotas ir ant amžino poilsio vietos užrūtinatas akmuo, o gyvas, kitus galintis paguosti, pamokyti ir įkvėpti Jo portretas.

Civilizuotumą ir dvasingumą kaupiame labai sunkiai, kitų padedami. Ir to turto neturėtume išsinešti su savimi...

Net mirtis mūsų negali atpalaiduoti nuo kovos su juodosiomis jėgomis. Jos brutalesnės, todėl ir gajesnės už šviesiąsias, subtiliąsias, kurioms reikalinga ir išėjusiųjų, mus palikusiujų parama. Kad ir jų gyvo asmenybės palikimo pavidalu...

Įkvėpimo tęsti jų nebaigtas mintis ir darbus pavidalu...

Sūnus man atleistų už šį Jo pristatymą...

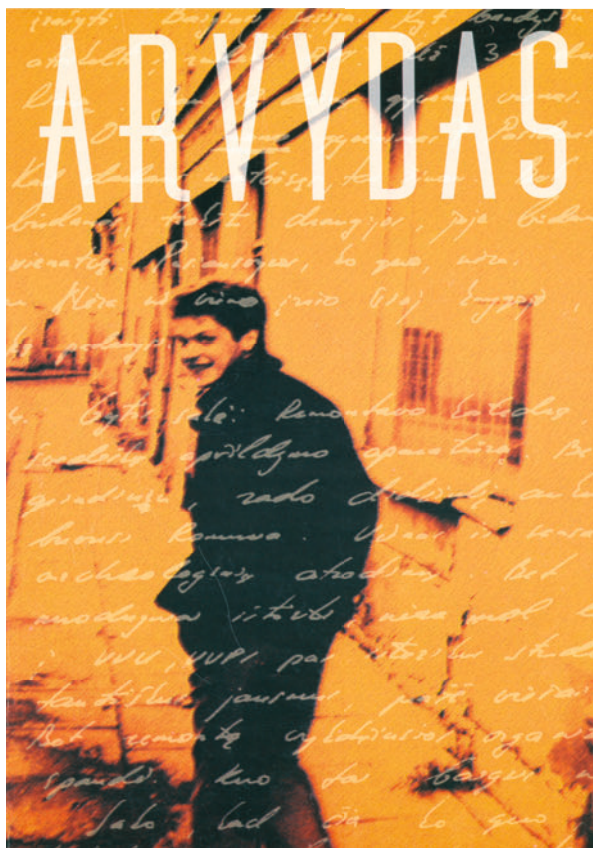
Tikiu, Jis neatsisakytų štai taip talkinti amžinoje Gėrio ir Tiesos byloje. Jis visą laiką, nuo pat sąmonės įsižiebimo, buvo dvasios vertybių pusėje. Skrupulingai neapkentė melo, apgavystės.

Bet koks kompromisas su juodosiomis jėgomis Jam buvo tikra kančia.

Kančia, viršijusi Jo fizines galias...

... Tepadedu ši knyga žmogiškumui. Ir tepadedu Jo sūneliams – mano anūkams..."

Po Jo mirties mane buvo ištikęs infarktas... Prisdėjo ir dvi paskelbtos mano monografijos („Sociologinė savivoka“, 2001 ir „Tautinė savivoka“, 2001). Kažkoks balsas tada man pasakinėjo, jog reikia dirbti už du...

Knygos „Pro memoria“ apie sūnų viršelio faksimilė

Balandžio 3 d., šeštadienis

Po sūnaus gimimo, kovo 9 dieną, sugrįžau į Maskvą, nes disertacijos gynimas buvo paskirtas 15-tą dieną. Važiavau su pakiliausia nuotaika...

Teodoras Bitvinskas dar tą pačią atvykimo dieną labai slaptai ir labai susijaudinęs man pranešė, kad jį jau kelintą dieną tardo (apklausinėja) saugumo tarnybos kapitonas, atvykęs iš Lietuvos, ir kad man ruošiama byla... Kad jie neleisią man gintis disertacijos... Supratau, kad iš Teodoro „išrankiojo“ mano pažiūras, o jis pats po tos dienos aiškiai ėmė vengti manęs.

... Kiekvieną dieną, kiekvieną valandą su plakančia širdimi laukiau lemtingo sprendimo – oficialaus draudimo ginti disertaciją.

Galvoje – maišatis. Visas toks nuostabus, dideliu triūsu statytas pastatas ėmė čia pat akyse plyšinėti ir griūti iki pat pamatų. Įdėta sveikata, energija ir intelektas, tarsi taifūni įsisukus, visas sunaikinama... Bet aš ir toliau ruošiausi disertacijos gynimui ir veidmainiauvu savo draugams.

Sulaukiau penktadienio (o pirmadienį buvo numatytas mano darbo gynimas). Buvo dar ramu. Bet akademijos partorgo (kurį netyčia sutikau) akyse pastebėjau keistą žvilgsnį (iki tol jis man yra simpatizavęs)... Užėjus į aspirantūros skyrių, dėmesį atkreipiau į dviprasmiškas užuominas.

Sulaukiau šeštadienio (kovo 13 d.). Buvo ramu. Sėdėjau kambaryje. Gavau žinutę, kad draugai iš katedros jau nupirko dovanų – rankinį laikrodį. Pats profesorius Kuvšinovas davė 8 rublius (neįtikėtina!). Po pietų 3 valandą Valerijaus Merzlovo, mano bičiulio, motina atnešė siaubingą raštelį... Iš Vilniaus yra gauta vyriausybinių telegrama – sulaukyti Grigo disertacijos gynimą... Telegramą buvo pasirašęs Henrikas Zabolis – Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto pirmininkas...

Paskui atėjo kitas raštelis. Fakulteto dekanı Kuvšinovo ir akademijos rektoriaus Šatilovo nuomone, man reikia skubiausiai skambinti į Vilnių ir išsiaiškinti priežastį. Jei tai nesusiję su disertaciniu darbu – gynimas įvyks. Dar buvo truputėlis vilties... Tą patį vakarą nuvykau į Maskvos centrinių paštą... Iš ten keletą kartų prieš vidurnaktį ir skambinau ministrui Zabolui į namus. Pasirodo, tą vakarą buvęs operos teatre... Jis nieko nekalbėjo ir pasiūlė atvykti į Vilnių ir aiškintis.

KOMENTARAS

Teikiu fragmentus iš laiškų, rašytų žmonai sėdint Maskvos centriniame pašte ir laukiant „prieigos“ prie ministro H. Zabolio (nežinau, iš kur ir kaip tada gavau jo namų telefoną). Šiandien tie fragmentai mane patį stebina. Tik prieš keletą valandų gavęs smogiamąją žinią, vis dėlto išlikau santūrus neatskleisdamas virš mano galvos pakibusios grėsmės...

„Maskva, 1965. III. 13., 18 val.

Mano mylima ir bangi Žmonyte,

... Aš labai laikiu Tavo laiškų! Gal kas blogo su Tavimi atsitiko?.. Ir iš tiesų – tokią silpnutę ir nukankintą Tave palikau.

Šiandien štai jau baigiasi šeštadienis, praėjo lygiai penkios dienos kai mudu išsiskyrėme, o aš dar iš Tave negavau jokios žinutės! Nejaugi Tave kuo nors būsiu taip įskaudinęs? O bendrai, aš nusi-pelnęs to, kad Tu man nerašytum ištisus metus. O gal ir daugiau... Bet per tokį ilgą laiką ir aš galiu numirti.

Mano Žmonyte, aš paskutiniu metu iš tikrųjų daugiau svajoju apie mūsų gyvenimą negu bet kada. Svajonėse aš matau visus mus tris žydinčioj pievoj, šalia miškelis, o priešais tyvuliuoja ežeriukas. Matau Tavo spinduliuojantį veidą, džiaugsmu žėrinčias akis.

Vis dažniau ir dažniau lyginu Tave su savimi. Matau save karikatūrišką... Norėtysi verkti, išsiverkti, apvalyti savo sielą nuo ją nuodijančių nuosėdų. Kartais būna baisu dėl savęs. Dėl to, kad prigimtį įveikti velniškai sunku. Aš dar neįpratęs dvasines vertybes nukreipti šeimos link. O teks...

Vakar aš Tau neparašiau laiško. Gal ir galėjau. Gal ir negalėjau... Dabar visai kitokios pas mane dienos, kitoks gyvenimas, kitoks santykis su supančiu mane pasauliu.

Kaip gyvuoja ir auga Arvydėlis?.. Aš net pradėdau galvoti, kad štai gausiu vieną gražią dieną, gal pirmadienį, gal antradienį telegramą iš namų apie kokią nors nelaimę... Nežinau, kaip tada tektų man...

Tavo Romas."

„Maskva 1965.III.13., 20 val.

Bandžiau vaikščioti po Maskvą, bet nesivaikšto... Norisi būti su Tavimi.

Prieš valandą Tau išsiunčiau vieną, o dabar, va – rašau kitą. Nusipirkau naują voką ir už kapeiką davė net keturis lapus popieriaus. Truputį nusigandęs, nes nežinau, ar sugebėsiu tiek daug prirašyti...

Žmonyte, aš Tau taip ir nepasakiau, ko iki vėlumos sėdžiu tame pašte. Bandau susiskambinti su Vilniumi. Dabar vėl užsაკiau telefoną... Būtinai reikia. O jei ir dabar nepasisėks, teks rytoj anksti važiuoti ir vėl bandyti.

Atskleisiu Tau vieną paslaptį... Vakar, einant iš katedros, bičiulis

ir sako: „Ko pageidautum dovanų?“ O aš jam: „Jokių pirkinių man nedarykite...“ Bičiulis man atgal: „O kur dėsime surinktus pinigus?“ Pasiūliau jam du variantus: išmokėti man grynais arba nupirkti rankinį laikrodį...

Antrojo lapo aš nebepradėsiu. Ir linkėjimų šį kartą niekam nebeperduosiu. Bet Tave aš bučiuosiu ir bučiuosiu... Spausiu prie krūtinės ir bučiuosiu už viską. Už tai, kad Tave sutikau. Už tai, kad Tave pamilau. Už tai, kad Tu mane myli. Už tai, kad tokį gražų sūnų pagimdei. Už viską, mano Angeliuk.

Tavo Romas.“

Skaitytojo turiu atsiprašyti: gyvenimas taip patvarkė, kad to laikotarpio laišakai, rašyti žmonai, „atsidūrė“ mano rankose, o man rašyti – dingo...

... Pirmadienio rytą (mano disertacijos gynimo dieną) parašiau pareiškimą dėl gynimo atidėjimo ir tos pačios dienos popietę išvažiavau iš Maskvos.

Sugrįžimas į Vilnių buvo itin nemalonus, skausmingas. Mėlavau, kad susirgo vienas iš oponentų. Tais laikais net giminėms nevalia buvo prisipažinti, kad suveikė politinės priežastys... Bet „opponento versija“ nepatikėjo – kitų akyse aš likau nevykėliu, pralaimėjusiu gynyboje ir dar – apsimelavusiu...

Antradienį iš karto pėdinu į Aukštojo ir spec. vidurinio mokslo komitetą. Zabulio nerandu. Jau ruošiausi prisistatyti pačiam Saugumo komitetui, bet dėl visa ko užsukau pas pirmininko pavaduotoją Vaclovą Pranaitį. Šis maloniai nusišypsojo ir pasakė, kad žinaš mano bėdą ir neprošal būtų man užtekti pas Vladę Vyšniauskaitę, tvarkančią Komiteto ir jai priklausančių įstaigų kadrus. Šioji mane sutiko labai šiltai, draugiškai. O pati – iš „profesionaliųjų“, prieškarinių komunistų!

Kitą dieną atnešiau jai pasiaiškinimą.

Balandžio 10 d., šeštadienis

Šiandien susitikau ir su Zabuliu. Jis atsikėlė nuo stalo ir paėėjo pusę kambario, kad mane sutiktų... Vėl pokalbis... Supratau, kad šioje įstaigoje (kurioje esu pats dirbęs) – mano gynėjai. Ministras paguodė, kad visi tie reikalai nėra tokie jau blogi, tik nevykusiai apiforminti... Užuominomis leido suprasti, kad tikrieji mano „neprieteliai“ – Maskvos energetikos institute... H. Zabulis manęs, kad šis mano „reikalas“ įsidarbinimo paieškoms nepakenks. O disertacijos gynimas bus leistas tada, kai padirbėjęs aš gausiu gerą charakteristiką.

Per tuos susitikimus aš supratau, kad pagrindiniai man metami kaltinimai yra šie: „aspirantų klubo“ organizavimas, jo iniciatyvinės grupės nacionalistinės pažiūros, Rimvydas Šilbajoris ir jo

įvedimas į Maskvos lietuvių aspirantų terpę, mano „platinami“ antitarybinio pobūdžio leidiniai (t. y. žurnalai, kurių aš nevengdavau parodyti atėjusiems pas mane).

KOMENTARAS

Iš šių susitikimų su Aukštojo mokslo komiteto vadovais man dabar aišku, kad jie tikros „situacijos“ nežinojo, net „iš tolo“ nebuvo supažindinti su tais agentūriniais pranešimais, kurių tik dalį po daugelio metų buvau ir aš pats gavęs, ir kuriuos šioje knygoje paskelbiau.

O man liko užimti tik gynybos pozicijas, nes su įsidarbinimu prasidėjo visai nenumatyti vargai (apie kuriuos dar užsiminsiu). Tačiau įdomiausia, kad Saugumas ir Maskvoje, ir čia, Lietuvoje, taip nė karto manęs nepakvietė „susitikti.“ Apsiribojo kai kurių mano draugų ir bendražygių apklausa. Greičiausiai gelbėjo mano partinis bilietas... Juo ir dangščiausi kaip įmanydamas.

IŠ MANO PASIAIŠKINIMO LIETUVOS KP CK (DATUOTO 1965 M. KOVO 20 D.)

„... Nebus nauja, jei pasakysiu, kad tarp mokslinių jėgų, ypač tokioj nedidelėj respublikoj kaip Lietuva, visada vyksta tam tikra vidinė kova. Jaunosios kartos atstovai, pasižymintys didesne energija (bet gal kiek mažesne praktine išmintimi), o dažnai ir geresniu profesiniu parengimu (ypač tie, kurie mokėsi didžiuosiuose šalies miestuose), neretai susiduria su tam tikromis kliūtimis organizuojant savo mokslinį darbą, giliau sprendžiant savo pasirinktas problemas...

Artimesnis susipažinimas ir tarpusavio draugystės užmezgimas – ir buvo pagrindinė aspirantų susitikimo Maskvoje organizavimo idėja.

Organizuojant šiuos susitikimus, išryškėjo aktyviausieji. Tai ir yra vadinamoji „iniciatyvinė grupelė“, į kurią, be manęs, įėjo: Jasaitis (Maskvos universitetas), Stulgys (Konservatorija), Gintautas (Pedag. institutas), Kadziauskas (Maskvos universitetas), Vilemas (Energetikos institutas). Tačiau dėti tašką čia sunku, nes ta grupė niekada neturėjo uždarytų ribų ir, organizuojant susitikimus, prisidėdavo ir kiti.

... Susitikdavome retai, tik prieš organizuojant viešuosius aspirantų vakarus. Tokie susitikimai paprastai neapsieidavo be nedidelio išgėrimo, kurio metu pasikalbėdavome įvairiais kultūros, mokslo, ekonomikos ir net politikos klausimais. Tas mūsų „veiklos“ laikotarpis buvo prieš istorinį spalio plenumą (1964 m.), kuriame nuo valdžios buvo nušalintas N. Chruščiovas. Todėl iki tol mums sukeldavo kartėlį nepasisekimai žemės ūkyje, žemi pramonės ekonomikos rodikliai ir prekių apyvarta, apleista patentų tvarka, dėl ko valstybė patirdavo didelių nuostolių... Pastabų pareikšdavome ir nacionaliniu klausimu: dėl per didelio centralizavimo,

ypač žemės ūkyje, dėl ribotesnių galimybių išvykti iš respublikų jauniems mokslininkams stažuotei į užsienį, dėl ribotesnių galimybių imtis rimtesnių mokslinių problemų sprendimų.

Dauguma aspirantų ateidavo tik pasilinksinti, o mes, organizatoriai, neretai pasilinksninimo įkarštyje pasitraukdavome atskirai aptarti to vakaro rezultatus ir nuspręsti dėl kito vakaro. Tai kitiems galėjo sukelti nereikalingų įtarimų.

Dabar, kada esu priverstas rimtai susimąstyti ir pažvelgti į save kaip į komunistą, jaučiu, jog mano veiksmuose būta neatsakingumo ir gal žalingumo elementų. Na, kad ir organizuojant aspirantų susitikimus, kurie neretai įvykdavo su gal per daug aiškiu nacionaliniu atspalviu. Ryšiai su JAV profesorium Rimvydu Šilbajoriu (atvykusių metams stažuotis į mūsų šalį), o ypač jo viešas pristatymas galėjo būti visai blogai suprastas, nors vadovavausi geriausiaisiais jausmais, norėdamas parodyti mūsų pilnakraujį ir laisvą gyvenimą. Atvažiavęs į Tarybų Sąjungą, jis įsivaizdavo, jog čia laukinių šalis ir visi grandinėse. O išvykdamas jis pasakė, kad jeigu ir dalelytę papasakotų, ką jis čia matęs pas mus, pirmas klausimas, kurį jam ten užduotų, būtų: „Už kiek parsidavei bolševikams?..“

KOMENTARAS

Prieš skaitytojo akis tikrieji mano išgyvenimai, apmąstymai ir veiksmai, agentūriniai pranešimai ir štai – šis pasiaiškinimas. Po pasiaiškinimo būta ir kitų žodžiais išsakytų panašaus „atgailavimo“ elementų... Tokia tada buvo socialistinė, sovietinė realybė – sovietinis gyvenimo būdas.

Vienas dalykas iki šiol mane stebina: kaip tada, tais košmaru man atrodančiais mėnesiais nebuvau svarstytas „partine linija“? Atsakymas lieka vienas ir tas pats: juridškai dar 2–3 mėnesius priklausiau „timiriazevkai“ ir gaudavau stipendiją (dar nebuvo pasibaigęs aspirantūros laikas). Ten buvau ir partinėje įskaitoje, bet ten nebuvo gauta oficialių nurodymų, nes bylą tik sudarinėjo. O be to, Maskvoje žinojo, kad aš „bylinėjusi“ Vilniuje ko gero, patys gelbėdami(?) „savo mundurą“, vengė „mano skandalo.“ Kai „nusiėmiau“ nuo jų įskaitos, vėlgi likau keletą mėnesių „niekieno zonoje“, nes niekur nedirbau – negavau darbo, o tai reiškia, jog negalėjau priklausyti jokiai pirminei partinei organizacijai...

Negaliu susilaikyti, nepapasakojęs ir štai tokios istorijos...

Tais metais turėjau seną bičiulį – Antaną Mališauską, dirbusį Dotnuvos žemdirbystės instituto skyriaus vedėju. Nuo studijų laikų jis buvo artimai pažįstamas su Rimgaudu Songaila – tuomet iškilusiu iki LKP CK sekretoriaus pareigų. Antanas „nupėdino“

Lecturas SSR Ministry Varybos Aukštojo
 ir specialaus ugdymo ministerijos Komiteto
 Pirmininkui Zabolovui H.

Moskvoje Lenino vardu Tomskos-
 zovo v. d. i. akademijos aspiranto
 Prigo Romualdo, Stepono

Passavoškas,

Ji akademijs aspirantais būvau pavarstas
 Lecturas SSR d. i. ministerijos ir pirmas 1962 metų
 balandžio 5 dieną.

Sunku pasakyti kas yra tokias autonos
 mities dol lecturais aspirantais susitinkimo organi-
 zacijos Moskoje. Tačiau susitapyti toki susi-
 tinkimo organizuoti paeinai at.

Spalio ar lapkričio mėnesį (1963 m.) pers-
 krečiau per save kelias draugas ir pasistatėm
 dol toki susitinkimo organizacijoje klausimais.
 Buvo tame vakare atrodė vis akademijs as-
 pirantai: Peivinkėnas, Bistvaskas, Sostantovskis.
 16 universiteto atvairaus Jaisaitis, Slensta,
 Kačelianskas ir tuometinė perleto kiušo studento
 Tumenovens Njolis. 16 pedagogijos instituto būn
 Gintautas Jonas. Dėmesio, tas vakaras neapsėjo
 be 16 geros ir darys. Buvo nutarta pasakyti
 universitete drolisul aspirantais susitinkimo ir pame
 16 moki organizacijos grupis ir pabalbėti dol
 toki susitinkimo programoms.

pas jį manęs ginti. Šis pasakęs, kad Grigo byla nebaigta, nes ją kuravęs „saugumietis“ kapitonas nusišovė... Gal dėl to, kad Joną Gintautą-„Tulpę“ išleido aplankyti tėvo, gyvenančio JAV. Bet agentas ėmęs ir paprašęs politinio prieglobsčio... Jei tai panašu į teisybę, tai sovietų saugumas buvo itin „talentingas“, jei net ir nuo saviškių slėpė savo planus. „Tulpė“ (tas manasis kurjeris) tikrai buvo permestas į JAV ir ne bet kaip, o su keliais užsienio pasais ir keliais slapyvardžiais...

Ir šiandien tikiu, jog visos šios „istorijos“ buvo mano egzistenciją ir tolesnį „išlikimą“ lengvinusios aplinkybės.

Balandžio 9 d., penktadienis

Kaip džiugu ir viliojamai smagu prisiminti savo ankstyvosios jaunystės metus! Kaip viskas tyra, taurul! Tarsi viskas dvelktų kvapniuoju žiedų aromatu. Ir dar tas nenugalimas noras tobulėti...

Paskui ateina sielos ir jausmų maišaties, vidinės kančios laikotarpis. Daugeliui lemta tuo laikotarpiu susvyruoti. Net ir menkos dėmelės sieloje dažnai palieka mūsų širdyse randus. Mes norėtume juos užmiršti, bet, deja, tai beveik neįmanoma. Norėtusi, velniškai norėtusi viską pradėti iš naujo ir išmintingiau siekti to, ką vadiname idealu. Bet tai, pasirodo, neįmanoma dar ir dėl savosios prigimties, savojo „aš“ pančių.

Paskui ateina subrendimo laikotarpis. Atrodo, viskas nuščiūva kaip po audros... Mintys dirba lėčiau, saikingiau. Ir, pažvelgęs į savo netolimą praeitį, imi stebėtis savo gražaus naivumo ženklais, savo jaunatvišku maksimalizmu. Bet kartu ir graudu, kad tas nuostabus laikotarpis praskriejo į amžinybę negrižtamai. Likęs tik vienas kitas dokumentas ir tokie, atrodo, jau migloti prisiminimai.

...Visas mėnuo, kai aš kankinančioj nežinioj. Abejonėse, kryžkelėje, kuri gali nulemti visą mano gyvenimą, šeimos laimę. Net žmona man prasarė, jog geriau būtų, jei jos giminė nesužinotų apie tą mano „bėdą“... Po velnių! Į ką mes daromės panašūs! Baigiame prarasti tikrąjį žmogaus vidų ir vis labiau tampame panašūs į tuos valstybės „sraigtelius“, apie kuriuos vaizdžiai yra išsireiškęs Stalinas... Įdomu, ką aš įrašysiu į šį dienoraštį po dešimties dienų? Po mėnesio? Po metų?..

Balandžio 17 d., šeštadienis

Susitikau su Tomu Mickevičiumi – Žemės ūkio ministerijos kadrų rengimo valdybos viršininku. Jis man išdėstė, jog mano „byla“ atsidūrusi LKP CK pas Vasilijų Jemeljanovą – Mokslo ir švietimo skyriaus vedėjo pavaduotoją. Sprendžiant iš pastarojo karingos nuotaikos, jie neleisią manęs skirti Buivydiškių technikumui-tarybinio ūkio direktoriumi. Maža to, Jemeljanovas pasirėngęs su „byla“ supažindinti „didįjį inkvizitorių“ – CK antrąjį sekretorių Borisą Popovą... Tomas skambinęs ir H. Zabuliui. Šis ir toliau palaikąs mano kandidatūrą...

KOMENTARAS

Tais metais keletas iš stipresnių Lietuvoje funkcionavusių ž. ū. technikumų buvo pertvarkyti į stambesnius junginius – tarybinius ūkius-technikumus, vadovu mokslui ir gamybai organizuoti skiriant vieną ir tą patį asmenį. Buivydžiškiai tada turėjo palyginus puikią mokymosi ir gamybos bazę, buvo šalia Vilniaus (dabar Vilniaus miesto sudėtyje), kitais žodžiais tariant, buvo laikoma ypač prestižine vieta.

... Nupėdinau ir pas Vytautą Vazalinską – Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotoją. Jis, ramindamas mane, stebėjosi tebeegzistuojančia „raganų medžiokle“ ir užtikrino, kad mano kandidatūrą į direktorius vis vien teiks Centro Komitetui.

Vėl skambinau H. Zabuliui. Jis pažadėjo per keletą dienų susisiekti su CK.

Pagaliau aš pats nebeiškentęs vakar išdrįsau nueiti į CK ir, aplenkdamas Jemeljanovą, tiesiogiai kreipiausi į skyriaus vedėją Lionginą Šepetį... Jis labai susenęs... Puikiai prisimenu, kai jis dar dirbo komjaunimo CK studentų skyriaus vedėju. Tada jis mane rėmė dėl „Balticum“ veiklos. Net pasiūlė man apie tai paruošti pranešimą respublikiniam seminarui, bet, atrodo, aukštesni „ponai“ tos jo idėjos neaprobavo... Tai buvo prieš septynetą su viršum metų... Nežinau, ar jis dabar mane pažino... Bet pažadėjo atidžiau mane išklausti už poros dienų, t. y. pirmadienį, po pietų. Supratau – jam reikia laiko susipažinti su mano „byla.“ Ir – pasitarti...

... Dar kovo pabaigoje mano bičiuliai Vytautas Ramanauskas, Viktoras Bazys ir Jurgis Vaitauskas buvo Maskvoje ir įsitikino, koks sąmyšis ir susirūpinimas yra pasklidęs tarp tautiečių. Visi persigandę. Mikutis, mano kambario draugas, ilgą laiką buvo Vilniuje, bet taip ir neišdrįso su manimi susitikti, todėl apsilankė pas Viktorą Bazį, norėdamas gauti kokių nors žinių apie mane. Smulkus tipelis...

Balandžio 23 d., penktadienis

Iš laiško Danutei Jasaitienei (Antano žmonai):

„Mano tylėjimas jums visiems truputėlį kainavo. Nesinorėjo rašyti, kol prasidėjęs turnyras man buvo nesuprantamas. Žaidėjai, žaidę mano pusėje, parodė daug kilniadvasiškumo, už ką aš juos dar labiau gerbsiu ir liksiu jiems dėkingas... Man taip pat džiugu, kad visi kiti liko sveiki ir apsaugoti... Tik visai nežinau, kaip ten pas jus – ar iš tikrųjų niekas iš jūsiškių nebuvo „susirgęs.“ Antanas geriausiai apie tai žino... Jam ir jo bičuliams – geriausi mano linkėjimai...“

Turiu vilties, kad dar gegužę atsisirasiu Maskvoje ir tvarkysiu disertacijos gynybos reikalus...“

Balandžio 24 d., šeštadienis

L. Šepetį teko gaudyti visą savaitę... Bet visas tas dienas, susisiekus telefonu, jis man atrodė gana draugiškas. O ketvirtadienį jis mane didžiai nustebino, pasikviesdamas pašnekiesiui

į gatvę... Ėjome Neries krantine iki Lenino aikštės (dabar Lukiškių – R.G.), o paskui sugrįžome Lenino (dabar Gedimino – R.G.) prospektu.

Tai buvo, kaip man atrodė, atviras ir geranoriškas pašnekesys, iš kurio supratau, kad tai, kas priklausys nuo paties Šepečio, jis viską padarysiąs... Bet man reikia parašyti dar vieną, papildomą pasiaiškinimą Centro Komitetui, plačiau atskleidžiant mūsų, t. y. „aspirantų klubo“, veiklos turinį... Užsiminė, kad reikėtų nepamiršti tų momentų, dėl kurių galėjo būti suformuota klaidinga nuomonė. Jis remsiąs mano kandidatūrą į Buivydžiškių direktoriaus vietą ir pažadėjo skambinti Vazalinskui, kad pastarasis man tą vietą rezervuotų. Suminėjo ir tai, kad dės pastangas, jog disertacijos gynimas įvyktų šį pavasarį (t. y. įsiklausė į mano pasidejavimą, kad uždelsus tektų darbą rimtai atnaujinti). Jis net paklausė, ar mano žmona vietinė, ar iš ten... Paskui apgailastavo, kad kai kurie mano draugai linkę pasilikti Maskvoje tam, kad ruošūsi disertacijos daktaro (habilituoto – R. G.) laipsniui. Bet aš Šepetį apraminau, kad jie Lietuvos tikrai nepamirš ir būtinai sugrįš...

Iš viso to reikalo aš supratau, kad Centro Komitete vyksta įtempta kova tarp grynai nacionalinės orientacijos kadru ir kosmopolitų. Ir kad kai kurie atsakingi darbuotojai man stengiasi padėti ne tiek dėl manęs pačio, o dėl bendros, mus visus jungiančios, idėjos...

Balandžio 25 d., sekmadienis

Iš laiško broliui Stepui:

„Kažkoks vidinis balsas man sako, kad mūsų Mamai nebedaug belieka džiaugtis ir kentėti šitaime pasaulyje. Ir todėl kiekvienas mūsų apsilankymas, o dar geriau – konkreti parama, jai suteikia dvigubai daugiau džiaugsmo ir prailgina dienas. Paskutinio mano apsilankymo metu ji kalbėjo: „Kas iš to, jei po mirties manęs gailėsis, o dabar, kai gyva, net vaistams negaunu...“ Graudūs, bet teisingi žodžiai...

Kol kas Tu esi iš mūsų pajėgiausias. Mamos svajonė – permūryti krosnį ir viryklę (ležanką). Manau, kad savo darbinių drabužių kišenėse surasi tam reikalui... Nesikreipčiau į Tave, kaip į vyrą, jei aš pats dabar dirbčiau ir neturėčiau skolų... Pasiilgstu Tavęs... Bet jeigu Tu neatliksi savo pareigos Mamai, man bus sunku su Tavimi susitikti...“

KOMENTARAS

1958 metais dirbau Panevėžyje. Štai tada man ir pasisekė broliui Stepui, tuomet dirbusiam už grašius Naujamiestyje, gauti prisiregistravimo Panevėžyje leidimą. Tais laikais tai buvo didelis laimėjimas. Jis atvėrė broliui kelią į tuomet gana solidžius uždarbius. Bet būsiu „broliška“ atviras ir pasakysiu, kad jis Mamos atžvilgiu nebuvo atidus...

Abu buvom tikros priešingybės. Jo charakteryje dominavo sangvinikas, todėl buvo sąmojingas ir kaip gyvas sidabras. O

manyje tarp savęs „plėšėsi“ cholerikas su melancholiku.... Užtai abu vienas kito ir pasiilgdavome.

Palaidojom jį, sulaukusį vos 49-erius metus, 1982 metais.

Mūsų mama šalia jo atgulė po dešimties metų, išvargusi 82 savo gyvenimo metus...

Balandžio 26 d., pirmadienis

Tomis sunkiomis dienomis išryškėjo mano mošos (žmonos sesers) Stasės veidas. Tik prieš keletą dienų aš jiems išdrįsau papasakoti apie savo bėdą... O jau kitą dieną ši ponia spėjo mano žmonai – savo jauniausiai sėsei, pasakyti, kad aš ir buvau tuo pagrindiniu kaltininku, dėl ko jos Boleslovą išstūmė iš darbo. Maža to, kai sužinojo, jog savo pasiaiškinime aš rašiau (meluodamas), jog tuos nelemtuosius „Kario“ žurnalus radau pas uošvius palėpėje, Kiškeliuose, ji pasakė: „Štai dėl ko ten lankėsi saugumas...“.

Jokios logikos! Balio išstūmimas prasidėjo tuoj po Naujųjų metų, o mano „byla“ prasidėjo tik kovo mėnesį ir tą pasiaiškinimą (taip pat – ir dėl žurnalų) aš rašiau kovo antrojoje pusėje...

Dabar beveik kiekvieną dieną mano žmonai Stasė primena, kad mums metas iš jų išsikrausyti. Ją varo ir iš prausyklos, ir iš virtuvės... Kokia menkysta!

KOMENTARAS

Balys Gražys buvo dirbęs Mažeikių rajono vykdomojo komiteto pirmininku. Perkeltas į Vilnių, gavo pakankamai atsakingas stambios gamyklos kadrių tvarkymo viršininko pareigas. Bet jo pėdomis slinko ir nemalonus... Pasirodo, persikeldamas į Vilnių Balys spėjo pasiimti ir visam rajonui tiems metams skirtą vieną taloną „Volgos“ markės automobiliui įsigyti. O kadangi tai buvo karinės paskirties gamykla (gamino „juodąsias dėžes“ lėktuvams ir kt.), tai netrukus buvo „susigriebta“ dėl tokios Balio istorinės klaidos ir moralinio prasižengimo ir jis buvo perkeltas į kitas, žemesnes medžiagų tiekimo ir produkcijos realizavimo tarnybos skyriaus viršininko pareigas.

Tada mano žmonos giminaičiai, turėję du paaugusius vaikus – dukrą ir sūnų, gyveno 4-ių kambarių bute. Kadangi mano žmona nuo pat savo vaikystės gyveno su jais kartu, tai ir po mūsų vedybų (kurias jie visokeriopai spartino), jai – taip pat ir mūsų šeimynėlei – buvo užleidę vieną kambarį.

Iš to laikotarpio pamenu sunkų, nuolatinį širdies „dusinimą“ ir išgyvenimą dėl nesugebėjimo pasirūpinti savo šeimynėle...

uomus tarp senosios ir jauniosios kartos netur
būna. Pasakus rodysis net pirmes, kad
mano patirios visos kitokios negu pr...

Tačiau Segetys mane gyne.

Bet jemsilpaovos irgo kromep. Dore-
taip, gubi ludo tiki indans, o del darbo
nesudaro klvi dte.

Ka q, tols vandens vis geresis negu
netis.

2. vi. m-107

Kon Bagdrius (vadovaujau dte kealy
valdybos vėronikas) surmep mano beka
jis atėke deldas rsi deldes pas Moke-
vėte ir emė pive konstante jam abe
manes. Dis parratė pas Valakinska,
Valakinskas Samuolis. Jis Bagdrius
parak; pūp netis mano vėdriui ka
pasakias pūp Sūga, galy dū pas-
sūg vėte.

Uakas pū dūms mano kėndvė-
tėu su mūstėm o ston dūm turp
būti galėmas vėpīstas Andrydiškas
tehnikius. taryhuo ilos klausmas M
presidūms pasidūp.

Sūndien evm pas Mokevėte ir pū
atrodė vėkas bus tūski.

Kuk daug pū kėnt, eite, kėk per-
gyvėnto....

Segetys rē CK kūr dūp rē Segetis 14 d.
vėrtmā ir gėlvān stūgā netis dū kē.
kū pūgūnto. Jis vėrdmāni. Pėkūm pūstē
kūp jis - vėrdmānis labas pūvėpūgās.

Balandžio 28 d., trečiadienis

Gavau autentiško dokumento nuorašą.

Anykščių parapijos tikintieji kreipiasi į TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininką, skųsdamiesi, kad jų rajono darbo žmonių deputatų tarybos vykdomasis komitetas išleido potvarkį, pagal kurį draudžiama į bažnyčią įnešti velionio palaikus ir su jos palaiminimu laidoti...

Unikalul!

O aš bylinėjusi dėl tokių savo „niekų“... Ir iš tiesų – ką reiškia mano „kapstymasis“, mano asmeninė drama su tuo, kas vyksta plačiu frontu, traiskant nuo seno nusistovėjusias lietuvių dvasinio gyvenimo tradicijas!

Gegužės 11 d., antradienis

Laikas eina.

Vis dar sėdžiu be darbo...

Iš karto po švenčių vėl mindžiau CK slenksčius. Lankiausi pas Lionginą Šepetį ir Vasilijų Jemeljanovą. Šepečio veidas atrodė keistai ir nieko gero nežadėjo. O Jemeljanovas prikaišiojo man už tai, kad mano pažiūros absoliučiai kitokios, kad savo pasiaiškinyje aš drįstu akcentuoti konfliktą tarp jaunosios ir vyresniosios kartų... Velnias tada papainiojo mano liežuvį dėl to konflikto. Apie jį rašiau šiaip sau, neturėdamas kuo pridengti savo „nacionalistinių nukrypimų“...

Tačiau Lionginas Šepetys vis dėlto ryžosi ir čia mane ginti.

Buvo užsiminta ir apie disertacijos gynimą... Galiu tikėtis ne anksčiau kaip rudenį...

...Kai Bagdžius, Žemės ūkio ministerijos vadovaujančių kadryų valdybos viršininkas, sužinojo apie mano bėdą, pareiškė rimtus priekaištus T. Mickevičiui dėl neatsakingumo, pridengiant mane. Tomas jį pasiuntė pas Vazalinską. O pastarasis – šaunuolis! Jis Bagdžiui pasakė: jeigu netiki mano žodžiais, ką pasakiau apie Grigą, galiu tai parašyti raštu...

Vakar jie derino mano kandidatūrą į Buivydiškių technikumą su žemės ūkio ministru Medardu Grigaliūnu. Šiandien eisiu pas Mickevičių sužinoti...

Apkarto. Labai apkarto tie nesibaigiantys mano telefoniniai skambučiai (iš būdelių) ir tie slenksčių mindžiojimai – prašytojo vizitai...

Gegužės 14 d., penktadienis

L. Šepetys, kurį aš taip vertinau ir gerbiau, dabar mano akyse neteko pagarbos... Veidmainystės įsikūnijimas. Tokiame poste – kitus užkrečiantis reiškinys... Mano akyse Bagdžius jam skambino, o Šepetys apie mane kalbėjo gal 10 minučių. Bagdžiui likę tik kinkuoti galvą... Paskui Mickevičius man perpasakojo, ką Bagdžius iš Šepečio girdėjęs apie mane: kad aš susikompromitavęs, kad esu nacionalistas ir kad manimi negalima pasitikėti...

...Šiandien vėl buvau pas Šepetį dėl leidimo ginti disertaciją. Pasak jo, aš galįs nors ir šiandien eiti pas ministrą H. Zabulį – tegul jis tą leidimą parašo... Nuėjau. Zabulis mano akyse skambino

Москва, ТСХА
Кафедра экономики с/х
18 мая 1965 года

Аспиранту Ромуальдас Стяноно Григас.

В ответ на Ваше письмо от 27 апреля 1965 года кафедра экономики социалистического сельского хозяйства сообщает, что работа Ученого Совета экономического факультета ТСХА заканчивается в июне с.г.. Затем будет перерыв в работе совета до октября с.г.

Вам необходимо ускорить решение вопроса о защите Вашей диссертации, так как перенос ее защиты на длительный срок может вызвать необходимость ее доработки.

Для уточнения сроков защиты диссертации необходим Ваш проезд в академию в ближайшее время.

Зав. кафедрой экономики соц. *Кув*
с/х ТСХА (проф. Кувшинов И.С.)

Научный руководитель *Л. Ловнов*
(доц. Ловнов Я.А.)

Palyginti mandagus, taktiškas mano maskviškių mokslinio darbo vadovų 1965 m. gegužės 18 d. pasiteiravimas: ar Lietuvoje jau „reabilitavusi“, kad galėčiau ginti disertaciją

Šepečiui. Pastarasis atsakęs, kad toks leidimas gali būti išduotas ne anksčiau kaip rudenį... Buvau atkaklus. Neišėjau iš Zabulio kabineto, kol šis pagaliau sutiko labai jau aptakia forma (avansu) parašyti į Maskvą, jog gynimas leidžiamas ateinančiais mokslo metais...

Tai jau laimėjimas! Netgi labai įspūdingas.

KOMENTARAS

Užgaišau su šia istorija sąmoningai. Toli gražu nerodau visų jos detalių. Būtų neįdomu, monotoniška. Bet perpasakojau ją, remdamasis dienoraštiniais įrašais, norėdamas, kad skaitytojas reljefiškiau suvoktų tą realybę, tą sistemą, kuri tada mus supo ir prie kurios, jeigu norėjome gyventi, reikėjo derintis...

Dėl L. Šepečio elgesio neturiu nuoskaudos. Jis laviravo, jam buvo sunku. Ir – ačiū Dievui – kad tokių asmenybių tada būta. Ir būta ne taip jau mažai. „Chruščiovmečiu“ Sovietų Lietuva gana sėkmingai pasinaudojo pagal išgales stiprindama savo nacionalinius kadrus. Antano Sniečkaus nuopelnas, kad jis iki tam tikro laipsnio (kiek tai leido sistema) neužmiršo ir tų kadro nacionalinės (t. y. lietuviškos) orientacijos.

Apmąstant anuos laikus ir savo „bylą“, iškiliausias ir nuosekliausias savo pažiūromis ir veiksmis visoje toje istorijoje, kaip dabar man atrodo, buvo Vytautas Vazalinskas – Sovietų Lietuvos Ministrų Tarybos pirmininko (agrariniam sektoriui) pavaduotojas. Jis dar prieš karą buvo baigęs Dotnuvos žemės ūkio akademiją, bet buvo susijęs su komunistiniu pogrindžiu. Itin aukštos jo parėigos, pasirodo, tais laikais nevaicino bent kiek reikšmingesnio vaidmens tvarkant labiau komplikuotus vadovujančių kadro tvarkymo klausimus.

Malonu prisiminti ir Tomą Mickevičių, buvusį bendradarbį, o tuomet dirbusį Žemės ūkio ministerijos Kadro rengimo valdybos viršininku, bet nieko doro, išskyrus bičiulišką širdį, negalėjusio man pagelbėti.

Neužmirštu ir Henriko Zabulio geranoriškumo, tolerancijos.

Gegužės 25 d., antradienis

Per tą laiką mano ranka visai sugrubo ir vos vos besuvaldau plunksną... Aš vis dar bedarbis.

O iš Naujamiesčio – blogos žinios. Ten kažkas iš mano naujųjų giminaičių Mamai pasakė, kad mano žmona visai sulysusi, kad aš blogas, kad aš nedirbu, mane reikia pramaitinti... Ir kad

geriausia būtų mus išskirti... Bobos, bobos, bobos!

Mama didžiausioj panikoj.

Gegužės 27 d., ketvirtadienis

Nuėjau į Žemės ūkio ekonomikos institutą prašyti išmaldos – kad priimtų į darbą nors jauniesniuju bendradarbiu. Bet direktorius Jonas Laurinaitis, kurį aš šiek tiek pažinojau (ir kuris tuo metinius mokslo kandidatus savo institute galėjo suskaičiuoti ant rankos pirštų), į tokias kalbas nesileido. Sako, pirma apsigink disertaciją, o paskui – žiūrėsime... O aš iki tol maniau jį esant drąsesnį ir demokratiškesnį pažiūrų žmogų.

Žūt būt privalau įsidarbinti. Negaliu bedarbiu pasirodyti Maskvoje. O ten – ne tik palikti mano daiktai. Ten aš prieregistruotas, esu ten dar ir partinėje įskaitytoje. Pagaliau tik su priedanga, t. y. su įsidarbinimu aš galiu įteikti ir tą iš H. Zabulio „iškaulytą“ (jo rizikingai pasirašytą) raštelį apie tai, kad man disertaciją leidžiama gintis kitais mokslo metais.

Birželio 5 d., šeštadienis

Atsirado naujų gynėjų Žemės ūkio ministerijoje. Prie Bagdžiaus (Vadovaujančių kadruų valdybos viršininko) prisijungė ministro pavaduotojas tarybiniam ūkiams Ksaveras Purvinskas. Jie ryžtasi man siūlyti direktoriaus kėdę Aštriosios Kirsnos atraminiame parodomajame tarybiniame ūkyje. Čia gaučiau ir 25 proc. priedą prie atlyginimo, jeigu apsiginčiau disertaciją.

Prieš porą dienų buvau ten ir nuvažiaavęs. Užkampių užkampis. Tas ūkis ilgas kaip dešra – 20 kilometrų. Tęsiasi nuo Šeštokų iki Lenkijos sienos.

Bet ir čia įforminimas užkliuvo CK sekretoriui Songailai. Tas panoro susipažinti su mano „popieriais“, o paskui pareiškė nesutinkąs tvirtinti mano kandidatūros.

KOMENTARAS

Kaip vėliau sužinojau, K. Purvinskas dėl manęs asmeniškai lankėsi pas R. Songailą ir kažkoku būdu sugebėjo jį „neutralizuoti.“ Įforminimas minėto ūkio direktoriumi pajudėjo... K. Purvinskas ir toliau mane globojo. Po krūvelės metų iš jo paties sužinojau, kad jis kilęs iš šeimos, turėjusios... 80 ha žemės. Pasižymėjo aiškiomis tautinėmis orientacijomis. Bet man taip ir liko nesuprantama, kaip jis, būdamas tokios socialinės kilmės, kopė karjeros laiptais... Žinau, pasitaikydavo ir anais laikais sėkmingų savo biografijos klastočių...

Ne vienam iš skaitytojų gali pasirodyti, kad man, patekusiam į valdžios nemalonę, kažkaip nepelnytai (netgi įtartinai) buvo pasiūlyti palyginus aukšti direktoriaus postai. Žvelgiant iš dabarties

pozicijų – tikrai taip. Tačiau anais metais Lietuva dar išgyveno labai ryškų kvalifikuotų kadrų stygių. O man gi po aspirantūros buvo numatytos net ministro pavaduotojo ar bent valdybos viršininko pareigos. Buvau „pastebėtas“ dar iš priešaspirantūrinių metų. Tai ne pasigyrimas, bet tuometinių aplinkybių papildomas (tegu gal ir ne visai korektiškas) paaiškinimas.

Aštriosios Kirsnos atraminio parodomąjo ūkio direktoriumi vis dėlto buvau paskirtas, bet birželio viduryje. Ten dirbau trejus metus ir „remontavau“ savo „politinį veidą“... Prisipažinsiu: dėl mano karšto būdo, bet greičiau dėl pernelyg atviro savo žinių demonstravimo tas „remontas“ išėjo ne visai sėkmingas: dar labiau suerzinau ir žemesnio, ir aukščiausio lygio savo viršininkus. Nors ūkio rodikliai buvo puikiausi...

Sugrįžęs į Vilnių, pradėjau savo karjerą nuo eilinio mokslinio bendradarbio.

Birželio 7 d., trečiadienis

Vis dar būdamas bedarbiu, išvažiavau į Maskvą tvarkyti savo reikalų. Važiavau prislėgtas, su didžiausiu nerimu širdyje. Kaip mane čia sutiks?..

Profesorius Kuvšinovas – katedros vedėjas, net nepanoro manęs matyti. Šitaip pasielgė ir fakulteto dekanas profesorius Sergejevas (kuris, atrodo, dar taip neseniai mane gyrė už drąsias mokslines tezes). Grėsė pavojumi... Nuotaiką taisė dauguma čionykščių draugų ir jaunų dėstytojų. Rėmė rusai, ypač kaukaziečiai. Ir, žinoma, lietuviai. Visi jie tikėję, kad „Grigas iš situacijos išsipainios, nepasiduos“..

Įdomų faktą sužinojau iš Šuvajevos, aspirantūros skyriaus vedėjos... Buvo pas ją atsilankęs saugumietis dėl manęs. Jai papasakojęs, kad amerikonas Šilbajoris mane nugirdydavo restorane, o paskui mano pasakojimus užrašydavo į magnetofoną... Nejaugi ir tarp saugumiečių sklando tiek neraštingo bobiškumo?

Pagaliau po kelių dienų gavau žinutę, jog mano disertacijos gynimui vis dėlto paskirta paskutinė sezono diena – birželio 30... O H. Zabulio raštelyje juodu ant balto buvo užrašyta: man leidžiama ginti ne anksčiau kaip kitais mokslo metais, t. y. rudenį. Supratau, kad „timiriazevkoje“ nuspręsta greičiau manimi atsikratyti ir kol mano „byla“ neužbaigta, tęsiama – išbraukti mane iš savo mokslinės bei partinės įskaitos ir atiduoti Lietuvos malonei...

Man tai buvo savaip netikėta. Tame maskviečių sprendime įžvelgiau kažkokios man užuojautos, žmogiškumo proveržį, apie ką panašiais atvejais nebuvau girdėjęs iš Lietuvos gyvenimo...

Tai buvo savotiška atlaikyto mūšio atomazga.

Pirmasis P.S. Atomazgos apibendrinimai

Manau, kad „timiriazevkoje“ su manimi palyginus humaniškai pasielgė dar ir dėl tos priežasties, kad niekas ten nežinojo tikrosios mano bylos esmės. Apie tai gana vaizdžiai byloja kad ir ano saugumiečio pokalbis su aspirantūros skyriaus vedėja. Na, o kita vertus... Neatmeskime ir tos prielaidos, kad sovietinės Lietuvos saugumas, nors ir būdamas Maskvos satelitu, galėjo turėti ir savų interesų (kuriuos, tarkim, galėjo inspiruoti A. Sniečkus ir jo aplinka). Neskubėdavo apie viską informuoti Maskvos... Šiuo atveju prisimintinas kad ir tas Maskvos saugumo lydraštis pulkininkui A. Randakevičiui (su prie jo pridėtais agentūriniais pranešimais), kuriame netiesiogiai priekaištaujama „Lietuvos saugumui“ už skubą panaikinant mano sekimo bylą...

Man jau direktoriaujant Aštriojoje Kirsnoje, kandidatinė disertacija bus apginta. Bet ji VAK'e (Aukščiausioji Atestacinė Komisija – buvo tokia irgi supergalinga institucija Sovietų Sąjungoje) dar ilgai bus „marinuojama“, t. y. netvirtinama. Kiekvienas pasiteiravimas telefonu man kainuos papildomų širdies dūžių... Paskui bus persikėlimas į Vilnių, į mokslinių tyrimų sritį... Dirbsiu eiliniu moksliniu bendradarbiu ekonomikos srityje, bet laimėsiu konkursą užimti naujai formuojamo Sociologijos sektoriaus vadovo pareigas. Bus ilgas, labai įtemptas naujos mokslo krypties organizavimo ir jos praktinio įtvirtinimo darbas, teikęs aiškių laimėjimų ne tik man, personaliai, bet ir pasigiriant – visai šaliai. Na, kad ir per mano inicijuojamas ir kuruojamas socialinės raidos planavimo ir įdiegimo programas, į kurias tuomet buvo įjungtos visos oficialiosios šalies struktūros bei institucijos. Be tiesioginio mokslinio

Kažkokia proga susirinkę Aštriosios Kirsnos atraminio parodomojo ūkio kontoros darbuotojai. Kaire ranka prilaikau dar 2-ą neturintį sūnelį Arvyduką. 1966 m.

darbo, keturis metus paaukojau, eidamas ir Socialinės raidos planavimo apžiūros respublikinės komisijos pirmininko bei dviemėtės Sociologinių žinių skleidimo mokyklos vadovo pareigas. Tos mokyklos klausytojų daugumą sudarė vadinamasis „partinis aktyvas“ ir asmenys, atsakingi už socialinės raidos programas, jų įgyvendinimą. Sociologinė mintis ir informacija tais metais „naudojosi“ išskirtiniu dėmesiu ir padėti.

Neslėpdamas prisipažinsiu – darbo rezultatai tikrai mane džiugino. Prisidengus tuomet „madinga“ socialinio planavimo praktika (o ji daugelyje tuometinių sąjunginių sovietinių respublikų buvo suprantama ir įgyvendinama formaliai), Lietuvoje pasisekė įrodyti jos (teisingiau – ideologinės kampanijos) pozityvias puses.

Netrukus visose įmonėse, visuose miestuose ir net ministerijose (spaudžiant prie tuometinės Ministrų Tarybos sudarytai specialiai, rimtus įgaliojimus turinčiai institucijai, kuriai nuostatus kurpiau ir aš) buvo sustiprintas dėmesys ne formalioms socialinių problemų sprendimo pusėms, o faktinėms. Tarkim, darbo sąlygų gerinimui, darbuotojų kvalifikaciniam augimui, jų poilsio sąlygoms ir sveikatingumui, psichologiniam klimatui, aplinkos estetizavimui ir t. t., ir pan. Bet...

... Mane, jau vėl (tik kitu rūbu) „išlindusių“ į paviršių, pakvies į Saugumo įstaigą Lenino (dabar Lukiškių) aikštės pašonėje ir plk. Eismontas pasiūlys būti jų konsultantu sociologijos srityje. Jis tada, apie 1976-uosius metus, man atviriau pasakys: „Jūs gi buvote mūsų stebimas! Turite uodegėlių...“

Paskui, patylėjęs ir stebėdamas mano veidą, pridurs: „Jūs gi ne iš tų, kurie nurimsta... Sieksite gintis aukštesnio laipsnio disertaciją... Štai čia mes Jums ir praverstume... Arba... Kitaip Jus prisiminsime...“

Iškylaujame su mus aplankiusiais žmonos giminėmis. Aštrioji Kirsna, 1967 m.

Plk. Eismontas buvo ištis labai inteligentiškas, apsiskaitęs. Buvau nustebintas ne tiek „švelnaus“, rafinuoto spaudimo tapti „konsultantu“, bet saugumiečio psichologinio įžvalgumo... Tada, priverstas fundamentaliai pakeisti savo profesinę orientaciją (išstumtas iš man įprasto agrarinio sektoriaus), aš net nediršau galvoti apie aukštesnį mokslinį laipsnį. Bet atėjo metas ir, pasirodo, vos ne savaime tam žingsniui „subrendau.“ 1980 metais rusų kalba paskelbiau monografiją „Įmonės socialinė organizacija ir jos funkcijos.“ Šia monografija labai greitai įsitvirtinai Sovietų Sąjungos sociologų bendruomenėje. Kadangi pagal ano meto „papročius“ monografijos tekstas buvo „Minties“ leidykloje redaguojamas 1,5 metų, aš toliau dirbau prie to teksto – gilinau teorines pozicijas ir dar tų pačių 1980 metų vasarą ryžausi disertaciniam „šiuoliui“...

Štai čia ir prasidėjo... Žinoma, dėl to, kad atmečiau aną siūlymą...

Kaip jau minėjau, mano monografiją paskelbė 1980 metų pradžioje. Bet štai svarstyti ją susigriebta tik vasarą, būtent tada, kai ėmiausi organizuoti disertacinio darbo gynybai. Matyt, buvau gana „pavojingas“, kad apie monografijos recenzavimą ir jos svarstymą (ne bet kur, o Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto sekretoriato) nebuvau net oficialiai informuotas (jau nekalbant apie „padorumą“ j svarstymą kviesti patį autorių).

Apie tai, kad mano kūrinys buvo neigiamai recenzuotas ir ideologiniu bei politiniu požiūriu pripažintas ydingu, informavo Vladas Niunka, kuris tuomet ėjo Lietuvos MA Visuomenės mokslų skyriaus akademiško-sekretoriaus pareigas. Jaučiu jam, seniai išėjusiam į Anapilį, didelę pagarbą ir dėkingumą už tai, kad mane drąsiai ir principingai buvo pridengęs ne kartą...

Aštriosios Kirsnos ūkio darbuotojų tiems laikams būdinga poilsio valandėlė pievelėje...

Mane aplankė Virmantas Velikonis, melioracijos šalininkas, Kėdainių rajone net pastatęs paminklą melioratoriams. Stovime ant tilto, po kuriuo teka kadaise gyvybingas, melioracijos grioviu paverstas Kirsnos (jotvingių kalba „Juodos“) upelis. Aplink neaprėpiami, numelioruoti, kultūrinėmis pievomis paversti plotai (dabar vėl sugrįžę į pirmykštį užpelkėjimą...). 1967 m.

Tuo jau spaudoje paskelbtos (ir pro pagrindinę Glavlito cenzūrą „praleistos“) knygos svarstymu vėl pradėta „byla“ nepasibaigė. Iš Lietuvos važiuo asmuo organizuoti opoziciją ir Maskvoje. Tas asmuo, buvęs mano „pavaldinys“ staiga tapęs mano „viršininku“, turi ir slapyvardį – „Ivanauskas“.. Bet Maskvoje, bent mokslo bendruomenėje, padarumo tada buvo daugiau. O ir pati monografija buvo padariusi gerą įspūdį... Atsirado tiesiog nuostabių šalininkų, paskatinusių mane pasiskubinti su gynyba...

Ar dabar galima įsivaizduoti, kad aš jų, mano rėmėjų, įkalbėtas, vos ne pats „įpiršau“ ne tik daktarinės disertacijos gynimo dieną, bet ir sudariau brigadėlę, kurios uždavinys buvo gana neįprastas – organizuoti iš visų Maskvos „pakampių“ su taksu suvežti keliolika mokslinės tarybos narių. Bet gi taip buvo!.. Tą savaip įdomų faktą gali patvirtinti ne vienas, kad ir viešosios nuomonės tyrimų agentūros „Vilmorus“ direktorius doc. dr. Vladas Gaidys, buvęs tos „taksistų“ brigadėlės nariu (iki to mano parinktas ir nusiųstas į sąjunginio Sociologinių tyrimų instituto aspirantūrą)..

Daktarinės (habilitacinės) disertacijos gynimo metu (o tai įvyko 1980 metų lapkričio mėnesį) buvau tiesiog šturmuojamas klausimais, kurių buvo užprotokoluota 17. Kodėl? Tik vėliau iš tarybos narių viešų prisipažinimų paaiškėjo, jog jie buvo Lietuvos atstovų, taip pat ir iš kitų institucijų agituojami balsuoti prieš... Bet įspūdį padarė mano atsakymai. Ir monografija.

Taip tapau pirmuoju Sovietų Lietuvoje sociologijos mokslų habilituoto daktaro laipsnį apsigynusiu asmeniu, turinčiu dar ir mokslinio agronomo ekonomisto bei ekonomikos mokslų kandidato (daktaro) diplomus.

Prisimindamas anuos dramatiškus metus, lenkiu galvą prieš nuostabios sielos ir išminties profesorių Valentiną Podmarkovą, kuris mirė tesulaukęs 49-rių metų. Jam, jau po mirties, dedikavau tą, vartus man į habilitaciją atvėrusią monografiją. Tai šis profesorius buvo vienas iš tų, kurie bylinėjosi už tuometinės laisvesnės sociologinės minties įteisinimą. Tai jis į sovietinės sociologijos žodyną įvedė „socialinės organizacijos“ sąvoką. Lenkiu galvą ir prieš anų metų prestižinį vardą turėjusio Leningrado finansų ir ekonomikos instituto direktorių profesorių Helijų Čerkasovą. Žinojau, kad jis, keliolika tūkstančių studentų turinčios aukštosios mokyklos vadovas, simpatizavo man po susitikimų mokslinėse konferencijose ir organizavo mano darbui išsamų, tais laikais lemiantį kolektyvinį atsiliepimą. Lenkiu galvą ir prieš profesorės Irinos Čangli (pagal kilmę rusų graikės) asmenybę, jos atminimą... Kai kas iš tenyščių manė, kad esu jos tolimas giminaitis, nes mano disertacijos svarstymas jos vadovaujamoje skyriuje (Sovietų Sąjungos mokslų akademijos Sociologinių tyrimų institutas) praėjo sklandžiai ir pristatymas gynybai irgi buvo lemiantis.

... Bet ėjo metai. Mano disertacija VAK'e buvo tebesvarstoma (blokuojama). Vienas kitą keitė vadinamieji „juodieji recenzentai“... Bet jie, kaip susitarę, tvirtindavo tą patį – darbas moksliniu požiūriu

1968-ųjų pradžia. „Politinės reabilitacijos“ metai dirbant Aštriosios Kirsnos (Lazdijų r.) atraminio parodomojo ūkio direktoriumi. Sovietų Sąjungos pereinamosios Raudonosios vėliavos įteikimas už puikius ūkio veiklos rezultatus. Iš kairės rajono žemės ūkio gamybinės valdybos viršininkas Bronius Baltuška, Lietuvos komunistų partijos rajono komiteto pirmasis sekretorius Vincentas Normantas, Žemės ūkio ministerijos Valdybos viršininkas Jurgis Ptakauskas (teikia vėliavą). Šalia manęs – etatinė ūkio partorgė Marija Sabaliauskienė ir profsąjungos komiteto pirmininkas Anicetas Černiauskas. 1968 m. pradžia

Tai ne laidotuvių, o iš javų varpų pintas pabaigtuvių vainikas geriausiam rugiapjūtės kombainininkui. Šalia mano žmona Angelė, tuometė ūkio darbo saugumo technikos (!) inžinierė. 1967 m.

nepriekaištingas... Per pažintis sužinojau, kad tvirtinimo eigą blokuoja įtakingiausia organizacija. O buvo praėję jau keturi su trupučiu kančių ir nežinios metai... Atrodo, viskas išbandyta. Iš Lietuvos į VAK'ą siunčiami tik neigiami signalai. Nusprendžiau pasinaudoti va banque (pranc. lošiama iš viso banko) metodu...

Tos istorijos iš tiesų nepasakočiau (juolab kad „neprietelius“ joje gali įžiūrėti jam patinkantį motyvą...), jeigu ji manęs nežavėtų savo tikrai netikėta atomazga... To žingsnio tarpinėke tada pasitarnavo žavi docentė Leonilija P., kuriai tariu ačiū... Buvęs jos vyras, saugumo darbuotojas, turėjo bičiulį – šeimos draugą. Tuo metu jis nešiojo pulkininko antpečius (tiesa, saugumiečiai uniformuoti nevaikščiodavo) ir užėmė mūsų respublikos KGB įtakingas mokslo ir švietimo sistemos „kuratoriaus“ pozicijas. Docentė supratingai pasišalino, palikdama mane „akis į akį“ su pulkininku ir su atsineštu konjako buteliu. Kaip buvo mano sumąstyta, taip jam tiesiai ir pasakiau: „Visa Maskva kalba, kad mano disertacijos patvirtinimą blokuoja jūsiškė įstaiga...“

Mano ėjimo va banque pagrindinė mintis buvo tokia: į viešumą išėjusių (šiuo atveju – „su Grigu“ susijusių) istoriją geriau baigti „taikiai“, negu toliau leisti panašiems gandams skleistis, kurie kompromituotų saugumą (KGB). Ir dar galvojau: kas jiems tas Grigas, jeigu jis pastaraisiais metais „nesikandžio“ ir jeigu yra aibė kitų, dešimt, šimtą kartų rimtesnių programų... Štai taip aš tada galvojau.

„Paskambinkite man po savaitės. Išsiaiškinsime...“

Pulkininko balso intonacijoje lyg ir pagavau man rūpimą vilties spindulėlį...

Paskambinau. Ne po savaitės, bet po dešimties dienų. Neturėjau jėgų... Atsakė: jų įstaiga dėl trukdymo niekuo dėta... Ne tai, kad nudžiugau – apstulbau už kelių dienų iš VAK'o gavęs pranešimą apie mano disertacinio (habilitacinio) darbo patvirtinimą. Paskui spec. paštu atkeliavo ir diplomas.

Tai buvo jau 1985 metai – Gorbačiovo liberalizuojamos politikos metai.

Mielas skaitytojau, ar aš pasakočiau štai taip, jeigu būtų buvę kitaip? Kokia prasmė man būtų sukelti mintis apie kitokias, nei ši – vienintelė, interpretacijos variacijas?

... Mokslinį ir pedagoginį darbą pradėjau dirbti kur kas didesniu pajėgumu. Žinoma, kol nesibaigė sovietmetis, savo tekstuose „įstatydavau“ vieną kitą visiems mokslininkams suprantamą „perkūnsargį“... Bet nesitikėjau, kad ir po Nepriklausomybės atkūrimo, praėjus keliolikai metų, dar tebebūsiu atsidūręs puolamųjų pusėje... Jei tuo teiginiu linkę abejoti, pasklaidykite kad ir aukštus postus valdžios struktūrose užėmusios dr. Nerijos Putinaitės knygos „Šiaurės Atėnų tremtiniai“ puslapius... Štai kaip ji, pavyzdžiui, yra rašiusi apie mano, taip pat ir apie pernelyg anksti į Anapilį iškeliavusio žymaus kultūrologo ir tautotyriminko G. Beresnevičiaus monografijas: „Jų ideologiniai tautiniai projektai yra totalitarūs, žadantys prievartą ne vien individo valiai ir nacijos skleidai istorijoje, bet ir pasauliui ar net visai žmonijai Grigo atveju“ (199 p.). Taigi ideologinėmis klišėmis nuo anų metų nelabai pasistūmėta...

Neneigtina ir tai, kad teko ilgus metus dirbti su „Ivanausku“, kuris iš eilinio bendradarbio netruko tapti įstaigos vadovu...

O apskritai... Žmonių pasaulis funkcionuoja pagal jam būdingus, jo pasiektos (o gal ir išsigimstančios) kultūros dėsnius. Mūsų pačių laisvė yra tų dėsnių ir mūsų prigimties rėmuose.

Štai, mielas skaitytojau, ir visa mano gyvenimo dešimties metų tarpsnio istorija (jei prie jo nepridėsimė, kas parašyta komentaruose ir „post scriptum“)... Nedrįstu tvirtinti, kad ji buvo kuo nors ypatinga. Ypač jeigu dar prisiminsime pokario metų rezistenciją... Bet, kaip galėjote įsitikinti, ta istorija turi vieną (bet gal irgi neišskirtinį) bruožą – manoji „aš“ laviravimą...

Priklausau tai kartai, kuri jau paauglystėje ir jaunystėje buvo paveikta sovietų ideologijos, visos su ja susijusios prievartos sistemos. Jos gniaužtuose ir buvo atsidūręs asmenybės išsiskleidimas. Tačiau mano kartai iš tėvų, iš anos Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo, dar buvo perteikta meilė savo gimtajam kraštui, savo kultūrai. Savo Tėvynei. Jos vizija – tada išniekintos Tėvynės kančia, daugelio širdyse iš mūsų buvo tebenešiojama. Argi ne ta, ne mano karta aktyviausiai įsitraukė į Sąjūdį? Į nepriklausomybės atkūrimą? Ir ar ne ji šiandien labiausiai išgyvena vilčių neįsikūnijimo dramą?

Šiandien į mus politikai jau įprato kreiptis „Lietuvos žmonės!“ Jie vengia, nebedrįsta atvirai mus vadinti lietuviais (ši sąvoka gali reikšti ne tik etninę tautą, kurią minėti jie vengia, bet ir politinę naciją). Jie nevartoja net tokių sąvokų, kaip „tėvynainiai“, „bendrapiliečiai“... Tai ko stebėtis, jeigu mūsų jaunimas būriais bėga iš Lietuvos. Jie nebeišgyvena Gimtinės – Dvasinės Tėvynės jausmo. Nes ir anas kreipinys jiems neprimena mus jungiančios dvasios, socialinių saitų, istorijos, kultūros paveldo. Tame kreipinyje nepagausime ir deramo orumo ar pasididžiavimo savo šalimi... Tėvynė gęsta (ir gesinama) mūsų akyse, savo vietą užleisdama geografiniam, administraciniam regionui – valstybės „aptvarui“...

Kai kam iš skaitytojų gali pasirodyti, kad tokie mano minoriniai apmąstymai yra vien „nueinančiojo“ aimana. Arba, kad tai panašu į „tyruose šaukiančiojo“ balsą... Būčiau neteisis, jeigu savikritiškai nepripažinčiau, kad iš tiesų tokio „elemento“ esama. Bet ne čia, ne minorinėse gaidelėse glūdi esmė... Argi nematome globalios, tinklinės visuomenės pavidalą įgijusios „viską ir visur“ vartojimo ir nežinia į kur „skubančios“ kultūros? Teisingiau – jos kulto? Argi neįsivaizduojame to kulto puoselėtojų sukauptos ir įvairiais pavidalais pasireiškiančios jėgos? Tos jėgos korporatyvinės dvasios alsavimo? Tai ji be gailės – be skrupulų traiško, kas tik pasitaiko jai „po kojomis“... Tai ji šluoja nacionalinių valstybių, o kartu ir tautinių, nacionalinių kultūrų bruožus ir riboženklius. Šios jėgos „užkrečiamasis grybėlis“ ypač gajus ten, kur suranda nusilpusią, nukraujavusią, savąjį aristokratizmą (kultūrinį, politinį, moralinį ir kt. elitiškumą) praradusių tautą...

Tai, žinoma, ne pasaulio pabaiga. Bet pakankamai aiškūs dominuojančios civilizacijos (orientuotos į „profanum“) katastrofos ženklai. Atimkime iš žmogaus dvasią (arba sacrum), blokuokime jo istorinę atmintį, jo pagarbą kultūros paveldui ir jis taps technotrinės civilizacijos mutantu. Arba, mūsų dienoraščio kalba kalbant, žmogus taps agentu (šaltiniu), aptarnaujančiu tą civilizaciją, kuri „ryja“ savo pačios ateitį... Tautinę kultūrą, nacionalinį sąmoningumą mums privalu vertinti ne tik kaip priešnuodį „save ryjančios“ civilizacijos galioms. Visa tai turime vertinti dar ir kaip gyvenimą daroje su Visatos dėsniu – įvairovės sklaida ir jos išsaugojimu. Ir visai čia nesvarbu, kad mes, mūsų planeta – tik dulkelė beribėje erdvėje ir beribame laike...

Ne vienam gali kilti klausimas: kur buvau Atgimimo, Sąjūdžio metais? Atsakau... Buvau išrinktas Lietuvos mokslininkų rūmų Sąjūdžio tarybos pirmininku. Sąjūdžio štabui siūlėme aktyviau pasinaudoti minėtos institucijos intelektualinėmis ir organizacinėmis galimybėmis. Deja, nei tu, nei kitais teiktais siūlymais Sąjūdžio štabe taip niekas rimtai ir nesusidomėjo... Buvau deleguotas ir į Sąjūdžio suvažiavimą. Nepaisant to, kad buvau išrinktas vienbalsiai, mano įgaliojimai buvo klastingai anuliuoti prisidengus tuo, kad vienas iš 13 „už“ balsavusių mokslininkų buvo balsavęs už mane telefonu, ir tai, atseit, visą balsavimą paverčia negaliojančiu... Telieta spėlioti, kad ir tuomet tebeveikė KGB „juodoji ranka“... Nors tame garsiajame Sąjūdžio suvažiavime dalyvavau. Bet dalyvavau kaip svečias – nuo „Žinijos“ draugijos...

Antrasis P.S. Pamąstymai apie Tautą, Tėvynę, Pasaulį ir kitos epiloginės mintys

Baigus tvarkyti šios knygos tekstą ir jam „pagulėjus“, kilo mintis dar kai ką pasakyti.

Viešumai pateikti jaunystės dienų dienoraščio įrašai ir vėlesni jų komentarai, kaip dabar manau, nėra vien privataus gyvenimo pasakojimas. Kartu tai ir savotiška piliečio išpažintis, piliečio pozicijos išskleidimas. Visai natūralu, jeigu skaitytojas tikisi aiškesnės dabartinės mano mąstysenos (ir elgsenos) pozicijos – kuo ir kaip aš gyvenu. Skaitytojas man atleis, jeigu tomis labiau koncentruotomis mintimis, šios knygos pristatymo proga, aš ir pasidalysiu...

Tauta. *Pasąmonėje nuolat ir nuolat kirba klausimas – kas man buvo ir tebėra Tauta? Visą laiką ieškau atsakymo. Ir vis labiau įsitikinu: Tauta buvo ir tebėra mano esybė. Tai ne tik nuo pat pirmųjų kūdikystės, vaikystės dienų girdima seniausioji indoeuropiečių kalba, daugybė bendrai dainuotų ir dar retkarčiais tebedainuojamų dainų. Tai ne tik keistu jaukumu ir prigimtinės kultūros dvasia alsuojančios kaimo kapinaitės, į saulės vainiką panašūs kryžiai, sakraliniais nuometais apsigaubusios, dabar tik į sceną išeinančios, moterys...*

Man Tauta – tai ir užmirštas protėvių įtikėjimas, jog jų iškeltoje kovos vėliavoje yra susitelkusios žuvusiųjų karžygių vėlės, kadaise padėjusios atsispirti slavų antplūdžiams; padėjusios nugalėti ir iš pusdykumių atkakusias, siaubą Europai kėlusias mongolų-totorių ordas, o paskui – ir geležimi kausytus kryžininkus...

Man lietuvių Tauta – tai ir Rytprūsius užėmusių raudonarmiečių siautulio siaubas – prie vežimų, prie tvarto durų prikaltos ir išprievartautos lietuvninkų moterys, nuo išgyvenimų pamišę ir į Lietuvą atklydę jų vaikai. Tai ir pokario metais į Tuskulėnų duobes suversti ar miestelių aikštėse suguldyti ir niekinti tūkstančiai jaunų vyrų, žuvusių vien dėl to, kad tikėjo Tautos ir savos Tėvynės idėja. Tai ir šimtai tūkstančių Sibiro tremtinių, sovietų lagerių kankinių, jų suluošintų, išdraskytų likimų ir neaprėpiamose platybėse išmėtyti jų kaulai...

Man Tauta – tai ir ištuštėję senųjų Čikagos lietuvių kvartalai, dvasios skausmu atsišaukiantys mano širdyje. Tai ir sparčiai retėjančios lietuvių statytos bažnyčios, kuriose dar pamatysi Tėvynės troškulį malšinančius, rodos, tokius pat, nuo vaikystės pažįstamus veidus su įspaustu ir nebeišgydomu amžiams prarastos gimtosios šalies ilgesiu. Tai ir savo tėvų, protėvių žemę šiandien gal irgi amžiams paliekantys tūkstančiai, dešimtys tūkstančių tų, kuriems Tėvynė pavirtusi pamote ar kurios įvaizdis visai išblėšęs iš jų krūtinės...

Man Tauta – tai ir banga po bangos, lyg nesibaigiantis maras, maigyti ir tebemaigomi ne tik elementarų gyvenimo džiaugsmą ar viltį, bet ir prasmę praradę, pajuodusiais siluetais pavirtę mano sodiečiai. Tai ir dėl dvasios orientyrų stygiaus į nusikalstamą pasaulį pasukę šimtai vaikinių ir nelaimingos jaunutės vienišos motinos, žudančios ką tik pagimdytus savo kūdikius, ir tie bedaliai, kurie kas rytą rausiasi po šiukšliadėžes. Tai ir tos trapios mokinukės ar mokinukai, kurie poromis, susiglaudę nusprendžia palikti jiems tapusį nepakeliamą pasaulį...

Man Tauta – ne vien jos idėjų skleidę Daukantas ir Kudirka, Basanavičius ir Vaižgantas, Maironis ir Čiurlionis, Steponas Darius ir Stasys Girėnas, generolai Povilas Plechavičius ir Vytautas Žemaitis, monsijoras Kazimieras Vasiliauskas ir neramusis Vilius Bražėnas, Romualdas Ozolas, tautotyrininkai Gintaras Beresnevičius ir Ona Voverienė – šimtai ir tūkstančiai tų, kurie su pasiukojimu tebepuoselėja tautos idėjų. Bet man tauta dar ir tie, kurie, genami netramdyto savanaudiškumo, veltui ar pusvelčiui svetimiesiems atidavė sunkiu prakaitu kauptą nacionalinį turtą, ir tie, kurie korupcinii, biurokratinii tuščio politikavimo ir savinaudos voratinkliu laiko apraizgę savuosius...

Man Tauta – tai pakelėse pastatyti kryžiai, tūkstančiai kryžių, prašaliečiams savaip bylojantys apie tėvynainių išgyvenimus, kančias ir tebekraujuojančias žaizdas...

Tėvynė. *O Tėvynė? Kas ji man šiandien? Tai savaip skausminga mano valstybės istorija, mokyklos, kurias aš lankiau ir kuriose brendo mano patriotizmas ir mano meilė krašto gyviesiems ir mirusiesiems. Tai bažnyčios vargonų muzika, atlaidų šurmuly, kuris tais metais mane lydėdavo. Tai po visą gimtąjį kraštą vinguriuojančios upės ir upeliai, ežerai ir ežerėliai, mūsų protėvių vadinti šventais, nes jie nuo seniausių laikų buvo įspėję gyvojo vandens paslaptį... Man Tėvynė tai ir šalia jų išsimėtę, bet dabar dauguma iš jų užmiršti, dilgėlėmis ir šiukšlėmis nusėti pilkapiai, piliakalniai ir alkaliniai; savaip žavūs, bet nuščiuvę, pritilę miesteliai, virš kurių kyšo ištuštėjusių bažnyčių bokštai ir iškilias dvaravietes kai kur dar primenantys medžių guotai.*

Man Tėvynė – valstybės vėliava, iškelta ant mokyklos flagštoko, kuri šiandien gal labiau negu bet kada yra lietaus ir vėjo gairinama. Tai ir valstybės įstaigų biurokratizuotas bruzdesys, nuolatinis šurmuly partijų ir politikų, atvirai besigrumiančių dėl valdžios, dėl juos viliojančių įtakų.

Deja, Tėvynė – tai ir erzelis verslininkų, kurie, nepripažindami tautos ir nuvertinę savo tautiečių darbo jėgą, gausina tik savo pajamas. Betgi Tėvynė – tai ir gatvėse ar auditorijose sutinkami jaunulių veidai, spindinčios jų akys (tiesa, ne tokios dažnos), kuriose nesunkiai išskaitai dabar jau apmalšintą pasimetimą ir valingą troškimą prisidėti prie savo Tėvynės gerovės, prie savo protėvių šalies identiteto išsaugojimo.

Man Tėvynė – ištuštėjusiais laukais sklandanti, erdvėje tvyranti, žodžiais nenusakoma ir tik širdimi pagaunama kančia, neišsipildžiusios žmonių viltys, jų bejėgiškumas, kurį paskleidė nuolatinės reformos ir pasikartojančios apgavystės. Tai ir iš medžio išskaptuoti Rūpintojėliai, įkūniję pažemintos tautos skausmą, susimąstymą ir susitaikymą su likimu. Betgi Tėvynė – tai ir šuoliuojančio Vyčio ženklas, nuo seniausių laikų išreiškiantis ne tik lietuvių valingumą, istorines pergales, jo prigimtyje tebetūnantį ekspansijos skrydį, bet ir kovos su blogiu nuolatinį siekį... O argi mūsų menininkų, mokslininkų, mūsų krepšininkų pergalės nėra Vyčio dvasios įsikūnijimas?

Todėl tvirtinu: man Tėvynė – jaukiausia, brangiausia, niekuo nepakeičiama suvienytos Europos dalis. Tik štai... Ji ne tik įgavo teisę imti iš Europos. Ji pati privalo kažką unikalau, savito jai duoti. Ne vien tūkstančiai iš Lietuvos plūstančių darbo jėgų... Tėvynė – tai erdvė, kurioje aš privalau surasti savo raiškos nišą ir rūpintis Ja, Jos įvaizdžiu. Tėvynė – tai kita mano tapatybės, mano esybės dalis!

Tauta, jos idėja priklauso žmogaus dvasinio gyvenimo sričiai. Tėvynė – tai to gyvenimo teritorinis, savai materializuotas prisirišimas. Tėvynė be Tautos neegzistuoja. O jeigu ir egzistuoja, tai tik kaip nevisavertis, dvasia į save nešaukiantis, vien kokią nors savinaudą teigiantis dalykas. Tauta ir Tėvynė yra suaugusios į neatsiejamą visumą. Panašiai kaip vyro ir moters sąjunga...

Pasaulis. *Gal man po Absoliuto (Dievo) antruoju Asmeniu eina Tauta ir Tėvynė? Neabejodamas žinau: šio antrojo Asmens dėka aš prasmingiau susiliečiu su žmonija... Argi pati žmonija nesusideda iš tautų ir tėvynių sumos, panašiai kaip organizmas iš ląstelių ir audinių? Žmoniją aš prilyginu trečiajam Asmeniui. Mano širdis, mano protas vienodai tvirtina: Tauta, Tėvynė ir globalizuotas Pasaulis puikiausiai gali sutarti. Ir sutaria ten, kur nesumenkinama tradicija. Įsitikinęs teigiu: toji trejybė teikia egzistencinę pilnatvę ne tik man, bet taip pat prasmę ir tvarką už manęs nusidriekusiam Pasauliui.*

Betgi matome – pasaulis keičiasi neįtikėtiniu greičiu... Blogio struktūros jungiasi ir tarpsta. Gėrio – pasimetusios, speičiamos į kampą... Žmogaus gyvybė praradusi vertę.

Anksčiau man nerūpėjo, o dabar parūpo, kokia gi išties ta mano esybė ir jos kryptingumas. Parūpo, ar dar išlieka galimybė (ir būtinybė) išsaugoti įprastą tradicinį vientisumą, kuris man teikdavo dvasios pusiausvyrą ir kūrybiškumo kryptį.

Šiandien prikiština sakoma: mes – tik piliečiai. Dar daugiau: mes – Europos, pasaulio piliečiai. Mano pase nėra įrašo – tautybė... Bet kodėl niekas iš ideologų ir politikų nepasidomi, kas iš mano esybės (tuo pačiu – ir iš pasaulio piliečio esybės) beliks be manyje įsikūnijusio paveldo – be savo Tautos ir Tėvynės pajautos? Gal jie pamiršo, kad Tauta asmeniui teikia dvasią, o Tėvynė – kultūrą? Atimkite tas aukščiausias vertybes – Tautą ir Tėvynę – ir mano elgesys, mano deklaruojamas pilietiškumas ir net patriotizmas praras dorovinį pamatą, aš lengviau pasuksiu savinaudos, egocentrizmo link. Kas liks Pasauliui?..

Manęs paklauskite – o ką teikia Pasaulis? Ir jums, ir aniems ideologams atsakau – Pasaulis man teikia civilizuotumą. Ir – žmonių bendruomeniškumo, bendro likimo supratimą. O jis be sudvasintos kultūros būtų tik technologinių ėjimų pagausinimas... Štai taip – Tauta–Tėvynė–Pasaulis – suvokiant žmonijos organizavimąsi, viskas lieka savo vietose, išsaugomas ne tik įvardytos trejybės vientisumas, civilizacijos prasmingumas ir darna, bet ir mano paties esybės vientisumas.

Taigi man Tauta ir Tėvynė reiškia mano esybės įkūnijimo ir iškūnijimo Pasaulyje būdą, nes mano esybė čia užgimsta, čia įgyja spalvas, išgyvena praradimus ir atradimus. Čia ji įgyja ir žmogiškumą, kuriuo aš privalau dalintis su kitais, su Pasauliu, bet pirmiausia su tais, kurie čia gyvena. Bet galiu ne tik čia, savo gimtinėje, bet ir Pasaulyje viską ir prarasti...

Nerimo šaltiniai

Sakoma: buvo Didysis Sprogimas! Ir kad iki šiol galaktikos tebetolsta viena nuo kitos...

*Gal ir Žmonijoje vyksta kažkas panašaus? Žmonės vis dažniau palieka savo gimtąsias vietas, išsi-
veždami jų ilgesį ir meilę...*

Sakau kalbą Filosofijos, sociologijos ir teisės institute Nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečio proga. Iš kairės Mečys Laurinkus (buvęs instituto jaun. moksl. darbuotojas, tapęs generolu, Valstybės saugumo departamento vadovu), kompozitorius Julius Juzeliūnas, instituto direktorius dr. Vacys Bagdonavičius, prof. Vlada Stankūnienė, Jurgis Jurgelis (irgi buvęs instituto jaun. moksl. darbuotojas, tapęs VSD generolu ir vadovu), prof. Bronius Kuzmickas (Kovo 11-osios Akto signataras, dirbęs Atkuriamojo Seimo pirmininko pavaduotoju), prof. Romanas Plečkaitis, prof. Algimantas Krikštopaitis. Vilnius, 2000 m.

2002 metų Lietuvos Respublikos Mokslo premijos įteikimo akimirka. Į kairę nuo manęs tuometis Švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius, Premjeras Algirdas Brazauskas ir premijų komiteto pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas. 2003 m.

Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus nariai. Sėdi (iš kairės) Romualdas Grigas, Antanas Buračas, Edvardas Gudavičius, Vytautas Mažylis, Eduardas Vilkas, Algirdas Gaižutis, Regina Volkaitė-Kulikauskienė, Pranas Vaičekonis, Alfonsas Žilėnas, Leonardas Sauka. Stovi (iš kairės) Algirdas Sabaliauskas, Algimantas Miškinis, Arvydas Šliogeris, Pranas Kūris, Aleksandras Vasiliauskas, Lionginas Šepetys, Konstantinas Navickas, Romanas Plečkaitis, Antanas Tyla, Domas Kaunas, Povilas Zakarevičius, Arvydas Matulionis, Vytautas Redaitis. 2002 m.

Daugiau kaip 30 lietuvių pilietinių organizacijų forumo įkuriamoji konferencija. Forumo sutartį pirmieji pasirašo aktyviausių organizacijų vadovai (iš kairės) prof. Vytautas Kubilius (Premjero Andriaus Kubiliaus tėvas), prof. Vytautas Šernas, doc. Julius Šalkauskas, aš (stoviu), prof. Antanas Andrijauskas, Leopoldas Tarakevičius ir Romualdas Ozolas. Vilnius, 2001 m.

Bet vėl... Tėvynės praradimo, jos ilgesio pagrindu pinami nauji tinklai ir tie tinklai suartina žmonijos segmentus. Jos kraujagyslėmis ima tekėti panašus kraujas... Kas būtų Lietuva be emigracijos? Tai per ją ženkliai dalimi Pasaulis ateina į Lietuvą, o Lietuva išeina į Pasaulį. Lietuva ir lietuviai – tik dalelytė to Pasaulio, bet dalelytė, galinti jį praturtinti tais syvais, ta dvasia, kurią davė, duoda ir duos žemės lopinėlis, vadinamas Tėvyne, iškilį jos istorija.

Sakoma: tautiškas – atgyvena.

Tiesa yra tai, kad Pasaulis šiandien dūsta nuo demonstruojamos kosmopolitinės, vertelgiškos jėgos pertekliaus ir daiktų gausos. „Pasaulį apniko dvasinės kultūros dykuma...“ Tai popiežiaus Benedikto XVI pasakyta mintis. Tokia dykuma negali nedusinti žmogaus, tautos ir valstybės. Panašiai mąsto ir kita iškilį asmenybė – Žiskaras d’Estenas, buvęs Prancūzijos prezidentas, o vėliau – Europos Sąjungos Konvento pirmininkas. Štai jo žodžiai: „Pasaulis nelaimingas. Jis nelaimingas ne tik todėl, kad nežino, kur eina, bet ir dėl to, kad nejučia, jog sužinojęs suprastų einąs katastrofos link...“ Iš kur tokios mintys? Iš supratimo, kad vartojimu, daiktais ir kosmopolitinės jėgos demonstravimu susirgęs pasaulis nenori žinoti šaltinių, maitinančių žmogaus dvasingumą.

Sakoma: lietuvių tauta ir jos valstybė, skirtingai nuo kitų (na, kad ir nuo lenkų ar estų), neina „koja kojono...“

Mes amžius gyvenome savo valstybėje arba valstybėse, kurios nepripažino lietuviybės, netgi ją naikino. Šis slogus paveldas tebegyvas, tapęs savotiška valstybės tradicija!

Kaip į visus mus kreipiasi valstybės vyrai? „Lietuvos žmonės!..“ Jie nežino ir nebenori žinoti Jurgio Zauerveino dainos žodžių: „Lietuviais esame mes gimę, lietuviais norime ir būt...“ Valdžios vyrams taip elgtis gal net patogiau – mažiau vargina dvasiniai, moraliniai įsipareigojimai žmonėms ir visuomenei... Šiuo atveju ir pastarieji mažiau „kankinasi“ dėl pagarbos valstybei. Štai taip įtvirtinama ir plėtojama valstybės socialinių segmentų atskirtis, vienio tarp tautos ir valstybės praradimas. Prisiminkime tragišką mūsų brolių prūsų likimą – Prūsija labai greitai liko be prūsų. Pagaliau išnyko ir tos šalies vardas...

Taip Pasaulyje atsiranda „juodosios skylės“, kuriose savo lizdus lengvai krauna juodosios jėgos...

Sakoma: reikia veikti išvien. Net ir krizių metu.

Kiekvienas mėnuo, kiekviena diena ženkliana ne tik tautokūry, bet ir tautoiry, o kartu – ir valstybės irimą. Tvari, integrali ir ori valstybė gali funkcionuoti tik tvarios, orios tautos arba politinės nacijos pagrindu! Taigi visą laiką privalu ieškoti būdų, kaip būti drauge: lietuviams Lietuvoje ir lietuviams išsvijoje. Privalu drauge, išvien ieškoti būdų, kad ir Lietuvos valstybė sąžiningai ir išmintingai vykdytų savo misiją – deramai rūpintųsi ne tiek tautinėmis (ir kitomis) mažumomis, o visos tautos tęstinumu, nacijos vienybe.

Sakoma: atėjo kosmopolitizmo era.

Kas taip sako nežino, kad egzistuoja Visatos dėsnis – įvairovės išsaugojimo ir sklaidos dėsnis, ir kad žmonijai jis irgi yra prigimtinis. Štai dėl ko privalu puoselėti įvairiausių mus jungiančius dvasinius ir kitus saitus! Jie praturtina ne tik mūsų gyvenimą, bet ir suteikia pasauliui pakylėtų prasmių. Įvairovės

dėka socialinis pasaulis įgyja ne tik žavesį, bet ir trintis, žadinančias socialinę energiją – to pasaulio gyvybingumą. Žinoma, su sąlyga, jeigu į areną neprasiveržia jėga, norinti užslopinti kitoniškumą ir bet kuria kaina (kad ir įvairiais būdais naikindama kitus) siekianti dominuoti ir skleisti tik jai pavaldžių ir naudingą energiją.

Žmonija ir jos sukurta civilizacija gali išlikti ir būti gyvybingos tik kultūrų įvairovės dėka, tik žmogaus dvasinių dorovinių nuostatų puoselėjimo dėka, tik tautas ir jų valstybes saistančių tinklų nuolatinės „priežiūros ir atnaujinimo“ dėka. Priešingu atveju tai būtų panašu į Vakarų civilizacijos savižudybę. Ir ne tik Vakarų...

2010 -ųjų pradžia

Su Vilniaus pedagoginio universiteto 2009 m. magistrantais diplomų įteikimo dieną. Šalia manęs rektorius regaliomis pasidabinęs Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius akademikas Algirdas Gaižutis

Pirmasis TV forumas, skirtas sociologijai. Iš kairės: aš (tuo metu socialinių tyrimų koordinavimo tarybos pirmininkas), laidos vedėjas, sociologas A. Matulionis ir darbo mokslinio organizavimo specialistas Saulius Butkus. Vilnius, 1974 m.

Susitikimas su JAV Lituanistikos centro vadovu plk. Jonu Račkausku. Čikaga, 1999 m.

Lietuvos etikų forume. Pranešėjo kalbos klausosi (iš kairės) prof. Arvydas Šliogeris, prof. Vytautas Kavolis ir doc. Krescencijus Stoškus. 1992 m.

Vladas Niunka savo 70-čio dieną. Dirbdamas Lietuvos mokslų akademijos Visuomeninių mokslų skyriaus akademiku-sekretoriumi, jis mane ypač globojo. Tada aš galėjau drąsiau plėsti ne tik Lietuvos sociologų draugiją, bet ir sociologijos mokslo žinių taikymą tuometėse šalies valdymo ir partinėse struktūrose. Oficiali to priedanga buvo visų lygių socialinės raidos planavimas. 1977 m.

Lietuvos Demokratinės darbo partijos Centro komiteto
Pirmininkui Algirdui BRAZAUSKUI

*Gerb. Pirmininkai,
Tarybininkai,
A. Brazauskui
1990-12-18*

Skandama širdimi stebėdamas rinkimuose laimėjusios grupuotos politinį trumparegiškumą, tautos likimui pragaištingas ambicijas, o kartu norėdamas ženkliau prisidėti prie slogaus palikimo įveikimo - parašiau knygą „Pralaimėjęs Kainas“. Tai esminiai samprotavimai apie iškrypusią civilizacijos atmainą - bolševizmą. Apie ją išmaitinčius, įtvirtindčius šaltinius ir jo žlugimo priežastis. Apie bolševizmą priėmusią lietuvišką dirvą ir užkratą, kuri mums ši sistema paliko. Apie mūsų ateities viziją. Samprotavimai plėtojami bendros žmonių civilizacijos fone, ieškant atsakymo į amžinus, tačiau nuolat besikeičiančius gamto ir Blogio, pažangos ir Regreso konfrontacijos iškeliamus klausimus.

Kodėl jūs, gerbiamas Pirmininke, kreipiuosiu?

Ne tik todėl, kad buvau LKP eilėse nuo 1956 metų, visą laiką temptai, su pralaimėjimais, atstovaudamas jos pažangiąją dalį. Yra ir kita pragmatiškoji pusė. Šiandien tapo ypač sunku išleisti originalią knygą. Puoselėju viltį, kad „Pralaimėjusiu Kainu“ susidomės nuo bolševizmo ryžtingai atsiribojusi LKP - LDDP, jos OK. Palankaus knygos įvertinimo atveju vibiuosiu CK paramos, o gal ir leidėjo pozicijos.

Su pagarba -

R. Grigas
prof. Romualdas GRIGAS

1990.XII.18

232049 Vilnius, Architektų IO 5-60
tel.: n. 440907, d. 733332

LDDP TARYBOS
SEKRETORIJAS
1990 m. 12 mėn. 18 d.
Nr. 46 l. sk. 1

Mano prašymas tuomečiam Lietuvos demokratinės darbo partijos (taip persivadinusios buvusios Lietuvos komunistų partijos) pirmininkui, vėliau pirmajam atkurtos nepriklausomos Lietuvos Respublikos Prezidentui Algirdui Brazauskui padėti išleisti publicistinę monografiją „Pralaimėjęs Kainas“ su paties A. Brazausko rezoliucija. Nors prašytos pagalbos nesulaukiau, vėliau knyga buvo sėkmingai išleista ir išgraibstyta net 12 tūkst. egz. tiražu. 1990 m. pabaiga

Mūsų namuose mano 60-mečio sukakties proga svečiuojasi LR Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas (sėdi tarp manęs ir žmonos Zitos), „Gaublio“ politikos diskusijų klubo prezidentas Leopoldas Tarakevičius. Vilnius, 1996 m.

Kalbu viename piliečių mitingų ant Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos laiptų. 2002 m.

Po mano 60-mečio proginės paskaitos Lietuvos mokslų akademijoje. Iš kairės sūnūs Arvydas (viena iš paskutinių jo nuotraukų...), Eimantas ir buvęs jų mokyklos direktorius Juozas Dulskis. Vilnius, 1996 m.

Po paslaptingos sūnaus Arvydo mirties... Mano rankose jo paties daryta (viena iš paskutinių) meninė rūpintojėlio nuotrauka, ant pianino – jo portretas. 2000 m.

Mano giminė, susirinkus pasveikinti Lietuvos mokslo premijos gavimo proga. 2003 m.

Man – 70 metų. Lietuvos mokslų akademijos salėje mano proginės jubiliejinės paskaitos proga (iš kairės): prof. Alfonsas Vaišvila, akad. Leonardas Sauka, akad. Algirdas Gaižutis ir jubiliatas. 2006 m.

Asmenvardžių rodyklė

A

- Adamkevičius Voldemaras* 173
Adamkus Valdas 173
Adiklytė Aušra 14, 22, 59
Afoninas Michailas 30
Aina 104, 107, 143, 274
Aleknavičius 301
Aleksandrovas 87
Ališauskas Vincas 53, 192
Almonaitis Gediminas 25
Almonaitytė Birutė 23, 24, 63, 131
Ambrazevičius Eduardas 17, 18, 29, 40, 59, 134
Andrijauskas Antanas 351
Antanaičiai 170, 171
Antsas 85
Arlauskytė 190, 191
Arro Uno 71
Astikas 148
Ausiejus B. 197

B

- B. Kristina* 201, 204
Bachas 236
Bagdonavičius Vacys 350
Bagdžius 333, 336
Bakevičius Vytautas 115
Baltuška Bronius 343
Bagdžius 333
„Banaitis“ 306
Bartašiūnas Juozas 166
Basanavičius 348
Bazys Viktoras 329
Beliajevas 261
Beliakovas 165
Beresnevičius G. 344
Bergas 288

Beriozovas Vladimiras 118, 164, 165
Beržiūnas Vytautas 180, 197
Bethovenas 289
Bitė Ija 70, 129
Bitvinskas Teodoras 276, 277, 281, 299, 301, 321, 326
Blažys Antanas 90
Bondareva 34
Bramsas 237
Brazauskas Algirdas 81, 165, 350, 358
Bražėnas Vilius 349
Brežnevas Leonidas 136
Bučinskas Petras 56, 58, 99, 100
Budavičius Bronius 76, 77
Budbergis 187
Budilkinas 240
Būdvytis Antanas 111
Buračas Antanas 351
Burdakov 264
Butkis 98
Butkus Saulius 356

C

Chilo 216
Christmann Danielius 237, 254, 255
Chruščiovas Nikita 19, 32, 52, 54, 65, 164, 99, 182, 199, 171, 189, 201, 212, 224, 226, 229, 238, 240, 254, 255, 259, 313, 324
Cibulskas 22

Č

Čaikovskis P. 22, 23, 42, 148, 256, 300
Čangli Irina 343
Čechovas A. 256
Čepaitis Virgilijus 22, 23, 27, 79–81, 132, 142
Čerkasovas Helijus 343
Černiauskas Anicetas 343
Čingischanas 259
Čiurlionis 67, 209, 238, 317, 349

D

D. Joana 179, 180, 204
D'Estenas Žiskaras 352
Dainis Zakis 70, 129
Dalindavičius 166
Darius Steponas 349
Daukantas 348
Davydonis Anatolijus 164, 172
De Golis 225, 313
Degutyte Janina 181
Digrys Leopoldas 23, 24
Dilkai 76
Dilkaitė Ramunė 76
Dimitrijevas 99
Diržinskaitė Leokadija 172
Draizeris 271
Dovydaitis 49
Drąsutis Algis 14, 16–18, 28, 44
Dulskis Juozas 360
Dzeržinskis F. 38
Dzintra 104, 107, 143, 274

E

Edelšteinas 254
Eidukas Petras 102, 103
Eismontas 340, 341
Erenburgas Ilja 238, 257, 256, 261
Evtušenka E. 238, 241

F

Flinn Elizabet 308
Franklinas B. 217

G

Gabdankas Konstantinas 22, 25, 28, 29, 39, 87
Gagarinas Jurijus 183
Gaidamavičius Vladas 145
Gaidys Vladas 342
Gaigalas 151
Gailius 51

- Gaižutis Algirdas* 311, 351, 355, 361
Galandersas Uldis 129
Galvonas Vincas 108–110
Gapševičius 22
Garčenkas 100
Gedminas 110
Gedminas Algis 304
Gedminas Justas 108, 110, 197
Gedvilas Mečislovas 30, 44, 45, 62, 129
Genzelis Bronius 13, 14, 16, 18, 30, 32, 45, 47, 60, 66, 75, 82, 85, 131, 142–144
Geršvinas Džordžas 315
Ginevičius 163, 170, 175
Gintautas Jonas 264–267, 276, 277, 287, 291, 295, 296, 312, 324, 326, 328
Girėnas Stasys 349
Glemža Antanas 276, 277, 290, 326
Goldman 34
Gorbaciovas Michailas 33, 80, 118, 343
Gorkis 23, 138, 211
Granauskas R. 78
Gražienė Stasė 292, 318, 331
„Gretchen“ 268, 275, 277, 281, 282, 291, 293, 297, 307, 310–312
Gražys Balys 292, 331
Grigaitė Bronytė 176
Grigaitė Teresė 176, 249, 252
Grigaliūnas Medardas 333
Grygas 148
Grigas Arvydas 293, 317–320, 322, 339, 360
Grigas Eimantas 293, 360
Grigas Jonas 277
Grigas Petras 166, 176, 182, 313, 314
Grigas Romualdas 5, 6, 7, 22, 34, 44, 55, 56, 71, 73, 81, 84, 85, 87, 98, 109, 114, 138, 154, 155, 160, 164, 235, 266, 267, 270–273, 275–277, 281, 286–288, 294–297, 301, 306, 310, 311, 322, 330, 343, 351
Grigas Stepas 175, 176, 330
Grigėnas 183, 204
Grigienė Aldona 176
Grigienė Angelė 293, 298, 307, 308, 317, 321, 322, 344
Grigonis Jonas 21, 22
Grynas Aleksandras 162
Griuniūtė 164, 165
Gruodytė 76
Gudavičius Edvardas 351
Gudavičius Juozas 23, 24, 41, 70, 73, 127
Gureckytė Akvilija 15, 17–19, 23, 40, 43, 70, 71, 103, 131
H
Haidnas 236
Hansenas Haris 19, 66
Helvecijus 294
I
Ilgavižaitė Marytė 44, 87
Ilskis Jonas 123
Inčiūra Kazys 37
„Ivanauskas“ 345
Ivaška Jonas 139
J
Jasaitis Antanas 128, 145, 209, 212, 213, 219, 230, 237, 244, 259, 263, 264, 267, 276, 278–280, 282, 290, 297, 301, 308, 310, 313, 324, 237
Jasaitienė Danutė 329
Jemeljanovas Vasilijus 333
Jocys Jonas 26, 27, 28
Jonynas Antanas 53, 54
Jonušas Eduardas 317
Jonušas Petras 7
Juknevičius 54
Juodišius Paulius 23, 24

- Jurgelis Jurgis* 346
Juršėnas Česlovas 359
Juška 231
Juzeliūnas Julius 350
- K**
- K. Rima* 125
 „Kačialov“ 293, 300, 301, 310–312
Kadziauskas Petras 263, 276, 277, 287, 291, 296, 307, 324, 326
Kairienė Birutė 210
Kairys Antanas 209, 210, 225, 280, 283, 300
Kairytė 190
Kaktynšis Janis 67
Kalinkinas Aksentijus 117–119, 141
Kaljo Nigul 159, 160
Kalinberzinis Janis 79
Kaniava Eduardas 253
Karenina Ana 249
Karmazaitė Rasa 319
Karovas Povilas 163, 170
Karpavičius K. 295
Karpis R. 36
Kašys J. 295
Katkus Mikalojus 256
Kaunas Domas 351
Kavaliauskas 100
Kavatas Guntis 90, 105
Kavolis Vytautas 254, 279, 357
Kenedis Džonas Fidžeraldas 226, 259, 274
Kerbelytė Bronė 42, 44
Kiburys Benjaminas 96, 97, 137, 145, 270, 304
Kiburys Vytukas 137
Klimavičiūtė Elena 61
Knutas 98, 143
Kocius Romas 183–187
Končius Aloyzas 28
Kosciuška Tadas 305
- Krastinsas Algirdas* 73
Kravicas 204
Krestjanovas Vladas 204
Krėvė Vincas 108
Kriaučiūnas Jonas 188
Krikštopaitis Algimantas 346
Krinickis 34
Kristofas Žanas 10
Kriščiūnas Petras 204
Kuadras Žanas 194
Kubilius Andrius 351
Kubilius Vytautas 351
Kudirka 19, 41, 43, 348
Kulikauskas Romualdas 23, 24
Kurauskas Henrikas 282
Kūris Pranas 276, 277, 278, 287, 288, 306, 307, 351
Kuvšinovas 34, 35, 235, 288, 321, 334, 337
Kuzma 102
Kuzmickas Bronius 287, 288, 350
Kuzminas 219
Kuzminskis Vytautas 172, 188, 220
- L**
- Labanauskas Povilas* 170, 173, 190, 191
Lacis Vilis 79
Lancers Janis 66
Landsbergis V. 81
Lapinskas Kęstutis 278
Laugalis Petras 14, 95, 96, 148
Laurinaitis Jonas 336
Laurinkus Mečys 350
Leinšas Arminas 79
Lekevičius Romualdas 268
Leninas 13, 226, 267, 276, 286
Li Osvaldas 274
Lilleorg Ilmar 136, 142
Lingevičienė Stefa 35, 36, 47, 48, 94

- Lingevičius* 53
Lingys Audrius 318
Lysenka Trofimas 211, 212
Lomonosovas 13
Londonas Džekas 206, 209, 216
Loteris 281
Lovkovas J. A. 210, 237, 247, 334
Lowell James Ruseell 216
Loza 34
Lukoševičiūtė Aldona 15
Lumumba Patris 194
Luomanas 108
- M**
- Macevičius Jonas* 306
Maciulevičius Vytautas 148
Maironis 43, 55, 348
Makariūnas Kęstutis 350
Makarovas Aleksandras 71
Malenkovas 52
Mališauskas Antanas 325
Marcinkevičius Jonas 36
Marksas 226, 261
Masaitis 171
Mateika J. 256
Matulionis Arvydas 351, 356
Matulis Algis 44
Matutytė Beta 298, 301
Mažeika 27, 32
Mažylis Vytautas 351
Mažvydas M. 359
Mendelis 55
Merzlovas Valerijus 240, 261, 321
Michailovas 18
Mickevičienė Algė 204
Mickevičius A. 198, 199, 283
Mickevičius Tomas 204, 333, 335
Mieželaitis E. 243, 244, 283, 284, 286, 294
- Mikšys Jonas* 20, 21, 22
Mikutis 329
Milčius A. 168
Milinis Kazys 195
Milius 51
Mirandela della Piko 11
Misevičius Giedrius 183
Miškinis 114
Miškinis Algimantas 347
Mitkinas 165
Mocartas 148, 236
Molotovas 52
Monkevičius Algirdas 346
Morkus 54
Moskovičienė 179
Motė Maris 136, 142, 143
Musolinis 309
- N**
- Nadis Imre* 47
Nadsonas 247
Namajūnas 101
Narbutas Vytautas 188, 200
Narūnas 22, 38
Navickas Konstantinas 351
Nekrasovas V. 238
Neru Džavaharlava 313
Nėris Salomėja 67
Nikitenka Aleksejus 295
Nikolajevs Anrijanas 217
Nikonovas 235
Niunka Vladas 15, 341, 357
Niutonas 305
Noemi 237
Norkus 191
Normantas Vincentas 343
Norvaiša Jonas 265
Novickas Mauricijus 42

O

Obrazcova Jelena 24
Obolenskis 215
Ozolas Romualdas 351, 349
Ozolinis Karlas (Ozolinš Karls) 79, 129–132

P

P. Kazimieras 81
P. Leonilija 343
Paleckis Justas 18, 19, 29, 30, 37, 39, 45, 129, 244
Patrubavičius Jonas 265
Paukštelis J. 49
Paulauskas Artūras 265
Paustovskis K. 238
Pavilionienė Marija-Aušrinė 189, 199
Pavilionis Rolandas 199, 263
Pečiukėnas Albertas 276, 280, 281, 297, 326
Pelšė 274
Petraičius 199
Petraitienė Kotryna 121
Petraitis Antanas 121
Petraitis Stasys 199
Petraitytė Sofija 189
Pilėnas Mindaugas 269
Pimpė Eugenijus 22, 44, 73, 103
Pivoriūnas Jonas 172
Plastovas Arkadijus 243
Plechavičius Povilas 166, 349
Plečkaitis Romanas 350, 351
Pliuškinas 77
Podmarkovas Valentinas 343
Popovas 288
Popovas Borisas 197, 328
Posvelov 253
Pranaitis Vaclovas 188, 323
Preikšas K. 15
Prichodo 84

Prikulis Juris 143
Prišvinas M. 218, 221, 222
Prokovjevas 215, 280
Ptakauskas Jurgis 343
Pugo 274
Pulcherija 48
Pumputis 151
Puodžiūnas Emilijus 109
Purvinskas K. 336
Puškinas 87, 289
Putelienė Stasė 227
Putinaitė Nerija 344
Putna Vytautas 165, 253, 254

R

Račkauskas Jonas 356
Radvilaitė Aldona 23, 29, 63
Radvilos 309
Ragauskas Antanas 168
Rafaelis 88
Raicevičius Vytautas 115
Rakickaitė Kristina 268
Ramanauskaitė Jadvyga 199
Ramanauskaitė-Petraitienė Marijona 189
Ramanauskas Vytautas 14, 19–21, 28, 29, 32, 59, 60, 95, 146, 329
Randakevičius A. B. 264, 272, 339
Rapolavičiūtė Audronė 17
Ravelis 237
Raziulytė Rita 293
Rečiūnas Petras 14, 18, 44, 63, 93, 117, 192, 196, 198, 304
Redaitis Vytautas 351
Rehe Haris 66, 71, 90, 103, 140
Reimontas 49
Rybakovas 85
Rolanas R. 10
Rostropovičius Mstislavas 23

Rozenbergas Vello 66, 90, 104, 106, 107, 249,
269, 298

Roždestvenskis R. 238

Rubi Džek 274

Rudakova Evdokija 238

Rudzinskas Dionizas 256

Ruso Žanas Žakas 10

S

Sabaliauskas Algirdas 351

Sabaliauskienė Marija 343

Saliūtė 49

Sauka Leonardas 198, 204, 351

Seiliūnas 301

Senkus Leonas 198

Serbenta Ladas 305, 306

Serbenta Vitalis 305

Sergejevas 148, 337

Sikorskis R. 81

Simniškis Vytautas 119

Sinickas 201

Sipaitis Saulius 199

Sirtautaitė Sabina 276, 280, 281

Skujeniekas Knutas 66, 79, 80, 132, 140, 142,
274

Slapšys 172

Smetona 51

Smirnovas Sergejus 242

Sniečkus Antanas 21, 29, 30, 37–39, 44, 79, 85,
167, 189, 192, 197, 335, 339

Sokolovas 58

„*Solovjova*“ 268, 301, 312

Songaila Rimgaudas 325, 336

Stakionytė Rimutė 128, 129, 139, 200, 213

Stalinus 47, 52, 136, 214, 295, 305

Stancevičius A. 141

Stanevičius Algirdas 113, 169

Stanevičius Vaidotas 114

Stanevičiūtė Silva 15, 113, 280

Stanionytė Gražina 23, 27

Stankūnienė Vlada 350

Stasovas Vladimiras 256

Statulevičius V. 209

Steponavičius 53, 56, 296

Steponavičius Algirdas 287, 295

Steponavičius J. 52, 53

Stulgys Algis 301, 324

Sudakovas Pavelas 256

Š

Šalkauskas 163, 164, 171

Šalkauskas Julius 351

Šarkovas 180

Šarkova 197

Šatilovas I. 203

Šekspyras 282

Šepetys Lionginas 75, 85, 139, 330, 329, 330,
333, 335, 351

Šepetytė 144

Šepilovas 52

Šermetjevas 87

Šernas Vytautas 351

Šeštakauskas Adakras 157

Šilbajoris Rimvydas 278–281, 287, 289, 294,
295, 307, 323, 325, 337

Šimkus 51, 52, 59

Šimonis 317

Širšinaitė 265

Širšinas 265

Škutas Jonas 115–117

Šliogeris Arvydas 351, 357

Šmakovas 247

Šopenas 261, 289

Šulcaitė Galia 18–20, 22, 25, 59

Šulcaitė Vilija 14, 16, 18, 42, 85

Šumauskas 37, 38, 44

Šumauskas Motiejus 29, 30, 37, 197

Šuvajeva 337

Švedas Alfonsas 95, 96, 112

Švedienė Vanda 112

T

Tarabilda Arūnas 38, 39

Tarakevičius Leopoldas 351, 359

Tarvydas Gerdutis 177, 178

Tavrovskaja Olia 279

Teodoras B. 282

Tiknus Ilga 73

Tyla Antanas 351

Titas Broz 19

Toljati Pamyro 308

Tolstojus Levas 222, 223, 229, 248, 264

Torez Moris 308

Trinkūnas Jonas 131, 136, 137

Tulikovas 74

„Tulpė“ 264, 267, 268, 275, 277, 278, 281, 282,
288, 291, 294, 296, 297, 310, 312, 328

Tumėnienė Nijolė 326

Tuminas Rimas 128

U

Uborevičius 165

Ulanova 87

Urbonas Algirdas 263

Urbonienė Roma 263

Usačiovas Jonas 28

V

Vadopalas Kęstutis 15

Vadopalas Petras 15, 112

Vadopalienė Silva 15, 112

Vagneris 237

Vaičekonis Pranas 351

Vaičius Antanas 123

Vaišvila Alfonsas 361

Vaitauskas Jurgis 329

Vaitkevičius Bronius 306

Vaitkūnas Gytis 16, 18, 22, 25

Vaižgantas 55, 348

Valatka Česlovas 27

Valatkaitė Regina 20, 21

Valentinavičius Vladas 267, 268

Vankevičius J. V. 265

Varanauskas P. 266

Vasiliauskas Aleksandras 351

Vasiliauskas Kazimieras 349

Vasiliauskienė Veronika 96

Vazalinskas Vytautas 154, 203, 329, 330, 333,
335

Velikonis Virmantas 245, 246, 342

Verba Robertas 40, 41

Vyčinas 98

Vidugiriai 204

Vilemas Jurgis 263, 272, 287, 295, 296, 301, 324

Vilkas Audronis 137

Vilkas Eduardas 351

Vyšniauskaitė Vladė 323

Vyturytė Aldona 22, 25, 40, 42

Vivaldis 236

Vivulskis Antanas 59

„Vladas“ 268, 269

Volkaitė-Kulikauskienė Regina 351

Vorošilovas 52

Voverienė Ona 349

W

Wundsen Stig 254

Z

Zabitiienė Sofija 121

Zabitis Stepas 189

Zaborskis Juozas 58, 60

Zabulis Henrikas 321, 323, 326, 328, 329, 333,
335–337

Zakarevičius Povilas 351

Zavadskiai 76

Zavadskytė Audronė 76

Zeringis 59

Zibertas 51

Zujus Juozas 29

Zumeras 53

Ž

Žaltauskas Algirdas 14, 44, 145

Žemaitė 198

Žemaitis Vytautas 349

Žiburkus Jonas 165, 166

Žigaitis Rimvydas 14, 15

Žilėnas Alfonsas 351

Žilinskas Rimas 112, 164, 169

Žiūraitis Algis 23, 24

Žukauskas-Vienuoelis Antanas 55

us loet reustusbar 15 rydesi jus
rusta di meabordy. fluk vke tokve
galt toks doodelg skarbe darytt.
slangta rymmeri dus kuolvan
in pormene jwz sigtas. Gelbot
k lepna i jwz is varrela.
labar uorejan su juuris pakal-
se. Bet, seja, nepavyko... Teovon
on jwz juis kade uois o gal
vasare busyte Valunye it mes
sustakomo. sustakto reitve bi-

Mane stebona ten, kemp jwz
sugebete abasnoti su ofraud b
Valunye j Ryge i pan.
uov stebetna.

s neuustebote keel suudotange buvo
Tuo metu kint mes arge ut ravomas
ne pu mucosus rymmas, neovone.
busarman buvo peotame skarbtje.
es nebers. Tarp.

den galvigate solvan rystyt sav-
bitmas atreoptite slernest, vokalines
duetus, tuo kvartebus 4 pan 0
j intermedjoty grupis. Jev ten
tas tenkmitis bent divena kon-
figta i vena kurve uois mergone
abaps, pegynnis koncerts. Chores
dokoz glupet styru. No, 2moms
ng latmeyote sauo "professionalus"
erman net is ten sugebete tek
i vnt giv.

Jums asmenotkat patern bitmas
kvi slangta abtyro, vrokz pare.